

FETİHNÂME-İ TÛNUS VE HALKU'L-VÂD

Akdeniz'deki Bir Hâkimiyet Mücadelesinin Manzum Tasviri

(İnceleme-Tenkitli Metin-Diliçi Çeviri)

RUMÛZÎ

(ö. 1582'den önce)

Hazırlayan

Muhammed Emir TULUM

Paradigma Akademi

FETİHNÂME-İ TÛNUS VE HALKU'L-VÂD

Akdeniz'deki Bir Hâkimiyet Mücadelesinin Manzum Tasviri

(İnceleme-Tenkitli Metin-Diliçi Çeviri)

RUMÛZÎ

(ö. 1582'den önce)

Hazırlayan

Muhammed Emir TULUM

ISBN: 978-625-6957-58-9

Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu: Nevin SUR

Dizgi&Kapak: Himmet AKSOY

Kitap kapağındaki minyatür, fetihnamede yer alan VII. minyatürdür.

Matbaa

Meydan Baskı Fotokopi

Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Mart 2023

Paradigma Akademi

Muhammed Emir TULUM

Dr. Muhammed Emir Tulum: 1987 yılında Kocaeli’de doğdu. İlk öğrenimini Kocaeli, orta öğrenimini Giresun’da tamamladı. 2004 yılında kayıt yaptırdığı Gazi Üniversitesi Çorum Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden 2008 yılında mezun oldu. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda başladığı yüksek lisans eğitimini “Yenişehir-i Fener Müftüsü İzzet Divanı (İnceleme-Metin)” başlıklı teziyle 2014 yılında tamamladı. Süreç içerisinde kamu ve özel kurumlarda öğretmenlik yaptı. 2014 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda (Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı) başladığı doktora eğitimini, TÜBİTAK BİDEB 2211A Yurt İçi Doktora Bursu desteğiyle sürdürdü ve “Osmanlı Edebiyatında Manzum Fetihnameler” başlıklı teziyle 2022 yılında tamamladı. Aile şirketine çalışmakta olup akademik yayın çalışmaları ile editörlük faaliyetleri de sürdürmektedir.

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatı fıkıh, tarih, coğrafya, iktisat, tıp ve sosyoloji gibi çeşitli ilim dallarıyla ilişkilere sahip bir edebiyat geleneğidir. Bu gelenekte kaleme alınan eserler muhtevalarına göre türlere ayrılmış olup fetihnameler de bu türlerden biridir. Düzenli bir ordu tarafından gerçekleştirilip fetihle sonuçlanan seferleri konu alan fetihnamelerin kahir ekseriyeti mensur, bir kısmı manzum-mensur, bir kısmı da manzum şekilde yazılmıştır. Fetihnameler dönem olarak XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar yazılagelmiş, manzum fetihnamelerin tespit edebildiğimiz örnekleri ise XVI. yüzyılda kümelenmiştir. Rumûzî'nin (ö. 1582'den önce) yazmış olduğu ikinci fetihname olan *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı eser de bu yüzyılda kaleme alınmış olup II. Selim (ö. 982/1574) döneminin sonlarında, Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596) önderliğinde gerçekleştirilen 1574 tarihli Tunus seferini konu alır. Fetihname, tarafımızca daha önce yapılan bir çalışmada tanıtılıp manzum fetihname incelemelerine dâhil edilmiş ve manzum fetihnamelerle mukayeseli olarak şekil ve muhteva yönünden değerlendirilmişti.¹ Mevcut çalışmada ise önce çalışmanın giriş bölümü olarak Akdeniz ile Kuzey Afrika'da Akdeniz'in önemli mevkilerinden birinde bulunan Tunus'un tarihî ve coğrafi önemine dair bilgiler aktarılmıştır. Birinci bölümde müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra fetihnamenin şekil ve muhteva hususiyetleri ile edebî yönü genişletilmiş incelemeyle sunulmuştur. Bu noktada önce fetihnamenin ulaşılabilen nüshaları hakkında malumat verilip şekil özellikleri açıklanmıştır. Ardından, muhteva

¹ Bk. M. Emir Tulum, *Osmanlı Edebiyatında Manzum Fetihnameler* (İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 448-475, 556-806.

incelemesine geçilmiştir. Bu kısımda eserin geniş bir özeti sunulduktan sonra eserde zikri geçen şahıslar ile menzil/konak ve mekânlar hakkında tarih araştırmalarından da yararlanan bir inceleme sunulmuş, ayrıca menzil/konaklar güncel haritalar üzerinden gösterilmiştir. Bu kısmın sonunda, eserdeki sosyal hayata dair bazı hususlara da değinilmiştir. Eserin edebî değerini ele aldığımız kısımda, önce eserdeki aruz ve kafiye uygulamalarına dair muhtasar bir inceleme aktarılmış, ardından fetihnâmenin dil ve belagat yönü ele alınmıştır. Son olarak, birinci bölümdeki incelemelerden çıkarılan sonuç ifade edilmiştir. İkinci bölümde tenkitli metin için seçilen nüshaların hususiyetleri belirtildikten sonra tenkitli metin ve diliçi çeviride takip edilen usuller açıklanmıştır. Ardından, nüshalar içinden fetihnameyi ihtiva eden iki nüshanın tenkitli metni diliçi çevirisiyle birlikte sunulmuştur. Diliçi çeviriyle metnin geniş bir çevre tarafından daha kolay anlaşılabilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonunda ek bilgiler olarak Tunus ve etrafını gösteren bazı haritalara yer verilmiş, fetihnâmenin tenkitli metni verilen iki nüshasından bazı varaklar örneklendirilmiş, eserde zikri geçen özel isimlerin dizini ilgili beyit numaralarına atıflarla sunulmuş, son olarak fetihnamedeki bazı deyimisel ifadeler örnek beyitlerle aktarılmıştır.

İncelemede takip edilen yazım kuralları hususunda genel olarak TDK'ye uyulmuş olup özel isimlerin yazımında ise TDV İslâm Ansiklopedisi'nin yazım usulü tercih edilmiştir. Fetihname, gazavatname gibi türlere dair isimlendirmelerde TDK'ye uyularak Farsça asıllı nâme kelimesi şapkasız olarak (name) yazılmıştır. Ancak, zikri geçen herhangi bir kaynak eserin ismindeki fetihnâme veya gazavatnâme şeklindeki literatüre yansımış adlandırmalar için şapkalı ifade korunmuştur. Fetihname özetlenirken, karşılaşılan terimlerin ilk geçtiği yerlerde dipnot olarak açıklamaları verilmiştir. Bu terimlerin eserin minyatürlerinde rastlanılan çizimleri var ise o minyatürler de belirtilmiştir. Fetihnâmenin özet ve incelemelerinde

aktarılan hicri tarihlerin miladi tarih karşılıkları TTK Tarih Çevirme Kılavuzu'ndan çevrilerek aktarılmıştır. Hicri tarihler ile miladi tarihlerin gösteriminde bu tarihler arasına eğik çizgi (/) işareti konmuştur. Ancak, ilerleyen cümlelerde aynı yılın sadece gün ve/veya ayı belirtilmiş ise ilgili tarihin miladi karşılığı parantez içinde gösterilmiştir. Kaynaklara atıflar için İSNAD Atıf Sistemi'ne bağlı kalınp dipnotlu atıf usulü uygulanmıştır.

Tenkitli metin neşrinin usul ve esasları hakkında yönlendirmelerde bulunan, ayrıca fetihnamenin çeviri yazı metnini okuyup düzeltmeler yapan Prof. Dr. Sadık Yazar'a, diliçi çeviride bazı ifadelerin anlam karşılıklarını bulmama katkı sağlayan ve bazı hususlarda görüşlerine başvurduğum Yazma Eser Uzmanı Doç. Dr. Göker İnan'a, eserdeki Farsça şiirlerin Türkçe'ye tercümesinde yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Kılıç'a, ayrıca, çalışmalarımı destekleyen aile ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xi
TABLolar VE RESİMLER LİSTESİ	xiii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xiv

GİRİŞ..... 1

1. Akdeniz'in Tarihî ve Coğrafi Önemi 1
2. Tunus ve Halkulvâd'ın Tarihî ve Coğrafi Özellikleri 2

İNCELEME 9

I. BÖLÜM 9

RUMÛZÎ VE *TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ* 9

A. RUMÛZÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ..... 9

B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ 12

1. Nüshaları 12

2. Biçimsel Özellikleri 18

3. Yazım Tarihi, Yeri ve Sebeb-i Telifi 25

4. Eserin Muhtevası..... 28

4.1. Eserin Özeti 28

4.2. Şahıslar 51

4.3. Seferin Menzilleri ve Mekânlar 63

4.4. Sosyal Hayat Unsurları..... 79

5. Eserin Edebî Değeri 82

5.1. Aruz ve Kafiye Kullanımı 82

5.2. Dil ve Belagat İncelemesi..... 86

6. Sonuç..... 103

II. BÖLÜM.....	107
TENKİTLİ METİN.....	107
A. TAKİP EDİLEN USUL	107
1. Tenkitli Metin İçin Seçilen Nüshalar Hakkında.....	107
2. Hazırlanan Tenkitli Metinde Takip Edilen Usul	112
3. Diliçi Çeviride Takip Edilen Usul.....	121
B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ.....	123
KAYNAKÇA	489
EKLER.....	497
Ek 1: Osmanlı Dönemi Akdeniz, Afrika ve Tunus Eyaleti Haritaları.	497
Ek 2: <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâme</i> 'nin T ve NÛ Nüshalarından Varak Örnekleri.....	500
Ek 3: <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâme</i> 'ndeki Özel İsimler Dizini ..	511
Ek 4: <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâme</i> 'ndeki Deyimsel İfadeler	518

KISALTMALAR

akt.:	Aktaran
b.:	Beyit
bk.:	Bakınız
haz.:	Hazırlayan
ed.:	Editör
k.:	Kaside
Ktp.:	Kütüphanesi
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
nr.:	Numara
NÜ:	İÜ Nadir Eserler Ktp. nüshası
ö.:	Ölüm yılı
s.a.v.:	Sallallâhü aleyhi ve sellem
T:	Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. nüshası
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.:	Tahkik
TSMK:	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK:	Türk Tarih Kurumu
TY:	Türkçe Yazmaları
v.:	Varak
vb.:	ve benzerleri
yy.:	Yüzyıl

TABLolar VE RESİMLER LİSTESİ

Tablo 1. <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Gazeller Listesi	19
Tablo 2. <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Tarih Manzumeleri Listesi	20
Tablo 3. <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Kıtalar Listesi.....	21
Resim 1: Pîrî Reis, <i>Kitâb-ı Bahriye</i> , Tunus Kenti	5
Resim 2: D'Ohssan, <i>Tableau General de l'Empire Othoman</i> , 1820, Yalı Kasrı	78

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

آ	Ā, ā, A, a, E, e	ص	Ş, ş
ب	B, b	ض	Đ, đ, Ž, ž
پ	P, p	ط	Ṭ, ṭ
ت	T, t	ظ	Z, z
ث	Ṣ, ṣ	ع	‘
ج	C, c	غ	Ġ, ġ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	Ḥ, ḥ	ق	Ḷ, ḷ
خ	Ḥ, ḥ	گ, گ	K, k, G, g, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Z, z	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, ū, ō
ژ	J, j	ه	H, h, E, e, A, a
س	S, s	ی	Y, y, I, I, Ĭ, ĩ, Ī, ī
ش	Ş, ş	ء	A, a

GİRİŞ

1. Akdeniz'in Tarihî ve Coğrafi Önemi

Akdeniz, dünyamızın etrafı karalarla kaplı en büyük iç denizi olup bu sebeple Mediterranean Sea/el-Bahrü'l-mutavassıt şeklindeki yaygın isimlendirmelerle anılmıştır. Batıda Cebelitârik Boğazı'yla Atlas Okyanusu'na, doğuda da Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e, dolayısıyla Hint Okyanusu'na bağlanır. Orta kesimlerinde Sicilya ile Tunus arasında en fazla darlaşan bu denizin doğusunda kalan kısmına Doğu Akdeniz, batısında kalan kısmına ise Batı Akdeniz havzası denilir. Akdeniz'in asıl geniş ve kesintisiz kısmı Tunus ile Suriye arasında uzanan doğu kesimi olup geri kalan kesimlerin aralarında kara parçaları, adalar ve yarımadalar mevcuttur.² Osmanlılar İstanbul Boğazı'nın kuzeyinden başlayıp Marmara ve Ege Denizi ile Cebelitârik Boğazı'na kadar uzanan bu denize Bahr-i Sefid/Bahr-i Ebyaz (Akdeniz) demişlerdir. Ayrıca Bahr-i Rûm olarak da anılmıştır.

Tarih boyunca dünyanın en fazla devlet kurulmuş olan bölgesi Akdeniz'dir. Milattan üç bin yıl öncesinden başlayarak Miken, Akha, Yunan, Fenike, Kartaca gibi milletler bu bölgede medeniyetler meydana getirmiş, Romalılar ise bu bölgenin en uzun ömürlü devletine sahip olmuşlardır. Milattan sonra VII. yüzyılda İslam'ın yayılmasıyla birlikte sonra Suriye, Filistin ve Mısır, bir müddet sonra Kıbrıs Adası Müslümanlar tarafından fethedilmiş, VIII. yüzyılın başlarında da İspanya ele geçirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde İzmir bölgesinin hâkimiyetini elinde bulunduran Çaka Bey Midilli, Sakız ve diğer bazı adaları ele geçirmiş Anadolu

² Metin Tuncel, "Akdeniz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/229.

beylikleri döneminde ise Aydınolu Umur Bey (ö. 748/1348) Akdeniz'deki bazı adalara ve Rumeli kıyılarına seferler düzenlemiştir.

Bölgedeki etkinliğine bakıldığında, Osmanlı Devleti Gelibolu ve İstanbul'u fethinden sonraki yüzyılda Suriye (1516), Mısır (1517), Cezayir (1529), Tunus (1534) ve Trablusgarp'ı (1551) topraklarına katmıştır. Ayrıca Akdeniz üzerinde stratejik önemleri olan Rodos (1522) ve Kıbrıs (1571) adaları da fethedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda pekişen Akdeniz hâkimiyeti XVII. yüzyılda da sürmüş, XVIII. yüzyılda ise bu bölge Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin bu denizdeki hâkimiyeti azalmıştır. İngiltere Malta, Kıbrıs ve Mısır üzerinde hâkimiyet kurmuş, Fransa da Cezayir ve Tunus'u himayesine almıştır. XX. yüzyıl başlarında ise İtalya'nın Kuzey Afrika'daki Trablusgarp gibi Akdeniz'deki son Osmanlı topraklarını ele geçirmesiyle bu bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti tamamen sonlanmıştır.³

2. Tunus ve Halkulvâd'ın Tarihî ve Coğrafi Özellikleri

Pîrî Reis (ö. 960/1553), *Kitâb-ı Bahriye* adlı denizcilğe dair eserinde Tunus şehrinin tarihî ve coğrafi özelliklerini, o dönemin vasıflarına ve şartlarına göre anlatmıştır. Rumûzî'nin fetihnâmesinde konu aldığı Tunus seferinin gerçekleştiği yıl (1574) ile Pîrî Reis'in eserini tamamladığı yıl (1526) arasında yakınlık olduğundan Pîrî Reis'in Tunus şehri hakkında aktardığı bilgiler o dönemin şartlarını anlamak açısından önem arz edebilir. Pîrî Reis'in eserindeki açıklamalarına göre Tunus şehri mağrip bölgesinin en büyük şehri olup bu bölgenin merkezi konumundadır ve buranın yöneticileri Ömer bin Hattâb soyundan gelmektedir. Buranın padişahlarından biri olan ve kendisine Mevlayî Ferin denilen bir kişi Tunus'ta idari düzen

³ İdris Bostan, "Akdeniz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/231-234.

ve işleyişi tesis etmiştir. Onun ardından oğlu Mevlayî Osman, sonra onun oğlu Mevlayî Hasan, sonra da onun oğlu Mevlayî Muhammed tahta çıkmıştır. Pîrî Reis, bu son padişahı ve onun ardından gelen Mevlayî Hasan'ın padişahlık yıllarını gördüğünü belirtmektedir.

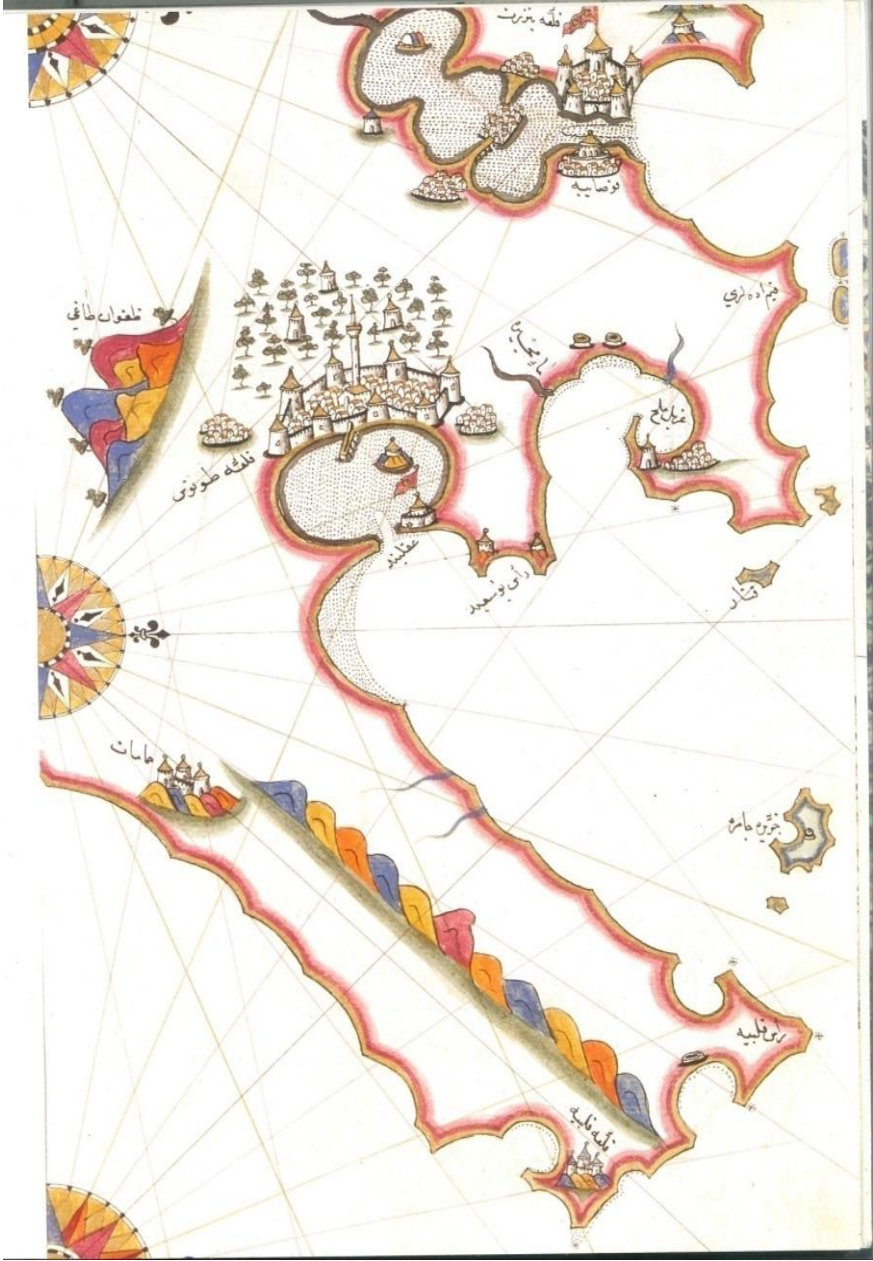
Tunus şehri (o dönemde) doksan bin hane olup şehrin önünde Halkulvâd adlı bir göl mevcuttur. Bu göl yolu kullanılırsa sandalla Tunus'a dokuz mil mesafe⁴ vardır. Karadan dolaşılır ise bu mesafe on iki mildir. Eğer kara yolu kullanılacak ise gölün kible tarafı ıssız bir sahra olduğundan, daha güvenli olan yıldız tarafı kullanılır. Tunus şehrinin dışındaki sahralarda bulunan Berrânî adlı Araplar yakaladığı insanların mallarını soyduğu için Tunus sultanı ekinlerin ekileceği ve biçileceği zamanlarda şehirden askerle çıkıp tekrar şehre dönmekte, kışın da dışarı çıkmayıp şehir içinde kalmaktadır. Frenk (Avrupa) şehirlerinden gelen gemiler şehrin dokuz mil önündeki limana gelip burada alışveriş yapmaktadır. Suyu sakın olan bu limanı Tunus şehri koruyamadığından düşman gemileri buraya zorla girip çıkmaktadır. Dolayısıyla Tunus padişahı buraya bir kale yapıp toplar koydurmuştur. Ancak, son yıllarda İspanyollar Mağrip kıyılarındaki bazı kaleleri ele geçirdiğinden, Tunus padişahı da İspanyolların eline geçmesin diye buradaki kaleyi yıktırmıştır. Bu liman ile Kartacine (Kartaca) burnu arası beş mil olup aralarındaki kısım gemilerin demirleyebilmesi için iyi bir konumdur. Kartacine yıldıza karşı sivri bir burundur. Buranın günbatısı tarafında bir akarsu vardır. Bu akarsuyun da iki tarafı bağ ve bahçelere sahip büyük köşklele doludur. Kartacine burnu ile Garbi'l-Melih arası yirmi beş mil, Tunus ile Garbi'l-Melih arası ise otuz mildir. Tunus Limanı'ndan Camire Adası da kırk beş mildir. Camire, sarp ve ıssız bir adadır. Gemilerin demir atma yeri kibleye karşı bir yer olup gemiler burada mevcut olan kuyudan içecek su alırlar. Camire Adası'nın gündoğusu tarafında yumru bir küçük ada daha vardır ve bu ikisinin arasındaki

⁴ Denizcilikte 1852 metrelik mesafe bir mil sayılmıştır (*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, haz. Mehmet Zeki Pakalın (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), "Mil", 2/534).

açık denizden Karakalar geçmektedir. Camire Adası'nın kırk beş mil yıldız tarafında Kalb dedikleri bir döküntü yer vardır. Bu döküntünün bir kısmı su yüzeyinden görünmekte olup gemicilerin buraya dikkat etmesi gerekmektedir. Bu döküntüler ile Kalbiye Burnu arası kible şolok yönünde altmış mildir. Bu ikisinin arasındaki mesafede adaya benzeyen bir dağ vardır. Bu dağın şolok ve kible tarafları sakin sulardır.⁵

Pîrî Reis, Tunus şehrinin tarihî ve coğrafi hususiyetleri hakkında aktardığı bilgilerden sonra Tunus şehrini tasvir eden bir de haritaya yer vermiştir. Aşağıya eklediğimiz bu haritaya göre Kal' a-i Tunus (Tunus Kalesi, şehri) resmin ortasındaki yerdir. Onun sağ üst tarafında Kal' a-i Benzert görünmektedir. Tunus şehrinin sol tarafında Zagvan Dağı, sağ tarafında Mâ-i Mecîre (Mecire Suyu) vardır. Bu ırmağın sağ yanındaki çizmeye benzeyen kara parçasının ucu Garbi'l-Melih'dir. Haritanın sağ altındaki ok temrenine benzeyen burun Re's-i Kalbiye (Kalbiye Burnu) olup buranın diğer tarafında ise Kal' a-i Kalbiye vardır.

⁵ Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye, Denizcilik Kitabı*, haz. Yavuz Senemoğlu (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973), 174-175.

Resim 1: Pîri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Tunus Kenti (NÜ, nr. 6605; akt. Kemal Özdemir *Osmanlı Haritaları* [İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008], 72).

Pîrî Reis'in Tunus hakkında verdiği o döneme dair bilgilerden sonra, güncel araştırmaların Tunus hakkında verdiği bilgileri de şöyle özetleyebiliriz:

Halkulvâd, Tunus'un kuzeyinde Tunus Gölü ile Körfezi arasında uzanan dil üzerinde yer alır. İtalyanlar'ın La Goletta, Fransızlar'ın La Goulette, Araplar'ın Halku'l-vâdî olarak isimlendirdiği bu yere Osmanlılar Halkulvâd demiştir. Bu kalenin bulunduğu yerde ilk istihkâmın Kartaca şehrinin yıkılmasından sonra⁶ gerçekleştirildiği sanılmaktadır. 1516 yılında Cezayir'i zapt eden Oruç Reis'in 1518'de ölümünden sonra İspanyol donanmasının ilk hedefi hâline gelen Halkulvâd muhtemelen bu tarihlerde yıktırılmıştır. 1534 tarihinde Hızır Reis'in (Barbaros Hayreddin Paşa, ö. 953/1546) kumandanlığındaki Osmanlı donanması, Tunus'la birlikte burayı da zapt edip Osmanlı hâkimiyeti altına almıştır.⁷ Bir yıl sonra Kutsal Roma-Cermen İmparatoru V. Karl (Şarlken, ö. 1558), birleşik Haçlı donanmasıyla Tunus'u Osmanlılardan geri alıp Halkulvâd Limanı ve Kalesi'ni kendi askerî üssü yapar. 1535-1574 tarihleri arasında İspanyollar'ın elinde kalan bu yer İspanyolların Akdeniz kıyılarındaki büyük ve müstahkem üslerinden biri hâline gelir.⁸ Cezayir Hâkimi Uluç Ali Paşa (Kılıç, ö. 995/1587) 1569'da Tunus'u ele geçirmişse de Halkulvâd yine İspanyollarda kalmıştı. 1571 tarihine gelindiğinde, Don Juan (Avusturyalı, ö. 1578) komutasındaki müttefik Haçlı donanması İnebahtı'da Osmanlı donanmasını imha etmiş, bunun üzerine Osmanlıların özelde Tunus, genelde ise bütün Akdeniz'deki hâkimiyetleri tehlikeye girmişti. Bu olayın ardından 1572 tarihinde Don Juan'ın donanmasıyla Tunus'a saldıracağına dair gelen haberler üzerine, Osmanlı hâkimiyetindeki

⁶ Tahir Sezen, *Halkulvâdî* olarak kaydettiği bu yerin Tunus'un bir kasabası olduğunu belirtip tarihi Kartaca şehri yıkıntılarında da yakın olduğunu ifade eder (T. Sezen, *Osmanlı Yer Adları* [Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017], 324).

⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, "Halkulvâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/375.

⁸ Şakiroğlu'nun aynı konu hakkında aktardıklarına göre daha önce sığ ve kullanışsız görülen bu yer ve limanı bu tarihten sonra önem kazanmış ve İspanyolların Akdeniz'deki önemli bir üssü olmuştur (Şakiroğlu, "Halkulvâdî", 15/376).

Tunus'tan İstanbul'a yardım talepleri iletilmişti. Ancak, İnebahtı Savaşı'ndaki kayıplarından sonra beklenmedik bir hızda donanmasını yenileyen Osmanlı Devleti, Kılıç Ali Paşa kumandanlığında tekrar Akdeniz'de boy gösterince Don Juan Tunus'a saldırma planlarını ertelemiştir. 1573 yılında Tunus beylerbeyliği Haydar Paşa'ya verilmiş ve Osmanlı donanması Tunus'u korumak ve Akdeniz'deki hâkimiyetini yeniden pekiştirmek için üzere Haziran ayında Akdeniz'e açılmış ancak Mesina Boğazı'na kadar ilerleyip hava muhalefeti sebebiyle geri dönmüştür. Bunun üzerine Don Juan komutasındaki İspanya donanması, Haydar Paşa'nın muhafaza ettiği Tunus'u Osmanlıların elinden geri alıp Mevlay Muhammed'e iade etmiştir. Halkulvâd ise geçmişte olduğu gibi yine İspanyolların elinde kalmaya devam etmiştir. Tunus'u ve Halkulvâd'ı geri almak, İspanyolları Tunus'taki hâkimiyetine tamamen son vermek ve Akdeniz'deki hâkimiyetini yeniden pekiştirmek için isteyen Osmanlı donanması 1574 yılında Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596) ve Kılıç Ali Paşa önderliğinde Tunus'a hareket etmiştir. Osmanlı askeri Tunus ve Halkulvâd kalelerini muhasara altına alınca Halkulvâd komutanı Don Petro Portocarreo (ö. 1574) Sicilya'dan yardım talep etmiş, bunun üzerine Don Juan asker toplayıp yardıma göndermeye çalışmış ancak yeterli bir güç toplayamamıştır. Gönderdiği birkaç kadırğa ise hava muhalefetinden dolayı geri dönmüştür.⁹ Otuz üç gün süren kuşatmadan sonra Halkulvâd Kalesi ele geçirilmiş ve bir daha İspanyollar'a yataklık yapmaması amacıyla buranın yanındaki iki küçük kale yıktırılmış, eski kale ise tekrar tahkim edilmiştir.¹⁰

⁹ Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520?-1596)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Dokora Tezi, 2012), 317-328.

¹⁰ Şakiroğlu, "Halkulvâdi", 15/376. Bahsi geçen iki küçük kale, incelediğimiz fetihnamede Bastiyon ile Küçük Bastiyon olarak zikredilen kaleler olup yıktırıldığı bu eserde de ifade edilmektedir. Ancak, fetihnamede Halkulvâd Kalesi'nin de yıktırıldığı, Tunus Kalesi'nin tahkim edildiği belirtilmektedir. Halkulvâd'ın yıktırıldığını, diğer bazı Osmanlı kaynaklarında da zikredilmektedir (Bk. Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 331, dipnot).

İNCELEME

I. BÖLÜM

RUMÛZÎ VE TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ

A. RUMÛZÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Asıl adı Mustafa olan Rumûzî İstanbul'da doğmuştur. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*'i tamamladığı 977/1569-1970 yılında elli yaşında bulunduğundan doğum tarihi 927/1521 tarihine tekabül eder. Şairin Arapça-Farsça biliyor olması,¹¹ kaleme aldığı iki fetihnâmesinde de Kur'an'dan ve çeşitli klasik eserlerden Arapça-Farsça iktibaslar yapması, İstanbul, Mısır ve Yemen'de hesap işleri ve defterdarlık vazifelerinde bulunmuş olması, medrese eğitimi aldığını ve İslami ilimlere vakıf olduğunu gösterir. Şiir yazmakla da ilgilenmiş olan şair, *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde Edineli Emri'yi (ö. 983/1575) üstadı olarak takdim etmiş, matla' ve mu'amma yazmayı ondan öğrendiğini söylemiştir.¹²

Gelibolulu Mustafa Âlî, şairin Mısır kitabetlerinden birinde iken Koca Sinan Paşa'ya yakınlaştığını, Sinan Paşa'nın ona Yemen defterdarlığı görevini verdiğini, bu süreçte şairin Yemen fetihlerini yazdığını söyler. Ahdî ise şairin İstanbullu ve ehlikalem zümresinden olduğunu, önceden Dergâh-ı Mu'allâ'daki (padişah sarayı) Vâridât

¹¹ Şair *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserindeki bir beytinde Arapça, Farsça ve Türkçe'den başka bir dil bilmediğini söyler (Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Târîhi (923-1012/1517-1604)* [Ankara: TTK Yayınları, 2003], 1/b. 4138). Ayrıca şairin her iki fetihnâmesinde yazdığı tarih manzumeleri içerisinde Arapça-Farsça örneklerin de bulunması bu dillerde şiir yazacak kadar bilgili olduğunu gösterir (bk. Tulum, *Manzum Fetihnâmeler*, 305-313).

¹² Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/b. 5744-5753.

Kitâbeti'nde (defterdarlık kalemi) görevlendirildiği için Vâridâtî¹³ Mustafa Çelebi diye anıldığını, sonraları sipahi oğlanı bölüğüne geçip Mısır'da muhasebeci olduğunu, Arapçayı bir miktar bildiğini ancak Farsçayı Acemler gibi iyi bilip konuştuğunu, şiirlerinin rumuzlu olduğunu söyler. Şairin mu'amma söylemekteki kudretini övüp takdir eden Ahdî, şiirde ise vasat olduğunu belirtir.¹⁴

Nâme-i Fütûh-ı Yemen adlı eserinde hayatının bahsi geçen safhalarından kendisi de bahseden şair İstanbul'da istikâmet üzere hizmet ederken dikkat çektiğini, Abdurrahman Bey'in üç aylık ulufesini peşin verip ayrıca başka riayetler de ederek kendisini Mısır'a getirdiğini, Mısır hazinesinin nâzır-ı emvâli (defterdar/maliyeci) olduğu bu dönemlerde üç ayrı beylerbeyine hizmet ettiğini ve hepsinin takdirlerini kazandığını söyler. Daha sonra Yemen'e defterdar tayin edilmiş olan Rumûzî, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Yemen Beylerbeyi olduğu dönemde sebepsiz yere bu görevinden azledilmiş ve Osman Paşa'nın yaptırdığı tahkikat neticesinde bir suçu olmadığı anlaşılmıştır. Sinan Paşa, Yemen'de vuku bulan isyanlardan sonra Yemen'e sefer düzenleyip buraya gelince kendisine sancak (mutasarrıflık) vermiştir. Yirmi yıl kapıda (padişah sarayı, hükümet dairesi), on yıl da Mısır ve Yemen'de olmak üzere otuz yıldır sultanın hizmetinde olduğunu ifade eden şair İstanbul'a, sultanın sarayındaki görevine dönmeyi arzu etmektedir. Rumûzî, hayatı hakkında bu bilgileri verirken eserinin bir yerinde "Öksüz oğlan kendi göbeğini keser." demektedir ki bu ifadeleri öksüz bir kimse olduğuna da işaret olabilir.¹⁵ Eserlerinden ve kaynaklardaki bilgilerden hareketle şairin 985-990/1577-1582 tarihleri arasında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Rumûzî'nin Koca Sinan Paşa'nın Yemen seferini konu alan, 977/1569-1570 tarihinde tamamladığı *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnâmesinden başka yine aynı paşanın Tûnus ve Halkulvâd sefer

¹³ Defterdarlıktaki gelir işlerine bakan vâridat kaleminin âmiri.

¹⁴ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXXX-CCXXXI.

¹⁵ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 2/b. 7350-7359, 8665-8691, 13834-13852).

ve fetihlerini konu alan *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı ikinci fetihnamesi daha vardır. Şairin Yemen seferini konu alan fetihnamesini inceleyen Hulusi Yavuz'un, Yemen seferini konu alan fetihname ile aynı nüshalar içerisinde bulunan ilave bir kısım olarak belirttiği ve kendi çalışmasına dâhil etmediği¹⁶ bu fetihnamenin araştırmalarımız neticesinde tam bir fetihname hüviyetinde olduğu anlaşılmıştır.¹⁷ Şairin bu fetihnamesinde konu aldığı Sinan Paşa'nın Tunus seferi 1574 tarihinde gerçekleştiğine göre şairin eserini bu tarihten sonra yazdığı anlaşılır. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* ile aynı nüshalarda bulunan bu fetihname de minyatürlü olup toplam on beş tane minyatür barındırır. İncelediğimiz NÜ nüshasındaki kayda göre Ahmed Likâ adlı müstensih her iki eseri 1002 tarihinin Recep ayı ortalarında (1594 Nisan başları) istinsah etmiştir. Şairin fetihnamelerinden başka *Risâle-i Muammâ* adlı bir eseri daha vardır.¹⁸ Son olarak şaire ait olup olmadığı şüpheli olan, *Hakikatnâme* adlı 1650'den sonra yaşadığı düşünülen İslimyeli (Bulgaristan) Mustafa Rumûzî b. Osman'a ait bir eser daha vardır. Eserin yazarı ve tarihi hakkında kesin bir bilgi olmayıp yapılan araştırmalara göre fetihname müellifi Mustafa Rumûzî'nin tasavvuf bağlantısına dair kaynaklarda bilgi yoktur ve böyle bir eserden de bahsedilmez.¹⁹ Dolayısıyla bu eserin fetihname müellifine ait olduğunu söylemek kesin olarak mümkün değildir.

Şairin hayatı ve eserleri hakkında yukarıda bahsi geçen çalışmalar haricinde yine Hulusi Yavuz'un yazdığı bir ansiklopedi maddesi²⁰ ile *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*'in minyatürleri hakkındaki makalesi²¹ vardır.

¹⁶ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXXXIX.

¹⁷ Fetihnamenin nüshaları hakkında bilgi verilirken açıklanacağı üzere, metnin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (NÜ) nüshasında bulunmayan baş kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (T) nüshada mevcuttur.

¹⁸ Bk. Rumûzî Mustafa, *Risâle-i Muammâ*, haz. Prof. Dr. Halil Çeçen, Dr. Ayşe Sağlam (İstanbul: DBY Yayınları, Şubat 2019).

¹⁹ Bahir Selçuk, Selahattin Topbaş, "Hurûfilîğe Dair Bir Eser: Mustafa Rumûzî'nin Hakikat-nâme'si", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (2016), 809-810.

²⁰ Bk. "Rumûzî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,

B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ²²

1. Nüshaları

Rumûzî'nin mevcut iki fetihnamesi olup bunlardan ilki *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*, ikincisi de inceleme ve tenkitli metnini aktardığımız *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı eseridir. Aşağıda ayrıntıları verileceği üzere şairin her iki fetihnamesi Koca Sinan Paşa'nın fetihlerini konu almakta olup aynı nüshalar içerisinde yer alır. Ancak ikinci fetihname nüshaların hepsinde mevcut değildir. Aşağıda, ilgili yazma kütüphanelerdeki kayıt bilgileri verilen nüshalardan NÜ, T ve N rumuzlu nüshalarda *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı fetihname de mevcuttur. Bu nüshalardan N nüshasına tarafımızca ulaşılammışsa da bu nüshanın T'nin benzeri bir nüsha olduğu bilgisine sahibiz.

Şairin ilk fetihnamesi hakkında neşri bulunan Hulusi Yavuz, eserin bilinen beş nüshası olduğunu belirtir.²³ Tarafımızca tespit edilen bir diğer nüsha ile eserin nüsha miktarı altıya çıkmıştır. Bunlar, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. (TY, 6045), Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (Revan, 1297), Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi (nr. 33), Millet Yazma Eser Ktp. (Ali Emîrî, manzum eserler, 1311), Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu (nr. 3168) ve İsmail Erunsal'ın şahsi kütüphanesinde iken Marmara Üniversitesi Dijital Nadir Eserler Koleksiyonu'na (nr. 12873/Y001) bağışlamış

2008), 35/244.

²¹ Bk. "İslam San'atları Bakımından Rumuzî'nin Fütûh-ı Yemen'i," *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 53-65.

²² Fetihnamenin üslup özelliklerinde var olan tahkiyevî yönü ile anlatım teknikleri; muhteva özelliklerinde yer alan devlet ve ordu gelenekleri, diğer edebî veya tarihî türlerle ilişkili yönü, propaganda yönü ve tarihî kaynak değeri gibi hususiyetleri konuyla ilgili doktora tezimizde diğer manzum fetihnamelerle mukayeseli şekilde ele alınmıştır (bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 556-779). Dolayısıyla bu çalışmada zikri geçen konular tekrar işlenmeyeceklerdir. Çalışmamızda mevcut olup ilgili tezde de benzeri bulunan başlıklar ise daha geniş ve teferruatlı bir incelemeyle sunulmuştur.

²³ Hulusi Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI.

olduğu nüshalardır. Bu nüshalar hakkında Hulusi Yavuz'un aktardığı bilgilerle beraber²⁴ aktaracaklarımız şu şekildedir:

- 1- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. Nüshası (NÜ) nesih hattıyla yazılmıştır ve 662 varaktır. Minyatürlü bir nüsha olup²⁵ bu minyatürler yarım sayfa, bir sayfa veya iki sayfa şeklinde eserin çeşitli yerlerinde yer alır. Nüshada, *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* kısmından itibaren 104 adet minyatür olup bunların 15 tanesi Tunus seferini konu alan kısımdadır. Bu minyatürlerin her birinin baş kısmında minyatürün içeriği hakkında bilgi veren bir ser-levha bulunur. Minyatürlerde genellikle fethedilen kaleler, fethedilen şehirlerin teslim edilmesi, uğurlama ve karşılama merasimleri gibi olaylar resmedilmiştir. Minyatürlerin bazısında *hâlâ sadrîa'zam olan Sinân Paşa* şeklinde ifadeler bulunduğundan bu nüshanın istinsahının Sinan Paşa'nın 14 Nisan 1588'den 2 Ağustos 1591'e kadar ikinci ve 28 Ocak 1593'ten 16 Şubat 1595'e kadar devam eden üçüncü sadrazamlıkları zamanları içinde yapılmış olacağı tahmin edilebilir. Nüshanın sonunda bulunan (662b) temmet kaydına göre eserin müstensihi Ahmed Likâ olup 1002 tarihinin Recep ayı ortalarında (1594 Nisan başları) eseri tamamladığını kaydeder. Eserin sayfaları 29.5×17.5 cm ölçüsünde ve 15 satırlıdır. Bordo rengi deri cildi orijinal değildir. Cildin ön ve arka yüzü miklebi, şakâyık, rozet çiçekler ve lâlelerle altın yaldız halkâr süslüdür. Madalyonun ortasında Sultan III. Mehmed (1003-1011/1595-1603)'e takdim edildiğini gösteren bir yazı mevcuttur.

²⁴ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI-CCXLVII.

²⁵ Konuyla ilgili olarak bk. Filiz Öğütmen, *Târîh-i Feth-i Yemen'in Minyatürleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Sanat Tarihi, 1964). No: 3498; Zeren Akalay, *Osmanlı Tarihi ile İlgili Minyatürlü Yazmalar: Şehnâme ve Gazanâmeler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, Doktora Tezi, 1972), 196-213.

Bu nüshada eserin birinci bölümü olan *Birinci Defter* yoktur. Ayrıca pek az da olsa eksik ve atlamalar mevcuttur. Hattı güzel, okunaklı ve harekelidir. Kale ve yer isimlerinin yazılışında bazen tutarsızlıklar meydana gelmiştir. Fakat diğer nüshalar içerisinde en az kusurlu olan nüsha bu nüshadır.

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı ikinci fetihnamesinin bulunduğu nüshalardan biri bu nüshadır. Nüshada *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eser tamamlandıktan sonra *Der-Tezhîb-i Müşgîn-ḥāme be-Tarşî'-i 'Anberîn-Ḥitāme* başlığıyla beraber diğer fetihnameye geçilir (574a-662b). Dolayısıyla bu fetihname, nüshanın son 87 varlığında yer almaktadır. Ancak, bu nüshada ikinci fetihnamenin giriş bölümündeki tevhit, münacat, çehâr yâr-i güzîn methiyesi gibi kısımlar mevcut değildir. Eser, Sultan Selim'in övgüsüne ayrılan bölüme denk gelen ve çeviri yazı metninde verdiğimiz sıralamaya göre eser 270. beyit olan şu beyitle başlar:

Açdı darb-ı sinân-ıla Yemen'i
İtdi teşhîr milket-i 'Aden'i

Nüsha, aynı fetihnamenin 2503. sıradaki şu beyti ile sonlanır:

Zât-ı pākini kıl belādan emîn
Raḥmet itsün aña ki dir âmîn

- 2- Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Nüshası (T)'nin başında eserin adı *Kitâb-ı Târîh-i Aḥbâr-ı Sâbika-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Cedîde-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Halku'l-vâd u Tûnus* (1b) olarak kayıtlıdır. Hulusi Yavuz'un belirttiğine göre bu nüsha daha muahhar bir nüsha olup minyatürsüzdür. Nesih hattıyla yazılmış olup 204 varaktır. Büyük boylu (315×213mm) olan nüshanın her sayfasında

26 satır bulunmakta olup eser 4 sütün hâlinde yazılmıştır. Dolayısıyla ortalama olarak her sayfada 52 beyit vardır. Metnin bazı kısımları harekeli yazılmıştır. Eserin müstensihî ve istinsah tarihi tespit edilememiştir. Ancak nüshanın katalog kaydında istinsah tarihi olarak 982/1574 tarihi kayıtlıdır. Muhteviyatı tam olan bu nüshada hem *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* hem de *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* mevcuttur. İlk fetihname nüshanın 1b-180a sayfaları arasında, ikincisi 181b-205a sayfaları arasında bulunur. Dolayısıyla inceleme konumuz olan fetihname, nüshanın son 24 varâğında yer alır. NÜ nüshasında bulunmayan ve *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd*'ın baş kısmına tekabül eden ilk 270 beyit T nüshasında mevcuttur. Öte yandan bu nüshada ikinci fetihnamenin 184b-185a sayfaları mevcut değildir. Nüshanın bugünkü Latin rakamlarıyla numaralandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla nüshayı numaralandıran memurun nüshanın dijital resimlerini çekerken bahsi geçen varâğı sehven kopya etmemiş olması mümkündür. Bir diğer durum ise 191b-192a sayfalarının mükerreren kaydedilmesi ve ikinci defa kaydedilirken “mük.” yani mükerrer ibaresinin konmasıdır. Hâlbuki bu ibarenin bulunduğu sayfa mükerrer bir sayfa değildir. Dolayısıyla biz tekraren kaydedilen 191b-192a sayfalarını 192b-193a olarak kabul edip sıralamayı bu şekilde devam ettirdik. Dolayısıyla eser 206a'da sona ermektedir. T nüshasının varaklarıyla ilgili bir başka husus ise nüshanın tamamına bakıldığında eserde bölüm araları sebebiyle boş bırakılan 31b-32a ile 180b-181a sayfalarının da sıralamada sayıldığı görülür. Bu durum da dikkate alındığında eserin aslında 204 varak olduğu sonucuna varabiliriz.

Eser, çeviri yazı metninde verdiğimiz sıralamaya göre fetihnâmenin tevhit bölümünün ilk beyti olan şu beyitle başlar:

Her kelâmuñ ki olsa 'üvñanı
Nâm-ı Bārî vü ism-i Sübhānî

Eserin son beyti ise 2503. sırada bulunan şu beyittir:

Zât-ı pākini kıl belādan emîn
Raḥmet itsün aña ki dir āmîn

- 3- Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi nüshası (N) 310×200 ve 208×130 ölçüsünde, 207 varak, 414 sayfadır. Muhteviyatı tamdır. Sonundaki Tunus seferine dair olan kısım 25, diğer sayfalar 27 satırlıdır. Cildi şemseli ve meşin musannadır. Bu nüsha şekil, hat, tezhip, hatta sayfaları itibariyle T nüshasının aynıdır. Hulusi Yavuz, eserin bu nüshası hakkında aktardığı bilgilerden sonra, (N) ve (T) nüshalarının aynı müstensih tarafından iki nüsha hâlinde yazıldığı, birinin saraya, ötekinin de devrin sadrazamına takdim edildiği noktasındaki kanaatini belirtir.²⁶

Bilindiği üzere Anadolu'daki birçok yazma eser kütüphanelerindeki yazma katalogları Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Şu anda, Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi katalogları da Süleymaniye Yazma Eser Ktp. bünyesinde bulunmaktadır. Ancak, Süleymaniye Yazma Eser Ktp.'te yaptığımız araştırmada belirtilen katalog numarasında (N) nüshasına rastlayamadığımız gibi genel olarak yaptığımız taramada da bu nüshayı tespit edemedik. Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi nr. 33'te Kur'an İlimleri konu başlığıyla, *et-Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid'in Câmi'ül-Beyân fi Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* adlı 402 varaklık eser bulunmaktadır.

²⁶ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVII.

- 4- Millet Kütüphanesi nüshası (MA) katalogda *Fetihnâme-i Yemen ve Ashâb-ı Fil* adıyla kayıtlıdır. Rika hattıyla yazılmış olup 40 varaktır. 23-30 arası boştur. Dolayısıyla yazılı olan 33 varak bulunmaktadır. İsmail Hakkı adlı bir müstensih tarafından 1337/1918/19 tarihinde 977/1569 tarihli bir nüshadan istinsah edilmiştir. Yemen seferini konu alan fetihnamenin muhtasar bir nüshası olup sadece Birinci Defter'den alınmış notlar mahiyetindedir.
- 5- Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu (M) nüshası katalogda *Târîh-i Feth-i Yemen* adıyla kayıtlıdır. 534 varak olup her sayfasında 15 satır mevcuttur. Nesih hatla yazılmıştır. Nüsha, Yemen seferini konu alan fetihnameyi barındırmakta olup baştan ve sondan eksiktir. Söz başları kırmızıdır. Nüsha üzerine 1962 tarihinde Ali Koçak Esen'den satın alındığı notu düşürülmüştür. Hulusi Yavuz'un çalışmasındaki 18581 beyitlik Yemen seferini konu alan fetihnamenin çeviri yazı metnindeki tertip sırasıyla karşılaştırıldığında bu nüsha fetihnamenin 317. beytine tekabül eden şu beyitle başlar:

Sene şulşâni gül zamânıdır
Tâ'iz'ün bâğ-ı bî-ğazânıdır

Nüsha, aynı fetihnamenin 15952. sırasındaki şu beyitle sonlanır:

Devlet anuñ kim ola bahtı sa' id
Taht u evreng olamaz emr-i sedid

- 6- Hulusi Yavuz'un çalışmasında İsmail Erünsal'ın şahsi kütüphanesinde olduğu belirtilen nüsha, ²⁷ Erünsal tarafından diğer yazmalarla beraber Marmara Üniversitesi'ne bağışlanmış olup nüshaya (MÜ) dijital imkânlarla ulaşmak mümkündür. Bugün, Marmara

²⁷ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI.

Üniversitesi Dijital Nadir Eserler Koleksiyonu'nda 12873/Y001 demirbaş numarası ve *Târîh-i Feth-i Yemen [Fetihnâme-i Yemen ve Ashâb-ı Fi'l-Fütûh-ı Yemen Mecmua-i Fütûh-ı Zafer İbret-nümâ]* adıyla, Rumûzî Mustafa Bey (ö. 990/1582'den önce) adına kayıtlıdır. Yemen seferini konu alan fetihnameyi barındıran bu nüsha 503 varak olup her sayfada 15 satır mevcuttur. 200×121, 140×75 mm. ölçüsündedir. Nüshanın başı ve sonu eksiktir. Hulusi Yavuz'un eserindeki 18581 beyitlik çeviri yazı metnin tertip sırasıyla karşılaştırıldığında bu nüsha fetihnamenin Yemen Tarihi'ni konu alan birinci bölümünden (Birinci Defter) sonra gelen ikinci bölümün (fetihnamenin başlangıcı) başındaki, II. Selim'in övgüsünü konu alan 3111. beyitle başlar:

Cihân halkına kârı şefkat olsun
Muhammed ümmetine rahmet olsun

Nüsha, eserin sonlarında bulunan hatime bölümü dâhilindeki 18522. beyitle son bulur:

Ma' nîsi olmağın dürûğ-ı şarîh
Ehl-i ma' kü'l ider anı tafşîh

Yukarıda sıralan nüshalardan NÜ nüshasının Süleymaniye Yazma Eser Ktp.'te, T ve MA nüshalarının ise Millî Ktp.'te mikrofilmleri mevcuttur.

2. Biçimsel Özellikleri

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı 2504 beyitten müteşekkil ikinci fetihnamesinin tertibine bakıldığında, mesnevilerin gelenekselleşmiş şekliyle tevhit (b. 1-61) bölümüyle başlayıp sırasıyla münacat (b. 62-113), naat (b. 114-207), ashâb-ı kirâm ve çehâr yâr-i güzîn methiyesi (b. 208-243), imâmeynü'l-hümâmeyn (Hasan ve Hüseyin) methiyesi (b. 244-253), Sultan (II.)

Selim methiyesi (b. 254-324),²⁸ şehzadeye dua (b. 325-330), veziriazam (Sinan Paşa) methiyesi (b. 331-435)²⁹ şeklindeki giriş mahiyetinde olan bölümler verilir. Ardından *Āğāz-ı Dāsītān* başlığıyla mesnevinin ana konusuna geçilir. Tunus, Halkulvād, Bastiyon ve Küçük Bastiyon (Müteberka) kalelerinin fethini konu alan ana bölüm (b. 436-2269) verilir. Daha sonra Sultan Selim'in vefatı, sultana dua ve felekten şikâyet (b. 2270-2339), saltanat ve hilafetin yenilenmesi ve Sultan Murad'ın tahta geçmesi (b. 2340-2352), Sultan Murad'ın tahta geçtiğine şükür ve sultana sitayiş (b. 2353-2466), Sultan Murad'ın devletinin devamlılığı için dua (2467-2484) ve hatime (b. 2485-2503) bölümleri verilir. Hatime kısmından sonra kâtibin okuyucudan dua istemek için kaydettiği bir de beyit mevcuttur.

Bölüm başlıkları Farsça ile yazılan eserde, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan ana konunun işlendiği bölümler Cedid (Hafif) bahrinin on bir heceli *Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Mefâ'îlün Fe'îlün (Fa'îlün)* vezniyle yazılmıştır. Bu ana bölümlerdeki muhtelif yerlerde ise 3 tane gazel; üçü Türkçe, biri Farsça ve biri de Arapça olmak üzere 5 tane kıta nazım şekliyle yazılan tarih manzumesi; 2 tane de kıta vardır. Bu şiirlerin özellikleri ve içerikleri şu şekildedir:

Tablo 1. *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'ndeki Gazeller Listesi

Sıra	Vezin	Beyit Sayısı	Konu
1.	<i>Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün</i>	5	Gazel-i Münâsib (Sefere çıkan orduya dair)
2.	<i>Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün</i>	5	Sultan Murad'ın cülusuna dair
3.	<i>Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün</i>	3	Sultan Murad'ın saltanatı ve hilafetine övgü

²⁸ Bu kısımda ikinci bir başlık daha verilmekle birlikte (b. 254-290; 290-324) şiir tek bir methiye yapısındadır.

²⁹ Bu kısımda ikinci bir başlık daha verilmekle birlikte (b. 331-361; 362-435) şiir tek bir methiye yapısındadır.

Tablo 2. *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi'*ndeki Tarih Manzumeleri Listesi

Sıra	Vezin	Beyit Sayısı	Konu	Düşürülen Tarih
1.	<i>Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün</i>	7	Halkulvâd Kalesi'nin fethi (Farsça olarak)	982/1574
2.	<i>Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fa'lün)</i>	3	Tunus fethi (ta'miyeli tarih)	982/1574
3.	<i>Fe'ülün Mefâ'îlün Fe'ülün Mefâ'îlün</i>	2	Halkulvâd Kalesi'nin fethi (Arapça olarak)	982/1574
4.	<i>Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün</i>	7	Tunus, Halkulvâd, Bastiyon ve fethedilen son yer olan Küçük Bastiyon (Müteberka) fetihlerindeki gazaya dair (ta'miyeli tarih)	982/1574
5.	<i>Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün</i>	7	Tunus ve Halkulvâd'ın (düşmanın) kırılmasına dair	982/1574

Tablo 3. *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'ndeki Kıtalar Listesi

Sıra	Vezin	Beyit Sayısı	Konu
1.	<i>Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün</i>	2	Dünyanın faniliği ve alçaklığına dair (Sultan Selim'in vefatı, sultana dua ve felekten şikâyet içerikli bölümün ardından)
2.	<i>Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün (Fa 'lün)</i>	2	Sultan Murad'a övgü (Unsûrî'nin <i>Der-Medh-i Sultan Mahmud-ı Gaznevî</i> başlıklı kasidesinden alıntılanmıştır)

Fetihnamenin bahsi geçen tertibine ve bölümlerine bakıldığında, sebep-i telifin bulunmamasıyla ilgili istisna durumdan hariç olarak,³⁰ eserin yapı ve muhteva yönüyle tam bir manzum fetihname özellikleri taşıdığı anlaşılır.

Fetihnamenin ana konusu dışındaki kısımları ile eserde mevcut olan diğer şiirler hakkında bazı değerlendirmeler aktarabiliriz. Mesnevi nazım şekliyle yazılan fetihnamedeki methiye içerikli bölümler de mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup bunların kasidelerdeki bölümleri tamamen içermediği görülmektedir. Rumûzî, Sultan (II.) Selim'in methiyelerini konu aldığı kısmın ilk beytine hamd ile giriş yaptıktan sonra sultanı Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, küfür şerrine karşı dinin savunucusu ve dinin yükselticisi (b. 255-256-268), şeriatın koruyucusu (b. 265), iyi tabiatlı (b. 261) ve fakirlerin hamisi (b. 359-260) olarak över. Sultanın, kahramanlığı yönüyle bazı Şehname kahramanlarına benzerliklerini ifade edip onun sefer ve

³⁰ İlgili başlıkta bu hususa dair açıklama yapılacaktır.

fetihlerine atıflar yapar. Sultan, sinan³¹ vuruşu ile Yemen'i ve Aden'i fethetmiş; Mutahhar³² onun kılıcının korkusundan yokluk âlemine gitmiştir:

Açdı darb-ı sinân-ıla Yemen'i
İtdi teşhîr milket-i ' Aden'i
Havf-ı tîğın görüp Mutahhar-ı har
' Adem iklimine dek itdi sefer (b. 270-271)

Şair, sultanı övüp onun özelliklerini ve yaptığı fetihleri anlatırken edebî maharetlerini de methiyesine yansıtmaya çalışmıştır:

Nîzesinüñ sinânı ' âlem-gîr
Tîğ-i h'ân³³-h'ârı h'ân-ı düşmene sîr (b. 282)

Methiyede Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların artış gösterdiği beyitler görülür:

Hüsrev-i Cem-hüner kerem-güster
Şeh-i ' âlî-güher sipeh-perver
Server-i ser-firâz u tâc-ı keyân
Güher-i efser-i cihân-dârân (b. 295-296)

Rumûzî, fetihnamesinde Serdar Sinan Paşa'nın övgüsünü konu aldığı kısma doğrudan paşaya övgüler yaparak başlar. Şair bu methiyede de edebî maharetini sergilemeye gayret etmiş görünmektedir. Sinan Paşa'nın sultanın (II. Selim) mührünü taşıdığını, bahtının ve rütbesinin yüksek olduğunu, onun idarede olduğu dönemlerde halkın mutlu olduğunu belirtir (b. 332-333). Şair, Sinan Paşa'nın halka adil davranması (b. 334) gibi çeşitli hususiyetlerinden söz eder. Ancak, çehâr yâr-ı güzînin öne çıkan özelliklerini serdara da atfeden beyitleri daha dikkat çekicidir (b.

³¹ Ok, süngü gibi savaş aletlerinin keskin ucu veya mızrak anlamına gelen sinan kelimesiyle Koca Sinan Paşa'ya da işaret edilmektedir. II. Selim, Yemen seferi için Sinan Paşa'yı serdar tayin etmiş, Sinan Paşa da Yemen seferini çeşitli zafer ve fetihlerle sonlandırmıştır.

³² Şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde ismi geçen ve Sinan Paşa'nın Yemen'de kendisine karşı mücadele ettiği Zeydî imamının adıdır.

³³ *h'ân* olması beklenen kelime, şairin tercihi olduğu kanaatiyle metinde olduğu şekliyle *h'ân* olarak aktarılmıştır.

337-339). Şair, paşanın çeşitli özelliklerini övgüyle aktarırken çeşitli edebî sanatlara veya aşağıdaki örneklerdeki gibi lafzi sanatlarla kurulu söz oyunlarına başvurduğu görülür:

Olalı ol vezîr-i a‘zam hem
 ‘Adl-ile oldı ‘âlem içre ‘alem
 Kâ’inât içre taldı zevk ü sürür
 Olalı ol re’îs-i şadr-ı şudür (b. 359-360)
 Eger emr itse pâdişâh-ı cihân
 Kızıl Elma’yı³⁴ eyler ol galţân
 Görse dâr-ı şecâ‘atin anuñ
 Zehresi çâk olurdu Dârâ’nuñ (b. 392-420)

Rumûzî, Sinan Paşa’ya ayırdığı bu methiyede de Sultan Selim’e ayırdığı methiyede olduğu gibi Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara yer vermiştir:

Ser-ver ü ser-firâz-ı hayl-i guzât
 Seyf-i Hâk hoş-hişâl ü hûb-şifât
 Fâtih-i milket-i Sebâ vü Yemen
 Dâfi‘-i küfr ü râfi‘-i düşmen (b. 370-371)

Mesnevi nazım şekli haricinde yazılan ve tabloda belirtilen şiirler hakkında bir değerlendirme yapılacak olursa, tabloda aktarılan gazeller içinde muhtevası yönüyle dikkat çekici olanı “Gazel-i Münâsib” başlıklı gazeldir. Şair gazelini aktarmadan önce, donanmanın İstanbul’dan ayrılışı esnasındaki heybetli görünümünü ve türlü bayraklarla rengârenk manzarası karşısında kapıldığı heyecan üzerine hemen o esnada bir gazel yazdığını şöyle belirtir:

³⁴ Oğuz Türklerinden beri Türk cihan hâkimiyeti ülküsüne verilen isimdir. Bu ifade, ulaşılması hedeflenen bir ülkenin ulaşılmadan önceki sembolik ifadesidir. Örneğin, İstanbul, Roma ve Viyana *Kızıl Elma* olarak görülmüş yerlerdendir (*Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, haz. İlhan Ayverdi [İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005], 2 [H-N]/1702).

Dürlü bayraklar ile pür iy cân
Rûy-i baħr olmuş-ıdı reşk-i cinân (b. 532)

Gerçekleştirilecek olan deniz seferiyle ilgili iyi temenniler ile zafer ve fetih arzusu içeren bu gazelde gazelleri anımsatan şekilde gül imgesi zikredilmiştir. Ancak bu imge savaş ve fetihlere dair edebî sanatlarla başvurularak yapılır. Gazelin bütününde de savaş ve fetihlere dair sahnelemelere yer verilir. Dolayısıyla bir yönüyle bu gazel, seferde yaşanacakların panoraması gibidir. Şair gazelinin ilk beytinde kendi kendine hitap ederek gamlı kalbinin ve mahzun olan ruhunun artık ferahlaması gerektiğini söyler. Zira, uğurlu talih ve Ferudun gibi olanın (Sultan II. Selim'in ve sefere çıkan donanmasının) bayrakları açılmıştır. Beyler ve reisler rengârenk bayraklarla ve daha başka unsurlarla donanmayı gül gibi donatmalı, böylece deniz yüzü gül bahçesi hâline gelmelidir. Bu derya misali kalabalık asker düşmanı kana boğmalı, gök mavisini kılıçlar gül renkli sel (kan seli) akıtmalıdır. (Düşmanın) kanları içilmeli, başlardan yapılmış kâseler kırılmalı, eğlence ve savaş olmalıdır. Düşmanın içkinin son yudumu rengindeki kanı toprağa dökülmelidir. Harp davulları çalmalıdır. Zira gaziler savaş eğlencesine başlamıştır. Gaziler böyle bir geleneği (gazayı) asla terk etmemelidir (v. NÜ 584a).

Tabloda verilen tarih manzumelerine bakıldığında, dördüncü sırada bulunan ve gerçekleşen bütün fetihlerden sonra bu gazaya dair yazılmış olan tarih manzumesine muhteva yönüyle bakabiliriz. Manzumede ilgili birçok tarih manzumesinde de olduğu gibi seferin ve fetihlerin özet olarak aktarıldığı görülür. Aktarılan bilgilere göre şairin övgüyle söz ettiği Osmanlı sultanı (II. Selim), düşmanı defetmek için bir vezirini sefere göndermiştir. Bir büyük donanma hazırlayan serdar (Sinan Paşa), İstanbul'dan batıya azmetmiştir. Düşman bölgesine varınca düşmanı kırıp yerle bir eden ve onların bütün kalelerini fetheden serdar, geriye kalan kötü düşmanları da esir etmiştir. Böylece batıda düşmanın tutunabildiği bir yer kalmamıştır. Şair, ta' miyeli yazdığı bu tarih şiirinde 982/1574 tarihini vermektedir

(v. NÜ 636a). Manzumenin hemen ardından bu şiirin ta‘miyesinin nasıl çözüleceğini de açıklanmıştır (b. 1787-1803). Nitekim, Rumûzî’nin yazdığı tarih manzumeleriyle ilgili dikkat çeken bir husus, şairin bu şiirlerden bazısının açıklamalarını da vermesidir. Şair, Halkulvâd’ın fethine dair yazdığı ta‘miyeli tarih manzumesinin, aynı fethine dair Arapça yazdığı tarih manzumesinin ve bütün fetihlerin ardından yapılan gazaya dair yazdığı ta‘miyeli tarih manzumesinden sonra bunların şerhlerini de vermiştir. Halkulvâd’ın fethini konu alan Farsça tarih manzumesi ile Tunus ve Halkulvâd’ın fethini konu alan ve ta‘miyeli yazılan son tarih manzumesi hakkında ise şerh yoktur.

3. Yazım Tarihi, Yeri ve Sebeb-i Telifi

Rumûzî’nin Yemen seferini konu aldığı *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnamesi ile Tunus seferini konu aldığı *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku’l-vâd* adlı mevcut fetihnamesi aynı nüshalar içinde bulunmaktadır. Bu nüshalar NÜ, T ve N nüshalarıdır. MA, M ve MÜ nüshalarında ise (eksik içerikte olmak üzere) yalnızca Yemen seferini konu alan fetihname mevcuttur.³⁵ Mevcut bütün bu nüshalarda her iki fetihnamenin de yazım tarihi ya da yeri belirtilmemiştir. Ancak, her iki fetihnamenin de yazıldığı muhtemel tarih aralığı malum olup yazıldıkları yerler de tahmin edilebilir.

Şair *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnamesinin sebeb-i telifinde eserinin ilk nüvesini oluşturan tarih manzumelerinin tertip tarihini belirtmiştir. Buna göre, Rumûzî, kendisinin de katıldığı Yemen seferindeki fetihlere tarihler düştüğünü, daha sonra Sinan Paşa’nın isteğiyle bu tarihlerin de içinde bulunduğu bir manzum eser meydana getirdiğini belirtmiş, yazdığı tarih manzumelerinin tertibi için ise 977/1570 tarihini vermiştir.³⁶ Fetihnamede aktarılan bilgilere bakıldığında, Koca Sinan Paşa’nın Yemen seferi 976-978/1569-1570 tarihleri arasında gerçekleşmiş, paşa 1571 yılında tekrar Mısır’a

³⁵ Ana başlık altında nüshalar hakkında bilgi aktarılmıştır.

³⁶ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 313-314.

dönmüş, Mısır'daki iki yıla yakın hizmetinden sonra 1573 tarihinde de İstanbul'a dönmüştür.³⁷ Buradan hareketle Yemen seferini konu alan ilk fetihnamenin 1569 tarihinde yazılmaya başlandığı, 1570 yılında ya da bu yılın hemen ardındaki yıllarda tamamlandığı anlaşılır. Rumûzî'nin, Sinan Paşa'nın 1574 tarihli Tunus seferini konu alan *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nin de seferin gerçekleştiği bu yılda veya bu yılın hemen ardındaki yıllarda yazıldığı tahmin edilebilir. Nitekim fetihnamede fetihler için 1574 tarihini veren tarih manzumeleri de mevcuttur.

Eserin NÜ nüshasındaki minyatürlerin bazısında *hâlâ sadria'zam olan Sinân Paşa* şeklindeki ifadelerin varlığı bu nüshanın istinsahının Sinan Paşa'nın 14 Nisan 1588'den 2 Ağustos 1591'e kadar ikinci ve 28 Ocak 1593'ten 16 Şubat 1595'e kadar devam eden üçüncü sadrazamlıkları zamanları içinde yapılmış olacağı tahmin edilebilir. Eserin MA nüshasının İsmail Hakkı adlı bir müstensih tarafından 1337/1918-1919 tarihinde 977/1570 tarihli bir nüshadan istinsah edildiği kaydı vardır. Birbirinin benzeri olan NÜ ve N nüshaları ise Ahmed Likâ adlı müstensih tarafından 1002 tarihinin Recep ayı ortalarında (1594 Nisan başları) istinsah edilmiştir (bk. NÜ 662b). Bu bilgiler de eserin ilk dönemlerdeki nüshalarının 1569-70 ile 1594 yıllarını kapsadığı, yakın tarihlerde dahi istinsahının olduğunu göstermektedir.³⁸

Müellif fetihnamelerinin telif yerlerini belirtmemektedir. Ancak, şair ilk fetihnamesini Yemen'de yazmaya başlamıştır. Nitekim Rumûzî'nin Yemen nâzır-ı emvâli (defterdar/maliyeci) olması sebebiyle eserin tamamlandığı yerin de Yemen olması hayli yüksek bir ihtimaldir. Diğer taraftan müellifin *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nin telif yeri de belli değildir. Ancak, müellif ilk eserinin sebab-i telifinde İstanbul'a dönmek arzusunu belirtmektedir. Dolayısıyla ikinci fetihnamesini Yemen'de yazmış olabileceği gibi

³⁷ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 631-632.

³⁸ Nüshalar hakkında daha ayrıntılı bilgiler ana başlık altında verilmiştir.

eğer İstanbul'a döndü ise burada da yazmış olabilir. Öte yandan, şair ilk fetihnemesini Sinan Paşa'nın teşvik ve himayesiyle seferde bizzat bulunarak yazdığından, bu eserini de Tunus seferine paşayla birlikte katılarak yazmış olması mümkündür. Şair her ne kadar bu fetihnemesinde seferde bizzat bulunduğu dair işaret vermese de sefere dair çizdiği canlı tasvirler sefere katılıp bu sahneleri gördüğü izlenimini verir. Ancak, eserinde, seferde bulunduğu delil olabilecek şekilde birinci tekil şahıs zamirine yer vermemiştir.

Rumûzî, nüshaların ilk sırasında bulunan *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnemesinde sebab-i telif bölümüne yer vermiş, ancak *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı ikinci fetihnemesinde bu bölüme yer vermemiştir. Şair, aynı nüshalar içinde bulunan ve Koca Sinan Paşa'nın iki ayrı seferini (Yemen ve Tunus seferleri) konu alan fetihnamelerinin ilkinde sebab-i telif yer verdiği için ikinci fetihnemesinde tekraren benzer bölüme yer vermeye gerek duymamış olabilir. Şair ilk fetihnemesinde yer alan sebab-i telifinde Yemen seferini neden yazdığını o esere has sebeplerle açıklasa da belirttiği bazı hususlar ikinci fetihnemesiyle de alakalı kurulabilecek hususlardır. Şair, fetih ve zaferlere dair olan bu şiirlerin ehil kimseler için birer ibret olacağını, fetihnemenin, Rum (Osmanlı) memleketine bir hediye olacağını, Rum (Osmanlı) askerine savaş şevki vereceğini, Mısır'dan bu sefer için gelemeyip geride kalan askerler ve bütün Mısır halkı ise³⁹ fetih şiirlerini okuyunca gelemediklerine pişman olacağını belirtmiştir. Şairin Yemen seferiyle alakalı olarak sarf ettiği bu sözler (Mısır şehri ve oranın halkına dair sarf ettiği hususi ifadeler hariç tutulursa) Tunus seferi için de geçerli olabilecek türdendir. Rumûzî, ayrıca bahsi geçen sebab-i telifinde yazdığı eserinde mübalâğa etmediğini, Allah'ın Kur'an'da itham ettiği şairler gibi yalana meyiletmediğini de belirtmektedir.⁴⁰ Bu ifadelerin de ikinci fetihname için geçerli sayılabilmesi mümkündür. Zira,

³⁹ Sinan Paşa Yemen seferine Mısır'dan hareket ederek gelmiş, seferin sonunda yine Mısır'a dönerek oranın idaresini sürdürmüştür.

⁴⁰ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 313-314.

kahramanlıkları konu alan bu eserlerin askeri ve halkı savaş ve fetih konusunda şevke getirmek amacı taşıdığı, öte yandan, her iki eserde aktarılan bilgilerin tarihî kaynaklarla da paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır.⁴¹

4. Eserin Muhtevası

4.1. Eserin Özeti

Sultan (II.) Selim bir nevrüz günü, uğurlu ve kutlu bir saatte gönderdiği fermanında Osmanlı ordusunun gaza etmek amacıyla toplanmasını emreder. Bunun üzerine, devletin ileri gelenleri sultanın sefer hususundaki hükümlerini ilgili yerlere ulaştırır. Emirlerin ulaştığı beylerbeyleri, beyler⁴² ve ağalar⁴³ sultanın fermanındaki talimatlara uygun olarak donanma seferi için gerekli asker ile esbap, alet ve mühimmatlarını hazırladıktan sonra çoğunluğu kadirga⁴⁴ ve başarda⁴⁵ sınıfından olan üç yüz on beş gemiyle birlikte İstanbul'da

⁴¹ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 766-779.

⁴² Osmanlılarda askerî ve mülkî olarak büyük devlet memurlarına ve devlet adamlarına Bey unvanı verilmiştir. Miralay (albay)'a kadar askerî erkâna *bey* denilirken Mîr-i livâ ve onun üstündekiler *paşa* denirdi. Miralay (albay) terfi edince mîr-i livâ, mîr-i livâ terfi edince ferik olurdu. Eskiden sancak beylerine de mîr-i livâ denilmiştir. Mîr-i mîran ise mülkî rütbelerden birinin adı olup beylerbeyi anlamına gelir. Beylerbeylik valilik mertebesi olup beylerbeyleri askerî hizmetle de mükellefler (Pakalın, "Bey", 1/213; 2/543).

⁴³ Eskiden yüksek mevki sahipleri için kullanılan bir tabirdir. Yeniçeri ocağı zabitlerine umumiyetle ağa denilmiştir. Saray ağası, kapı ağası, harem ağası vb. çeşitli yerlerde bu tabir kullanılmaktadır (Pakalın, "Ağa", 1/21).

⁴⁴ Buharlı gemilerin icadından önce kullanılan yelkenli ve kürekli harp gemilerinden biridir. Yirmibeş oturaklı olup her küreği dörder kişi tarafından çekilirdi. İtalyan ve Fransızların *galer*, İngilizlerin *galles*, İspanyolların *galera* dedikleri gemilerin şeklen benzeridir. Bir kadirganın iki sabit ve kısa direği vardı ve bunlara seren takılırdı. 800 ile 1400 zira genişliğinde üç köşeli bir yelken açılırdı. Bu gemilerin genişlikleri az olduğunda sert havalarda yelken kullanılmazlar, direkleri aşağı alıp kürekle hareket etmeye mecbur olurlardı. Aksî hâlde genişlikleriyle uzunlukları dengeli olmadığından dalgaların çarpmasıyla bellerinin kırılıp batması riski vardı. Bu gemiler uzunlukları sebebiyle iyi havalarda süratli giderler, su kesimlerinin azlığı sebebiyle sert havalarda istedikleri liman ve koylara girebilirlerdi. Barındıkları yerde direkli aşağı alıp öyle yatarlardı böylece fark edilmezlerdi. Kadirgaların baş taraflarında on iki okkalık gülle atan bir top ve bunun yanında biraz daha küçük iki top bulunurdu (Pakalın, "Kadirga", 2/129).

⁴⁵ Yaygın olarak bilinen adlandırması Başarda (Peşterde) olup Bastarda diye de tabir edilmiştir. Buharlı gemilerin icadından önce Osmanlıların kullandıkları harp gemilerinden birinin adıdır. Firkate gibi hafif olan, çektiri cinsinden bir gemidir ve çektirinin büyüğüdür. Bu geminin daha büyüğüne kadirga denmiştir. Venedikliler o zamanlarda bu şekildeki gemilere *Galeris batardis* dediklerinden başarda kelimesi batardis kelimesinin Türkçe'ye

toplanır. Sultan, veziri Sinan Paşa'yı kendisine vekil seçip ordunun (donanma) başına geçirir ve kaptanıderyayı da onun yanında görevlendirir. Serdar Sinan Paşa sultanın huzuruna çıkıp etek öpüp tazimde bulunduktan sonra sultan kendisine hilat,⁴⁶ altın işlemeli bir kılıç ve gösterişli bir cübbe hediye eder. Yapılan merasimin ardından serdar, sultanın huzurundan ayrılp Kostantıniyye (İstanbul) İskelesi'nde⁴⁷ toplanmış olan gazilerle buluşur.⁴⁸ Her gemi süslenmiş, kadirgalar al bayraklarla⁴⁹ diğer gemiler ise türlü türlü sancaklarla⁵⁰ donatılmıştır.

Yapılan son hazırlıkların ardından, Serdar Sinan Paşa donanmayla harekete geçmeden önce Sultan Selim'in huzuruna tekrar çıkar. Sultan Selim yüksek mevkideki kasrından donanmanın ihtişamını seyretmektedir. Donanma gemileri sultanı selamlamak amacıyla top ve tüfek atışları yaparken donanma askeri de tekbirler çeker. Hacı ve gazi olan serdar, Sarây-ı Âmire'den⁵¹ çıkıp kaptanıderya ile buluşur ve donanma gemileriyle birlikte Beşiktaş İskelesi'ne varır.⁵²

dönüştürülmüş şeklidir. Yelkenli ve kürekli bir gemidir. 26-36 arasında oturaklı türleri vardır. 26 oturaklısına orta başarda, 36 oturaklısına ise paşa başardası denmiştir. Uzunlukları Osmanlı adım ölçüsüyle 210-216 adım civarında olup her küreğini yedi kişi çekmekteydi. Kadirgalara benzer şekilde baş taraflarına üçer top, diğer çıkmalarına da dörder beşer top konurdu. Bir ayırıcı vasıf olarak paşa başardasının kış kamaralarında üçer fener yakılırdı. Bu başardada 84 gemici ve topçu, 216 tanesi muharip asker ve 500 kürekçi olmak üzere 800 mürettebat bulunurdu (Pakalın, "Başarda", 1/169-170). Metinde de Serdar Sinan Paşa'nın başarda gemisinde bulunarak donanmaya liderlik ettiği görülmektedir (b. 677).

⁴⁶ Padişahlar veya vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan (Ayverdi, "hil'at", 2 [H-N]/1271).

⁴⁷ Bugünkü Eminönü İskelesi kastedilmektedir.

⁴⁸ Bk. Minyatür I.

⁴⁹ Al bayraklı bir kadirganın resmediliği örnek için bk. Minyatür II.

⁵⁰ Osmanlı Devleti'ne mensup harp ve ticaret gemilerinin bayraklarına denir. Kırmızı zemin üzerine beyaz bir hilal ile ortasında beş çatalı bir yıldız bulunur (Süleyman Nutkî, *Kamûs-ı Bahri [Deniz Sözlüğü]*, haz. Mustafa Pultar [İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2011], "Sancak", 251).

⁵¹ Osmanlı padişahının sarayına denir (Ayverdi, "Sarây-ı Âmire", 3 [O-Z]/2676)

⁵² Rumûzî, Beşiktaş iskelesine uğranıldığından bahsetmez. Ancak, metin içindeki ilgili minyatür başlığında bu bilgi verilmektedir (bk. Minyatür II). Öte yandan, Rumûzî Beşiktaş'a niçin uğranıldığı konusuna da değinmez. Tarihî kaynaklara göre, donanma seferlerinde adet olduğu üzere gemiler Beşiktaş İskelesi'ne gelmiş, burada ziyafet verilmiş ve Hayreddin Paşa

23 Muharrem 982/15 Mayıs 1574 Cumartesi günü şafak vaktinde kutlu ve uğurlu bir saatte nice toplar yerleştirilmiş ve donatılmış gemiler Beşiktaş İskelesi'nden hareket edip şehrin dışındaki Yedikule önüne gelir. Geride kalanların da donanmaya dâhil olmaları için beklenen iki günün ardından Serdar Sinan Paşa şafak vaktinde göç davulu⁵³ ve nefiri çalınmasını emreder. Göç işaretiyle birlikte lengerlerini⁵⁴ çekip top atışları eşliğinde harekete geçen donanma Halkulvâd'a varmak üzere denize açılır.⁵⁵ Serdarın öncülüğündeki gemiler önce Gelibolu menziline varır. Burada bir gece konaklayan donanma birtakım hazırlıklardan sonra sabah tekrar yola çıkıp Koyun Adası'na ulaşır. Burada konakladıkları sırada kaptanıderya, serdarın emriyle Rumeli askerleri⁵⁶ ve erzaklarını almak için aceleyle Koloz İskelesi'ne giderken serdar ve beraberindeki gemiler de Anadolu askerleri⁵⁷ ve erzaklarını almak üzere Çeşme İskelesi'ne hareket eder. Bütün asker ve erzaklar toplanıp tekrar Koyun Adası'na döndükten sonra serdarın yoğun gayretiyle kısa zamanda bütün gemiler yağlanır ve şafak vaktinde buradan Avarin'e doğru hareket edilir. Yolda bir müddet Kızıllıhisar'a uğrayıp geride kalan gemilerin toplanmasını bekleyen donanma tekrar harekete geçip serdarın gemisini takip ederek Avarin'e doğru ilerler. Nice günün ardından Avarin Limanı'na ulaşılır. Donanma

Tübesi'nde seferin başarısı için dualar edilmiştir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 321).

⁵³ Tablın (davul) büyüğüne kös denir. Kös, genellikle bakır türü madenden yapılan, üzerine deve derisi gerilmiş olan büyük bir kazan şeklindedir ve gerilen derisine tokmakla vurularak çalınır. Savaş sırasında veya fetihten sonra çeşitli yerlerde çeşitli amaçlarla çalınan kös, ordunun bir limandan veya konak yerinden ayrılması sırasında da hareket edildiğini bildirmek amacıyla küs-i rihlet (göç davulu) çalınırdı. Osmanlı ordusunda çalınan küs-ı rihlette kös ve boru bulunurdu (Pakalın, "Kös", 3/370; Haydar Sanal, "Kös", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/271).

⁵⁴ Gemileri durduğu yerde tutabilmek için denize atılan demir zincir ve ucundaki çapa (Ayverdi, "Lenger", 2 [H-N]/1861).

⁵⁵ Bk. Minyatür II.

⁵⁶ Rumeli eyaletine (Osmanlı Avrupası, Balkanlar) kayıtlı askerler kastedilmektedir (bk. Halil İnalçık, "Rumeli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2008], 35/234).

⁵⁷ Anadolu eyaletine kayıtlı askerler kastedilmektedir (Konu hakkında bk. Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1991], 3/144).

askeri deniz kenarına çıkıp burada çadırlarını kurar. Her direği değerli taşlarla ve altın (sarı) yıldızlarla süslü olan çadırlar rengârenk bir görüntü oluşturur. Serdar Sinan Paşa baştardasından çıkıp kendisi için kurulan çadırına⁵⁸ geçtikten sonra gaziler için ziyafet hazırlanmasını emreder. Sofralar hazır olunca serdar askerlerin ileri gelenlerine adıyla hitap ederek onları ziyafete davet eder. Serdar, yapılan ziyafetin ardından başkâtibe Sultan Selim'in hükümlerini okutur. Sultanın hükümleri içinde Sinan Paşa'ya serdarlık beratı verdiği dair hüküm de vardır.⁵⁹ Daha sonra serdar yoklama yapıp askerlerin sayılması amacıyla tellallara bütün askerlerin hazır olması için duyuru yaptırır. Duyurunun ardından her gemi reisi kendi asker ve teçhizatlarını kontrol edip serdara rapor verir. Serdar hile yapılmasını diye gayet dikkatli bir şekilde sayımları takip eder. Yarayışlı tüfekçi, yüzer savaşçı neferin bulunduğu her gemi silah, teçhizat ve erzaklarla doludur.

1 Rebiyülevvel 982/21 Haziran 1574 tarihinde Avarin'den denize açılan donanma aynı ayın onuncu günü (30 Haziran 1574) Kılavurya'ya ulaşır ve buradaki Ali Burcu olarak bilinen kulenin etrafı Osmanlı askeri tarafından yağma edilir. O gecenin şafak vaktinde Kılavurya'dan çıkıp tekrar denize açılan donanma iki gün iki gecelik yolculuktan sonra (12 Rebiyülevvel/2 Temmuz) büyük kâfirin çoğunlukla bulunmakta olduğu taht merkezi ve önemli bir şehri olan Mesina Adası'ndaki Saragoş Kalesi önüne ulaşır. Serdar Sinan Paşa, kale içindeki şehir halkını dehşete düşürmek amacıyla donanmanın toplar atarak Saragoş Kalesi önüne yaklaşmasını emreder. Donanma gemileri top atışlarıyla kaleye yaklaşınca şehirdekiler manzara karşısında korkuya kapılır. Bu şekilde kalenin önünden geçip yoluna devam eden donanma Tırnova Kalesi'ne

⁵⁸ Şair, Serdar Sinan Paşa için kurulan çadırların da kumaşlarının rengârenk olduğunu, onun çadırının gazilerin danışma yeri ve herkesin sığınağı konumunda olduğunu, serdarın çadırında altın (sarı) kemerli hizmetçilerin sabah akşam gidip gelerek serdara ve misafirlere hizmette bulunacağını ifade eder.

⁵⁹ Bk. Minyatür III.

yaklaştığı bir gece, donanmanın ardında karakol⁶⁰ görevi yapan gemi reislerinden olan Hasan Ağa, Recep Kaptan ve Kara Hasan Reis büyük bir barçaya⁶¹ rast gelirler. Reisler gemileriyle barçaya yaklaştıklarında düşmana ait olduğunu anlayıp savaş aletlerini hazırladıkları sırada barçadaki düşman askeri kendilerinde savaşacak bir güç görmediklerinden vire⁶² sancağı çekip teslim olur. Reisler de ele geçirdikleri içerisi erzakla dolu olan bu buğday barçasını getirip serdara teslim eder.⁶³ Serdar, barçadan ele geçen zahireden her gemiye bir miktar paylaştırdıktan sonra Tırnova halkının korkuya kapılıp huzurlarının kaçması amacıyla barçayı yaktırır. Nitekim gemi yanarken büyük bir alev meydana çıkar ve manzarayı gören Tırnova Kalesi'ndeki şehir halkı korkuya kapılır. Daha sonra oradan ayrılan donanma hiç Müslümanın bulunmadığı Cuhudluk Adası'na ulaşır. Burada bir gece konaklayan donanma şafak vaktinde yola çıkıp Rebiyülevvel ayının yirmi ikisinde (12 Temmuz 1574) mağrip topraklarındaki Kalapya Burnu'na ulaşır. Burada iki gün boyunca yapılan hazırlıklardan sonra Serdar Sinan Paşa gemi reislerine bütün gemilerin süslenmesini (donatılmasını) zira şafak vaktinde haşmetli bir şekilde Halkulvâd'a ulaşip düşmana korku salacaklarını söyler. Serdarın emriyle o gece her reis kendi gemisini süsler (donatır) ve altın (sarı) bayraklarını çeker. Kadırgaların da çoğunluğu yelkenlerini açar. Askerlerin silah ve zırhlarının parıltısı düşmana korku verecek cinstendir. Bu şekilde Kalapya Burnu'ndan çıkan

⁶⁰ Moğalca *karağul* kelimesinden gelmektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde güvenliği sağlamak, nöbet tutup düşmanın ani baskınlarına karşı uyanık beklemek gibi amaçlarla dolaştırılan veya nöbet tutturulan süvari ve piyade askerlere karavul denmiştir. Bugünkü tabirle gözcü ve nöbetçi anlamındadır. Kelime zamanla Osmanlı Türkçesi'nde karakol şeklini almıştır. Karavul gemisi ise düşman donanmasını gözlemek için donanmanın ilerisinde giden gözcü ve koruyucu süratli savaş gemisidir (Ayverdi, "Karakol", 2 [H-N]/1576).

⁶¹ Yük nakliyatı için kullanılan, altları düz olan eski büyük gemilerden birinin adıdır. Kalyonların bir türüdür (bk. Kalyon, Göke). İlk defa Flemenkler tarafından inşa edilmiş, Avrupa devletleri arasında kullanımı yaygınlaşmış ve en çok İspanyollar tarafından kullanılmıştır (Pakalın, "Barça", 1/159).

⁶² Vire (vere) kelimesi Slav dillerinden gelme olup kale vb. müstahkem bir yerin düşmana teslim edilmesi anlamına gelir (Ayverdi, "Vire", 3 [O-Z]/3326). Emân kelimesi de aynı anlamı karşılamaktadır.

⁶³ Bk. Minyatür IV.

donanma Halkulvâd Hisarı önlerine varıp gazilerin tekbirleri eşliğinde hisara karşı toplarını ateşleyince hisardakiler dehşete kapılır. Yüksek burçlara sahip olan ve deniz kıyısında bulunan Halkulvâd Hisarı'nın etrafı hendekle çevrilidir. Hendeğin genişliği altmış zirâ⁶⁴ olup içi de deniz suyuyla doludur.

Donanma gemileri Halkulvâd Kalesi'ne yakın bir yere lengerlerini atar. Bu sırada kaledekiler de kalelerini teçhiz etmekle meşguldür. Osmanlı askeri karaya çıktıktan sonra çadırları kurmaya çalışırken Halkulvâd Kalesi'ndeki piyade ve süvari birliklerinden oluşan bir grup düşman askeri üzerlerine hücum edip kendilerine mâni olmaya çalışır. Düşman saldırıya geçince Osmanlı askeri de kılıç ve harbelerini⁶⁵ çekip karşı koyar. Bir müddet sonra Osmanlı askerinin ezici gücüne dayanamayan düşman askeri hisara doğru geri kaçmaya başlayınca atlı gaziler peşlerine düşüp ya yakaladığının başını keser veya onları atlarının ayakları altında çiğner. Yaşanan çatışmada düşman askerlerinden kimi öldürülürken kimisi de esir edilir. Düşman askerinden kaçıp kurtulanlar ise hisara girer. Bu sırada hisardakiler de top ve tüfek atarak Osmanlı askerine zarar vermeye çalışsa da gaziler tereddüt etmeyerek yolları üzerindeki Su Kulesi'ne kadar ilerleyip içerisinde hayli düşman askeri bulunmasına rağmen kuleyi ele geçirir. Düşmanın ancak bir ayda ele geçirilebileceğini zannettiği kulenin o gün fethedilmiş olması, düşmanda hayal kırıklığına sebep olmuştur.⁶⁶

Ertesi sabah gemilerdeki toplar karaya indirilir ve Halkulvâd Kalesi'nin karşısına siperler⁶⁷ kazılır. Bu sırada bir kâtibine mektup yazdıran Serdar Sinan Paşa, peygamberin yüce sünneti gereği hisardakilere nasihat edip onları İslam'a davet eder. Serdar,

⁶⁴ Bir kolun dirseğinden orta parmak ucuna kadar olan (75-90 cm) uzunluk ölçüsü (Ayverdi, "Zira", 3 [O-Z]/3509).

⁶⁵ Kısa mızrak, süngü (Ayverdi, "Harbe", 2 [H-N]/1181).

⁶⁶ Bk. Minyatür V.

⁶⁷ Savaşta askerlerin arkasına geçip korundukları ve düşmana ateş ettikleri topraktan sipere metris denir. Metrise giren Osmanlı askerleri, siperden *metris tüfeği* adı verilen ağır tüfeklerle ateş ederdi (Ayverdi, "Metris", 2 [H-N]/2041).

mektubunda eğer İslam'ı kabul etmezlerse cizye⁶⁸ vermelerini, cizyeyi de kabul etmezlerse son seçenek olarak kaleyi teslim etmelerini teklif eder. Eğer bu teklifi de kabul etmezlerse kaleyi savaşıarak alacaktır. Serdar yazdırdığı bu mektubu bir elçisi vasıtasıyla hisar beyine gönderir. Hisar beyi, serdarın gönderdiği mektubu tercüme ettirip okutturduktan sonra elçiye “Eğer serdarınızın niyeti kale ise onu savaşmış alsın. Canım sağ oldukça bu kaleyi başka türlü vermem. Bin tane ehil askerimin başını bu uğurda veririm ancak kalenin bir taşını bile vermem.” diyerek teklifleri reddeder.⁶⁹ Serdar elçinin getirdiği haberdan sonra kaptanıderya, beyler, ağalar, reisler ve diğer ileri gelenlerin katılımıyla divan tertip eder. Yapılan istişarelerin ardından serdar, kalenin bir tarafını kaptanıderyanın, bir tarafını da Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa'nın kuşatmasını emreder. Kendisi de beraberindeki askerlerle kalenin bir başka tarafını kuşatacak olup kale gece gündüz toprakla dövülecektir. Halkulvâd Kalesi'nin muhasara hazırlığı tamamlandıktan hemen sonra serdar Tunus Kalesi'nin de muhasara edilmesini isteyip bu iş için de eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa ile hâlen Trablusgarp Beylerbeyliği görevini sürdüren Mustafa Paşa'yı görevlendirir. Bu paşalar donanmanın Tunus'a geleceğini öğrenince hazırlanıp serdarı karşılayan paşalardır. Paşalar serdara, kendilerinde yeterince asker bulunmadığını söyleyip daha çok destek kuvveti ve tüfekçi asker talep eder. Serdar da Mısır'dan gelen sekiz yüz ehil askeri beyleriyle beraber onların emrine verir. Ayrıca başlarında Habib Bey olmak üzere gönüllü⁷⁰ iki bin askeri ve bir

⁶⁸ İslam devletlerinde Müslüman olmayan tebaadan alınan vergiye denir (Ayverdi, “Cizye”, I [A-G]/500).

⁶⁹ Bk. Minyatür VI.

⁷⁰ Savaş zamanında savaşa katılan veya kale muhafazasında görevlendirilen askerler kastedilmektedir. Kalelerde yeniçeri, topçu, cebeci gibi kapıkullarının yanında hizmet etmişler, ayrıca kale dizdarının yanında görevli askerler içinde de gönüllüler grubundan askerler bulunmuştur. Bu gönüllü yeniçeriler kalenin bulunduğu kasaba veya şehrin halkından insanlardır. Bu kişilerden yeniçerilerin sahip olduğu imtiyazlara, düzenli maaşa almadan sahip olan gruptur. Bu kişiler tabi oldukları yeniçeri ağasının defterinde isimleri kayıtlı olan kimselerdir. Savaş zamanında bağlı buldukları yeniçeri ağasının kumandasında savaşa katılırlarsa, bu vesileyle yeniçeri ulufe defterine de isimleri kaydedilir ve hakiki yeniçeri olurlardı. Bunların yaşlıları da kalelerde muhafızlık görevi yapmıştır.

başka iki bin askeri daha onlara katar. Kuşatmada kullanmaları için de onlara birçok top verir. Paşalar (dört bin sekiz yüz civarındaki) bu asker ve toplarla varıp Tunus Kalesi'ni muhasara ederek kaleyi gece gündüz döver. Tunus Kalesi yeterince müstahkem bir kale olmayıp içindeki kâfirler de az miktardadır. Ayrıca içeride Müslümanlar da bulunmaktadır. Müslüman halk kaleyi kuşatmış olan dışarıdaki gazilerle gizlice plan yapıp kâfirlere karşı beraber savaşmayı kararlaştırır. Yapılan plandan sonra dışarıdaki gaziler kaleye yürüyüş yapıp her taraftan kaleye girdiği sırada içerideki Müslümanlar da kâfirlere kılıç çalar. Kısırılan kâfirler daha fazla dayanamayıp Tunus surlarının dışındaki Bastiyon Kalesi'ne doğru kaçır. Peşlerini bırakmayan gaziler düşman askerinden yakaladığını kırır.⁷¹ Gaziler Bastiyon surlarına yaklaştığında içerideki kâfirler de surdan çıkıp gazilere mukabele eder ve gelen dostlarını surdan içeri alır. Gaziler de dönüp ele geçirilen Tunus Kalesi'ne girer. 28 Rebiyülevvel 982/18 Temmuz 1574 tarihinde Tunus'un fethi tamamlanır. Serdar bu fetihten hayli memnun olsa da Halkulvâd alınmadığı müddetçe muradı gerçekleşmiş olmayacaktır.

2 Rebiyülahir 982/22 Temmuz 1574 tarihinde Serdar Sinan Paşa'nın emriyle Halkulvâd Kalesi muhasara edilir ve kalenin her tarafına toplar kurulur. 4 Rebiyülahir günü şafak vaktinde savaş davul ve boruları çalınır toplar kaleye karşı ateşlenmeye başlanınca adeta deprem olur. Atılan top taşı, zemberek,⁷² ok ve tüfek mermileri kaledekilere hayli zayıat verir. Bu şekilde gaziler de kaledekiler de nice gün birbiriyle savaşır. Bir müddet sonra serdar topçularına düşmanın toplarını hedef almalarını ve kundaklarını⁷³ kırıp düşürmelerini emreder. Eğer düşmanın topları vurulabilirse düşman

Yeniçeriliğin bozulmasında ve yeniçeriler arasında ortaya çıkan başıbozukluklarda bu askeri zümrenin önemli tesiri olmuştur (Pakalın, "Gönüllü Yeniçeriler", 1/675-676).

⁷¹ Bk. Minyatür VII.

⁷² Farsça nezbürek (küçük top) kelimesinden gelir. Ayakla kurulan, kolları çelikten savaş yayına ve bu yayla atılan ve kalın duvarları dahi delebilen oklara verilen isim. Zemberek topu diye bilinen, tüfeğin icadından önce kullanılan toplar da kısaca zemberek olarak adlandırılmıştır (Ayverdi, Zemberek", 3 [O-Z]/3487).

⁷³ Tekerleksiz topun üzerine bindirildiği ahşap dayanak (Ayverdi, "Kundak", 1 [A-G]/1789).

aciz kalıp savaşamayacaktır. Topçular serdarın emrinden sonra düşman nereden top ateşliyorsa orayı bombardıman edip düşmanın birçok topunu vurarak kullanılamaz hâle getirir.

Çatışmalar sürerken bir grup Osmanlı askeri de günbegün siper kazarak Halkulvâd Kalesi'nin önündeki hendeğe yaklaşmıştır. Gazilerin hendeğe yaklaştığını görüp endişeye kapılan kâfirler savaşın şiddetini daha da arttırırken bu yolda canını fedaya hazır olan gaziler ise savaşın zorluğuna bakmayıp topa tüfeğe göğüs gerer. Bu şekilde gece gündüz mücadeleye devam ederek hendeğe ulaşan gaziler buranın hayli büyük ve derin bir hendek olduğunu anlar. Kalenin fethine mâni olan bu hendek kale surunu güçlü bir şekilde korumaktadır. Genişliği altmış, derinliği de on yedi zirâ⁶ olan hendek, denizin bir dili gibi görünmekte olup içerisine gemiler dahi girmektedir. Serdar Sinan Paşa askerlerine, gece gündüz çalışıp hendeği doldurarak kaleye yürüyüş yolu oluşturmalarını emreder. Böylece askerler o yoldan ilerleyecek ve kalenin fethi kolaylaşacaktır. Askerler hendeği taş toprak gibi malzemelerle doldurmaya başlar. Ancak hendeğin arkasındaki kaleden durmaksızın gazilerin üzerine top atılmaktadır.

Gaziler hendeğin içini doldurmaya gayret ederken Serdar Sinan Paşa da Kâyid lakaplı Cezayir Beylerbeyi Ramazan Bey'e bir haberci gönderip Tunus'u fetheden askerlerle beraber Bastiyon Kalesi'ni muhasara altına almasını emreder. Bunun üzerine, Cezayir beylerbeyi hemen birçok top çektirip Bastiyon Kalesi'ni muhasara eder ve kaleyi dövmeye başlar. Lakin bu kaledeki kâfirlerin sayısı çoktur. Dolayısıyla kâfirler gazilerle harp etmekten çekinmemekte hatta zaman zaman kale kapısını açıp dışarı çıkarak pervasızca savaşmaktadır. İçerisinde 7000 kişiden fazla düşman askeri bulunan Bastiyon Kalesi önünde gece gündüz savaşılır.

Bu tarafta Halkulvâd önündeki hendeği doldurmak için gece gündüz çalışan askerler kısa bir sürede hendeğin içini taş ve toprakla doldurarak kaleye yürüyüş yolu oluşturmuştur. Serdar Sinan Paşa,

beyler ve paşalarla istişare edip kaleye doğru lağım açılmasına emreder. Serdarın emrinden sonra birçok lağımcı lağım kazarak surların temellerini birçok yerden deler. Lağımcılar lağım kazmaya devam ettiği bir gün düşmanın açtığı lağıma rast gelir. Düşman da surun dışına kadar lağım açmış ve lağımin içine ot (barut)⁷⁴ doldurup gazilerin bulunduğu bir noktayı patlatmayı planlamıştır. Neyse ki Osmanlı lağımcılarının bunlara rast gelmesiyle düşmanın planı bozulmuştur. Kâfirlerin lağımlara koyduğu altmış varil barutu ele geçiren gaziler kendi açtıkları lağımlara bu barutları gizlice doldurup uygun bir vakitte ateşleyince adeta deprem olur. Patlamanın etkisiyle hendekdeki taş ve topraklar havaya uçuşur ve kale surlarının temeli parçalanır. Ayrıca patlama sırasında düşman askerinden birçoğu da yok olup gider.⁷⁵ Meydana gelen bu patlama kaledekilerin içine korku ve dehşet düşürse de kalenin surlarından bir parça taş dahi kopmaz. Halkulvâd Kalesi'nden gedik açılmadan gazilerin kaleye girmeleri mümkün değildir. Bunun üzerine siper kazmaya devam edilir ve kaleye insan gücüyle gedik açılır. Gedik işi halledilip yürüyüş yeri belli olduktan sonra gaziler Serdar Sinan Paşa'nın emriyle bir şafak vaktinde harp davulları ve nefirler⁷⁶ eşliğinde kaleye doğru yürüyüşe kalkar. Demir zırhlara bürünmüş olan gaziler altın (sarı) bayraklarla⁷⁷ yürümektedir. Mehterlerin çaldığı davul ve nefirler gazileri savaşmak için daha çok şevke getirir. Bu sırada her iki taraftan karşılıklı toplar atılmaktadır. Gaziler gediğin önüne ulaştığı sırada düşman askerleri de gazileri içeri sokmamak için oraya doluşunca savaş kızışır ve gedik başında büyük bir çatışma yaşanır. Kanlar sel gibi akıp havaya kan buharları yükselir. Her iki taraftan atılan top tüfek sebebiyle göklerde yankılar oluşur ve

⁷⁴ Top ve tüfek gibi ateşli silahlara mahsus cephaneye denir (Nutkî, "Ot", 219).

⁷⁵ Bk. Minyatür VIII.

⁷⁶ Boru şeklindeki nefesli musiki aletidir. Üzerinde parmak basacak delikler bulunmayıp pirinç, fildişi ve boynuzdan uzun bir boru şeklinde olan nefir, savaşlarda uyarı, işaret ve hücum borusu amacıyla çalınırdı. Aynı zamanda mehter musikisinde kullanılır (Ayverdi, "Nefir", 2 [H-N]/2323). Özellikle nefirler olmak üzere mehterlerin çaldığı birtakım enstrümanlar VII, VIII, IX, X ve XII. minyatürlerde resmedilmiştir.

⁷⁷ Şairin "altın sancaklar" olarak ifade ettiği bu bayraklar VII, VIII, IX, X ve XII. minyatürlerde sarı ve kırmızı renkleriyle birlikte resmedilmiştir.

gökyüzünü dumanlar kaplar. Atılan kumbaralar⁷⁸ sebebiyle her taraf adeta ateş deryasına döner.

O gün çok gayret edilmesine rağmen Allah takdir etmediğinden fetih müyesser olmaz. Gaziler de siperlere dönüp dinlenmeye çekilir. Fetih ve zaferin gerçekleşmediğine pek müteessir olan Serdar Sinan Paşa bir taraftan sabırla Allah'ın fethi müyesser kılmasını gözlerken bir taraftan da kuşatmada ihmal ve kusurlar olmaması için azami dikkat gösterir.

Halkulvâd Kalesi'nin fethi için gece gündüz savaşımaya devam eden gaziler surdaki gediği daha fazla genişletip yürüyüş yolu açar. Muharebelerin devam ettiği bir gün kaledekiler içi topraklarla dolu birçok sandalla Kumluca Denizi'ne çıkar ve sandallardan top atışları yaparak gazilerin bulunduğu siperleri bombardıman eder. Yapılan bu saldırıyla birçok gazi şehit olurken Serdar Sinan Paşa da sandallara karşı toplar kurdurtup atışlar yaptırarak düşman sandallarının çıkmasına mâni olur. Böylece düşmanın planı bozulur.

Halkulvâd Kalesi'nin dışında ve Serdar Sinan Paşa'nın bulunduğu kola yakın bir konumda olan pek yüksek, binası muhkem ve kapısı demirden olan bir kule (Su Kulesi) vardır. Kalenin dışındaki bu kuleyi bekleyen önemli miktarda düşman askeri olup bunlar kuleden yaptıkları saldırılarla gazilere ciddi zarar vermektedir. Serdar, bir gece yürüyüş yapıp kuleyi fethetmeleri için askerler arasından bir grup serdengeçti seçer. Serdarın seçtiği yiğitler bir gece düşmanın gafil olduğu bir sırada baskın yapar ve kuleyi ele geçirip talan eder.⁷⁹ Böylece düşmandan gelen tehlikelerden biri daha bertaraf edilir. Baskın sırasında kılıçtan kurtulanlar hisara kaçarken bu gelişmeyle düşman da korkuya kapılır.

⁷⁸ Farsça küçük küp anlamına gelir. Yuvarlak bir demirin içerisine barut, demir ve kurşun parçaları doldurulup elle veya havan topuyla atılan harp aletine denir. Havan mermileri önceden taştan imal edilirken sonraları humbara mermileri gibi demirden imal edilmiştir (Pakalın, "Kumbara", 1/854; Uğur Demlikoğlu, "Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/2 (2014), 282).

⁷⁹ Bk. Minyatür X.

Halkulvâd Kalesi'nde bulunan 7000 civarındaki kâfirin yarısı kadarı atılan toplarla öldürülmüştür. Halkulvâd Kalesi'ndekilerin zayıfladığını gören Bastiyon Kalesi'ndekiler Halkulvâd'a takviye kuvvet olarak 600 asker gönderir.

Başlarına miğferlerini giyen, bellerine kemer, hançer ve kılıçlarını kuşanan, omuzlarına şeşperlerini ⁸⁰ salan, oklarını, mızraklarını kementlerini hazır eden gaziler 6 Cemaziyelevvel 982/24 Ağustos 1574 günü şafak vaktinde Serdar Sinan Paşa'nın emriyle tekrar Halkulvâd Kalesi'ne yürüyüş yapar. Yürüyüş kolunun bir tarafında da binlerce tüfekçi yiğit⁸¹ vardır. Serdar ile kaptanıderya da altın (sarı) bayraklarını kaldırarak hisara yakın gelir. Davul ve zurnalar tekbirlerle ve naralarla yürüyen yiğitlerin şevkini artmaktadır. Binlerce asker kaleye doğru sel gibi akar. Toz bulutları perde gibi gökyüzünü kapatır. Yer ve gök bağırmalarla dolar. Vaziyeti gören düşman askerleri kalede açılan gediğin ağzına doluşarak Osmanlı askerlerinin geçmesine mâni olmak için canla başla savaşır. Adeta iki taraftan gelen iki deniz birbirine çarpmıştır. Bütün gaziler sağ ve sol yandan gediğe yüklenirken gediğin öbür tarafındaki düşman askeri de ciddi bir direniş gösterir. Aynı anda kaleden de gazilerin üzerlerine top atışları yapılmaktadır. Bu mücadelenin sonunda gaziler kaleye girmeyi başarır. Her taraftan yağmur gibi ok yağarken akan kanların buharı gökyüzüne açar. Yapılan hücumu daha fazla dayanamayan düşman askeri dağılıp her biri bir başka tarafa kaçar. Gaziler de etrafı yakıp yıkıp Halkulvâd Kalesi'ni ele geçirir.⁸² Ardından kalenin burçlarına bayraklar asılır ve müezzinler tarafından ezan okunur. Kâfirlerin malları yağmalanırken kılıçtan kurtulanları da esir edilir. Esir edilenler arasında kale beyi de vardır. Ayrıca, daha önce Tunus hâkimi iken mürtet olup düşman tarafına geçen ve Tunus'u düşmana teslim eden Emîr Ahmed de

⁸⁰ Top şeklindeki ucunda kısa zincirlere bağlı birkaç demir yuvarlağı bulunan sopa şeklindeki eski bir savaş aleti, gürz, şeşper (Ayverdi, "Şeşper", 1 [A-G]/1121).

⁸¹ Tüfekçi askerlerin resmedildiği örnekler V, VII ve VII. minyatürlerde mevcuttur.

⁸² Bk. Minyatür IX.

aranıp gizlendiği yerden çıkarılır. Benzi sararmış olan Emîr Ahmed'in ayaklarına pranga vurulup boynuna halka geçirilir. Ardından bu iki bey getirilip Serdar Sinan Paşa'nın huzuruna çıkarılır. Serdar, onları görünce Allah'a şükrettikten sonra gemicilerden bir reise bu iki beyi teslim edip bunları gemisindeki zindana koymasını, başlarına da birçok nöbetçi bırakmasını emreder.

Askerler Halkulvâd Kalesi'nde yaptıkları yağmayla ganimete doyarlar. Halkulvâd Kalesi'nin ambarı⁸³ da ele geçirilir. Serdar Sinan Paşa'nın tayin ettiği bir kâtip Kale içindeki savaş aletleri, esbâb ve mühimmatları deftere kaydedip serdara getirir. Serdarın emriyle toplanan bu teçhizatlar ve malzemeler Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa'nın Halkulvâd'a açtığı gedikten dışarı çıkarılıp mahzene konur.⁸⁴ Halkulvâd Kalesi'ndeki kilise mescide çevrilir. Kilisedeki putlar kaldırılıp duvarlara kelime-i tevhid yazılır ve burada ibadet edilmeye başlanır. Serdar, 982 (1574) tarihli Tunus ve Halkulvâd fethinde bulunmuş olan herkese yaptığı erlik ve hizmet mukabilince terakki⁸⁵ ve istimâlet⁸⁶ verir. Ayrıca onlara sabırlı olmalarını, düşmanı bertaraf ettiklerinde⁸⁷ kendilerine başka birçok riayetler yapılacağını ve herkesin bu hususta razı edileceğini söyler. İşlerinde gevşemeyip dikkatli davranmaları için de onlara teşvik edici bir konuşma yapıp nasihatler verir.

Serdar Sinan Paşa Halkulvâd'ın fethinden sonra Bastiyon Kalesi'ne yönelir. Burası Cezayir Beylerbeyi Kâyid Ramazan Bey'in başlarında bulunduğu ve eskiden Tunus Beylerbeyi olan Haydar Paşa ile hâlen Trablusgarp Beylerbeyi olan Mustafa Paşa'nın da aralarında

⁸³ Eşya, erzak vb. koymaya, saklamaya yarayan bina, depo (Ayverdi, "Ambar", 1 [A-G]/126).

⁸⁴ Bk. Minyatür XI.

⁸⁵ Düzenli olarak verilen maaştan fazla olarak yapılan zam anlamında kullanılır. Yeniçerilere olduğu gibi tumar ve zeamet sahiplerine de terakki yapılırdı. Terakki daha ziyade muharebelerde gösterilen yararlık neticesinde verilirdi. Diğer padişah cüluslarında atıyyeden başka terakki verilmesi de geleneklerde vardı (Pakalın, "Terakki", 3/458).

⁸⁶ Gönül çekme, teselli etme, hoşgörü ile kendi tarafına kazandırma anlamlarına gelir (*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. haz. Ferit Devellioğlu [Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007], 460).

⁸⁷ Yapılması muhtemel bir donanma savaşı kastedilmektedir.

olduğu üç bey tarafından kuşatılmıştı. Fakat içerideki düşman hayli direniş göstermiş, hatta kale kapısını açık bırakmış ve zaman zaman da karşı saldırılar yapmıştır. Bastiyon Kalesi'nin ele geçiremediğini gören serdar, samsoncubaşı⁸⁸ önderliğinde bin tane tüfekçi yeniçeri seçtikten sonra bunlara, başlarında Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın bulunduğu silahtar bölüğünü⁸⁹ de katarak hepsini Bastiyon kuşatmasına gönderir. Ancak bunların desteğiyle de kalenin fethi mümkün olmaz. 7000 kişiden fazla olan Bastiyon askerinin içinde bir miktar da atlı asker mevcuttur. Düşmanın bu atlı ve piyadeleri zaman zaman kaleden çıkıp gazilerin siperlerini basmakta ve Osmanlı askerine zayıat verip tekrar kaleye kaçmaktadır. Gaziler her ne kadar düşmanın bu saldırılarına karşı mukabele etmeye gayret gösterecekler de bu baskınlarda birçok gazi şehit olur. Vurulup şehit edilenlerden biri de samsoncubaşıdır. Bu son elim hadiseden sonra çok hiddetlenip intikam almak isteyen serdar, kaptanıderya ve beylerbeylerini de Bastiyon kuşatmasına gönderir. Bastiyon'un her tarafı kuşatılıp siperler ileriye taşındıktan ve topraklar çekildikten sonra 8 Cemaziyelevvel 982/26 Ağustos 1574 Pazartesi günü topraklarla kalenin surları dövülmeye başlanır. Bir taraftan da tüfekçiler tüfek atmakta, okçular yağmur gibi ok yağdırmaktadır. Savaş davulları yeri göğü inletirken atılan kumbaraların ateşi düşmanı yakmakta ve her taraftan dumanlar yükselmektedir. Bastiyon Kalesi bu şekilde gece gündüz dövülür. Top taşları sura çarptıkça dağılan taş parçaları kendilerine zarar verse de düşman askeri canla başla ve inatla savaşmaya devam eder. Diğer taraftan, Bastiyon Kalesi'nin burçları ve surları da silahlarla dolu olduğundan onlar da Müslümanların üzerine top tüfek yağdırmaktadır. Kaledekiler günde bin civarında

⁸⁸ *Samsoncu, samsuncu, sansoncu, sansuncu* şeklinde ifadeleri vardır. Önceleri padişahın av köpeklerini yetiştirip avlara katılmakla vazifeli iken daha sonraki süreçlerde askerlikle görevlendirilerek Yeniçeri ocağının 71. ortasını meydana getiren yeniçerilere bu isim verilmiştir. Samsoncubaşı ise Yeniçeri ocağının samsoncu (71.) ortasının başında bulunan rütbeli zabite verilen isimdir (Ayverdi, "Samsoncu", 3 [O-Z]/2664).

⁸⁹ Kapıkullarının altı bölük olan süvari teşekkülünün ikinci bölümüne verilen isimdir. Harpte süvari olarak savaşır. Sarayın ileri gelen erkânından olan silahtar ağaya da silahtar denilir (Pakalın, "Silahtar", 3/221-225).

top atışı ve devamlı olarak da tüfek atışı yaparlar. Gece gündüz savaşıyan gaziler de kaleye binlerce top atar. Yapılan yoğun bombardıman sebebiyle Bastiyon Kalesi'nin her tarafı ateş alev içinde kalır ve delik deşik olur. Kalenin duvar ve kapıları harap olur. Bir müddet sonra düşman askeri savaştan yorgun düşmeye başlar.

Bastiyon Kalesi dövülürken yakalanan diller (esirler) Serdar Sinan Paşa'ya getirilir. Serdar esirlere donanmalarının nerede bekletildiğini sorar. Esirler donanmalarının olmadığını, belki bir yerde toplam beş kadirgalarının ancak bulunduğunu söyler. Perişan hâlde oldukları ve her beyin sadece kendi yerini gözleyebildiğini belirtirler. Ayrıca, yalan söylemediklerini ispatlamak için eğer söylediklerinin aksi çıkarsa kendilerini cezalandırmalarını sözlerine eklerler. Serdar, deniz tarafında düşman donanmasının olmadığından dolayıyla orada bir tehlike bulunmadığından emin olduktan sonra kaptanıderyaya gemilerle deniz tarafından kaleyi kuşatıp dövmesini emreder. Böylece Bastiyon surları her taraftan bombardıman edilince düşmanın takati tamamen tükenecektir. Serdarın önderliğindeki kara ordusu karadan, kaptanıderyanın gemileri de denizden olmak üzere Bastiyon Kalesi nice gün ve gece top atışlarıyla dövülür. Bu atışlar esnasında düşmanın surları yıkıldığı gibi düşman askerinin de nicesi helak olur. Kalenin birçok yerinden gedikler açıldıktan sonra serdar tekrar yürüyüş yapılacağını duyurur. Bunun üzerine, cephanelikten aldıkları harp aletleriyle kendilerini baştanbaşa teçhiz eden gaziler yürüyüş vaktine hazır olur. Siperler askerle dolar. Savaş davulları ve zurnaları çalınır. Osmanlı askeri ya şehit ya gazi olmak istemektedir. Bir nevrüz günü, şafak vaktinde serdarın emriyle yürüyüşe kalkan gaziler surlardaki gediklere yönelir. Her gedik başında büyük bir savaş başlar. Savaş şiddetlenince herkes kana bulanır ve kan buharları göğe yükselir. Her taraftan yağmur gibi ok yağmaktadır. Bir taraftan da sürekli toplar ateşlenmekte, her taraftan yağmur gibi ateş yağmakta, toz ve dumandan dolayı her tarafı karanlık kaplamaktadır. Her taraf öldürülen düşman askerlerinin bedenleriyle

dolar. Nice insan toprağa gark olur. Savaş bu şekilde sabahtan öğleye kadar devam eder. Düşman askerleri gazilerin geçmek istediği her gedikte canla başla savaşarak direnir. Netice olarak, yine gediklerden girmeye muvaffak olamayan gaziler siperlere geri döner.

Kadere rıza gösteren Serdar Sinan Paşa askerini teselli eder. Askerler sabaha kadar siperlerinde dinlendikten sonra sabah tekrar Bastiyon Kalesi'nin surlarına top atışları başlar ve bombardıman bu şekilde nice gün daha devam eder. Kale duvarlarında gedik açıldıkça düşman askeri gizlice o gedikleri tamir etmekte, Osmanlı askeri kaleye hücumla kalktıkça düşman askeri de surları tekrar güçlendirmektedir. Diğer taraftan Osmanlı askeri arasında birtakım sıkıntılar baş gösterir. Her bölük diğer bölükleri ihmalde bulunmakla suçlayıp kendileri gibi gayretle savaşmadıkları için fethin geciktiğini iddia eder. Askerlerin aralarındaki çekişme de fethi geciktirir. Serdar bu meselenin halli için kapıkulu yeniçerilerini⁹⁰ bir gediğe, kapıkulları ve gönüllüleri başka bir gediğe, Mısır ve mağrip⁹¹ sipahilerini de bir başka gediğe koyar. Aralarında mesele çıkaran askerleri bu şekilde farklı farklı yerlerde toplayarak meseleyi çözmeye çalışır. Böylece birbirleriyle uğraşmak yerine dikkatlerini savaşa vereceklerdir. Serdarın aldığı bu tedbirden sonra askerler aralarındaki çekişmeyi bırakıp gayrete gelir ve her bölük savaşa odaklanır.

Serdar Sinan Paşa 27 Cemaziyelevvel 982/14 Eylül 1574 günü şafak vaktinde Allah'tan yardım dileyip tellallara yürüyüş emrini ilan ettirir. İlanı işiten askerler zırhlarını ve altın (sarı) miğferlerini⁹²

⁹⁰ Kapıkulu denilen devletin merkezî askerinin piyade olanlarına *yeniçeri* denilmiş olup bunların süvari olanları *sipah* ve *silahtar* ile dört bölük de denilen *ulufeciyan-ı yemin ve yesâr* ile *gurebâ-yı yemin ve yesâr* olmak üzere altı bölükten teşekkül ederler. Dolayısıyla bu süvari birliklerine altı bölük de denmiştir. Kapıkulları harp esnasında hükümdarın kendisini, otağını, sancağını, hazine ile veziriazamı ve devlet erkânını muhafaza ile mükelleftir (Pakalın, "Kapıkulu", 2/173-174).

⁹¹ XVI-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nin Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletlerine Mağrip ocakları denmiştir (Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1996], 13/382).

⁹² Şairin "altın (sarı) miğfer" olarak ifade ettiği bu miğferler V, VI, VIII, IX, X, XI, XII ve

giyer. Kimisi yanına kılıcını takar, kimisi omzuna şeşperini koyar, kimisi hançerini kimisi de baltasını hazırlar. Mızraklar, oklar, yaylar ve harbeler de hazır olur. Osmanlı askeri zırh deryası gibi olunca bunu gören düşman askerleri korkuya kapılır. Davullar vurulup nefirler, nâylar, surnalar üflenir. Osmanlı ordusu, Serdar bir kolda, kaptanıderya, Arap Ahmed, Mustafa ve Haydar beyler de birer kolda olmak üzere Bastiyon Kalesi'ne doğru yürüyüşe geçer. "Allah Allah!" nidaları yeri göğü inletir. Göğe toz toprak bulutları açar. Serdar kendisi de önde ilerleyerek askerine rehber olur. Osmanlı ordusu yekvücut şekilde savaşa azmeder. Savaş kızıştıkça tekrar kan buharları göğe doğru yükselmeye başlar. Gaziler gediklerde direnen binlerce düşman askerini tarumar edip gediklerden hisara sel gibi akmaya başlar ve kalenin suruna İslam sancağı dikilir. Direnmeye imkân kalmadığını anlayan düşman askerleri kaleden çıkıp Kumluca Denizi'ne doğru kaçmaya başlar. Gaziler de peşlerinden gidip yakaladığını kırarken kimilerini de esir eder. Kumluca Denizi'nin ortasında fethedilen Bastiyon Kalesi'ne benzer küçük bir Bastiyon daha vardır. Kumluca Denizi'ne atlayıp gazilerin elinden kurtulabilenler buraya sığınmaya çalışır. Bu sırada Küçük Bastiyon'dakiler de düşmanı kovalayan gazilerle savaşarak arkadaşlarını Bastiyon surlarından içeri alır. Kaçarak Küçük Bastiyon'a sığınan iki yüz civarındaki düşman askerinden harici ya öldürülür veya esir edilir. Kovalamaca sırasında katledilen düşman askeri içinde Don Cuvan'ın kardeşi de vardır.⁹³

Gaziler düşmanı kovaladıktan sonra Küçük Bastiyon'un önünden geri çekilip fethi gerçekleşen Bastiyon Kalesi'ne döner. Sur içerisinde ezan okunur. Nice zamandır putların mekânı olan kiliseler İslam mescidine çevrilir ve şirkten temizlenen bu yerler iman sahiplerine sığınak olur. Serdar Sinan Paşa, şükür secdesi yapıp Allah'a şükreder. Bastiyon Kalesi'nin beyi yakalanıp serdara

XIII. minyatürlerde sarı ve gri renkleriyle birlikte resmedilmiştir.

⁹³ Bk. Minyatür XI-XII.

getirilince serdar onu kendi gemisinin zindanına attırıp kaçmaması için de başına nöbetçi koydurtur.

Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon'un adı Müteberka'dır. Buradakiler kaçan kâfirleri içeri almış ve bu sırada Osmanlı askerine top tüfek atarak savaşmıştır. Bir müddet sonra Müteberka'nın fethi için de birçok yere toplar kurulur ve etrafına siperler kazılır. Osmanlı askerinin kuşatma hazırlığı yaptığı süreçte toplantı yapan Müteberka'daki düşman askeri savaşımaya güçlerinin yetmeyeceği, Osmanlılar kaleyi savaşıarak alırlarsa kendilerini katledecekleri, Halkulvâd'ı aldıklarına göre buranın onlara hiç dayanmayacağı, bu kaleyi top atışlarıyla belki bir günde harap edebilecekleri, dolayısıyla kaleyi gecikmeden teslim etmek gerektiği hakkında hemfikir olurlar. Böylece canlarını kurtarabileceklerdir. Yaptıkları toplantıdan sonra Müteberka'dakiler vire sancağı çekip eman ister. Vaziyet haber verilince Serdar kaleye top atışı yaptırmadan önce düşmanın teklifini öğrenmek ister. Bir müddet sonra sulh amacıyla kaleden gelen bir grup elçi eman yoluyla kaleyi teslim etmek istediklerini belirtirler. Savaşıarak askerini telef etmektense sulh yapmayı kabul eden serdar sulh için bir şart öne sürer. Buna göre, Bastiyon'dan kaçıp oraya sığınanlar kendilerine teslim edilecektir. Böylece kalenin eski halkından olan herkesi serbest bırakılacak, diğerleri ise alıkonacaktır. Kale halkı serdarın şartını kabul edince serdar bir kâtibini elçilerle beraber küçük Bastiyon'a gönderir. Kâtip kaleye gidince buradaki herkesin ismini bir deftere kaydeder ve kaledeki eski halk ile kaçıp gelenleri ayırıştırır. Ayrıca kalede savaş aleti, erzak ve mal olarak neler varsa onların da hepsini sayıp bir deftere kaydeden kâtip bütün bu kayıtları serdara getirip arz eder. Serdar kaledeki bütün teçhizat ve malları toplattıktan sonra Bastiyon'dan kaçıp Müteberka'ya sığınanları esir ettirip Müteberka'nın eski halkını ise anlaşmaya uygun olarak serbest bırakır. Serdar serbest bırakılanların beyine "İspanya'daki Don Cuvan'a sultanımızın emriyle kalenizi harap edip beylerinizi esir ettiğimi söyleyin. Erliği varsa donanmasını hazırlasın ve karşımıza

çüksün.” der. Serdar bunun gibi daha nice tahkir ve azarlamalardan sonra onları İspanya’ya salar.⁹⁴

982 (1574) tarihinde önce Tunus sonra Halkulvâd Kalesi alınmış, daha sonra Bastiyon Kalesi ve Küçük Bastiyon (Müteberka) ele geçirilmiş, böylece mağrip bölgesinde din düşmanlarının bulunduğu bir yer kalmamıştır. Serdar Sinan Paşa fetihlerin ardından kaptanıderya, paşalar, beyler ve ağalarla çadırında büyük bir divan tertip eder. Onlara İstanbul’a dönüş seferi için menzilin uzak vaktin ise kısa olduğunu, eğer alınan kaleleri tamir etmeye kalkıştırlarsa kışın bastırması sebebiyle sefere imkân kalmayacağını; kaleleri bu şekilde bırakmaları hâlinde ise düşmanın tekrar gelip burayı tamir ederek burada yuvalanma ihtimalinin bulunduğunu söyler. Bu şartları hesaba katan serdar, beyler ve paşaların da ortak kanaatinden sonra Tunus Kalesi haricinde kalan kalelerin yıkılmasını emreder. Ardından askerler forsa⁹⁵ kâfirlerle beraber nice gün çalışarak her taraftan kaleleri yıkmaya koyulur. Fakat anlaşılır ki bu şekilde kalelerin yıkılması iki aydan fazla zaman alacaktır. Bunun üzerine serdarın emriyle lağımcılar surların altını kazıp otuz altı yerde surların temeline top otu koyup bu patlayıcılarla surların temelini patlatıp bu kaleleri tamamen yıkıp harap ederler.⁹⁶

Serdar Sinan Paşa, Halkulvâd Kalesi’nin (ve civarındaki kalelerin) yıkılmasından sonra Tunus’la ilgili işleri de düzenler. Tunus Kalesi tamir edildikten sonra Halkulvâd Kalesi’nden çıkarılmış olan otuz altı top bu kaleye yerleştirilir. Bundan başka kale için gerekli diğer teçhizatlar da sağlanır. Artık kalenin hıfzı için birilerini görevlendirmesi gerekecektir. Bu amaçla askerlerini bir araya toplayan serdar bu hisarı bir müddet koruyup gözetenlere terakki verilip ayrıca diğer başka riayetlerin de yapılacağını söyler.

⁹⁴ Bk. Minyatür XIII.

⁹⁵ Buharlı gemilerin icadından önce kürek çekmeye mahkûm edilen savaş esirlerine bu isim verildi. Kaçmamaları için bir ayakları güverteye çakılı bulunurdu. Ayakları bağlı bulunduğundan bu kişilere pâyzen de denirdi. Fakat pâyzen daha ziyade bir cürüm ve cinayet sebebiyle küreğe mahkûm olmuşlara denmiştir (Pakalın, “Forsa”, 1/635).

⁹⁶ Bk. Minyatür XIV.

Kapıkulları ve sipahiler bu teklife razı olmayıp “Biz fethi tamam edip hizmetimizi tamamladık. Burada kalmaya gücümüz yoktur. Biz terakki ve riayet istemiyoruz. Son sözümüz budur.” derler. Bunun üzerine serdar bir tellal aracılığıyla “Her kim ki kendi isteğiyle bu kaleyi üç yıl koruyup gözetirse, bunun karşılığında, eğer kuloğlu⁹⁷ ise on⁹⁸ akçeyle kapıkulları sınıfına geçecek; eğer gönüllülerden ise ona tımar⁹⁹ olarak altı bin verilecektir. Ayrıca burada kalanlara nafaka olarak günde dört akçe verilecektir.” şeklinde ilan yaptırır. Bu ilandan sonra dirlik¹⁰⁰ isteyenler kalmaya razı olur. Serdar kalmak isteyenlerden bin kişi tayin ettikten sonra başlarına Beylerbeyi Haydar Paşa’yı koyup işleri ona teslim eder. Haydar Paşa’ya yönetimde adaletli olmasını ve insanlara zulmetmemesini tavsiye eden serdar, kişi adaletli olursa Allah’ın ona her işinde yardımcı olacağını, din ve dünya işlerinin ancak bu şekilde hayırla sonuçlanabileceğini belirtir. Ardından devlet mallarına nâzır olması için de birini kalede vazifelendirir. Bu kişi devlete ait malları toplayıp askerin mevaciblerini teslim edecektir. İşler hallolunduktan sonra reisler serdarın emriyle göç için mühimmatlarını, teçhizat ve

⁹⁷ Genellikle kapıkulu ocaklarına mensup olanların çocukları için kullanılan tabirdir. Osmanlı askerî terminolojisinde resmî bir sıfatı vardır. Muvazzaf askerlik sebebiyle evlenmeleri yasak olan yeniçerilerden yaşlı olanları ve emektar ocak çorbacıları Yavuz Sultan Selim döneminde evlenme izni almış, zamanla taşrada görev yapan yeniçerilerin ve genç yeniçerilerin de evlenme yollarının açılmasıyla bunlardan doğan çocuklara *kuloğlu* denilmiştir. *Fodulahorân* da denilen kuloğulları maaşlarını babalarının mensup oldukları orta veya bölüklerden almıştır. İlk zamanlarda babalarından yetim kalmış olan kuloğulları ocağa alınırken zamanla babaları yaşayanlar da ocağa alınmaya başlanmıştır. Kuloğullarının kapıkulu ocağına geçişleri kolay oluyordu. Babaları taşrada tımarlı sipahiliğe geçen veya eyaletlerdeki beylerbeyi divanlarında çavuş olan kuloğulları, XVI. yüzyılın ortalarına kadar kale muhafızlığı gibi babalarının görevlerine göre bir hizmete verilir (Abdulkadir Özcan, “Kuloğlu,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/358).

⁹⁸ Şair burada on akçe demekle birlikte, sıradaki beyitte tımar olarak altı bin dediği için on akçe ile kastettiğinin on bin akçe olması ihtimal dâhilindedir. Zira zaten kalınan her gün için dört akçe verilecektir.

⁹⁹ Osmanlı Devleti’nde ve Anadolu Selçukluları’nda belirli bir hizmet karşılığında şahıslara tahsis edilen toprak parçasına denir (Ayverdi, “Tımar”, 3 [O-Z]/3162).

¹⁰⁰ Osmanlılar’da devlet tarafından geçim vasıtası olarak verilen maaş veya tımar, ulufe ve mevacibe denilir. Dirlik demek çiftlik demek değildi. Dirlik sahipleri arazinin öşrünü, ferağ ve intikallerinde belirli olan harcını alırdı. Kısaca dirlik maaş anlamında kullanılmaktadır (Ayverdi, “Dirlik”, 1 [A-G]/720; Pakalın, “Dirlik”, 1/455).

esbâblarını hazırlayıp kadırgalara çeker. Serdar bu sırada kaptanıderya, beyler ve reislere hitaben fethin müyesser olduğunu, şimdi de donanma savaşına azmedeceklerini, eğer düşman donanmasıyla karşılaşılırsa savaşacaklarını söyler.

Yapılan hazırlıkların ardından bir şafak vaktinde herkes gemilere binip lengerlerini çeker ve yelkenlerini açıp denize açılır. Bir müddet denizde seyrettikten sonra Malta Adası'na varırlar ve düşmanın kalesi dışındaki her yeri yağma edip yakıp yıkarak birçok ganimet alırlar. Serdar kaptanıderya ve diğer beylere bu kaleyi de fethetmeyi teklif eder. Kaptanıderya, kalenin fethinin mümkün olduğunu ancak, bu işte büyük bir tehlike olduğunu, zira burada zaman kaybederlerse yaklaşan kışın yolda bastırması hâlinde donanmanın zarar görebileceğini, kendileri için gemilerin muhafazasının kalenin fethinden daha ehemmiyetli olduğunu söyler. Kaptanın bu görüşü üzerine serdar fikrinden vazgeçer. Malta Adası'nda iki gün daha konaklanılır. Bu süre içerisinde reisler gemilerindeki eksikleri giderip sefere hazırlanır. Serdar burada konaklarken bir kâtibine Sultan Selim'e fethi müjdeleyen bir fetihname yazdırır. Mektubu mühürlettikten sonra kethüdası ve habercisi olan Keyvan'a teslim eden serdar, Keyvan'ın yanına da ömrü sultana hizmetle geçmiş, iyi bir savaşçı, karada ve denizde dünyanın birçok yerini gezip görmüş olan Mustafa Bey'i verir. Fetih mektubunu sultana hızlıca ulaştırmaları için de bu iki beye silahlarla teçhiz edilmiş, hızlı ve atik bir gemi tahsis eder. Daha sonra kendisi de donanmayla beraber denize açılan serdar yolda düşman donanmasıyla karşılaşma ihtimalinden dolayı daima etrafı gözetletir. Ne var ki düşman gemileri karşılıklarına çıkıp savaşmaya cüret gösteremez. Don Cuvan da karşılıklarına çıkmaz. Düşman donanmasından bir iz bulamayan serdar donanmayı Anadolu (İstanbul) tarafına döndürüp gece gündüz ilerleyerek Bahşiler Adası'na varır ve geriden gelen gemilerin de ulaşım toplanması için burada on bir gün bekler. Daha sonra buradan ayrılıp Venedik Körfezi'ne ulaşırlar. Serdar, burada konakladığı sırada Körfez'deki

hisarın fethine imkân var mı diye gizlice tetkik yapmak için otuz üç başarda hazırlatır. Gemiler güzelce süslenip toplarla ve silahlarla teçhiz edilip türlü bayraklarla gösterişli hâle getirildikten sonra serdarın öncülüğünde Körfez'e varır. Gayet yüksek bir konuma yapılmış olan Körfez'deki hisarın etrafında da derin hendek vardır. Ayrıca kulesine sayısız top yerleştirilmiştir. Serdar hisarı seyredip tetkik ettikten sonra hisardakileri korkutmak için aynı anda bütün gemilere top atışları yaptırır. Kaledekiler de mukabele olarak top atışları yapıp işaret verir. Daha sonra kale beyi ileri gelen beylerinden birkaçını elçi olarak serdara gönderir. Gelen elçiler serdarın huzuruna çıkıp beylerinin kendilerine dostluklarını arz ettiğini, kendilerine muhalefet etmediklerini belirtip bağlılıklarını bildirirler. Halkulvâd'ın fethi düşmanlarda korku oluşturmuştur. Eğer sultanın izni olsaydı Körfez'i de fethetmek isteyen serdar kalenin etrafını inceleyip ilerde bir gün muhasara edilecek olsa nerelerinin güçlü veya zayıf olduğunu gizlice tetkik ettirdikten sonra donanmayla beraber tekrar yola çıkar. Donanma Avarin menziline ulaşır burada Rûz-ı Kâsım'ı¹⁰¹ geçirir. Sonra Avarin'den çıkıp Moton'a ulaşırlar. Burada da bir gece kaldıktan sonra tekrar yola çıkıp Mayne Burnu'nu geçtikten sonra Benefşe Adası'na ulaşırlar. Rüzgârın şiddeti donanmanın denize açılmasına uygun olmadığından burada iki gün beklerler ve rüzgâr hafiflediğinde tekrar yola çıkıp Kızılhisar'a ulaşırlar. Burada serdar beyler ve ağaların hazır bulunduğu büyük bir divan tertip eder. Serdar toplantıda kaptanıderya ile istişare ettikten sonra taşra bölgelerini korumakla görevli beylere kendi bölgelerine varmaları için müsaade eder. Taşra bölgelerinde görevli bulunan bu beyler İslam memleketinin düşmanlar tarafından bir yağma veya talana uğramaması için kendi bölgelerinde güvenliği sağlamaktadır.

¹⁰¹ Osmanlı devletinde 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıcı kabul edilirdi. Eski takvimde yıl ikiye ayrılmış olup 6 Mayıs (23 Nisan)'tan 26 Ekim'e (8 Kasım) kadar süren 186 gün Hızır günleri (Hidrellez) olarak adlandırılır ve yaz mevsimi anlamında zikredilirdi. 6 Mayıs (23 Nisan)'a kadar devam eden 179 gün ise Kasım günleri (Rûz-ı Kâsım) olarak zikredilirdi (Ahmet Yaşar Ocak, "Hidrellez", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1998], 17/313).

Serdar Sinan Paşa'nın nezaretindeki donanma bir şafak vaktinde Kızıllıhisar'dan çıkıp gece gündüz yol aldıktan sonra Boğaz Hisarı'na ulaşır. Burada fazla beklemeden tekrar çıkan donanma Gelibolu'ya varır ve Gelibolu'da iki gün konakladıktan sonra tekrar hareket eder. Bir yerde daha kısa vakit konaklayan donanma Kostantınıyye'ye (İstanbul) doğru ilerler. Fakat şiddetli rüzgârlar sebebiyle geri dönüp Tavşan Adası'na konar. Fırtına sebebiyle burada altı gün bekledikten sonra rüzgârın hafiflemesiyle yelkenleri kadirgallara takıp tekrar yola çıkarlar. Donanma Kostantınıyye'ye yaklaşınca serdarın emriyle her reis gemisini süsler. Kadirgallar altın (sarı) ve al (kırmızı) renkli bayraklarla donatılır. Ak yelkenli gemiler ihtişamlı bir görüntü arz eder. 1 Şaban 982/16 Kasım 1574 tarihinde Kostantınıyye'ye ulaşan gemiler Sultan Selim'in sarayına yaklaşp kasrının önünde alay şeklinde dizilerek selamlama topları atar. Sarayındaki kasrından donanmayı seyreden sultan serdara hayır dualarda bulunur. Devletin ileri gelenleri ve halk da donanmayı dualar eşliğinde karşılar. Denizin üzeri gazilerin gemileri ve onları seyre gelen halkın kayıklarıyla dolar. Genci yaşlısı herkes sevinç içindedir. Serdar şehrin önüne gelince gemisinden çıkıp sarayına geçer. Donanmadaki diğer gemiler de kendi yerlerine demirledikten sonra herkes gemilerden çıkıp vatanına ve ailesine kavuşur.

O gece meskeninde dinlenen Serdar Sinan Paşa şafak vaktinde atına binip sarayındaki divana gelir. Önce vezirler kendisini karşılayıp tebrik eder. Ardından sultanın dergâhına varan serdar padişahın elini öpüp tazimde bulunur. Sultan da serdara iltifatlar edip hatırını sorar ve kendisine hayır dualarda bulunur. Ona paha biçilmez hilatler hediye eder. Altın (sarı) işlemeli, mücevher ve değerli taşlarla bezeli eyer ve dizginlere sahip atlar ihsan eder. At eyerlerinin yanında altın işlemeli şesperler vardır. Ayrıca ona kılıfı ve kabzası cevherli kılıçlar verir. Sultan serdara daha bunun gibi birçok hediyeler ihsan ettikten ve kendisinden seferde olup bitenleri kısaca dinledikten sonra Allah'a çokça şükreder ve serdarı övüp takdir eder. Sultanın takdirleriyle bahtiyar olan serdar gemilerde hapsedilmiş

olan düşman beylerini de sultana teslim ettikten sonra el etek öpüp huzurdan ayrılır ve istirahat etmek üzere kendi sarayına döner.¹⁰²

Nice fetihler gerçekleştirmiş olan ve karada, denizde, şarkta ve garpta hükmü geçen izzet sahibi Sultan (II.) Selim bir müddet sonra vefat edecek ve oğlu Sultan (III.) Murad tahta geçecektir.

4.2. Şahıslar

Manzum fetihnamelerde genellikle öne çıkan belli başlı şahısların isimleri, askerî rütbeleri ve seferde aldıkları görevleri belirtilmekte olup bazı şahısların hayatından ve şahsiyet özelliklerinden de kısmen bahsedilebilmektedir.¹⁰³ Rumûzî'nin Tunus seferini konu alan incelediğimiz fetihnemesinde olayların merkezinde yer alan ve Sultan II. Selim'den (ö. 982/1574) aldığı serdarlık vazifesiyle seferde tam yetki sahibi olan şahıs Veziriazam Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596) olduğundan hakkında en çok bilgi verilen kişi de o olmaktadır. Diğer şahıslar ise Sinan Paşa'nın etrafında aldıkları vazifelere ve onun nezdindeki değere göre eserde kendine yer bulmuş olup çoğunluğunun karakter özelliklerinden bahsedilmez.

Bahsi geçen şahısların eserde aldıkları rollere baktığımızda önce Sultan Selim'den bahsedebiliriz. Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra tahta geçen II. Selim'dir.¹⁰⁴ Sultan, konumu itibarıyla seferin baş aktörü olsa da seferde aktif olarak yer almaz. Dolayısıyla eserde kendisinden de sık söz edilmez. Genel birtakım övgüler üzerinden bahsi geçer ve şahsiyetine dair belirgin bilgiler verilmez. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (b. 234-255-2095), şeriatın savunucusu, cihan padişahı, fakirlerin sığınağı (b. 256-560) gibi vasıflandırma ve övgülerle zikri geçer. Eserin Sultan Selim'e ayrılan övgü bölümünde onunla ilgili belirtilen dikkat çekici hususiyetlerden bir tanesi Yemen ve Aden'in fatihi olduğu (b. 270), diğeri ise

¹⁰² Bk. Minyatür XV.

¹⁰³ M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 800.

¹⁰⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 3/1.

dervişliğe meyilli olduğudur (b. 275). Esere baktığımızda, Tunus seferi neticesinde serdardan seferi ve fetihleri kısaca dinleyen sultanın Allah'a şükür secdesi yapması (b. 2263-2264) onun dindar kişiliğinin yansıması olarak görülebilir. Eserin baş kısmındaki kasideler arasında içerisinde sultanın şehzadesi için ayrılan bir bölüm de vardır (b. 325-330). Eserin sonunda ise Sultan Selim'in vefatından sonra tahta Sultan Murad'ın geçtiği belirtilir (b. 2349-2350). Dolayısıyla kasidede bahsi geçen şehzadenin Sultan III. Murad olması muhtemeldir.

Eserin ana konusu, Sultan II. Selim'in sefer için bütün yetkililerin ve askerlerin toplanması yönündeki fermanıyla başlar (b. 445-446). Yapılacak seferin başına serdar olarak Vezir Sinan Paşa'yı tayin eden sultan, donanma İstanbul'dan ayrılırken sarayındaki kasrıdan donanmayı uğurlar ve onlara duacı olur (b. 536-556). Donanma Tunus seferini zaferle tamamlayıp İstanbul'a dönerken de sultanın sarayındaki kasrıdan donanmayı karşılayıp seyrettiği ve hayır duada bulunduğu görülür (b. 2205-2223). Serdar Sinan Paşa zafer kazanmış olarak huzura geldiğinde, kendisini takdir edip ona hilat ve hediyeler veren sultan seferin hikâyesini serdardan kısaca dinler (b. 2245-2267). Şair eserini bu bahisle tamamlayıp bir müddet sonra Sultan Selim'in vefat edeceğini ve yerine oğlu Sultan (III.) Murad'ın tahta geçeceğini belirtmektedir (b. 2340-2349).

Eserde Sultan II. Selim'in seferin serdarı olarak tayin ettiği belirtilen Sinan Paşa, Veziriazam Koca Sinan Paşa'dır.¹⁰⁵ Veziriazam Sinan Paşa, Yemen'deki başarılı fetihlerinden sonra Yemen fatihi olarak anılmış olup eserini incelediğimiz Rumûzî, ilk fetihnâmesi olan *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde Sinan Paşa'nın bu ününü kazandığı Yemen seferini konu almıştır. Diğer taraftan, şairin sebep-i telifinde de belirttiği üzere Rumûzî'nin Yemen seferini konu alan fetihnâmesi Sinan Paşa'nın talep ve teşvikleriyle meydana

¹⁰⁵ Mehmet İpşirli, "Koca Sinan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/137; Sinan Paşa'nın hayatı ve siyasi faaliyetleri için bk. Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*.

gelmiştir. ¹⁰⁶ Sinan Paşa, Sultan II. Selim'in son yıllarında gerçekleştirilen Tunus seferini de zaferle sonuçlandıracaktır. *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı incelediğimiz eserinde Sinan Paşa'nın Tunus seferini konu almış olan Rumûzî, bu fetihnamesini de paşanın teşvikiyle yazmış olmalıdır. Dolayısıyla paşa, şairin hamisi konumundadır. Şair, Serdar Sinan Paşa'nın övgüsüne yer verdiği kasidelerinde serdarı sultanın mührünü taşıyan, şeriatı savunan, peygamberin sünnetine tabi olan, lütuf, şecaat ve şefkat sahibi, devletin meşalesi, halkı ve halkın ileri gelenlerini koruyan, reyî ve fikirleri sabit olan, adaletiyle âleme düzen veren bir kişi olarak tanıtır. Paşa, önceki birçok vezire nasip olmamış şekilde üç padişahın veziriazamı olmuştur.¹⁰⁷ Yemen fatihidir. Gazilerin serveri ve İslam memleketlerinin dayanağıdır. Allah'ın yardımıyla âlemi şirkten temizlemiştir (b. 331-435). Şair, eserinde ana konuyu işlediği kısmın başında Serdar Sinan Paşa'yı hacı ve gazi olarak tanıtır (b. 562). Zira Sinan Paşa Yemen'i fethettikten sonra Mısır'a giderken Mekke-Medine ziyaretinde bulunup haccetmiştir. Şairin ifadelerine göre pek cömert olan Serdar Mekke ve Medine halkına çokça ihsanlarda bulunarak onların gönüllerini kazanmıştır. Ayrıca Sultan Selim'den izin alarak Kâbe'nin etrafındaki çatıların kubbelelerini yenileyip bütün hacıların dinlenme yeri olan Kasîr'de bir kale inşa ettirmiştir.¹⁰⁸ Bu ve benzeri örnekler serdarın kutsal topraklara verdiği değeri de göstermektedir.

Fetihnamenin ana konuyu işlenirken Serdar Sinan Paşa hakkında verilen bilgiler arasında, şairin yukarıda onun karakteri hakkında belirttiği özelliklere paralel örnekler görmek mümkündür. Örneğin şair serdarın dindar, adaletli ve şefkatli bir kimse olduğunu söyler. Bu açıdan fetihnameye baktığımızda serdarın seferdeki maksadının Hak yolunda gazilere hizmet etmek olduğunu ifade etmesi (b. 613-616) ve gerçekleşen fetihlerden sonra Allah'a şükür

¹⁰⁶ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 313-314.

¹⁰⁷ Eserde bu sultanlardan Sultan Selim ve Sultan Murad'ın ismi geçmekte olup kastedilen üç padişahın üçüncüsü III. Mehmed'tir.

¹⁰⁸ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 2/1222-1235 (transkribe metnin b. 18192-18391 arası).

secdesi yapması (b. 1299-1681) onun dindar kişiliğini göstermektedir. Ayrıca fethedilen Tunus Kale'sinin idaresini kendisine teslim ettiği Beylerbeyi Haydar Paşa'ya idaresi altındakilere adaletli ve şefkatli davranmasını tavsiye etmesi de (b. 1870-1896) onun adalet ve merhamete gösterdiği hassasiyeti yansıtır. Serdarın karakter özelliklerine dair esere yansıyan örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

Serdar Sinan Paşa işlerinde titiz davranan, seferi dikkatli bir şekilde idare etmeye gayret eden ve askerleriyle birlikte çeşitli işler yapmaktan geri durmayan bir liderdir. Örneğin, Donanma Koyun Adası'na vardığında iki ayrı iskeleden takviye askerlerin ve erzakların alınması gerekmiştir. Serdar bu iskelelerden birine giden gemileri kendisinin komuta edeceğini söyleyince kaptanıderya, ona, istirahat etmesini, kendilerinin bu işi halledebileceklerini ısrarla söylemesine rağmen serdar bunu kabul etmeyip “Eğer ben ihmalkâr davranırsam diğerleri de ihmalkâr davranıp acele etmezler.” diyerek Çeşme'deki iskeleye hareket eder (b. 593-613). Diğer örneklere baktığımızda, Koyun Adası'nda gemilerin yağlanması işi serdarın yoğun gayretiyle hızlıca halledilir (b. 638). Avarin'de askerler ve teçhizatlar sayılıp yoklama edilirken de serdarın gayet dikkatli bir şekilde sayımlarla ilgilenip durumu tetkik ettiği görülür (b. 718-729).

Serdarın Avarin Limanı'nda hazırlanan ziyafet için askerlerin ileri gelenlerini adıyla hitap ederek ziyafete davet etmesi (b. 685) beylerine değer verip ilgili davrandığını gösterir.

Serdar Sinan Paşa savaş sırasında psikolojik harp de uygulamakta olup düşmanlarına yahut onlara destek olanlara korku vermeyi amaçlar. Örneğin, donanma Tunus'a doğru ilerlerken Mesine Adası'ndaki Saragoş Kalesi önüne yaklaştıklarında serdarın emriyle teçhizatlarını hazırlayıp süslenen donanma toplar atar ve şehirdekiler korkuya kapılır (b. 756-759). Tırnova Kalesi civarında ele geçen barçadaki ganimetler alındıktan sonra serdarın emriyle barça yakılır ve şehir halkı korkuya kapılır. Serdar, donanma Tunus'a

ulaştığında Halkulvâd Kalesi'nin önünde ve fetihlerden sonra Tunus seferinden dönüş yolunda Venedik Körfezi önünde yine top atışları yaptırarak buralardaki şehir halkını korkutmayı amaçlamıştır (b. 783-792).

Serdar sulhtan yana bir politika izler. Halkulvâd Kalesi muhasara altına alınmadan önce kaleye elçi gönderip onları İslâm'a davet eder. Bu daveti kabul etmemeleri durumunda ise cizye ödemelerini teklif eder. Kale beyinin teklifleri reddetmesi üzerine kuşatma başlar (b. 898-906). Fethedilen son kale olan Küçük Bastiyon'daki (Müteberka) düşman sulh ve eman yoluyla kaleyi teslim etmek isteyip taleplerini serdara iletince serdar da savaşarak askerini telef etmektense sulh yapmayı kabul eder (b. 1710-1740).

Serdarın stratejik taktikler uyguladığı görülür. Halkulvâd muhasara altındayken serdarın emriyle topçuların düşmanın toplarını hedef almaları ve kundaklarını kırıp düşürmeleri buna örnek olabilir (b. 1013-1023).

Serdar, sefer veya savaş esnasında sorunlar çıktığında çözümler üretir. Örneğin, Bastiyon Kalesi'nin fethi uzayınca her bölükteki asker diğer bölüklerin kendileri gibi gayretle savaşmadıklarını iddia edip birbirini ihmal ve kusurla suçlar. Serdar da aralarında mesele çıkaran askerî grupları farklı farklı yerlerde toplayarak meseleyi çözmeye çalışır (b. 1532-1554).

Serdarın savaşlar sırasında bazen sahada aktif olarak yer aldığı da görülür. 6 Cemaziyelevvel 982/24 Ağustos 1574 günü şafak vaktinde Halkulvâd Kalesi'ne yapılan yürüyüşte kaptanıderya ile kendisi de kaleye yakın gelerek yürüyüşü yönetir (b. 1611-1624). Bu son yürüyüşte kale fethedilecektir.

Fetihler tamamlandı Tunus Kalesi tamir edildikten sonra kalenin hıfzı için birilerini görevlendirmek isteyen Serdar askerlerini bir araya toplayıp bu hisarı bir müddet koruyup gözetenlere terakki verilip diğer riayetlerin de yapılacağını bildirir. Kapıkulları ve sipahiler buna razı olmayıp kalmak istemez. Bu gelişme üzerine

serdar terakki ve ihsan tekliflerini arttırınca dirlik isteyenler kalmaya razı olur (b. 1845-1866).

İstişareye önem veren serdar gerektiğinde kendi fikrinden vazgeçmiştir. Sefer sırasında ve savaşlar sırasında sürekli beyleriyle istişare hâlinde olan serdar Tunus'tan dönerken uğradıkları Malta Adası'ndaki kaleyi de kuşatma altına almayı düşünür. Kaptanıderya gerekçelerini açıklayıp bu görüşü uygun bulmayınca serdar da fikrinden vazgececektir (b. 1935-1947).

Eserde, serdarın ileri görüşlü olduğu ve geleceğe dair planlar yaptığına dair de bir örnek görülür. Donanma Tunus seferinden dönerken Venedik Körfezi'ne uğradıklarında serdar buradaki kalenin etrafını inceleyip ilerde bir gün kale muhasara edilecek olsa nerelerinin güçlü veya zayıf olduğunu tespit etmek amacıyla gizlice araştırma yapmıştır (b. 2043-2102).

Netice olarak fetihnâmenin satır aralarından hareketle, olayların merkezinde yer alan serdarın karakter özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır.

Eserde serdardan sonraki ileri gelen kişi kaptanıderya olup serdar devamlı olarak kendisiyle istişare hâlinindedir. Kaptanıderya sefer sırasında, toplantılarda, Halkulvâd başta olmak üzere diğer birtakım kalelerin kuşatmalarında sıkça karşımıza çıkar. Yalnız şair onu hep *kaptan* olarak zikredip ismini hiç belirtmemiştir. Tarihî kaynaklara göre sefer sırasında Sinan Paşa'nın yanında bulunan bu kişi Kaptanderya Kılıç Ali Paşa'dır (ö. 995/1587).¹⁰⁹ Şair her ne kadar ismini doğrudan zikretmese de onun Kılıç Ali Paşa olduğuna tevriye yoluyla işaret etmiştir. Çeşitli vesilelerle Sinan Paşa'nın ismini sinanla (mızrak) ilişkilendiren şair kaptanıderyayı da kılıç anlamına gelen seyf veya tîğ kelimeleriyle zikretmiştir. Şair, Sultan Selim'in Sinan Paşa'nın yanına kapudânı (kaptanıderyayı) verdiğini

¹⁰⁹ İpşirli, "Koca Sinan Paşa", 26/138. Paşa hakkında bk. İdris Bostan, "Kılıç Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/411-412.

ve böylece sinanla (Sinan Paşa), seyfi hazır ettiğini söyler. Artık mızrakla kılıç yoldaş olmuştur:

Küfri ‘ âlemden eylemege tırâş
İtdi tîğî sinân-ıla yoldaş (b. 481)

Kaptanıderyanın sefer sırasındaki faaliyetleri ve serdarın nezdindeki değerine dair iki örnek verilecek olursa, Halkulvâd Kalesi’nin fethiyle sonuçlanacak olan son yürüyüşte de kaptanıderyanın serdarla beraber ön cephede savaşı koordine ettiği görülür (b. 1611-1624). Donanma Tunus’tan dönerken Serdar Sinan Paşa beylerine Malta Adası’ndaki kaleyi de fethetmeyi teklif edince kaptanıderya, gerekçelerini belirterek bu görüşün uygun olmadığını ifade eder. Bunun üzerine serdar bu fikrinden vazgeçer (b. 1935-1947).

Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa¹¹⁰ Halkulvâd kuşatmasında görev alan komutanlardan biridir. Eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa¹¹¹ ve Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Paşa (ö. 982/1574)¹¹² ise Halkulvâd kuşatması sürerken Serdar Sinan Paşa’nın emriyle Tunus’u muhasara edip fethetmişlerdir (b. 935-980). Eserde hususen belirtilmese de Tunus’un fethinden sonra tekrar gelip Halkulvâd kuşatmasına katıldıklarını tahmin edebiliriz. Bu üç paşa Osmanlı ordusuna karşı ciddi bir direniş göstermiş olan Bastiyon Kalesi muharebelerinde de yer almış olup kalenin

¹¹⁰ Fetihnamede hem Kâiid Ramazan Bey hem de Arap Ahmed Paşa Cezayir Beylerbeyi olarak tanıtılmıştır. Kaynaklara göre Arap Ahmed Paşa eski Cezayir Beylerbeyi’dir (Emrah Naki, *İki Savaş Arası Osmanlı İspanyol İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş* [Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005], 124). Kâiid Ramazan Bey ise o yıllarda görevde bulunan Cezayir beylerbeyidir (Abdullah Erdem Taş, “Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2020), 267-268). Arap Ahmet Paşa hakkında bk. Taş, “Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin Kuruluşu Meselesi”, 267, 270; Semavi Eyice, “Ahmed Paşa Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/115; Orhan Kılıç, “Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 9 (Ekim 2017), 426-427-428.

¹¹¹ Paşa hakkında bk. Taş, “Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin Kuruluşu Meselesi”, 265-269-270.

¹¹² Paşa hakkında bk. Kılıç, “Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti”, 427-433.

fethedileceği son yürüyüşte serdar ve kaptanıderya gibi bu paşalar da ordunun birer kolunu komuta etmiştir (b. 1613). Kâyid lakaplı Cezayir Beylerbeyi Ramazan Bey¹¹³ ise Serdar Sinan Paşa'nın emriyle, Tunus'un fethine iştirak etmiş askerlere öncülük edip Bastiyon Kalesi'ni muhasara etmiştir (b. 1058-1071). Bastiyon Kalesi ciddi bir direniş gösterince serdar yeniçerilerden bin tane tüfekçi seçip başlarına da samsoncubaşığı tayin eder. Ayrıca bunlara, başlarında Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın bulunduğu silahtar bölüğünü de katarak bunların hepsini Bastiyon kuşatmasına gönderir. Kuşatma sürerken düşmanın yaptığı baskınlar sırasında samsoncubaşığı vurularak şehit edilecektir (b. 1324-1345).

Keyvan Kethüda ve Mustafa Bey şairin hayatı ve şahsiyeti haklarında bilgi verdiği nadir şahıslardandır. Serdar Malta Adası'nda konaklarken fethi müjdeleyen bir fetihname yazdırır. Mektubu mühürletip kethüdası ve habercisi olan doğru sözlü, mert, ileri görüşlü, iş bitiren, nice zorluklar görmüş, yaşlı ve tecrübeli olan Keyvan Kethüda'ya teslim eder. Keyvan Kethüda serdarın diğer bütün memurlarından daha önde, serdarın sırlarına vakıf, dünya memleketlerden haberi olan bir kimsedir. Serdar Keyvan'ın yanına da ömrü sultana hizmetle geçmiş, iyi bir savaşçı, kara ve deniz olmak üzere dünyanın birçok yerini gezip görmüş olan Mustafa Bey'i görevlendirir. Serdar iki beye silahlarla teçhiz edilmiş, hızlı ve atik bir gemi tahsis edecektir (b. 1951-2000). Önal'ın konu hakkında aktardığı bir rivayete göre Keyvan Kethüda Halkulvâd'ın feth ve tahribi müjdesiyle 982 yılının Gurre-i Receb'inde (17 Ekim 1574) İstanbul'a gelmiştir. Bir başka rivayete göre ise Oruç adlı bir kimse Mora üzerinden gelerek 10 Receb'de (26 Ekim 1574) İstanbul'a haberi ulaştırmış, Keyvan Kethüda da iki gün sonra İstanbul'a ulaşmış ve getirdiği müjde sebebiyle kendisine Midilli sancağı verilmiştir. Oruç'a da çavuşluk verilmiştir. Aynı tarihlerde

¹¹³ İleriki yıllarda Ramazan Paşa olarak bilinecektir. Hakkında bk. Taş, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi", 266-270; Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti", 427-428-431.

donanmanın Rumeli yakasına geçtiğini haber edenlerden biri olan Çavuş Mustafa'ya da 3 bin akçe terakki verildiği belirtilir¹¹⁴ ki bu kişi Rumûzî'nin fetih müjdesini ulaştırmak üzere Keyvan Kethüda ile Malta'dan yola çıktığını belirttiği Mustafa olabilir.

Yukarıda bahsi geçen şahıslardan başka silahtar bölüğünün ağası Ali Ağa (b. 1335-1336), Hasan Ağa, Recep Kaptan ve Kara Hasan reisler (b. 764-766), Habib Bey (b. 954-956), Mısırlı askerlerin beyi de (ismi belirtilmez, b. 951) aldıkları görevler ve yaptıkları icraatlarla bahsi geçen şahıslar arasındadır.

Eserde düşman tarafındaki bazı şahıslardan da söz edilmektedir. İsmi verilmeyen Halkulvâd beyi kaleyi teslim noktasındaki teklifleri kesin bir dille reddedince Osmanlı ordusu tarafından kalenin muhasarası başlamıştır (b. 898-906). Serdar, Halkulvâd'ın fethinden sonra, Halkulvâd Kalesi beyini, daha önce Tunus hâkimi iken mürtet olup düşman tarafına geçen Emîr Ahmed'i ve diğer ileri gelen beyleri esir alıp İstanbul'da padişaha teslim edecektir (b. 1260-1285, NÜ 652b).

Bahsi geçen Halkulvâd beyi, İspanya donanması 1573 yılında Halkulvâd'ı tekrar ele geçirdiğinde donanma amirali Don Juan tarafından Halkulvâd komutanı olarak seçilen Don Petro Portocarreo'dur. Halkulvâd Osmanlılar tarafından kuşatılmış iken Don Petro Sicilya'dan yardım istemiş, ancak Haçlı müttelik donanmasının amirali Don Juan Halkulvâd'a göndermek için yeterli miktarda asker toplayamamış, gönderdiği iki kadırğa da hava muhalefeti sebebiyle Halkulvâd'a ulaşamamıştır. Halkulvâd'ın fethinden sonra esir olarak Osmanlıların eline geçen Don Petro İstanbul'a getirilirken gemide ölmüştür.¹¹⁵ Fetihnamede Halkulvâd beyinin esir edilmesinden sonraki sürecinden söz edilmemektedir.

¹¹⁴ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 334, dipnot.

¹¹⁵ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 325-328-336.

Rumûzî'nin Emîr Ahmed olarak ifade ettiği¹¹⁶ kişi tarihî kaynaklara göre İspanyolların Tunus hâkimi ilan etmiş olduğu, Hafsî hanedanının son temsilcisi olan Mevlây VI. Muhammed'dir.¹¹⁷ Hafsî hanedanının geçmişinde Osmanlı Devleti ile kesişmelerine baktığımızda, 1534 yılında Tunus'un Osmanlılar tarafından ilk defa fethinden sonra Tunus hâkimi olan Hafsî hanedanında Mevlây Hasan Tunus'tan kaçmış idi. 1535 yılında Kutsal Roma-Cermen İmparatoru V. Karl (Şarklen) birleşik Haçlı donanmasıyla Tunus'u Osmanlılardan geri alıp Mevlây Hasan'ı himaye etmiş, Mevlây Hasan da bu himayelerine karşılık olarak Halkulvâd limanı ve kalesini İspanyollara bırakmıştı.¹¹⁸ Bahsi geçen Mevlây Hasan, Mevlây VI. Muhammed'in babasıdır.¹¹⁹ Cezayir Hâkimi Uluç (Kılıç) Ali Paşa 1569'da Tunus'u ele geçirmişse de Halkulvâd yine İspanyollarda kalmıştı. Haçlı müttefiklerinin donanma amirali olan Don Juan 1573 yılında Tunus'u Osmanlılardan geri almış ve kendisiyle birlikte hareket eden Hafsî hanedanından Mevlây VI. Muhammed'e iade etmiştir. Halkulvâd ise yine İspanyolların idaresinde kalmıştır. Gelibolulu Âlî'den (Kühü'l-ahbâr) aktarılan bilgilere göre Halkulvâd Sinan Paşa tarafından kuşatma altında iken Misina Adası'ndaki bir kalede bulunmakta olan Mevlây Muhammed, bir gece yanındaki askerlerle birlikte Halkulvâd'a girip kaleyi müdafaa eden İspanyolların safına geçmiştir.¹²⁰ Mevlây Muhammed, Rumûzî'nin de ifade ettiği üzere Halkulvâd'ın fethiyle birlikte esir alınmış, Halkulvâd Kalesi beyi ve diğer esirlerle birlikte İstanbul'a getirilmiştir. Tarihî kaynaklara göre o tarihlerde 10 akçe nafaka ile Yedikule Zindanı'na hapsedilen Mevlây Muhammed'in 1588 tarihinde hâlen aynı hapiste bulunduğu anlaşılmaktadır.¹²¹

¹¹⁶ Rumûzî bir önceki Tunus hâkimi III. Ahmed ile 1574 tarihli Sinan Paşa'nın Tunus fethinde mevcut Tunus hâkimi olan Mevlây Muhammed'in isimlerini karıştırmış olabilir.

¹¹⁷ Muhammed Razûk, "Hafsîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/127; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3/29-30.

¹¹⁸ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 317-318.

¹¹⁹ Muhammed Razûk, "Hafsîler", 15/127.

¹²⁰ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 318-329.

¹²¹ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 336.

Fetihnamede Don Cuvan olarak ismi zikredilen (b. 1661-1761-1783) ancak olaylarda herhangi bir dahli görünmeyen kişinin tam olarak kim olduğu belirtilmez. Buna rağmen, şairin bazı ifadeleri Don Cuvan'ın İspanya donanma amirali olduğuna işaret etmektedir. Serdar Sinan Paşa Küçük Bastiyon'u (Müteberka) eman yoluyla alıp kale halkını serbest bıraktığında onlara "İspanya'daki Don Cuvan'a söyleyin, eğer erliği varsa donanmasını hazırlasın ve deryaya açıldığımızda karşımıza çıksın." der (1761-1783). Yine fetihnamede verilen bilgilere göre Tunus'un fethinden sonra buradaki işlerini tamamlayan Serdar Sinan Paşa, İstanbul'a varmak üzere Tunus'tan çıktığında İspanya donanmasıyla karşılaşma ihtimaline karşı sürekli teyakkuz hâlidir. Bu amaçla dönüş yolunda devamlı olarak İspanya donanmasını gözlenir. Serdar düşman donanmasından bir iz bulamayınca donanmayı Rumeli'ye döndürür. Bu noktada şair Don Cuvan'ın kendilerinden kaçtığını ve cemiyetlerinin dağıldığını söyler (b. 1915-1917, 2002-2035). Don Cuvan'la alakalı olarak aktarılan bilgilerden biri de Bastiyon Kalesi fethedildiğinde Don Cuvan'ın kardeşinin de öldürülmüş olduğudur (b. 1660-1662). Konuyla ilgili tarihî kaynaklara bakıldığında Don Cuvan'ın dönemin İspanya kralı II. Felipe'nin üvey kardeşi¹²² ve İspanya donanma amirali olan Don Juan de Austria (Avusturyalı Don Juan, ö. 1578) olduğu belirtilmektedir.¹²³ 1571 tarihinde Don Juan komutasındaki müttefik Haçlı donanması İnebahtı'da Osmanlı donanmasını imha etmiş, bunun üzerine Osmanlıların Akdeniz'deki hâkimiyetleri tehlikeye girmişti. 1572 tarihinde Don Juan'ın donanmasıyla Tunus'a saldıracağına dair haberler gelince Osmanlı hâkimiyetindeki Tunus'tan İstanbul'a yardım talepleri iletilmişti. Ancak, İnebahtı Savaşı'ndaki kayıplarından sonra beklenmedik bir hızla donanmasını yenileyen Osmanlı Devleti, Kılıç Ali Paşa kumandanlığında tekrar Akdeniz'de boy gösterince Don Juan Tunus'a saldırma planlarını ertelemiştir. Bir yıl sonra Don Juan

¹²² Emrah Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 40 (Ocak 2016), 135.

¹²³ Naki, *İki Savaş Arası Osmanlı İspanyol İlişkileri*, 122; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3/29.

komutasındaki İspanya donanması Haydar Paşa'nın muhafaza ettiği Tunus'u Osmanlıların elinden geri alıp Mevlây Muhammed'e iade etmiştir. Halkulvâd ise geçmişte olduğu gibi yine İspanyolların elinde kalmaya devam etmiş, Don Juan Don Petro'yu bu kaleye komutanı olarak tayin etmişti. 1574 yılında Halkulvâd Osmanlılar tarafından kuşatılınca Don Petro Sicilya'dan yardım istemiş, ancak Haçlı müttefik donanmasının amirali Don Juan Halkulvâd'a göndermek için yeterli miktarda asker toplayamamış, gönderdiği iki kadirge da hava muhalefeti sebebiyle Halkulvâd'a ulaşamamıştır. Dolayısıyla Don Petro, Don Juan'dan beklediği yardımı bulamamıştır. Sonraki zamanlarda Don Juan'ın Halkulvâd'ın yardımına gitmemiş olmasını eleştiren bir İtalyan şarkısı dahi yazılmıştır.¹²⁴

Rumûzî'nin ismini zikretmediği, Bastiyon Kalesi'nin beyi olduğunu belirttiği (b. 1675) kişi tarihî kaynaklara göre Gabrio Serbelloni'dir. İspanya donanma amirali Don Juan, Tunus'u ele geçirince onu Bastiyon komutanı olarak tayin etmiş, yanına İtalyan ve İspanyollardan müteşekkil 8 bin civarında piyade ve 100 süvari bırakmıştır. Kalenin Osmanlılar tarafından fethinden sonra Serbelloni esir alınıp İstanbul'a getirilmiş ve 5 akçe nafaka ile Rumeli Hisarı'na hapsedilmiştir.¹²⁵ Fetihnamede de bu bilgilere paralel şekilde Bastiyon'da yedi bini aşkın piyade ve bir miktar süvari olduğunu belirten Rumûzî, Bastiyon kuşatmasını tasvir ederken buradakilerin ciddi bir direniş gösterdikleri, hatta kale kapısını açık bırakıp zaman zaman Osmanlı siperlerine baskınlar yapacak kadar pervasız olduklarından söz etmektedir. Bu baskınlar sırasında çok sayıda Osmanlı askeri şehit olmuştur. Bastiyon'un fethinden sonra ele geçirilip bir gemiye hapsedilen Bastiyon beyi (b. 1675-1691) esir olarak İstanbul'a götürülenlerden biridir (v. NÜ 652b).

¹²⁴ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 317-321, 328.

¹²⁵ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 327, 336.

Şairin ismini vermeyip yalnızca mesleğini yahut rütbesini belirttiği bazı şahıslar da vardır. Ayrıca eserde birtakım topluluk isimleri de zikredilir. Serdar Sinan Paşa sefere çıkarken donanmayı uğurlayan ve sefer dönüşünde karşılayan İstanbul halkı, ordu içinde bulunan çeşitli sınıflardaki askerler, gemiciler, kapıkulu askerleri, yeniçeriler, silahtarlar, sipahiler, Mısır ve mağrip sipahileri, gönüllü askerler, kuşatılan kalelerdeki (Halkulvâd, Tunus, Bastiyon, Küçük Bastiyon [Müteberka]) düşman askerleri, topçular, hizmetçiler, haberciler, karşılıklı gönderilen elçiler, tercümanlar, kâtipler, ser-i küttâb (baş kâtip), Tunus kalesinde olup fetih sırasında gazilere destek olan Müslüman halk, Saragoş, Tırnova ve Venedik Körfezi'nde bulunan şehir halkı veya idarecileri eserde zikri geçen kişi ve gruplardır. Fetihnamede bu kişi veya gruplar içerisinde diyalogları verilenler de vardır. Serdarın Halkulvâd kuşatmasından önce kaleye gönderdiği elçi kale beyiyle (b. 909-921), kapıkulları fetihler sonrasında Tunus'ta kalıp kalmamak hususunda serdarla (b. 1845-1866) veya Tunus dönüşünde Venedik Körfezi'ndeki kaleden gelen elçiler serdarla (b. 2075-282) diyalog kurmuştur.

Netice olarak eserde bahsi geçen şahısların çoğunluğunun isimleri, rütbeleri ve sefer sürecinde aldıkları görevleri belirtilirken Sultan II. Selim'in, Serdar Sinan Paşa'nın, Keyvan Kethüda'nın ve Mustafa Bey'in ise kısmen karakter özelliklerinden de bahsedilmiştir.

4.3. Seferin Menzilleri ve Mekânlar

Menzilname adıyla üç farklı türdeki eserler kastedilmektedir. Bunlar, yolculuktaki konak yerlerini ve bu yerler arasındaki uzaklıkları belirten eserler; okçuların atış rekoru kırdıklarında aldıkları belgeler ve ok atma yarışlarını konu alan şiirlerdir.¹²⁶ İncelediğimiz fetihnameyle alakalı olarak bahis konusu edeceğimiz menzilnameler, Osmanlı Devleti'nin seferlerindeki menzil/konak

¹²⁶ *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. İskender Pala (İstanbul: Kapı Yayınları, Ocak 2007), 306.

yerlerini ve bu yerler arasındaki mesafeleri konu edinen eserlerdir. Matrakçı Nasuh'un minyatürlerle süslü olan *Mecmû-i Menâzil, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleymân Hân* adlı eseri bunlardan biri olup bu tür eserlerde bir açıdan seferin yol haritası çıkarılmaktadır.¹²⁷ Rumûzî'nin Tunus seferini konu alan manzum fetihnamesi de menzilname türüne benzerliğiyle öne çıkan manzum fetihnamelerden biridir.¹²⁸ Eserde İstanbul'dan Tunus'a gidiş ve Tunus'tan İstanbul'a dönüş sürecinde donanmanın uğradığı menzil/konak yerleri belirtilmiş ve bunlara uğranma tarihleri de yüksek oranda verilmiştir. Dolayısıyla eserden hareketle konaklar arasındaki mesafelere seferin gerçekleştiği tarih aralıkları hakkında kanaat sahibi olmak mümkün olmaktadır. Öte yandan, fetihnamede menzil/konakların daha ziyade ismi zikredilmekte, bunların özellikleri hakkında menzilnamelerde görebileceğimiz şekilde tanıtıcı veya tasvir edici bilgiler verilmemektedir. Fetihnamede zikri geçen menzil/konaklar **İstanbul'dan Tunus'a gidişte** Kostantiniye İskelesi (İstanbul Eminönü İskelesi), Beşiktaş İskelesi, Yedikule, Gelibolu, Koyun Adası, biri Yunanistan tarafında biri de İzmir'de bulunan Koloz İskelesi ile Çeşme İskelesi, Kızılhisar, Avarin Limanı, Kılavurya (Ali Burcu), Mesina Adası (Saragoş Kalesi), Tırnova Kalesi, Cuhudluk Adası, Kalapya Burnu, Halkulvâd (Tunus); **Tunus'tan İstanbul'a dönüşte ise** Tunus, Malta Adası, Bahşiler Adası, Venedik Körfezi, Avarin Limanı, Moton, Mayne Burnu, Benefşe Adası, Kızılhisar, Boğazhisarı, Gelibolu, Tavşan Adası¹²⁹ ve tekrar Kostantiniye (İstanbul) şeklindedir.

Şairin sefer sırasında uğrandığını ifade ettiği ancak adını vermediği bir konak/menzil de vardır. Burası, Gelibolu ile Kostantiniye arasında bulunan bir konak olup Tunus seferinden dönülürken uğranılmıştır. Fakat şiddetli rüzgârlar sebebiyle burada

¹²⁷ Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleymân Hân," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/27.

¹²⁸ Manzum fetihnamelerin menzilname türüyle olan ilişkisi hakkında bk. M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 731-740.

¹²⁹ İstanbul'a ulaşmak üzere Gelibolu'dan hareket eden donanma şiddetli rüzgârlar sebebiyle donanma, gerideki bir menzil olan Tavşan Adası'na dönmüştür.

kalınamayıp geri dönülmüş ve Çanakkale girişinde bulunan Tavşan Adası'na demir atmışlardır. Eserde zikri geçen açık mekânlardan biri de menzil/konak grubunun dışında kalan Kumluca Denizi'dir.¹³⁰

Fetihnamede zikri geçen menzil/konakları güncel haritalar üzerinden takip edip bugünkü coğrafi bilgilere göre hangi yerler olduğunu inceleyebiliriz. Eserde, Serdar Sinan Paşa nezaretindeki donanmanın Kostantınıyye İskelesi'nde (Eminönü İskelesi) toplanmasının ardından, devlet geleneği olduğu üzere, sefere çıkmadan önce Beşiktaş İskelesi'ne uğradığı belirtilir. Bu amaçla Kostantınıyye İskelesi'nden (Eminönü İskelesi İstanbul) hareket eden donanma önce Beşiktaş İskelesi'ne uğrar.

23 Muharrem 982/15 Mayıs 1574 Cumartesi günü şafak vaktinde Beşiktaş İskelesi'nden hareket eden donanma Yedikule¹³¹ önüne gelir. Geride kalanların da donanmaya dâhil olmaları için beklenen Yedikule önlerinde iki gün bekleyen donanma Halkulvâd'a (La Goulette)¹³² varmak üzere buradan hareket edecektir.

¹³⁰ Bastiyon Kalesi'nin içinde bulunduğu Tunus Gölü kastedilmektedir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 326).

¹³¹ Yedikule/Yedikule Zindanı olarak ifade edilen bu yer Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un kara surlarında Altın Kapı'nın iç tarafına 7 kuleli beşgen planlı iç kale suretinde yapılmıştır. Avlusunda asker koğuşları ve bir de cami vardı. Bir dış hazine olarak tasarlandığı sanılmakla beraber savaş zamanlarında yabancı elçiler burada gözaltında tutulmuştur. Bundan başka, kimi önemli suçluların hapsedilmesi sebebiyle buraya Yedikule Zindanı da denilmiştir. Yedikule Zindanı, XIX. yy. ortalarına kadar İstanbul'un en büyük hapisanesi olmuş ve kimi vezirler de burada idam edildiği için buraya vezir makteli de (vezirlerin öldürüldüğü yer) denilmiştir (*Osmanlı Tarihi Sözlüğü (Kavramlar, Kurumlar, Olaylar)*. haz. Necdet Sakaoğlu. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2016, 732).

¹³² Halkulvâd, Tunus'un kuzeyinde Tunus gölü ile körfezi arasında uzanan dil üzerinde yer alır (Şakiroğlu, "Halkulvâdî", 15/375). Tunus Limanı'nın girişindeki bu yer stratejik öneme sahipti (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 317). Kale, eskiden dörtgen planlı ve dört burçlu

İstanbul'dan çıkan donanma önce Gelibolu'ya varır. Burada bir gece konaklayan donanma birtakım hazırlıklardan sonra şafak vaktinde tekrar yola çıkıp Koyun Adası'na (Inousses)¹³³ ulaşır.

Koyun Adası'nda (Inousses) konakladıkları sırada kaptanıderya, Rumeli (Osmanlı Avrupası, Balkanlar) askerlerini ve erzaklarını almak için Koloz İskelesi'ne,¹³⁴ serdar ve beraberindeki

idi. 1565'te İspanya kralı II. Felipe İtalyan mühendis Fratino'ya bu kalenin etrafına altı burçlu yıldız şeklinde yeni bir kale daha yaptırılmıştır (Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", 132-133). Rumûzî, Halkulvâd Kalesi'nin dış görünüşünü ve kale önündeki hendeği tasvir edip hendeğin ölçülerini belirtmektedir (b. 828-850, 1032-1045). Bu tasvirlerde kalenin yıldız şeklindeki görünümünden söz edilmemektedir. Ancak fetihname minyatürlerinde altı yıldızlı tasvir mevcuttur. Bk. Minyatür: V, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV.

¹³³ Bugünkü İzmir'in Karaburun'u ile Yunanistan'ın Sakız Adası (Chios) arasında bulunan bir Yunanistan adasıdır. Nidâî'nin Cerbe seferine dair yazdığı manzum fetihnamesinde bu ada hakkında kısmi bazı bilgiler verilmektedir. Eserde, donanmanın Koyun Adası'nda gemileri yağlandığından söz edildikten sonra Piyale Paşa'nın adaya geldiğini öğrenen ada halkının Paşa ve askerlerini misafir edip ziyafet verdiği belirtilir. Şair, ayrıca, adanın istenilen şeyin bulunabildiği bir çarşısının da olduğunu belirtir ki askerlerin çeşitli ihtiyaçları buradan karşılanmıştır:

Ne dersen bulunur bâzâr içinde

Muhaşşal cân-î âdem var içinde (b. 396, bk. M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 611).

¹³⁴ O dönem Rumeli eyaletine bağlı Tırhala bölgesindeki Yanya vilayetinde bulunan yerdir (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 297). Bugünkü Yunanistan'ın Atina ile Selanik şehirleri arasında bulunan ve adı Volos olan bir liman şehridir. Güncel yayınlarda bu yerin isminin daha ziyade Golos olarak zikredildiği görülmektedir (Bk. Önal, *Koca Sinan Paşa'nın*

gemiler de Anadolu askerlerini ve erzaklarını almak üzere Çeşme İskelesi'ne¹³⁵ gider ve tekrar Koyun Adası'nda (İnousses) toplanırlar. Ardından, serdarın yoğun gayretiyle kısa zamanda bütün gemiler yağlanır ve şafak vaktinde buradan Avarin'e doğru hareket edilir.

Koyun Adası'ndan (İnousses) şafak vaktinde çıkan donanma önce Kızılhisar'a¹³⁶ (Karistos) uğrayıp geride kalan gemilerin toplanmasını bekledikten sonra Avarin'e¹³⁷ doğru yoluna devam eder ve nice günün ardından Avarin Limanı'na ulaşılır. Donanma askeri deniz kenarına çıkıp burada çadırlarını kurar. Serdar Sinan Paşa gaziler için ziyafet hazırlar. Gemilerdeki asker ve teçhizatlar hakkında sayım yapılır.

Hayatı, 322; Fadimana Fidan, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Tersâne-i Âmire Ambarına Hububat Temininde Bir İskele: Golos", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 54 (2021), 3264-3287.

¹³⁵ Çeşme, 1530-1573 arası Anadolu eyaleti, Aydın bölgesine bağlı bir kaza iken 1573-1865 arasında Aydın vilayeti İzmir bölgesine bağlı bir kaza olmuştur (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 126).

¹³⁶ 1522-1539 yılları arasında Rumeli eyaleti Eğriboz bölgesine bağlı nahiye iken 1569 tarihinden sonra Kaptanpaşa eyaletine bağlı Eğriboz bölgesi içerisindeki kazâ olarak bulunmuştur (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 465). Bugünkü Yunanistan'ın Eğriboz Adası'nın Karistos olarak bilinen şehridir (İbrahim Alper Arısoy, "Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası", 8. *Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 Aralık 2014)*, (Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği, 2015). 85). Bugün aynı bölgede Castello Rosso (Kızıl Hisar) olarak adlandırılan bir kale mevcuttur.

¹³⁷ Navarin, Anavarin veya Avarin olarak ifade edilmiş olan bu yer 1506-1610 yılları arasında Cezâyir Bahr-i Sefid eyaletine bağlı nahiyedir. 18. Yüzyıla kadar ise Mora eyaletine bağlı bir sancak merkezi olarak bulunmuştur. Bugün ise Yunanistan sınırları içerisinde olup Neokastro olarak adlandırılan yerdir (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 575). Mora yarımadasının güneybatısında, güney ve batıdan korunan iki kayalık burun arasındadır. Navarin'in iki kalesi olup ayrıca bu körfezin önü Sphakteria (Çamlıca) adlı ada ile çevrili olduğundan denizciler için eskiden beri güvenli bir liman olarak tercih edilmiştir (İdris Bostan "Navarin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2006], 32/441).

1 Rebiyülevvel 982/21 Haziran 1574 tarihinde Avarin'den denize açılan donanma aynı ayın onuncu günü (30 Haziran 1574) Kılavurya'ya¹³⁸ ulaşır ve buradaki Ali Burcu¹³⁹ olarak bilinen kulenin etrafı Osmanlı askeri tarafından yağma edilir. O gecenin şafak vaktinde Kılavurya'dan çıkıp tekrar denize açılan donanma iki gün iki gecelik yolculuktan sonra (12 Rebiyülevvel/2 Temmuz) büyük kâfirlerin taht merkezi ve önemli bir şehri olan Mesina Adası'ndaki¹⁴⁰ Saragoş Kalesi¹⁴¹ önüne ulaşır.

¹³⁸ O dönem İspanya'ya tabi olan Calabria adlı yerdir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 323). Calabria (Kalabriya) şehri bugün İtalya'nın güneyinde bulunan ve kısmi bölgesel özerklik verilmiş yirmi bölgeden biridir (Wikipedia, "Calabria" (Erişim 10.02.2020).

¹³⁹ Bu yer, Gelibolulu Âli (Kühü'l-ahbâr) ve Mehmed b. Mehmed'in (Nuhbe) eserlerinde Toprak Hisarı olarak adlandırılmış ve buranın, muhtemelen bugünkü Monasterace adlı yer olduğu belirtilmiştir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 323).

¹⁴⁰ Bugünkü İtalya'nın Sicilya Adası'nda bulunan ve İtalya ana karasına bakan bir şehirdir.

¹⁴¹ Kaynaklarda, Mesina Adası'nın iskelesinin Saragoza Limanı olduğu belirtilmektedir (Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)* [İstanbul TATAV Yayınları, 2004], 26). Metinde ismi geçen kalenin de aynı Saragoza olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu yer, Önal'ın çalışmasında, Seyyid Lokman (Zübde), Gelibolulu Âli (Kühü'l-ahbâr) ve Mehmed b. Mehmed'in (Nuhbe) eserlerinde aktarılan bilgilerden hareketle Yarağuz Hisarı olarak ifade edilir. Aynı kaynakta, Vusûli'nin *Selimnâme*'sinde Mesina Adası'ndaki bu yerin Serâğüza olarak ifade edildiği belirtilir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 324). Bugünkü haritaya bakıldığında Mesina Adası'nda Augusta bölgesinin alt tarafında Siraküza adlı bir yer olup bu isim Saragoza ifadesine mukabil görünmektedir.

Donanma gemileri top atışlarıyla Saragoş Kalesi önüne yaklaşır. Şehirdekiler manzara karşısında korkuya kapılır. Bu şekilde kalenin önünden geçip yoluna devam eden donanma Tırnova Kalesi'ne¹⁴² yaklaştığı bir gece, karakol görevi yapan bazı gemi reisleri büyük bir düşman barçasını teslim alır. Serdar, barçadaki zahireleri ganimet olarak ele geçirdikten sonra Tırnova halkının korkuya kapılıp huzurlarının kaçması amacıyla barçayı yaktırır. Daha sonra oradan ayrılan donanma hiç Müslüman bulunmayan Cuhudluk Adası'na¹⁴³ ulaşır. Burada bir gece konaklayan donanma şafak vaktinde yola çıkıp Rebiyülevvel ayının yirmi ikisinde (12 Temmuz 1574) mağrip topraklarındaki¹⁴⁴ Kalapya Burnu'na¹⁴⁵ ulaşır.

Kalapya Burnu'nda iki gün boyunca yapılan hazırlıklardan ve bütün gemiler donatıldıktan sonra Serdar Sinan Paşa nezaretindeki donanma Halkulvâd'a (Tunus) varmak üzere buradan hareket eder ve Halkulvâd'a ulaşır.

¹⁴² O gün Tırnova adıyla bilinen Bulgaristan'da iki ve Yunanistan'da da bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca o yıllarda Rumeli eyaletine bağlı Tırhala'daki Yenişehir'in bir nahiyesi vardır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 752-753). Ancak, metinden anlaşıldığı kadarıyla bahsi geçen Tırnova Kalesi İtalya'nın Mesina Adası civarında bulunan bir yer olmalıdır.

¹⁴³ Türklerin Cuhudluk dediği bu ada, Cerbe Adası (Tunus) civarındadır. Frengler (Fransız, Avrupalı) bu yere Pentelerye (Pantelleria), Araplar ise Kusrâ demektedir (Ali Rıza Seyfi, *Büyük Osmanlı Denizcileri Kemal Reis ve Baba Oruç*, haz. Selman Soydemir [İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012], 39).

¹⁴⁴ Batıda bulunan memleketler, batı ülkeleri şeklinde anlamlara gelmektedir. Osmanlı Devleti zamanında Mısır'ın batısında ve kuzeybatısında kalan Avrupa'da Endülüs (İspanya-Portekiz), Afrika'da ise Fas, Tunus, Cezayir, Trablusgarp gibi ülkelere denilir (Ayverdi, "Mağrip", 2 [H-N]/1895).

¹⁴⁵ Kalibiya olarak ifade edilen bu yer o dönemlerde Tunus'a bağlı bir vilayettir (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 405). Bugün de aynı yer Kelibia adını taşır.

28 Rebiyülevvel 982/18 Temmuz 1574 tarihinde Tunus fethedilir. 2 Rebiyülahir 982/22 Temmuz 1574 tarihinde Halkulvâd Kalesi muhasara edilir. 6 Cemaziyelevvel 982/24 Ağustos 1574 günü şafak vaktinde yapılan yürüyüşle Halkulvâd Kalesi de fethedilir. Halkulvâd Kalesi ile aynı zamanlarda kuşatma altına alınmış olan Bastiyon Kalesi, 8 Cemaziyelevvel 982/26 Ağustos 1574 Pazartesi günü daha güçlü bir şekilde kuşatılıp topraklarla dövülmeye başlanır. 27 Cemaziyelevvel 982/14 Eylül 1574 günü şafak vaktinde kaleye yapılan ikinci yürüyüşün ardından kale fethedilir. Daha sonra Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon (Müteberka) da kuşatılır ve sulh yoluyla ele geçirilir. Fetihler tamamlandıktan sonra Tunus Kalesi tamir edilir ve fethedilen diğer kaleler yıkılır. Tunus'la ilgili işler düzene sokulduktan sonra Serdar Sinan Paşa'nın nezaretindeki donanma bir şafak vaktinde Halkulvâd'dan ayrılır. Bir müddet denizde seyrettikten sonra Malta Adası'na varırlar ve düşmanın kalesi dışındaki her yeri yağma edip yakıp yıkarak birçok ganimet alırlar. Malta Adası'nda iki gün daha konaklanılır. Bu süre içerisinde reisler gemilerindeki eksikleri giderip sefere hazırlanır. Daha sonra denize açılan donanma Rum tarafına (İstanbul) doğru hareket edip gece gündüz ilerleyerek Bahşiler Adası'na¹⁴⁶ varır.

¹⁴⁶ Bu ada, bir sonraki dipnotta hakkında bilgi verilecek olan Körfüz (Korfu) Adası'nın yakınındaki iki adadan biridir. Bugünkü Yunanistan'da bulunan Paxos (Paxi) ve Antipaxos olarak isimlendirilen bu iki adadan büyüğüne bu ad verilir. Adanın büyük olanı Türkçe'de Bahşi, Paksu, Pakso, Pakşo, Bahşilar şeklinde küçük olanı ise Küçük Bahşi (Anti Pakşo, Küçük Bakşu) şeklinde isimlendirilmiştir (<https://www.discovergreece.com/tr/travel-ideas/best-of/greeces-10-hidden-gems>, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yunan-adalarinin-uzak-ufku-40492071>, https://wiki2.org/en/List_of_Turkish_exonyms_in_Greece Erişim 06.03.2020). Ayrıca bk. Paksos (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 603). Önal'ın çalışmasında bu yerin ismi Neceşiler olarak zikredilmektedir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 334)

Geriden gelen gemilerin de ulaşım toplanması için burada on bir gün beklenilir.

Daha sonra buradan ayrılıp Venedik Körfezi'ne¹⁴⁷ ulaşırlar. Burada kısa bir müddet kalınıp Körfez'deki düşman kalesi tetkik edildikten sonra Körfez'den çıkan donanma Avarin menziline ulaşır ve burada Rûz-ı Kâsım'ı¹⁴⁸ geçirir.

Sonra Avarin'den çıkıp Moton'a¹⁴⁹ ulaşırlar. Burada da bir gece kaldıktan sonra tekrar yola çıkıp Mayne Burnu'nu¹⁵⁰ geçerler ve Benefşe Adası'na¹⁵¹ ulaşırlar.

¹⁴⁷ Akdeniz'de Adriyatik girişinde bulunan ve bugün Yunanistan idaresi altında bulunan bir ada olup Yunanistan'da İyon adaları denilen yedi adadan biridir. Ada'nın en önemli şehri ve aynı zamanda limanı olan yer, adanın doğu kıyısındaki Kerkira'dır. Yunanca'da Kerkira olan bu adanın ismi İtalyanca'da Corfu, Osmanlı kaynaklarında ise Korfös, Korfüz, Körfez ve Korfa şeklinde zikredilmiştir. (İdris Bostan, "Korfu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/201). Ada o dönemlerde Venedik hâkimiyeti altında bulunduğundan şair adayı Venedik Körfüz'ü olarak nitelemektedir.

¹⁴⁸ Osmanlı devletinde 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıcı kabul edilirdi. Eski takvimde yıl ikiye ayrılmış olup 6 Mayıs (23 Nisan)'tan 26 Ekim'e (8 Kasım) kadar süren 186 gün Hızır günleri (Hıdrellez) olarak adlandırılır ve yaz mevsimi anlamında zikredilirdi. 6 Mayıs (23 Nisan)'a kadar devam eden 179 gün ise Kasım günleri (Rûz-ı Kâsım) olarak zikredilirdi (Ocak, "Hıdrellez", 17/313).

¹⁴⁹ Bugünkü Yunanistan'ın Modon şehridir.

¹⁵⁰ Muhtemelen bugünkü Yunanistan'ın Porto Kagio bölgesi kastedilmektedir.

¹⁵¹ Bugün Yunanistan sınırlarında bulunan Benefşe Adası kastedilmektedir. Yunanlıların

Rüzgârın şiddeti donanmanın denize açılmasına uygun olmadığından burada iki gün beklerler ve rüzgâr hafiflediğinde tekrar yola çıkıp Kızılhisar'a¹⁵² ulaşırlar. Burada serdar beyler ve ağaların hazır bulunduğu büyük bir divan tertip eder. Donanma bir şafak vaktinde Kızılhisar'dan çıkıp gece gündüz yol aldıktan sonra Boğaz Hisarı'na¹⁵³ ulaşır. Burada fazla beklemeden tekrar çıkan donanma Gelibolu'ya varır.

Donanma Gelibolu'da iki gün konakladıktan sonra tekrar harekete geçer. Bir yerde daha kısa vakit konaklayan donanma Kostantiniyye'ye (İstanbul) doğru ilerler. Fakat şiddetli rüzgârlar sebebiyle geri dönüp Tavşan Adası'na¹⁵⁴ konar. Fırtına sebebiyle burada altı gün bekledikten sonra rüzgârın hafiflemesiyle tekrar yola

Monemvasia olarak adlandırdıkları, seferin yapıldığı yıllarda Osmanlı'nın Rumeli eyaletine bağlı kazası konumundadır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 103).

¹⁵² Donanma İstanbul'dan Halkulvâd'a doğru ilerlerken de buraya uğramış olup bu yer hakkında o kısımda bilgi verilmiştir.

¹⁵³ Osmanlı donanmasının Gelibolu'dan önce ulaştığı bu menzil Çanakkale şehir merkezinde bulunan bugünkü Çimenlik Kalesi'dir. Dolayısıyla boğazın Anadolu yakasında bulunmaktadır (İsmail Sabah, "Kaptan-ı Derya Halil Paşa ve Damat Öküz Mehmet Paşa Çeşmeleri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (Ekim 2018), 415, dipnot.

¹⁵⁴ Çanakkale girişinde bulunan adadır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 743).

çıkıp 1 Şaban 982/16 Kasım 1574 tarihinde Kostantınıyye'ye ulaşırlar.

Gemiler selamlama toplarıyla şehre girerken Sultan (II.) Selim de sarayındaki kasrından donanmayı seyredip hayır dualarda bulunur. Devletin ileri gelenleri ve halk da donanmayı dualar eşliğinde karşılar. Donanma gemileri kendi yerlerine demirledikten sonra herkes gemilerinden çıkıp vatanına ve ailesine kavuşur. O gece meskeninde dinlenen Serdar Sinan Paşa şafak vaktinde sultanın sarayındaki divana gelir. Serdar, sultana sefer hakkında malumat verip el etek öptükten ve sultan tarafından taltif edildikten sonra kendi sarayına döner ve eserin ana konusu tamamlanır.

Bahsi geçtiği üzere fetihnamede zikri geçen mekânlar çoğunlukla seferin menzil/konaklarını göstermektedir. Öte yandan, şairin bazı iç ve dış mekânlar hakkında detaylı tasvirler yapmış olması eserini zenginleştiren yönlerden biri olmuştur. Fetihnamede açık mekân tasviri olarak Avarin Limanı önündeki geniş çayırılık arazi ve burada kurulan çadırların oluşturduğu manzara, ayrıca Serdar Sinan Paşa'nın burada verdiği ziyafetle ilgili tasvirler (b. 656-717);¹⁵⁵ donanmanın İstanbul'a girişi esnasında boğazda toplanan gemilerin ile donanmayı karşılamaya çıkan halkın oluşturduğu manzaraya dair tasvirler (b. 2190-2230) dikkat çekicidir.

Eserde zikri geçen kapalı mekânlar sırasıyla Sarây-ı Âmire,¹⁵⁶ sultanın kasrı, Yedikule,¹⁵⁷ Kızılhisar, Ali Burcu, Saragoş Kalesi,

¹⁵⁵ Ziyafetle ilgili minyatür için bk. Minyatür III.

¹⁵⁶ Osmanlı padişahının sarayına denir (Ayverdi, "Sarây-ı Âmire", 3 [O-Z]/2676).

¹⁵⁷ II. Minyatürde tasvir edilen hisarın Yedikule olduğuna kanaat ediyoruz.

Tırnova Kalesi, Halkulvâd¹⁵⁸ ve Tunus kaleleri, Halkulvâd önündeki Su Kulesi,¹⁵⁹ Bastiyon¹⁶⁰ ile Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon (Müteberka),¹⁶¹ serdarın gemisindeki zindan, Venedik Körfezi'ndeki kale, Boğaz Hisarı ve Vezir Sinan Paşa'nın İstanbul'daki sarayıdır. Halkulvâd Kalesi, fetihnamede tasvir edilen önemli mekânlardan biridir. Tasvirde, kalenin dıştan nasıl görüldüğü, önündeki hendeğin nasıl olduğu, bu hendeğin genişlik ve derinlik ölçülerinin ne olduğu gibi önemli bilgiler aktarılır (b. 282-850). Şairin Venedik Körfezi'ndeki hisarın yüksekliği, burçlarının görünüşü ve burçlarındaki toplar hakkındaki tasvirleri de bu açıdan dikkat çekicidir (b. 2056-2063). Öte yandan minyatürlü fetihnamedeki minyatürlerin çoğunluğu Halkulvâd Kalesi, Tunus Kalesi, Halkulvâd önündeki Su Kulesi, Bastiyon ile Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon (Müteberka) kalelerini göstermektedir.¹⁶²

¹⁵⁸ Bu başlık altında, menziller aktarılırken Halkulvâd Kalesi hakkında da kaynaklar üzerinden bilgi aktarılmıştır.

¹⁵⁹ Rumûzî, Halkulvâd'ın yakınında bir kulenin mevcut olduğunu, bir takım düşman askerlerinin buradan saldırılar yaparak Osmanlı tarafına zayıatlar verdiğini, bir gün Serdar Sinan Paşa'nın talimatıyla buraya baskın yapılması neticesinde buranın ele geçirildiği, belirtilir (b. 1171-1189). Bu bilgilerin hemen ardından verilen minyatürün başlığında bu kulenin Su Kulesi olduğu belirtilmekte olup minyatürde kulenin tasviri mevcuttur (bk. Minyatür X). Rumûzî, metninde buranın yüksek bir kule olduğunu belirtmekte ancak bu yer için Su Kulesi ifadesini kullanmamaktadır (b. 1174-1189). Ancak, fetihnamesinin önceki bir kısmında Halkulvâd'a Osmanlı askerinin ilk çıkışı esnasında yaşanan çatışmada düşmanı kaleye geri kaçmaya mecbur bırakan Osmanlı askerinin düşmanı kovaladığı sırada Su Kulesi'ni de ele geçirdiğini ifade etmektedir (b. 876-884).

¹⁶⁰ Şairin ifadelerine göre Bastiyon Kalesi Tunus surlarının dışında yer almaktadır. Osmanlı askeri Tunus Kalesi'ni fethedince buradaki düşman askerlerinden kaçabilenler Bastiyon'a kaçmıştır (b. 970-979). Naki'nin aktardıklarına göre bu kaleye İspanyollar Nova Arx adını vermiştir. Her birinde bir burç bulunan altı uçlu yıldız şeklindedir (Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", 135). Nitekim fetihname minyatürlerinde de kalenin benzer şekilde tasvir edildiği görülür (Bk. Minyatür VII, XII). Bastiyon hakkında ayrıca bk. Emrah Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", 139-141; Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 327.

¹⁶¹ Gelibolulu Âlî, Bastiyon ve Küçük Bastiyon'u Hisâr-ı Muakkal Halku'l-vâd ve Buhayre-i Halku'l-vâd şeklinde de zikrettiği aktarılmaktadır (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 333). Rumûzî'nin de ifade ettiği üzere Küçük Bastiyon, Kumluca Denizi'nin içinde yer almaktadır (b. 1699).

¹⁶² Bk. Minyatür V, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV.

Sultan II. Selim'in donanmayı uğurlamak ve karşılamak amacıyla çıktığı sarayındaki kasrı eserde tasvir edilen tek iç mekândır (b. 536-557). Manzum fetihnamelerde genellikle dış mekân tasvirleri olduğundan ve iç mekân tasvirlerine çok az rastlanıldığından¹⁶³ eserdeki bu iç mekân tasviri müstesna bir örnek olmaktadır. Kasrın hem dış hem de iç görünüşü idealize edilerek tasvir edilmiş ve bu tasvirlerde ağırlıklı olarak mübalağa, teşbih ve istiare şeklindeki anlama ve mecaza dayalı edebî sanatlar kullanılmıştır. Cennet bahçelerinin dahi kıskandığı bu kasrın kubbesi göğün en yüksek katına eşit yükseklikte olup cumbası¹⁶⁴ bulutların üstündedir. Saçakları göklere çıkmış, yapının en altındaki kemeri dahi (yüksekliğiyle övünerek) göğü hafife almaktadır. Doğu yönü (güneş ışıkları) kasrın içine ulaşamamakta, penceresinden bakamamaktadır (girememektedir). Kasrın duvarlarına işlenmiş olan güneşe benzeyen süslemeler gökteki güneşi kıskandırmaktadır. Kasrın kapısına insanlar ile melekler yaslanmaktadır. Cennetteki Tuğba Ağacı'ndan yüksekte olan çeşmeleri cennetteki Kevser Irmağı gibidir. Kili kâfur (yarı şeffaf bir maden) ile sıvanmış, kapı ve duvarları değerli taşlarla süslenmiş, perdeleri altından (sarı), perdecileri (kapıcılar, kapı perdelerini açanlar) hüner ehli, çeri çöpü misk ve anber kokuludur. Kisrâ'nın kemerlerinden daha da yüksekte olan altın (sarı) kemerleri adeta Samanyolu gibidir. Suyu berrak ve temiz, havası ruh açıcıdır. Toprağı gönül gözlerini parlatan sürme gibidir. Altın (sarı) kemerli hizmetçiler gece gündüz hizmettedir. Baştanbaşa (güzel) giyimli hâlde halka gibi dizilmiş olan kasrın içindeki kullar, sultanın emrini beklemektedir:

Bâmi çarh-ı berîne hem-ser idi
 Ebrden şeh-nişîni ber-ter idi
 Felege çıkmış idi turreleri
 Çarha ta' n eyler-idi kem kemeri
 Şemsesi reşk-i âfitâb-ı felek

¹⁶³ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 624-625.

¹⁶⁴ Üç tarafı pencereci, kapalı balkon şeklindeki odaya denmektedir.

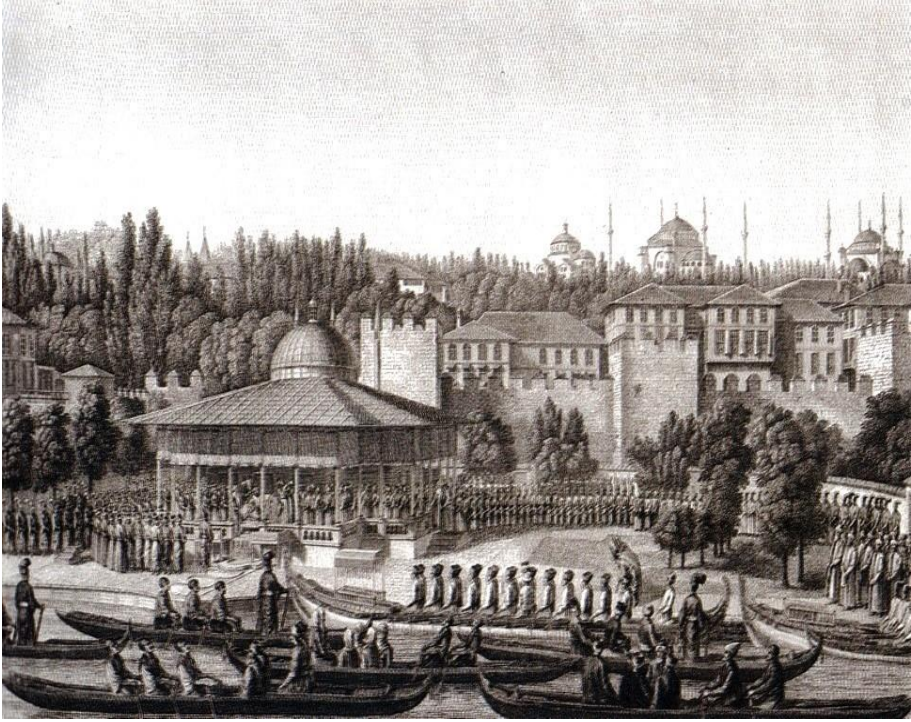
İşigin yaşdanurdı ins ü melek
 Anda her çeşme 'ayn-ı Kevşer idi
 Şecer-i Tübā gibi ber-ter idi¹⁶⁵
 Gili kāfūr ile mülemma' idi
 Der u dīvārı heb muraşşa' idi
 Zarı zer perde-dārı ehl-i hüner
 Hās u hāşāki müşg-ile 'anber
 Tāk-ı zerrini kehkeşān-āsā
 Kemerı tāk-ı Kısırī'den bālā
 Ābı şāfi hevāsı rūh-efzā
 Hākı çeşm-i cenāne kühl-i cilā
 Dağı hem niçe zer kemerlü gulām
 Anda hizmetde idi şubh-ıla şām
 Niçe biñ bende-i ser-ā-ser-pūş
 Cümle fermān-ber idi halkā-begūş (b. 538-555)

Donanma Tunus seferini zaferle tamamlayıp İstanbul'a dönerken de sultanın sarayındaki kasrından donanmayı karşılayıp seyrettiği ve hayır duada bulunduğu görülür (b. 2205-2223). Şairin eserinin baş ve son kısmında bahis konusu ettiği ve baş kısmında tasvirini yaptığı kasır muhtemelen Yalı Kasrı'dır. Kaynaklarda aktarılan bilgilere göre Osmanlı'nın klasik çağlarında Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sûr-ı Sultânî adı verilen surların dışında pek çok sahil köşkü ve kasrı bulunmaktaydı. Bu kasır ve köşklere Sepetçiler Kasrı'ndan harici günümüze ulaşmamıştır. Yalı Kasrı, Topkapı Sarayı'nın sahil kısmının Haliç tarafında, Boğaziçi'ne yönelmiş bir şekilde inşa edilmiştir. Bu kasrın yerinde önceleri Sultan II. Bayezid'in yaptırdığı kasır var iken Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa 1591 tarihinde bu ahşap kasrı yıktırıp yerine yeni bir kasır yapımını başlatmıştır. Sultan III. Murad Veziriazam Sinan Paşa'dan yeni bir köşk yapılmasını istemiş, Sinan Paşa da bu işi mimarbaşı Davud Ağa'ya vermiş ve köşk 1593 tarihi başlarında bitirilmiştir.

¹⁶⁵ 545/2: Şecer-i Tübā gibi ber-ter idi: Şecer-i Tübā'dan fidā-ter idi NÜ.

Kasrı-ı Âli, Kasrı Cedîdân-ı Bâb-ı Yalı gibi adlarla anılmış olan bu kasır hem arz odası hem de alay kasrı vazifesi görmüştür. Fransız seyyah Josephus Grelot, dünyada mermerleri, sütunları, fıskiyeleri, kıymetli halıları, revakları kadar birbiriyle uyumlu başka bir yapı görmediğini, ayrıca kasrın yaldızlı nakışlarının ve konumunun da büyüleyici olduğunu belirtmiştir. Bu kasır padişahların limandaki gemileri izlediği, donanmayı ve deniz gösterilerini seyrettiği bir yer idi. Osmanlı donanması sefere çıkmadan önce kaptanıderya sultan ile bu kasırda vedalaşır, donanma denize açılmadan önce ve denize açılırken sultan donanmayı buradan izler ve uğurlar, bu kasrın önünde donanma tarafından top atışları yapılır, merasimler esnasında da padişahlar gümüş bir tahtta otururdu. 19. yüzyılın sonlarında Rumeli Demiryolları inşası sebebiyle kasır yıktırılmıştır.¹⁶⁶ Kasrın bahsi geçen hususiyetleri, eserde şairin tasvir ve övgüleriyle benzeştiği gibi işlevi yönüyle de şairin aktardığı hususiyetlerle benzeşmektedir. Yalı Kasrı'nı tasvir eden bir gravür şu şekildedir:

¹⁶⁶ Mert Ağaoğlu, "Topkapı Sarayı'nın Yitip Giden Yapılarından Yalı Kasrı," *TYB Akademi Dergisi* 23/23 (2018), 38-40.

Resim 2: D'Ohssan, *Tableau General de l'Empire Othoman*, 1820, Yalı Kasrı (akt. Mert Ağaoğlu, “Topkapı Sarayı’nın Yitip Giden Yapılarından Yalı Kasrı”, *TYB Akademi Dergisi* 23/23 [2018], 41).

Rumûzî, eserinin Vezir Sinan Paşa’yı övdüğü kısımda yukarıda bahsi geçen tasvirlerini hatırlatır şekilde paşanın kasrının yüksekliğini şöyle ifade etmiştir:

Rif at-i kaşrı çarha hem-serdür
Tâbi‘ -i sünnet-i peyemberdür (b. 347)

Fetihnamede İspanya (v. NÜ 579b-7-434a-5) ve mülk-i Efrenc (v. NÜ 644b-13) gibi diyaloglar esnasında isimleri zikredilen diğer yer isimleri de görülmektedir. Fethedilen Tunus bölgesi İspanyolların hâkimiyeti altında bulunduğundan bu yerlerin zikredilmesi eserin muhtevasıyla bağlantılıdır.

Netice olarak fetihnamede zikri geçen mekânlar çoğunlukla seferin menzil/konaklarını göstermektedir. İstanbul’dan Tunus’a

gidiş ve Tunus'tan İstanbul'a dönüş sürecinde donanmanın uğradığı menzil/konakların isimleri ile bunlara uğranma tarihleri yüksek oranda belirtilmiştir. Dolayısıyla konaklar arasındaki mesafeler ve seferin gerçekleştiği tarih aralıkları hakkında kanaat sahibi olmak mümkün olabilmektedir. Açık mekân olan bu menzil/konakların özellikleri hakkında menzilnamelerde görebileceğimiz şekilde detaylı bilgi veya tasvirler verilmemektedir. Ancak, şairin bazı açık ve kapalı mekânlar hakkında detaylı tasvirler yapmış olması eserini bu yönden zenginleştirmiştir. Halkulvâd Kalesi, fetihnamede tasvir edilen önemli mekânlardan biri olup Sultan II. Selim'in donanmayı uğurlamak ve karşılamak amacıyla çıktığı sarayındaki kasrı ise eserde tasvir edilen tek iç mekân örneği olarak dikkat çekmektedir. 4

4.4. Sosyal Hayat Unsurları

Klasik Türk edebiyatı metinlerinden hareketle Osmanlıların sosyal hayatını inceleyen çeşitli çalışmalar mevcuttur.¹⁶⁷ Bu edebiyat geleneği içerisinde yazılan diğer türlerde olduğu gibi incelediğimiz manzum fetihnamelerde de yer yer sosyal hayatla ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Özellikle beyit miktarı açısından hacmi geniş olan fetihnamelerde sosyal hayata dair unsurlar daha sık görülmektedir. Bu noktada Safâyî, Rumûzî (*Nâme-i Fütûh-ı Yemen*) ve Nihâlî'nin eserlerinde sosyal ve kültürel hayata dair çeşitli örneklerle rastlanırken Nidâî, Merâhî, Rumûzî (*Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd*) ve Harîmî'nin eserlerinde de bazı örnekler rastlanmaktadır.¹⁶⁸

Rumûzî'nin Tunus seferini konu alan fetihnamesine bu yönüyle bakıldığında Serdar Sinan Paşa'nın Avarin Limanı'nda askere verdiği ziyafet ve ziyafette ismi geçen yemek, tatlı ve içecek isimleri dönemin yemek kültürü ve sosyal hayatına dair fikir verecek şekilde tafsilat içermektedir. Osmanlı donanması İstanbul'dan Halkulvâd'a doğru hareket edip Avarin Limanı'na ulaşır. Deniz

¹⁶⁷ Konu hakkındaki çalışmalar için bk. Fatma Meliha Şen, "Eski Türk Edebiyatında Sosyal Hayat Çalışmaları," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (İstanbul 2007), 467-506.

¹⁶⁸ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 699.

önündeki meydana yüzlerce güzel sofraya kurulur ve üzerlerine çini tabaklar dizilir. Şerbet kâseleri de ortaya konur. Sofralarda kebab, kuş kebabı, kuzu biryan, kaz, tavuk, ördek, dâne,¹⁶⁹ çörek, salma,¹⁷⁰ mastave,¹⁷¹ mantı, herise,¹⁷² kabak dolma; güllaç, senbuse,¹⁷³ muhallebi, zerde,¹⁷⁴ ekşi aş,¹⁷⁵ zirbaç,¹⁷⁶ sütlaç, baklava, pâlûde,¹⁷⁷ mahmûde (mahmûdiye),¹⁷⁸ tatlı bademler, leblebiler, tutmaç,¹⁷⁹

¹⁶⁹ Pirinç, saf yağ, hıms ve biberle yapılmaktadır (bk. Prof. Mehmet Çelik, Yrd. Doç. Dr. Hasan Akyol (ed.), *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi* [Gebze Belediyesi Yayınları, 2017], 2/268). Dâne ile genellikle pirinç pilavı kastedilmekle birlikte bulgur pilavı da kastedilebilmiştir (Gizem Saral, *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü* [Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017], 22).

¹⁷⁰ Salma aşu et, nohut, badem, safran, bal ve nane ile küçük parçalar hâlinde kesilmiş hamurların birleşiminden meydana gelen bir çeşit sulu yemektir (Yunus Emre Akkor, *Gelenekten Evrensel Osmanlı Mutfakı* [İstanbul: Alfa Yayınları, 2014], 224).

¹⁷¹ Pazılı cacığa mastave denmiştir. Bugün mastabe olarak da ifade edilir. İçerisine sarımsak, çörek otu, zeytinyağı gibi gıdalar da eklenmektedir (Akkor, *Osmanlı Mutfakı*, 184).

¹⁷² Keşkek adıyla da anılan bir çeşit kış yemeğidir. Pilavlar grubundadır. Kuşbaşı et, buğday ve tereyağı ile yapılmıştır. 15. Yüzyılda badem sütü, tavukgöğsü ve pirinç unuyla yapılan, ayrıca üzerine gülsuyu, şeker ve dövülmüş fındık da eklenen fındık herisesi adlı bir tatlı çeşidi de vardı. Osmanlılar ilk baharda daha hafif olduğundan pirinç, yağ şeker ve bademden yapılan prinç herisesi de yedi (Akkor, *Osmanlı Mutfakı*, 234-235).

¹⁷³ 13. yüzyıldan beri tatlı veya tuzlu şekilde hazırlanabilen, yeşil şeklindeki börektir. Diğer adı Samsa olup Uygur Türkleri kuru poğaçaya şeklindeki yiyeceğe bu adı vermişlerdir (Saral, *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*, 47). Şirvânî'nin tarifine göre siyah et kıyma hâline getirildikten sonra pişirilip üzerine limon sıkılır. Daha sonra buna kimyon, biber, tarçın, kuru nane ve ceviz içi eklenip karıştırılır. Bu malzeme, küçük parçalar hâlindeki yufkalara sarılıp kızartılır (15. Yüzyıl Osmanlı Mutfakı, *Muhammed b. Mahmud Şirvanî*, haz. Prof. Dr. Mustafa Arğunşah, Dr. Mütgan Çakır [İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2005], 94).

¹⁷⁴ Prinç, bal, saf yağ ve zaferan (safran) ile yapılmaktadır (bk. Çelik ve Akyol, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, 2/268). Düğünlerde, Ramazan, bayram veya diğer özel gün ve gecelerde yenilen bir tatlıdır (Akkor, *Osmanlı Mutfakı*, 291). Pirinç tatlısı olan bu yemeğe sarı rengini safran vermektedir (Pakalın, "Zerde", 3/653). Kelime, Farsça sarı kelimesinden ismini almaktadır.

¹⁷⁵ Pirinç, siyah üzüm, kırmızı üzüm, pastil, armut ve kayısı ile yapılmaktadır (bk. Çelik ve Akyol, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, 2/268).

¹⁷⁶ Kâfi miktarda et, bal, zaferan (safran), nişasta, incir, armut, kırmızı üzüm, kayısı ve badem ile yapılmaktadır (bk. Çelik ve Akyol, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, 2/268).

¹⁷⁷ Geleneksel bir Türk tatlısı olup ismini Farsça süzölmüş anlamındaki kelimedenden almaktadır. Günümüzde "pelte" olarak bilinir. Çeşitli meyvelerden elde edilen pelteler aynı kaba kat kat ve renkli renkli doldurulur. Bu sebeple "elvân pâlûde" de denmiştir. Sonraları pahalı olan badem yerine nişastanın kullanılmasıyla yalnız saray mutfakında değil halk mutfakında da yaygınlık göstermiştir (Saral, *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*, 44). 15. yüzyılda, bal ve nişasta karışımının süzölüp pişirilmesinden ve soğutulmasından sonra bunun üzerine badem ve gül suyu şerbeti konmasıyla meydana gelen tatlıya paluze denmiştir (Arğunşah ve Çakır, *15. Yüzyıl Osmanlı Mutfakı*, 123).

¹⁷⁸ Ana öğünü tavuk olan, soğan, üzüm, badem, kayısı, bal gibi gıdalar da eklenerek yapılan bir yemektir (Akkor, *Osmanlı Mutfakı*, 132).

börek ve çeşitli börekler ile şekerli şerbetler vardır. Sofralar hazır olunca Serdar askerlerin ileri gelenlerine adıyla hitap ederek onları ziyafete davet eder (b. 658-712).

Rumûzî yalnızca yemek isimlerini zikretmekle kalmayıp ziyafet ortamını mecaza dayalı edebî sanatlar kullanarak tasvir etmektedir. Bu kısımdaki edebî yönden dikkat çekici olan bazı beyitleri örnekleyebiliriz. Şairin ifadelerine göre, sofralara dizilen çini tabaklar adeta gökyüzündeki yıldızların yere dökülmesi gibi bir manzara oluşturmuştur. Kebaplar döne döne yenilmiş, saf şerbetler kana kana içilmiştir. Zerde (tatlısı) safrandan elbisesini giyip ortaya gelmiş, danenin kubbesi yüce bir makam olmuş, bademler gözünü çöreğe dikmiştir. Börek, ayın yuvarlaklığına benzemiş, ondaki her mayasız hamur da güneş gibi olmuştur. Mantının lezzetini gören şekerin ise ağzının suyu akmıştır:

Çinî fağfūrler dizildi dilā
 Yire dökildi şan nücūm-ı semā
 Döne döne yenildi hūb kebāb
 Kana kana içildi şāfî şerāb
 Za^ç ferānī libasını iy cān
 Giyüp ortaya geldi zerde hemān
 Kūbbe-i dāne oldu ‘ālî-*maḳām*
 Çörege dikdi gözini bādām
 Kūrs-ı māha börek nazîre idi
 Āfitāb anda her faṭîre idi
 Mantınuñ gördi lezzetin ol ān
 Şekeruñ ağzı şuyı aḳdı revān (b. 691-704)

¹⁷⁹ Divan-ı Lügati't-Türk'te de zikri geçen bu yemek Türk coğrafyasında sevilerek tüketilmiştir. Bugünkü erişte aşına benzeyen bu yemek “göçebe yemeği” olarak da tarif edilir. Yufkanın baklava şeklinde kesilmesi ve içine doğranmış et parçaları konulup uçlarının kapatılmasından sonra pişirilmesiyle meydana gelir. Göç esnasında bu şekilde tüketilebilen tutmaç, yemek hâline getirilmek istendiğinde suda haşlanıp üzerine sarımsaklı yoğurt ve sirke eklenmiştir (Türktoyu, “Mitolojik Bir Türk Yemeği: Tutmaç” Erişim 27.06.2022).

Fetihnamede Tunus seferinden zaferle dönen donanmanın İstanbul Boğazı'nda halkın yoğun teveccühü ile karşılanması, Serdar Sinan Paşa'ya ve donanmadakilere karşılama yapılması ve dualar edilmesi de (v. 650a-13-651b-12) eserdeki sosyal hayatla ilgili unsurlar olarak örneklendirilebilir.

Fetihnamede kendine yer bulan dönemin sosyal hayatına dair bahsi geçen örnekler, edebî eserlerin yazıldığı dönemin sosyal hayatını yansıtan özelliklere sahip olduğunun göstergesidir. Bu bilgiler sosyal tarih araştırmalarını da desteklemektedir.

5. Eserin Edebî Değeri

5.1. Aruz ve Kafiye Kullanımı¹⁸⁰

Rumûzî, *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı fetihnamesinde ilk fetihnamesindeki (Nâme-i Fütûh-ı Yemen) ile aynı vezin olan aruz bahirleri içinden Cedid (Hafif) bahrinin on bir heceli *Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Mefâ'ilün Fe'îlün (Fa'lün)* veznini kullanmıştır. Bu kısa vezin mesnevilerde yaygın olarak tercih edilen yedi vezinden biri olup¹⁸¹ 5 kapalı 6 da açık hece barındırır. Ancak, sağladığı imkânla, 6 kapalı 5 açık hece veya 8 kapalı 3 açık hece de barındırabilir. Bilindiği üzere Arapça-Farsça kelimeler daha ziyade kapalı hece ve uzun ünlüler içerirken Türkçe kelimeler ise daha ziyade açık hece içerir. Şairin tercih ettiği vezin, klasik Türk şairlerinin de mesnevilerde sıkça tercih ettiği vezin olup hacimli konuların anlatılabileceği mesnevilerde Türk şairlerine kolaylık sağlamıştır. Zira bu vezin Türkçe kelimelerin doğasına daha uygun olan, Türkçedeki açık hece ihtiyacını sağlayabilen bir vezindir. Ayrıca şairin kapalı heceye daha çok ihtiyaç duyması hâlinde vezin

¹⁸⁰ Bu başlık altında, Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı eserinin baş, orta ve son kısımlarından rastgele seçilen üç varaktaki (T 182b, T 193b/NÜ 614a-b, T 201b-T 202a/NÜ 647a-b) 84 beyitte uygulanan aruz ve kafiyelere dair incelemenin sonuçları özet olarak aktarılmıştır. İncelemenin geniş şekli için bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 463-469.

¹⁸¹ Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2004], 29/320.

buna da imkân vermektedir. Eserin orta kısmından seçilen bir varak üzerine yapmış olduğumuz incelemede bu kısımda kullanılan kelimelerin ortalama olarak üçte birinin Türkçe, üçte ikisinin de Arapça-Farsça kelimelerden meydana geldiği görülmüştür. Dolayısıyla şairin veznin kapalı heceye daha çok imkân vereceği özelliklerinden yararlanmaya çalışacağı anlaşılmaktadır.

Eserin baş, orta ve son kısmından seçilen 84 beyitte uygulandığı tespit edilen 154 imâle-i maksurenin oran olarak çoğunluğunun (%46.1) Türkçe eklerde uygulandığı, ardından ise çoğunlukla (%31.1) Farsça izafet kesresi üzerinde uygulandığı görülmüştür. Geri kalanlar Türkçe kelime kökünde, Türkçe edat, bağlaç veya zamirler üzerinde ya da Farsça bağlaç vâvı üzerinde uygulandığı anlaşılmıştır. Farsça kepâde, Arapça fitne şeklindeki iki örnekte ise kelimelerin sonlarında bulunan güzel he üzerinde bu uygulama yapılmıştır. Tespit edilen oranlara göre beyit başına ortalama olarak 2 imâle-i maksûre düşmektedir.

Türkçe kelime kök veya gövdelerinde ve özellikle de i ünlüsü dışındaki ünlülerle uygulanan imâle-i maksûrelerin Türkçe telaffuzu olumsuz etkileyerek veznin ahengini bozduğu¹⁸² bilinir. Bu noktada şairin Türkçe kelime kökünde uyguladığı işigi (b. 114), gice (b. 137), iki, birini (b. 1237), direndi (b. 1240), başa (b. 1241) gibi imâle-i maksûre uygulamalarının çoğunluğunu i sesi üzerinde uyguladığı görülmüştür. Dolayısıyla bu uygulamalarda dahi çoğunluk olarak veznin ahenginin fazla olumsuz etkilenmediği anlaşılmıştır. Türkçe zamir, edat, bağlaç gibi kelimelerde uygulanan imâle-i maksûrelerin de bir kısmında benzer şekilde i sesleri mevcut iken, ayrıca çoğunluk olarak bunlar hem vurgu yoluyla anlamı pekiştirmekte hem de Türkçe telaffuzda kendine yer bulabilmektedir. Dolayısıyla bu uygulamaların da çoğunluk olarak veznin ahengini olumsuz etkilemediği görülmüştür. Ayrıca şair bazı imâle-i maksûreleri ya

¹⁸² M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2012), 211.

paralel uygulayarak veya sesteş ünlüleri tekrar ederek mısralar içinde bir ses uyumu meydana getirip ahenge ve anlama katkı sağladığı görülür. Örneğin:

Hây u hüy-/la taldı 'ar/ž u semâ
 Yürüdî ni/çe biñ hizeb/r-i veğâ
 Gicedür eh/l-i 'aşq-ıla / hem-râz
 Gicedür ehl/-i şevk-ile / dem-sâz (b. 1233-135)

Seçilen 84 beyitte uygulanan imâle-i memdûde örneklerine bakıldığında toplam 24 örnek görülmüştür. Uygulanan bu örneklerin çoğunluğunda hem veznin bir kapalı ve bir açık hece ihtiyacının karşılandığı hem de vurguyla sese ve anlama katkı sağlandığı anlaşılmıştır. Örneğin:

Toplar ra'/d-vâr idüp /feryâd
 Berğ-sâ cen/ge girdi eh/l-i cihâd (b. 1248)

Rumûzî bir buçuk hece değerinde uyguladığı bahsi geçen imâle-i memdûde örneklerinden başka ilgili beyitlerde medli hece değerini tek kapalı hece değerine düşürdüğü 144 tane uygulama yapmıştır. Bu noktada da şair klasik şairlerce meşru kabul edilen yöntemler uygulamıştır. Diğer taraftan, Klasik Türk şiirindeki vezin uygulamalarında şairlerin bir buçuk heceye ihtiyaç duydukları yerlerde *var, ol* gibi tek kapalı hece durumundaki Türkçe kelimeleri medli kabul ederek uyguladıkları bilinir. Bu uygulamanın bir benzeri olarak Rumûzî de ilgili kısımlardaki üç beyitte *top* (b. 1243-1246-1248) kelimesini medli kabul etmiştir.

Uygulanan zihafalara bakıldığında 84 beyitte 9 tane zihaf örneği görülmüştür. Bu zihafardan gâzîyân (b. 1239-1242), hâlî, ya' nî (b. 2088) gibi 5 tanesi kapalı heceyi vezin gereği açık hece olarak değerlendirmek şeklinde uygulanmış olup klasik Türk şiirinde sıklıkla karşılaşılan uygulamaların benzerleridir. Bu uygulamalarda şairlerin zihaf bulunan ses için Türkçe telaffuzdaki kısa okuma imkânından da yararlandığı anlaşılır. Al/âh Al/âh (b. 131) ve Tûnus

(b. 1261) şeklindeki üç zihaf örneğinin ilk ikisi medli yani bir buçuk hece değerindeki hecenin tek kapalı hece olarak değerlendirilmiş şekli, ikincisi ise uzun ünlüyle biten kapalı hecenin açık hece olarak kabul edilmiş şeklindedir. Bu üç zihaf örneği şairler tarafından kaçınılan zihaf uygulamalarındandır.

Ulamalara bakıldığında, 84 beyitte 62 ulama tespit edilmiştir. Bu ulamalar çoğunlukla medli hecenin bir buçuk hece değerini bir kapalı hece değerine düşürmeye yarayan ulamalardır. Diğerleri ise ünsüz bir sesle kapalı bulunan hecenin, vezin gereği açık hâle getirilebilmesi için yapılmış uygulamalardır. Yapılan bu ulamalar dilin doğasına uygun olan ve meşru kabul edilen ulamalardır. Türkçe telaffuzdaki söyleyişi olumsuz etkileyen sekt uygulamasına bakıldığında eserden seçilen 84 beyitte 7 sekt örneğiyle karşılaşmıştır ki şairin sekt hatasına pek yer vermediğini gösterir. Aslen Hâkık şeklinde şeddeli kaf ile yazılan kelime *Hâk* (b. 2096) şeklinde, şâh olan kelime ise *şeh* (b. 2112) şeklinde uygulanmıştır. Tahfif adı verilen bu uygulama ile vezin gereği kelimedeki şeddeli harften şeddenin düşürülmesi veya medli hecenin meddinin düşürüldüğü görülür.

Rumûzî'nin fetihnamesindeki ahengi besleyen diğer unsurlar olarak kafiye ve redif uygulamalarına baktığımızda eserin baş, orta ve son kısmından seçilen 84 beyitte 45 mürdef (%53.5), 35 mücerred (%41.6) ve 3 (%3.5) mukayyed kafiye uygulanmıştır. *zûlmânî/nûrânî* (b. 1257) şeklindeki bir beyitte ise Farsça çokluk ve sıfat-ı müşebbehe eki olan -ân ekiyle ve Arapça nispet ekleriyle yapılan ve aynı görevdeki eklerin tekrarından kaynaklanan kâfiye-i şâyegân adı verilen kafiye örneği vardır. Ancak bu uygulama üst üste gelen beyitlerde tekraren uygulanmadığından kusur olarak değerlendirilmez.¹⁸³ Şair klasik Türk şairlerinin de genellikle tercih ettiği şekliyle mürdef ve mücerred kafiyeleri sık kullanmıştır. İlgili beyitler içinde redif bulunan 10 beyit vardır ve bu rediflerden 2

¹⁸³ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, 273.

tanesi Türkçe kelimedenden, 8 tanesi de Türkçe eklerden meydana gelir. Kafiyeler çoğunlukla Arapça-Farsça kelimelerle yapılmış olup Türkçe kelimelerin kafiyelerde nispeten daha fazla kullanıldığı orta kısımda kafiye kusurlarının da arttığı görülür. Bu örnekler de hususen mücerred kafiye uygulamaları üzerindedir.

Netice olarak şairin aruz ve kafiye uygulamalarında divan şairlerinin de sıklıkla uygulayageldiği örneklerin benzerleri görülmüş ve şair kusurlu uygulamalara çok az yer vermiştir. Eserin hacmi de dikkate alındığında şairin aruza ve kafiye hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şairin fesahat noktasında ön plana çıkan fetihname şairlerinden biri olduğu söylenebilir.¹⁸⁴

5.2. Dil ve Belagat İncelemesi

Geniş muhtevalı tarihî vakaları anlatmak amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan manzum fetihnamelerde çoğunlukla sözün mecaz anlamından ziyade gerçek anlamının merkezde olduğu, sade bir dil kullanılır. Dolayısıyla olay anlatımı için şiirin araçsallaştırıldığı bu eserlerde ana konu anlatılırken edebîlikten uzaklaşılır. Ancak manzum fetihnamelerin bazıları dil ve belagat yönüyle de öne çıkan vasfa sahiptir.¹⁸⁵

Manzum fetihnameler arasında bulunan Rumûzî'nin *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nin dil ve belagat hususiyetlerine bakıldığında, öncelikle eserin dil yönüyle kendi döneminin (XVI. yy. sonları) dil özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz. Fetihnamede Arapça-Farsça kelimeler yoğun olup bu kelimelerle süslü bir dil ön plana çıkmaktadır. Belagat açısından ise fetihname, müellifin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnamesine nazaran daha güçlü olup manzum fetihnameler arasında da bu yönüyle dikkat çekicidir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 360-369.

¹⁸⁵ Bahârî (Kıyâmetnâme [Fetihnâme-i Üngürüs]) Fütûhî (Enisü'l-Guzât), Harîmî (Gonca-i Bâğ-ı Murâd) ve Adlî'nin (Manzûme-i Feth-i Şirvan ve Demirkapı) eserleri edebî açıdan dikkat çekici fetihnamelerdendir.

¹⁸⁶ Bk. M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 471, 374-375.

Fetihnamenin dil özelliklerine bakıldığında kısmen Eski Anadolu Türkçesine has arkaik kelime ve eklere rastlanmakla birlikte özellikle Arapça-Farsça kelime ve ifade kalıplarının yoğun olduğu görülür. Nitekim, şairin kullandığı kelimelerin eser içerisindeki dağılımı hakkında kanaat elde etmek için eserin orta kısmından (v. NÜ 614a-b, T 201b-T 202a) seçilen 29 beyitte yapılan incelemede 266 kelimedenden 98 tanesinin (%36.8) Türkçe asıllı kelime olduğu anlaşılmıştır.¹⁸⁷ Olayların anlatıldığı ana bölümde genel olarak dilde sadelik görülür. Ancak, eserin giriş bölümündeki tevhit, naat, münacat ve methiye kısımları ile sonlarındaki methiyelerde, ayrıca ana konunun anlatıldığı bölümdeki mekân tasvirleri ve savaş tasvirleri esnasında Arapça-Farsça kelime yoğunlukları artmakta, kullanılan edebî dille sadelikten uzaklaşmaktadır. XVI. yüzyıl dönemi klasik Türk edebiyatında Arapça-Farsça etkisinin arttığı düşünüldüğünde eserin bu özelliğinin dönemin genel vaziyetiyle paralellik arz ettiği anlaşılır. Öte yandan, eserde çeşitli deyimler ve halk dilinden ifade kalıplarına da rastlanmaktadır.

Eserde günümüzde arkaik olduğu düşünülen Türkçe fiil, isim, gerundium ekleri, zamir ekleri, kipler vb. örneklerle karşılaşılmakla beraber bu örnekler sayıca çok değildir. Örneklere bakıldığında *ır-* (b. 128), *ur-* (b. 1733), *sı-* (b. 1548), *döy-* (b. 1713-2107), *şıy-* (b. 1916), *yit-* (b. 2038), *koş* (b. 953), *ko-* (b. 38), *şırıl* (b.1042), *tuğur-* (b. 1553), *yaşdan-* (b. 542) şeklinde fiiller; *yarağ* (b. 1903-1996), *kağanlık* (b. 1499), *katı* (b. 588) *buncılayın* (b. 2195), *ayruğ* (b. 590), *kañde* (b. 1418), *kañı* (b. 1417), *kağan* (b. 410) şeklinde isim, sıfat, zarf ve zamirler; *virüben* (b. 966), *oluban* (b. 1115), *gelüben* (b. 227-940), *uruban* (b. 1021) *itmedin* (b. 2142), *olmayıncağ* (b. 1513), *alıcağ* (b. 1712), *göricek* (b. 773-1724), *yağdıkdı* (b. 789), *gördükde* (b. 533-860), *eyledükde* (b. 996) şeklinde iban-iben, -madın, medin, -ıcak, icek, -dıkda, -dikde şeklinde gerundium ekleri; *nizâmın* (b. 203), *varlığın* (b. 160-1640), *konuğın* (b. 2281), *yarağın*

¹⁸⁷ Tulum, Manzum Fetihnameler, 463.

(b. 586), *topın* (b. 1019), *çoğın* (b. 1022) şeklinde akuzatifin düşüldüğü örnekler; *‘işyānam*, *ḥayrānam* (b. 63), *umaram* (b. 104), *virmezem* (b. 921), *alayuz* (b. 597), *ideyüz*, *gideyüz* (b. 1943), *ḳorsavuz* (b. 1818) şeklinde birinci tekil ve çokluk zamir¹⁸⁸ ekleri; *ideyin*, *gideyin* (b. 620), *yu* (b. 202), *gözede* (b. 1686), *söyleñüz* (b. 607), *çekeler* (b. 1702) şeklinde emir kipinin birinci, ikinci, üçüncü tekil şahıs, ikinci ve üçüncü çoğul şahıs kipleriyle kullanıldığı örnekler görülür. Diğer taraftan, dönüşlülük zamiri olarak *kendü* şeklindeki kullanım eserde sık görülmekle beraber *özin* (b. 512) ve *kendü* ile *özin* kelimelerinin birleşiminden oluşan *kendüzin* (b. 1274) şeklindeki örnekle de karşılaşmıştır. Belgisiz zamir örneği olarak karşılaşılan tek örnek ise *kimesne* (b. 1892) şeklindeki kullanımdır. Ayrıca -dur, -dür şekliyle kullanılan bildirme ekleri olduğu gibi -durur şekliyle kullanılan *bu durur* (b. 192), *yok-durur* (b. 72), *mümkün-durur* (b. 1943) şeklindeki örnekler görülür.

Eserde *elden ḳoma-* (b. 38), *bir pula muhtaç ol-* (b. 1932), *ḳaralar gey-* (b. 1498), *yüz tut-* (b. 1513), *ḳan ḳaşan-* (b. 1453), *topa tutul-* (b. 1001), *yüz tut-* (b. 855-870), *yüz ur-* (b. 943-1733-1681-1734), *yüz sür-* (b. 544), *işi bit-* (b. 2025), *oturaḳ it-* (b. 568) *ağzı şuyı aç-* (b. 554-704), *yimedeñ kimse ḳalma-* (b. 710), *göz açdurma-* (b. 1381) *bir pula muhtāc ol-* (b. 1932), *şabrı telef it-* (b. 826) şeklindeki çeşitli deyimlere ve halk dilinden ifadelere de rastlanır.

Şairin dilindeki akıcılık hususuna baktığımızda, aruz ve kafiye uygulamalarını incelediğimiz başlıktan da anlaşılacağı üzere şair bu hususlarda az miktarda kusurlu uygulama yapmıştır. Ayrıca incelediğimiz kısımlardan edindiğimiz kanaate göre eserde sekt adı verilen aruz kusuruna çok az yer verilmiş olması eserin fesahat yönünün güçlü olduğuna dair göstergelerden biridir. Sektlerin azlığı şairin dilindeki akıcılığa katkı sağlar. Metinden rast gele seçtiğimiz üç beyitle bu hususu örnekleyebiliriz:

¹⁸⁸ Birinci çokluk zamirlerinin *dilerüz* (b. 110-327-434), *giderüz* (b. 601) şeklindeki arkaik olmayan biçimleri de görülür.

Saht tîz atıcı uzak sürici
 Gözi gördüğü nesneyi urıcı
 Bu kadar ceng için güzât-ı güzîn
 Vardılar cümlesi hîşâra yakın
 Kâpudân-ıla geldi âşaf hem
 Kaldırıp niçe zer   alem ol-dem (b. 1225-1227)

Şairin konular arasındaki geçişleri ve iktibasları ifade, anlam ve bağlam kopukluklarına düşmeden yapabilmesi de eserin yek-âhenk bir şekilde ilerlemesine ve akıcı olmasına katkı sağlamıştır.

Eserin belagat özelliklerine baktığımızda öncelikle, şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnamesi ile incelediğimiz bu fetihnamesinin aynı nüshalar içinde olup birbirinin devamı şeklinde olduğunu belirtmeliyiz. Şair Yemen seferini konu alan ilk sıradaki fetihnamesinde yer verdiği sebab-i telif bölümünde¹⁸⁹ gerçekleri yazdığını ve sanat yapmayı, süslü sözler söylemeyi önemsemediğini, önemli olanın sözünün içeriği olduğunu belirtir. Şairin ilk sıradaki fetihnamesi aynı zamanda gayet hacimli bir eser olduğundan şair genel anlamda edebîliğe odaklanmamış, mecaza ve anlama dayalı sanatları sınırlı miktarda kullanmıştır.¹⁹⁰ Ancak, Tunus ve Halku'lvâd fetihlerini konu aldığı bu eserinde mecaza ve anlama dayalı sanatlara daha sık başvurmuştur. Dolayısıyla bu eser belagat özellikleri yönüyle ilk eserinden daha ileri bir seviyededir. Şair, hacimce daha kısa olan bu fetihnamesinde edebî anlatıma daha fazla ağırlık verme imkânı bularak bu noktadaki maharetlerini sergilemeye çalışmış görünmektedir. Öte yandan, fetihnamedeki diğer şiir türlerinin incelendiği kısımda açıklandığı üzere, şairin Tunus ve Halkulvâd fetihleriyle ilgili yazmış olduğu iki gazeli de onun şairlik meziyetini gösterir niteliktedir.

¹⁸⁹ Rumûzî'nin incelediğimiz fetihnamesi, Yemen seferini konu alan fetihname ile aynı nüsha içerisinde bulunmakta olup muhtemelen bu sebeple şair bu fetihnamesine sebab-i telif bölümü eklememiştir.

¹⁹⁰ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 573.

Manzum fetihnamelerde mecazlı anlatım tasvirlerde ağırlık kazanmaktadır. Yapılan tasvirler daha ziyade savaş ve kuşatma tasvirleri ile kalelerin ve top, tüfek, kılıç gibi çeşitli savaş aletlerinin tasvirleri olarak karşımıza çıkar. Diğer taraftan, ordunun İstanbul'dan uğurlanması ve İstanbul'da karşılanması, sefer esnasında ordunun veya gemilerin manzarası gibi birtakım farklı tasvirlerle de karşılaşılır. Ayrıca, bazı iç ve dış mekânlara dair tasvirleri de dikkat çekicidir. Dolayısıyla seferle ilgili konular anlatılırken ortaya çıkan monotonluk tasvirler esnasında canlılık ve renklilik kazanır.¹⁹¹ Manzum fetihnamelerdeki ilgili hususiyete paralel olarak Rumûzî'nin incelediğimiz fetihnamesinde de tasvirlerde edebîliğin arttığı gözlemlenmektedir. Tasvirlerindeki mecazlı anlatımlarıyla belagat gücünü gösteren şairin, diğer manzum fetihnamelerde karşılaşmadığımız kendine has benzetme ve istiareleri dikkat çekicidir. Eserde beyân ilmi dâhilindeki mecaza dayalı teşbih, istiare, mecazımürsel ve teşhis gibi edebi sanatlar; bedî ilmi dâhilindeki anlama dayalı mübalağa, tenasüp ve hüsnütalil gibi sanatlar; söze dayalı cinas, tarsî, aliterasyon ve asonans gibi sanatlar; öte yandan geçmişte yazılan veya söylenen müşterek bir malzemenin kullanılmasına dayanan¹⁹² iktibas ve telmih gibi örnekler de vardır. Şair iktibas olarak ağırlıklı olarak ayet ve bir kısım hadis iktibasları yanında, eserinin iki ayrı kısmında klasik Fars şairlerinin beyitlerinden Farsça iktibaslar da yapmıştır.

Şair, gemileri ve ellerinde silahlarıyla gemide bulunan askerleri tasvir ederken her görüntüyü bir benzetme yoluyla aktarır. Yelkenini açmış kadirgaları sahralardaki yeşil bahçelere, gemilerin yeşil direklerini servi ağaçlarına, direklerdeki keçeleri bu servi ağaçlarındaki kuş yuvalarına, yelkene sarılı gönderi üzerinde kar yığını bulunan dala, filandraları¹⁹³ veya gemileri düşmana karşı kanat

¹⁹¹ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 657.

¹⁹² Bk. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat* (İstanbul: R yayınları, 2000), 81-256.

¹⁹³ Harp gemilerinin ve bütün beylik gemilerin grandi direklerine, gemi tek direkli ise pruva direğine ince ve uzun bir şerit biçimindeki sancak (Ayverdi, "Filandra", 1 [A-G]/961).

açmış efsanevi Simurg (Anka) kuşuna, kılıç ve harbelerin akislerini kalkan balıklarına, siperlerin akislerini ise kalkan balıklarına, askerleri timsahlara ve topları ateş soluklu ejderlere benzettir:

Yelkenin açdı çok қadırgalar
 Ziyet olmuşdı şanki şahrālar
 Oldı her keştī ravza-i zībā
 Serv idi her yeşil direk gūyā
 Şarılup yelken ile şanki seren
 Şāḥ idi şındı berf bārından
 Direk üstinde her keçe yārā
 Oldı serv üzre āşiyān-āsā
 Şanki Sīmurğ idi filandralar
 Açmış a' dāyı şayda billāh per
 Ḥarbeler 'aksi her қadırgada
 Şanki māhīler idi deryāda
 Gūyiyā' aks-i tīg-ı ehl-i gāzā
 Mār-ı māhī idi deñizde dilā
 Siperi 'aksi 'askerūñ iy cān
 Şanki қalkān balıǵı idi hemān
 Şan neheng idi anda her ādem
 Ṭoplar ejdehā-yı āteş-dem
 Küregin çekse her gemi yārā
 Bāl u per açdı gūyiyā 'Anķā (b. 816-825)

Rumûzî, Tunus seferinden dönerken Venedik Körfezi'ndeki kaleye korku salmak üzere hazırlanan otuz üç geminin görünüşünü tasvir ederken de teşbihlere şöyle başvurmuştur:

Dürlü sancaqla eyleyüp tezyīn
 Her gemi oldu reşk-i ḥāne-i Çīn
 Zer 'alemlerle her gemi gūyā
 Lāle-zār olmuş-ıdı bir şahrā

Fetihnamenin IV. minyatüründe bahsi geçen şekildeki kar yığınının andırın yelken ile filandralar resmedilmiştir.

Nîze vü bayrağ-ıla gûn-â-gûn
 Keştler oldı nağş-ı bûkalemûn
 Gemi burnında toplar yir yir
 Kulle-i kühde şanki ejderler
 Küregin çekdiren kadırgalar
 Şanki ‘ Ankâ-yı Kâf idi yek-ser
 Gülşen olmuşdı şanasın deryâ
 Lâle-zâr idi nîzeler gûyâ
 Her direk anda serv idi ser-keş
 Köleki âşiyân-ı bülbül-veş (b. 2048-2053)

Şair, savaş tasvirleri yaparken yerin kan deryasına döndüğünü söyleyip düşman kellelerini de bu deryadaki gemiye benzetir. Serdardan kaçan düşmanları yarasaya, gürzü omzunda ve başı açık duran Osmanlı askerlerinin arkadan görüntüsünü ise çift başlı ejdere benzetir:

Seyl-i hûn-ile bahre döndi fezâ
 Kelle-i haşm idi gemiler aña
 Şeb-pere gibi haşm-ı bed-kirdâr
 Bîm-i âşafı cümle itdi firâr (b. 1506-2156)
 Gürzi düşında baş açuk erler
 Şanki olmuşdı ejdehâ-yı dü-ser (b. 1449)

Rumûzî, diğer manzum fetihnamelerde benzerleri görülen şekilde,¹⁹⁴ kelleleri topa, kılıçları ise cirit oyununda kullanılan çevgan değneğine benzetir. Bir başka örnekte ise leventleri yıldızlara, serdarı güneşe ve kaptanıderyayı Jüpitere benzetir:

Oldı ol-gün neberd-geh-i meydân
 Kelleler top u tîgler çevgân
 Cümle seyyâre oldı keştibân
 Mihr serdâr u Müşterî kapudân (b. 1133-642)

¹⁹⁴ Manzum fetihname şairlerinden Fütûhî ve Merâhî'nin benzer benzer teşbihleri mevcuttur (Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 224, 293).

Şair, sultanın (II. Selim) sefer için Sinan Paşa'nın yanına kaptanıderyayı verdiğini ve sinanla, seyfi hazır ettiğini söyler. Mızrakla kılıç yoldaş olmuştur. Böylece sinanla (mızrak) Sinan Paşa'yı, seyf (kılıç) ve tîg (kılıç) ifadeleriyle de Kılıç Ali Paşa'yı kastederek açık istiare sanatına başvurmuştur:

Dahı aña koşup kapudānı
 Hākīm-i rüy-i baħr-i 'Osmān'ı
 Ceyş-i düşmeden almağa hayfı
 Hāzır itdi sinān-ıla seyfi
 Küfri 'ālemden eylemege tırāş
 İtdi tîgı sinān-ıla yoldaş (b. 479-481)

Şair, mesnevilerde ve özellikle bu eserlerin tasvir bölümlerinde önemli bir yere sahip olan hüsnütalil sanatına başvurmaktadır. Tabiata görüldüğünden farklı olarak hayalî bir görünüm atfederek diğer fetihnamelerde benzerine rastlamadığımız bir tasvir yapmaktadır. Bastiyon Kalesi'ne yapılan yürüyüşlerden birini tasvir eder şair, savaş sırasında her ağızdan çıkan ses ve gürültülerden dolayı dünyanın kulağının kör (sağır) olduğunu, lacivert göğün şaşkına dönüp gazilerin okları zarar verebilir diye toz bulutlarından kat kat zırhlar giydiğini, korkudan bulutları da kendine siper ettiğini söyler:

Hāy u hūydan kör oldı gūş-ı cihān
 Oldı hayretle çarħ ser-gerdān
 Gördi ol cengi çarħ-ı nīlī-reng
 Oldı ser-geşte kaldı vālih ü deng
 Żarar eyler diyü ħadeng-i gūzāt
 Cebeler geydi gerdden kat kat
 Ĥavfdan çekdi çarħ-ı mīnā-fer
 Yüzine düddan kebūd siper (b. 1466, 1484-1486)

Serdarın Avarin’de askere verdiği ziyafeti tasvir eden şair teşhis sanatını da kullanıp zerdenin safran sarısı elbisesini giyip ortaya geldiğini söyleyerek hüsnütalil sanatına başvurur:

Za‘ ferânî libâsını iy cân
Giyüp ortaya geldi zerde hemân (b. 697)

Mecazi ifadelere sıkça başvuran Rumûzî, düşmanın korkmasını canlarına titreme düşmek ifadesiyle; askerlerin buldukları yerden ayrılmasını ise kopmak ifadesiyle şöyle aktarır:

Hüs-n-i tehbîri ile serdârûñ
Cânına lerze düşdi küffârûñ
İtmeyüp ol arada dağı karar
Kopdı andan da ‘ asker-i cerrâr (b. 730-2169)

Şair, Halkulvâd Kalesi’nin dışında bulunan Su Kulesi’ni tasvir ederken¹⁹⁵ kulenin içinin kâfirlerin kalbi gibi kara olduğunu söyler. Burada hem bir benzetme yapmakta hem de benzetilen unsur olan kâfir kalbinin katı, zalim olduğu kastıyla kara ifadesini kullanmakla mecazlı bir ifadeye başvurmuştur:

Kalb-i kâfir gibi derûnı siyâh
Anı gözlerdi ceş-i ehl-i tebâh (b. 1177)

Bir başka mecaz örneği olarak şair, Bastiyon Kalesi’ne yapılan top atışları sonucu kalede oluşan gedikleri, kalenin, Serdar Sinan Paşa’nın emrine yüz tutmaması (emrine uymaması) sebebiyle yapıldığını söyler. Mecazlı şekilde deyimsel bir ifade kullanmış olan şair, insana ait bir vasfı kaleye yüklemekle teşhis sanatına da başvurmuş olmaktadır:

Tutmadı diyü emr-i âşafa yüz
Kal‘ a-i haşmı itdiler göz göz (b. 1374)

¹⁹⁵ Kulenin minyatürdeki görünümü için bk. Minyatür VII.

Fetihnamede bazı savaşlar dikkat çekici şekilde mecaza dayalı sanatlarla tasvir edilmektedir. Bunlardan bir tanesi de Halkulvâd Kalesi'nin önündeki hendeğin doldurulması ve sura yapılan bombardımanlarla birlikte surda bir gedik oluşturulmasından sonra kaleye yapılan ilk yürüyüşün tasviridir. Gaziler, mehterler eşliğinde yürüyüşe geçer ve gedik başına ulaşırlar. Bu sırada kalede bulunan düşmanlar da gedige doluşur. Yaşanan çatışmanın bir misli daha dünyada olmamıştır (b. 1122-1125). Çatışmalar esnasında adeta kandan seller akar. Kan buharları gökyüzünü öyle kapatır ki kıyamet günü geldi sanılır. Savaş ilerledikçe daha da kızışır. Etraftaki tüfek ve top sesleri gök boşluğunu baştanbaşa doldurur. Askerlerin kana bulanmış yaraları goncalar gibi olmuş, askerler de adeta kan renkli lale bahçesine dönmüştür. Tüfekler dolu gibi yağar kandan seller ortaya çıkar. Top, darbzen (küçük çaplı top) ve tüfek dumanları altın (sarı) güneşin önünü kapatır. O gün savaş meydanında kelleler top kılıçlar çevgan (değneği) olur. Kana gark olan yılan gibi kılıçlar, adeta mercan iskeletleri gibidir. Orada bir bulut dumanı olsa, yağmur yerine ateş yağsa şaşılmaz. Meydana o kadar kumbara atılır ki ortalık ateş deryasına döner:

Ol-ķadar oldı anda ĥarb u ķırān
 Őandan niķe seyl oldı revān
 Şan buķarı hevāyı dutdı tamām
 Őanasın ķā'im oldı rūz-ı ķıyām
 Gıtdüğince veĝā bulup ķuvvet
 Āteş-i ĥarba irdi germiyyet
 Cānibeynūñ tūfeng ü topı üni
 Pür-şadā itdi cevĥ-i gerdūnı
 Şan-ıla lāle-zār olup 'asker
 Ğoncaya döndi zaķm-ı ĥūn'inler
 Yaĝdı ol-gün tūfeng tegerg-āsā
 Ĥūndan oldı seyller peydā
 Őop-ıla darb-zen tūfeng dūdı
 Őapladı ĥāver-i zer-endūdı

Oldı ol-gün neberd-geh-i meydân
 Kelleler top u tîgler çevgân
 Hûna mustağrağ oldı tîğ-ı yılan
 Gūyiyâ şâh-ı pençe-i mercân
 Anda kim dūd-ı ebr ola iy yâr
 Āb yirine nār yağsa ne var
 Ol-kadar yağdı k̄unbara iy cān
 Oldı deryā-yı āteş ol meydân (b. 1126-1136)

Şairin, Halkulvâd Kalesi'nin fethiyle sonuçlanacak olan son yürüyüşe dair tasvirleri de edebî açıdan öne çıkan ifadeler içerir. Önce fetih kavramıyla ilişkili terimler kullanarak gün doğumu tasviri yapan şair, gazilerin kaleye yürüyüşünü ve kalenin fethini detaylıca tasvir etmektedir (1200-1259). Yine, Halkulvâd Kalesi'nin fethinden sonra Bastiyon Kalesi'ni kuşatan Sinan Paşa ve ordusunun burayı fethine dair yapılan tasvir öne çıkmaktadır (1349-1410, 1434-1512). Rumûzî bir diğer örnekte de Bastiyon Kalesi'nin fethiyle sonuçlanacak olan son yürüyüşü tasvir etmiştir. Yine önce fetih kavramlarıyla şafak vaktine dair tasvir yapan şair yürüyüş zamanını bu şekilde belirttikten sonra fetihle sonuçlanacak olan bu yürüyüşü de tasvir etmiştir (b. 1568-1659).

Manzum fetihnamelerde kuşatılan kalenin yüksekliği ve metinliği tasvir edilirken genellikle anlama dayalı sanatlardan olan mübalağa sanatına başvurulur. Rumûzî de benzer şekilde Halkulvâd Kalesi'nin kulelerinin göklere uzandığı şeklinde mübalağalı ifadelere başvurmuştur. Ancak, şairin Halkulvâd'ın önündeki hendeğe ilgili mecazlı ve mübalağalı ifadeleri kendine has olup dikkate değer niteliktedir. Şairin ifadelerine göre bu hendeğin benzerini dünya (insanlık) daha önce hiç görmemiştir. Yolu, düşünce yolundan ince ve içi sevgilinin saçı gibi karanlıktır. İçine boğa ve ikizler burçları düşseydi yerin altı meskenleri olurdu. Eğer ayağı kayıp düşseydi, öküzün boynuzundaki yeryüzü (dünya) içine düşerdi. Ucu göğün en üst katından yüksektedir. Dibinde ise alt üst olurdu. Gemilerin

denizde dolaşır gibi içinde dolaşabildiği bu hendeği (doldurmak için) gaziler ona o kadar nesne attılar ki eğer onları denize dökselerdi, Akdeniz yüksek bir dağ olur ve ucu göğe ulaşırdı:

Bir ‘aceb hāndağ idi ol iy cān
 Mişlini görmemişdi çeşm-i cihān
 Reh-i endişeden yolu bārīk
 Zülf-i cānān gibi içi tārīk
 İçine düşse Sevr-ile Cevzā
 Meskeni olur idi taht-ı şerā
 Ayağı şırılup düşeydi hemīn
 Düşer idi içine gāv-ı zemīn
 Ucu çarh-ı berīnden bālā
 Ka‘ rına taht fevk olurdu dilā
 Gezer idi içinde keştīler
 Şan ider baħr içinde geşt ü güzer

...

Ol kadar nesne atdılar ki aña
 Ger anı baħre dökseler yārā
 Baħr-ı İsfid olurdu küh-bülend
 Çarha eylerdi kulləsi peyvend (b. 1038-1056)

Çeşitli vesilelerle anlama dayalı sanatlardan leffüneşr sanatına başvuran şair örneğin düzenli leffüneşr uygulayarak al bayrak içindeki altın (sarı) alemler şafaktaki güneşe, (atın) eğerinin yanındaki altın (sarı) yaldızlı şeşperi ise ayla kuyruklu yıldızla benzetip karşılıklı benzerlik ilişkisi kurar:

Zer ‘alem al bayrak içre nihān
 Şafağ içinde mihr idi iy cān
 Zīni yanında şeş-per-i zerrīn
 Mehle kuyruklu yıldız idi hemīn (b. 2197-2255)

Şair birbirine tezatlık teşkil eden kelimelerin kullanılmasıyla yapılan, anlama dayalı sanatlardan tezat sanatını kullanıp düşman askerini küfür ve zulüm (karanlık anlamları da kastedilmek suretiyle) ordusu olarak, gazileri ise nur (aydınlık) ordusu olarak şöyle ifade eder:

Ref olup ceş-i küfr ü zûlmânî
Toldı yirine cünd-i nûrânî (b. 1257)

Şair anlama dayalı sanatlardan telmih sanatına da başvurmuş ve bu sanatı özellikle mesnevinin geleneksel giriş bölümleri olan tevhit, münacat, nat ve methiye bölümlerinde kullanmıştır. Örneğin, münacat kısmında Hz. Musa'nın Allah ile konuşması kıssasına şu şekilde telmih yapılmıştır:

Şevk-i Mûsâ için ki zâr itdi
Tûr'ı ol şevk bî-ķarâr itdi (b. 86)

Rumûzî yer yer söze dayalı sanatlardan tekrîr, cinas, tarsî gibi sanatlara başvurur. Örneğin söz tekrarına dayalı tekrar sanatına başvurarak Serdar Sinan Paşa'nın askerine verdiği ziyafette kebapların ortada döndüğünü, saf şarapların (içecekler) da kana kana içildiğini belirtir. Bir başka kısımda ise Halkulvâd Kalesi'nin fethinden lağımçıların sur temellerini patlatıp yıkmak amacıyla buranın temellerini ney (delikleri) misali delik delik ettiğini belirtir:

Döne döne yenildi hûb kebâb
Kana kana içildi şâfî şerâb
Temel-i sûrî deldiler fi'l-ķâl
İtdiler raķne raķne nây-mişâl (b. 695-1832)

Sultan II. Selim'in vefatından bahseden şair birbirinin benzeri sesler kullanarak aliterasyon ve asonas sanatlarına şöyle başvurmuştur:

Kahrûnı görse Kahrâmân-ı zamân
Ola lertzân mişâl-i berg-i ģazân

Didiler hıdmeti tamām itdük
 Fetḥi itmāma ihtimām itdük
 Aldı çün verd-i cennetüñ bûyın
 Taḥtdan tıtdı taḥtaya rûyın
 Ehl-i İslām'a oldı ğam hem-dem
 Her birine elemle hem hem-dem (b. 416-1852-2321-2341)

Eserdeki tam cinas ile tek harf farklılığına dayanan cinas-ı lâhık örneklerinden bazısı şöyledir:

Emr-i sulṭān-ı dehr-ile ben de
 Beglerin tıttı eyledüm bende
 'Āķıbet dirheminde hem vardur
 Arasañ sîmi içre sem vardur (b. 1767-2332)

Fetihnamede tarsî adı verilen aheng unsuru da uygulanmıştır. Tarsî, bir beytin iki mısramda yer alan kelimelerin vezin ve revî bakımından simetrik şekilde birbirine mukabil olması ya da benzemesine denmektedir.¹⁹⁶ Rumûzî eserinde toplamda otuza yakın miktarda tarsî örneğini barındıran beyte yer vermekle birlikte bu uygulamayı daha ziyade methiye kısımlarında yapmıştır. Dolayısıyla fetihnamede mesnevilerin geleneksel giriş kısımlarından olan tevhit, münacat, naat, ashâb-ı-i kirâm, Sultan II. Selim ve Vezir Sinan Paşa övgülerinde görülen tarsî örnekleri eserin son kısmında da Sultan III. Murad'a dair övgülerde rastlanır. Öte yandan ana konunun anlatıldığı kısımlarda da yer yer bu uygulamaya rastlanmaktadır. Eserin hemen başındaki tevhit ve münacat kısımlarında tarsî uygulaması şöyle yapılmıştır:

Żarar irmez o nāmeye aşlā
 Eşer itmez aña ğubār-ı fenā
 Seni cüyende cümle ḥalk-ı cihān
 Seni güyende 'āşık-ı nālān (b. 2-99)

¹⁹⁶ Bosnalı İntizâmî (ö. 1611'den sonra), *Tuhfetü'l-İhvân, XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti (İnceleme-Tenkitledir Metin)*, haz. Cihan Okuyucu, Sadık Yazar (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2020), 243.

Fetihnamedeki Hz. Peygambere naat ile Hasan ve Hüseyin'e övgü kısımlarında ise tarsî uygulaması şöyle yapılmıştır:

Kāşif-i sırr-ı *Ḳāf ve'l-Ḳur'ân*¹⁹⁷
 Şārih-i metn-i remz-i *er-Raḥmân*¹⁹⁸
 Gicedür ehl-i aşk-ıla hem-rāz
 Gicedür ehl-i şevk-ile dem-sāz (b. 124-135)
 Menba'-ı faẓl u ma'den-i esrār
 Mecma'-ı ilm ü ḥilm ü kūh-vaḳār (b. 211)
 Şühedā firḳasına ser-asker
 Sü'edā zümresine ser-defter (b. 244)

Rumûzî, Vezir Sinan Paşa methiyelerini yaparken tarsî uygulamasını şöyle yapar:

İy felek-rif'at ü melek-ḥaşlet
 İy ḳazā-ḳudret ü ḳader-himmet
 Ma'den-i cür'et ü şecā'atdur
 Maḥzen-i adl u dād u re'fetdür
 Ḳāli'-i sūr-ı ḳal'a-i küffār
 Dāfi'-i şerr-i zümre-i eşrār
 İtmege ḳat'ırḳ-ı küffārı
 Ḳılmağa def' şerr-i şerrārı (b. 266-341-371-372-402)

Şair, eserinin son kısmında tahta yeni çıkmış bulunan Sultan III. Murad'a övgüleri esnasında da bu sanata başvurmuştur:

Dāfi'-i şerr-i ehl-i küfr ü nifāk
 Rāfi'-i şūr-ı ḳavm-i baḡy u şikāk
 Ḳahramān-ı zamān hizebr-i veḡā
 Pādişāh-ı cihān u mülk-küşā
 Maṭraḥ-ı nūr u ḥāver-i devlet
 Maṭmaḥ-ı nūr-ı dīde-i rif'at

¹⁹⁷ “Ḳāf. Şanı yüce Kur'ân'ayemin olsun!” (Ḳāf 30/1)

¹⁹⁸ Allah'ın doksan dokuz isminden biridir ve ayrıca Kur'ân-ı Kerim'deki surelerden birinin de adıdır.

Dür-i dürc-i sa‘âdet ü iclâl
 Dürr-î burc-ı devlet ü ikbâl
 Dâver-i dâd-bağış u Dārâ-der
 Server-i hüsrevân-ı gerdün-fer
 Zâtı virdi cihâna ‘izz ü şeref
 Tîğı itdi ‘adü-yı dîni telef (b. 2378-2382-2384-2387-2392-2475)

Fetihnamenin ana kısmında da tarsî örneklerine rastlanmakta olup bunlardan bazısı şu şekildedir:

Cümlenüñ hâlin eyleyüp ma‘lûm
 Kimsenüñ haqqı olmadı mektûm
 Atılup top-ı ejdehâ-demler
 Çalınup kûs-ı harbâler yer yer
 Tıtdı dünyayı toplar dūdı
 Yağdı küffârı kumbara odı (b. 1317-1360-1370)

Şair zaman zaman anlattığı konuya göre dinî literatürden ayet, hadis türü iktibaslar yapmak yanında, klasik Fars şairlerinden beyit iktibasları da yapar. Şairin en çok iktibas yoğunluğu mesnevinin başındaki tevhit bölümünde yer alır ve bunlar da çoğunlukla ayet iktibaslarıdır. Eserin ana konuyu işleyen kısımlarında ise bahsi geçen konuyla ilgili olarak ayet iktibasları görülür. Örneğin,

Bastiyon Kalesi’ni fethetmek için yürüyüşe kalkıldığı sırada nâyların (*Yeryüzünde bulunan her canlı fânidir.*¹⁹⁹ ayetini okuduğunu söyleyen şair teşhis sanatıyla birlikte Kur’an’dan da ayet iktibası yapmıştır:

Nâylar oğur idi nâle-künân
 Âyet-i küllü men ‘aleyhâ fân (b. 1362)

Halkulvâd Kalesi’nin önündeki hendeğin doldurulması ve sura yapılan bombardımanlardan sonra kaleye yapılan ilk yürüyüşten netice alınamaması aktaran şair, konuyla ilgili teselli mahiyetinde

¹⁹⁹ Rahmân 55/26.

sözler söyledikten sonra, Molla Câmi'den Farsça bir beyit iktibası yapmaktadır. Beytin ikinci mısrasında ise Arapça özlü söz mevcuttur:

Zîr-i eyvân-ı çarh-ı bûkalemûn
Küllü emrin bi-vaqtihi merhûn²⁰⁰ (1145)

Bir diğer kısımda ise Sultan II. Selim'in vefatına değinen şair, Ferîdüddin Attâr'dan iki beyit iktibas eder. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Çarh-ı merdüm-küşe ger rûzî dü merdüm perverest
Nîst ez-şefkat meger per-vârî-i ü lağarest²⁰¹ (2307)

Netice olarak uzun bir tarihî konuyu anlatmak amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan Rumûzî'nin *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nde çoğunlukla sözün mecaz anlamından ziyade gerçek anlamının ön planda olduğu sade bir dil kullanılmıştır. Öte yandan, methiye veya tasvirler yapılan kısımlarda eserin dili Arapça-Farsça kelimelerle süslenmekte, hatta bu kelimelerle kurulan zincirleme tamlamalar anlaşılabilirliği güçleştirmektedir.

Rumûzî, yazdığı ilk manzum fetihname olan ve manzum fetihnamelerin en hacimli olan *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnamesinde belagatli söz söylemek amacı gütmemiştir. Tunus seferini konu alan ve ilk fetihnamesine oranla daha az hacme sahip olan bu fetihnamesinde ise mecaza ve anlama dayalı edebî sanatlarla daha fazla yer vermiş, dolayısıyla belagat yönüyle daha güçlü bir eser ortaya koymuştur. Nitekim bu eser, dil ve belagat yönüyle dikkat çekici manzum fetihnameler arasında da yer almaktadır.

²⁰⁰ “Rengârenk gök meydanının altında her iş kendisi için tayin edilmiş bir vakte bağlıdır.” Molla Câmi'nin *Heft Evreng* adlı eserindeki birinci defterde bulunan *Silsiletü'z-Zeheb* adlı temsili hikâyenin son beytidir: <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh41/> (Erişim 29.03.2020).

²⁰¹ “İnsan yiyici bu felek eğer günde iki insan yetiştiriyorsa bu şefkatten değil aksine besili inek gibi olan kendisinin zayıflamasındandır.” Ferîdüddin Attâr'ın *Divân-ı Eş'âr* adlı eserindeki onuncu kasidenin ilk beytidir. Kasidenin tamamı için bk. <https://ganjoor.net/attar/divana/ghasidea/sh10/> (Erişim 29.03.2020).

6. Sonuç

Rumûzî'nin *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*, II. Selim döneminin son yılı olan 1574 tarihinde Vezir Koca Sinan Paşa serdarlığındaki ve Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa idaresindeki Osmanlı donanmasının Tunus'u fethini konu alan tek manzum fetihnamedir. Geniş bir muhtevaya sahip olan ve tarihî bir olayı anlatmak amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan fetihnamede sözün mecaz anlamından ziyade gerçek anlamı ön planda tutulmuş bunun için de özellikle ana konunun anlatıldığı bölümlerde sade bir dil kullanılmıştır. Ancak methiye veya tasvirlerin yapıldığı kısımlarda eserin dili Arapça-Farsça kelimelerle süslenmekte, hatta bu kelimelerle kurulan zincirleme tamlamalar anlaşılabilirliği güçleştirmektedir. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnamesinde sanatlı söyleyişe kısıtlı bir yer vermiş olan ve sebep-i telifinde de bunu belirtmiş olan Rumûzî, *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı ikinci fetihnamesinde mecaza ve anlama dayalı edebî sanatlara daha çok yer vermiştir. Bu durum da ikinci fetihnamesini belagat yönüyle daha güçlü kılmıştır. Şairin mevcut fetihnamesinde yer verdiği iki gazeli de onun şairlik meziyetini gösterir niteliktedir.

Rumûzî'nin fetihnamesinde, başta imâle-i maksûre olmak üzere, aruz ve kafiye uygulamaları olarak çok az miktarda kusurlu uygulamalar yapmış olması, ayrıca incelenen kısımlardan hareketle, sekt adı verilen aruz kusuruna çok az yer vermiş olması eserinin fesahat yönünü güçlendirmiştir. Bu durum eserin akıcı dile sahip olduğunun göstergelerindedir.

Rumûzî, *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnamesini Koca Sinan Paşa'nın talebiyle, onun himayesinde bizzat seferde bulunarak yazmıştır. Şairin Tunus seferini konu alan ikinci fetihnamesinde ise bizzat sefere katıldığına dair belirgin bir işaret yoktur. Ancak, şairin sefer süreciyle ilgili eserinde verdiği ayrıntılı bilgiler ve yaptığı canlı tasvirler seferde bulunan bir kimsenin görüp yazacağı bilgilere benzetmektedir. Rumûzî'nin ikinci fetihnamesinde konu aldığı 1574

tarihli Tunus seferine de kendisine daha önce hamilik eden Sinan Paşa'nın serdarlık etmiş olması, şairin bu sefere de katılmış olabileceğini, katılmamış ise dahi sefer hakkında detaylı malumat sahibi olmasının hayli mümkün olduğunu göstermektedir. Ayrıca, seferin gerçekleştiği yıllarda kaleme alınan fetihnamede aktarılan bilgilerin tarihî kaynaklarla örtüşmesi de eserin tarihî kaynak değerini arttırmaktadır.²⁰² Bunlara ek olarak, eserde zikri geçen Avarin Limanı'nda verilen ziyafette yenilen yemek ve içilen içeceklerle ilgili verilen bilgiler ise kültür tarihîmiz açısından önem arz edecektir.

Fetihnamenin şahıs kadrosunda yer alan tarihî kişilikler ve bunların karakterleriyle ilgili verilen bazı bilgiler biyografi tarihî üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlayıcı olacaktır. Fetihnamede İstanbul'dan Tunus'a gidiş ve Tunus'tan İstanbul'a dönüş sürecinde donanmanın uğradığı menzil/konaklar belirtilmiş ve bunlara uğranma tarihleri de yüksek oranda verilmiştir. Fetihname minyatürlerinde Beşiktaş İskelesi, Avarin Limanı ve burada kurulan çadırlar, Halkulvâd, Tunus, Bastiyon, Küçük Bastiyon kaleleri ve Halkulvâd Kalesi'nin dışındaki Su Kulesi gibi açık ve kapalı mekânların, ayrıca yapılan savaşların resmedilmiş olması bu minyatürlerle şairin aynı mekân ve savaşlar hakkındaki tasvirlerini karşılaştırmak imkânı vermektedir. Böylece minyatürler, fetihnamede bahsi geçen konunun anlaşılabilirliğini arttırmaktadır.

Eserde, genel olarak manzum fetihnamelerde görülen şekilde sultanın Allah'ın gölgesi olduğu, Osmanlı askerinin İslam askeri olduğu, karşı tarafın ise din düşmanı olduğu gibi ötekileştirici bir tanımlama (propaganda) hâkimdir. Öte yandan şairin Osmanlı tarafının savaşlar sırasındaki bazı başarısızlıklarını, düşmanın ise bazı başarılarını açıkça söylemesi, şairin gerçeği saptırma şeklindeki bir propaganda gayretine düşmediğine işaret olabilir. Dolayısıyla edebî formda yazılmış olan bu eserde propagandayla ve edebî formla

²⁰² Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 776-778.

bağlantılı olan bir kısım kurgulamalar yahut edebî birer tasarruf olan bazı benzetme ve mübalağalar ayrı tutulduğunda, aktarılan bilgilerin çoğunlukla tarihî kaynaklarla paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır.

Kullanılan terimler yönüyle zenginlik arz eden eserde *filandra*, *kuloğlu*, *samsoncubaşı* gibi diğer manzum fetihnamelerde rastlanmayan farklı terimlerle ve devlet-ordu geleneklerine dair örneklerle karşılaşılmıştır.²⁰³

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı manzum fetihnâmesi hem edebî yönüyle hem de tarihî olaylar hakkında aktardığı ayrıntılı bilgiler yönüyle kıymet taşıyan, diğer manzum fetihnameler arasında da her iki yönden öne çıkan eserlerden biridir.

²⁰³ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 712, 717, 720, 730.

II. BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. TAKİP EDİLEN USUL²⁰⁴

1. Tenkitli Metin İçin Seçilen Nüshalar Hakkında

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı eseri, Yemen fetihnâmesinin bir devamı olarak tasarlanmış olup bu fetihname ulaşılabilen 6 nüshadan 3 tanesinde (NÜ, T, N) mevcuttur. Bu nüshalarda önce *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnameye yer verilmiş daha sonra ikinci fetihname eklenmiştir. Dolayısıyla fetihnamenin müstakil bir nüshasına ulaşılmamıştır. Eserin tenkitli metni NÜ ve T nüshaları üzerinden oluşturulmuş olup ikinci fetihnamenin bulunduğu bir diğer nüsha olan, ancak kendisine ulaşamadığımız N nüshası bu neşirde kullanılmamıştır. Ancak, Hulusi Yavuz'un tespitine göre T ve N nüshaları aynı müstensih tarafından yazılmış olup şekil yönüyle de birbirlerinin aynı olan iki nüshadır.²⁰⁵ Buradan hareketle N nüshasının incelenememiş olması kurduğumuz metne hâlel getirmeyecektir. Çalışmamızda, NÜ'de bulunmayan ilk 270 beytin çeviri yazı metni için tamamen T nüshasından (v. 181b-184a) faydalanılmış olup bu kısımdan eserin sonuna kadar ise her iki nüsha karşılaştırılmıştır.

Fetihnamenin NÜ'de bulunmayan ilk 270 beytinden hariç olarak, her iki nüshada da bulunmayan veya atlanan bazı kısımlar vardır. Ancak nüshalardan birinde eksik olan bu kısımlar diğer nüshada mevcuttur. Bu açıdan nüshalara baktığımızda, T nüshasında

²⁰⁴ Tenkitli neşirde takip edilen usul için şu kılavuz çalışmanın ilgili kısmından yararlanılmıştır: *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*, haz. Berat Açıl, Sadık Yazar, Kadir Turgut, Özgür Kavak (İstanbul: İSAM Yayınları, 2022), 25-69.

²⁰⁵ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI.

mevcut olmayan 184b-185a varakları, NÜ nüshasının 174b-578a varakları arasında mevcuttur ve bu kısım çeviri yazı metninin 279-377. sırasındaki şu beyitlere tekabül eder:

Hind ü Çîne şular ki vâlidür

Himmeti rahşî pây-mâlidür

....

‘Azm-i rezm itse bād-veş seyyār

Küre-veş ceng içinde kârî qarār

T nüshasındaki bir diğer toplu eksiklik de 193b’de atlanmış olan 15 beyittir. Bu kısım NÜ 615a’da mevcut olup metnin 1262-1276. sırasındaki şu beyitlere tekabül eder:

Anı dahı ğuzāt-ı nuşret-eşer

Ḳal‘ a içre teccüs eylediler

....

Alınup ḳal‘ a (....) anbarı

Luḫf-ı Ḥaḳḳ eyleyüp meded-kārî

Burada yapılan atlama bize T nüshasının daha muahhar bir nüsha olduğu ve T’nin NÜ veya N nüshalarından birinden kopya edilmiş bir nüsha olduğu ihtimalini kuvvetli bir ihtimal dâhilinde düşündürmektedir. Zira T’de atlama yapılan 15 beyitten sonra başlayan beytin (b. 1277) ilk iki kelimesi atlama yapılan ilk beytin (b. 1262) ilk iki kelimesiyle aynıdır.

Bu durum T nüshası müstensihinin sehven bu atlamayı yapmış olabileceğini akla getirmektedir:

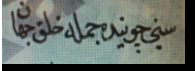
Anı dahı ele getürdiler

Cümle etbā‘ ı ile ceş-i zafer

T nüshasındaki bazı başka özellikler de NÜ nüshasının daha eski, T nüshasının daha muahhar bir nüsha olduğuna işaret eder. NÜ ve T nüshaları arasındaki farklar dikkate alındığında T nüshasındaki hatalar NÜ’ye kıyasla daha fazladır. Örneğin, yalnızca T nüshasında

bulunan ilk 270 beyit içerisinde: (b. 99)

kelimesinde c harfi çe gibi yazılmış, (b. 125)

kelimesinde şın, (b. 189) kelimesinde cim harfinin noktaları konmamıştır.

Her iki nüshanın karşılaştırmalarına baktığımızda T nüshasındaki farklılıkların beyitlerde anlam ve veznin bozulmasına sebebiyet verdiği görülür. Bunlardan bazı örnekler verecek olursak NÜ/T nüshaları arasında kadın/kağır (b. 573), ser/sırr (b. 400), eylemezler/eylemez (b. 617), bunu/bu (b. 912), āşaf/āşafa (b. 1318), endiše/endise (b. 1039), mağdem/muğaddem (2113), şüm: şevk (b. 1768), çün/çünkü (b. 2490), itse/itdise (b. 2270), zer-endüdü/z-endüdü (b. 1132), umürını/umünü (b. 1869) örneklerindeki gibi bazı farklılıklar görülür. Beyitler üzerinden de örnekleyecek olursak, aşağıdaki beyit örneklerinin ilkinin her iki mısrasındaki farklılıklara bakıldığında T nüshasındaki farktan biri vezni bozarken diğeri ise telaffuzu zorlamaktadır. Diğer beyitte ise T nüshasındaki farklılıklar anlamı bozmaktadır:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
 	Lâzım oldur ki iki ²⁰⁶ iskeleden Birine sen varup birisine ²⁰⁷ ben (b. 596)
 	Gördiler ki baqiyye-i küffâr Kendü câniblerine itdi firâr ²⁰⁸ (b. 1656)

²⁰⁶ ki iki: ki ol iki T.

²⁰⁷ birisine: birine T.

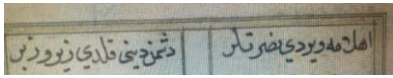

²⁰⁸ Kendü câniblerine itdi firâr: Kendü cânlarına itdi qarâr T.

T'de bazı kelimelerin yazılışında yanlış harfin tercih edildiği de görülür: surnalar/şurnalar (b. 1229), gürzi/gürzi (b. 1595), gezend/gezend (b. 1638), hıdmet/hizmet (b. 613-614-673-2269) vb. NÜ ve T nüshaları arasındaki farklılık hakkında T'deki hatalara bariz bir örnek olarak, aşağıdaki beyitte NÜ'de üç olarak verilen kelime T'de *on* olarak verilmiştir. On sayısının hatalı olduğu bağlamdan anlaşılmaktadır:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
	Çünkü şehir-i Cemâziye'l-ülâ Çaldı üç ²⁰⁹ gün ki mâh-ı âḥar ola (b. 1574)
	Ol yigirmi yedinci gün ki şehir İtdilerdi ²¹⁰ nidâ münâdiler (1575)

T nüshasındaki karşılaşılan bahsi geçen örnekler bu nüshanın daha muahhar bir nüsha olduğunu ve NÜ nüshasına nispeten yeterince ihtimam gösterilmeden istinsah edilmiş bir nüsha olduğunu gösterir. Dolayısıyla NÜ nüshasının daha evvelki ve daha güvenilir bir nüsha olduğu düşünülebilir.

NÜ nüshasında da eksik yazımlar veya hatalı harf kullanımları gibi örneklerle karşılaşılmaktaysa da bu örnekler sınırlı miktardadır. NÜ/T karşılaştırmasındaki ehlâma/ehl-i İslâm'a (b. 1683) örneğinde NÜ'deki İslam kelimesinin sin ve lam harflerinin sehven kaydedilmediği görülür:

	
---	--

²⁰⁹ üç: on T.

²¹⁰ itdilerdi: eylediler T.

T nüshasının müstensihinin yer yer metne müdahale ettiği, anlama veya vezne uymadığına kanaat ettiği kelime veya söz öbeklerinde değişikliğe gittiği, zaman zaman tamirler yaptığı görülür. Örneğin, *baş* kelimesi NÜ nüshasında medli kabul edilip vezne tatbik edilmişken T nüshasında kelime başın şeklinde düzenlenmiştir (b. 1236-1557). Buna benzer örneklerin görülebileceği bazı beyitler şu şekildedir:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
	<p>Çahrunı görse Çahramân-ı zamân Ola lertzân mişâl-i berg²¹¹-i ħazân (b. 416)</p>
	<p>Bir seher kim bu çarĥ-ı minâ-reng Süy-ı maqşûda²¹² eyledi âheng (b. 640)</p>
	<p>Çünkü beg bildi nâme mefhûmın İdüp izhâr fi'l-i mezmûmın²¹³ (b. 918)</p>
	<p>Gemi burnında toplar yir yir Çulle-i kühde²¹⁴ şanki ejderler (b. 2051)</p>

Vereceğimiz son örnekte, Akdeniz anlamına gelen Baĥr-ı Sefid isimlendirmesi NÜ nüshasında zihafıtan kaçınılmak amacıyla aynı

²¹¹ berg: bād NÜ.

²¹² maqşûda: maqşada NÜ.

²¹³ mezmûmın: mazmûnın NÜ.

²¹⁴ küh: küh NÜ.

anlamı karşılayan Baħr-ı İsfid şeklinde kaydedilmiştir. T nüshasında ise kelime yaygın kullanım şekliyle ancak zihaflı olarak Baħr-ı Sefid şeklinde kaydedilmiştir:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
	<p>Baħr-ı İsfid²¹⁵ olurdu kūh-bülend Çarħa eylerdi kulleşi peyvend (b. 1056)</p>

2. Hazırlanan Tenkitli Metinde Takip Edilen Usul

Metinde -ub, üb şeklinde kaydedilen zarf-fiil ekleri başup (b. 1945), eyleyüp (b. 1825) örneklerinde olduğu gibi -up, üp olarak, heb olarak kaydedilen kelimelerdeki be harfi hep (b. 569) örneğindeki gibi p olarak, ce harfiyle kaydedilen harfler dükce/dükçe (b. 1505), nice/niçe (b. 511-554-55), hıc/hiç (b. 775-1146), ħancerler/ħançerler (b. 1218) örneklerindeki gibi çe harfiyle çeviri yazıya aktarılmıştır. Bu durumun tek istisnası olarak eğer bu ek veya harfler mısra sonunda kafiyeyi meydana getiriyorsa kulak kafiyesi gereği harf aynı şekilde korunmuştur. Örneğin heb/ħaleb, heb/ Arab, maħlab/heb (b. 101-202-1603) gibi. daħı bağlacındaki a sesi NÜ nüshasında genellikle elif harfiyle gösterilirken, T nüshasında ise genellikle elif harfi kaydedilmeden gösterilir. Dolayısıyla bu bağlaç yazım birliği amacıyla daima *daħı* olarak kaydedilmiştir.

Bazı kelimelerin yazımında imla hususiyetlerinde farklılıklar mevcuttur. *Ṭonanma* kelimesi bunlar içinde tipik bir örnektir. Kelimenin geçtiği iki minyatür başlığında kelime *donanma* (NÜ 594b-597b) olarak kayıtlı olup son hecedeki a sesi ise güzel he ile verilir. Fetihname metni içinde ise kelimenin ilk harfli genellikle *ṭ* ile

²¹⁵ İsfid: Sefid T.

gösterilmek beraber bazen dal harfiyle de kaydedilmiştir. Kelimenin son hecesi ise bazen imla harfi elif ile (v. NÜ 583a-589a-593a) bazen de güzel he ile (v. NÜ 534a-642a-648b) gösterilmiştir. Çeviri yazı metninde yazım birliği amacıyla her durumda da kelime *tonanma* şeklinde *tı* harfiyle başlatılıp son hecedeki *a* sesi de şapkasız kaydedilmiştir.

top kelimesi Redhouse sözlüğünde *top* olarak kayıtlı iken²¹⁶ *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'teki kayda göre kelime Eski Türkçe'de *tōp* şeklindedir.²¹⁷ Fetihnamede kelimenin medsiz kabul edildiği örnekler de görülmekle beraber (b. 1014-1372) genellikle medli kabul edilerek bir buçuk hece değeri verilip vezne tatbik edilmiştir (b. 511-560-758-1027-1370). Ancak bu kelime klasik metinlerde genellikle şapkasız kaydedildiğinden biz de kelimeyi şapkasız olarak kaydettik. Türkçe asıllı kelimelerden olup şairin bir buçuk heceye duyduğu ihtiyaçtan ötürü vezin gereği medli kabul ederek uyguladığı var (b. 97-), al (b. 513-2197), az (b. 638-1053), *қан* (b. 1126), ot (b. 1084-1088), ak (b. 2202), baş (b. 1388-1491-1613) gibi kelimeler de vardır.

Çeviri yazıda *yir* olarak kaydettiğimiz kelime kafiye uyumu gerektiğinde *yer* olarak kaydedilmiştir: ejdehā-demler/yer yer (b. 1360), bir yer/ejdehā-peyker (b. 2063) gibi.

Her iki nüshada da *iy* olarak kaydedilen ünlem ifadesi bazı yerlerde zihafa sebep olmaktadır. Şairin vezinde açık heceye ihtiyaç var ise *iy* ünlemini *i* şeklinde kabul ederek zihafıtan korunmayı murat edeceğine var sayıyoruz. Dolayısıyla ünlemin *iy* olarak kayıtlı olduğu ancak veznin açık hece beklediği kısımlarda (b. 44-615-1344-1785-1802) ilgili ünlem *i* olarak aktarılmıştır.

²¹⁶ Redhouse, James W., *A Turkish and English Lexicon*, K, C., M., G., LL., D. (Beirut: Librairie Du Liban, 1987 [İlk baskı 1890 tarihinde A. H. Boyajian tarafından yapılmıştır.]), 1248.

²¹⁷ Ayverdi, "Top", 3 [O-Z]/3180.

Yazma nüshalarında *ile* edat veya bağlacının *i* sesi bazen gösterilirken bazen de gösterilmez. Bu noktada, metindeki *ile* edat veya bağlacında *i* sesi gösterilse de gösterilmese de vezni bozmuyorsa, telaffuz biçimi dikkate alınarak tarafımızca *i* sesiyle beraber uygulanmıştır. Aşağıdaki beyitte *tezyîn ile* ifadesi NÜ'de ayrı iken T'de birleşik yazılmıştır. Bu durumda ifadenin yazımı için tarafımıza NÜ dikkate alınmıştır. Yine aynı beyitte, şalâbet-ile/şevket-ile şeklindeki ifadelerin redifleri metinde şalâbetle/şevketle şeklinde olmasına rağmen tarafımızca telaffuz dikkate alınarak *i* sesi gösterilerek aktarılmıştır:

Bu kadar ziynet ü şalâbet-ile
Böyle tezyîn ile bu şevket-ile (b. 518)

Aşağıdaki beyitte ise her iki nüshada da *luţfla* şeklinde kayıtlı olan kelime yine telaffuz dikkate alınarak *luţf-ıla* şeklinde düzenlenmiştir:

Çonuşın luţf-ıla idüp memnûn
Şonra eyler cefâ-y-ıla maħzûn (b. 2282)

Aslen hı, vav, elif ve nun harflerinden meydana gelen *h̄ān* kelimesi bir beyitte bu şekilde kaydedilmişken (b. 30) iki beyitte ise elif harfi bulundurulmadan *hon* olarak kaydedilmiştir (b. 689-710). Her iki nüshada da aynı yapılan bu uygulama tarafımızca da çeviri yazıya aynı şekilde yansıtılmıştır.

İsimden sonra gelen yükleme hâli eki hemze ile gösterilmişse bu durum dikkate alınmayıp çeviri yazı metnine *ye* harfiyle aktarılmıştır: Gelibolı'yı (b. 584), keştîyi (b. 620), ƣal'ayı (b. 752-2097), ƣulleyi (b. 1989), nâmeyi (b. 1999) gibi.

Yazmalarda rastlanan bir durum olarak, birbirinin sinonimi olduğu düşünölen yaygın ikileme kelimelerin arasına (var olduğu var sayılarak) vav konulmadığından, çalışmamızda da bu tür durumlarda arada vav harfi yoksa dahi tamiri işaret eden köşeli parantez

konulmayarak doğrudan vav eklenmiştir: ɗarb u ɗarb (b. 906), def ü ref (b. 1626) gibi.

Fetihnamedeki birinci çoğul zamir ekleri daha çok –yuz, –yüz ekleriyle ɗalayuz, olayuz, ideyüz, vireyüz (b. 74-111-915-1718) şeklinde görülür. Ancak eserin yazıldığı yüzyıllardaki klasik metinlerde sıklıkla görülen şekliyle –vuz, –vüz ekleriyle idersevüz, ɗorsavuz (b. 455-1818) gibi örneklere de rastlanır.

NÜ nüshasında minyatür başlıklarının müstensihisi ile metnin müstensihinin ayrı kişiler olduğu hem yazı stilinden hem de kelimelerin istinsah farkından anlaşılmaktadır. Örneğin, v. 585b'deki minyatür başlığında Yedi Ƙulle isminde lam şeddeli şekilde kaydedilirken metinde (v. 586b) şeddesiz şekilde Yedi Ƙule olarak kaydedilmiştir (Çeviri yazı metninde tarafımızca şeddeli olarak kaydedilmiştir). Aynı minyatür başlığındaki *Ƙadırğaya* ifadesinde gayn harfinden sonra ye ve güzel he var iken, fetihname metninde ise bu kelime gayn harfinden sonra elif harfi eklenmek suretiyle kaydedilmiştir (v. 640b). Yine benzer bir örnek olarak iki ayrı minyatür başlığında (v. 589a-591b) Avarine olarak kaydedilen yer ismi fetihname metninde Avarin (v. 588b, 589a-b, 648a) olarak kaydedilmiştir.

Tenkitle Metnin Yazılması ve Düzenlenmesi

Nüshaların rumuzları buldukları kütüphane ismine göre İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. (NÜ), Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (T) olarak belirlenmiştir.

Sayfa numaraları [NÜ 574a] örneğindeki gibi köşeli parantez işareti içerisinde belirlenen nüsha rumuzuyla birlikte her sayfanın başladığı yerde, beytin başında beyit numaralarından önce gösterilmiştir. NÜ ve T nüshaları takip edildiğinden sırası gelen nüsha belirlenen kritere göre gösterilmiştir. Beyit numaraları beşerli periyodik sırayla gösterilmiş olup nüsha farkları gösterilirken

gerektiği durumlarda mısralar da 772/1: 772/2 vb. şekilde belirtilmiştir.

Metindeki Arapça veya Farsça ibâre ve cümleler italik olarak örnekteki gibi vurgulanmıştır:

Ḳabza-i himmetinde çarḥ-ı dü-tā
Bir kepāde nişane *ev ednā*²¹⁸ (b. 130)

Anlam veya vezin gereği yapılan eklemeler, metin tamirleri *ekre[m]ü'l-vüzerā* (b. 2245) örneğindeki gibi köşeli parantezle gösterilmiştir. Okunamayan kelimeler parantez içinde üç nokta ile (...) gösterilmiştir. Okunduğu hâlde anlamlandırılmasında şüphe duyulan kelime veya ibarelerden sonra sor işareti (?) konmuştur.

Bölüm başlıkları müstakil bir satırda, ilk harfleri büyük olacak şekilde kalın punto ile iki yana yaslı olarak kaydedilmiştir. Bu başlıktaki kelimelerde Arapça-Farsça ekler mevcutsa ekler küçük harfle, ekin bağlandığı kelime ise büyük harfle kaydedilmiştir.

Çeviri Yazı ve İmla

i- fiili, *ile* edat/bağlacı, *içün* edatı, *ol* ünlemi, *daḥı* ve *kim* bağlaçlarının çeviri yazımında Arap harfli yazıma bakılmış, bunlar Arap harfli yazımda ayrı yazılmış ise ayrı, birleşik ise kısa çizgi (-) eklenerek birleşik yazılmıştır: var imiş (b. 1660), birāder-imiş (b. 1661), *zātı* ile (b. 2479), devlet-ile (b. 2451), senün-içün (b. 173), ‘ālemiçün (b. 200), ol-қadar (b. 51-379), ol қadar (b. 1478), ol-dem (b. 546), ol deme (b. 1159), egerçi-kim (b. 1103), ḥayf kim (b. 2272) gibi. Bu edat/bağlaçlar nüshalardan birinde ayrı diğerinde birleşik yazılmış ise daha eski nüsha olması sebebiyle NÜ nüshasındaki yazılış dikkate alınmıştır: *tezyin* ile: *tezyinle* T (b. 518), *ol-қadar*: *ol қadar* T (b. 790).

²¹⁸ *Fe-kāne kābe kavseyni ev ednā* şeklinde olan ayetin meali: “Öyle ki (Peygamber’e olan mesafesi) iki yay (aralığı) kadar hatta daha yakın oldu.” (Necm53/9).

ile edatı eklendiği kelimeye birleşik yazılıp vezin gereği -la, -le şeklinde okunması gerekiyorsa bu durumda da kısa çizgi (-) işaretiyle birlikte kelimeye birleşik yazılmıştır: *ķahrı-la* (b. 2440).

Bu tür yazımlarda arada “y” kaynaştırma sesi bulunursa, bu sesin iki tarafına kısa çizgi (-) işareti konmuştur: *belāsi-y-içün* (b. 84).

Bildirme eki *durur* ayrı şekilde yazılmıştır. Fakat eğer yazmada birleşik yazılmışsa kısa çizgi (-) işaretiyle birlikte birleşik yazılmıştır: *bu durur* (b. 917), *yoķ-durur* (b. 1420) gibi. Ancak eğer nüshalar arasında yazım farkı varsa NÜ nüshasındaki yazım dikkate alınmıştır.

Türkçe asıllı kelime ve eklerin yazımında, *Klasik Türkiye Türkçesi* imlası esas alınmış olup Faruk Kadri Timurtaş’ın “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri” adlı makalesi kaynak olarak kullanılmıştır.²¹⁹

Farsça asıllı ek ve kelimelerin imlasında, eklerin kelimelerle birleşimlerinde İsmail Ünver’in tekliflerine baēlı kalınmıştır.²²⁰ Farsça *vāv-ı ma’dule* “ ~ ” işaretiyle gösterilmiştir, Farsça kelimelerdeki *vāv-ı meçhule*lerin ünlüleri de kısa ünlü olarak gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar ile son ekler kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir. Farsça ikili tekrarların yazılışında tekrarlanan kelimeler arasına kısa çizgi (-) konulmuştur.

Manzum metinde noktalama işareti kullanılmamıştır.

Arapça ve Farsça şiirlerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları dipnotlarda gösterilmiştir.

²¹⁹ Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, *Türkiyat Mecmuası* 18 (1976), 331-368.

²²⁰ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliēi Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, 11/1 (1993), 51-89.

Metnin çeviri yazı metninde *TR Times New Roman* yazı fontu tercih edilmiştir.

Arapça asıllı kelimeler, elden geldiğince hangi vezinden geliyorsa o şekilde yazılmış ve Türkçeleşmiş seslendirilmeleri tercih edilmemiştir. Fakat fik(i)rden (b. 1947) örneğindeki gibi vezni sağlamak amacıyla ünlü türetilmesi gerekiyorsa bu uygulama yapılmıştır.

Aslen hemzeli yazılan Arapça kelimeler eğer hemze ile yazılmışsa hemze ile ye ile gösterilmişse ye ile yazılmıştır. Örneğin aslen li'âm şeklinde olan kelime metindeki yazılışıyla liyâm (b. 1531) olarak kaydedilmiştir. Bu tür durumlarda nüshalar arasında imla farkı varsa NÜ nüshasının imlası tercih edilmiştir: kâ'im: kâyim T (b. 989), kâ'inât: kâ'inât T (b. 1154) gibi.

Allâh lafzının olduğu tamlamalarda normal tamlama yazım kuralı kullanılmayıp *Allâh* lafzı, birleştiği kelimeyle beraber herhangi bir işaret eklenmeden yazılmıştır. Allah'ın sıfatları büyük harfle yazılmamıştır ancak özel isim yerine kullanılmışsalar büyük harfle yazılmıştır.

Özel isimler büyük harfle başlanarak yazılmış olup bu isimlere birleşen ekler üstün vürgül “ ’ ” işaretiyle ayrılmıştır. Diğer özel isimler yerine kullanılan unvan ve sıfatlar, bugünkü TDK kaideleri dikkate alınarak özel isimlerdeki imla kurallarına göre düzenlenmiştir. Öte yandan “bu paşa”, “ol şâh”, “zîkr olan kâl'a”, “feth olan kâl'a”, “bir ‘azîm hîşâr” gibi sıfatlarla belirtilen unvan veya yer isimlerinde ise özel isimlerdeki imla kuralları uygulanmamıştır.

Kitap isimleri italik olarak vurgulanmıştır.

Metnin neşrinde Klasik Osmanlı Türkçesi imlası esas alınmıştır.

Metinde geçen bazı terim veya kavramlar için dipnotta açıklama eklenmiştir.

Aparat ve Varyant Gösterimi

Metin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. (NÜ) ile Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (T) olmak üzere iki nüsha üzerinden kurulmuştur. Nüsha farklılıkları verilirken işaretleme yolları kullanılmıştır. Farkın meydana geldiği kelime veya kelime grubundan hemen sonra dipnot düşürülüp farklar gösterilmiştir. Fark gösterilirken kelime büyük harfle başlamışsa büyük harfle, küçük harfle başlamışsa küçük harfle kaydedilmiştir. Farkı gösterilecek olan kelime veya kelime grubu yazıldıktan sonra boşluk bırakmadan iki nokta üst üste “:” konmuş ve ardından bir boşluk konduktan sonra farklı olan kelime kaydedilip bunun da ardından bir boşluk bırakılmış, farklı kelime bulunan nüshanın rumuzu yazılmış ve rumuzdan sonra nokta konmamıştır:

Eksiklik: ğazā: -T; fazlalık: Ala: +T; farklılık: üç: on T

NÜ nüshasındaki konu başlığı T nüshasında da aynı şekilde mevcut ise dipnotta ilgili başlığın baş ve son kelimeleri arasına üç nokta (...) konulmuş, ardından da T nüshası belirtilmiştir. Böylece başlığın benzer olduğuna işaret edilmiştir.

Notlandırma

Metinde geçen tüm iktibasların çevirileri yapılmıştır. İktibaslar ayet ise dipnotta çevirileri tırnak içinde verilmiş, daha sonra parantez içinde sure ismi ve bir boşluk bırakılıp ayet numarası verilmiştir. Ayet mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kur'an meali ve tefsirini aktaran <https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir> adresli siteden tespit edilmiştir.

İktibaslar hadis ise çevirileri yine tırnak içinde verilmiş, bulunabilmişse hadisin kaynağı da gösterilmiştir.

Hakkında bilgi bulunabilen bütün yer adları ve Arapça bazı kavramlar dipnotlarda açıklanmıştır. Fetihnameye özgü terimler ise metnin özet kısmında dipnotlarla açıklanmıştır.

Aruz İmlası

Veziin bozukluğu, kafiye problemleri veya veziin fazlalığı gibi durumlar dipnotta açıklanmıştır.

Zihafklar italik olarak gösterilmiştir: *Ḥaylî* (b. 2269), *Bārî* (b. 1718), *Allāh Allāh* (b. 131), *‘ālî-neseb* (b. 237), *Ḥāmî-i* (b. 423), *ihitimām*da (b. 726).

Veziin gereği iki ünlü birbirine vasl edildiğinde alt uzun çizgi () işareti konmuştur: *ki_öldi* (b. 553).

Kelimelerin teşdid ve tahfif uygulamaları takip edilerek veziin durumuna göre şeddeli veya şeddesiz yazılmıştır. Son harfi şeddeli olan bazı kelimeler kafiye durumunda gerekmişse şeddesiz olarak kaydedilmiştir: *hem/etem* (b. 1803-1979).

*fik(i)*rden (b. 1947) örneğindeki gibi vezni sağlamak amacıyla yapılan ünlü türetmeleri parantez içinde () kaydedilmiştir.

Tarih manzumelerinde ebced sayı değeri olan kelimeler koyu fontla yazılmış olup vurgulanan diğer bazı kelimeler ise tırnak içinde gösterilmiştir.

Harf-i cer ve benzeri fonksiyondaki Arapça harfler latinize edilirken metinde ayrı yazılmışsa ayrı, birleşik yazılmışsa kısa çizgi işaretiyle (-) birleşik yazılmıştır. *Lâm-ı* tarifile birleşmiş kelimelerde *lâm-ı* tarif kuralı uygulanmıştır. Harf-i cerden sonra birleşik zamir varsa *muttasıl* (birleşik) zamirlerin imlasına uyulmuştur

İsimele birleşen *muttasıl* zamirler Arapça kuralına uygun olarak kısa veya uzun yazılmıştır.

Özel isimlerde elif lam kuralı işletilmemiştir. İbn sözcüğü vasl edilerek yazılmıştır.

Arapça kelimelerin yazımında Arapçadaki hemze-i vasl kuralı uygulanmış ve üstten virgül işaretiyle gösterilmiştir.

3. Diliçi Çeviride Takip Edilen Usul

Fetihname metninin günümüz Türkçesi dikkate alınarak yapılan nesre çevirisinde şairin kastettiği anlamlara sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Metinde yer alan Arapça-Farsça kelime veya tamlamaların anlam karşılıkları için yüksek ölçüde *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*²²¹ dikkate alınmıştır. Yararlanılan diğer sözlükler ise kaynakçada belirtilmiştir.

Şairin doğrudan ifade etmediği ancak muhtevada var olan bazı anlamlar parantez içinde ifade edilmiştir. Açıklanmasında fayda görülen bazı isim, terim veya kavramlar için parantez içinde kısa açıklamalar eklenmiştir. Örneğin, bahsi geçen bir kalenin başka kalelerle karıştırılma ihtimali varsa parantez içerisinde hangi kale olduğu belirtilmiştir. Gerektiğinde aynı uygulama şahıs, zaman veya olaylarla ilgili olarak da yapılmıştır.

Şairin teklik olarak ifade ettiği ancak çokluk anlamını barındıran kelimeler çokluk ekiyle çevrilmiş ve çeviride bu ek paranteze alınmamıştır.²²² Örneğin aşağıdaki beyitte yer alan “top” kelimesi “toplar” olarak nesre çevrilmiştir:

Ra‘ d-vār eyledükçe top āvāz
Atılurdu neberde her ser-bāz²²³ (1118)

Şairin çokluk olarak ifade edip yüklemde de çokluk eki kullandığı durumlarda günümüz dil bilgisi kuralları gözetilerek hareket edilmiş ve nesre çeviride yükleme çokluk eki konması gerekmiyor ise konmamıştır.

Nesre çeviri yapılırken söz tekrarı veya birbirini içkin anlamda bulunan bazı ifadeler tek bir ifade ile karşılanmıştır. Örneğin

²²¹ haz. İlhan Ayverdi, 3 Cilt (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005).

²²² Bazı durumlarda çokluk ekinin parantez içerisinde gösterildiği sınırlı uygulamalar da mevcuttur.

²²³ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkardıkça her yiğit savaşa atılırdı.

aşağıdaki beyitlerde, “İman topluluğu ve İslam askerleri” şeklinde ifade edilebilecek olan mısra, “imanlı İslam ordusu” şeklinde aktarılmıştır:

Altı gün anda itdiler ārām
Ehl-i imān u ‘asker-i İslām (b. 2182)

Aşağıdaki beyitte ise benzer anlamları karşılayan “ceng ve harp” kelimeleri ile “tâb ü tüvân” kelimelerinin bulunduğu cümle “savaşmaya dermanları kalmasın” şeklinde aktarılmıştır:

Ola lertzân mişāl-i berg-i hazān
Kalmaya ceng ü harbe tâb ü tüvân (b. 829)

Her beytin kastettiği anlam çerçevesinde kalınmaya çalışılmış, mevcut beyte önceki veya sonraki beyitlerdeki anlamlardan eklemeler yapmaktan kaçınılmıştır.

Her beytin nesre çevirisinden sonra cümle noktalama işaretiyle tamamlanmıştır. Ancak, bazı beyit gruplarında tek bir beyitle bitmeyen cümle ve anlam silsileleri vardır. Bu şekilde bir beyitte kesintiye uğrayıp diğer beyitte devam eden cümleler varsa (cümlelerin devam ettiğine bir işaret olarak) beytin sonuna noktalama işareti konmamıştır. Bu uygulama yapılırken yeni beytin diliçi çevirinde ise her zamanki şekilde yine büyük harflerle cümleye başlanmıştır.

Diyolaglar tırnak işareti (“ ”) içinde aktarılmıştır.

Teoriden Pratiğe Diliçi Çeviri adlı çalışma rehber görülmüştür. Hususen ise Fatma Sabiha Kutlar Oğuz ile Emrullah Yakut’un ortak makalesinde yer alan Cem Dilçin’in konuya dair görüşleri²²⁴ ve belirtilen diğer noktalara uyulmaya çalışılmıştır.²²⁵

²²⁴ Bk. Cem Dilçin, “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri”, *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 233-234.

²²⁵ Fatma Sabiha Kutlar Oğuz - Emrullah Yakut, “Divan Edebiyatı Manzum Metinlerinin Diliçi Çevirisinde Anlamlandırma Sorunu”, *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*, haz. Prof. Dr. Sadık Yazar, Prof. Dr. Mücahit Kaçar (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 339-372.

B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ

[T 181b] Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün (Fa 'lün)

1 Her kelâmuñ ki olsa 'üvñanı
Nâm-ı Bârî vü ism-i Sübhâni²²⁶

Žarar irmez o nâmeğe ašlâ
Eşer itmez aña ğubâr-ı fenâ²²⁷

Ebter olmaz o nâme-i nâmî
Ki_ola ser-nâmesinde Hâķ nâmî²²⁸

Niçe ebter olur o defter kim
Ola ser-nâmesinde nâm-ı kerîm²²⁹

5 Söz ki ħamd ola aña efser-i tām
Olur ol 'ākıbet mülük-i kelām²³⁰

Ķāle'n-nebiyy şallalāhü 'aleyhi ve sellem *Küllü emrin zî-
bālin lem yübde ' bismillāh...el-ħadiş*²³¹

²²⁶ Eğer herhangi bir sözün başı Allah'ın Bârî (Yaradan) ve Sübhâni (noksandan uzak olan) isimleriyle başlarsa.

²²⁷ O kitaba asla bir zarar gelmez. Yokluk tozu ona zarar vermez (O, baki kalır).

²²⁸ Başlığında Hakk'ın adı olan o meşhur kitap sonuçsuz kalmaz.

²²⁹ Başlığında ihsanı çok olanın (Allah) adı varsa, bir defter nasıl sonuçsuz kalsın.

²³⁰ Şükür bir sözün eksiksiz tacı olursa, o söz, nihayetinde sözün hükümdarlarından olur.

²³¹ “Besmeleyle başlamayan her hayırlı ve meşru iş bereketsiz ve sonuçsuzdur.” mealindeki hadisin tam hâli *Küllü emrin zî-bālin lem yübde' ve fihi bismillāhırrāhmanırrahım fe-ħüve ebteru* şeklindedir. Hadis metni için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1991), 2/359.

İy Hüdâ-yı cihân u Rabb-i ümem
Mücid-i ʿ arş u ferş ü levh ü qalem²³²

Mülk-baḥşâ-yı tâc-ḡâr-ı cihâñ
Rûḡ-fermâ-yı ḡâleb-i bî-cân²³³

Senden itdi zuhûr kevn ü mekân
Oldı zâtuñ senüñ çü-genc-i nihân²³⁴

Vaşf-ı zâtuñda cümle ehl-i kemâl
Oldı ḡayrân u deng ü ebkem ü lâl²³⁵

10 Vaḡdet-i zâtuña cihâñ şâhid
*Li-meni'l-mülk Allâhü'l-vâḡid*²³⁶

İy cihân ḡaṡre baḡr-i cûduñdan
Vey güneş zerredür vücûduñdan²³⁷

Zâtuñı bilmede senüñ her ân
ʿ Ālem ü ʿ âlemî ḡamu ḡayrân²³⁸

²³² Ey kâinatın yaratıcısı olan Allah ve ey bütün ümmetlerin Rabb'i (terbiyecisi). Ey göğün (en yüksek noktasının), yeryüzünün, levhimahfuzun ve onu yazan kalemin yaratıcısı.

²³³ Dünyadaki taç sahiplerine ülke, cansız kalıplara (cesetlere) ruh veren.

²³⁴ Varlık ve kâinat senden ortaya çıktı. Senin varlığım ise gizli bir hazine gibi oldu.

²³⁵ Bütün bilgi ve marifet sahipleri senin varlığını tarif etmeye güç yetirememiş, bunu ifade etmeye kudret bulamamıştır.

²³⁶ Varlığının birliğine kâinat şahittir. "Mülk (hükümrânlık) tek olan Allah'ındır." (Mü'min 40/16).

■ Tam hâli "limeni'l-mülkü el-yevmelillâhi'l-vâḡidi'l-kahhâr" şeklinde olan ayetin mealî "Bugün hükümrânlık kimindir? Elbette tek ve mutlak hükümrân olan Allah'ındır" (Mü'min 40/16) şeklindedir.

²³⁷ Ey ki kâinat cömertlik denizinden bir damladır. Ey ki güneş varlığından ortaya çıkmış küçücük bir parçadır.

²³⁸ Her an senin varlığına şahit olmak açısından hem kâinât hem de içindekiler sürekli şaşır kalmaktadır.

Vaşf-ı zātuñda ins ü cinn ü melek
Cümle ser-geşte oldu hem-çü felek²³⁹

Añlamağda şıfātuñı ‘ālem
Olıcağ lāl u ‘āciz ü ebkem²⁴⁰

15 Zātunuñ fehmi oldu kār-ı muḥāl
‘İlm ü ‘aql oldu aña bend ü ‘iḳāl²⁴¹

‘Aql u ‘ilm ile fehm-i zāt-ı Hudā
Çün bilinmek muḥāldür yārā²⁴²

Lāzım oldu ki vāsıta bulına
‘İlm-i zāt anuñ-ıla fehm olına²⁴³

Aña vardur vesāyit-i eclī
Ya‘ nī esmā-yı ḥazret-i Mevlī²⁴⁴

İsm-i zāt-ı Hudā-yı Yezdānī
Her *kime* olsa yār-i rūḥānī²⁴⁵

²³⁹ Bütün insan, cin ve meleklerin kafası varlığını tarif etmek noktasında gökler gibi karıştı.

²⁴⁰ Kâinat, senin niteliğini idrak etmekte güçsüz ve aciz kalmıştır.

²⁴¹ Varlığını anlamak imkânsız bir iştir. Bilgi ve akıl bu imkânsız iş için bir bağıdır.

²⁴² Allah'ın varlığının anlaşılması akıl ve bilgiyle mümkün değildir.

²⁴³ Bir araç bulunması gerekmiştir ki onun varlığının bilgisi bununla anlaşılabilirdi.

²⁴⁴ Onun anlaşılabilmesi için vasıtalar vardır. Bunlar kâinatın sahibi olan hazreti Allah'ın isimleridir.

²⁴⁵ Allah'ın zatının ismi kime manevi bir sevgili olsa.

■ Metinde *kime* şeklinde kaydedilen kelime anlam ve vezin esas alınarak *kime* şekilde düzenlenmiştir.

■ *rūḥānī* olarak kaydettiğimiz kelimedeki r harfinin yerinde metinde vav harfi bulunmaktadır.

20 Çalbi meclâ-yı zât-ı sermed olur
Dili baħr-i  ul m-ı b -ħad olur²⁴⁶

Besmele evvelinde oldu o med
R h-ı k y-ı muħabbete ser-ħad²⁴⁷

Reh-revi sırr-ı H k k'a mahrem ider
Dilin  yine-i m kerrem ider²⁴⁸

*M m*d r sırr-ı nok ta-i vaħdet
S like   ayn-ı  eŐme-i ħikmet²⁴⁹

  Ulem  sırrına deh n açmaz
Fu al  remzine bey n a maz²⁵⁰

25 *S m*i dend nesinde raħne-i l 
Oldı her biri b b-ı r h-ı h d ²⁵¹

Ol ged kden gir r dil-ile rev n
Çal  a-i sırr-ı vaħdete her  n²⁵²

K y-ı tevh de r h-ı v si  d r
Bu  ar k n delili Őari  d r²⁵³

²⁴⁶ Onun kalbi, ebed  tecelli yeri, g nl  de sınırsız ilimler denizi olur.

²⁴⁷ Besmelenin başındaki o uzatma (işareti), sevgi mahallesine giden yolun sınırı oldu.

²⁴⁸ Yolcuyu, Hakk'ın sırrına sırdaş eder. Gönlünü o yüce Allah'ın aynası h line getirir.

²⁴⁹ Mim harfi, vaħdet noktasının sırrıdır. Yolcu için hikmet  eŐmesidir.

²⁵⁰ Bilginler sırrına ağız açmaz. Fazilet sahipleri iŐaretine açıklama yapmaz.

²⁵¹ Sin harfinin diŐlerindeki yokluk boŐluklarının her biri hidayet yolunun kapısı oldu.

²⁵² Her an gönlüyle, Allah'ın birliğinin sırrı olan kaleye o delikten girip gider.

²⁵³ Birlik mahallesine giden geniş bir yoldur. Bu yolun ispatı Őariat koyan Allah'tır.

Bā-i bismillāh oldı sırr-ı ‘azīm
Noqtasıdur medār-ı heft-iqlīm²⁵⁴

Evvelinde celālenüñ ol harf
Oldı baħr-i ‘ulūm u sırr-ı şigerf²⁵⁵

30 Vaħdet-i Haħk‘a toğru şāhiddür
İsm-i zāt evveli çü vāhiddür²⁵⁶

*Lām*dur kalb-i ‘ilm ü hadd-i ‘amel
Añlamaz sırrını ‘uķūl-ı üvel²⁵⁷

Ya‘ nīkullāb-ı sırr-ı vaħdetdür
Zākire cāzib-i kerāmetdür²⁵⁸

Mü’mine *hāsı* ‘urve-i vüşkā
‘Urvedür līk *le’nfisāme lehā*²⁵⁹

‘Aceb ism-i şerīfidür Raħmān
Sırrını kaçd olınsa şerħ ü beyān²⁶⁰

²⁵⁴ Bismillah lafzının bâ harfı büyük bir sır oldu. Bunun noktası yedi iklimin (ülke) yörengesidir.

²⁵⁵ O harf yüceliğin (yüce isminin) öncesinde ilimler denizi ve şeref sırrı oldu.

²⁵⁶ Zatinın isminin başı tekliktir (elif harfi) ki Hakk’ın birliğine doğru bir şahittir.

²⁵⁷ İlimin merkezi ve amelin sınırı lām harfidir. Akıllı geçinenler onun sırrını anlamaz.

²⁵⁸ Yani birlik sırrının kancasıdır. Zikir ehli için kerametın dikkat çekicisidir.

²⁵⁹ He harfi Müslüman kimse için en sağlam bir kulptur. Kopmayan bir kulptur.

■ Arapça’da *el-Urvetü’l-vüskā* şeklindeki terkip *en sağlam kulp* anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim’deki iki ayette bu ifade zikredilmiştir (Bakara 2/256, Lokman 31/22). Aynı tabire hadislerde de rastlanmaktadır (Gıyaseddin Arslan, “el-Urvetü’l-Vüskâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2012], 42/185-186). “...femen yekfur bi’t-tâğüti ve yu‘min billāhi fekadı stemseke bi’l-urveti’l-vüskā le’nfisāme lehā...” şeklinde devam eden ayetin meali “...Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah’a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır.” (Bakara 2/256) şeklindedir.

²⁶⁰ Raħmān ismi, şaşırtıcı olan yüce bir isimdir. Sırrının açıklama ve tarifine çalışılsa.

35 Olsa deryâ midâd u hem eşcâr
 alem olup yazılsa leyl ü nehâr²⁶¹

[T 182a] Biñde birin muhâl şerh itmek
 İns ü cin cümle şarf kılsa emek²⁶²

Lik herkes be-adr-ı fehm ü zekâ
 Añlamış sırrını anuñ cānâ²⁶³

*Elif*dür aşâ-yı mürşid-i rāh
 omaz elden anı ten-i āgāh²⁶⁴

*Lām*dur baħr-i vaħdete lenger
 Keşť-i tiz ider anuñla sefer²⁶⁵

40 Sālik anuñla azm-i maşad ider
 Kūy-ı cānāna anuñ-ıla gider²⁶⁶

Bād-ı fitne vezān olup her sū
 İtse emvāc-ı kesret aña ğulū²⁶⁷

Bulur ol lenger-ile zātı necāt
 Hem virür sālīke qarār u şebāt²⁶⁸

²⁶¹ Deniz(ler) mürekkep ağalar da kalem olup gece gündüz yazılsa.

²⁶² Bütün insan ve cinler emek harcasalar, binde birini izah etmek mümkün olmaz.

²⁶³ Ama ey sevgili! Herkes onun sırrını kendi anlayış ve zekāsı nispetinde anlamıştır.

²⁶⁴ Elif harfı, yol rehberinin deĝneĝidir. Uyanık olan vücutlar (insanlar) onu elinden bırakmaz.

²⁶⁵ Lām harfı, birlik denizine (atılan) apadır. Süratli gemiler sefere onunla ıkar.

²⁶⁶ Yolcu hedefine onunla azmeder. Sevgilinin mahallesine onunla gider.

²⁶⁷ Fitne rüzĝarı her taraftan esse. Birçok dalga ona doğru taşıp gelse.

²⁶⁸ O apayla kurtuluş bulur. Ayrıca yolcuya azim ve kararlılık verir.

Çarḥ-ı ʿirfāna rāsı oldu hilāl
Hāsıdur ʿayn-ı āfıtāb-ı kemāl²⁶⁹

Mihr ü mehdür egerçi bunlar i cān
Yoğ bularda zevāl-ile noḳsān²⁷⁰

45 Ne bu mihre ebed zevāl irişür
Ne mehe naḳş-ıla melāl irişür²⁷¹

Mimi miḳāt-ı Tūr-ı vaḥdetdür
Pişvā-yı reh-i muḥabbetdür²⁷²

Ḥalka-i bāb-ı maʿrifet oldur
Evvel-i mihr-i maʿdelet oldur²⁷³

Zākire bu ḥurūf bu esmā
Oldı her biri ʿayn-ı necm-i hüda²⁷⁴

Her kimüñ zikri olsa bu esmā
Menzil-i ḳuds olur aña meʿvā²⁷⁵

50 Bunları şerḥ-ile beyān olmaz
Sırr-ı Ḥaḳʻdan bular ʿayān olmaz²⁷⁶

²⁶⁹ Râ harfi, irfan göğüne hilâl oldu. Hâsı, olgunluk güneşinin kaynağıdır.

²⁷⁰ Ey cān! Her ne kadar bunlar ay ile güneş olsalar da bunlarda yok olma veya eksilme olmaz.

■ Şair iy ifadesini i şeklinde teleffuz etmek yoluyla zihafıtan korunmaya çalışmıştır.

²⁷¹ Ne bu güneşe ebediyen yok oluş, ne de aya bir noksanlıktan ötürü üzüntü gelir.

²⁷² Mim harfi birliğin önceden belirlenen Tûr Dağı'dır. Aşk yolunun önderidir.

²⁷³ Marifet kapısının halkası odur. Adalet güneşinin başı odur.

²⁷⁴ Bu harfler ve bu isimlerin hepsi zikir ehli için hidayet yıldızı oldu.

²⁷⁵ Kim bu isimleri zikrederse onun yurdu mukaddes konak (cennet) olur.

²⁷⁶ Bunları açıklayıp anlatmak mümkün olmaz. Bunlar Hak sırlarındandır. Âşikâr olmazlar.

Ol-çadar añlanur ki bu esmâ
Oldı ʿ ayn-ı delîl-i zât-ı Hudâ²⁷⁷

İsm-ile varılır müsemâyâya
Lafzdan yol bulındı maʿ nâyâ²⁷⁸

Lîk ol ʿ ilm-i zâta kıldı İlâh
Vâsıta ism-i pâkini her gâh²⁷⁹

Tâ ki tâlib anuñla vâşıl ola
ʿ İlm-i tevhîdi künhi ile bile²⁸⁰

55 ʿ Āķile lâzım oldı-kim her gâh
Ola vird-i zebânı bismillâh²⁸¹

Yâ İlâhî be-ħaķķ-ı faħr-i cihân
Zikrũni eyle cānuma cānân²⁸²

Dilümi zikrũñ-ile yâr eyle
ʿ Aşķuñ-ıla tenüm nizâr eyle²⁸³

Mâsivâyı ķamu ķıķar dilden
Beni ķurtar bu ķâr-ı müşķilden²⁸⁴

²⁷⁷ Bu isimler anlaşılabilirliği oranında Allah'ın varlığının delili oldu.

²⁷⁸ İsmiyle (Allah) zatına mahsus ilahî isimlere ulaşılır. Sözdən anlama yol bulunmuştur.

²⁷⁹ Ancak, Allah, her zaman temiz ismini zatının bilgisi için bir aracı kılmıştır.

²⁸⁰ Böylece onu isteyenler (Allah'a) onunla ulaşsın. Allah'ın birliğine iman etme ilmini özüyle öğrensin.

²⁸¹ Akıl sahibine lazım olan şey, dilinin sürekli "bismillâh" zikrini okumasıdır.

²⁸² Ey Allah'ım! Kâinatın övüncü (peygamber) hakkı için, zikrini canıma sevgili eyle.

²⁸³ Dilimi (ve kalbimi) zikrinle dost kıl. Vücutumu aşkıyla zayıflat.

²⁸⁴ Senden gayrı her şeyi gönlümden çıkar. Beni bu zor işten kurtar.

Yek-dil ü yek-murād u yek-derd it
Ehl-i derd içre bendeñi ferd it²⁸⁵

60 Göñlüme girmesün muḥabbet-i ğayr
Kılmasun gözlerüm cihānı seyr²⁸⁶

Ḳalbümi ğayrıdan muṭahhar kıl
Nūr-ı tevḫīd-ile münevver kıl²⁸⁷

**Münācāt be-Dergāh-ı Ḳāḍıyü'l-ḥācāt u Refi'ü'd-derecāt
Celle Şānuhū ve 'Azeme Burhānuhū²⁸⁸**

Yā İlähī günāh-kāram ben
Nefs elinden zebūn u zāram ben²⁸⁹

Mübtelā-yı belā-yı 'işyānam
Nefs-i şūmuñ elinde ḫayrānam²⁹⁰

Bir nefes şıdķ-ıla 'ibādet yok
Ḳalbdе zerrece şafāvet yok²⁹¹

65 Beni eyler bu nefis-ile şeyṭān
Mā'il-i zenb ü rāğıb-ı 'işyān²⁹²

²⁸⁵ Bir gönül, bir arzu, bir dert sahibi eyle. Bu kulunu dertliler içinde müstesna eyle.

²⁸⁶ Başkalarının sevgisi gönlüme girmesin. Gözlerim dünyayı seyretmesin (dünya manzarasında takılı kalmasin).

²⁸⁷ Kalbimi başkalarının varlığından temizle. Allah'ın birliğine iman nuruyla nurlandır.

²⁸⁸ **Herkesin Dileğini Yerine Getiren ve Dereceleri Yükseltenin (Allah) Kapısına Yakarış Şanı ve Delili Yüce Olsun**

²⁸⁹ Ey Allah'im! Günahkârım. Nefis sebebiyle aciz düşmüşüm, inlemekteyim.

²⁹⁰ İsyankârlık belasına müptela olmuşum. Kötü nefsin elinde şaşkın bir hâldeyim.

²⁹¹ Bir nefeslik (kadar) doğrulukla ibadet(im) yok. Kalb(im)de çok az bir temizlik bile yok.

²⁹² Bu nefis ile şeytan beni günaha meyilli ve isyana istekli eyler.

Ben mey-i ğaflet-ile ser-gerdân
Vaqt-i 'ömr ise bād-veş güzerân²⁹³

Ġafletüm gün-be-gün teraqqîde
Furşat-ı 'ömr ise tedennîde²⁹⁴

Hâşıl-ı 'ömrüm oldı cümle hebâ
Ne hüner var ne ma' rifet ne şafâ²⁹⁵

Giçdi ğafletle 'ömrümüñ varı
Bulımadım rızâ-yı Cebbâr'ı²⁹⁶

70 Sehvdür secde eylesem kârum
Nefse tâbi' durur dil-i zârum²⁹⁷

Rûz u şeb hâlüm oldı cürm ü günâh
Bî-' amel rû-siyâh u kârı tebâh²⁹⁸

' Âlem içre benüm gibi bed-hâl
Yok-durur yâ muhavvilü'l-aḥvâl²⁹⁹

Erḥamü'r-râḥimînsin yâ Rabb
Ekremü'l-ekremînsin yâ Rabb³⁰⁰

²⁹³ Ben gaflet (aymazlık) şarabıyla sarhoşken ömrümün vakitleri rüzgâr gibi geçer.

²⁹⁴ Gafletim günden güne artarken ömrüm fırsatım kaçmaktadır.

²⁹⁵ Ömrümün neticesi heba oldu. Ne hüner ne marifet ne de huzurum var.

²⁹⁶ Ömrüm sermayem gafletle geçti. Cebbâr olan Allah'ın rızasını bulamadım.

²⁹⁷ Secde etsem yanılırım. Ağlayıp inleyen gönlüm nefse uymaktadır.

²⁹⁸ Gece gündüz suç ve günah içindeyim. Ameli olmayan, kara yüzlü, işi gücü mahvolmuş bir kimseyim.

²⁹⁹ Ey hâlleri başka hâllere çeviren! Dünyada benim gibi kötü hâlde bir kimse yoktur.

³⁰⁰ Yâ Rab! Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin. Yâ Rab! Sen cömertlerin en cömertisin.

Bir bölük derd ü mend ü bî-ser ü pā
Künc-i zulmetde alayuz hāā³⁰¹

75 Sensin ol luı o cihān-perver
 Ālemüñ zenbi zerreden kemter³⁰²

efatüñ barinüñ nihāyeti yo
Lu u ihsānuñuñ da āyeti yo³⁰³

Rametüñ emsinüñ yanında ünāh
Zerreden kem-durur bi-amdillāh³⁰⁴

Yā İlāhī o zāt-ı pāküñ iün
ūr-ı  uā-ı derd-nākün iün³⁰⁵

Ādem'ün afvet ü afāısı iün
ıdk-ıla tevbe vü bükāısı iün³⁰⁶

80 Enbiyā eyi Nū-ı mürsel iün
Da' vet-i Hā'da sa' y-i ekmel iün³⁰⁷

³⁰¹ Bir bölük dertli, sefil ve perian kiiler olarak bir tenha köede kalır mıyız? Hāā!

³⁰² Sen ihsanı ok olan, kâinatı koruyup gözetensin. Ālemin ünahı (senin katında) zerreden daha küüktür.

³⁰³ Senin efkat denizinin sonu yol. Lütuf ve ihsanının da sonu yok.

³⁰⁴ ükürler olsun ki ünah senin rahmet üneinin yanında zerreden daha küüktür.

³⁰⁵ Ey Allah'ım! O temiz zatın ve dertli āıklarının tuzu (hakkı) iin.

■ Metinde *ol* eklinde kaydedilen zamir, vezin gerei *o* eklinde düzenlenmitir.

³⁰⁶ Ādem peygamberin temizlii ve saflıı, dorulukla ettii tövbe ve alayı (hakkı) iin.

³⁰⁷ Peygamberlerin pîri Nuh peygamber (hakkı) iin. Hakk'a davette tam bir gayret (hakkı) iin.

Ol ebü'l-enbiyâ-y-içün ki aña
Eyledüñ nârı gülşen-i zibâ³⁰⁸

Ol nebî haqqı kim yoluñda revân
Cânımı eyledi saña qurbân³⁰⁹

Dağı Ya^c qûb içün ki niçe zamân
Hasret-i Yûsuf-ıla itdi figân³¹⁰

Yûsuf'ın rikqat ü belâsı-y-içün
Rûz-ı ğurbetdeki ^c anâsı içün³¹¹

85 Dağı Eyyûb içün ki şabr itdi
Çünki cisminde germ-i ğam bitdi³¹²

Şevk-i Mûsâ içün ki zâr itdi
Tûr'ı ol şevk bî-qarâr itdi³¹³

Ol nebî çünki nâle kılduğı dem
İñledi anuñ-ıla berr-ile yem³¹⁴

[T 182b] Hikmet-i Haqq-içün Süleymân'uß
^c Adl u dâd-ile hükmi içün anuñ³¹⁵

³⁰⁸ O peygamberlerin babası (Hz. İbrahim hakkı) için ki onun için ateşi güzel bir gül bahçesi eyledin.

³⁰⁹ Canımı senin yolunda kurban eden (Hz. İsmail) peygamber (hakkı) için.

³¹⁰ Nice zaman Yusuf'un hasretiyle inleyen Yakup'un (hakkı) için de.

³¹¹ Yusuf'un incelik ve belası, gurbet günlerindeki zahmeti için.

³¹² Sabreden Eyüp peygamber (hakkı) için de. Zira vücudunda ızdıraplı bir hararet oldu.

³¹³ Musa'nın arzusu (hakkı) için ki ağlayıp inledi. O arzu Tûr Dağı'nı şaşkına çevirdi.

³¹⁴ O peygamber (hakkı) için ki o inleyince yer yüzü ve deniz(ler) de inledi.

³¹⁵ Hakk'ın hikmeti (hakkı) için. Süleyman'ın adalet ve merhametle hükmetmesi (hakkı) için.

Ol nebî-çün ki didi Ḥayy u Ḳadīm
Anı minşār idince dü-nīm³¹⁶

90 Dem-i ʿĪsā içün ki kıldı duʿā
Mürdeyi eyledi o dem ihyā³¹⁷

Ḥātemü'l-enbiyā içün ki revān
Yüzi şuyına yaradıldı cihān³¹⁸

Gelmese ʿāleme o nūr-ı Ḥudā
Yaradılmazdı ʿarş u ferş ü semā³¹⁹

Anuñ aşḫābı āli hürmeti-çün
Muʿcizātı kemāli hürmeti-çün³²⁰

İy cihān ḥalkına Raʿūf u Raḥīm
Kerem ü luḫfı çok ʿaḫāsı ʿamīm³²¹

³¹⁶ O peygamber (Zekeriya) hakkı için ki testere onu ikiye ayırınca Allah'ın Hayy (ebedî olan) ve Kadīm (ezelî olan) isimlerini zikretti.

■ Metinde *minşātā/münşātā* şekillerinde okunabilir gözüken kelimenin Hz. Zekeriya'nın testere ile ikiye kesilmesi hakkındaki rivayete istinaden kelimenin testere anlamına gelen *minşār* olması gerektiği kanaatiyle bu şekilde düzenleme yapılmıştır.

³¹⁷ İsa'nın kanı (hakkı) için ki o dua eder etmez ölüyü diriltti.

³¹⁸ Kâinatın yüzü suyu hürmetine yaratılmış olduğu peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) hakkı için.

³¹⁹ Allah'ın nuru olan o peygamber kâinata gelmemiş olsaydı, gök kürsüsü, yeryüzü ve gökyüzü yaratılmazdı.

³²⁰ Onun arkadaşları ve ailesi hatırı için. Mucizeleri ile ahlak, ilim ve faziletindeki üstünlüğü hatırı için.

³²¹ Ey dünyadaki insanlık için Raûf (çok esirgeyen) ve Raḥīm (ahirette müminlere merhamet eden) olan! Cömertlik ve lütfü çok olan, bağışlaması bol olan.

95 Keremüñ honınuñ nihâyeti yok
Başış u cûdiñuñ da gâyeti yok³²²

Gebr ü tersâ vü ehl-i deyr ü Yehûd
Saña dir cümlesi hüve'l-ma' bûd³²³

Cümle millet senüñ taleb-kâruñ
Var her yirde bülbül-i zâruñ³²⁴

Cümle diller cemâlüne hayrân
Her zebân zikrûñ-iledür gūyân³²⁵

Қәлелләһү Тебәреке ve Те'älä *ve in min şey'in illā*
*yusebbihu bi-ḥamdih*³²⁶

Seni cüyende cümle ḥalk-ı cihân
Seni gūyende 'āşık-ı nālân³²⁷

100 Her taraf güft ü gūñ-ıla memlū
Ehl-i mihrâb u ehl-i dîn kamu³²⁸

Ādem ü cinn ü murğ u māhī heb
Cân u dilden ider rızāñı taleb³²⁹

³²² İhsan sofranın bitimi yok. İkrâm ve cömertliğinin sınırı yok.

■ ḥon, yaygın olarak *ḥ'ân* şeklinde ifade edilen kelimedir.

³²³ Ateşperest, Hristiyan, manastır ehli (rahip ya da rahibe) veya Yahudi olmak üzere herkes sana "O kendisine kulluk edilendir." der.

³²⁴ Bütün milletler sana taliptir. Her yerde inleyerek seni zikreden bülbülün vardır.

³²⁵ Bütün gönüller yüz güzelliğine hayrandır. Her dil senin zikrini söyleşmektedir.

³²⁶ Mukaddes ve yüce Allah şöyle buyurdu: "O'nu hamd ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur." (İsrâ 17/44).

³²⁷ Dünyadaki bütün halklar seni aramaktadır. Bütün inleyen aşıklar senden bahsetmektedir.

³²⁸ Kible ehli ve Müslüman olanların hepsi (seni zikreder). Her taraf senin zikrinle doludur.

³²⁹ Âdemoğlu, cinler, kuşlar, balıklar her şey can ve gönülden rızanı ister.

Yā İlähî egerçi ben bî-râh
Rûz u şeb kârum oldı fışķ u günâh³³⁰

‘ Āşÿem gerçi fışķ u cürmüm çok
Vaḥdetüñde velîk şübhem yok³³¹

Umaram maḥz-ı luṭf u fazluñdan
Dil ü cānumda ‘ aşķuñ ide vaṭan³³²

105 Dili mihrüñle pür-ziyâ eyle
Seri ‘ aşķuñla pür-hevâ eyle³³³

Şoñ nefes zikrũñ ola yâr baña
Ġamuñi eyle Ġam-güsâr baña³³⁴

Baña kabrümde ‘ aşķuñ olsun yâr
Mihrüñi eyle mûnis ü Ġam-ġâr³³⁵

Mâ-ḥaşal Ġayrıdan idüp vaḥşet
Eylesün derdüñ-ile dil ülfet³³⁶

³³⁰ Ey Allah'ım. Ben her ne kadar yolunu şaşırmiş, gece gündüz ahlaksızlık ve günaha dalmış isem de.

³³¹ İsyankârlığım, ahlaksızlığım ve kabahatim çok ise de senin birliğine inanmakta bir şüphem yoktur.

³³² Senin bağışlaman ve cömertliğinden umuyorum ki senin aşkın gönlümü ve canımı vatan kılsın.

³³³ Gönlümü güneşinin nuruyla doldur. Başımı aşkınla arzu dolu eyle.

³³⁴ Senin zikrin son nefesimde bana sevgili olsun. Derdini bana derman eyle.

³³⁵ Aşkın bana kabrimde sevgili olsun. Dostluğunu benim için cana yakınlık ve keder giderici eyle.

³³⁶ Gönlüm senden başka her şeye yabancılaşıp yalnızca senin derdinle yakınlaşsın.

İy bizi yokdan eyleyen icād
Bizi itdûñ çü luţfuña mu' tād³³⁷

110 Dilerüz şimdi iy kerem kâıı
Žu' afānuñ olup nigh-bāıı³³⁸

Mekr ü ħıylele olmayup meftûn
Nefs ü şeytāndan olayuz me'mûn³³⁹

Dār u dünyādan eyledükde güzer
İdem imān-ı kāmıl ile sefer³⁴⁰

Nûr-ı imān ola qarīn ü refīķ
Olayuz tā ki raĥmetüñe ĥaķīķ³⁴¹

Der-Na't-i Seyyidü'l-Kevneyn ü Faĥru's-şakāleyn
'Aleyhi mine's-Şalāti Ekmelühā ve mine't-Taĥıyyāti
Efđalühā mā Dāreti'l-ekvānu ve Tebeddelet'il-ezmān³⁴²

İy işigi cihāne cāy-ı necāt
Faĥr-i kevneyn ĥ'āce-i ' araşāt³⁴³

³³⁷ Ey bizi yoktan var eden! Bizi iyilik ve cömertliğine alışkın eyledin.

³³⁸ Ey cömertlik kaynağı! Şimdi zayıfların gözeticisi olmanı dileriz.

³³⁹ Böylece, nefsin ve şeytanın aldatma ve hilelerine kanmayıp emniyette olalım.

³⁴⁰ Meskenden ve dünyadan giderken kāmıl bir imanla seferimi yapayım.

³⁴¹ İmanın nuru yakın ve arkadaş olsun ki rahmetine layık olalım.

³⁴² **Varlığın ve Değişen Zamanların Sebebi Olan, Dünya ve Ahiretin Önderi ve İnsanların ve Cinlerin Övücünün Övgüsü Selamların En Noksansız ve Güzeli Üzerine Dua Olsun**

■ Metinde *tebeddeleti'l-elvān* şeklinde görülen terkip, cümlelerin bağlamı dikkate alınarak *tebeddeleti'l-ezmān* olarak düzenlenmiştir. Ezmān, Arapça'da zaman kelimesinin çoğuludur.

³⁴³ Ey kapısı kâinata kurtuluş yeri olan! Dünya ve ahiretin övücü, mahşer yerinin öğretmeni.

115 Nokta-i zāt-ı pāki ıutb-ı vüçüd
Oldı vech-i laıfı levh-i şühüd³⁴⁴

Gelmese ‘āleme o gevher-i pāk
Yaradılmazdı günbed-i eflāk³⁴⁵

Rehber-i halk u reh-nümā-yı sübül
Nüşha-i cāmi‘ ü mezāhir-i gül³⁴⁶

Zātı olmışdı vaıdete mir’āt
Nāmı oldı anuñ meşāhid-i zāt³⁴⁷

Muştafa idi kân-ı naıd-i vüçüd
Hılkat-i kāyinātdan maışūd³⁴⁸

120 Feyz-i ümmü’l-kitāb idi o cemil
Aña ümmid idi Hudā-yı celil³⁴⁹

Qā’id-i halk u hādî-i ‘ālem
Şāh-ı *levlāk* ü müktedā-yı ümem³⁵⁰

³⁴⁴ Temiz varlığının noktası varlığın başlangıcıdır. Saf yüzü İlahî tecellilere şahit olan bir yüz oldu.

³⁴⁵ Eğer o kâinata gelmeyecek olsaydı, gökler yaratılmazdı.

³⁴⁶ Halk ve yolların rehberi. Bütün güzel isim ve ahlakların örneği, gülün tezahürü.

³⁴⁷ Varlığı, birliğin aynası, ismi de Allah’ın varlığının yansıması olmuştu.

³⁴⁸ Mustafa, varlığın kaynağı ve kâinatın yaratılma sebebiydi.

³⁴⁹ O güzel, levh-i mahfuzun bereketiydi. Yüce Allah onun umduydu.

³⁵⁰ Halkın kılavuzu, kâinatın hidayet getireni, “levlāk”ın sultanı ve ümmetlerin önderidir.

■ *Levlâke levlâke lemâ halaktü’l-eflâke* (Sen olmasaydın, sen olmasaydın, âlemi yaratmazdım) şeklindeki ifade kutsî hadis olarak nitelendirilip çeşitli İslâm âlimlerinin eserlerine yansımış ve klasik Türk şairleri de bu ifadeyi sıkıca ıktibas etmişlerdir (Bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* [Ankara: TDV Yayınları, 2000], 121-123).

Zâtı bir dürr-i pāk idi ki aña
Yiridür dinse dürre-i beyzâ³⁵¹

Şāh-ı Yeşrib sülāle-i Baḥḥā
Nükte-dān-ı rumūz-ı *mā evḥā*³⁵²

Kāşif-i sırr-ı *Kâf ve'l-Kur'ân*
Şāriḥ-i metn-i remz-i *er-Rahmân*³⁵³

125 Sensin ol şeh-süvār-ı berḳ-i 'inān
Bir adım oldu saña kevn ü mekân³⁵⁴

Zîr-i bāruḥda çarḥ pür-ḥamdur
Saña kem-pāye 'arş-ı a' zamdur³⁵⁵

Himmetüñ bir ḳadem ḳılup kevni
İtdi taḥşîl levn-i bî-levni³⁵⁶

Çeşmün ırmadı sūy-ı aḳdesden
Giçdi dünyāda 'ıyş-ı enfesden³⁵⁷

³⁵¹ Onun şahsı temiz bir inci idi. Dolayısıyla ona ak inci denilse uygundur.

³⁵² Yesrib'in sultanı, Bathâlîların soyundan. "Mâ-evḥâ"nın işaretini anlatan.

■ Yesrib Medîne'nin, Bathâ ise Mekke'nin eski adıdır (Cengiz Aydın, *Şeyh Hüsameddin Uşşâkî Divânî'nda Dînî ve Tasavvufî Unsurlar* [Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014], 62). *Fe-evḥâ ilâ 'abdihi mâ-evḥâ* şeklinde olan ayetin meali: "Böylece Allah kuluna vahyini iletti." (Necm53/10).

³⁵³ "Kâf ve'l-Kur'ân"ın sırrını ortaya çıkaran. "Er-Rahmân" teriminin açıklamasını yapan.

■ "Kâf. Şanı yüce Kur'ân'a yemin olsun!" (Kâf, 30/1). Er-Rahmân, Allah'ın doksan dokuz isminden biridir ve ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'deki surelerden birinin de adıdır.

³⁵⁴ Sen önderlik etmenin şimşek gibi usta süvarisisin. Sana varlık ve kâinat bir adım (kadar yakın) oldu.

³⁵⁵ Gök senin ağırlığının altında bükülmüş hâldedir. Senin en küçük derecen yüksek arştır.

³⁵⁶ Yardımın, varlığı bir basamak kılıp renksiz olan renkleri öğrendi.

³⁵⁷ Gözün mukaddes taraftan başka yöne bakmadı. Dünyada güzel yaşamaktan vazgeçti.

TİR-i himmetle eyle çekdi kemān
Kim nişān oldu aña kevn ü mekān³⁵⁸

130 Kābza-i himmetinde çarḥ-ı dü-tā
Bir kepāde nişāne *ev ednā*³⁵⁹

Allāh Allāh nedür bu ḥulḳ-ı ‘aẓīm
Ümmetine kemāl-i luḳfi ‘amīm³⁶⁰

Ol gice kim Ḥudā idüp da‘vet
Ḥāşıl oldu aña dem-i vuşlat³⁶¹

Bir ‘aceb leyl idi o leyle-i pāk
Sırrını añlamazdı her idrāk³⁶²

Ka‘be gibi siyāh idi dünyā
Oldı ‘uşşāka bā‘ iş-i sevda³⁶³

135 Gicedür ehl-i ‘aşḳ-ıla hem-rāz
Gicedür ehl-i şevḳ-ile dem-sāz³⁶⁴

Şebdür iden rumūz-ı ‘aşḳı nihān
Bā ‘iş-i vuşlat oldu şeb iy cān³⁶⁵

³⁵⁸ Gayret okuyla öyle bir yay çekti ki varlık ve kâinat ona hedef oldu.

³⁵⁹ İki büküm olan gök, yardımının tutacağında yakın bir işaret veya daha yakındır.

■ *Fe-kāne kâbe kavseyni ev ednā* şeklinde olan ayetin meali: “Öyle ki (Peygamber’e olan mesafesi) iki yay (aralığı) kadar hatta daha yakın oldu.” (Necm53/9).

³⁶⁰ Allah Allah! Bu ne büyük bir ahlaktr. Ümmetine iyilik ve cömertliği (ne kadar da) çoktur.

³⁶¹ O gece Allah onu davet etti ve ona kavuşma vakti geldi.

³⁶² O temiz gece bir acayip geceydi ki o gecenin sırrını her akıl sahibi idrak edemez.

³⁶³ Dünya Kâbe gibi kara idi (kötülük içindeydi). Âşıklara kara sevda sebebi oldu.

³⁶⁴ Gece, âşıkların sırdaşdır. Gece, arzu sahiplerinin dostudur.

Geldi ol gice peyk-i Rabb-i enâm
Muştafâ'nuñ öñinde virdi selâm³⁶⁶

Didi iy zâtı kâyinâta sebeb
Rabb-i 'izzet vişâlûñ itdi taleb³⁶⁷

[T 183a] Didi-kim evvelâ kıyâm itsün
Cānib-i Kuds'e dek hırām itsün³⁶⁸

140 Anda ervāḥ-ı enbiyāya tamām
Olsun ol pīşvā-yı ḥalk imām³⁶⁹

Şoñra itsün 'urūc eflāke
İrişe tā ki zirve-i pāke³⁷⁰

Mā-ḥaşal emr-i Ḥaḫḫ-ıla ol ḥān
Tırdı vü sūy-ı Kuds'e oldı revān³⁷¹

Geldi Aḫşā'ya itdi seyr ü hırām
Oldı ervāḥ-ı enbiyāya imām³⁷²

³⁶⁵ Aşkın işaretlerini gizleyen gecedir. Ey sevgili, gece kavuşmak konusu oldu.

■ Şairin mahlasının *Rumûzî* olması sebebiyle *Şebdür iden Rumûzî* 'aşkı nihân şeklinde okunması yoluyla şairin kendi mahlasına da işaret ettiği düşünülebilir.

³⁶⁶ Mahlukatın Rabb'inin habercisi o gece gelip Mustafa'nın (s.a.v.) önünde selam verdi.

³⁶⁷ "Ey varlığı kâinatın varlık sebebi olan! Yüce Rab seninle bir araya gelmek istedi." dedi.

³⁶⁸ "Önce kalkıp Kudüs yönüne doğru ilerlesin." dedi.

³⁶⁹ "Orada bütün nebilerin ruhları önünde imam olsun."

³⁷⁰ "Sonra göklere yükselsin ki temiz zirveye ulaşabilsin." dedi.

³⁷¹ Neticede, Hakk'ın emriyle o sultan kalkıp Kudüs'e doğru hareket etti.

³⁷² Mescid-i Aksâ'ya gelip orayı dolaşıp seyretti. Nebilerin ruhlarına imamlık yaptı.

Cümlesi andan itdi istimdād
Enbiyā cümle aldı anda murād³⁷³

145 Şoñra ‘azm itdi sūy-ı eflāke
Bağmadı gitdi cānib-i hāke³⁷⁴

Sidreye irdi çünki ol mes‘ūd
Peyk-i Hāk ol arada itdi ku‘ūd³⁷⁵

Didi iy himmet-ile qadri yüce
Vuşlat-ı Hāk senüñ durur bu gice³⁷⁶

Yüri ‘azm eyle lā-mekān iline
Menzil-i vaşla cān-ı cān iline³⁷⁷

Saña bu qadr bu ‘arşada pādaş
‘Aşqdur saña rehber ü yoldaş³⁷⁸

150 Bildi fahr-i cihān-kim ol cā
Tāyir-i qudse olıcağ me‘vā³⁷⁹

³⁷³ Bütün nebiler ondan yardım istedi ve muratlarına onun vesilesiyle erişti.

■ anda: metinde *andan* şeklinde yazıldığı hâlde vezin ve anlam karinesi gözetilerek metin tamiri yapılmıştır.

³⁷⁴ Sonra yeryüzüne bakmayıp doğruca göğe doğru azmetti.

³⁷⁵ O bahtiyar kişi Sidre’ye ulaştınca (yanındaki) Hakk’ın habercisi (Hz. Cebrâil) orada durdu.

³⁷⁶ “Ey ihsan ve değeri pek büyük olan! Sana bu gece Hakk’la buluşmak vardır.” dedi.

³⁷⁷ “Şimdi yürü ve mekânsızlık şehrine, yani kavuşma menziline ve canlar canına git.”

³⁷⁸ “Bu yerde senin kendi değerini sana arkadaş olacaktır. Senin rehberin ve yoldaşın aşktır.”

³⁷⁹ Kâinatın övücü olan, o yerin Hz. Cebrâil’in duracağı yer olduğunu anladı.

Māverāsına kimse bāl açmaz
Bil ki keyfiyyetine kâl açmaz³⁸⁰

Faḥr-ı kevneyn ʿ aşk-ıla der-ḥāl
Cānib-i ḳudse açdı şevk-ile bāl³⁸¹

Varlığından giçüp o faḥr-i cihān
Giçdi biñ biñ ḥicābdan ol ān³⁸²

Ḳaṭʿ idüp cümleten ḥicābı o dem
ʿ Arşa-i lā-mekāna başdı ḳadem³⁸³

155 Yoḳ-durur anda ḳurb u buʿ d u sevā
İkilik olmaz ol arada revā³⁸⁴

Ḥazret-i vaḥdet ider anda ḡulū
Ḳāʾil ü sāmīʿ olmaz illā hū³⁸⁵

Ḥazret-i Aḥmedʾi ḳılıp mir ʾāt
Anda itdi Aḥad tecellī-i zāt³⁸⁶

Seyyidüʾl-enbiyā vü faḥr-i rüsul
Oldı ol zāt-i pāke maẓhar-ı kü³⁸⁷

³⁸⁰ Onun civarında kimse kanat açamaz. Onun mefhumu hakkında (kimse) konuşamaz.

³⁸¹ Dünya ve ahiretin övüncü olan, hemen aşk ve şevkle mukaddes yere doğru kanat açtı.

³⁸² O kâinatın övüncü olan, o an kendi varlığından geçip binlerce perdelerden geçti.

³⁸³ O an bütün perdeleri aşip mekânın bulunmadığı yere ayak bastı.

³⁸⁴ Orada yakınlık, uzaklık ya da beraberlik diye bir şey yoktur. Orada ikilik de bulunmaz.

³⁸⁵ Orada her yandan birliğin yüceliği taşar. Konuşan ya da duyan bulunmaz, sadece O vardır.

³⁸⁶ Bir olan (Allah), hazreti Ahmedʾi kendine ayna kılıp zatıyla tecelli etti.

³⁸⁷ Nebilerin önderi ve resullerin övüncü olan, tam anlamıyla o temiz varlığa (Allahʾa) mazhar oldu.

Mazhar idi velik mazhar-ı zāt
Anda itdi tecellī zāt u şifāt³⁸⁸

160 Hadd-i imkândan giçüp ol ān
Muştafā itdi varlığın tālān³⁸⁹

Bī-kem ü keyf bī-ḥurūf u nidā
Muştafā'ya tekellüm itdi Hūdā³⁹⁰

Cümle a' zāsı-y-ıla faḥr-i cihān
Eyledi emr-i Ḥālīk'ı iz' ān³⁹¹

Anda her ' uzv gūş u hem dil olur
Emr-i Ḥaḳḳ'ı semā' a ḳābil olur³⁹²

Göz olur dest ü pā görür iy cān
Keşf olur aña cümle rāz-ı nihān³⁹³

165 Mā-ḥaşal cümle kesb-i vaḥdet ider
Zākir-i Ḥaḳ olur ' ibādet ider³⁹⁴

Aḥmed'ün cümle ' uzvı gūş oldı
Ol nidā-yı şerīf-ile ṭoldı³⁹⁵

³⁸⁸ Mazhar olduğu şey Allah'ın zatıydı. Orada Allah'ın hem zati hem de sıfatı belirdi.

³⁸⁹ Mustafa, o an imkânların sınırlardan geçip varlığını yağma etti.

³⁹⁰ Allah noksansız, nasılsız, harfsiz ve sessiz şekilde Mustafa'yla konuştu.

³⁹¹ Kâinatın övücü, bütün organlarıyla Yaradan'ın emirlerini kavradı.

³⁹² Orada her organ hem kulak hem de dil olur. Böylece Hakk'ın emirlerini dinleyebilir.

³⁹³ Ey sevgili! El ve ayaklar göz olup görünce ona bütün gizli sırlar aşikâr olur.

³⁹⁴ Bundan sonra hepsi birliği öğrenir ve Hakk'ı zikredicisi olup ibadet eder.

³⁹⁵ Ahmed'in (s.a.v.) bütün organları kulak olup o yüce hitap ile doldu.

Ḥazret-i Ḥaḳḳ o gicede iy yâr
Eyledi Muştafâ'ya râz izhâr³⁹⁶

Oldı faḥr-ı cihāna keşf-i ḥicāb
Vâşıl-ı ḥazret oldı gitdi niḳāb³⁹⁷

Ḥazret-i Aḥmed oldı mest-i vişāl
Yaḳdı şem^c -i cemāle perr-ile bāl³⁹⁸

170 Pāy-tā-ser olup ğarīḳ-i vişāl
Oldı keşf añna şevḳ-i nūr-ı cemāl³⁹⁹

Ḥazret-i Ḥaḳḳ o demde itdi nidā
Didi iy şem^c -i cem^c -i bezm-i hüda⁴⁰⁰

İy vücūd-ı cihāndan maḳşūd
Ṭālī^c i sa^c d u kendüsi mes^c üd⁴⁰¹

İy ḳamu^c arş u ferş cümle cihān
Senüñ-içün^c ademden oldı^c iyāñ⁴⁰²

Yâ Muḥammed bu bezme kim irdüñ
Sen bu ḳaşr-ı vişāle kim girdüñ⁴⁰³

³⁹⁶ Ey sevgili! Hazreti Hak o gece Mustafa'ya (s.a.v.) sır açtı.

■ Metinde *ol* olarak kaydedilmiş olan zamir vezin gereği *o* şeklinde düzenlenmiştir.

³⁹⁷ Kâinatın övücüne perdeler açıldı. Hakk'a kavuştu, perdeler kalktı.

³⁹⁸ Hazreti Ahmed bu kavuşmayla kendinden geçti. Cemâl (yüz) nuru için kanadını kolunu yaktı.

³⁹⁹ Baştan ayağa kadar kavuşmayla doldu ve ona cemâlin nurunun arzusu anlaşılır oldu.

⁴⁰⁰ Hazreti Hak o an seslenip "Ey hidayet meclisinin nuru!"

⁴⁰¹ "Ey kâinatın yaratılma sebebi! Bahtı açık ve kendisi saadetli olan!"

⁴⁰² "Ey bütün gökler ve yerler; bütün kâinatın kendisi için ortaya çıktığı kişi!"

⁴⁰³ "Yâ Muhammed (s.a.v.)! Sen bu meclise ulaşıp kavuşma köşküne girdin."

175 Murğ-ı kudsî bu cāya irse eger
Hem-çü pervāne bāl u perri yanar⁴⁰⁴

Kimse bu bezme maḥrem olmadı
Bu deme kimse hem-dem olmadı⁴⁰⁵

Ḥāşşa sensin bu bezme maḥrem olan
İy çerāğ-ı mecālis-i rindān⁴⁰⁶

Mā-ḥaşal ḥazret-i cihān-perver
Aḥmed'e eyleyüp nüvāzişler⁴⁰⁷

Her ne-kim istediye oldı ḳabūl
Her murādı ḥuşūle buldı vuşūl⁴⁰⁸

180 Ol gice Aḥmed iy ḥuceste-ḥişāl
Her ne-kim eyledi recā vü sü 'āl⁴⁰⁹

Eyleyüp cümlesinde luṭf-ı 'amīm
Ber-murād itdi anı Ḥayy-ı kerīm⁴¹⁰

⁴⁰⁴ “Eğer Cebrâil buraya gelse pervane keleş gibi kanadı yanar.”

■ *Murg-ı Kuds* (Mukaddes Kuş) ifadesiyle Mi'rac hadisesinde göğün belirli mesafesine kadar Hz. Peygamber'e eşlik eden Cebrâil (s.a.v.) kastedilmiştir. Çeşitli İslami kaynaklarda Cebrâil (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'deki isimleri yanında *Rûhullah*, *Hâdimullah*, *er-Rûhu'l-a'zâm*, *el-Aklu'l-ekrem*, *en-Nâmusu'l-ekber*, *Hâzinu'l-kuds*, *Tâvüsü'l-melâike* gibi unvanlarla da anılmıştır (Yusuf Şevki Yavuz, Zeki Ünal, “Cebrâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1993], 7/202-203).

⁴⁰⁵ “Bu meclise (daha önce) kimse sırdaş olamadı. Bu ana kimse kavuşamadı.”

⁴⁰⁶ “Ey marifet sahipleri topluluğunun ışığı olan (Hz. Peygamber)! Bu meclise tek dâhil olan yalnızca sensin.”

⁴⁰⁷ Netice olarak, kâinatı koruyup gözeten hazretleri (Allah), Ahmed'e iltifatlar etti.

⁴⁰⁸ Her ne istediye kabul olundu. Her muradı ona verildi.

⁴⁰⁹ Ey iyi huylu! Ahmed o gece her ne talep ettiyse veya sorduysa

⁴¹⁰ İkrâmı bol olan, bütün canlıların hayat kaynağı olan (Allah), talep ettiklerinin hepsi için ona sınırsız bir lütufta bulundu.

Dağı ol Hayy u Müste‘ân u Cevād
Getürüp qalbine hezâr murād⁴¹¹

Cümlesin eyleyüp qabûl anuñ
Didi iy faħrı cümle dünyānuñ⁴¹²

Saña lâzım ne ise ben bilürem
Luţfuma lâyıq olanı kıluram⁴¹³

185 Saña lâzım degül ğaraż izhār
Çünkü zāhir durur baña esrār⁴¹⁴

Rāz-ı pinhān çü zāhir ola baña
‘Arz-ı hāl eylemek baña ne revā⁴¹⁵

[T 183b] İy ħabībüm senüñ murādun heb
Baña maqşüddur çı cāy-ı taleb⁴¹⁶

Münisüñ her zamān çü adumdur
Her murāduñ benüm murādumdur⁴¹⁷

Didi hem aña iy güzīn-i rüsul
Nüşha-i cāmi‘ ü mezāhir-i kül⁴¹⁸

⁴¹¹ Ayrıca o bütün canlılar için hayat, yardım ve cömertlik kaynağı olan (Allah), onun kalbine bin istek getirdi.

⁴¹² Bunların cümlesini kabul etti ve “Ey dünyanın övüncü!” dedi.

⁴¹³ “Sana lazım olanı ben bilirim ve lütfuma uygun olanı yaparım.”

⁴¹⁴ “Senin isteklerini ifade etmene gerek yoktur. Zira sırlar bana açıktır.”

⁴¹⁵ “Gizli sır bana açık iken bana hâlini arz etmeye gerek yoktur.”

⁴¹⁶ “Ey dost! Senin isteklerinin hepsi benim de isteğimdir. Talep konumunda olmaya ne gerek vardır.”

⁴¹⁷ “Cana yakınlığın benim adım gibidir. Her isteğin de benim isteğimdir.”

⁴¹⁸ Ayrıca ona “Ey elçilerin seçkini! Toplananların örneği, her şeyin bir yansıması.” dedi.

190 Yüri var halkı baña da' vet kıl
Eyle irşād u hem hidāyet kıl⁴¹⁹

Emr ü nehyüm ' ibāduma söyle
Cümlesin rāh-ı Hakk'a sevķ eyle⁴²⁰

İy habībüm egerçi-kim maķşūd
Bu durur kim olam saña meşhūd⁴²¹

Rüz u şeb seyr idüp cemālümü sen
Menzil-i kudsi idesin mesken⁴²²

Lik irşāda var niçe muhtāc
Her biri hastedür recāsı ' ilāc⁴²³

195 Benüm için firākumı iy yār
İhtiyār eyle cān u dilden var⁴²⁴

Zu' afā ümmetün hidāyete sen
Yüri var ' ālem-i şehādete sen⁴²⁵

Emr-i Hakk-ıla fahr-i mevcūdāt
Menzil-i kudsden idüp harekāt⁴²⁶

⁴¹⁹ "Git ve insanları bana davet et. Onlara doğru yolu göster ve onları doğru yola ulaştır."

⁴²⁰ "Kullarıma emir ve yasaklarımı söyle. Hepsini Hak yoluna ilet."

⁴²¹ "Ey dostum! Amacım sana kendimi göstermektir."

⁴²² "Gündüz ve gece yüzümü seyredip mukaddes konağı menzil edinesin."

⁴²³ "Ancak, birçok kişinin doğru yola ulaştırılmaya ihtiyacı var. Onların hepsi hastadır ve tedavileri ilaçlardır."

⁴²⁴ "Ey dost! Benim için benden ayrı kalmayı can ve gönülden iste ve buradan ayrıl."

⁴²⁵ "Gözle görülen âleme (dünya) git ve zayıf ümmetini doğru yola ilet."

⁴²⁶ Kâinatın övücü olan peygamber, Hakk'ın emriyle kutsal yerden harekete geçti.

Mavtın-ı kırbdan o demde Resûl
 Āşiyân-ı türāba itdi nüzûl⁴²⁷

Geldi itdi beşâret-i aşhâb
 Muştafâ zübde-i uli'l-elbâb⁴²⁸

200 Yâ İlähî o fahır-i 'âlem için
 Hîin-i vuşlatdaki giçen dem için⁴²⁹

Bu za'ife bu zenb-i bî-ğad ile
 Rağmet it ümmet-i Muğammed ile⁴³⁰

Āb-ı luţfuñla yu günāhumı heb
 Şoñ nefesde be-ğakğ-ı fahır-i 'Arab⁴³¹

Dağı her kim bu nazma oldı sebab
 Bu kitābuñ nizāmın itdi şaleb⁴³²

Aña da luţfuñ-ıla rağmet kııl
 Dîn ü dünyāsını 'imâret kııl⁴³³

205 Aña her demde zıkrüñi yâr it
 Mihrüñi her nefesde ğam-ğ'âr it⁴³⁴

⁴²⁷ Allah'ın elçisi yakınlık vatanından toprak evine indi.

⁴²⁸ Akıl sahiplerinin en seçkini olan Mustafa, dünyaya dönünce ashabını (olanlar hakkında) müjdeledi.

⁴²⁹ Ey Allah'ım! O kâinatın övüncü peygamber için. Kavuşma zamanında geçen süre için.

⁴³⁰ Bu zayıfa, bu hadsiz günah sahibine Muhammed ümmetiyle birlikte rahmet eyle.

⁴³¹ Arapların övüncü olanın hakkı için, ihsan suyunla bütün günahlarımı yıka.

⁴³² Ayrıca her kim ki bu şiire sebep olmuştur ve bu kitabın düzenlenmesini talep etmiştir.

■ Burada atıf yapılp dua edilen kişi muhtemelen şairin hamisi Koca Sinan Paşa'dır.

⁴³³ Ona da cömertliğine rahmet eyle. Dinini ve dünyasını onar.

⁴³⁴ Senin zikrini ona her zaman sevgili eyle. Sevgini her nefesinde gam giderici eyle.

Cümle maqşūdını kı lup itmām
Eyle in‘ āmuñı o bendene ‘ām⁴³⁵

Qadrini dünyāda refi‘ eyle
Rehberin Aḥmed-i şefi‘ eyle⁴³⁶

**Der-Na‘t-i Kibār-ı Aşḥāb-ı Güzin Rıḍvānullāhü Te‘ālā
‘Aleyhim Ecma‘in⁴³⁷**

Faḥr-i aḥyār u kıdve-i ebrār
Zübde-i şaḥb-ı Aḥmed-i Muḥtār⁴³⁸

Şem‘ -i bezm-i şafā nücüm-ı hüdā
Yār-ı Aḥmed kibār-ı ehl-i vefā⁴³⁹

210 Ser-firāzān-ı ‘arşa-i ‘irfān
Maḥzen-i ‘ilm ü mefḥar-ı a‘yān⁴⁴⁰

Menba‘ -ı faẓl u ma‘den-i esrār
Mecma‘ -ı ‘ilm ü ḥilm ü kūh-vaḫār⁴⁴¹

⁴³⁵ Bütün isteklerini tamamlayıp nimetlerinle o kulunu kapsa.

⁴³⁶ Dünyada değerini yüksek eyle. Şefaata sahibi Ahmed’i onun rehberi eyle.

⁴³⁷ **Seçkin Sahabe Büyüklerinin Övgüsü Yüce Allah’ın Hoşnutluğu Hepsinin Üzerine Olsun**

⁴³⁸ Hayırlı olanların övünçleri, fazilet sahiplerinin kendisine uyduğu kimse(ler). Seçilmiş olan Ahmed’in ashabının en seçkin(ler)i.

⁴³⁹ Saadet meclisinin mumları, hidayet yıldızları. Ahmed’in dostları, dostların büyükleri.

⁴⁴⁰ İrfan meydanının önde gidenleri. İlim deposu, ileri gelenlerin övüncü (kimseler).

⁴⁴¹ Fazilet kaynakları, sır maden(ler)i. İlim ve yumuşak huyluluğun kendisinde toplandığı, dağ gibi şerefli (kişiler).

Ƙıdve-i nesl-i Âdem ü Havvâ
Pişvâ-yı tarîk-i mihr ü vefâ⁴⁴²

Ebr-i nîsân u baħr-i bî-pâyân
Menba^c-ı ilm ü mecma^c-ı irfân⁴⁴³

Her biri şem^c-i bezm-i ehl-i şafâ
Her biri baħr-i luṭf u kân-ı sehâ⁴⁴⁴

Na^c t-i Şıddîk-i Ekber⁴⁴⁵

215 Anlaruñ biri ĥazret-i Şıddîk
Yâr-ı ġâr-ı ĥabîb ü şeyh-i atîk⁴⁴⁶

Şamt içün aldı aġzına ĥaceri
Tâ nihân ola râz-ı ışk eşeri⁴⁴⁷

Serv-i âzâd-ı bâġ-ı cennet idi
Gülbün-i ravza-i hidâyet idi⁴⁴⁸

Ġârda oldu faħr-i âleme yâr
Gelmedi ĥâtırına zerre ġubâr⁴⁴⁹

⁴⁴² Âdem ve Havva neslinin (insanoğlunun) kendisine uyduġu kimse(ler). Sevgi ve dostluk yolunun önder(ler)i.

⁴⁴³ Nisan yağmurları ve sınırları bulunmayan deniz(ler). İlim ve irfan kaynaġı (kimseler).

⁴⁴⁴ Her biri saadetliler meclisinin mumudur. Her biri ihsan denizi ve cömertlik madenidir.

⁴⁴⁵ **En Büyük Sıddîk'ın Övgüsü**

⁴⁴⁶ Onlardan biri hazreti Sıddîk'tır (özü sözü çok doġru olan Hz. Ebubekir). Allah dostunun maġara arkadaşı, eski önder.

⁴⁴⁷ Sükût etmek için aġzına taş koydu. Böylece aşk sırrının izi gizli kalmıştır.

⁴⁴⁸ Cennet bahçesinin hür servisiydi. Hidayet çimenliğinin gül bahçesiydi.

⁴⁴⁹ Maġarada kâinatın övüncüne arkadaş oldu. Aklına küçücük bir şüphe dahi gelmedi.

Cānını mālını fidā kıldı
Kendüyi faḥr-i aşdiḳā kıldı⁴⁵⁰

220 Bārekallāh zihī sa‘ ādet-i tām
Kendüyi kıldı yār-ı ḥayru’l-enām⁴⁵¹

Na‘ t-i ‘Ömerü’l-Fārūḳ *Radıyallāhü ‘Anhü*⁴⁵²

Biri Fārūḳ-ı a‘ ḳam u a‘ del
Ol-durur pādişāh-ı mülk ü milel⁴⁵³

Ḳıldı ‘ahdinde ‘ālemi ābād
Oldı devrinde ādemī dil-şād⁴⁵⁴

Ref‘ idüp küfri baḥr-ıla berden
Aldı bāc u ḥarācı ḳayşerden⁴⁵⁵

Zulmden eyle kıldı ‘ālemi pāk
Oldı nūrānī cümle tūde-i ḥāk⁴⁵⁶

225 Tīre iken bu ḥāk-i zulmānī
Nūr-ı şer‘ -ile kıldı nūrānī⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ Canını malını feda etti. Kendisini özü söz en doğru olanların övüncü kıldı.

⁴⁵¹ Allah mübarek etsin ki bu ne kâmil bir saadettir. Kendisini yaratılmış olanların hayırlısının dostu eyledi.

⁴⁵² **Hakkı Batıldan Ayıran Ömer’in Övgüsü Allah Ondan Razı Olsun.**

⁴⁵³ Biri de en büyük Fārūḳ (hakkı batıldan ayıran) çok büyük ve âdil olan, Ömer’dir. Ülke ve milletlerin sultanı odur.

⁴⁵⁴ Döneminde, dünyayı mamur, insanları da sevinçli kıldı.

⁴⁵⁵ Deniz ve karadan küfrü kaldırıp Roma hükümdarından vergi ve haraç aldı.

⁴⁵⁶ Dünyayı zulümden öyle temizledi ki bütün toprak yığınları nurla doldu.

⁴⁵⁷ Bu karanlık toprak kara iken şeriatin nuruyla onu nurlandırdı.

Eyleyüp fark-ı hâkķı bātıldan
Oldı Fārûķ-ı Hâkķ o zât-ı ḥâsen⁴⁵⁸

Na' t-i 'Oṣmân-ı zi'n-Nüreyn *Radıyallâhü Te'âlâ 'Anhü*⁴⁵⁹

Birisi daḥı ḥâzret-i 'Oṣmân
Oldı ḥilm ü ḥayāya ma' den ü kân⁴⁶⁰

Şıdķ u iḥlâş içinde 'Oṣmân'un
Yed-i tülâsı olmasa anuñ⁴⁶¹

Ḥîn-i bey' atde ol ḥabîb-i Ḥudâ
Fâḥr-ı 'âlem şefî' -i rûz-ı cezâ⁴⁶²

230 Eylemezdi o şâh-ı dîn ü düvel
Yed-i 'Oṣmân'dan yedini bedel⁴⁶³

Olmasa sırr-ı Hâkķ'ı câmi' o cân
Hiç olur mıydı câmi' -i Ḳur'ân⁴⁶⁴

[T 184a] Ol idi pâdişâh-ı mülk-i ḥayâ
Felek-i 'ilm u fazla şems-i hüdü⁴⁶⁵

⁴⁵⁸ O güzel kişi, hakkı batıldan ayırıp Hakk'ın hakkı batıldan ayıranı oldu.

⁴⁵⁹ **İki Nur Sahibi Osman'ın Övgüsü** *Yüce Allah Ondan Razı Olsun.*

⁴⁶⁰ Biri de hazreti Osman'dır. Yumuşak huyluluk ve utanma duygusunun madeni oldu.

⁴⁶¹ Osman'ın doğruluk ve ihlas içinde mahareti olmasaydı.

⁴⁶² O Allah'ın sevgilisi, kâinatın övüncü, ceza gününde şefaata etme hakkı olan (Peygamber) kendisine tabi bulunduğu sırada...

⁴⁶³ O din ve devletlerin şahı, elini Osman'ın eline karşılık eylemezdi.

⁴⁶⁴ O can, Hakk'ın sırrını toplamış olmasaydı hiç Kur'an'ı cemedan kişi olur muydu?

⁴⁶⁵ Utanma memleketinin padişahı oydu. İlim ve fazilet göğünün hidayet güneşiydi.

Na‘t-i Esadullāhu’l-gālib ‘Alī bin Ebī Tālib *Kerremallāhū*
*Te‘ālā Vecchū Raḍiyallāhu ‘Anhu*⁴⁶⁶

Seyyidü’l-etḳiyā birisi ‘Alī
Kāşif-i remz-i sırr-ı lem-yezeli⁴⁶⁷

Āfitāb-ı sipihr-i evc-i yakīn
Zıll-ı Raḥmān u şems-i maşrıḳ-ı dīn⁴⁶⁸

235 Oldı ser-çeşme-i velāyet-i Ḥaḳ
Ehl-i taḫḳīḳ andan aldı sebaḳ⁴⁶⁹

İbn-i ‘amm-ı Nebī vü cüft-i Betül
Laḥmūke laḥmī didi aña Resül⁴⁷⁰

Oldı zātı şerīf ü ‘ālī-neseb
Esedullāh idi çün aña laḳab⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Üstün Olan Allah’ın Aslanı Ebu Talib’in Oğlu Ali’nin Övgüsü *Yüce Allah Yüzünü Ak Etsin Ondan Rız Olun*

⁴⁶⁷ Ali, takva sahiplerinin başı olan biridir. Ebedî olanın (Allah) sırrının işaretini çözendir.

⁴⁶⁸ Yakın göğün tepesindeki güneş. Raḥmān’ın (yeryüzündeki) gölgesi, dinin doğudaki güneşi.

⁴⁶⁹ Hakk’ın dostluğunun pınarı oldu. Yakın idrak sahipleri ondan ders aldı.

⁴⁷⁰ Peygamber amcasının oğlu ve Betül’ün eşi. Elçi ona “Etin etimdir.” dedi.

■ Tam hâli *Laḥmūke laḥmī, demuke demī, nefşūke nefşī* (Etin etim, kanın kanım, rûhun rûhumdur) şeklindeki ifadenin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali için söylediği belirtilir. M. Saffet Sarıkaya, bu sözün kaynağı için Seyyid Hüseyin’in *Şerhu Hutbetü’l-Beyân* adlı eserinin Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Laleli 1496 nr. 118b sayfasını kaynak gösterir (M. S. Sarıkaya, “Alevi-Bektâşî Kültürü’nde Hz. Muhammed (s.a.v.)” V. *Kutlu Doğum Sempozyumu* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 19-20 Nisan 2002), 119). Ahmet Yıldırım, ilgili eserin atf yapılan sayfasında bu rivayetin rabıtaya işaret ettiği ve kaynağı bulunamadığından uydurma rivayet olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtir (bk. Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 260).

■ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kızı Hz. Fatıma’ya ten rengi beyaz olması sebebiyle Zehrâ dendiği gibi iffetli olması sebebiyle de Betül denilmiştir (M. Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1995], 12/219).

⁴⁷¹ O, şerefli ve yüce soy sahibi oldu. Onun lakabı da Allah’ın aslanı oldu.

Hüccet-i medhî *hel etâ* oldı
Server-i cem^c -i âşfiyâ oldı⁴⁷²

Ahmed'üñ mu^c cizâtı ile revân
Kâli^c -i bâb-ı Hayber oldı o hân⁴⁷³

240 Oldı mahşerde sâķ̄-i kevşer
Dağı mülk ü velâyete server⁴⁷⁴

Çâr-yâr oldı çâr rükn-i şidâd
Kıldılar kaçır-ı^c âlemi âbâd⁴⁷⁵

Dîn ü dünyâyı kıldılar ma^c mür
Sırr-ı Hâķ bunlaruñla buldı zühür⁴⁷⁶

Her biri râh-ı Hâķ'da rehberdür
Pey-rev-i hâzret-i Peyember'dür⁴⁷⁷

⁴⁷² Onun övülmesinin delili *hel etâ* ("geçmedi mi?") oldu. Arınmış olanların reisi oldu.

■ Kur'ân-ı Kerim'in 76. suresi olan İnsan suresi *dehr*, *emşâc*, *ebrâr* ve *hel etâ* adlarıyla da anılmaktadır (M. Kâmil Yaşaroğlu, "İnsan Suresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/331). Surenin *hel etâ* ifadesiyle başlaması bu adla anılmasına da vesile olmuştur. Surenin Hz. Ali ve ehl-i beyt için nazil olduğuna dair inanış vardır (İlyas Üzüm, "Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru," *İslâm Araştırmaları Dergisi* 11 (2004), 98).

⁴⁷³ Ahmed'in mucizeleriyle o şah gidip Hayber kapısını yerinden söktü.

⁴⁷⁴ Mahşerde kevser suyu dağıtıcısı oldu. Ayrıca memleket ve dostluğa önder oldu.

⁴⁷⁵ Dört dost, dört güçlü direk oldu. Kâinat köşkünü mamur ettiler.

⁴⁷⁶ Din ve dünyayı mamur ettiler. Hakk'ın sırrı bunlarla açığa çıktı.

⁴⁷⁷ Her biri Hak yolunda rehberdir. Hazreti peygamberin takipçileridir.

Na' tü'l-imāmeyni'l-hümāmeyn El-Ḥasan ve'l-Ḥüseyn
*Raḍiyallāhü Te'ālā 'Anhümā*⁴⁷⁸

Şühedā fırkasına ser-^ç asker
Sü^ç edā zümresine ser-defter⁴⁷⁹

245 Ol cinān ehlinüñ ser-efrāzı
Ol sa^ç ādet şikārı şebbāzı⁴⁸⁰

Ḳurretü'l-^ç ayn-ı Aḥmed a^ç nī Ḥasan
Hem Ḥüseyn re'īs-i ehl-i miḥen⁴⁸¹

Her biri ravza-i cinān gülidür
Her biri bāğ-ı ḳuds bülbülidür⁴⁸²

Her biri şems-i evc-i rif^ç atdür
Her biri necm-i burc-ı ^ç izzetdür⁴⁸³

Her birisi nihāl-i Ṭübā'dur
Ḳāmeti sidre-i mu^ç allādur⁴⁸⁴

250 Şühedā ḥayline olup meh-ter
Mülk-i ^ç uḳbāya oldılar server⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ **Gayretli İmamlar Hasan ve Hüseyin'in Övgüsü** *Yüce Allah İkisinden Razı Olsun*

⁴⁷⁹ Şehitler topluluğunun serdarı. Bahtiyarlar zümresinin başı.

⁴⁸⁰ Cennet cemaatinin önderi. Saadet avının doğanı.

⁴⁸¹ Ahmed'in göz nuru yani Hasan ve eziyet sahiplerinin reisi Hüseyin.

⁴⁸² Her biri cennet bahçelerinin gülü, kutsal bahçelerin bülbülüdür.

⁴⁸³ Her biri yüksek gökteki güneştir. Her biri şeref burcunun (takım yıldızı) bir yıldızıdır.

⁴⁸⁴ Her biri Tuğba ağacı fidanıdır. Boyu göğün yedinci kat yüksekliğindedir.

⁴⁸⁵ Şehitler topluluğunun en üstünü olup âhiret memleketinin önderi oldular.

Dağı aşhâbuñ uluları kamu
Râh-ı dîn içre kıldılar tek u pû⁴⁸⁶

Her biri cân u başın itdi fidâ
Râh-ı Hâk' da zihî ' aţâ vü seĥâ⁴⁸⁷

Rağiyallâhü ' anhümü'l-evfâ
Nevverallâhü qabrehüm ebedâ⁴⁸⁸

Der-Meĥâmid-i Ĥazret-i Pâdişâh-ı İslâm *Ebbedallâhü*
Te'âlâ Ĥilâfeteĥü İlä Yevmi'l-Kıyâm⁴⁸⁹

Ba' de ĥamd-i Ĥudâ vü na't-i Resûl
Her kelâma bu oldı aşl-ı uşûl⁴⁹⁰

255 Ki ola medĥ-i pâdişâh-ı cihân
Zıll-ı Hâk ĥüsrev-i felek-fermân⁴⁹¹

Ya' n' sultân-ı mülk-i rûy-ı zemîn
Dâfi' -i şerr-i küfr ü râfi' -i dîn⁴⁹²

Ĥahramân-ı neberd ü şîr-i veĥâ
Şâh-ı dîn-dâr u dâver-i ĥoş-râ⁴⁹³

⁴⁸⁶ Ayrıca ashabin bütün uluları din yolunda koştı.

⁴⁸⁷ Her biri Hak yolunda canını ve başını feda etti. Bu nasıl bir cömertliktir.

⁴⁸⁸ Allah o çok vefalı olanlardan razı olsun. Kabirlerini ebediyen nurlandırsın.

⁴⁸⁹ **Hazreti İslam Padişahının Övgüleri Allah Halifeliğini Kıyamet Gününe Kadar Daim Kılın**

⁴⁹⁰ Her sözün asıl usulü olan Allah'a hamd ve Resul'e övgüden sonra.

⁴⁹¹ Dünya padişahının övgüsü olsun. Hakk'ın (yeryüzündeki) gölgesi, felek (talih) gibi hükmü geçen sultan.

⁴⁹² Yani yeryüzü mülkünün sultanı. Küfür şerrini kovan ve dini yükselten.

⁴⁹³ Savaşın kahramanı ve aslanı. Dindar sultan ve iyi tabiatlı adil hükümdar.

Şāh-ı ʿālī-nejād u şāhib-i dād
Deridür cümle halka cāy-ı murād⁴⁹⁴

Hām-ı mülk ü rā-ı fuqarā
Kāşif-i şerr ü şūr u zıll-ı Hudā⁴⁹⁵

260 Sāyesinde cihān ferāğatde
Fuqarā cümle istirāhatde⁴⁹⁶

Şāhib-i tāk u taht u baht u ʿalem
Mālik-i hüsn-i hulq u luft u şiyem⁴⁹⁷

Şehriyār-ı cihān u şāh-ı güzīn
Şeh-nişān hākim-i memālik-i dīn⁴⁹⁸

Dürretü't-tāk-ı hüsrevān-ı cihān
Şāh-ı Cem-kaqr u dāver-i devrān⁴⁹⁹

Gül-i gül-zār [u] gülşen-i himmet
Serv-i āzād-ı ravza-i ʿazamet⁵⁰⁰

265 Şāh-ı ʿālī-tebār u hūb-şīʿār
Hāfız-ı şer-ı Ahmed-i Muhtār⁵⁰¹

⁴⁹⁴ Yüksek yaradılışlı sultan ve insaf sahibi. Kapısı bütün halklar için istekte bulunma yeridir.

⁴⁹⁵ Mülkün koruyucusu, fakirlerin gözetleyicisi. Kötülük ve fitneyi açığa çıkaran ve Alah'ın (yeryüzündeki) gölgesi.

⁴⁹⁶ Dünya (halkı) onun himayesinde gözü tok hāldedir. Fakirlerin hepsi dinlenmektedir.

⁴⁹⁷ Taç, taht, talih ve bayrak sahibi. Güzel huy, iyilik ve güzellik sahibi.

⁴⁹⁸ Dünya sultanı, seçkinler şahı. Hükümdar. Din memleketlerinin hākimi.

⁴⁹⁹ Dünya şahlarının taçlarındaki inci. Cem gibi itibarlı sultan ve dünyanın adil hükümdarı.

⁵⁰⁰ Gül bahçesinin gülü ve ihsanın gül bahçesi. Yücelik bahçesinin hür servisi.

⁵⁰¹ Yüksek soylu sultan ve yolu güzel olan. Seçilmiş Ahmed'in şeriatının koruyucusu.

İy felek-rif' at ü melek-ħaşlet
İy kaçâ-ğudret ü çader-himmet⁵⁰²

Derüñ ârâm-gâh-ı ' âlemdür
Pâdişâhlık saña müsellemdür⁵⁰³

Dîn livâsı anuñla bâlâdur
' Ayn-ı ' adl anuñ-ıla bînâdur⁵⁰⁴

Kem çulı Mış u Şâm'a ħâkimdür
Ĥânlar işiginde ħâdimdür⁵⁰⁵

[NÜ 574a]

270 Açdı çarb-ı sinân-ıla Yemen'i
İtdi teşĥir milket-i ' Aden'i⁵⁰⁶

Ĥavf-ı tîğın görüp Muçahhar-ı ĥar
' Adem iklîmine dek itdi sefer⁵⁰⁷

Bîm-i çahr-ıla şâh-ı mülk-i Sebâ
Çulıñuñ çulluğını itdi recâ⁵⁰⁸

⁵⁰² Ey mevkisi gök gibi (yüksek) olan, melek tabiatlı. Ey kaza (gerçekleşecek olanlar) gibi güç sahibi, kader gibi yardımcı olan.

⁵⁰³ Kapın dünyadaki dinlenme yeridir. Sultanlık sana verilmiştir.

⁵⁰⁴ Din bayrağı seninle yükselir. Adalet kaynağı seninle imar edilmiştir.

⁵⁰⁵ Kullarının değersiz olanları dahi Mısır ve Şam'a hâkimdir. Hanlar kapısında hizmetçidir.

■ Bu kısım NÜ nüshasında *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*'in bittiği ve *Der-Tezhîb-i Müşğîn-ĥâmebe-Tarşî'-i 'Anberîn-Ĥitâme* başlığıyla beraber *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd*'ın başladığı kısımdır. T nüshasında bulunan buraya kadarki kısım NÜ nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁰⁶ Mızrak darbesiyle Yemen'i fethetti. Aden memleketini hükmü altına aldı.

■ Sinan kelimesiyle Sinan Paşa'ya da işaret edilmektedir.

⁵⁰⁷ Eşek Mutahhar, kılıcının korkusuyla yokluk ülkesine kadar gitti.

■ Mutahhar, şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde ismi geçen ve Sinan Paşa'nın Yemen'de kendisine karşı mücadele ettiği Zeydî imamının adıdır.

⁵⁰⁸ Sebâ ülkesinin şahı senin kahrının korkusuyla kulunun kulluğunu talep etti.

‘ Arz idüp bendelik şeh-i Zeyla‘
Döymedi bīm-i ahrua tubba‘⁵⁰⁹

Yedi ilīme hukmi cārīdūr
Berr-ile bare emri sārīdūr⁵¹⁰

275 Şāhlar ulluına tālībdūr
Kendū derviliqe rāībdur⁵¹¹

Zīr-i destinde şeh piyāde-miāl
İigi hākine ider rū-māl⁵¹²

Hān-ı ıpqāk u şāh-ı ml-k-i ‘ Acem
ulı olmaa cān virūr her dem⁵¹³

■ Sebā, Yemen’de hukm surmū bir devlettir. Sebe olarak da anılır.

⁵⁰⁹ Zeyla’nın sultanı kulluk arz etti ve tbba‘ kahrının korkusuna dayanamadı.

■ Zeyla‘, Somali’deki tarihī Evfāt ve Adel sultanlıklarının merkezidir. Bir sahil şehri olan Zeyla‘ 1559 tarihinde Osmanlı idaresine balanmı, Osmanlılar tarafından kurulan Habe beylerbeyliinin bir sancak merkezi hāline getirilmitir (Ahmet Kavas, ‘‘Zeyla‘’), *Trkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2013], 44/350).

■ Tbba‘, eski Yemen hkmdarlarının unvanı olup Kur’an’da bu isimle anılan kavmin gnahkārlıkları ve elileri yalanlamaları sebebiyle helāk edildii bildirilir (mer Faruk Harman, ‘‘Tbba‘’), *Trkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2012], 41/455).

⁵¹⁰ Hkm yedi iklimde (dnyanın o dnemdeki merkezī lkeleri) geerlidir. Emri, kara ve denize nfuz eder.

■ Berr-ile: Berre v T.

⁵¹¹ Sultanlar kulluunu isterken o da derviliqe meyillidir.

⁵¹² Şāh, elinin altındaki piyade askeri gibidir. Eiinin topraına yz srer.

⁵¹³ ıpqāk hanı ve Acem mlknn şahı her an kulu olmak iin can verir.

■ her: bir T.

[NÜ 574b] Hân-ı Fağfûr-ıla Haṭâ-yı Hoten
Bende-i kemter oldı giñ yaḡadan⁵¹⁴

Hind ü Çin'e şular ki vâlidür
Himmeti rahşısı pây-mâlidür⁵¹⁵

280 Hüsrevân-ı cihân yemîn ü yesâr
Cümlesi bendegân-ı bî-miḡdâr⁵¹⁶

Harb u ḡarb olsa tiḡı 'âlem-sûz
'Azm u rezm itse nîzesi dil-dûz⁵¹⁷

Nîzesinüñ sinâni 'âlem-gîr
Tiḡ-i ḡân-ḡârı ḡân-ı düşmene sîr⁵¹⁸

Eger alsa eline tîr ü kemân
Düşmeni âb-veş olur lerzân⁵¹⁹

Geyse başına zer-nişân miḡfer
Ser-i a' dâ-yı dîn olur bî-ser⁵²⁰

⁵¹⁴ Çin hükümdarı ile Hoten Hatâ'sı (Doğu Türkistan kavmi) en küçük kulu oldu.

⁵¹⁵ Hind ve Çin ülkelerine vali olanlar ihsan atının altında çiğnenmiştir.

⁵¹⁶ Sağ ve solundaki sayısız cihan şahlarının hepsi kullarıdır.

⁵¹⁷ Savaşacak olsa kılıcı dünyayı yakar, mızrağı da kalp diker.

⁵¹⁸ Mızrağının keskin ucu dünyayı zapt edendir. Kan içen kılıcı düşmanın ziyafetine doygunluk verir.

■ *ḡûn* olması beklenen kelime, şairin tercihi olduğu kanaatiyle metinde olduğu şekliyle *ḡân* olarak aktarılmıştır.

⁵¹⁹ Eline ok ve yayını alsa, düşmanı su gibi titrer.

⁵²⁰ Başına altın (sarı) miḡferini giyse din düşmanlarının başı başsız kalır.

285 Rûz-ı rezm olsa geysel zer zırhı
 Haşmdan şahn-ı rezm olurdu tehi⁵²¹

Rûz-ı rezm olsa muṭribi Nâhid
 Vaḳt-ı rezm olsa kem ḳulı Cemşid⁵²²

Dâr u ğirin göreydi Dârâ ger
 Kem ḳulına diyeydi İskender⁵²³

Şehsüvâr-ı memâlik-i re'fet
 Kisrî-i 'adl u dâd u Cem-‘ azamet⁵²⁴

Taht-ı şâhâna zâtı virdi şeref
 Şâhib-i faẓl u cûd-ı deryâ-kef⁵²⁵

290 ‘Adli yanında dâd-ı Nüşirevân
 Cevr-i Haccâc-ı Zâlim oldu hemân⁵²⁶

**Der-Âyîn-i Hilâfet ü Cihân-bânî vü Zibeş-i Saltanat u
 Kâm-rânî⁵²⁷**

Ḳüsrev-i Cem-nişân u Dârâ-der
 Mihr-i ihsân u cûd u gerdûn-fer⁵²⁸

⁵²¹ Savaş günü gelse, altın (sar) zırhını giyse savaş meydanı düşmandan boşalırdı.

⁵²² Savaş günü çalğıcısı Nâhid olsa, savaş sırasında en küçük kulu Cemşid olsa.

⁵²³ Dârâ nasıl savaşmış görseydi en küçük kuluna “İskender” derdi.

⁵²⁴ Merhamet memleketlerinin süvarisi. Adaletli, insafli ve Cem gibi haşmetli sultan.

⁵²⁵ Şahsı, sultanların tahtına şeref verdi. Deniz köptükleri gibi çok fazilet ve cömertliğe sahip olan.

⁵²⁶ Onun adaletinin yanında Nüşirevân’ın adaleti, zalim Haccac’ın zulmü gibi oldu.

⁵²⁷ **Hilafet ve Hükümdarlık Merasimi ile Saltanat ve Bahtiyarlığın Süslenmesi**

⁵²⁸ Cem gibi (hükümdarlık) alametli ve Dârâ paralayan sultan. İhsan, cömertlik güneşi, dünyanın nuru.

[NÜ 575a] Saṭvetin görse Erd-şîr-i dilîr
Şahne-i dih gibi olurdu ḥaḳîr⁵²⁹

Hâfız-ı dîn ü ḥâmî-i dünyâ
Mihr-i gerdûn-ı ʿadl u kân-ı seḥâ⁵³⁰

Şâh-ı gerdûn-serîr ü Rüstem-ʿazm
Ḳahramân-ı neberd ü Ḥaydar-rezm⁵³¹

295 Ḥüsrev-i Cem-hüner kerem-güster
Şeh-i ʿâlî-güher sipeh-perver⁵³²

Server-i ser-fîrâz u tâc-ı keyân
Güher-i efser-i cihân-dârân⁵³³

Tâc-dârân-ı dehr ser-tâ-ser
Zîr-i destinde bende-i kemter⁵³⁴

Vâriş-i milket-i Süleymânî
Mefḥar-ı nesl-i Âl-i ʿOşmânî⁵³⁵

Ayağı toprağı anuñ iy cân
Sürme-i ʿayn-ı zübde-i aʿyân⁵³⁶

⁵²⁹ Yiğit Erd-şîr ezici gücünü görse köy zabıtası gibi aşağılanmış olurdu.

⁵³⁰ Dinin koruyucusu, dünyanın gözetleyicisi, adalet göğünün güneşi ve cömertlik kaynağı.

⁵³¹ Dünyayı kendine taht edinmiş ve Rüstem gibi gayreti olan sultan. Savaşın Kahramân'ı olan ve Haydar (Hz. Ali) gibi savaşan.

⁵³² Cem gibi hünerli, cömertlik saçan. Özü yüce olan şah, askeri koruyup gözetten.

⁵³³ Başı yükseklere uzananların önderi ve hükümdarların tacı. Dünya meliklerinin tacının incisi.

⁵³⁴ Dünyanın bütün taç sahipleri elinin altında en küçük kuldur.

⁵³⁵ Süleyman (Kanuni) ülkesinin varisi, Osmanlı hanedanı soyunun övüncü.

⁵³⁶ Ey sevgili! Onun ayağının toprağı eşrafın en seçkinlerinin gözlerine sürmedir.

300 Güher-i tācı şevk-bağş-ı cihān
Cevher-i tīği dehre nūr-efşān⁵³⁷

Vādī-i nuşret aña menzil-gāh
Oldı ervāh-ı kudsī cünd ü sipāh⁵³⁸

Nireye ʿazm kılsa ol ser-ver
Hāzret-i Hızır olur aña rehber⁵³⁹

Binse rağş üzre ol cihān-ı kerem
Eline alsa tīgını bir dem⁵⁴⁰

Cān vire havfdan gāzanferler
Bağır içinde neheng ola bī-fer⁵⁴¹

305 Halk-ı ʿālemde kımayup bīmi
Aldı tīgıyla niçe iklīmi⁵⁴²

Eyle kıldı cihāna ʿadl ile dād
Kim raʿiyyetde kılmadı nā-şād⁵⁴³

[NÜ 575b] Eyle başı itdi halka ihsānın
Yimedük kimse kılmadı h̄ān⁵⁴⁴

⁵³⁷ Tacının incisi, dünyaya şevk verir. Kılıcının cevheri dünyaya ışık saçar

⁵³⁸ Zafer meydanı, onun konak yeridir. Melekler askerleri olmuştur.

⁵³⁹ O serdar nereye azmetse hazreti Hızır onun rehberi olur.

⁵⁴⁰ O cömertliği dünya kadar çok olan, gösterişli atına binse, kılıcını da eline alsa.

⁵⁴¹ Cengaverler korkusundan can verir. Denizdeki (veya nehir) timsah dahi takatsız kalır.

⁵⁴² Dünya hakkında bir korku bırakmayıp kılıcıyla nice memleketleri fethetti.

⁵⁴³ Dünyaya adalet ve insafı öyle yerleştirdi ki halk içinde mutsuz olan kalmadı.

⁵⁴⁴ Halka o kadar ihsanda bulundu ki ziyafetinden mahrum kalan olmadı.

Pil-i gerdûn yanında pejmürde
Lik mûr olmaz andan âzürde⁵⁴⁵

Cümle cebbârı tîğı kıldı esîr
Görmedi zulmı lik peşşe-ħaķîr⁵⁴⁶

310 Žu' afâ sāyesinde āsūde
Zaleme ħavfı birle fersūde⁵⁴⁷

Ġazabın görse Erd-şîr-i dilîr
Ĥavf-ıla mûrdan olurdu ħaķîr⁵⁴⁸

Heybetin görse ħûsrev-i ħāver
Bîmden çarĥ gibi başı döner⁵⁴⁹

Bilse Mirrîĥ intikāmın eger
Çarĥ-ı pencümde āb-veş ditrer⁵⁵⁰

Raĥş-ıla her ğulām-ı merd-efgen
Rüstem-i dāsitān u Rûyîn-ten⁵⁵¹

315 Ķulları bād-pāye olsa sūvār
‘Azm-i rezm itse dūşmen-i cerrār⁵⁵²

⁵⁴⁵ Dünyadaki fil, yanında güçsüz kalır. Ancak karınca ondan incinmez.

⁵⁴⁶ Kılıcı bütün zalimleri esir etti. Küçük bir sivrisinek dahi zulüm görmedi.

⁵⁴⁷ Onun sayesinde zayıflar huzurludur. Zalimler ise onun korkusundan perişan olmuştur.

⁵⁴⁸ Yiğit Erd-şîr öfkeni görse korkudan karıncadan da daha küçük hâle gelir.

⁵⁴⁹ Doğunun şahı heybetini görse korkudan gök gibi başı döner.

⁵⁵⁰ Merih intikamını bilse beşinci kat gökte su gibi titrer.

⁵⁵¹ Gösterişli atla her merdi yere seren delikanlı, destan sahibi Rüstem ve Rüyinten.

⁵⁵² Kulları rüzgâr gibi atlarla koşursa zırlı düşman ordusu savaşa azmetse.

Çalmaz a^c dāda zerre deñlü qarār
Her birisi kılırdı ^c azm-i firār⁵⁵³

Çılmağa genc-i şer^c i hıfz meger
Oldı şemşiri ejdehā-peyker⁵⁵⁴

Milket-i zulmi çılmağa yağmā
^c Adl-i şemşiri itdi aqın aña⁵⁵⁵

İşigi cümle halka püşt ü penāh
Oldı zāt-ı laṭifi zıllullāh⁵⁵⁶

320 Āfitāb-ı sipihr-i evc-i kemāl
Māh-ı burc-ı sa^c ādet-i iclāl⁵⁵⁷

Nūr-ı ^c adl-ile ^c ālemi pür-nūr
Eyledi ol çerāğ-ı bezm-i sürūr⁵⁵⁸

[NÜ 576a] Ola pāyende devleti yā Rāb
^c Ālem içre bi-ḥaqq-ı faḥr-ı ^c Arab⁵⁵⁹

Vire Ḥaḥ her bilādın aña emān
Ola āsūde sāyesinde cihān⁵⁶⁰

⁵⁵³ Düşmanlarda küçücük miktarda dahi karar kalmaz. Hepsi kaçmaya yeltenir.

⁵⁵⁴ Kılıcı, şeriat hazinesini korumak için ejder yüzlü oldu.

⁵⁵⁵ Kılıcının adaleti, zulüm memleketini yağma etmek için akın yaptı.

⁵⁵⁶ Kapısı herkesin sığınağıdır. Nazik şahsı Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi oldu.

⁵⁵⁷ Olgunluk tepesinin semadaki güneşi. Yüceliğin saadet burcunun (takım yıldızı) ayı.

⁵⁵⁸ O sevinç meclisinin meşalesi adalet nuruyla dünyayı nurla doldurdu.

⁵⁵⁹ Yâ Rab! Arapların övüncü olanın (Hz. Peygamber) hakkı için, onun devleti âlemde kalıcı olsun.

⁵⁶⁰ Hak, her memleketi ona teslim etsin. Onun sayesinde dünya huzur bulsun.

Devlet ü 'ömri pâyidâr olsun
Taht-ı 'izzetde ber-çarâr olsun⁵⁶¹

**Der-Du'â-i Devlet-i Şehzâde-i 'Âlem-penâh *Ṭâle Bekâhu*
ve *Nâle Menâh*⁵⁶²**

325 Dağı şehzâde-i cihân-bânî
Vâris-i mülk-i âl-i 'Oşmânî⁵⁶³

Ferr ü şevketle kâm-rân-ı cihân
'İzz ü devletle mefhar-ı şâhân⁵⁶⁴

Dilerüz Haq'dan ol civân-bahtuñ
Hâfız-ı mülk ü vâriş-i tahtuñ⁵⁶⁵

'Ömr-ile devleti dırâz olsun
Taht-ı 'izzetde ser-firâz olsun⁵⁶⁶

Ravza-i salţanatda berhürdâr
Ola yâ Râb bi-ħaqq-ı fahr-ı kibâr⁵⁶⁷

330 Hısn-ı İslâm'a püşt ü püştibân
Hâzret-i âşaf-ı felek-fermân⁵⁶⁸

⁵⁶¹ Devleti ve ömrü daim olsun. Şeref tahtında sürekli olsun.

⁵⁶² **Dünyanın Sığınağı Şehzadenin Devletine Dua *Ömrü Uzun Olsun ve Yüce Makamlara Kavuşsun***

⁵⁶³ Hükümdarın şehzadesi ki Osmanlı hanedanı mülkünün varisidir.

⁵⁶⁴ Şan ve şerefiyle dünyanın bahtiyarıdır. Şeref ve bahtiyarlığıyla şahların övücüdür.

⁵⁶⁵ Hakk'tan o talihli, mülkün koruyucusu ve tahtın varisi için dileriz.

⁵⁶⁶ Ömrü ve devleti uzun olsun. Şeref tahtında yükselsin.

⁵⁶⁷ Yâ Rab! Büyüklerin övücü hakkı için saltanat bahçesinde mesut olsun.

⁵⁶⁸ İslam kalesinin dayanağı. Felek (talih) gibi hükmü geçen vezir hazretleri.

Der-Şenā-i Vezīr-i A‘ zam *Edā mellāhu Te‘ālā Eyyāme
İclālihī ve İqbālihī*⁵⁶⁹

Şadr-ı a‘ zam re ‘īs-i ehl-i kerem
Hāfız-ı halk u müktedā-yı ümem⁵⁷⁰

Cāmī⁷-i mihr-i şer‘-i fahr-ı cihān
Hāmil-i mühr-i pādīşāh-ı zamān⁵⁷¹

Devleti nāmī rif‘ ati sāmī
Halkı şād itdi ‘ adli eyyāmı⁵⁷²

Ādeme re ‘y-i pāk[i] virdi sürūr
‘ Adl-ile kıldı ‘ ālemi ma‘ mūr⁵⁷³

[NÜ 576b]

335 Āşaf-ı mülk-dār u ‘ ālem-gīr
Müşteri-şaşlet ü felek-te ‘ şir⁵⁷⁴

Bīm-i kahriyla cān virür eşrār
Havf-ı tığıyla kan yudar küffār⁵⁷⁵

İdeli halk-ı ‘ āleme şefkat
Anı Şiddik’a itdiler nisbet⁵⁷⁶

⁵⁶⁹ Sadrazama Dua *Allahu Teala Büyüklük Günlerini ve Bahtını Daim Eylesin*

⁵⁷⁰ Sadrazam, cömertlerin reisi. Halkın koruyucusu, ümmetin önderi.

⁵⁷¹ Cihan övüncünün (Hz. Peygamber) şeriat güneşini üzerinde toplayan. Zamanın padişahının mührünü taşıyan.

⁵⁷² Bahtı büyümektedir. Makamı pek yücedir. Onun adaletli dönemi halkı mutlu etmiştir.

⁵⁷³ Temiz görüşü insanlara mutluluk verdi. Adaletiyle dünyayı imar etti.

⁵⁷⁴ Mülk sahibi ve dünyayı zapt eden, Jüpiter gibi geniş tabiat sahibi, felek (talih) gibi tesirli vezir.

⁵⁷⁵ Kötüler gazabının korkusuyla can verir. Kâfirler kılıcının korkusuyla kan yutar.

⁵⁷⁶ Dünya halkına şefkat ettiğinden beri onu Sıddik’a (özü sözü en doğru olan Hz. Ebubekir) benzetirler.

İdeli halka^ç adl-ile in^ç âm
 ç Ömer-i şânî didiler aña nām⁵⁷⁷

Hem hayā-y-ile hılme olalı kân
 Didiler aña şânî-i ç Oşmān⁵⁷⁸

340 Olalı menba^ç -i şecā^ç at aña
 Şānî-i Şîr-i Hağ dinildi dilā⁵⁷⁹

Ma^ç den-i cür^çet ü şecā^ç atdur
 Mağzen-i ç adl u dād u re^ç fetdür⁵⁸⁰

Olmağın şıdğ içinde bî-hemtā
 Cāy-ı Şıddîğ'i virdi aña Hūdā⁵⁸¹

Buldı ç ahdinde zümre-i ç ulemā
 Qadr-i sāmî vü mañşıb-ı a^ç lā⁵⁸²

Himmeti ehl-i fazla şāmildür
 Ağmed'ün şer^ç i-y-ile ç āmildür⁵⁸³

345 ç Amel ü ç ilme mā^çil ü rāğıb
 Dürr-i bağr-i ç adālete tālīb⁵⁸⁴

⁵⁷⁷ Halka adaletle ihsan ettiğinden beri ona "İkinci Ömer" dediler.

⁵⁷⁸ Ayrıca haya ve yumuşak huyluluğun madeni olduğundan ona "İkinci Osman" dediler.

⁵⁷⁹ Yiğitlik kaynağı olduğundan beri ona "Allah'ın İkinci Aslanı (Hz. Ali)" denildi.

⁵⁸⁰ Cesaret ve yiğitliğin cevheridir. Adalet, insaf ve merhamet hazinesidir.

⁵⁸¹ Doğrulukta eşsiz olduğundan Allah ona en doğruluk makamını verdi.

⁵⁸² Âlimler topluluğu onun zamanında çok değer gördü ve yüksek makamlara erişti.

⁵⁸³ İhsanı fazilet sahiplerini kapsar. Ahmed'in şeriatını uygular.

⁵⁸⁴ Amel ve ilme yatkındır. Adalet denizinin incisine taliptir.

Himmeti gibi devleti ‘ālī
Rāstdur fi‘li ile aqvāli⁵⁸⁵

Rif‘at-i kaşrı çarha hem-serdür
Tābi‘-i sünnet-i peyemberdür⁵⁸⁶

Luṭfi çoğdur mürüvveti bî-ḥad
Oldı Ye‘cüc-i şerre şefkati sed⁵⁸⁷

Ḥān-ı iḥsānı halkı eyledi sīr
Luṭfını gördi her esīr ü faķīr⁵⁸⁸

[NÜ 577a]

350 Ḥüsn-i tedbīri-y-ile cümle cihān
Toldı zevk u sürūr-ile yeksān⁵⁸⁹

Dest-i luṭfi yanında baḥr-ile kān
Keff-i dest-i çınāra döndi hemān⁵⁹⁰

İdeli şer‘-i Aḥmed’i iḥyā
Cümle ‘ālem du‘ālar ider aña⁵⁹¹

Şem‘-i devlet müşeyyid-i erkān
Şadr-ı a‘zam vezīr-i şāh-ı cihān⁵⁹²

⁵⁸⁵ İhsanı gibi bahtı da büyüktür. Davranışıyla sözü doğrudur.

⁵⁸⁶ Köşkünün yüksekliği gökle eşittir. Peygamber sünnetine bağlıdır.

⁵⁸⁷ İhsan ve ikramı çoktur. Şefkati Yecüc-Mecüc’e set oldu.

⁵⁸⁸ İhsan sofrası halkı doyurdu. Her esir veya fakir destek ve ikramını gördü.

⁵⁸⁹ Bütün dünya onun güzel tedbiri sayesinde zevk ve sevinçle doldu.

⁵⁹⁰ Lütuf eline kıyasla deniz ve maden, çınar yaprağının içi kadar alana dönmüştür.

⁵⁹¹ Ahmed’in şeriatını canlandırdığından beri bütün insanlık ona dualar eder.

⁵⁹² Devlet meşalesi, kanunları sağlamlaştıran, sadrazam, cihan şahının veziri.

Oldı hem-nâm-ı Aḥmed-i Muḥtâr
Fahır-ı erkân [u] şadr-ı bedr-i kibâr⁵⁹³

355 Dîn ü dünyâ anuñla ḳâyimdür
Rûz u şeb kâr-ı ḥayra ʿ âzimdür⁵⁹⁴

Kime oldı bu devlet erzânî
Böyle bir iltifât-ı sultânî⁵⁹⁵

Kime oldı bu ḳadr u bu ʿ izzet
K ʾide üç pâdişâh-ı pür-şevket⁵⁹⁶

Anı erkân-ı devletüñ şadrı
Vüzerânuñ re ʾis-i Cem-ḳadrı⁵⁹⁷

Olalı ol vezîr-i a ʿ zam hem
ʿ Adl-ile oldı ʿ âlem içre ʿ alem⁵⁹⁸

360 Kâ ʾinât içre ḫoldı zevḳ ü sürür
Olalı ol re ʾis-i şadr-ı şudür⁵⁹⁹

Olmasa zâtı ḳâbil-i devlet
Aña virilmez idi bu ʿ izzet⁶⁰⁰

⁵⁹³ Seçilmiş Ahmed'in namına ulaştı. İleri gelenlerin övücü, büyüklerin dolunayının orta yeri.

⁵⁹⁴ Din ve dünya onunla süreklidir. Gündüz gece hayırlı işlerin peşindedir.

⁵⁹⁵ Böyle bir talih, böyle bir sultanın iltifatı kime layık oldu.

⁵⁹⁶ Bu değer ve şeref kime isabet etti. Şevket sahibi üç padişah (onu)

⁵⁹⁷ Devletin ileri gelenlerinin, vezirlerin başı eylediler.

⁵⁹⁸ O veziriazam olduğundan beri dünya içindeki adalet bayrağı oldu.

⁵⁹⁹ Vezirlerin başı olduğundan beri kâinata zevk ve sevinç doldu.

⁶⁰⁰ Eğer devlet işlerinde maharetli olmasaydı ona bu şerefli iş verilmezdi.

Der-İsti‘ dād-ı Zāt-ı Cenāb-ı Āşaf-şifāt⁶⁰¹

Eger olmasa anda isti‘ dād
Ana tefvīz olunmaz idi ‘ ibād⁶⁰²

‘ Āleme şems-i zātı virdi ziyā
Zulmet-i zulm kalmadı aşlā⁶⁰³

[NÜ 577b] Mīr-i iklīm-i ‘ adl u dād oldur
Şadr-ı düstūr-ı Hān Murād oldur⁶⁰⁴

365 Üç ulu pādişāha oldı dilā
‘ İzz ü rif‘ atle a‘ zamu’l-vüzerā⁶⁰⁵

İşigi oldı halka kehf-i emān
Hoş giçer sāyesinde cümle cihān⁶⁰⁶

Niçe oldıysa halka kendü penāh
Ola anuñ dağı penāhı İlāh⁶⁰⁷

‘ Ömr ile devleti ziyāde ola
Her zamān t̄ali‘ i küşāde ola⁶⁰⁸

⁶⁰¹ Āsaf Gibi Karaktere Sahip Olan Hürmetli Zatın Kabiliyeti

⁶⁰² Eger onda kabiliyet olmasaydı kulların işleri ona emanet edilmezdi.

⁶⁰³ Zatının güneşi dünyayı aydınlattı. Zulüm karanlığı hiç kalmadı.

⁶⁰⁴ O, adalet ve insaf ülkesinin reisidir. Murad Han’ın sadrazamı odur.

⁶⁰⁵ Şeref ve yücelikle üç büyük padişahın sadrazamı oldu.

⁶⁰⁶ Kapısı halkın sığınma yeri oldu. Sayesinde bütün dünyanın işleri iyi geçer.

⁶⁰⁷ O nasıl halka sığınak olduysa, Allah da onun sığınağı olsun.

⁶⁰⁸ Ömrü ve bahtı çok olsun. Talihi her zaman açık olsun.

Şadr-ı izzetde müstedâm olsun
Devlet ü ömri ber-devâm olsun⁶⁰⁹

**Der-Beyân-ı Hâşâyil-i Hamîde-i Serdâr-ı Âsaf-şî'âr
Edâmellâhu İkbâlehü⁶¹⁰**

[NÜ 578b]

370 Ser-ver ü ser-firâz-ı hayl-i ğuzât
Seyf-i Hâk hoş-ĥişâl ü ĥüb-şifât⁶¹¹

Fâtih-i milket-i Sebâ vü Yemen
Dâfi[ ]-i küfr ü râfi[ ]-i düşmen⁶¹²

Qâli[ ]-i s r-ı qal[ ] a-i küffâr
Dâfi[ ]-i şerr-i zümre-i eşrâr⁶¹³

Qahramân-ı neberd ü şîr-i vegâ
Rüstem-i dâr-gîr ü rezm-i hicâ⁶¹⁴

Kârı hayr u şî[ ] arı tâ[ ] atdur
Hem şecâ[ ] at aña cibilletdür⁶¹⁵

375 Şem[ ]-i cem[ ]-i ğuzât-ı dîn oldur
Râh-ı haq içre râh-bîn oldur⁶¹⁶

⁶⁰⁹ Şerefli vezirlikte devamlı olsun. Devleti ve ömrü sürekli olsun.

⁶¹⁰ **Âsaf Gibi Usul Sahibi Serdarın  v lmeye Değer  zelliklerinin Beyanı Allah Bahtını Daim Etsin**

⁶¹¹ Gaziler topluluğunun serdarı ve seÇkini. Hakk'ın kılıcı, iyi huylu ve güzel sıfatlı.

⁶¹² Sebâ ve Yemen ülkesinin fatihi. K fr  defeden, düşmanı (ortadan) kaldıran.

⁶¹³ Kâfirleirn kale surlarını söküp atan, kötüler zümresinin şerlerini defeden.

⁶¹⁴ Savaşın Kahraman'ı ve aslanı. Savaş ve savaş meclisinin Rüstem'i.

■ Kelime aslen *ĥicâ/heycâ* şeklinde olduğu hâlde şairin vezin gereği kelimeyi muhaffef okuduğu anlaşılmaktadır.

⁶¹⁵ İşi hayır ve prensibi itaattir. Ayrıca yiğitlik tabiatında vardır.

⁶¹⁶ Din gazileri zümresinin meşalesidir. Doğruluk yolunun madenidir.

Server-i dār-ı gāziyān oldur
Menba^ç -ı luṭf u ma^ç den-i iḥsān oldur⁶¹⁷

^ç Azm-i rezm itse bād-veṣ seyyār
Küre-veṣ ceng içinde kārı qarār⁶¹⁸

[NÜ 578a / T 185b]

Baḥr-veṣ kılsa cünbiṣe āheng
Ola lerzān miṣāl-i berg neheng⁶¹⁹

Yürise ebr ü şābit olsa cibāl
Bād-veṣ tiz ü seyl-veṣ seyyāl⁶²⁰

380 Qahr-ı a^ç dāya eylese āheng
Qan qaşanurdu Engürüs ü Fireng⁶²¹

Tiğ-i ḥūn-bārı itse ^ç azm-i kıtāl
Eyleye ğarb u şarḳı ḥūn-ıla al⁶²²

İtse mağribde ḥaşma ^ç atf-ı ^ç inān
Bimden şāh-ı şarḳ ola lerzān⁶²³

⁶¹⁷ Gazilerin savaştaki serdarı odur. Lütuf ve ihsan kaynağı odur.

■ Mısrada vezin açısından hece fazlalığı vardır.

⁶¹⁸ Rüzgâr gibi dolaşır şekilde savaş azmetse küre gibi olan savaş meydanında işi sabit kadem durmaktır.

■ 279-377: -T.

⁶¹⁹ Deniz (ya da nehir) gibi hareketlenmeye başlasa timsah bir yaprak gibi titrer.

⁶²⁰ Yürüse bulut (gibi), sabit dursa dağ (gibidir). Rüzgâr gibi hızlı ve sel gibi sürükleyicidir.

⁶²¹ Düşmanları kahretmek için harekete geçse Macar ve Fransızlar (Avrupalılar) korkudan kan işerdi.

⁶²² Kan döken kılıcı öldürmeye azmetse batı ve doğuyu kana bular.

⁶²³ Düşmana batıda yönelse doğudaki şah korkudan titrer.

Olsa bir raḥş-ı bād-pāye süvār
 Qalmaya ḥaşmda mecāl-i qarār⁶²⁴

Eylese qaşd-ı ḥarb ol mih-ter
 Düşmen eyler 'adem ilini maqār⁶²⁵

385 Zaḥm-i a' dāya tīgi merhemdür
 Sine-i ḥaşma tiri hem-demdür⁶²⁶

Seyf-i kıatı' durur sinānı anuñ
 Meh-i nev-himmeti kemānı anuñ⁶²⁷

Şalsa maşrıqda düşmene şemşir
 Ola mağribdeki 'adū dil-gir⁶²⁸

Qaşd-ı ḥarb itse ger o şir-i veğā
 Gürbeden kem olur 'adū cānā⁶²⁹

Ele alsa ğazabla gürz-i girān
 Eyler a' dāyı ḥāk-ile yeksān⁶³⁰

390 Ğazabın görse şāh-ı berr-i ' Arab
 Cān u dilden ider emānı taleb⁶³¹

⁶²⁴ Rüzgār gibi hızlı bir ata binse düşmanda dayanma gücü kalmaz.

⁶²⁵ O çok ulu kişi savaşa azmetse düşman yokluk ülkesini konak edinir.

⁶²⁶ Kılıcı düşmanların yarası için merhemdir. Oku düşmanın göğsüne arkadaştır.

⁶²⁷ Mızrağı keskin kılıçtır. Yay, yeni yardımcısı olan hilaldir.

■ 386: -NÜ.

⁶²⁸ Doğudaki düşmana kılıç çalsa batıdaki düşmanın kalbi acır.

⁶²⁹ Ey sevgili! Savaş meydanının aslanı savaşa azmetse, düşman kediden daha küçük kalır.

⁶³⁰ Ağır gürzünü öfkeyle eline alsa düşmanları yerle bir eder.

⁶³¹ Arap bölgesinin şahı öfkesini görse can ve gönülden teslim olmayı ister.

Harb u arbin gorup ral-ı Fireng
Oldı başına şaşn-ı  alem teng⁶³²

Eger emr itse pdişah-ı cihn
Kızıl Elma'yı eyler ol altn⁶³³

[N 578b] şaşn-ı  alemde hem-u gy dil
Hem ide mülk-i düşmeni yam⁶³⁴

tse a dya  azm-i arb u itl
Milket-i Rm'ı eyleye p-ml⁶³⁵

395 ahr içun itse aşd-ı düşmene rs
de ryt-ı düşmeni ma ks⁶³⁶

Goreli ahr-ı tginı a d
avfdan itdi terk-i rezm  hic⁶³⁷

Düşmen-i dni eyle ıldı zebn
Terk-i heycyı itdiler nn⁶³⁸

⁶³² Fransa kralı savaşma biçimini gorunce dünya meydanı başına dar oldu.

⁶³³ Cihan sultanı emrederse Kızıl Elma'yı yere yuvarlar.

■ Kızıl Elma, Oğuz Türkleri'nden beri Türk cihan hkimiyeti ülküsüne verilen isimdir. Bu ifade, ulaşılması hedeflenen bir ülkenin ulaşılmadan önceki sembolik ifadesidir. Örneğin, İstanbul, Roma ve Viyana *Kızıl Elma* olarak gorlmş yerlerdendir (Ayverdi, "Kızıl Elma", 2 [H-N]/1702).

■ eyler ol: eyleye T.

⁶³⁴ Ey sevgili! Dünya sahnesinde bir küre gibidir. Düşman memleketini yama eder.

⁶³⁵ Düşmanlara karşı savaş ve çatışma için azmetse Roma ülkesini ayağının altında iner.

⁶³⁶ Mahvetmek için düşmana yönelse düşman bayraklarını ters döndürür.

⁶³⁷ Düşmanlar kılıcının kahrını gordğnden beri korkularından savaş meydanını terk etti.

■ Kelime aslen *hc/heyc* şeklinde olduğu hlde şairin vezin gereği kelimeyi muhaffef okuduğu anlaşılmaktadır.

⁶³⁸ Din düşmanlarını öyle aciz bıraktı ki savaş meydanını terk etmeyi kanun bellediler.

Ehl-i İslâm'a z̄ātı kehf-i emān
Māni' -i bağy ü dāfi' -i tuğyān⁶³⁹

Devr-i 'adlinde gāziyān-ı cihān
Ol-ķadar buldı fursatı iy cān⁶⁴⁰

400 Ser-i a' dāyı eyleyüp sāğar
Kāfirūñ kanın içdi gāziler⁶⁴¹

Aña her yirde virdi fetḥ ü zafer
Ḥāzret-i Ḥālīķ-ı cihān-perver⁶⁴²

İtmege kaç' ırķ-ı küffārı
Kılmağa def' şerr-i şerrānı⁶⁴³

Eyledi Ḥālīķ-ı zevi'l-ikrām
Anı serdār-ı asker-i İslām⁶⁴⁴

Aña cür'et tabi' at olmışdur
'Adlile halkı rāzī kılmışdur⁶⁴⁵

405 Ol cihān-ı kerem sipihr-i hüner
Felek-i 'adle ḥāver-i enver⁶⁴⁶

⁶³⁹ Şahsı, Müslümanlar için güvenli bir sığınaktır. Azgınları engelleyen ve isyankârları defedendir.

⁶⁴⁰ Ey sevgili! Senin adaletli döneminde dünya gazileri o kadar fırsata kavuştu ki

⁶⁴¹ Gaziler kâfir düşmanların kafalarını kadeh eyleyip kanlarını içti.

■ Ser: Sırr T.

⁶⁴² Kâinatı koruyup gözetken hazreti Yaradan, ona her yerde fetih ve zafer verdi.

⁶⁴³ Kâfirlerin ırkını kesmek ve kötülerin şerrini defetmek için

⁶⁴⁴ İhsan sahibi olan Yaradan, onu İslam askerinin serdarı eyledi.

⁶⁴⁵ Cesaret onun tabiatında vardır. Adaletiyle halkı razı etmiştir.

⁶⁴⁶ O dünya kadar kerem, sema kadar hüner sahibi olan; adalet göğüne aydınlık bir güneştir.

Mîr-i iklîm-i 'adl u re'fetdür
Vâlî-i milket-i şecâ' atdür⁶⁴⁷

Çirk-i işrâki kıлмаğa zâ'îl
Kılıcı âb-ı şâfîdür iy dil⁶⁴⁸

[NÜ 579a] İtmege mülk-i küfri zîr ü zeber
Nîzesi oldu ejdehâ-yı dü-ser⁶⁴⁹

Ser-i a' dâyı kıлмаğa ğaltân
Şavlecân oldu tîğ-i hûn-efşân⁶⁵⁰

410 Kaçan alsa eline tîr ü kemân
Tîr-i kâhra kıılır 'adûyı nişân⁶⁵¹

Açsa şebbâz-ı tîri bâlin eger
Cân-ı a' dâ-yı dūnı şayd eyler⁶⁵²

Atsa erbâb-ı küfre kâhri kemend
Olur a' dâ-yı dîne gerden-bend⁶⁵³

Rağşına binse ol dilîr-i cihân
Ola düşmen çü-berg-i bād-ı hâzân⁶⁵⁴

⁶⁴⁷ Adalet ve şefkat ülkesinin önderi. Cesaret mülkünün valisi.

⁶⁴⁸ Ey gönül! Kılıcı şirk kirini ortadan kaldırmak için saf bir sudur.

■ şâfidür: şâfidür T.

⁶⁴⁹ Mızrağı, küfür mülkünü altüst etmek için iki başlı ejder olmuştur.

⁶⁵⁰ Kan saçan kılıcı, düşmanların başını yuvarlamak için çevgan sopası oldu.

⁶⁵¹ Eline ne zaman ok ve yayını alsa kahr okuyla düşmana nişan alır.

⁶⁵² Ok doğanı kanadını açsa alçak düşmanların canını avlar.

⁶⁵³ Öfkesini, küfür ehline kement atsa din düşmanlarına boyun bağı olur.

⁶⁵⁴ O dünyanın yığıdi gösterişli atına binse düşman sonbahar rüzgârındaki yaprak gibi olur.

‘Azm-i rezm itse ol cihân-ı kerem
Cây-ı a‘ dâ olur diyâr-ı ‘adem⁶⁵⁵

415 Her kulu rûz-ı rezimde tenhâ
Kemerinden çapardı kûhı dilâ⁶⁵⁶

Çahrunı görse Çahramân-ı zamân
Ola lertzân mişâl-i berg-i hazân⁶⁵⁷

Rağşı deprense tünd-bād-āsâ
Eyleye gerd-i haşmı nâ-peydâ⁶⁵⁸

Çerbüni görse Rüstem-i dâsitân
Ola mânend-i çarç ser-gerdân⁶⁵⁹

Remzüni görse şâh-ı Efrîdûn
Ola rûbeh mişâli zâr u zebûn⁶⁶⁰

420 Görse dâr-ı şecâ‘ atin anuñ
Zehresi çâk olurdı Dârâ’nuñ⁶⁶¹

⁶⁵⁵ O dünya gibi kereme sahip olan savaşa azmetse düşmanın bulunduğu yer yokluk yeri olur.

⁶⁵⁶ Ey gönül! Her askeri, savaş gününde tek başına dağı kemerinden yakalayıp tutardı.

⁶⁵⁷ Zamanın Kahramân’ı kahrını görse sonbahar yaprağı gibi titrer.

■ berg: bād NÜ.

⁶⁵⁸ Gösterişli atı kasırğa gibi hareketlense düşmanın tozunu görünmez eder.

■ gerd: gejd NÜ.

⁶⁵⁹ Destan sahibi Rüstem üstünlüğünü görse felek gibi başı döner.

■ çerbüni: çarbunı T.

⁶⁶⁰ Ferîdûn’un şahı savaşmanı görse tilki gibi aciz ve perişan olur.

⁶⁶¹ Cesur kavganı görse Dârâ’nın yüreği yırtıldı.

Bārekallāh zihī sa‘ ādet-nām
Ki_ola serdār-ı ‘ asker-i İslām⁶⁶²

Mülk-i İslām’a ola püşt ü penāh
Ola rā‘i ra‘ iyyetiyle sipāh⁶⁶³

[NÜ 579b] Oldı zātı müşeyyid-i devlet
Ḥām̄-i cünd-i şāh-ı Cem-‘ azamet⁶⁶⁴

Cüş idüp cūd-ı fażl-ı ‘ ummānı
Ḥalqa ol deñlü itdi iḥsānı⁶⁶⁵

425 Sır-i in‘ āmı oldı bay u gedā
Ṭoyladı ḥalkı luṭf-ıla cānā⁶⁶⁶

Rūz-ı pür-nūr itdi şāmumuzu
Aldı kāfirden intikāmumuzu⁶⁶⁷

Ḥāk-sār itdi dār-ı küffārı
Seng-sār itdi ḫavm-i eṣrārı⁶⁶⁸

Ceyş-i İslām’a virdi revnaḫ-ı tām
Bārekallāh zihī ḥuceste-peyām⁶⁶⁹

⁶⁶² Allah mübarek kılsın. Bu ne kutlu bir şöhrettir ki İslam askerinin serdarı olacaktır.

⁶⁶³ İslam memleketine sığınak olsun. Halkı ve askeriyle birlikte hükümdar olsun.

⁶⁶⁴ Şahsen devleti sağlamaştırdı. Cem gibi ihtişamlı sultanın askerinin koruyucusu.

⁶⁶⁵ Okyanus gibi faziletindeki cömertliği çoşunca halka o kadar ihsanda bulundu ki

⁶⁶⁶ Zengini de fakiri de ikramına doydı. Ey sevgili! Halka lütfuyla ziyafet verdi.

⁶⁶⁷ Akşamımızı aydınlık bir gündüz etti. Kâfirden intikamımızı aldı.

■ pür-nūr: pür-enver T.

⁶⁶⁸ Kâfirlerin mekânını toza toprağa kattı. Kötü kavmi taşıyarak recmetti.

⁶⁶⁹ İslam askerine tam bir parlaklık verdi. Allah mübarek kılsın ki bu ne güzel bir uğurlu haberdir.

İdeli cenge ol dilir âheng
Oldı İspanya bîm ü havf-ıla deng⁶⁷⁰

430 Düşürüp ceys-i düşmeni hâke
Rāyet-i dîni dikdi eflâke⁶⁷¹

İrişüp aña nuşret-i Bārî
Ālemi kıldı şirkden Ārî⁶⁷²

[T 186a] İrüp aña ināyet-i bî-çün
Qalb-i küffârı eyledi pür-ğün⁶⁷³

Nuşret-i Hakk olup aña rehber
Mülk-i aĀ dāyı kıldı zîr ü zeber⁶⁷⁴

Dilerüz tâ olunca rûz-ı kıyâm
İde Bārî bi-hakk-ı faħr-ı enâm⁶⁷⁵

435 Cünd-i İslâm'ı sālîm ü me'mûn
Düşmen-i dîni ĥor u zār u zebûn⁶⁷⁶

⁶⁷⁰ O yiğit savaşa başladığından beri İspanya korku ve endişeyle şaşkına döndü.

■ İspanya: esbine NÜ.

⁶⁷¹ Düşman askerini toprağa düşürüp din bayrağını göklere dikti.

■ 430: -NÜ.

⁶⁷² Yaradan'ın yardımı ona erişti ve dünyayı şirkten temizledi.

⁶⁷³ Ona sınırsız lütuf erişti ve kâfirlerin kalbini kanla doldurdu.

⁶⁷⁴ Hakk'ın yardımı ona rehber oldu ve düşmanların memleketini altüst etti.

⁶⁷⁵ Dileriz ki Yaradan, yarattıklarının övüncü hakkı için kıyamet gününe kadar

⁶⁷⁶ İslam ordusunu güvende ve emniyette, din düşmanını da horlanmış, aciz ve güçsüz kılsın.

Āġāz-ı Dāsītān⁶⁷⁷

Qışsa fenninde rāv̄-i hoş-rā
Ser-güzeşti bu yüzden itdi edā⁶⁷⁸

[NÜ 580a] Bülbül-i verd-i gül-sitān-ı beyān
Dāsītāna bu yüzden açdı dehān⁶⁷⁹

Ki meger pādīşāh-ı gerdün-fer
Şāh-ı Cem-iqtidār u Dārā-der⁶⁸⁰

Ḥüsrev-i şeh-nişān u tāk-ı keyān
Mihri gerdün-ı re'fet ü ihsān⁶⁸¹

440 Şāhib-i berr ü baḥr u şāh-ı güzīn
Müşteri-ḥaşlet ü felek-temkīn⁶⁸²

Otururken sa' ādet-ile meger
İtdi cünbiş çü-baḥr-ı pür-gevher⁶⁸³

Getürüp cūşa anı bād-ı ġazā
Mevce geldi çü-lücce-i deryā⁶⁸⁴

⁶⁷⁷ Hikâyenin Başlangıcı.

■ Bu başlık T nüshasında “Āġāz-ı Te'lif-i Īn Dāsītān-ı Dil-sitān u İbtidā'-i Taşnif-i Īn Sergüzeşt-i 'Azizü'l-Beyān” şeklindedir.

⁶⁷⁸ İyi rivayetçi hikâye ilminde macerayı bu yüzden anlattı.

⁶⁷⁹ Söz söylemenin gül bahçesindeki gülün bülbülü, hikâyeye ağızını bu yüzden açtı.

⁶⁸⁰ Dünyayı aydınlatan, Cem gibi iktidara sahip olan ve Dârâ paralayan sultan meġer

⁶⁸¹ Hükümdarların hükümdarı ve tacı. Merhamet ve ihsan göġünün güneşi.

⁶⁸² Kara ve denizlerin hâkimi ve seçkin bir sultan. Jüpiter tabiatlı ve gökyüzü gibi (geniş) tedbirli.

■ u: -NÜ.

⁶⁸³ Bahtiyar şekilde otururken cevher dolu deniz gibi coştı.

⁶⁸⁴ Gaza rüzgârı onu coşturunca deniz dalgaları gibi dalgalandı.

Ya' nî ol âfitâb-ı evc-i celâl
İtdi cûş u ħurûş baħr-mişâl⁶⁸⁵

Rûz-ı nev-rûz u sâl-i meymûnda
Bir 'aceb sâ'at-i ħümâyûnda⁶⁸⁶

445 Emr idüp pâdişâh-ı gerdûn-der
Zıll-ı Hâķ ħüsrev-i felek-çâker⁶⁸⁷

Didi yazılsun emr-i sultânî
Cem' olup tâki ceyš-i 'Oşmânî⁶⁸⁸

Cünd-i İslâm ħâzır olsun heb
Eylerem anları ġazâya ŧaleb⁶⁸⁹

Böyle emr eyleyince şâh-ı cihân
Ya' nî ol şehriyâr-ı şâh-nişân⁶⁹⁰

Devlet erkânınıñ kibârı ħamu
Eylediler bu kâr için tek u pû⁶⁹¹

450 Her diyâra yazıldı emr-i şerîf
Her yaña vârid oldu ħükm-i münîf⁶⁹²

⁶⁸⁵ Yani o yücelik tepesinin güneşi deniz gibi coşup hareketlendi.

⁶⁸⁶ İlbahar gününde ve kutlu bir yılda çok uğurlu bir saatte.

⁶⁸⁷ Dünya hâkimi, feleğin hizmetçisi olduğu, Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi sultan emredip

⁶⁸⁸ "Osmanlı ordusu toplanması hakkında sultanlık fermanı yazılsın!" dedi.

■ olup: ola T.

⁶⁸⁹ "İslam ordusu hep birlikte hazır olsun. Onları gazaya çağırıyorum."

⁶⁹⁰ Cihan şahı, yani o hükümdar alametli sultan böyle emredince.

■ şâh-nişân: şâh-ı cihân NÜ.

⁶⁹¹ Devletin ileri gelenleri bu iş için çalıştı.

⁶⁹² Şerefli fermanı her ülkeye gönderildi. Yüce hüküm her yere ulaştı.

Ki kamu hâzır ola ceyş-i güzîn
 ‘ Asker-i pâdişâh-ı rûy-ı zemîn⁶⁹³

[NÜ 580b] Mîr-i mîrân u begler ağalar
 Emr-ile cümle itdi ‘ azm-i sefer⁶⁹⁴

Dağı emr itdiler ki_ola ihzâr
 Üç yüz on beş sefine-i cerrâr⁶⁹⁵

Ekşeri bunlaruñ kadirğa idi
 Kimi peşterde kimi barça idi⁶⁹⁶

455 Dağı bir niçe cins-i keştî var
 Her birin zıkr idersevüz söz uzar⁶⁹⁷

Bunları dağı itmege itmâm
 Vârid oldı çü emr-i şâh-ı kirâm⁶⁹⁸

Her birinüñ görüp mühimmâtın
 Cümle esbâbı-y-ıla âlâtın⁶⁹⁹

Çün bu vech-ile ihtimâm oldı
 Sefer esbâbı hep tamâm oldı⁷⁰⁰

⁶⁹³ “Yeryüzü sultanın bütün seçkin askerleri hazır olsun!”

⁶⁹⁴ Bu emirden sonra beylerbeyleri, beyler ve ağalar hep birlikte sefere çıktı.

⁶⁹⁵ Ayrıca, aktif olan üç yüz on beş geminin hazır edilmesini emrettiler.

⁶⁹⁶ Bunların çoğunluğu kadirğa idi. Kimi peşterde kimi barça idi.

⁶⁹⁷ Daha birçok gemi cinsi vardı. Her birini zikredersek söz uzar.

■ idersevüz söz uzar: iderse hâme ne var NÜ.

⁶⁹⁸ Bunların da hazır edilmesi için şerefli sultanın emri ulaştı.

⁶⁹⁹ Hepsinin mühimmatını ve bütün ihtiyaçlarını ve teçhizatlarını hazırlayıp

⁷⁰⁰ Bu şekilde hassasiyetle sefer hazırlığı tamamlandı.

Eyledi pâdişâh-ı haşm-şikâr
Bir vezîrin bu   askere serdâr⁷⁰¹

460 Ne vezîr ol müşîr-i efham idi
Âşaf-ı şehriyâr-ı   âlem idi⁷⁰²

Ser-i merdân-idi sipeh-bed idi
Merd-i meydân-idi ser-âmed idi⁷⁰³

Kâr-dân u dilîr-i   âlem idi
Re  y ü tedbîrde müselleme idi⁷⁰⁴

Düşmen-i dîn-şikâr idi iy cân
Seyf-i Hakk idi lîk nâmı Sinân⁷⁰⁵

Şîr-i merdân-ı kâr-zâr idi
Şâh-bâz-ı   adû-şikâr idi⁷⁰⁶

465 Rezmde nev-civân u re  yde pîr
Ceyş-i düşmen-güzâr u   âlem-gîr⁷⁰⁷

Düşmen-i dîn-küşende mülk-küşâ
Bîşe-zâr-ı hünerde şîr-i veğâ⁷⁰⁸

⁷⁰¹ Düşman avcısı padişah bir vezirini bu askerinin başına serdar eyledi.

⁷⁰² O, öyle bir vezirdi ki şerefli bir mareşal idi. Cihan hükümdarının Âsaf gibi bir veziri idi.

⁷⁰³ Yiğitlerin başı, başkumandanı idi. Meydanın yiğidi, önderi idi.

■ meydân: merdân NÜ.

⁷⁰⁴ İş bilir, dünyanın cesuru idi. Görüş ve tedbirde güvenilir idi.

⁷⁰⁵ Ey cân! Din düşmanlarının avcısıydı. Hakk'ın kılıcı idi lakin namı sinan (mızrak) idi.

⁷⁰⁶ İş bilir yiğitlerin aslanı, düşman avlayan doğan kuşu idi.

■ kâr-zâr: kâr-zârî NÜ. ■ şikâr: şikârî NÜ.

⁷⁰⁷ Savaşta taze bir genç ve görüşte yaşlı tecrübesinde. Düşman geçen ve dünya fatihi ordu.

⁷⁰⁸ Dün düşmanı öldüren, memleket fetheden. Marifet ormanında savaş aslanı.

[NÜ 581a] Rāy-ı pür-nūrı dehre mihr-i münir
Ehl-i İslām'a zāt-ı pāki zahir⁷⁰⁹

Rüstem-i dāsītān u darb u neberd
Rāyda bī-naẓir ü rezmd eferd⁷¹⁰

Kārı fetḥ u zafer ẓarīni Hudā
Ser-firāz u re'īs-i ehl-i ğazā⁷¹¹

470 Yūsufi-ḥaşlet ü felek-rütbet
Müşteri-fiṭnat u melek-siret⁷¹²

Zātı sedd-i sedīd-i ḥalk-ı cihān
Düşmen-i dīne Ḳahramān-ı zamān⁷¹³

Bunca tedbir ü rāy-i şākıb ile
Böyle fikr-i rezin u şā'ib ile⁷¹⁴

Anı sulṭān-ı dehr ü kūh-vaḳār
Cünd-i İslām'a eyledi serdār⁷¹⁵

⁷⁰⁹ Nur dolu görüşü dünyayı aydınlatan güneş. Temiz şahsı, Müslümanlar için açık seçik.

⁷¹⁰ Savaşta destan sahibi Rüstem misali. Görüşte eşsiz ve savaşta müstesna.

■ Ana metinde *dāsītān* kelimesinden sonra bağlaç vavı bulunmakla birlikte bağlama bakıldığında burada izafet kesresinin olması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁷¹¹ İşi fetih ve zafer, dostu Allah'tır. Seçkindir ve gazilerin serdarıdır.

⁷¹² Yusuf karakterli ve felek yüceliğindedir. Jüpiter gibi zihni açık ve melek huyludur.

⁷¹³ Şahsı, dünya halkı için doğru bir dayanaktır. Din düşmanına karşı zamanın Kahraman'ıdır.

⁷¹⁴ Bu kadar temkin ve etkili görüş ile, böyle sağlam ve isabetli fikir ile

■ rāy: re'y T.

⁷¹⁵ Dünya sultanı ve dağ gibi şerefli olan padişah, onu İslam ordusuna serdar eyledi.

Yazılıp aña hükmi-serdârî
Virilüp aña emri-hünkârî⁷¹⁶

475 Hüsrev-i dehr ü pâdişâh-ı zamân
Aña virdi vekâletin ol ân⁷¹⁷

İtmege dehrden   adûyı tırâş
Ehl-i İslâm'a anı eyledi baş⁷¹⁸

Virilüp aña hükmi-sultânî
  Askerüñ oldı ol nigeht-bânî⁷¹⁹

İtmege qahr ceş-i küffârî
Aña tefvîz itdi her kârî⁷²⁰

Dağı aña koşup kapudânı
Hâkim-i rûy-i baht-i   Osmân'ı⁷²¹

480 Ceş-i düşmenden almağa hayfı
Hâzır itdi sinân-ıla seyfi⁷²²

Küfri   âlemden eylemege tırâş
İtdi tîğı sinân-ıla yoldaş⁷²³

⁷¹⁶ Ona serdarlık fermanı yazılıp sultanın emri okunduğunda

⁷¹⁷ Zamanın Hüsrev'i ve sultanı, onu kendine vekil kıldı.

■ 475: -NÜ.

⁷¹⁸ Düşmanı dünyadan söküp atmak için onu Müslümanlara baş eyledi.

⁷¹⁹ Ona sultanın fermanı verildi ve o, askerinin gözetleyicisi oldu.

⁷²⁰ Kâfir ordusuna azap etmesi için her işi ona bıraktı.

⁷²¹ Ayrıca Osmanlı denizlerinin hâkimi kaptanıderyayı da onun yanına verdi.

⁷²² Düşman askerine evvah dedirtmek için mızrak ile kılıcı hazırladı.

■ seyfi: saykı (sıyık; sevk olunan) T.

⁷²³ Küfrü dünyadan kesip atmak için kılıcı mızrakla yol arkadaşı eyledi.

Çünkü bu emre vâkıf oldu dilâ
Seyf-i Hâk hazret-i Sinân Paşa⁷²⁴

[NÜ 581b]

Minyatür I⁷²⁵: Sultân Selîm-i Şânî *Ṭābe Şerāhu* ‘Ahd-i Şerîflerinde Halku’l-vād Ġazāsına Serdâr Olan Vezîr Sinân Paşa ki Hâlâ Şadr-ı a‘zamdur El Öpüp Revâne Olduğudur⁷²⁶

⁷²⁴ Ey gönül! Hakk'ın kılıcı hazreti Sinan Paşa bu emri öğrenince.

■ 481-482: -NÜ.

⁷²⁵ Yazma metinde “minyatür” kelimesi ile bunun numaralandırması yoktur. Tarafımızca yapılan incelemede ilgili minyatürlerin daha kolay surette belirtilebilmesi için minyatürler bu şekilde numaralandırılmıştır.

⁷²⁶ Sultan II. Selim'in, *Kabri Güzel Olsun, Şerefli Döneminde Halkulvâd Gazasına Serdar Olan Vezir Sinan Paşa'nın (Hâlen Sadrazamdır) El Öpüp Gitmesi Hakkındadır*

■ Sultân Selîm-i Şânî ...Olduğudur: -T.

Vardı dergâh-ı şâha devlet-ile
Pây-bûs eyledi sa' âdet-ile⁷²⁷

[NÜ 582a] Viridi şâh-ı cihân aña hil' at
Tiğ-i zerrîn ü cübbe-i haşmet⁷²⁸

[NÜ 582b]

485 Çıkdı andan vezîr-i deryâ-dil
İskele 'azmin itdi ve'l-hâşıl⁷²⁹

[T 186b] Cünde varmışdı şâhuñ aḥkâmı
Ceyşe itmişler idi i' lāmı⁷³⁰

Ġāziyân-ı cihân u 'asker-i şâh
İmtişâl itmiş idi emre sipâh⁷³¹

Pehlevân-ı cihân yemîn ü yesâr
Şîr-i merdân u 'asker-i cerrâr⁷³²

Her tarafdan idüp ğazâyı murâd
İtmiş idi ḳamusı 'azm-i cihâd⁷³³

⁷²⁷ Talihli bir şekilde sultanın huzuruna vardı. Bahtiyar olarak eteğini öptü.

⁷²⁸ Dünya sultanı ona hilat verdi. Altın (işlemeli) kılıç ve gösterişli bir cübbe verdi.

⁷²⁹ Deniz gibi geniş gönüllü vezir oradan ayrılıp iskeleye yöneldi.

■ 483-485: -T.

⁷³⁰ Sultanın fermanı orduya ulaşmıştı. Askerlere (bunu) bildirmişlerdi.

■ 486: Yazdı etrâfa nâme-i nāmî

Ceyş-i İslâm'a itdi i' lāmı T.

⁷³¹ Cihan gazilerinden oluşan sultanın askerleri emre itaat etmişti.

■ 487/2: İmtişâl itmiş idi emre sipâh: Bu haberden çün oldılar âğâh T.

⁷³² Sağdaki ve soldaki (etraftaki) dünya kahramanı olan mertlerin aslanı, teçhizatlı askerler.

⁷³³ Gaza etmeyi arzulayarak hepsi her taraftan gelip cihada azmetmişti.

■ 489/2: İtmiş idi ḳamusı 'azm-i cihâd: Cümlesi 'azm-i rezm idüp dil-şâd T.

490 Sefer ālātın eyleyüp ihzār
Hep kıilup qaşd-ı hıdmet-i serdār⁷³⁴

Dār-ı İslām ya‘ nī İstanbul
Oldı hayl-i gūzāta cāy-ı nūzūl⁷³⁵

Çünki cem‘ oldı ‘ asker-i İslām
Sefer ālātın itdiler itmām⁷³⁶

Mālezim oldı ser-be-ser hāzır
Ġāziler emr-i āşafa nāzır⁷³⁷

Yek-dil oldı sipāh-ı dīn haqqā
Ki_ideler āşaf-ıla ‘ azm-i ğazā⁷³⁸

Der-Taşmīm-i ‘ Azīmet be-Ġazv-ı Nuşret⁷³⁹

495 Bir seher kim bu gerdiş-i gerdān
Mevc-bār oldı hem-çü baħr-i revān⁷⁴⁰

⁷³⁴ Sefer aletlerini ortaya çıkarıp serdarın hizmetine yöndeldiler.

■ Hep kıilup: İtdiler T.

⁷³⁵ İslam şehri, yani İstanbul gaziler topluluğunun konak yeri oldu.

⁷³⁶ İslam askeri toplanıp sefer aletlerini de hazır ettikten sonra

⁷³⁷ Gerekli bütün malzemeler hazır edildi ve gaziler vezirin emrini beklediler.

⁷³⁸ Doğrusu, din askeri vezirle gazaya azmetmek üzere tek yürek oldu.

■ 493-494: Cünd-i İslām oldı çün hāzır
Oldılar emr-i āşafa nāzır
Ceyş-i İslām’a ola rāh-nümā
Ki_ideler anuñ-ıla ‘ azm-i ğazā T.

⁷³⁹ **Zafer Gazasına Kararlı Şekilde Yöneliş**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyān-ı Mühey்யā-şoden-i Tōnanma-yı Hümāyūn u ‘ Azm-i Sefer-kerden-i Keştihā-yı zafer-maqrūn Ce‘ alehallāhü Te‘ ālā (...)” şeklindedir.

⁷⁴⁰ Bu dönüp duran dünya, bir şafak vaktinde denizler gibi dalgalandı.

Cûşa gelmişdi kılzüm-i ceberût
Cûşına ğarķ olmış-ıdı hût⁷⁴¹

Baħr-ı aħdarda bir kadirğa-i (...)r
Leşker-i ğayba olmış-ıdı maķar⁷⁴²

Zer   alemle şafaķ kılup tezy n
Yelken açmışdı keşt -i zerr n⁷⁴³

[N  583a] Her yañadan şu    -i mihr meger
Şalmış-ıdı niçe filandralar⁷⁴⁴

500 İtmege fetħ ceyš-i zılm nı
B d-b n oldu ebr-i n r n ⁷⁴⁵

Ķomamağa   ad -yı şebden eşer
C nib-i ğarba itdi   azm-i sefer⁷⁴⁶

Zulmet-i küfri itmege yağm 
N rdan   asker itdi aķın aña⁷⁴⁷

⁷⁴¹ Zorba deniz coşmuştu. Balina bu galeyanına batmıştı.

⁷⁴² Yeşil denizdeki bir kadirğa... Allah'ın görünmeyen askerleri için mek n olmuştu.

■ 496-497: -T.

⁷⁴³ Gün doğumu, altın (sarı) bayrakla süslenmiş, altın (sarı) gemiler yelkenlerini açmıştı.

■ Zer   alemle kılup: Zer   alemlerle eyleyüp T.

⁷⁴⁴ Güneş ışıkları her taraftan (ince ve uzun şerit şeklindeki) bayraklarını açmıştı.

⁷⁴⁵ Nurlu bulut, karanlık ordusunu fethetmek için yelken oldu.

⁷⁴⁶ Gece düşmanından bir iz bırakmamak için batı yönüne doĒru sefere azmetti.

■ şeb: şey N .

⁷⁴⁷ Nur askerleri k f r karanlıĒını yağma etmek için aķın yaptı.

Ḳal^ç a-i şāmı almağa tekrār
Dikdi hūrşīd sancaḡ-ı zer-kār⁷⁴⁸

Hışn-ı a^ç dāyı kıılmağa vīrān
Ṭop-ı zerrīn idi güneş iy cān⁷⁴⁹

505 Bir seherden mişāl-i baḡr-i revān
İtdi cūş u hūrūş ḡalḡ-ı cihān⁷⁵⁰

Eyledi emr şāh-ı gerdūn-fer
Ki ṭonanma ide ḡazāya sefer⁷⁵¹

Varid oldı çü ḡūkm-i şāh-ı cihān
Ki ḡuzāt olalar ḡazāya revān⁷⁵²

İmtişāl eyleyüp bu emre hemān
Cūş idüp^ç asker oldı seyl-i revān⁷⁵³

Cümle keştileri idüp irsāl
Oldı ehl-i ḡazā ḡamu der-kār⁷⁵⁴

⁷⁴⁸ Güneş gece kalesini tekrar ele geçirmek için altın işlemeli sancağı dikti.

■ hūrşīd: hūrşīd T.

⁷⁴⁹ Güneş, düşman kalesini harap etmek için altın (sarı) bir top (gibi) idi.

⁷⁵⁰ Dünya halkı bir şafak vaktinde dalgalı deniz gibi hareketlenip çoştı.

⁷⁵¹ Dünyayı aydınlatan sultan donanmanın gazaya sefer etmesini emretti.

⁷⁵² Gazilerin gazaya çıkmaları için dünya sultanının hükmü ilan edildi.

⁷⁵³ Bu emre hemen itaat eden askerler akan sel (gibi) olup çoştı.

■ seyl-i: seyle T.

⁷⁵⁴ Gaziler işe koyulup bütün gemileri saldıılar.

■ ḡazā: -T.

510 Dağı feth-i hîşâr-ı düşmen için
 al^c -ı hîşn-ı ^c âdû-yı reh-zen için⁷⁵⁵

Kendülerle bile getürdiler
 Niçe yüz top-ı ejdehâ-peyker⁷⁵⁶

Eyleyüp her gemi özin tezyîn
 Oldı reşk-i behîşt ü huld-ı berîn⁷⁵⁷

Al bayrakla pür adırğalar
 Gülşen olmuşdı şanki şahrâlar⁷⁵⁸

[NÜ 583b] Dürlü sancakla tolu her keştî
 Lâle-zâr idi şanasın deştî⁷⁵⁹

515 Rûy-i deryâ ^c aceb müzeyyen idi
 Her gemi reşk-i bâğ u gülşen idi⁷⁶⁰

Pür-^c alemlerle her gemi yârâ
 Bîşe-i pür-hizebr idi gûyâ⁷⁶¹

Her adırğada top-ı pür-kîne
 Ağız açmışdı düşmen-i dîne⁷⁶²

⁷⁵⁵ Haydut düşmanın kalesini fethetmek için.

⁷⁵⁶ Kendileriyle birlikte yüzlerce ejder yüzlü top da getirdiler.

⁷⁵⁷ Kendini süsleyip donatan her gemi cennetin kıskandığı, en yüksek cennet (gibi) oldu.

⁷⁵⁸ adırğalar al (kırmızı) bayraklarla dolmuştu. Sanki ovalar gül bahçesine dönmüştü.

⁷⁵⁹ Her gemi türlü bayrakla doluydu. Sanırsın ki ova lale bahçesiydi.

⁷⁶⁰ Deniz yüzeyi şaşkınlık uyandıracak şekilde süslenmişti. Her gemi bağ ve gül bahçelerini kıskandırır şekildeydi.

⁷⁶¹ Ey dost! Her gemi bayraklarla doluydu. Sanki aslan dolu bir orman gibiydi.

⁷⁶² Her adırğada düşmana karşı ağız açmış, kin dolu toplar vardı.

Bu kadar ziynet ü şalâbet-ile
Böyle tezyîn ile bu şevket-ile⁷⁶³

Çünkü cem^ç oldu cümle keştîler
İtmek-içün gazāya geşt ü güzer⁷⁶⁴

520 Geldi serdâr u cümle begler heb
Mağşada ^çazmi itdi cümle taleb⁷⁶⁵

Ol gün olmuşdı ^çıyd-ı hayl-i güzât
Dehre tolmışdı cüş-ıla harekât⁷⁶⁶

Pür idi hây u hüy ile ^çâlem
Lâle-zâr oldu rüy-i baħr ol-dem⁷⁶⁷

Na^ç ra-i top ile pür idi cihân
Çarħ hayretten oldu ser-gerdân⁷⁶⁸

Bu kadar kerr ü ferr-ile ^ç asker
Taleb-i ^çazm-i rezm olup yek-ser⁷⁶⁹

525 Gözedüp hem sa^ç id sâ^ç âti
Sâl-i ferħunde sa^ç d evķâti⁷⁷⁰

⁷⁶³ Bu kadar süs (donanım) ve metinlikle, böyle süslenme ve ihtişamlı.

⁷⁶⁴ Bütün gemiler gazaya gitmek üzere toplandı.

⁷⁶⁵ Serdar ve bütün beyler geldi. Hepsini hedeflerine azmetmek istedi.

⁷⁶⁶ O gün gaziler topluluğunun bayramı olmuştu. Dünyaya coşkun bir hareket dolmuştu.

⁷⁶⁷ Kâinat her ağızdan çıkan sesler ve uğultularla doluydu. Deniz yüzü o an lale bahçesi oldu.

⁷⁶⁸ Dünya top sesleriyle dolduydu. Şaşkınlıktan gökyüzünün başı döndü.

⁷⁶⁹ Bu kadar heybetli şekildeki bütün askerler, savaşa gitmek istedi.

⁷⁷⁰ “Kutlu vakitlerden mübarek bir yılda uğurlu saati de gözetip”

Eyleyüp anda 'azm-i sūy-ı 'adū
Def' -i haşm için ideler tek ü pū⁷⁷¹

Hicretüñ ol toköz yüz-ile tamām
Seksen ikincisiydi evvel-i 'ām⁷⁷²

Āhıriydi Muḥarrem'üñ ol ḥīn
Yevm-i sebt idi şāliş-i 'ıřrīn⁷⁷³

[NÜ 584a] Zikr olan rûz-ı sa' dda iy yār
'Azm-i rezm itdi 'asker-i cerrār⁷⁷⁴

530 Bu kadar şevket-ile cünd-i nihād
İtdiler feth-i ḥısn-ı haşmı murād⁷⁷⁵

Şehr-i Koşantıniyye'den 'asker
Çıkdılar 'azm-i mağrib eylediler⁷⁷⁶

Dürlü bayraklar ile pür iy cān
Rûy-i baḥr olmış-ıdı reşk-i cinān⁷⁷⁷

Bunı gördükde şā' ir-i ḥoş-rā
Şevkden oldı bülbül-i gūyā⁷⁷⁸

⁷⁷¹ “Oradan düşman tarafına azmedip düşmanı kovmak için çalışınlr!”

⁷⁷² O yıl, hicretin dokuz yüz seksen ikinci (982) yılıydı.

⁷⁷³ Muḥarrem'in sonuydu o zaman. Cumartesi günü idi, yirmi üçü (23 Muḥarrem 982/15 Mayıs 1574).

⁷⁷⁴ Ey dost! Zikri geçen uğurlu günde donanımlı ordu savaşa azmetti.

⁷⁷⁵ Fıtrat ordusu bu kadar haşmetle düşmanın hisarını fethetmek istedi.

■ feth-i ḥısn-ı haşmı: ḥısn-ı haşmı feth NÜ.

⁷⁷⁶ Ordu, Kostantıniyye şehrinden (İstanbul) çıkıp mağribe (Tunus kastiyla) yöneldi.

⁷⁷⁷ Ey sevgili! Türlü bayraklarla dolu olan deniz yüzü cennetleri kıskandırır olmuştu.

⁷⁷⁸ İyi şair bunu gördüğünde arzusundan şakiyan bülbül (gibi) oldu.

İdüp inşād bir ğazel ol ān
Oķıdı Őevķ-ile bu Şi' ri hemān⁷⁷⁹

Ĝazel-i Mūnāsib⁷⁸⁰

Mefā' ilūn Mefā' ilūn Mefā' ilūn Mefā' ilūn

1 Açılsun ķalb-i ğam-gīnūñ sevindür cān-ı maķzūnı
Açıldı tālī' -i firūz [u] rāyāt-ı Ferīdūnı⁷⁸¹

Gül-istān eylesün deryāyı reng-ā-reng bayraklar
Ŧonatsun gül gibi begler Ŧonanma-yı hūmāyūnı⁷⁸²

Varup deryā gibi ' asker ' adūyı ķana ğarķ itsün
Aķıtsun āb-gūn ŐemŐirler seylāb-ı gül-gūnı⁷⁸³

İçilsün ķanı Őınsun kāse-i ser bezm ü rezm olsun
Dökilsün cūr' a renginde zemīne dūŐmenūñ ķanı⁷⁸⁴

[T 187a]

5 Dögilsün kūs-ı ħarbī cenge āheng itdi ğāzīler
Meded terk itmesünler pādīŐāhum böyle ķānūnı⁷⁸⁵

⁷⁷⁹ O an bir gazel yazıp hemen bu Şiiri neşeyle okudu.

⁷⁸⁰ **Yerinde Bir Gazel**

⁷⁸¹ Gamlı kalbin ferahlasın. Hüzünlü ruhunu sevindir. Zira, uğurlu talih ve Ferudun gibi olanın (Sultan II. Selim'in sefere çıkan donanmasının) bayrakları açıldı.

⁷⁸² Beyler ve reisler rengārenk bayraklarla ve daha başka unsurlarla donanmayı gül gibi donatsın. Böylece deniz yüzü gül bahçesi hāline gelsin.

⁷⁸³ Derya misali kalabalık ordu dūŐmanı kana boğsun. Gök mavisi kılıçlar gül renkli sel (kan seli) akıtsın.

⁷⁸⁴ (DūŐmanın) kanları içilsin. Başlardan yapılmıŐ kāseler kırılınsın. Eğlence ve savaŐ olsun. DūŐmanın içkinin son yudumu rengindeki kanı toprağa dökülsün.

■ ķanı: hūnı T.

⁷⁸⁵ Harp davulları çalınınsın. Zira gaziler savaşarak eğlenmeye başlamıştır. Gaziler böyle bir geleneği (gazayı) aman terk etmesin.

Rücû' be-Aşl-ı Hikâyet⁷⁸⁶

535 Bu kadar ziynet-ile ceş-i güzîn
İtdiler çünkü kâsd-ı düşmen-i dîn⁷⁸⁷

İtmege seyr-i ' asker-i İslâm
Mâ-ğaşal şehriyâr u şâh-ı kirâm⁷⁸⁸

[NÜ 584b] İtdi bir kâşr-ı ' âlî'üzre mekân
Ki o kâşr idi reşk-i bâğ-ı cinân⁷⁸⁹

Bâmı çarh-ı berîne hem-ser idi
Ebrden şeh-nişîni ber-ter idi⁷⁹⁰

İki yanında iki bahr-i revân
İki havz idi ol sarâya hemân⁷⁹¹

540 Felege çıkmış idi turreleri
Çarha ta' n eyler-idi kem kemeri⁷⁹²

Giremezdi derûnına hâver
Revzeninden meger ki ide nazâr⁷⁹³

⁷⁸⁶ **Hikâyenin Kendisine Dönüş**

■ Rücû...Hikâyet: -T.

⁷⁸⁷ Seçkin ordu, bu kadar gösterişli teçhizat ile din düşmanına kastetti.

⁷⁸⁸ Neticede şerefli sultan ve hükümdar, İslam askerini seyretmek için

⁷⁸⁹ Cennet bahçelerinin dahi kışkandırır (nitelikteki) bir yüksek köşk üzerine çıktı.

⁷⁹⁰ Köşkün kubbesi göğün en üst katına eşit yükseklikte olup cumbası bulutların üstündeydi.

⁷⁹¹ İki tarafındaki akan iki deniz adeta o sarayın iki havuzuydu.

⁷⁹² Saçakları göklere çıkmıştı. Yapının en altındaki kemeri dahi (yüksekliğiyle övünerek) göğü hafife almaktaydı.

⁷⁹³ Doğu yönü (güneş ışıkları) kasrın içine ulaşamıyordu ki penceresinden bakabilirdi.

Şemsesi reşk-i âfitâb-ı felek
İşigin yaşdanurdu ins ü melek⁷⁹⁴

Revzeni ʿ ayn-ı manzar-ı cennet
İşigi bâb-ı ʿ izzet ü devlet⁷⁹⁵

Bâminuñ dîde-bânıdur Nâhîd
Derine yüz sürerdi Baħr-i Sefîd⁷⁹⁶

545 Anda her çeşme ʿ ayn-ı Kevşer idi
Şecer-i Tübâ gibi ber-ter idi⁷⁹⁷

Gili kâfûr ile mülemma ʿ idi
Der u dîvârı heb muraşşa ʿ idi⁷⁹⁸

Zarı zer perde-dârı ehl-i hüner
Hâs u hâşâki müşg-ile ʿ anber⁷⁹⁹

Tâķ-ı zerrîni kehkeşân-âsâ
Kemerî tâķ-ı Kisrî'den bâlâ⁸⁰⁰

⁷⁹⁴ Kasrın duvarlarına işlenmiş olan güneşe benzeyen süslemeler güneşi kışkandırıyor. Kasrın kapısına insanlar ile melekler yaslanıyor.

⁷⁹⁵ Penceresi cennet manzarasının gözü (idi). Kapısı, şeref ve bahtiyarlık kapısı (idi).

⁷⁹⁶ Zühre gezegeni, çatısının gözcüsüdür. Akdeniz, kapısına yüz sürerdi.

⁷⁹⁷ Cennetteki Tuğba Ağacı'ndan yüksekte olan çeşmeleri cennetteki Kevser Irmağı gibiydi.

■ 545/2: Şecer-i Tübâ gibi ber-ter idi: Şecer-i Tübâ'dan fidâ-ter idi NÜ.

⁷⁹⁸ Kili kâfûr (yarı şeffaf bir maden) ile sıvalı, kapı ve duvarları değerli taşlarla süslü idi.

⁷⁹⁹ Perdeleri altından (sarı), perdecileri (kapıcılar, kapı perdelerini açanlar) hünerli, çeri çöpü misk ve anber kokulu (idi).

⁸⁰⁰ Kisrâ'nın kemerlerinden daha da yüksekte olan altın (sarı) kemerleri adeta Samanyolu gibi (idi).

Görüp ol aşr-ı zer-nigârı revân
Baħrûñ ağzı Şuyı aar her ân⁸⁰¹

550 Havzınuñ lezzetin işitdi dilâ
Telh-kâm oldu reŐkden deryâ⁸⁰²

Anda her eŐme hem-ü eŐme-i cân
eŐm-i ağyârdan hemiŐe nihân⁸⁰³

[NÜ 585a] Âbı Şâfi hevâsı rûh-efzâ
Hâki eŐm-i cenâne kühl-i cilâ⁸⁰⁴

arh-ı ârüm disem yiridür aña
Ki_ oldu ol Şems-i ' âleme me 'vâ⁸⁰⁵

Dağı hem nie zer kemerlü ğulâm
Anda ĥidmetde idi Şubh-ıla Őâm⁸⁰⁶

555 Nie biñ bende-i ser-â-ser-püş
Cümle fermân-ber idi ĥalka-begüş⁸⁰⁷

Bu adar Şevket-ile Şâh Selim
Olmış-ıdı o aşr içinde muim⁸⁰⁸

⁸⁰¹ Altın revnaklı o köşkü gören denizin sürekli ağzının suyu akmakta (idi).

⁸⁰² Ey gönül! Deniz, havuzunun lezzetini iŐittiđinde kıskanlıktan keder ekti.

⁸⁰³ Orada her eŐme can eŐmesi gibi (idi). Her zaman yabancıların ğözünden gizlenir (idi).

⁸⁰⁴ Suyu berrak ve temiz, havası ruh açıcı (idi). Toprağı gönül ğözlerini parlatan sürme (idi).

⁸⁰⁵ Ona dördüncü felek desem uygundur. (Zira) o kâinat ğüneŐinin (Sultan Selim) makam tuttuğu yer oldu.

⁸⁰⁶ Orada altın (sar)ı kemerli birok hizmeti gece ğündüz hizmet etmekteydi.

⁸⁰⁷ Baştanbaşa (ğüzel) giyimli halde halka gibi dizilmiş olan (kasrın içindeki) kullar, sultanın emrini bekliyordu.

⁸⁰⁸ Bu kadar ihtişam içindeki Sultan Selim, o kasırda bulunmaktaydı.

Der-Füzûnî-i Küşâyîş-i Baht-ı Fîrûz-ı Ebr-i Behcet Seyr ü
Temâşâ-yı Dil-fîrûz⁸⁰⁹

Seyr idüp hây u hüy-ı gavğâyı
İtdi ol kaçrıdan temâşâyı⁸¹⁰

Na' rā-i Ƨop-ıla şadā-yı tūfeng
' Ālemi eylemişdi pūr-nîreng⁸¹¹

Çekdürüp bunca keşt-i a' lā
Lāle-zār oldu gūyiyā deryā⁸¹²

560 Ƨoplar ra' d-veş idüp āvāz
Cümle tekbîre itdiler āğāz⁸¹³

Çıkdılar rüy-i bahre çünki dilā
Āşaf-ı pādîşāh-ı mülk-küşā⁸¹⁴

Ya' n' serdār-ı hācı vü gāzî
' Arşa-i himmetüñ ser-efrāzı⁸¹⁵

⁸⁰⁹ **Güzel Bulutun Açık Bahtının Daha Fazla Açılmasını Seyir ve Gönül Aydınlatanı İzleyiş**

■ Der-Füzûnî...Dil-fîrûz: -T.

⁸¹⁰ O köşkten konuşma ve gürültü patırtır içindeki yoğun hareketi seyretti.

⁸¹¹ Top gürültüleri ve tüfek sesleri dünyayı tamamen büyümüşti.

⁸¹² Bu kadar büyük gemilerin çekirildiği deniz adeta lale bahçesine dönmüştü.

⁸¹³ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkarırken herkes tekbir çekmeye başladı.

⁸¹⁴ Ey gönül! Deniz üzerine çıktılar. Ülke fetheden sultanın veziri.

⁸¹⁵ Yani hacı ve gazi olan serdar. İhsan meydanının mümtaz kişisi.

■ Her iki şekilde de kullanılan kelime her iki nüshada da ser-fîrâz olarak yazılmıştır. Ancak, kelime vezin gereği tarafımızca ser-efrâzı şeklinde düzenlenmiştir.

Bîşe-zâr-ı hünerde şîr-i vegâ
Seyf-i Hâk hazret-i Sinân Paşa⁸¹⁶

Der-Beyân-ı Resîden-i Paşa be-Ma'ber ü be-Keştî der-
Âmeden be-İkbâl u Fer⁸¹⁷

Leşker ile Sarây-ı 'Âmire'den
İrdi deryâ lebine haşm-şiken⁸¹⁸

[NÜ 585b]

Minyatür II: Halku'l-vâd Seferine Serdâr Olan Vezîr-i Lâ-
nazîr Sinân Paşa İskelede Kadırgaya Girüp Beşiktaş'dan
Şalup Yedi Kulle'den 'Azm be-Ğazâ İtdügidür⁸¹⁹

⁸¹⁶ Hüner ormanındaki savaş aslanı. Hakk'ın kılıcı hazreti Sinan Paşa.

■ bîşe-zâr: bîşe-dâr NÜ.

⁸¹⁷ Sinan Paşa'nın Talih ve Şanla İskelede Gelmesi ve Gemiye Binmesi

■ Der-beyân...Fer: -T.

⁸¹⁸ Düşmanı dağıtan serdar, saraydan deniz kenarına geldi.

⁸¹⁹ Halkulvâd Seferine Serdar Olan Eşsiz Vezir Sinan Paşa'nın İskelede Kadırgaya Girip Beşiktaş'tan Hareket Edip Yedikule'den Gazaya Azmetmesi Hakkındadır

■ Halku'l-vâd... İtdügidür: -T.

565 Çünkü haşmetle geldi iskeleye
Düşmen-i dîni şaldı velveleye⁸²⁰

[NÜ 586a] Çapudân-ıla oldılar yek-dil
Hâric-i şehri itdiler menzil⁸²¹

⁸²⁰ Debdebeyle iskeleye geldi. Din düşmanını paniğe uğrattı.

■ 564-565: -T.

⁸²¹ Kaptanıderya ile tek yürek olup şehrin dışına kondular.

[NÜ 586b] Yedi Kulle önünde tutdı maķām
Ehl-i İslām u   asker-i İslām⁸²²

İki gün anda itdiler oturaķ
Tā ki bākī alanlar ide yaraķ⁸²³

Çünkü cem  oldu hep adırgalar
Ceys-i İslām u begler ađalar⁸²⁴

570 Tiz emr itdi azret-i serdār
  Azm ide cümle   asker-i cerrār⁸²⁵

Oradan   azm-i rezm idüp gideler
Düşmen-i dīni āk-sār ideler⁸²⁶

Böyle emr itdi çün vezir-i dilir
Rılet üçün urıldı kūs u nefir⁸²⁷

Açdı her kişi sancaķ-ı zerini
Her adırga opardı lengerini⁸²⁸

⁸²² İslam askeri Yedikule önünü konak edindi.

■ İslām: imān T.

⁸²³ Orada, geride kalanlar hazırlıklarını tamamlayana kadar iki gün beklediler.

⁸²⁴ Bütün adırgalar toplanınca İslam ordusu ve beyler, ağalar.

⁸²⁵ Hazreti serdar bütün tehizatlı ordunun hemen harekete geçmesini emretti.

⁸²⁶ “Savaşı azmedip oradan gitsinler! Din düşmanını yerle bir etsinler!”

⁸²⁷ Yiğit vezir böyle emredince göç davulu vurulup nefir çaldı.

■ emr itdi çün: emr idi çü T.

⁸²⁸ Her kişi altın (sarı) bayrağını açtı. Her adırga çapasını çekti.

■ adırga: adır T.

■ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır.

Kār-bārın idüp kamu hāzır
Emr-i serdāra oldılar nāzır⁸²⁹

**Der-Teveccüh-i Serdār-ı Āşaf-rā bā-Ṭonanma-i Hümâyün
be-Ġazā-i Ġarrā⁸³⁰**

575 Bir seher kim bu çarḥ-ı mīnā-gūn
Mihri gerdūna oldı rāh-nümün⁸³¹

Māh-ı nevdan kopardı lengerini
Şaldı engine zevraḥ-ı zerini⁸³²

Āfitāb-idi keşt-ı zerrīn
Keh-keşān idi aña aşpar-ı ḥīn⁸³³

Māh-ı nev içre kendü cirmi dilā
Ṭaşı ağızında top idi güyā⁸³⁴

Çın seher tırdı āşaf-ı serdār
Eyledi ʿazm-i cānib-i küffār⁸³⁵

⁸²⁹ Herkes yükümlülüğünü yerine getirip serdarın emrini bekledi.

■ serdāra: serdārı NÜ.

⁸³⁰ **Āşaf Gibi Olan Serdarın Donanma-yı Hümâyün ile Büyük Gazaya Gidişi**

■ Bu başlık T nüshasında “Göç-kerden-i Ṭonanma-yı Hümâyün ez-Ḳulle-i Heft bā-ʿ Asker-i Zafer-nümün be-emr-i Serdār-ı Saʿ ādet-maḥrūn” şeklindedir.

⁸³¹ Bir şafak vaktinde bu mavi gök güneşe kılavuz oldu.

⁸³² Hilal vaktinde demir alıp altın (sarı) kayığına engine saldı.

⁸³³ Altın (sarı) gemi güneş idi. Samanyolu da ona zaman bulutları idi.

■ Aspar kelimesi tam olarak anlaşılammıştır. Ak bulutlar anlamına gelen *aşbār* olması muhtemeldir. Bu kelimeyle birlikte düşünülüğünde “aşbār-ı ḥīn” ise zaman bulutları anlamına gelir.

⁸³⁴ Ey gönül! Hilal vaktindeki görünüşü sanki topun ağızındaki taş gibiydi.

⁸³⁵ Serdar vezir şafak vakti durup kâfirler tarafına doğru azmetti.

580 Lengerin aldı topını atdı
Sûy-ı maşşûda şevk-ile gitdi⁸³⁶

[NÜ 587a] Kıpudân-ıla begler ağalar
Âşafa pey-rev oldılar yek-ser⁸³⁷

Her gemi ziynet-ile şevket-ile
Dürlü şöhetle pür-mehâbet-ile⁸³⁸

Bâl u per açup uçdılar iy cân
Sûy-ı a^c dâyı oldılar cüyân⁸³⁹

[T 187b] Kaç^c-ı râh eyleyüp çü gitdiler
Gelibolu'yı menzil itdiler⁸⁴⁰

585 Geldiler çün o şehir-i zîbāya
‘ Askerüñ ba^c zı çıkdı karaya⁸⁴¹

Bir gice anda yatdı keştiler
Gördi bâkî yarağın ehl-i sefer⁸⁴²

Hâzret-i âşaf-ı cihân-peymā
Görmez idi direngi ceyşe revā⁸⁴³

⁸³⁶ Demir alıp topunu attı. Hedefine doğru arzulu bir şekilde gitti.

⁸³⁷ Kaptanıderya ile beyler ve ağalar veziri takip etti.

■ Âşafa: Aşaf NÜ.

⁸³⁸ Her gemi süsüyle, ihtişamıyla, türlü şöhetle debdebeyle.

⁸³⁹ Ey sevgili! Kanat açıp uçtular. Düşman tarafına doğru arayışa geçtiler

⁸⁴⁰ Yollar kat edip gittiler. Varıp Gelibolu'da konakladılar.

⁸⁴¹ O gösterişli şehre geldiklerinde bazı askerler karaya çıktı.

⁸⁴² Gemiler orada bir gece kaldı. Leventler geri kalan hazırlıklarını yaptı.

⁸⁴³ Dünyayı dolaşmış (bilen) olan hazreti vezir askerinin oyalanmasını uygun görmezdi.

Bilür idi ki eglenilse eger
 atı teng olur idi vaqt-i sefer⁸⁴⁴

a' b idi maşad u mesāfe ba' id
 Bunda te' h̄ir ider mi ' al-ı sedid⁸⁴⁵

590 Mā-aşal 'azm-i rāh idüp serdār
 İtmedi ayru ol maalde arār⁸⁴⁶

Keşt-i āşafı idüp rehber
 ıkdılar rüy-i bare keştiler⁸⁴⁷

Kimi yelken kimi kürek yek-ser
 oyun Adası'na irişdiler⁸⁴⁸

ünkü cem' oldı anda ceyš-i güzīn
 Hāzret-i āşaf-ı felek-temkin⁸⁴⁹

apudān-ıla beglere cem' ā
 Didi kim iy re' is-i ehl-i gāzā⁸⁵⁰

595 İki yirde 'alāamuz vardur
 Ceyš ü zād u zevādemüz vardur⁸⁵¹

⁸⁴⁴ Bilirdi ki eğer beklenilir ise sefer vakti çok daralırdı.

⁸⁴⁵ Hedef zordu ve mesafe uzaktı. Selim akıl bu işte erteleme yapamazdı.

■ sedid: şedid NÜ.

⁸⁴⁶ Neticede serdar artık orada durmayıp yola koyuldu.

⁸⁴⁷ Gemiler vezirin gemisini kılavuz edinip deniz yüzüne çıktı.

⁸⁴⁸ Kimisi yelkenle kimisi kürekle (hareket eden gemilerin) hepsi Koyun Adası'na ulaştı.

⁸⁴⁹ Seçkin ordu orada toplandığında gök yüzü gibi (geniş) tedbir sahibi vezir hazretleri

⁸⁵⁰ Kaptanıderya ile bütün beylere "Ey gazilerin reisleri!" dedi.

⁸⁵¹ "İki yerde işimiz vardır. Asker ve azıklarımız vardır."

[NÜ 587b] Lâzım oldur ki iki iskeleden
Birine sen varup birisine ben⁸⁵²

Alayuz ' asker ile zādumuzu
Bitirüp cümleten murādumuzu⁸⁵³

Çurtulup ol ' alāğadan geleyüz
Gemimüz bağlayup ħalāş olayuz⁸⁵⁴

Böyle diyince āşaf-ı ħoş-rā
Çapudān itdi çün bunu işğā⁸⁵⁵

600 Didi kim emrūñüz çamu ber-ser
Cümlemüz saña bende fermān-ber⁸⁵⁶

Nereye emr iderseñüz giderüz
Her ne kārı buyursañuz iderüz⁸⁵⁷

Çazret-i pādīşāh-ı çarĥ-ħaşem
Seni maħdūm itdi bizi ħadem⁸⁵⁸

Cümle ' asker muṭī' -i fermānuñ
Pir ü bernā senūñ şenā-ħ'ānuñ⁸⁵⁹

⁸⁵² “İki iskeleden birine sen birini de benim varmam lazımdır.”

■ ki iki: ki ol iki T. ■ birisine: birine T.

⁸⁵³ “Askerlerle yiyeceklerimizi alıp bütün (yapmayı) istediklerimizi bitirelim.”

⁸⁵⁴ “O işi halledip gelelim ve gemimizi bağlayıp rahat olalım.”

⁸⁵⁵ İyi vezir böyle söyleyince kaptandırya bunu işitti.

⁸⁵⁶ Dedi ki “Emriniz başımız üstünedir. Hepimiz emrine amadeyiz.”

⁸⁵⁷ “Nereye gitmemize emredersiniz oraya gideriz. Her ne iş buyursanız onu yaparız.

■ 601: -NÜ.

⁸⁵⁸ “Göğün hizmetçisi olduğu hazreti sultan seni efendi, bizi de (sana) hizmetçi eyledi.”

⁸⁵⁹ “Bütün askerler emrine amadedir. Onların genci yaşlısı senin duacıdır.”

Lik var hâkipāye ‘azm-i kelām
Ruḥṣat olursa eylerüz i‘ lām⁸⁶⁰

605 Böyle diyince ḳapudān-ı dilir
Ḥazret-i āṣaf u vezir-i müṣir⁸⁶¹

Didi i‘ lām idüñ ne ise merām
Ki olur meṣveretle kār tamām⁸⁶²

Ne ise söyleñüz merāmuñuzı
Bilelüm nidüğini kāmuñuzı⁸⁶³

Bunı işitdügi gibi ḳapudān
Didi kim ey güzün-i ḥalk-ı cihān⁸⁶⁴

Ol iki iskeleye biz varalum
Ne ise kār u bārı hep görelüm⁸⁶⁵

610 Bunda siz zevḳ-ile ḥuzūr eyleñ
Çekmeyüp zaḥmeti sürür eyleñ⁸⁶⁶

[NÜ 588a] Bunı āṣaf çü istimā ‘ itdi
Ḥaylī bu sözden imtinā ‘ itdi⁸⁶⁷

⁸⁶⁰ “Fakat izin verirseniz huzurunuzda bir söz söylemek isteriz.”

⁸⁶¹ Yiğit kaptanıderya böyle söyleyince mareşal olan hazreti vezir.

■ 605: -NÜ.

⁸⁶² Dedi ki “İsteğinizi söyleyin. İşler istişare ile halledilir.”

⁸⁶³ “Meramınızı söyleyin ki isteğinizin ne olduğunu bilelim.”

⁸⁶⁴ Kaptanıderya bunu işitince dedi ki “Ey dünya halkının seçkini!”

⁸⁶⁵ “O iki iskeleye biz varalum. İşi ve yükü her neyse onu biz halledelim.”

⁸⁶⁶ “Siz burada istirahat edin. Zahmet çekmeyip rahatınıza bakın.”

⁸⁶⁷ Vezir bu sözü işitince bu sözden hayli kaçındı.

Didi kim iy emîr-i Baħr-i Sefîd
Baña eğlenmek oldu kâr-ı şedîd⁸⁶⁸

Baña zaħmet degül bu hıdmet-kim
Râh-ı Hâķ' da ola bir emr-i mühim⁸⁶⁹

Hıdmet-i ğâziyân u ehl-i cihâd
Baña olmış-durur ehemm-i murâd⁸⁷⁰

615 Baña ' ayn-ı sa' âdet oldu i yâr
Hâdim-i mü' minîn olup her bâr⁸⁷¹

Râh-ı Hâķ' da fedâ idüp varı
Bulam anuñla raħmet-i Bârî⁸⁷²

Ben eger bunda eylesem ihmâl
Ġayrılar eylemezler isti' câl⁸⁷³

Zâyi' olur bu deñlü zaħmetler
' Ālemüñ çekdüĝi felâketler⁸⁷⁴

Zıkr olan yirlerüñ birine i yâr
Bir niçe keştî ile gel sen var⁸⁷⁵

⁸⁶⁸ Dedi ki "Ey Akdeniz'in kumandanı! Bana beklemek zor gelir.

⁸⁶⁹ "Hak yolunda bir önemli iş olan bu hizmet bana zahmet değildir."

⁸⁷⁰ "Gazilere ve mücahitlere hizmet etmek benim için çok değerli bir istektir."

⁸⁷¹ "Ey dost! İnananların hizmetçisi olmak benim için her zaman saadet kaynağı oldu."

⁸⁷² "Allah yolunda varlığını feda edip onunla Yaradan'ın rahmetini bulayım."

⁸⁷³ "Eğer ben bu işte ihmalde bulunursam başkaları (hiç) acele etmez."

■ eylemezler: eylemez T.

⁸⁷⁴ "Çekilen bunca zahmet ve sıkıntılar heba olur."

⁸⁷⁵ "Ey dost! Bahsi geçen yerlerin birine birçok gemiyle sen git."

620 Ben daħı birisine ‘azm ideyin
Bir niçe keşt̄yi alup gideyin⁸⁷⁶

Her birimüz varup bilā-ihmāl
Eyleyüp anda sa‘y u isti‘cāl⁸⁷⁷

‘Asker ü zādımız ‘ale’t-ta‘cīl
İdelüm hep gemilere taħmīl⁸⁷⁸

Getürüp anları buraya revān
Semt-i a‘dāya olalum pūyān⁸⁷⁹

Çün bu vech-ile itdi re‘yi vezār
Ĥazret-i āşaf-ı felek-tedbīr⁸⁸⁰

625 Emri-y-ile revān olup ıapudān
K̄oloz İskelesi’ne gitdi hemān⁸⁸¹

[NÜ 588b] Ki varup anda Rūm ‘askerini
Zād-ıla ādemini beglerini⁸⁸²

Gemiler içre eyleyüp taħmīl
Getüre ‘askere ‘ale’t-ta‘cīl⁸⁸³

⁸⁷⁶ “Ben de birçok gemiyi alıp (diğer) birine gideyim.”

⁸⁷⁷ “İkimiz de ihmalde bulunmadan orada hızlıca çalışalım.”

⁸⁷⁸ “Hızlı bir şekilde asker ve erzağımızı gemilere yükleyelim.”

⁸⁷⁹ “Onları buraya getirdikten sonra düşmanların semtine doğru atık şekilde ilerleyelim.”

⁸⁸⁰ Gökyüzü gibi (geniş) temkinli olan hazreti vezir bu şekilde görüş bildirdi.

⁸⁸¹ Kaptanıderya onun emriyle hemen harekete geçip Koloz İskelesi’ne gitti.

⁸⁸² Böylece erzaklarıyla birlikte Rumeli eyaleti (Osmanlı Avrupası, Balkan) askerlerini ve beylerini

⁸⁸³ Hızlı bir şekilde gemilere yükleyip askerlerin yanına getirebilsin.

**Teveccüh-i Serdâr-ı Nâm-dâr bâ-Tonânma-i Hümâyûn be-
Menzil-i Çeşme-i Zafer-meşhûn⁸⁸⁴**

Bir yaña âşaf-ı huçeste-îşâl
Çeşme'ye 'azm kıldı bî-imhâl⁸⁸⁵

Ki_oradan Anaṭolı 'askerini
Âdemini ḳamu azıḳlarını⁸⁸⁶

630 Niçe keştîye yükledüp der-ḫâl
İde anları leşkere îşâl⁸⁸⁷

Çün bu kâr içün âşaf-ı sultân
Bir niçe keştî ile oldı revân⁸⁸⁸

Bir yaña daḫı ḳapudân gitdi
Kendü etbâ'ı ile 'azm itdi⁸⁸⁹

Mâ-ḫaşal bu iki ulu server
Zıkr olan kârî âḫir eylediler⁸⁹⁰

Bu ḳadar 'askeri gemiye i yâr
İtdi tevzî' âşaf-ı serdâr⁸⁹¹

⁸⁸⁴ **Namlı Serdarın Donanma-yı Hümâyûn ile Zafer Dolu Çeşme Menziline Gidişi**

■ Teveccüh...Zafer-meşhûn: -T.

⁸⁸⁵ İyi huylu vezir, hiç ertelemeden Çeşme'ye doğru azmetti.

■ bir: bu T.

⁸⁸⁶ Oradaki Anadolu eyaleti askerlerini ve onların bütün erzaklarını

⁸⁸⁷ Hızlıca gemilere yükleyip onları toplanma yerine gönderebilsin.

⁸⁸⁸ Sultanın veziri bu iş için birçok gemi ile harekete geçti.

⁸⁸⁹ Diğer tarafa da kendisine tabi olanlarla birlikte kaptanıderya gitti.

⁸⁹⁰ Neticede bu iki büyük önder bahsi geçen işi tamamladı.

⁸⁹¹ Ey dost! Serdar vezir bu kadar askeri gemiye yerleştirdi.

635 Çünkü tevzî ‘ olındı bu ‘ asker
Hâzret-i âşaf-ı sa‘ âdet-eşer⁸⁹²

Emr kıldı ki keştler cem‘ â
Yağlanup ‘ azm-i remze hâzır ola⁸⁹³

[T 188a] Her kişi harc idüp hazînesini
Düzedüp yağladı sefînesini⁸⁹⁴

Sa‘ y-i düstür-ıla bu kâr-ı ‘ izâm
Az müddetde oldı çünkü tamâm⁸⁹⁵

Âşaf emr itdi kim giçüp gideler
Avarin cānibîne ‘ azm ideler⁸⁹⁶

⁸⁹² Askerler gemiye yerleştirildikten sonra talihli vezir hazretleri

⁸⁹³ Bütün gemilerin yağlanıp savaşa azmetmek üzere hazır olmalarını emretti.

⁸⁹⁴ Herkes maddi değerini (gücünü) sarf edip gemilerini düzeltip yağladı.

⁸⁹⁵ Bu büyük iş vezirin gayretiyle kısa bir sürede tamamlandı.

⁸⁹⁶ Vezir, Avarin yönüne doğru harekete geçilmesini emretti.

■ giçüp: göçüp T.

[NÜ 589a] ‘Azîmet-i Āşaf-ı Kām-kār bā-Sefāyin be Cihād u Kîne be-
cānib-i Hîşār-ı Avarine⁸⁹⁷

640 Bir seher kim bu çarh-ı minā-reng
Sūy-ı maqşūda eyledi āheng⁸⁹⁸

Māh-ı nev oldı keştî-i zībā
Bād-bān oldı aña ebr dilā⁸⁹⁹

Cümle seyyāre oldı keştîbān
Mihir serdār u Müşterî kapudān⁹⁰⁰

‘Asker-i leyli itmege yağmā
‘Azm-i rezm itdi cümle encüm aña⁹⁰¹

Şubhdan āşaf-ı felek-rif‘ at
Sūy-ı a‘ dāya eyledi hareket⁹⁰²

645 Yürüyüp her kadirğa hem-çü neheng
Maqşada ‘azme itdiler āheng⁹⁰³

⁸⁹⁷ İkbāl Sahibi Vezirin Cihat ve Kin Duygusu İçinde Gemilerle Avarine Hisarı Yönüne Azmi

■ Bu başlık T nüshasında “‘Azm-kerden-i Tōnanma-yı Hümāyūn be-Cānib-i Kızıllı Hîşār u Reften-i ez-İncā be-sūy-ı Limān-ı Anavarīn ü Ziyāfet-kerden-i Hāzret-i Serdār-ı Sa‘adet-şi‘ār berā-yı ‘Asker-i nuşret (...) Ebrār-kerden Menbūr (...) –vaqār” şeklindedir.

⁸⁹⁸ Bir şafak vaktinde bu mavi renkli gök maksadına doğru hareket etti.

■ maqşūda: maqşada NÜ.

⁸⁹⁹ Ey gönül! Hilal donanımlı gemi, bulut da onun yelkeni oldu.

⁹⁰⁰ Bütün gezegenler levent, güneş serdar, Jüpiter de kaptanıderya oldu.

⁹⁰¹ Bütün yıldızlar gece ordusunu yağmalamak için savaşa azmetti.

⁹⁰² Yüksek mertebeli vezir düşmana doğru harekete geçti.

⁹⁰³ Her kadirğa timsah gibi yürüyüp hedefine doğru hareket etti.

Dürlü sancaqla rüy-i baħr ol-dem
Lāle-zār oldu ŧanki ŧaħn-ı İrem⁹⁰⁴

Gāh yelkenle geh kürekle müdām
Eylediler Kızılħiŧār'ı maħām⁹⁰⁵

Anda cem' iyyet için itdi direng
Ĥazret-i āŧaf-ı felek-ferheng⁹⁰⁶

Geldi cem' oldu cümle keŧtiler
Ĥapudānlar re'isler yek-sei⁹⁰⁷

650 Ĥün ŧonanma ŧamusı cem' oldu
Ĥāŧaf ol cem' içinde ŧem' oldu⁹⁰⁸

Ĥünkü cem' iyyet oldu cümle tamām
Ĥazret-i āŧaf-ı zevi'l-ikrām⁹⁰⁹

Emr kıldı ki cümle keŧtiler
Avarin cānibine 'azm ideler⁹¹⁰

Emr-i āŧaf-la 'asker-i İslām
Rüy-i deryāda itmeyüp ārām⁹¹¹

⁹⁰⁴ O an denizin üstü, türlü salıncaklarla lale bahçesi gibi oldu. Sanki İrem meydanıdır.

⁹⁰⁵ Kāh yelken kāh kürekle (ilerleyen gemiler) Kızılhisar'a ulaşıp (burayı konak edindiler).

⁹⁰⁶ Gökyüzü (gibi) geniş hüner sahibi hazreti vezir orada toplanmak üzere durdu.

⁹⁰⁷ Gelip bütün gemiler toplandı. Kaptanların, reislerin hepsi bir araya geldi.

⁹⁰⁸ Bütün donanma gemileri toplanınca vezirin gemisi o topluluk içerisindeki meşale (gibi) oldu.

⁹⁰⁹ Herkes toplandıktan sonra ihsan sahibi vezir hazretleri.

⁹¹⁰ Bütün gemilerin Avarin yönüne hareket etmesini emretti.

⁹¹¹ İslam askeri vezirin emrinden sonra deniz üzerinde hiç durmayıp

[NÜ 589b] Oldılar cümle pey-rev-i serdâr
İtdiler ʿazm-i cânib-i küffâr⁹¹²

655 Rûy-i deryâda seyr idüp niçe gün
Oldı âşaf bu kavme râh-nümün⁹¹³

Mâ-ھاşal ʿazm-i râh idüp yek-ser
Avarin oldı ğâziyâna maķar⁹¹⁴

Çün bular geldi ol limâna tamâm
Tiz emr itdi âşaf-ı hoş-nâm⁹¹⁵

Leb-i deryâda gördiler bir câ
Şahn-ı Firdevs gibi bî-hemtâ⁹¹⁶

Âbı şâfi nesîmi rûh-efzûn
Pür-çiçeklerle hâki gûn-â-gûn⁹¹⁷

660 ʿAks-i hürşid ü sâye-i eşcâr
Hâke şan berg-i gül dökildi i yâr⁹¹⁸

Ķurdılar anda hem niçe eyvân
İçi zer-keş taşu muraşşa^c i cân⁹¹⁹

⁹¹² Hepsi serdarı takip etti. Kâfirlere doğru azmettiler.

⁹¹³ Deniz üzerinde nice gün ilerlediler. Vezir, bu topluluğa kılavuz oldu.

⁹¹⁴ Neticede hep beraber yola azmedip gittiler ve gaziler Avarin'e ulaşıp (burada) konakladı.

⁹¹⁵ Donanma limana tamamen ulaşıncaya iyi namlı vezir hemen emretti.

⁹¹⁶ Deniz kenarında Firdevs cennetinin meydanı gibi eşsiz bir yer gördüler.

⁹¹⁷ Suyu berrak, rüzgârı ruh çoşturucu, toprağı türlü çiçeklerle dolu.

⁹¹⁸ Ey dost! Güneşin aksi ve ağaçların gölgesi... Sanasın ki toprağa gül yaprağı döküldü.

⁹¹⁹ Ey sevgili! Orada, içi altın (sarı) nakışlı, taşu mücevherlerle süslü birçok yapı kurdular.

Niçe hem bār-gāh-ı gerdūn-fer
Küngür-i ʿ arşa efseri hem-ser⁹²⁰

Dağı hem niçe sāye-bān-ı refi^c
Çarğa eylerdi turreşi teşni^c 921

Niçe çetr-i bülend ü bî-hemtā
Niçe *har-gāh*-ı hūb u gerdūn-sā⁹²²

665 Dağı hem niçe haymeler iy yār
Āşaf için kıldı hep ihzār⁹²³

Her birinūñ kumaşı reng-ā-reng
Görmemiş mişlini bu heft-evreng⁹²⁴

Kāhlar kurdılar ki gūn-ā-gūn
Kubbe-i çarğ aña nisbet dūn⁹²⁵

Her muraşsa ʿ amūd-ı zer-kārī
Hāke şalmışdı serv-i gül-zārī⁹²⁶

[NÜ 590a] Tābla-i hayme şems idi gūyā
Ki tınāb olmuş-ıdı şu^c le aña⁹²⁷

⁹²⁰ Tacı, gök kubbenin tepesine ulaşan, birçok ihtişamlı çadır kurdular.

⁹²¹ Daha nice gölge veren çadır kurdular ki saçakları gök katını küçümserdi.

⁹²² Nice yüksek ve eşsiz çadırlar. Göğe yüz süren nice güzel otağlar.

⁹²³ Ey dost! Vezire hizmet için daha nice çadırlar daha kuruldu.

⁹²⁴ Her birinin kumaşı renkli renklidir. Bunların benzerini yedi gezegen görmemiştir.

⁹²⁵ Çeşit çeşit, renkli renkli köşkler (çadırlar) kurdular. Gök kubbe bunlara kıyasla alçaktır.

⁹²⁶ Mücevherlerle ve altın (sarı) işlemlerle süslü her çadır direği, gül bahçesinin servisini toprağa bırakmıştı.

⁹²⁷ Çadırın çevresi sanki güneşti. Çadırı kazığa bağlayan ipler onun ışığı idi.

- 670 Her serâ-perde-i Süleymānī
Pest kılmışdı çarḥ-ı gerdānı⁹²⁸
- Bir ʿaceb bār-gāh idi ki dilā
Mişlini görmemişdi çarḥ-ı dü-tā⁹²⁹
- Ferşi olmuşdı ğayret-i gül-zār
ʿArşı hem reşk-i gerdiş-i devvār⁹³⁰
- Anda ḥıdmetde idi şubḥ-ıla şām
Niçe biñ zer kemerlü ḥüb ğulām⁹³¹
- İşigi merciʿ -i ğuzāt-ı cihān
Āsitānı melāz-ı pīr ü civān⁹³²
- 675 Niçe merd-i dilīr ü ehl-i hüner
Āsitānında bende fermān-ber⁹³³
- Çün bu vech ile kāmīl oldı bu kār
Ḥazret-i āşaf-ı felek-miḳdār⁹³⁴
- Çıkdı peşterdeden saʿ ādet-ile
Bār-gāhına geldi devlet-ile⁹³⁵

⁹²⁸ Her Süleyman otağına benzer olan otağlar dönenen gök kubbeyi alçakta bırakmıştı.

⁹²⁹ Öyle acayip bir otağ idi ki mislini iki kat sema görmemiştir.

⁹³⁰ Halısı gül bahçesini, tepesi de dönen feleği (sema) kıskandırmıştı.

⁹³¹ Binlerce altın (sarı) kemerli güzel hizmetçiler orada sabah akşam hizmet ediyordu.

⁹³² Huzuru cihan gazilerinin müracaat yeri, gençlerin ve yaşlıların da sığınağıdır.

⁹³³ Nice yiğit mertler ve hünerliler huzurunda emrine amade beklemektedir.

⁹³⁴ Bu iş bu şekilde tamamlandıktan sonra, sema gibi (yüksek) mertebe sahibi vezir hazretleri

⁹³⁵ Peşterdeden mesut şekilde çıktı ve ihtişamlı şekilde otağına geldi.

Leb-i deryāyı itdi çünki maḡar
Oldı maḡkūmı cümle baḡr-ıla berr⁹³⁶

Eyledi emr āṣaf-ı serdār
Ya‘ n̄ düstūr-ı şāh-ı ḡaṣm-şikār⁹³⁷

680 ‘ Askere bir ziyāfet eyleyeler
Ġāziyāna ri‘ āyet eyleyeler⁹³⁸

Ol ziyāfetde ḡükm-i şāh-ı cihān
Oḡunup emri ideler iz‘ ān⁹³⁹

Ne ise emr-i şāh-ı gerdün-fer
Mücibiyle anuñ ‘ amel ideler⁹⁴⁰

Ḥazret-i āṣaf-ı ḡuceste-nihād
Eyledi bir ziyāfete bünyād⁹⁴¹

[NÜ 590b] Ki o bezmüñ naḡirini iy cān
Görmemişdi hezār-dīde cihān⁹⁴²

⁹³⁶ Deniz kenarını mekân edindi. Bütün deniz ve karalar esiri oldu.

⁹³⁷ Düşman avcısı sultanın veziri olan serdar emretti:

⁹³⁸ “Gazilere ziyafet verip ikramda bulunsunlar!”

⁹³⁹ “Ziyafet esnasında cihan sultanının fermanı okusun ve askerler bunu öğrensin!”

⁹⁴⁰ “Dünyayı aydınlatan sultanın emri gereğince hareket etsinler!”

⁹⁴¹ İyi tabiatlı vezir hazretleri bir ziyafet yaptırdı.

⁹⁴² Binlerce şey görmüş olan kâinat, o meclisin bir benzerini görmemişti.

Der-Žiyâfet-i Sipâh-ı Muzaffer ü H'ânden-i Berât-ı
Serdâr-ı nâm-ver⁹⁴³

685 Adı-y-ıla kibâr-ı 'askeri heb
Âşaf itdi žiyâfetine taleb⁹⁴⁴

İtmege ehl-i meclisi taḥrîr
Çarḥ-ı mâ 'î varaḥ debîr idi tîr⁹⁴⁵

Âsitânında oldı bir der-bân
Elde zerrîn 'aşâ-y-ıla Keyvân⁹⁴⁶

[T 188b] Müşterî oldı anda cârû-keş
Çeşni-gîr oldı zer kemerlü güneş⁹⁴⁷

Ḥon için çünkü baş olındı bisât
Tîz döşendi bir laṭîf simâ⁹⁴⁸

690 Geldi ni' met döşendi gün-â-gün
Ḥadd ü ḥaşrı bilinmeden efzûn⁹⁴⁹

Çînî fağfūr'ler dizildi dilâ
Yire dökildi şan nücûm-ı semâ⁹⁵⁰

⁹⁴³ Müzaffer Askerin Ziyafeti ve Namlı Serdarın Beratının (İzin Fermanı) Okunması

■ Der-Žiyâfet...nâm-ver: -T.

⁹⁴⁴ Vezir, ordunun ileri gelenlerini isimlerini zikrederek (verdiği) ziyafetine davet etti.

⁹⁴⁵ Meclistekileri yazmak için mavi gök sayfa, ok da kâtip idi.

⁹⁴⁶ Elinde altın değnek olan Zuhal (Satürn) gezegeni, eşğinde kapıcı oldu.

⁹⁴⁷ Jüpiter ona yerleri süpüren oldu. Altın kemerli güneş çeşnisi (tat kontrolcüsü) oldu.

⁹⁴⁸ Ziyafet için sergiler serildi. Hızlıca nazik güzel sofralar kuruldu.

■ Ḥon, yaygın olarak *ḥ'ân* şeklinde ifade edilen kelimedir.

⁹⁴⁹ Haddi hesabı bilinmeyecek miktarda türlü türlü yiyecekler getirilip (sofralara) döşendi.

⁹⁵⁰ Ey sevgili! Çini tabaklar dizilince sanki gökyüzündeki yıldızlar yere dökülmüş (gibi) oldu.

Niçe yüz yire sofralar ondı
Kāse-i Şerbet ortada dōndi⁹⁵¹

Dōne dōne yenildi hūb kebāb
ana ana iildi Őāfī Őerāb⁹⁵²

uzı biryānı hadden artuğ idi
aza tavuğa ise yir yoğ idi⁹⁵³

695 ubbe-i dāne oldu āl-makām
ōrege dikdi gōzini bādām⁹⁵⁴

Hūb senbūseler muħallebiler
Sūkkerī bādem ile leblebiler⁹⁵⁵

Za' ferānī libāsını iy cān
Giyūp ortaya geldi zerde hemān⁹⁵⁶

[NŪ 591a] EkŐi aŐ-ıla geldi ūn zirbac
Zerdeden geydi dāne zerrīn tāc⁹⁵⁷

Sūdlū aŐ-ıla ondı ūn salma
Yir bulunmadı maŐtaveye dilā⁹⁵⁸

⁹⁵¹ Yūzlerce yere sofralar kondu. Őerbet kaseleri ortada dōndü.

⁹⁵² Kebaplar dōne dōne yenildi. Saf Şerbetler kana kana iildi.

⁹⁵³ Kuzu biryanı haddinden fazla idi. Kaza tavuğa ise yer kalmadıydı.

⁹⁵⁴ Danenin kubbesi yūce bir makam oldu. Bademler gōzünü ōređe dikti.

⁹⁵⁵ Gūzel senbuseler, muħallebiler, Őekerli badem ile leblebiler.

⁹⁵⁶ Ey sevgili! Zerde (tatlısı) safrandan elbisesini giyip ortaya geldi.

⁹⁵⁷ Zirba, ekşi yemekle birlikte geldi. Dane, altından (sarı) bir ta giydi.

⁹⁵⁸ Ey gōnöl! Sūtla ile salma kondu. Mastaveye yer bulunamadı.

700 Geldi meydâna sükkerî çü gülâc
Yenmedi qaldı hep börek tıtmâc⁹⁵⁹

Çinî fağfūr'ler hoş-âblar pür
Her bir elması şanki cevher-i dūr⁹⁶⁰

Baklava gördi mu' teber oldı
Aña pâlûde haylî ter oldı⁹⁶¹

Qurş-ı mâha börek nazîre idi
Âfitâb anda her faîre idi⁹⁶²

Mantınuñ gördi lezzetin ol ân
Şekerûn ağzı şuyı aqdı revân⁹⁶³

705 Bir yaña kuş kebâbı döndi kamu
Qaz-ıla ördek oldı her bir sū⁹⁶⁴

Ter harîseyle hûb Maħmûde
Qodılar bunları da bir sūda⁹⁶⁵

⁹⁵⁹ Meydana şekerli güllaç geldi. Tutmaç böreği yenilemedi. Kaldı.

■ Aslen *güllâç* olması gereken kelimedeki şedde vezin gereği tahfif edilmiştir. Diğer taraftan ç sesi de kafiye gereği cim harfi ile karşılanmıştır.

⁹⁶⁰ Çini tabaklarla, güzel içeceklerle dolu. Her elması sanki inci tanesidir.

■ bir: biz T

⁹⁶¹ Baklava orada itibar kazandı. Palude tathısı ondan daha çok alaka gördü.

⁹⁶² Börek, ayın yuvarlaklığına benziyordu. Ondaki her mayasız hamur da güneş gibiydi.

⁹⁶³ O anda mantının lezzetini gören şekerin ağzının suyu aktı.

⁹⁶⁴ Bir tarafa tamamen kuş kebabı kondu. Her tarafta kaz ile ördek bulundu.

■ her: hep T.

⁹⁶⁵ Taze keşkek ile güzel Mahmudiyeyi de bir faydalı yere koydular.

■ harîseyle: herîseyle T.

Geldi meydāna çün kabak ʔolma
Viridi bezm ehline sürür u şafā⁹⁶⁶

Şir ü şekker gibi alışdı müdām
Kırma bādām ile şeker-bādām⁹⁶⁷

Yindi çün dürlü dürlü ni^c metler
Sükkerī hem içildi şerbetler⁹⁶⁸

710 Eyle baş ʔoldı hon-ı ihsānı
Yimedeñ kimse ʔalmadı anı⁹⁶⁹

Çünki ni^c met yinildi oldı tamām
Hāzret-i āşaf-ı sipihr-maḡam⁹⁷⁰

Ser-i küttāba emr ʔıldı revān
Ki_ oḡıya emr-i pādişāhı hemān⁹⁷¹

[NÜ 591b]

⁹⁶⁶ Kabak dolma ortaya gelince ziyafettekilere sevinç ve neşe verdi.

⁹⁶⁷ Badem kırması ile şekerli badem süt ve şeker gibi (birbirine) alıştı.

⁹⁶⁸ Türlü türlü nimetler yenildi, şekerli şerbetler de içildi.

■ sükkerī: şekeri T.

⁹⁶⁹ İhsan sofrası o kadar yayıldı ki kimse yemekten mahrum kalmadı.

■ Yaygın olarak *h'ān* şeklinde ifade edilen kelimedir.

⁹⁷⁰ Nimetler yenildikten sonra gökyüzü gibi (pek yüksek) makama sahip olan vezir hazretleri

⁹⁷¹ Başkâtibe hemen sultanın fermanını okumasını emretti.

Minyatür III: Vezîr Sinân Paşa Halku'l-vâd'a Giderken Avarine Limanı'nda Yalıya Çıkup Ziyâfetden Soñra Serdarlık Berâtın 'Asker-i İslâm Muqabelesinde Okutduğıdur⁹⁷²

Emr-i serdarî[yi] idüp i' lām

Diñleye anı ' asker-i İslâm⁹⁷³

⁹⁷² Vezir Sinan Paşa'nın Halkulvâd'a Giderken Avarine Limanı'ndaki Açık Araziye Çıkması (ve) Ziyafetten Sonra İslam Askerinin Karşısında Serdarlık Beratını (Serdarlığa İzin Fermanı) Okutması Hakkındadır

■ Vezir...Okutduğıdur: -T. ■ Yalının ilk anlamı deniz, göl ve nehir kenarındaki düz geniş arazidir (Ayverdi, "Yalı", 3 [O-Z]/3355).

⁹⁷³ Serdarlık emrini (beratını) bildirmesini, İslam askerinin de bunu dinlemesini (emretti).

Çünkü düstür virdi destûrı
Ele aldı debîr menşûrı⁹⁷⁴

715 Başladı okumağa anı revân
İstimâ^c itdi anı pîr ü civân⁹⁷⁵

[NÜ 592a] Çünkü okındı nâme-i şâhî
^c Askere hâşıl oldı âgâhî⁹⁷⁶

Begler ağalar u kamu ^c asker
Emr-i sultân-ı dehri bildiler⁹⁷⁷

Çünkü encâma yitdi cümle bu kâr
Hâzret-i âşaf-ı felek-mikdâr⁹⁷⁸

[NÜ 592b] Emr kıldı ki cümle ceyš-i güzîn
Ya^c nîkim kâhirân-ı düşmen-i dîn⁹⁷⁹

720 Yoqlama ola biline cem^c â
Ne kadardur cunûd u ceyš-i gaza⁹⁸⁰

⁹⁷⁴ Vezir izin verdikten sonra kâtip fermanı eline aldı.

⁹⁷⁵ Onu okumaya başladı. Genci yaşlısı dinledi.

⁹⁷⁶ Sultanın fermanı okununca asker fermanı anladı.

⁹⁷⁷ Beyler, ağalar ve bütün askerler dünya sultanın emrini öğrendi.

⁹⁷⁸ Bu iş tamamlanınca gökyüzü gibi (yüksek) mertebe sahibi vezir hazretleri

⁹⁷⁹ Din düşmanlarını kahreden bütün seçkin askerlere emretti:

⁹⁸⁰ “Yoqlama olsun ve gaza ordusunun toplam miktarı öğrenilsin.”

Hâzır olmağ-ıçün kamu   asker
Eylediler nidâ münâdîler⁹⁸¹

Çapudan-ıla hazret-i serdâr
Âşaf-ı pâdişâh-ı Cem-mikdâr⁹⁸²

Bu tarîk-ile itdiler tedbîr
Ki bile cümle ceş-i düşmen-gîr⁹⁸³

Ne kadardur u her gemide ne var
  Asker-ı kâr-zâr u düşmen-i h âr⁹⁸⁴

725 Çün bu niyyetle âşaf-ı sultân
Başladı yoklamağa ceş-i revân⁹⁸⁵

Hîle olunmasun diyü düstür
İtmedi sa  y ü ihti m mda kuş r⁹⁸⁶

R y-i deryâda hazret-i serdâr
Çapudân-ıla  urdılar iy yâr⁹⁸⁷

⁹⁸¹ Tellallar bütün ordunun hazır olması için seslendi.

⁹⁸² Kaptanıderya ile hazreti serdar. Yani, Cem derecesindeki sultanın veziri.

⁹⁸³ Bu şekilde tedbir aldılar ki bütün düşman zapt eden askeri bilebilsin.

⁹⁸⁴ Savaşçı asker ve değersiz düşman ne kadar miktardadır ve her gemide ne var?

⁹⁸⁵ Sultanın veziri bu niyyetle orduyu yoklamaya başladı.

⁹⁸⁶ Vezir, hîle yapılmasın diye gayret ve ihtimamda kusur etmedi.

⁹⁸⁷ Ey yâr! Kaptanıderya ile hazreti serdar deniz üzerinde durdular.

Cümle keştîlerüñ kamu bir bir
Ceş ü ālātına olup nāzır⁹⁸⁸

Her kadirgada bildiler iy yār
Ne kadar ‘ asker-ile ālāt var⁹⁸⁹

730 Hüsni tedbiri ile serdāruñ
Cānına lerze düşdi küffāruñ⁹⁹⁰

Her gemi pür-yarağ u ‘ asker idi
Demi āteş saçar pür-ejder idi⁹⁹¹

Her gemide yarar tüfeng-endāz
Her biri haşm-cū vü haşm-güdāz⁹⁹²

Yüz nefer ehl-i harb var idi
Her biri merd-i kār-zār idi⁹⁹³

[NÜ 593a] Yoqlama kārı çünki oldı tamām
İtdi emr āşaf-ı zevi’l-ikrām⁹⁹⁴

⁹⁸⁸ Bütün gemiler asker ve teçizatlarını gözetledi.

⁹⁸⁹ Ey yār! Her kadirgada ne kadar asker ve teçizat olduğunu bildiler.

⁹⁹⁰ Serdarın güzel tedbiri sayesinde düşmanın canına titreme düşti.

⁹⁹¹ Her gemi asker ve silahla doluydu. Nefesi ateş saçan ejderle doluydu.

⁹⁹² Her gemide her biri düşman arayan ve düşman yakan yarayışlı tüfek atıcıları (vardı).

■ haşm: ceng T.

■ -güdāz: -güzār T.

⁹⁹³ Savaşçı yüz nefer vardı. Her biri savaş meydanının mertiydi.

⁹⁹⁴ Yoqlama işi tamamlanınca ikram sahibi vezir emretti:

735 Ki tonanma kâmusı ‘azm ideler
Sûy-ı maqşûda tûrmayup gideler⁹⁹⁵

Çünki mâh-ı Şafer tamâm oldu
‘Azm-i maqşûda ihtimâm oldu⁹⁹⁶

Çün Şafer gitdi oldu mâh-ı cedîd
‘Askere âşaf eyleyüp tehdîd⁹⁹⁷

Cümleten ‘asker-i zafer-rehber
Gurrenden ‘azm-i maqşad eylediler⁹⁹⁸

Rûy-i deryâya çıkdı her keştî
Şan gül ile pür oldu ber-deştî⁹⁹⁹

740 Kâşd idüp düşmenüñ mekânını
Açdı her keştî bād-bânını¹⁰⁰⁰

Rûy-i deryâda ‘azm idüp ‘asker
K[1]lavuryâ’ya yetdi ğâzîler¹⁰⁰¹

⁹⁹⁵ “Bütün donanma harekete geçsin. Hedefe doğru hızla gitsin!”

⁹⁹⁶ Safer ayı bitti. Hedefe doğru harekete geçişte dikkatli davranıldı.

⁹⁹⁷ Safer ayı gitti. Yeni ay (Rebiyülevvel) geldi. Vezir askere göz dağı verdi.

⁹⁹⁸ Rehberi zafer olan ordu ayın ilk gününde (1 Rebiyülevvel 982/21 Haziran 1574) hedefine doğru hareket etti.

⁹⁹⁹ Her gemi denize açıldı. Sanki ova güllerle doldu.

■ ber: pür T.

¹⁰⁰⁰ Her gemi düşmanın bulunduğu yere kastedip yelkenlerini açtı.

¹⁰⁰¹ Gaziler denizde ilerleyip Kılavurya’ya ulaştı.

■ K[1]lavuryâ: K[1]lavurpâ NÜ.

[T 189a] Ayuñ onında   asker-i İslām
İtdiler ol maḥalli cāy u maḫām¹⁰⁰²

Eyledi emr āşaf-ı serdār
Ki_ola yağmā vilāyet-i küffār¹⁰⁰³

Her biri nehb ü ğāret eyleyeler
Ḳavm-i şūma ḫasāret eyleyeler¹⁰⁰⁴

745 Ne yiri ḫılsa ehl-i dīn me ʿvā
Düşmen-i dīni ideler yağmā¹⁰⁰⁵

Çünki emr oldı düşmeni tālān
  Azm-i rezm itdi cümle pīr ü civān¹⁰⁰⁶

Anda bir ḫulle gördiler   asker
Ki   Ali Burcu idi nāmı meger¹⁰⁰⁷

Anuñ eṭrāfın itdiler yağmā
Ceşş-i nuşret-ḫarīn ü cünd-i ğazā¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰² İslam askeri ayın onuncu günü (10 Rebiyülevvel 982/30 Haziran 1574) orayı (Kılavurya) mekân tuttu.

¹⁰⁰³ Serdar vezir kafir memleketinin yağmalanmasını emretti.

¹⁰⁰⁴ “Herkes yağma ve talan yapsın! Uğursuz kavme zarar ziyan versin!”

¹⁰⁰⁵ “Dindarlar nereyi yurt edinirlerse (oradaki) din düşmanlarını yağmalasın!”

¹⁰⁰⁶ Düşmanın yağmalanması emredilince genci yaşlısı bütün askerler savaşa azmetti.

¹⁰⁰⁷ Asker orada Ali Burcu diye bilinen bir kule gördü.

¹⁰⁰⁸ Zaferin kendisine dost olduğu gaza ordusu o kulenin etrafını yağma etti.

[NÜ 593b] Çın seher keşîler o menzilden
 ‘Azm idüp cümle itdi ise seren¹⁰⁰⁹

750 İki gün iki gece gitdiler
 Sarağoş Qal‘ası’na yetdiler¹⁰¹⁰

Mesina Adası içinde i yâr
 Kâfirûñ bellü şehridür o hişâr¹⁰¹¹

Tahtıdur kâfir-i kebîrûñ o cā
 Ekşer ol qal‘ayı ider me’vā¹⁰¹²

Virmege qal‘a halkına dehşet
 Hâzret-i âşaf-ı felek-şaşmet¹⁰¹³

Emr kıldı ki cümle keşîbān
 Gemisin ziyet eyleye iy cān¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁹ Şafak vaktinde, bütün gemiler o konak yerinden çıkıp yelken açtı.

■ ise: etsü T.

¹⁰¹⁰ İki gün iki gece ilerleyip Sarağoş Kalesi’ne ulaştılar.

¹⁰¹¹ Ey dost! Mesina Adası’ndaki o kale kâfirlerin bilinen (önemli) bir şehridir.

¹⁰¹² O kale büyük kâfirin taht merkezidir. Çoğunlukla o kalede bulunur.

¹⁰¹³ Gök gibi haşmetli serdar hazretleri, kale halkını dehşete düşürmek için

¹⁰¹⁴ Ey sevgili! Bütün leventlerin gemisini süslemesini (donatmasını) emretti.

Der-^çUbür ez-Cezîre-i Mesina vü Ğanāyim Giriften-i
Barça-i pür-Zahîre der-Ķurb-ı Hîşâr-ı Tırnova¹⁰¹⁵

755 Çünkü bu kâra ihtimâm oldu
Cümle ziyet işi tamâm oldu¹⁰¹⁶

Saragoş Ķal^ç ası önine kamu
Keştlər geldi cümle sūy-be-sū¹⁰¹⁷

Atdılar topı cümle ber-nevbet
Baħr-ıla berre virdiler dehşet¹⁰¹⁸

Top āvāzı-y-ıla tldı cihān
Baħr-ıla berre lerze düşdi revān¹⁰¹⁹

Düşdi küffāra bīm-ile heybet
Ķādir olmadı ki ide hareket¹⁰²⁰

760 Bu kadar ferr ü kerr-ile āşaf
Ya^ç n̄ol şems-i āsumān-ı şeret¹⁰²¹

¹⁰¹⁵ Mesine Adası'ndan Geçiş ve Tırnova Hisarı Yakınında Zahire Dolu Barçanın Ganimet Olarak Ele Geçirilmesi

■ Der-^çUbür...Tırnova: -T.

¹⁰¹⁶ Bu iş ihtimamla halledildikten ve süslenme (gemilerin donatılması) işi tamamlandıktan sonra.

¹⁰¹⁷ Donanma gemileri her taraftan Saragoş Kalesi önüne doğru geldi.

¹⁰¹⁸ Sırayla toplar attılar. Deniz ve karaya (bölgedeki insanlara) dehşet verdiler.

¹⁰¹⁹ Dünya top gürültüsüyle doldu. Deniz ve karalar titredi.

■ Baħr-ıla berre: berr-ile baħra T.

¹⁰²⁰ Kâfirlere korku ve dehşet düştü. Hareket etmeye güçleri kalmadı.

¹⁰²¹ Şeref semasının güneşi olan vezir bu kadar ihtişamla

Cünd-i İslâm-ıla giçüp gitdi
Def -i a' dâ-yı dîne kaçd itdi¹⁰²²

Gider iken meger ki ceş-i güzîn
Ya' n'kim reh-revân-ı râh-ı yaqîn¹⁰²³

[NÜ 594a] Bir iki merd-i kâr u düşmen-gîr
Râğıb-ı harb u çarb u hoş-tedbir¹⁰²⁴

Emr-i âşafı bir niçe server
Çaravul olmış-ıdı ceşe meger¹⁰²⁵

765 Kim-durur dirseñ anları iy cân
Hasan Ağa ile Receb Çapudân¹⁰²⁶

Biri dağı Çara Hasan anuñ
Pey-revi idiler tonanmanuñ¹⁰²⁷

Bir gice 'azm idüp giderler idi
Rûy-i deryâyı seyr iderler idi¹⁰²⁸

¹⁰²² İslam ordusu ile geçip gitti. Din düşmanlarının ortadan kaldırılmasına azmetti.

¹⁰²³ Doğru yolun yolcuları olan seçkin ordu giderken

¹⁰²⁴ Bir iki tane hünerli ve düşmanı zapt eden, savaşıya iyi tedbirli yiğit.

¹⁰²⁵ Birçok reis, vezirin emriyle donanmanın karakol görevini yürütmekteydi.

■ Karavul kelimesiyle, donanmanın güvenliğini sağlamak amacıyla nöbet görevi yapan gemiler ve mürettebatı kastedilmektedir. Nitekim, iki sıra sonraki beyitte (b. 766) bu reislerin donanmanın peyrevi oldukları, yani bahsi geçen amaçla donanmanın arkası sıra geldikleri belirtilir. Eser özetinin ilgili kısmındaki dipnotta "karakol" kelimesine dair açıklama aktarılmıştır.

¹⁰²⁶ Ey dost! Onların kim olduklarını sorarsan. Hasan Ağa ile Recep Kaptan.

¹⁰²⁷ Onlardan biri de Kara Hasan'dır. Donanmayı arkadan takip ediyorlardı.

¹⁰²⁸ Bu reisler deniz yüzünü kontrol ederek ilerledikleri bir gece

Trnova Kal'ası'na çünkü yakın
Oldılar ' asker-i felek-temkîn¹⁰²⁹

Bir büyük barça gördiler ol şeb
Didiler kim ne kavm ola bu ' aceb¹⁰³⁰

770 Çünkü anuñ yanına geldiler
Düşmenüñ olduğunu bildiler¹⁰³¹

Harb u darb âletin idüp ihzâr
Cenge ' azm itdi ' asker-i cerrâr¹⁰³²

Düşmen-i dîn ü ' asker-i küffâr
Kavm-i bed-kâr u zümre-i eşrâr¹⁰³³

Gâzâyânuñ bu cüşını göricek
' Askerüñ bu hurüşını göricek¹⁰³⁴

Bildiler harb u darba tâkat yok
Gördiler ceng-i haşma kudret yok¹⁰³⁵

¹⁰²⁹ Büyük tedbir sahibi olan bu askerler Trnova Kalesi'ne yaklaştıklarında
¹⁰³⁰ O gece büyük bir barça görüp "Acaba bunlar hangi millettendir?" dediler.
¹⁰³¹ Onun yanına geldiklerinde düşmanın (gemisi) olduğunu anladılar.
¹⁰³² Teçhizatlı askerler hemen silahlarını hazırlayıp savaşa azmetti.
¹⁰³³ Din düşmanı ve kafir askeri, kötü işli ve kötü kavim
¹⁰³⁴ Gazilerin coşku ve kararlılıkla gelişini görünce.
■ 772/1: 772/2 göricek; 772/1: 772/2 gördi T.
¹⁰³⁵ Düşmanla savaşacak güçlerinin olmadığını anladılar.

775 Bulınup içlerinde bir ferheng
İtmediler neberde hiç āheng¹⁰³⁶

Ölmeden eyleyüp ḫalās recā
Vire sancāğı dikdiler a' dā¹⁰³⁷

Anı çün aldı ' asker-i İslām
İtdiler ḫāli āşafa i' lām¹⁰³⁸

[NÜ 594b]

**Minyatür IV: Serdār Sinān Paşa Ṭonanma-i Hümâyün-ıla
Ḥalku'l-vâd Üzre Giderken Kâfirden Buğday Barçası
Alındığıdır¹⁰³⁹**

¹⁰³⁶ İçlerinde bir hüner bulup da savaşmaya hiç başlamadılar.

¹⁰³⁷ Ölmektense kurtulmayı dileyip vire sancağı çektiler.

¹⁰³⁸ İslam askeri onu (barça) ele geçirip durumu vezire haber verdi.

¹⁰³⁹ **Serdar Sinan Paşa Donanma-yı Hümâyünla Halkulvâd'a Doğru Giderken Kâfirlerden Buğday Barçasının Alınması Hakkındadır**

■ Serdār...Alındığıdır: -T.

Didiler iy meh-i sipihr-i ğazā
Ḥamdülillāh alındı bir barça¹⁰⁴⁰

İçi zād u zevāde ile ʔolu
Gider iken içinde ceys-i ‘adū¹⁰⁴¹

¹⁰⁴⁰ Dediler ki “Ey gaza göğündeki ay! Allah’a şükrolsun, bir barça ele geçirildi.”

¹⁰⁴¹ “İçi erzak doludur. Düşman askeri içinde giderken”

780 İrişüp faẓl u luṭf-ı Rabbānî
Cengsüz bize virdiler anı¹⁰⁴²

Ne buyurursa ḥazret-i serdâr
Âşaf-ı pâdişâh-ı kûh-vaḳâr¹⁰⁴³

Cümlemüz aña intizâruz kim
Emr oluna ne ise kâr-ı mühim¹⁰⁴⁴

Ḥazret-i âşaf-ı ferişte-ḥişâl
Anlara emr kıldı-kim der-ḥâl¹⁰⁴⁵

Anda olan zaḥîreden iy yâr
Vireler her gemiye bir miḳdâr¹⁰⁴⁶

[NÜ 595a]

785 Çünki ḳalmaya anda zâd u zevâd
Âteşe ura anı cünd-i nihâd¹⁰⁴⁷

Ṭırnova ḥalkı anı seyr ideler
Görelere anı olalar muẓtar¹⁰⁴⁸

Ehl-i İslâm'uhn ola ḥâtırı şâd
Bî-ḥuzûr ola ehl-i küfr ü fesâd¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴² “İlahi bir lütuf yetiştirdi de savaşmadan onu bize teslim ettiler.”

¹⁰⁴³ “Dağ gibi vakar sahibi sultanın veziri serdar hazretleri ne emrederse”

¹⁰⁴⁴ “Hepimiz emre hazırız. Yapılacak önemli iş her neyse emredilsin.”

¹⁰⁴⁵ Melek huylu vezir hazretleri hemen onlara emretti:

¹⁰⁴⁶ “Ey dost! Onda olan hububattan her gemiye bir miktar verilsin.”

■ 778-784: -NÜ.

¹⁰⁴⁷ “Ondaki erzak boşaltılınca iyi tabiatlı askerler onu ateşe vursun (ki)”

¹⁰⁴⁸ “Tırnova halkı onu seyredip çaresiz kalsın.”

¹⁰⁴⁹ “Müslümanların gönlü sevensin. Kâfir ve fesatçılar da huzursuz olsun.”

Emr-i âşafıla yağıdılar anı
Yandı ğayretle düşmenüñ cânı¹⁰⁵⁰

Anı yağıdıķda   asker-i İslām
Cümleten şenlik eyleyüp ol şām¹⁰⁵¹

790 Ol-ķadar yağıdılar çerāĝ-ıla mūm
Şanki yire dökildi cümle nücūm¹⁰⁵²

Rūy-i baħr oldu şem  -ile iy yār
Ğayret-i çarĝ u gerdiş-i devvār¹⁰⁵³

Düşmenüñ cânına düşüp āteş
Ğavf-ıla bīme düşdi her ser-keş¹⁰⁵⁴

Böyle şevketle gitdi ceyš-i ğazā
Bir adaya irişdiler cem  ā¹⁰⁵⁵

Ol adanuñ adı Cuhudluk idi
Ehl-i İslām yoĝıdı ebedī¹⁰⁵⁶

[T 189b]

795 Bir gice anda yatdılar   asker
Çın seħer   azm-i rāh idüp yek-ser¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵⁰ Vezirin emriyle onu yaktılar. Düşmanın canı çok yandı.

¹⁰⁵¹ İslam askerleri onu yaktıktan sonra o akşam hep birlikte şenlik etti.

¹⁰⁵² O kadar meşale ve mum yaktılar ki sanki bütün yıldızlar yere döküldü.

¹⁰⁵³ Ey dost! Deniz yüzeyindeki meşale ışıkları dönen feleĝi (sema) kıskandırdı.

¹⁰⁵⁴ Düşmanın canına ateş düştü. Bütün dik başlılar korku ve endişeye düştü.

¹⁰⁵⁵ Gazi ordusu böyle debdebeli şekilde gidip bir adaya ulaştı.

¹⁰⁵⁶ Hiçbir Müslümanın bulunmadığı o adanın adı Cuhudluk idi.

¹⁰⁵⁷ Burada bir gece konaklayan asker şafak vakti yola çıktı.

Seçdiler berr-i mağribi ol gün
Ehl-i İslâm'ıñ oldı şevki füzûn¹⁰⁵⁸

Ger şorarsañ nedür o berrüñ adı
Nâmı anuñ Ƙalapyā Burnı idi¹⁰⁵⁹

Şânı^ç işrîn-i şehr idi ki meger
Geldiler anda şaldılar lenger¹⁰⁶⁰

Ğurrede şaldıardı deryāya
Şânı^ç işrînde cümle ol cāya¹⁰⁶¹

[NÜ 595b]

800 Geldiler şıḥḥat-ile devlet-ile
Bu kadar ceyš-i pür-mehābet-ile¹⁰⁶²

Ḥamdülillāḥ Ḥudā idüp āsān
Geldi maḫşūda^ç asker-i imān¹⁰⁶³

Kār-ı ma^ç hūdı itmege itmām
İki gün anda itdiler ārām¹⁰⁶⁴

Ol aralıkda ḥāzret-i serdār
Āşaf-ı pādişāh-ı ḥaşm-şikār¹⁰⁶⁵

¹⁰⁵⁸ O gün mağrip topraklarını (Kuzey Afrika'daki Tunus ve civarı) gördüler. Müslümanların şevki arttı.

¹⁰⁵⁹ O karanın adı nedir diye sorarsan. Oranın adı Kalapyā Burnu'dur.

¹⁰⁶⁰ Ayın (Rebiyülevvel) yirmi ikisinde (12 Temmuz 1574) orada demir attılar.

¹⁰⁶¹ Ayın ilk gününde denize açılmışlardı. Ayın (Rebiyülevvel) yirmi ikisinde oraya vardılar.

¹⁰⁶² Bu kadar ihtişamlı orduyla güvenli ve talihli bir şekilde oraya geldiler.

¹⁰⁶³ Allah'a şükür ki onun kolaylık vermesiyle iman askeri hedefine ulaştı.

¹⁰⁶⁴ Belirlenen işi yapmak için burada iki gün kaldılar.

¹⁰⁶⁵ O süreçte, düşman avcısı sultanın veziri serdar hazretleri.

Rü' esā cem' ine idüp tehdīd
Didi kim iy re'īs-i Baħr-i Sefīd¹⁰⁶⁶

805 Gemüñüz cümle eyleñüz ziyet
Ki_ola a' dāya bā' iṣ-i ḥaṣmet¹⁰⁶⁷

Çın seħer cümle zīb ü ziyet-ile
Bu kadar ḥaṣmet-ile heybet-ile¹⁰⁶⁸

Ḳal' a öñine varalum cem' ā
Ki_ola a' dāya tā ki bīm-efzā¹⁰⁶⁹

Cümlesi emre inkıyād itdi
Zīb ü ziyetde ictihād itdi¹⁰⁷⁰

Ol gice oldılar ḳamu der-kār
Ne ki emr oldu itdiler ihzār¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁶ Gemi reislerini kati surette uyarıp dedi ki “Ey Akdeniz’in reisleri!”

¹⁰⁶⁷ “Hepiniz gemilerinizi süsleyin (donatın) ki düşmanlar heybetinizi konuşsun.”

¹⁰⁶⁸ “Şafakta hep birlikte süslü, gösterişli, haşmetli ve heybetli bir şekilde”

¹⁰⁶⁹ “Topluca kale (Halkulvād) önüne varalım ki düşmanın korkusu artsın.”

¹⁰⁷⁰ Hepsini emre uyup gayretle gemilerini donattı.

¹⁰⁷¹ O gece hepsi emredilenleri yapıp hazır etti.

Der-Vaşl be-Ḳal‘a-i Ḥalku‘l-vâd ü Ḥuşûl-ı Zafer be-
Tevfik-i Rabbü‘l-ibâd¹⁰⁷²

810 Bir seher-geh ki hüsrev-i hâver
Nürdan çekdi bir bölük ‘ asker¹⁰⁷³

Zulmet-i leyli itmege tâlân
Cünd-i nûrânî oldı aña revân¹⁰⁷⁴

Şubh-dem âşaf-ı şafâ-âyîn
Ya‘ nî düstür-ı şâh-ı rûy-i zemîn¹⁰⁷⁵

Keşt’sinüñ kopardı lengerini
Ziyet eyledi ceş ü ‘ askerini¹⁰⁷⁶

[NÜ 596a] Her re’is itdi keşt’sin tezyîn
Dikdiler niçe sancağ-ı zerrîn¹⁰⁷⁷

815 Cebe cevşen şu‘ â‘ ı ‘ askerde
Ḳomadı şu‘ le ‘ ayn-ı hâverde¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷² **Halkulvâd’a Ulaşılması ve Kulların Rabbi’nin Yardımıyla Zafer Kazanılması**

■ Metnin tamamında *h* harfiyle kaydedilen *Ḥalku‘l-vâd* ismi, burada müstensih hatası ile *Ḥalku‘l-vâd* şeklinde *hı* harfi ile kaydedilmiştir.

■ Bu başlık T nüshasında “Reften-i Ṭonanma-yı Hümâyün be-Nezd-i Ḥalku‘l-vâd u Bîrün Reften-i ‘ Asker-i Nuşret-nümün be-emr-i Düstür-ı Ḥuceste-nihâd Berây-ı Muḥâşara-i Ḳılâ‘-ı Küffâr-ı Bed-nijâd” şeklindedir.

¹⁰⁷³ Bir şafak vakti güneş nurdan bir bölük asker çıkardı.

¹⁰⁷⁴ Gecenin karanlığını yağmalamak için nur ordusu onun üzerine gitti.

¹⁰⁷⁵ Sabah vaktinde, yeryüzü şahının veziri, kutlu bir yola sahip olan vezir

¹⁰⁷⁶ Gemisinin demirini çekti. Askerlerini donattı.

■ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında kullanılmıştır.

¹⁰⁷⁷ Her reis gemisini donattı. Birçok altın (sarı) bayrak çektiler.

¹⁰⁷⁸ Askerlerin zırhlarındaki parlıltı güneşte ışık bırakmadı.

Yelkenin açdı çok kadirğalar
Ziyet olmışdı şanki şahrâlar¹⁰⁷⁹

Oldı her keştî ravza-i zîbâ
Serv idi her yeşil direk gūyâ¹⁰⁸⁰

Şarılup yelken ile şanki seren
Şâh idi şındı berf bārından¹⁰⁸¹

Direk üstinde her keçe yārâ
Oldı serv üzre âşiyân-āsâ¹⁰⁸²

820 Şanki Sîmurğ idi filandralar
Açmış a^c dāyı şayda billâh per¹⁰⁸³

Harbeler ‘ aksi her kadirğada
Şanki mähîler idi deryâda¹⁰⁸⁴

Gūyiyâ ‘ aks-i tiğ-ı ehl-i gâzâ
Mâr-ı mähî idi deñizde dilâ¹⁰⁸⁵

Siperi ‘ aksi ‘ askerüñ iy cân
Şanki kalkan balığı idi hemân¹⁰⁸⁶

¹⁰⁷⁹ Birçok kadirğa yelkenini açtı. Sanki ovalar süslenmişti.

■ çok: çün T.

¹⁰⁸⁰ Her gemi güzel bir bahçe oldu. Sanki her yeşil direk servi ağacı idi.

¹⁰⁸¹ Yelkenle sarılı gönder sanki dal idi idi de kar yükünden kırıldı.

¹⁰⁸² Direklerdeki her keçe servi ağacındaki kuş yuvası oldu.

¹⁰⁸³ (İnce ve uzun şerit şeklindeki) bayraklar sanki Allah için düşmanları avlamaya kanat açmış Simurg (Anka) kuşu idi.

¹⁰⁸⁴ Her kadirğadaki harbelerin aksi sanki denizdeki balıklardı.

¹⁰⁸⁵ Gazilerin kılıçlarının aksi sanki denizdeki yılan balığı idi.

¹⁰⁸⁶ Ey sevgili! Askerlerin siperlerinin aksi sanki kalkan balığı idi.

Şan neheng idi anda her âdem
 Toplar ejdehâ-yı âteş-dem¹⁰⁸⁷

825 Küregin çekse her gemi yārā
 Bāl u per açdı gūyiyā ‘ Anķā¹⁰⁸⁸

Yürüdiler çü keştler şaf şaf
 Bîmden düşmen itdi şabrı telef

Mā-ħaşal āşaf-ı ħuceste-eşer
 Ķapudān-ıla begler ağalar¹⁰⁸⁹

Eyledi cümle ‘ azm-i Ħalku’l-vād
 Tā görüp anı ħaşm-ı dīv-nihād¹⁰⁹⁰

[NÜ 596b] Ola lertzān mişāl-i berg-i ħazān
 Ķalmaya ceng ü ħarbe tīb ü tüvān¹⁰⁹¹

830 Çün bu şevketle bu mehābet-ile
 Bu ħadar cünd-i pür-şalābet-ile¹⁰⁹²

Vardılar cümle ol ħişāra yaķın
 İtdi tekbīr gāziyān-ı gūzīn¹⁰⁹³

¹⁰⁸⁷ Sanki oradaki her kişi timsah, toplar da ateş nefesli ejder idi.

¹⁰⁸⁸ Ey dost! Kürek çeken her gemi sanki kanatlarını açmış Simurg kuşu idi.

¹⁰⁸⁹ Neticede uğurlu vezir, kaptanıderya, beyler, ağalar.

■ āşaf-ı: āşafa T.

¹⁰⁹⁰ Hep birlikte Halkulvād’a azmettiler ki şeytan karakterli düşman onları görüp

¹⁰⁹¹ Sonbahar yaprağı misali titresinler ve savaşmaya dermanları kalmasın.

¹⁰⁹² Bu kadar ihtişam ve heybetle, bu kadar metanet dolu orduyla

¹⁰⁹³ Hep birlikte o hisara yaklaştılar. Seçkin gaziler tekbirler çaktı.

Oluban ceyš-i hařma bım efzāyī
 al' aya arřu dūzdiler alayı¹⁰⁹⁴

opa ūn her gemide virdiler od
 utdı āfāı āteř-i pūr-dūd¹⁰⁹⁵

Ra' d-vār itdi oplar ū řadā
 avfdan lerze itdi arz u semā¹⁰⁹⁶

835 Bīmden aylī dūřmen oldı helāk
 avfdan ařmuñ oldı zehresi āk¹⁰⁹⁷

Bir iki yaylım itdiler opı
 Virdiler ařma aylī āřūbı¹⁰⁹⁸

Bunlar itdūķe baħrde cevlān
 alb-i a' dāyı itdiler lertzān¹⁰⁹⁹

ūn yaın geldi aña ayl-i ğazā
 Gōrdiler bir isār-ı bī-hemtā¹¹⁰⁰

Burc u bārūsı ardan ber-ter
 Yūz sūrer ayağına baħr-ıla ber¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁴ Dūřman ordusunun korkusu arttı. (Gemiler) kaleye karřı alay bağladı.

■ efzāyī: efzāy T.

¹⁰⁹⁵ Her gemiden toplar ateřlendi. Gōkyūzūnū dumanlı ateřler kapladı.

¹⁰⁹⁶ Toplar gōk gūrūltūsū gibi ses verdi. Korkudan yeryūzū ve gōkyūzū titredi.

¹⁰⁹⁷ Korkudan birok dūřman helak oldu. Dūřmanın yūreği korkudan yırtıldı.

¹⁰⁹⁸ Topları bir iki kere yaylım ateři ile attılar. Dūřman arasına kargařa dūřūrdüler.

¹⁰⁹⁹ Bunlar denizde dolařtıķa dūřmanların kalbini titretti.

¹¹⁰⁰ Gaziler topluluğu hisara yaklaşınca gōrdüler ki (hisar) benzersiz bir hisardır.

¹¹⁰¹ Kule ve surları gōkyūzūnden yūksektir. Ayağına deniz ve kara yūz sūrmektedir.

■ ardan: arda T.

840 Bâminuñ dîde-bânı idi Zühâl
Ana dizdâr olursa şems maḥâl¹¹⁰²

Der ü dîvârı hûb mermerden
Ḥalka-i bâbı sîm-ile zerden¹¹⁰³

Oldı her burcı şanki burc-ı sipihr
Saḥt u sengîn idi nümüne-i dehr¹¹⁰⁴

Bedeni cān gibi nazardan dūr
Ḥüsn-i hûbân-şıfat içi ma^c mūr¹¹⁰⁵

[NÜ 597a] Daḥı eṭrâfı şa^c b ḥandaḳ idi
Mişlini dîde görmemiş ebedî¹¹⁰⁶

845 ^c Arzı altmış zirâ^c idi anuñ
Dili olmışdı şanki deryānuñ¹¹⁰⁷

[T 190a] Āb-ı deryā ile içi memlū
Faḥr iderdi anuñla ḳavm-i ^c adū¹¹⁰⁸

Ḳal^c ayı ziyinet eyleyüp a^c dā
Ehl-i İslām'a itdi arz-ı bahā¹¹⁰⁹

¹¹⁰² Satürn, çatısının gözcüsüdür. Güneş de onun idarecisi olsa yeridir.

¹¹⁰³ Kapı ve duvarları hep mermerdendir. Kapı halkası gümüş ve altındandır.

¹¹⁰⁴ Her kulesi sanki gökteki burç (takım yıldızı) oldu. Dünyaya bir ibret olacak şekilde sağlam ve muhkemdi.

¹¹⁰⁵ Bedeni (duvarları), can gibi görüşten uzaklıkta, güzeller güzelli olan içi bayındır (dır).

¹¹⁰⁶ Etrafı da benzerini gözlerin hiç görmediği zorlu bir hendekle çevriliydi.

¹¹⁰⁷ Onun (hendek) genişliği altmış zirâ^c idi. Sanki denizin kenarı gibi olmuştu.

■ dili: dibi T.

¹¹⁰⁸ İçerisi deniz suyuyla doluydu. Düşman kavmi onunla övünürdü.

¹¹⁰⁹ Kalesini süsleyen düşman, Müslümanlara kalesinin güzelliğini gösterdi.

Vākı‘ā ol ھیār-ı çarḥ-medār
Bī-naẓīr u ‘adīl idi iy yār¹¹¹⁰

Gelmemişdi naẓīri dūnyāya
Berr-ile ḥūkm iderdi deryāya¹¹¹¹

850 Leb-i deryāda ol ھیār iy cān
Şanki çarḥ içre āfitāb-ı cihān¹¹¹²

Çün görindi bu ḳal‘ a-i zībā
Ehl-i İslām’a oldı şevḳi fezā¹¹¹³

Şaldılar lengeri oraya yakın
Cümle-i keştābān-ı ehl-i yaḳīn¹¹¹⁴

Ceyş-i İslām u ‘asker-i imān
Çıkdılar cümlesi ḳaraya revān¹¹¹⁵

Ḳurdu eyvānın āşaf-ı serdār
‘Azm-i rezm itdi ‘asker-i cerrār¹¹¹⁶

855 Çııduğı dem ḳaraya ehl-i hūdā
Çünki yüz tıtdı düşmen-i bed-rā¹¹¹⁷

¹¹¹⁰ Ey dost! Gök kubbenin etrafında döndüğü o hisar eşsiz ve benzersizdi.

¹¹¹¹ Benzeri dünyaya gelmemişti. Kara ile denize hükmederdi.

¹¹¹² Ey sevgili! Deniz kenarındaki o hisar sanki gökteki kâinat güneşi idi.

¹¹¹³ Bu gösterişli kale gördüğünde Müslümanların şevki arttı.

¹¹¹⁴ Bütün hikmet ehli leventler kaleye yakın bir yere demir attı.

¹¹¹⁵ İmanlı İslam ordusu hep birlikte karaya çıktı.

¹¹¹⁶ Serdar vezir çadırını kurdurdu. Teçhizatlı askerler savaşa azmetti.

¹¹¹⁷ Hak yoldakiler karaya çıkarken kötü niyetli düşman onlara yöneldi (saldırdı).

İtmeyüp zümre-i ğuzât direng
Haşm-ıla cenge itdiler âheng¹¹¹⁸

Çal'adan çıkdı kavm-i bed-kirdâr
Kimi anuñ piyâde kimi süvâr¹¹¹⁹

İtmek-çün ğuzât-ı dîne zarar
Başladı cenge kavm-i bed-gevher¹¹²⁰

[NÜ 597b]

¹¹¹⁸ Gaziler hiç beklemeden düşmanla savaşmaya başladı.

¹¹¹⁹ Kimi atlı kimi yaya olan kötü yollu kavim, kaleden çıktı.

¹¹²⁰ Kötü tabiatlı kavim din gazilerine zarar vermek için savaşmaya başladı.

Minyatür V: Serdar Sinān Paşa Ṭonanma-i Hümāyūn-ıla Ḥalkū'l-vād'a İrişdikde bi-ʿAvnullāh Yalıya Çıkup Düşmen-ile Elleşüp Başlar Kesilüp Diller Tütulup Kâfirūñ Bütün Şıduğıdur¹¹²¹

¹¹²¹ Serdar Sinan Paşa Donanma-yı Hümâyûn ile Halkulvâd'a Ulaştığında Allah'ın Yardımıyla Deniz Kenarındaki Araziye Çıkup Düşmanla Çatışması, Başlar Kesilip Diller Alınması, Kâfirin Putunu Kırması Hakkındadır

■ Serdār...Şıduğıdur: -T.

İtmege gâziyân-ı dîne gezend
 Hârbe başladı cünd-i bî-ḥursend¹¹²²

860 Bunı gördükde ʿ asker-i cerrâr
 Yaʿ nî kim gâziyân-ı ḥaşm-şikâr¹¹²³

[NÜ 598a] Cümle bî-iḥtiyâr olup her sū
 İtdiler düşmen-ile cenge ğulū¹¹²⁴

Tiğlar çekdi ḥarbe ʿ azm itdi
 Kâfir-ile neberde cezm itdi¹¹²⁵

[NÜ 598b] Seyl-veş ʿ azm-i rezm idüp ʿ asker
 Kanını düşmenüñ ağıtdılar¹¹²⁶

Yüridi bād-veş çü cünd-i ğazā
 İtdiler gerd-i ḥaşmı nā-peydā¹¹²⁷

865 Eyle cūş itdi baḥr-veş ʿ asker
 Ehl-i İslām u ceş-i feth ü zafer¹¹²⁸

Girdiler ḥün-ı ḥaşma tîğ-mişāl
 Kavm-i aʿ dāyı itdiler pā-māl¹¹²⁹

¹¹²² Tevekkülsüz düşman askeri din gazilerine zarar vermek için savaşmaya başladı.

¹¹²³ Düşman avcısı teçhizatlı gaziler bunu görünce

¹¹²⁴ Tercihsiz olarak her taraftan düşmanla savaşa giriştiler.

¹¹²⁵ Kılıçlar çekip savaşa azmetti(ler). Kâfir ile çatışmaya yöneldi(ler).

¹¹²⁶ Askerler, seller gibi savaşa azmedip düşmanın kanını akıttı.

¹¹²⁷ Gaza ordusu rüzgâr gibi yürüyüp düşmanın tozunu ortadan kaldırdı.

¹¹²⁸ İslam ehli, fetih ve zafer askeri deniz gibi öyle coşup taşı ki

¹¹²⁹ Düşmanın kanına kılıç gibi girdiler. Düşman kavmini ayaklar altında çiğnediler.

Bād-ı şarşar gibi çün irdiler
İtdiler kavm-i şümü zîr ü zeber¹¹³⁰

Gördiler bu hücumı çün küffār
Tārūmār oldı zümre-i eşrār¹¹³¹

Gördiler ceng ü harbe tākāt yok
Ġāzālerle neberde kudret yok¹¹³²

870 İhtiyār itdiler firārı kamu
Ḳal' aya tıtdılar yüzi her sū¹¹³³

Ḳalmadı düşmene mecāl-i qarār
İtdiler Ḳal' aya varınca firār¹¹³⁴

İrişüp peylerinden ehl-i gāzā
Eylediler ' adūyı bī-ser ü pā¹¹³⁵

Düşmeni hāk ü hūn-ıla der-hāl
At ayagında itdiler pā-māl¹¹³⁶

Kimini kırdılar kimini esir
Eylediler gürūh-ı düşmen gār¹¹³⁷

¹¹³⁰ Kasırğa gibi gelip uğursuz kavmi altüst ettiler.

¹¹³¹ Bu hücumu görünce o kötü kâfirler topluluğu darmadağın oldu.

¹¹³² Baktılar ki gazilerle savaşmaya güçleri yok.

¹¹³³ Hepsi kaçmaya karar verip her taraftan kaleye doğru yüz tuttular.

■ Ḳal' aya: Ḳal' a NÜ.

¹¹³⁴ Savaşta tutunmaya mecali kalmayan düşman kaleye doğru firar etti.

¹¹³⁵ Peşlerinden yetişen gaziler düşmanı sefil ve perişan etti.

¹¹³⁶ Düşmanı hemen toprak ve kana bulandırıp atların ayakları altında çiğnediler.

¹¹³⁷ Kimini öldürüp kimini de esir ettiler. Düşman topluluğunu dağıttılar.

875 Kaçarak girdiler hişâra revân
Zümre-i küfr ü tâbi^c -i şeytân¹¹³⁸

Oldı mağlûb çünki ehl-i saķar
Yolda bir kulle var idi ki meger¹¹³⁹

Nâmı anuñ dinürdi Kulle-i Mâ
Anı beklerdi ħayl^r ehl-i hevâ¹¹⁴⁰

[NÜ 599a] Düşmenüñ i^c tiķādı bu-y-ıdı kim
Anı almaġa olsalar ^c āzim¹¹⁴¹

Ehl-i İslâm u ceyš-i yümn ü zafer
Rüz u şeb fetĥe sa^c y iderse eger¹¹⁴²

880 Anı ancak bir ayda fetĥ ideler
İhtimâm itse cümleten ^c asker¹¹⁴³

Ĥamdülillâh kim ^c asker-i İslâm
Ol gün ol kârı itdiler itmâm¹¹⁴⁴

Aldılar ol hişarı bî-pervâ
Oldı mağlûb düşmen-i bed-râ¹¹⁴⁵

¹¹³⁸ Şeytana uyan kâfir topluluġu kaçıp hisara girdi.

¹¹³⁹ Cehennemlikler yenildi. Yolda bir kule vardı.

¹¹⁴⁰ Su Kulesi adlı bu kuleyi birçok nefesine düşkün düşman askeri koruyordu.

¹¹⁴¹ Düşmanın inancı buydu ki onu almaya azmederlerse

¹¹⁴² İslam ehli, uğur ve zafer askeri gece gündüz fethetmeye çalışsalar

¹¹⁴³ Bütün askerler uğraşsa dahi onu ancak bir ayda fetheder.

¹¹⁴⁴ Allah'a şükrolsun ki İslam askeri o gün o işi bitirdi.

¹¹⁴⁵ O kuleyi korkusuzca aldılar. Kötü niyetli düşman yenildi.

Şükr-i bî-ḥad ki cünd-i ehl-i yaḳīn
İtdi evvelki günde fetḥ-i mübīn¹¹⁴⁶

‘ Asker-i düşmeni idüp pā-māl
Aldı Şu Kulesi’ni bî-imhāl¹¹⁴⁷

885 Ceş-i a‘ dā ḥişāra girdi ḳamu
Cenge yüz tıtdı düşmen-i bed-rū¹¹⁴⁸

Ḳal‘ adan cenge itdiler āheng
Atdılar ehl-i dīne ṭop u tüfeng¹¹⁴⁹

Ehl-i İslām’a ceş-i küfr ü fesād
İtdiler cümleten gezendi murād¹¹⁵⁰

Ḳal‘ aya i‘ timād idüp küffār
Eylediler neberd ü ḥarb izḥār¹¹⁵¹

Eyleyüp ehl-i dīne istikbār
Atdılar ḥaylī ṭop-ı āteş-bār¹¹⁵²

¹¹⁴⁶ Sayısız şükrolsun ki imanlı ordu önceki günde açık bir fetih kazandı.

¹¹⁴⁷ Düşman askerini ezip vakit kaybetmeden Su Kulesi’ni aldı.

¹¹⁴⁸ Düşman askerinin hepsi hisara girdi. Kötü yüzlü düşman savaşa yöneldi.

¹¹⁴⁹ Kaleden savaşa başladılar. Dindarların üzerine top tüfek attılar.

¹¹⁵⁰ Küfür ve fesat askerleri hep birlikte Müslümanlara zarar vermek istedi.

¹¹⁵¹ Kaleye güvenen kâfirler savaşmaya başladı.

¹¹⁵² Dindarlara karşı kibirli davranıp birçok ateş saçan top attılar.

Der-^ç Amel-nümûden be-Sünnet-i Seniyye ve İrsâl-i
Naşihat-nâme be-A^ç dâ-yı Dîniyye¹¹⁵³

890 Bir seher hüsrev-i cihân-ârâ
Milket-i leyli eyledi yağmâ¹¹⁵⁴

İtmege sūr-ı zulmeti vîrân
Top-ı beyzâyı itdi çarha revân¹¹⁵⁵

[NÜ 599b] Çın seher âşaf-ı huçeste-hişâl
Tîz emr itdi ^ç askere der-ğâl¹¹⁵⁶

Çıkarup topını qaraya kamu
Her taraf cenge ide ceş gulû¹¹⁵⁷

Çün nidâ eyledi münâdîler
Bildiler emr-i âşafı ^ç asker¹¹⁵⁸

895 İtdiler sa^ç y ^ç asker-i İslâm
Çekdiler topı kâr oldı tamâm¹¹⁵⁹

¹¹⁵³ Hz. Muhammed Sünnetinin Uygulanması ve Din Düşmanlarına Nasihat Mektubu
Gönderilmesi

■ Bu başlık T nüshasında “Meteris-sâhten-i ^ç Asker-i Hümâyün bâ-Emr ü Fermân-ı Serdâr-ı Sa^ç âdet-maqrûn vü Endâhten-i Tophâ-yı Ateş-bâr be-Cânib-i Kal^ç a-i Küffâr bi-İnâyet-i Hâlîk-ı ^ç Avn u Zafer” şeklinde kayıtlıdır.

¹¹⁵⁴ Bir şafak vakti cihan süsleyen (güneş), gece mülkünü yağmaladı.

¹¹⁵⁵ Karanlık duvarını yıkmak için bembeyaz topunu göğe attı.

¹¹⁵⁶ İyi tabiatlı vezir şafak vaktinde askere emretti ki “Hemen!”

¹¹⁵⁷ “Bütün askerler toplarını çıkarıp her tarafta savaş için çalışsın!”

¹¹⁵⁸ Tellallar bunu ilan edince askerler vezirin emrini öğrendi.

¹¹⁵⁹ İslam askeri gayretle topları çekip bu işi tamamladı.

Toplar çün çekildi cümle dilā
Meteris yapıdılar gürūh-ı gāzā¹¹⁶⁰

Meterisler düzilmek üzre iken
Hāzret-i āşaf-ı ʿ adū-efgen¹¹⁶¹

[T 190b] Bir nüvīsendeye buyurdu revān
Yaza bir nāme-i hūceste-beyān¹¹⁶²

Evvelā hāsmı dīne daʿ vet ide
Aña irşād-ıla hidāyet ide¹¹⁶³

900 Anlara ʿ arz-ı dīn-i Aḥmed ide
Saʿ y idüp ümmet-i Muḥammed ide¹¹⁶⁴

Eger itmezler-ise dīni ḳabūl
Zümre-i ṭāḡiyān u ceyš-i füzūl¹¹⁶⁵

Anlara cizye ideler teklif
Yazalar bu hūşūşa ḥük-m-i münif¹¹⁶⁶

Ger bunu daḥı itmeyüp işḡā
Eyler ise muḥālefet aʿ dā¹¹⁶⁷

¹¹⁶⁰ Toplar çekildikten sonra gaziler siper kazdı.

¹¹⁶¹ Siperler kazılırken düşman yıkan hazreti vezir.

¹¹⁶² Bir kâtibe uğurlu bir mektup yazmasını emretti.

¹¹⁶³ “Önce düşman(lar)ı dine davet etsin. On(lar)a doğru yolu gösterip hidayete ermeleri için çalışsın.”

■ irşād-ıla: irşād ide T.

¹¹⁶⁴ “Onlara Ahmed’in dinini sunsun. Çalışıp onları Muhammed ümmeti etsin.”

¹¹⁶⁵ “Eğer haddi aşan askerlerden oluşan isyankârlar zümresi İslâm’ı kabul etmezse”

¹¹⁶⁶ “Onlara cizye vermelerini teklif etsinler. Bu hususta yüce bir hüküm yazsınlar.”

¹¹⁶⁷ “Eğer düşmanlar cizyeyi de kabul etmeyip muhalefet ederse”

Bâri teslîm-i al' a eyleyeler
Ehl-i İslâm'a aşm-ı bed-gevher¹¹⁶⁸

905 Ger bunu daı diñlemezler ise
avl-i a-güyı añlamazlar ise¹¹⁶⁹

arb u arb-ile alurız anı
İderüz ahr o avm-i şeytânı¹¹⁷⁰

[NÜ 600a] Çün bu vech-ile nâme oldı tamâm
azret-i âsaf-ı zevi'l-ikrâm¹¹⁷¹

Eyleyüp bu uşûşa isti' cāl
Anı gönderdi al' aya fi'l-āl¹¹⁷²

İlçi çün-kim işâra oldı revân
al' aya girmege virildi emân¹¹⁷³

910 Dâhil oldı işâra çünki resül
Beglerine ilette avm-i füzül¹¹⁷⁴

Didi küffâra mîr olan merdüd
Niye geldüñ digil nedür maşşüd¹¹⁷⁵

¹¹⁶⁸ “Son seçenek olarak kötü öze sahip düşmanlar, kaleyi Müslümanlara teslim etsin.”

¹¹⁶⁹ “Eğer bu teklifi de kabul etmezlerse doğru söylenmiş sözü kabul etmezlerse”

¹¹⁷⁰ “Savaşarak alırız onu. O şeytan kavmi kahrederiz.”

¹¹⁷¹ Mektup bu şekilde sonlandırıldıktan sonra ikram sahibi vezir hazretleri

¹¹⁷² Bu iş için acele edip onu (elçi) hemen kaleye gönderdi.

¹¹⁷³ Elçi hisara gittiğinde içeri girilmesine izin verildi.

■ çün-kim: çünkü T.

¹¹⁷⁴ Elçi hisara girince haddi aşan kavim onu beylerine götürdüler.

¹¹⁷⁵ Kâfirlerin makbul olmayan beyi elçiye “Niye geldin? Maksudın nedir? Söyle!” dedi.

Bunu işitdi çünkü ilçi hemân
Nâme-i âşafî çıkardı revân¹¹⁷⁶

Didi-kim bundadır kamu mektüb
Ne ise cümle maşşud u maşlüb¹¹⁷⁷

Bunu işitdi mîr-i ehl-i dâlâl
Tercümânına didi-kim fi'l-ğâl¹¹⁷⁸

915 Tîz bu nâmede nedür mefhûm
Bize bildür ki ideyüz ma^c lûm¹¹⁷⁹

Tercümân çünkü bildi maẓmûnı
Ma^c nî-i nâme-i hümâyûnı¹¹⁸⁰

Beglerine anı idüp i^c lâm
Didi-kim bu durur me³âl-i kelâm¹¹⁸¹

Çünkü beg bildi nâme mefhûmın
İdüp izhâr fi'l-i mezmûmın¹¹⁸²

¹¹⁷⁶ Bunu işiten elçi hemen vezirin mektubunu çıkardı.

■ Bunı: Bu T.

¹¹⁷⁷ Dedi ki “Bütün istek ve talepler bunda yazılıdır.”

¹¹⁷⁸ Sapkınların beyi bunu işitince tercümanına dedi ki “Şimdi.”

¹¹⁷⁹ “Hemen bu mektubun anlamını bize bildir ki öğrenelim.”

¹¹⁸⁰ Tercüman kutlu mektubun anlamını anladığında

¹¹⁸¹ Onu beylerine açıklayıp “Sözün tercümesi budur.” dedi.

¹¹⁸² Bey mektubun muhtevasını anlayınca kınanmış tavrını gösterdi.

■ mezmûmın: maẓmûnın NÜ.

Âşafa eyleyüp hilâfi murād
İtdi emre muhâlefetle ' inād¹¹⁸³

920 Didi-kim al' a ise ger niyyet
Ceng-ile alsun anı bî-minnet¹¹⁸⁴

Yosa eyl kle virmezem anı
Ŗaqlaram t  ki tende bu c n ¹¹⁸⁵

[N  600b] Minyatür VI: Serd r-ı K m-k r Halku'l-v d Begine
NaŖihat-n me Gönderüp Muh lefet  zere Cev b
Geld gid r¹¹⁸⁶

¹¹⁸³ “Yoksa, canım sağ olduğu müddetçe bu kaleyi baŖka türlü vermem.”

■ hil fi: hil f N .

¹¹⁸⁴ “Eğer serdarın niyeti kale ise onu iyiliksiz Ŗekilde savaŖıp alsın.” dedi.

¹¹⁸⁵ “Bu kaleyi canım sağ oldukça baŖka türlü vermem.”

¹¹⁸⁶ ** kbal Sahibi Serdarın Halkulv d Beyine Nasihat Mektubu Göndermesi ve Muhalif Bir Cevap Gelmesi Hakkındadır**

■ Serd r...Geld gid r: -T.

Virürüm biñ güzide er başın
Virmezem size ƣal' anuñ ƣaşın¹¹⁸⁷

¹¹⁸⁷ “Bin tane seçkin askerimin başını bu uğurda veririm ancak kalenin bir taşını vermem.” dedi.

[NÜ 601a] Çün bu vech-ile itdi redd-i cevâb
İlçi bildi nedür cevâb-ı şavâb¹¹⁸⁸

Döndi ʿazm itdi nezd-i serdâra
Didi her ne didiyse küffâra¹¹⁸⁹

925 ʿArz idüp düşmenüñ ʿinâdını
Didi kâfirlerüñ murâdını¹¹⁹⁰

Çünki âşaf işitdi bu haberi
Hareket itdi cenge şevk-eşeri¹¹⁹¹

İtdi dîvân u cemʿ olup aʿ yân
Mîr-i mîrân u hâzret-i şapudân¹¹⁹²

Dağı hem hâzır oldı anda dilâ
Ümerâ-y-ile zümre-i rüʿesâ¹¹⁹³

Didi âşaf o dem şapudâna
Hâkim-i rüy-i baħr-i ʿummâna¹¹⁹⁴

¹¹⁸⁸ (Kale beyi yapılan teklifi) bu şekilde reddedince elçi doğru cevabın ne olduğunu anladı.

¹¹⁸⁹ Dönüp serdarın huzuruna çıktı ve kâfirlere söylediklerini aktardı.

¹¹⁹⁰ Düşmanın inadını arz edip kâfirlerin isteğinin ne olduğunu söyledi.

¹¹⁹¹ Vezir bu haberi öğrenince savaşmak için şevkle harekete geçti.

¹¹⁹² Divan tertip etti. Devletin ileri gelenleri, beylerbeyi ve hazreti kaptanıderya toplandılar.

■ Rumûzî, mîr-i mîrân (beylerbeyi) olarak iki şahsı zikretmektedir. Bunlardan biri Cezayir Beylerbeyi Kâyid Ramazan, diğeri de Serdar Sinan Paşa'nın fetihten sonra Tunus'un idaresini kendisine tevdi edeceği Haydar Paşa'dır. Şairin, burada Kâyid Ramazan'ı kastettiği anlaşılmaktadır. Zira, Haydar Paşa'dan ilerleyen beyitlerde ilk defa bahsedecektir. Haydar Paşa ile Mustafa Paşa serdarın ordusuna Tunus'ta katılacaklardır.

¹¹⁹³ Ey dost! Ayrıca beyler ile gemi reisleri de toplantıda hazır oldu.

¹¹⁹⁴ Vezir, denizlerin hâkimi kaptanıderyaya dedi ki:

930 al‘ anuñ ‘ askerüñle bir yanın
uşadup düşmeni olup āsin¹¹⁹⁵

Rūz u Őeb topla dögüp iy yār
Düşmenüñ dārın eyle başına dar¹¹⁹⁶

Daı Mağrib Cezāyiri’nde dilā
‘ Arab Amed didükleri paŐa¹¹⁹⁷

Ol-daı emr-i āŐaf-ıla revān
Vardı bir cānibi uşatdı hemān¹¹⁹⁸

āzret-i āŐaf-ı felek-midār
Ol da bir cānibini itdi iŐār¹¹⁹⁹

935 ün tamām oldu aşr-ı alku’l-vād
Tūnus’un aŐrın āŐaf itdi murād¹²⁰⁰

Ol-zamānda meger iki paşa
İkisi daı gelmiş idi dilā¹²⁰¹

Ol ikisi kim idi dirseñ eger
MuŐafā biri birisi aydar¹²⁰²

¹¹⁹⁵ “Sen, askerlerinle kalenin bir tarafını sağlam Şekilde uŐatıp”

¹¹⁹⁶ “Ey dost! Gündüz gece topla dövüp düşmanın kalesini başına dar et!”

¹¹⁹⁷ Ey gönül! Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa da

¹¹⁹⁸ O da vezirin emriyle gidip kalenin bir tarafını uŐattı.

¹¹⁹⁹ Gök gibi (yüksek) mertebeli vezir de kalenin bir tarafını uŐattı.

¹²⁰⁰ Vezir, Halkulvād uŐatması tamamlandıktan sonra Tunus’un da uŐatılmasını istedi.

¹²⁰¹ Ey gönül! O zamanda (bu) iki paşanın ikisi de gelmişti.

¹²⁰² O ikisi kimdi diye sorarsan, birisi Haydar birisi Mustafa.

[NÜ 601b] Zîkr olunan meger iki paşa
Bundan aqdem işitdüginde dilâ¹²⁰³

Gelecegin kamu tonanmanuñ
Dağı serdâr ile kapudânuñ¹²⁰⁴

940 Ehl-i İslâm'ũ ol diyâra meger
Gelüben 'azm-i remzini yek-ser¹²⁰⁵

'Azm-i rezm eyleyüp o paşalar
Öylelik yola geldilerdi meger¹²⁰⁶

Āşafuñ çün kudūmını iy cān
İstimā^c eyledüklerinde revān¹²⁰⁷

Āşafa geldiler yüz urdılar
Zîkr olan Muştāfā ile Haydar¹²⁰⁸

Ḥazret-i āşaf-ı cihān-peymā
Ya' nī düstūr-ı şāh-ı gerdün-sā¹²⁰⁹

945 Didi beglerbegilere ki kamu
Tûnus'ı fetḥe eyleñüz tek ü pū¹²¹⁰

¹²⁰³ Ey gönül! Bahsi geçen bu iki paşayı bundan önce işitmişin.

¹²⁰⁴ Serdar ve kaptanıderya ile donanmanın (Tunus'a) geleceğini

■ Geleceğin: Gelecek T.

¹²⁰⁵ Müslümanların o ülkeye gelip hep birlikte savaşıacağını (öğrenince)

¹²⁰⁶ O paşalar savaşa hazırlanıp öylece karşılaşmaya geldilerdi.

¹²⁰⁷ Ey sevgili! Vezirin geldiğini duyduklarında

¹²⁰⁸ Zikri geçen Mustafa ile Haydar vezirin huzuruna çıkıp müracaat ettiler.

¹²⁰⁹ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri. Yani dünya hâkimi şahın veziri.

¹²¹⁰ Beylerbeyilerine "Hep birlikte Tunus'u fethetmeye çalışınk üzere harekete geçin!" dedi.

Böyle didükde bunlara āşaf
Ya' n̄ ol mihr-i āsumān-ı şeref¹²¹¹

Didiler iy sipihr-i ' izzete māh
Bize yardım gerek güzīde sipāh¹²¹²

Bizde yokdur bu kāra kudret ü fer
Bize ' asker virilmez ise eger¹²¹³

Bize virmezseñüz tüfeng-endāz
İdemezüz bu kāra biz āgāz¹²¹⁴

950 Çünkü ' acz eyledi bular izhār
Tiz emr itdi hāzret-i serdār¹²¹⁵

Cümleten Mısr'dan gelen ' asker
Begler[i] ile hāzır oldılar¹²¹⁶

[T 191a] Gerçi bunlar sekiz yüz ādem idi
Niçe biñden velī muḳaddem idi¹²¹⁷

[NÜ 602a] Bunları koşdı hāzret-i düstūr
Ki bula bunlaruñla fetḥ zuhūr¹²¹⁸

¹²¹¹ Şeref semasının güneşi vezir bunlara böyle söyleyince

¹²¹² Dediler ki “Ey izzet göğünün ayı! Bize seçkin askerlerle yardım edilmesi lazım.”

■ bize: biz T.

¹²¹³ “Bize asker yardımı yapılmazsa bu iş için bizde güç kuvvet (yeterli asker) yoktur.”

¹²¹⁴ “Bize tüfekçi vermezseniz bu işe başlayamayız.”

¹²¹⁵ Bunlar acizliklerini belirtince vezir hazretleri hemen emretti.

¹²¹⁶ Mısır'dan gelen bütün askerler beyleriyle hazır oldu.

¹²¹⁷ Bunlar sekiz yüz kişiydi. Ancak binlerce askerden daha değerliyidiler.

¹²¹⁸ Vezir hazretleri bunları (beylerbeyilerin yanlarına) destek olarak verdi ki fetih gerçekleşebilsin.

Hem gönüllüden iki biñ âdem
Bunlara virdi âşaf-ı ekrem¹²¹⁹

955 Bu iki biñ gönüllüye iy yâr
Hâzret-i âşaf eyledi serdâr¹²²⁰

Bir begi kim Hâbîb idi nâmı
Çadri 'âlî vü rif' ati sâmi¹²²¹

İki biñ dağı koşdı merd-i veğâ
Hem dağı niçe top-ı bî-hemtâ¹²²²

Bu kadar 'asker-ile paşalar
Tûnus'ı feth'e 'azm eylediler¹²²³

Çünkü bunlar bu kâra 'azm itdi
Nuşret ü feth[i] kaçd idüp gitdi¹²²⁴

960 Tûnus'a vardı çünkü ehl-i yakîn
Ceş-i İslâm u gâziyân-ı güzîn¹²²⁵

Çuşadup anı 'asker-i İslâm
Urdılar topı aña şubh-ıla şâm¹²²⁶

¹²¹⁹ Ayrıca çok ihsan sahibi vezir gönüllülerden iki bin askeri de onların yanına verdi.

¹²²⁰ Ey dost! Vezir hazretleri bu iki bin gönüllüye serdar etti.

¹²²¹ Bir beyi ki adı Habîb idi. Değeri yüksek ve üstünlüğü malum idi.

■ begi kim: beg-idi NÜ.

¹²²² Savaş ehli iki bin kişiyi daha onlara kattı. Ayrıca birçok eşsiz top verdi.

¹²²³ Paşalar bu kadar askerle Tunus'u feth'e azmetti.

¹²²⁴ Bunlar bu işe azmetti. Zafer ve fethi amaçlayıp gitti.

¹²²⁵ İmanlı İslam ordusunun seçkin gazileri Tunus'a gitti.

¹²²⁶ İslam askeri orayı kuşatıp sabah akşam orayı topa tuttu.

Çün o al  a degldi müstahkem
Az idi al  a içre k fir hem¹²²⁷

Bir niçe gün dgildi n yek-ser
al  a içindeki mselm nlar¹²²⁸

İttifak itdiler ki cümle rev n
K fire tiğ-ı tiz idüp   ury n¹²²⁹

965 ıralar al  a içre kff rı
a   idüp   ır-ı haşm-ı bed-k rı¹²³⁰

Ehl-i İsl m'a ol hiş rı rev n
Virben t bi  olalar yeks n¹²³¹

Bunlar itdi bu k ra n  Ğ z
Taşradan Ė ziy n-ı haşm-gd z¹²³²

[N602b]

¹²²⁷ O kale dayanıklı değildi. Ayrıca kale içindeki kafirlerin de sayısı azdı.

¹²²⁸ Kale nice gün toplanla dövüldü. İçindeki Müslümanlar.

¹²²⁹ Hep birlikte k fire keskin kılıç çıkarmak (vurmak) için ittifak yaptılar.

¹²³⁰ (Böylece), kale içindeki k firleri kırıp kötü işli düşmanın soyunu kessinler.

¹²³¹ Müslümanlara o hisarı verip daim  şekilde tabi olsunlar.

¹²³² Bunlar bu işe başladığında düşman yıkan gaziler dışarıdan

Minyatür VII: Serdâr-ı Kâm-kâr Halku'l-vâd'ı Dögerken Sâbıkâ Tûnus Beglerbegisi Hâyder Paşa vü Ol Zamân Trablus-ı Ğarb Beglerbegisi Muştafâ Paşa[yı] Tûnus'a Gönderüp Şehr Alınup İçindeki Kâfir Pastiyon'a Kaçduğıdur¹²³³

¹²³³ İkbâl Sahibi Serdarın Halkulvâd'ı Döverken Eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa ve Dönemin Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı Tunus'a Göndermesi Şehrın Alınması İçindeki Kâfirlerin Kaçması Hakkındadır

■ Serdâr...Kaçduğıdur: -T.

■ Yazma metinde Pastiyon şeklinde p harfi ile yazılmış olan kelime, çeviri yazıda da aynen korunmuş, incelemede ise tarihî kaynaklarda zikri geçtiği şekliyle "Bastiyon" olarak aktarılmıştır.

Yürümiş itdiler hisāra k̄amu
Fet̄he āheng itdiler her sū¹²³⁴

Ḳal' aya girdiler çü ceş-i güzīn
Bunu gördükde ehl-i ḳal' a hemīn¹²³⁵

[NÜ 603a]

970 Ḳal' a içindeki ' adūyı hemān
Ṭu' me-i tīg itdiler yeksān¹²³⁶

Çün bunu gördi kāfir-i bed-rā
Ḥāric-i sūra kaçdılar cem' ā¹²³⁷

[NÜ 603b] Ḥāric-i ḳal' ada meger a' dā
Bir ' aceb ḳal' a eylemişdi binā¹²³⁸

Ki o sūrīñ nazīrini iy cān
Görmemişdi hezār-dīde cihān¹²³⁹

Kaçdılar ol hisāra ceş-i ' adū
Girmege itdi cümlesi tek ü pū¹²⁴⁰

975 Ġāzīler peylerinden irdiler
Tā o sūra girince kırdılar¹²⁴¹

¹²³⁴ Topluca hisara yürüyüş yaptılar. Her taraftan uyumlu şekilde fethettiler.

¹²³⁵ Seçkin askerler kaleye girdi. Kaledeki (Müslüman) halk da bunu görünce.

¹²³⁶ Hemen hep birlikte kaledeki düşmanı kılıçladılar.

¹²³⁷ Kötü niyetli kâfirler bunu gördüğünde topluca surların dışına kaçtı.

¹²³⁸ Meğer düşmanlar kalemin dışında acayip bir kale yapmıştı.

¹²³⁹ Ey sevgili! O kalenin bir benzerini binlerce şey görmüş olan kâinat görmemişti.

¹²⁴⁰ Düşman askeri o hisara kaçıp hep birlikte (içeri) girmeye çalıştı.

¹²⁴¹ Gaziler peşlerinden yetişti. (Düşman) o kaleye girinceye kadar (onlardan kırabildiklerini) kırdılar.

Zıkr olan sūra geldiler çü yakın
 al' adan ıkdı ayl' dūşmen-i dīn¹²⁴²

Ĝāziyāna muabil oldılar
 Mūmkin olduca āyil oldılar¹²⁴³

Ol açan avm-i bed-gūmānı amu
 al' a iine aldı ayl-i ' adū¹²⁴⁴

Dōndiler ĝāziyān-ı dūşmen-'ār
 Tūnus'a girdi itdi anda arār¹²⁴⁵

980 Tūnus' uñ zabt u feti olduĝı gūn
 Ehl-i İslām' uñ oldı Őevi fūzūn¹²⁴⁶

al' anuñ fet olınuĝı eyyām
 İki gūn aldı ki_ola māh tamām¹²⁴⁷

anĝı aydur diyū Őorarsān eger
 Ol-durur kim gelūr pesīn-i Őafer¹²⁴⁸

¹²⁴² Gaziler hisara yakın geldiklerinde birok din dūşmanı kaleden ıktı.

¹²⁴³ Gazilere karşı atıřmaya girip mūmkūn olduĝunca māni oldular.

¹²⁴⁴ (Kaledeki dūşman zūmresi) o açan kōtū niyetli askerlerin hespini kale iine alındı.

■ bed-gūmānı: bed-gūmān NŪ.

¹²⁴⁵ Dūşman yiyen (ōldüren) gaziler dōndū. Tunus'a girip orada karar kıldı.

■ Dōndiler: Dōneler NŪ.

¹²⁴⁶ Tunus'un fethedildiĝi gūn Mūslūmanların Őevki arttı.

¹²⁴⁷ Kalenin fethedildiĝi gūnlerde ayın (Rebiyūlevvel) tamamlanmasına iki gūn kalmıřtı.

¹²⁴⁸ Hangi ay olduĝunu sorarsan Safer'in peşinden gelir.

■ anĝı: anı T.

Bist ü heşt idi mähdan ol-dem
Ki_ehl-i dīn oldı feth-ile hurrem¹²⁴⁹

Zıkr olan fethden egerçi i yār
Haylī hazz itdi āşaf-ı serdār¹²⁵⁰

985 Lık alınmayınca Halk’ul-Vād
Hāşıl olmaz-idi ehem-i murād¹²⁵¹

Zıkr olan sūrı feth için iy yār
Hāzret-i āşaf-ı felek-miğdār¹²⁵²

[NÜ 604a] Tiz emr itdi-kim kamu ‘ asker
Cenge vü harbe ibtidā ideler¹²⁵³

Çünkü emr itdi ‘ askere serdār
Ki_ideler düşmen-ile ceng izhār¹²⁵⁴

Eyle cüş itdi ‘ asker-i İslām
Şanasın kāyim oldı rüz-ı kıyām¹²⁵⁵

990 Çekilüp topar kamu yir yir
Emr-i serdāra hāzır oldılar¹²⁵⁶

¹²⁴⁹ O tarih 28 Rebiyülevvel 982 (18 Temmuz 1574) idi. Dindarlar fetihle sevindi.

¹²⁵⁰ Ey dost! Serdar vezir, bahsi geçen fetihten hayli memnun kaldı.

¹²⁵¹ Ancak Halkulvād alınmadığı müddetçe asıl muradı gerçekleşmiş olmayacaktı.

■ Metnin tamamında *ha* harfiyle kaydedilen *Halku’l-vād* ismi, bu beyitte *hı* harfi ile kaydedilmiştir.

¹²⁵² Ey dost! Gökyüzü gibi (yüksek) mertebe sahibi serdar zikri geçen kaleyi fethetmek için

¹²⁵³ Bütün askerlerin savaşa başlamalarını emretti.

¹²⁵⁴ Serdar askere düşmanla savaşmalarını emredince.

¹²⁵⁵ İslam askeri öyle coşup taşı ki kıyamet günü geldi sanırsın.

¹²⁵⁶ Bütün toparları yerlerine çekip serdarın emrini beklediler.

Ol-zamân kim Rebî' ü'l-âhîr'den
Mâh-ı zü'l-ğadr u şehr-i fâhîrden¹²⁵⁷

OlmıŖ-ıdı ikinci gün iy cân
İbtidâ itdiler bu kâra revân¹²⁵⁸

Erba' â günü idi ol gün kim
Oldılar çal' a döğmege 'âzim¹²⁵⁹

Yevm-i mezbûrda seher iy yâr
Emr-i âşafıla ' asker-i cerrâr¹²⁶⁰

995 Cümleten harb için olup hâzır
Çalınup ceng-i harb'ler yir yir¹²⁶¹

Nâleler eyledükde nâyî dilâ
Ehl-i dînüñ olurdı Ŗevki fezâ¹²⁶²

Topa âteş virildi çünkü revân
Lerzeye geldi hep zemîn ü zamân¹²⁶³

Toplar yir yir eyledükde şadâ
Ditredi heybetinden arz u semâ¹²⁶⁴

¹²⁵⁷ O zaman kıymetli ve övgüye layık Rebiyûlahir'den

¹²⁵⁸ Ey sevgili! İkinci gün olmuştu (2 Rebiyûlahir 982/22 Temmuz 1574). (Bu tarihte) bu işe başladılar.

¹²⁵⁹ 4 Rebiyûlahir günü kaleyi dövmeye azmettiler.

¹²⁶⁰ Ey dost! O günün şafağında teçizatlı askerler vezirin emriyle

¹²⁶¹ Hepsini savaş için hazır oldu. Etrafta savaş zilleri çaldı.

¹²⁶² Borazancılar borular çaldıkça dindarların Ŗevki artardı.

¹²⁶³ Toplar ateşlenince yeri göğü titreme aldı.

¹²⁶⁴ Toplar yer yer gürültü çıkardıkça yer ve gök bunların heybetinden titredi.

■ eyledükde: eyle idi T.

Ebr-veş dūdı tūtdı dūnyāyı
Yağdı āteş derūn-ı a' dāyı¹²⁶⁵

1000 Dögmege çün hişārı başladılar
Düşmenūñ qalbi oldı zīr ü zeber¹²⁶⁶

Eyle atıldı toplar iy yār
Döndi topa tūtılmışa o hişār¹²⁶⁷

[NÜ 604b] Yağdı top taşı tolu gibi añā
Eyledi ħūn-ı ħaşmı seyl-āsā¹²⁶⁸

Ħaşma gökden yağardı mevt-ile merg
Tīr-i bārān idi tūfeng tegerg¹²⁶⁹

Eyle ceng itdi ' asker-i cerrār
Kāfirūñ sūrı oldı başına dar¹²⁷⁰

1005 Açdı her top-ı ejdehā-peyker
Cān-ı a' dāyı şayda billāh per¹²⁷¹

[T 191b] Zenberek cān-ı düşmene giçdi
Ħūn-ı a' dāyı tīrler içdi¹²⁷²

¹²⁶⁵ (Topların) bulut gibi dumanları dünyayı kapladı. Ateş(ler) düşmanların içini (kalenin içini) yaktı.

¹²⁶⁶ Hisarı dövmeye başladıklarında düşmanın kalbi altüst oldu.

¹²⁶⁷ Ey dost! Toplar öyle atıldı ki o hisar topa tutulmuşa döndü.

¹²⁶⁸ Oraya top taşları dolu gibi yağdı. Düşmanın kanını sele çevirdi.

¹²⁶⁹ Gökten düşmanın üzerine ölüm yağıyordu. Tüfek doluları (kurşunları) ok yağmurları (gibi) idi.

¹²⁷⁰ Donanımlı askerler öyle savaştı ki kâfirin kalesi başlarına dar oldu.

¹²⁷¹ Her ejder yüzlü top düşmanların canlarını avlamak için vallahi kanat açtı.

¹²⁷² Zemberek düşmanın canına geçti. Oklar düşmanların kanını içti.

Ser-i a' dāya yağdı bārān-veş
Gāh ki hāk ü seng ü geh āteş¹²⁷³

Bu tarīķ-ile niçe gün yārā
Dögdiler ol hışārı ehl-i gāzā¹²⁷⁴

Ceyş-i düşmen de eyleyüp ikdām
Ceng ü hārb eyler-idi şubh-ıla şām¹²⁷⁵

1010 Rūz u şeb cenge eyleyüp āheng
Ġāziyāna atardı top u tüfeng¹²⁷⁶

Gāh u bī-gāh itmeyüp ārām
Ceng iderdi ' adū-yı bed-fercām¹²⁷⁷

Böyle ceng oldı çünki bir niçe gün
İtmek-içün ' adū-yı dīni zebūn¹²⁷⁸

İtdi tenbīh hāzret-i serdār
Zümre-i topçıyāna kim her bār¹²⁷⁹

Sa' y idüp düşmenüñ topını uruñ
Kundağın kesr idüp yire düşürüñ¹²⁸⁰

¹²⁷³ Düşmanların başına toprak, taş ve ateşler yağmur gibi yağdı.

¹²⁷⁴ Ey dost! Gaziler nice gün o hisarı bu şekilde dövdü.

¹²⁷⁵ Düşman askeri de direnip savaş akşam savaşıyordu.

¹²⁷⁶ Gündüz gece savaşp gazilerin üzerine top tüfek atıyorlardı.

¹²⁷⁷ Sonu kötü olan düşman vakitli vakitsiz hiç durmadan savaşırdı.

■ Gāh: Geh T.

¹²⁷⁸ Din düşmanlarını aciz bırakmak için nice gün bu şekilde savaş oldu.

¹²⁷⁹ Hazreti serdar her defasında topçulara tembih etti:

¹²⁸⁰ "Gayret edip düşmanın topunu vurun! Kundaklarını kırıp yere düşürün!"

1015 Düşmenüñ topı urılırsa eger
Key zebün olur ıztırāba düşer¹²⁸¹

Cenge dahı mecāli qalmaz anuñ
Tābı qalmaz neberde a' dānuñ¹²⁸²

[NÜ 605a] Çün işitdi bu sözi ceyš-i zafer
Zümre-i ğāziyān-ı nuşret-eşer¹²⁸³

Oldı tenbîh topçıyāna kamu
Tā ki bu kāra ideler tek ü pū¹²⁸⁴

Vākı' ā topçıyān-ı haşm-güdāz
Topın atmağa idicek āġāz¹²⁸⁵

1020 Niçe düşmen topını urdılar
Cünd-i a' dāyı itdiler muztar¹²⁸⁶

Her ne yirden ki atdı düşmen-i dīn
Uruban yaqdı anı ceyš-i güzin¹²⁸⁷

' Aciz oldı gürūh-ı ehl-i dalāl
Topınuñ çoġın itdiler baṭṭāl¹²⁸⁸

¹²⁸¹ “Eğer düşmanın topları vurulursa düşman aciz kalıp sıkıntıya düşer.”

¹²⁸² “Düşmanların savaşmaya dahi gücü kuvveti kalmaz.”

¹²⁸³ Daima ilahi yardım gören gazilerden oluşan zafer ordusu, bu sözü işitti.

¹²⁸⁴ Topçuların hep birlikte bu işe gayretle çalışmalarını tembih edildi.

¹²⁸⁵ Düşmanın yıkan topçular toplarını atmaya başladığında

¹²⁸⁶ Düşmanın birçok topunu vurup düşman askerlerini çaresiz bıraktılar.

¹²⁸⁷ Din düşmanı nereden top attıysa seçkin asker orayı bombardıman edip yaktı.

¹²⁸⁸ Sapkınlar topluluğu aciz kaldı. (Gaziler) toplarının çoğunu kullanılamaz hâle getirdi.

Top degül yaqdılar hişârını
Yile virdi ' adū qarârını¹²⁸⁹

Eyler-idi metersi ceyš-i güzîn
Gün-be-gün qal' a-i ' adūya yakın¹²⁹⁰

1025 Qal' aya çün irişdi ġāziler
Anlara sūr-ı ħandaq oldu maqar¹²⁹¹

Kāfire düşdi ıztırāb-ile bīm
İtdiler ħarbe ihtimām-ı ' azīm¹²⁹²

Bağmayup ehl-i dīn ol āşūba
Sīne tıttup tūfeng-ile topa¹²⁹³

Rūz u şeb fethe itdiler ikdām
İhtimām itdiler bu kāra tamām¹²⁹⁴

Cān u başın idüp qamusı fedā
Rāh-ı Ħağ'da iderler idi ġazā¹²⁹⁵

¹²⁸⁹ Sadece toplarını değil hisarlarını da yaktılar. Düşmanın sebatını rüzgâra savurdular.

¹²⁹⁰ Seçkin askerler günden güne siperleri düşman kalesine yaklaşıyordu.

■ metersi: mersi T.

¹²⁹¹ Gaziler kaleye eriştiğinde hendek duvarıyla karşılaştı.

¹²⁹² Kâfire acı ve korku düştü. Savaşa daha çok özen gösterdiler.

¹²⁹³ Dindarlar o kargaşayı dikkate almayıp tüfek ve topa göğüs gerdi.

¹²⁹⁴ Gündüz gece fethetmeye çalıştılar. Bu işi bitirmek için özen gösterdiler.

¹²⁹⁵ Hepsini can ve başını feda edip Hak yolunda gaza ediyordu.

**Der-Āteş-Efrūz-ı Zümre-i Nağm-künāñ ü Ferr ü Rih̄ten-i
Kulle-i H̄işār-ı Kāfirān¹²⁹⁶**

1030 Kışsa-i rāv̄-ı sūhan-perdāz
Söze bu yüzden eyledi āgāz¹²⁹⁷

[NÜ 605b] Ol-zamān-kim ğuzāt-ı dīn-i mübīn
Geldiler ħal^ç a-i^ç adūya yakın¹²⁹⁸

Gördiler bir^ç azīm ħandağ var
Görmemiş mişlini anuñ deyyār¹²⁹⁹

Ħandağ olmuşdı sūra ħışn-ı ħaşīn
Böyle ħandağ görülmemişdi metīn¹³⁰⁰

^çUmğ-ıla ^çarzi ħaylī vāsi^ç idi
Ħal^ç anuñ fetħine o māni^ç idi¹³⁰¹

1035 Mā-ile ħandağ idi māl-ā-māl
Tayanurdı aña ğürūh-ı đalāl¹³⁰²

¹²⁹⁶ **Lağımcıların Ateşi Alevlendirip Kaçması ve Kâfirlerin Hisar Kulesi'nin Yıkılması**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyān-ı (...) Ħandağ-ı Ħalğu'l-vād-ı Refī^ç ü'l-bünyād u Lağm-kerden-i Cünd-i Sa^ç ādet-nişān be-Fer mān-ı Ħazret-i Serdār-ı Devlet-fermān” şeklindedir.

¹²⁹⁷ Söz ehli anlatıcıların hikâyesi söze bu yüzden başladı.

■ Kışsa-i: Kışsaya T.

¹²⁹⁸ Çok dindar gaziler o zamanda düşmanın kalesine yaklaştı.

¹²⁹⁹ Gördüler ki bir büyük hendek var. Onun bir benzerini hiç kimse görmemiş.

¹³⁰⁰ Hendek kale duvarına muhkem bir koruyucu olmuştu. Böyle sağlam bir hendek görülmemişti.

¹³⁰¹ Derinliği ile eni hayli genişti. Kalenin fethedilmesine mâni oluyordu.

¹³⁰² Hendek baştanbaşa suyla doluydu. Sapkınlar ona güveniyordu.

‘Arzı altmış zirâ‘ idi anuñ
Güyyiâ bir diliydi deryânuñ¹³⁰³

On yedi dağı ‘umkı idi dilâ
Anı gözlerdi zümre-i a‘ dâ¹³⁰⁴

Bir ‘aceb ħandağ idi ol iy cân
Mişlini görmemişti çeşm-i cihân¹³⁰⁵

Reh-i endîşeden yolu bārîk
Zülf-i cānān gibi içi tārîk¹³⁰⁶

1040 İçine düşse Şevr-ile Cevzâ
Meskeni olur idi taht-ı şerâ¹³⁰⁷

Ayağı şırılup düşeydi hemîn
Düşer idi içine gāv-ı zemîn¹³⁰⁸

Ucu çarħ-ı berînden bālâ
Ka‘ rına taht fevķ olurdı dilâ¹³⁰⁹

Gezer idi içinde keştîler
Şan ider baħr içinde geşt ü güzer¹³¹⁰

¹³⁰³ Genişliği altmış zirâ‘ idi. Adeta denizin bir kenarı gibiydi.

¹³⁰⁴ Ey gönül! Derinliği de on yedi zirâ‘ idi. Düşman topluluğu onun başında nöbet tutuyordu.

¹³⁰⁵ Öyle acayip bir hendeki ki dünya (insanlık) gözü bu hendeğin benzerini daha önce görmemişti.

¹³⁰⁶ Yolu, düşünce yolundan ince, içi sevgilinin saçı gibi karanlıktır.

¹³⁰⁷ İçine boğa ve ikizler burçları düşseydi yerin altı meskenleri olurdu.

¹³⁰⁸ Eğer ayağı kayıp düşseydi, öküzün boynuzundaki yeryüzü (dünya) içine düşerdi.

¹³⁰⁹ Ucu göğün en üst katından yüksektedir. Dibinde ise alt üst olurdu.

¹³¹⁰ İçinde gemiler dolaşıyordu. Sanki denizde dolaşıyorlardı.

Bunuñ üstinde al' adan iy cān
oplar atılrdu bī-pāyān¹³¹¹

1045 Gelse anda yanına murğ eger
avfdan doker idi billāh per¹³¹²

[NÜ 606a] azret-i āsaf u vezīr-i dilīr
andauñ olmasın idüp tedbīr¹³¹³

Emr ıldı ki ' asker-i İslām
Rūz u Őeb eyleyüp amu idām¹³¹⁴

oldurup al' a andaın cānā
YūriyŐ yolu itdiler peydā¹³¹⁵

' Asker olup o rāhdan gūzerān
al' anuñ fetħi tā ola āsān¹³¹⁶

1050 ūn bu vech-ile eyledi fermān
Ceys-i İslām'a āsaf-ı sultān¹³¹⁷

Cümle bu kāra itdiler āgāz
Zümre-i gāziyān-ı aŐm-gūdāz¹³¹⁸

¹³¹¹ Ey sevgili! Hendeğın üstündeki kaleden sonu gelmez Şekilde toplar atılıyordu.

¹³¹² Bir kuş hendeğın yanına gelse korkudan kanadını dokerdi.

¹³¹³ Yığıt vezir hazretleri hendeğın doldurulmasını planladı.

¹³¹⁴ İslam askerinin gündüz gece alıŐmasını emretti.

¹³¹⁵ Ey sevgili! Kale hendeğını doldurup yūriyūŐ yolu meydana getirdiler.

¹³¹⁶ Ki asker o yoldan geebilsin ve kalenin fethi kolaylaŐsın.

■ olup: ide T.

¹³¹⁷ Sultanın veziri İslam askerine bu Şekilde emretti.

¹³¹⁸ DūŐman yıkan gaziler hep birlikte bu iŐe baŐladı.

Eyleyüp rāh-ı Hâk'da sa' y-i cemil
Cümle bu kâra itdiler ta' cîl¹³¹⁹

Az müddetde ceş-i Raḥmānī
Hāk ü seng-ile taldurup anı¹³²⁰

Ehl-i dīn sa' y idüp gice gündüz
Hādağ içini itdiler düpdüz¹³²¹

1055 Ol-ḳadar nesne atdılar ki aña
Ger anı baḥre dökseler yārā¹³²²

Baḥr-i İsfid olurdu kūh-ı bülend
Çarḫa eylerdi ḳullesi peyvend¹³²³

Hādaḳuñ çün içini ceş-i güzīn
Taldurup itdiler çü ṣaḥn-ı zemīn¹³²⁴

[T 192a] Çalışurken bu kâra ehl-i ğazā
Hāzret-i āṣaf-ı felek-fermā¹³²⁵

Mīr-i mīrān-ı mağribe der-ḫāl
Bir resūl eyledi o dem irsāl¹³²⁶

¹³¹⁹ Allah yolunda güzel bir çalışma yapıp hep birlikte bu işi hızlandırdılar.

¹³²⁰ Rahmanın ordusu onu kısa sürede toprak ve taşla doldurup

¹³²¹ Dindarlar gece gündüz çalışıp hendeğin içini dümdüz etti.

¹³²² Ey dost! Ona o kadar nesne attılar ki eğer onları denize dökselerdi

¹³²³ Akdeniz yüksek bir dağ olur (ve) ucu göğe ulaşırdı.

■ İsfid: Sefid T.

¹³²⁴ Seçkin askerler hendeğin içini doldurup orayı yeryüzü meydanı gibi yaptı.

¹³²⁵ Gaziler bu işe çalışırken felek (talih) gibi buyruk sahibi vezir hazretleri

¹³²⁶ Cezayir beylerbeyine hemen bir elçi gönderdi.

1060 Kim-durur dir iseñ anı iy cān
Laķabı Ŗāyid ü adı Ramazān¹³²⁷

[NÜ606b] MİR-i mİRān idi Cezāyir'de
Ėākım idi bilād-ı fāħırde¹³²⁸

Ol zamān gelmiş-idi mağribden
Ėazret-i āşaf-ı ' adū-efgen¹³²⁹

Aña emr itdi kim varup iy yār
Pastiyon Ŗal' ası'nı ide Ėişār¹³³⁰

Tūnus'ı feth iden ' asākir ile
Ceys-i feth ü zafer-me 'āşir ile¹³³¹

1065 MİR-i mezbūr ' azm idüp gitdi
Pastiyon Ŗal' ası'nı Ėaşr itdi¹³³²

Pastiyon'a daħı çeküp niçe top
Düşmen-i dīne itdiler āşüb¹³³³

Dögmege ol Ėişārı daħı dilā
Şevķ-ile başladılar ehl-i Ėazā¹³³⁴

¹³²⁷ Ey sevgili! O kimdir diye sorarsan lakabı Kāyid ve adı Ramazan'dır.

¹³²⁸ Cezayir'de beylerbeyi idi. O övgüye layık şehirde hākimdi.

¹³²⁹ O zaman Cezayir'den gelmişti. Düşman yıkan vezir hazretleri

¹³³⁰ Ey dost! Ona, gidip Bastiyon Kalesi'ni muhasara etmesini emretti.

¹³³¹ Tunus'u fetheden, zafer ilmini bilen fetih ordusuyla birlikte

¹³³² O beylerbeyi hemen gidip Bastiyon Kalesi'ni muhasara eder.

¹³³³ Bastiyon'a da birçok top çekip din düşmanını kargaşaya verdiler.

¹³³⁴ Ey gönül! Gaziler o hisarı da şevkle dövmeye başladı.

Likin ol al' anuñ içinde nihân
Bî-^ç aded kâfir olmağın iy cân¹³³⁵

Bizden itmezler idi havf-ıla bîm
Çıķuban ceng iderdi avm-i le^çim¹³³⁶

1070 al' anuñ apusın açup a^ç dâ
Ceng iderlerdi cümle bî-pervâ¹³³⁷

Rûz u şeb itmeyüp neberde direng
Bunlar itmekde Pastiyon-ıla ceng¹³³⁸

Görelüm biz niçe_ oldu Halku'l-vâd
Kim anuñ fethidür ehemmi-i murâd¹³³⁹

al' anuñ handaķı çü oldu tamâm
Didi düstür-ı vâcibü'l-ikrâm¹³⁴⁰

Ki nedür kâr u neylemek lâzım
Ne-durur bize şimdi emr-i mühim¹³⁴¹

1075 Böyle diyince hazret-i serdâr
Didi a^ç yân-ı ç asker-i cerrâr¹³⁴²

¹³³⁵ Lakin ey sevgili! O kalenin içinde sayısız miktarda kâfirler vardır.

¹³³⁶ Bizden korkup çekinmiyorlardı. Alçak kavim (kaleden) çıkıp (bizimle) savaşıyordu.

¹³³⁷ Kale kapısını açıp dışarı çıkararak pervasızca savaşıyorlardı.

¹³³⁸ Bunlar hiç ara vermeden gündüz gece Bastiyon'la savaştı.

¹³³⁹ Bakalım Halkulvâd'ın durumu ne oldu? Onun fethedilmesi daha öncelikli bir hedeftir.

¹³⁴⁰ Kalenin hendeğî tamamlanınca (dolundurulunca) ikram sahibi vezir şöyle dedi:

■ oldu: oldı T.

¹³⁴¹ "Bu iş nasıl bir iştir? Ne yapmak lazım. Bizim için önemli iş nedir?"

¹³⁴² Serdar hazretleri böyle söyleyince donanımlı ordunun ileri gelenleri dedi ki:

[NÜ 607a] Emr idüñ lağma başlasun lağgām
Fethe bu yüzden idelüm iğdām¹³⁴³

Böyle tedbīr idince ehl-i ğazā
Tiz emr itdi āşaf-ı hoş-rā¹³⁴⁴

İtdiler niçe nağb-zen iğzār
Lağm kazmağda oldılar der-kār¹³⁴⁵

Niçe üstād el urup birden
Nağba başladılar niçe yirden¹³⁴⁶

1080 Temel-i sūrı deldiler der-ğāl
İtdiler anı gūyiyā ğırbāl¹³⁴⁷

Lağm iderken meger ki lağgāmān
Buldılar lağm-ı düşmeni iy cān¹³⁴⁸

Gördiler kim ʿ adū-yı bī-dāniş
Meger ol-dağlı lağm itmiş imiş¹³⁴⁹

Bu imiş kaçdı düşmen-i dīnūñ
Ya ʿ nī kim kāfir-i bed-āyīnūñ¹³⁵⁰

¹³⁴³ “Lağımcıların lağım kazmaya başlamasını emredin. Bu şekilde fethe çalışalım.”

¹³⁴⁴ Gaziler böyle plan yapınca iyi vezir hemen emretti.

¹³⁴⁵ Nice lağımcı getirdiler. Onlar lağım kazmaya koyuldu.

¹³⁴⁶ Birçok lağım ustası hep birlikte birçok yerden lağım kazmaya başladı.

¹³⁴⁷ Sur(ların) temelini deldiler. Onu kalbura çevirdiler.

¹³⁴⁸ Ey sevgili! Lağımcılar lağım kazarken düşmanın açtığı lağıma rast gelir.

¹³⁴⁹ Gördüler ki cahil düşman da lağım kazmış.

¹³⁵⁰ Kötü gidişli kâfirin din düşmanına olan kastı şöyle imiş.

Getürüp lağmı hâric-i sūra
İçine haylî ot doldura¹³⁵¹

1085 Gözedüp fırsat-ı ğuzâtı hemân
Uralar lağma âteş-i sūzân¹³⁵²

Bu tarîk-ile ehl-i dîne zarar
Vire ceş-i 'adû-yı bed-gevher¹³⁵³

Hamd-i bî-had ki kavm-i bed-hareket
Ceş-i İslâm'a bulmadı fırsat¹³⁵⁴

Kâfirün lağmına çün irdiler
Anuñ içinde ot gördiler¹³⁵⁵

Anda komışdı anı düşmen-i har
Ceş-i İslâm'a ire tā ki zarar¹³⁵⁶

1090 Tolu altmış varil ot idi dilâ
Anı komışdı lağmda a'c dâ¹³⁵⁷

¹³⁵¹ Lağımı surun dışına kadar kazıp (sonra) lağımın içine birçok ot doldurup

¹³⁵² Gazilerden bir fırsat buldukları anda lağımı ateşleyecekler imiş.

¹³⁵³ Kötü tabiatlı askerler bu şekilde dindarlara zarar vermek istemiş.

¹³⁵⁴ Sayısız şükrolsun ki kötü hareketli kavim İslam askerine (zarar vermeye) fırsat bulamadı.

¹³⁵⁵ (Gaziler) kâfirin lağımına ulaştıklarında onun içinde barut buldular.

¹³⁵⁶ Kötü düşman, İslam askerine zarar versin diye onu (barut) oraya koymuştu.

¹³⁵⁷ Ey sevgili! Düşmanların lağıma koyduğu barut, hepsi dolu olan altmış varil barut idi.

[NÜ 607b] Minyatür VIII: Serdâr-ı Kām-kār Halku'1-vād ullesin
Lağm u Bārūt-ile İhrāk İtdügidür¹³⁵⁸

Cümlesin aldı  asker-i İslām
aldı boş lağm-ı düşmen-i bed-nām¹³⁵⁹

¹³⁵⁸ İkbāl Sahibi Serdarın Halkulvād Kulesi'ni Lağım ve Barutla Patlatması Hakkındadır

■ Serdâr...İtdügidür: -T.

¹³⁵⁹ İslam askeri (barut varillerinin) hepsini aldı. Kötü şöretli düşmanın lağımı boş kaldı.

[NÜ 608a] Hamdülil/âh ki âlet-i a'c dâ
Oldı tâb u tüvân-ı ehl-i gâzâ¹³⁶⁰

Kâfirüñ lağmın idicek baḥḥâl
İtdiler ihtimâm ü isti'c câl¹³⁶¹

Lağmı itmâm itdi lağgâmân
Aña bārût ḥoldurup pinhân¹³⁶²

1095 Fursat-ı düşmeni gözetdiler
Ehl-i İslâm u ceş-i nuşret-eşer¹³⁶³

Düşdi çün fursat-ı 'adü iy cân
Virdiler lağma âteş-i sūzân¹³⁶⁴

İrdi bārūta çünki od iy yâr
Lerzeye geldi cümle dâr u diyâr¹³⁶⁵

Zelzele itdi ol diyâr tamâm
Güyyâ kāyim oldı rûz-ı kıyâm¹³⁶⁶

Ḥas u ḥâşâk-i ḥandaķı der-ḥâl
Atdı âteş hevâya zerre-mişâl¹³⁶⁷

¹³⁶⁰ Allah'a şükrolsun ki düşmanların barutu gazilerin gücü oldu.

¹³⁶¹ Kâfirlerin lağımını boşa çıkardıktan sonra temkinli ve acele şekilde

¹³⁶² Lağımıcılar lağımı tamamlayıp oraya gizlice barut doldurdu.

¹³⁶³ Daima zafer kazanan İslam askerleri düşmandan bir fırsat kolladı.

¹³⁶⁴ Ey sevgili! Düşmandan bir fırsat düştüğünde lağımını ateşlediler.

¹³⁶⁵ Ey sevgili! Ateş baruta ulaştınca her yer titreyip sarsıldı.

¹³⁶⁶ O bölgede deprem oldu. Adeta kıyamet günü meydana geldi.

¹³⁶⁷ Ateş, hendeğin tozunu toprağını küçük parçalar hâlinde havaya saçtı.

1100 Temel-i sūrı eyleyüp şad çāk
Cāy-ı a' dāyı itdi deyr-i mağāk¹³⁶⁸

Qavm-i a' dādan oldılar yārā
Niçeler nā-bedīd ü nā-peydā¹³⁶⁹

Düşdi a' dā-yı dūna havf-ıla bīm
Oldı tersān gürūh-ı haşm-ı le 'im¹³⁷⁰

Āteş-i lağm egerçi-kim iy yār
Qal' adan raḥne itmedi izhār¹³⁷¹

Ehl-i a' dāya oldı ḥaylī zarar
Ḥavfa düşdi ' adū-yı bed-gevher¹³⁷²

1105 Ceys-i a' dāda qalmadı kudret
Düşmene düşdi havf-ıla haşyet¹³⁷³

Lik olmadı bir gedük peydā
Ki_oradan dāḥil ola ehl-i gāzā¹³⁷⁴

[NÜ 608b] Buradan gördi olmadı dermān
Ḥazret-i āşaf-ı ' azīmü'ş-şān¹³⁷⁵

¹³⁶⁸ Surların temelini yüz parça edip düşmanların kalesini mezar çukuruna çevirdi.

¹³⁶⁹ Ey dost! Düşmanların kavminden niceleri yok olup ortadan kayboldu.

¹³⁷⁰ Soysuz düşmanlara korku ve endişe düştü. Alçak düşman zümresi korktu.

¹³⁷¹ Ey dost! Lağım ateşi (patlatılması) her ne kadar kalede bir gedik (bile) açmadı ise de

¹³⁷² Düşman halkına hayli zarar verdi. Kötü tabiatlı düşman korkuya düştü.

¹³⁷³ Düşman ordusunda güç kalmadı. Düşmana korku ve dehşet düştü.

¹³⁷⁴ Ama gazilerin kaleye girebilecekleri bir gedik oluşmadı.

¹³⁷⁵ Buradan bir fayda hasıl olmadığını gören büyük şan sahibi vezir hazretleri

Tîz emr itdi   asker-i İslâm
Meteris kârın eyleyüp itmâm¹³⁷⁶

Gedük emrini eyleyüp ihzâr
Yürüyüş ide   asker-i cerrâr¹³⁷⁷

1110 Oradan fethe   azm idüp   asker
Düşmen-i dîni ber-ţaraf ideler¹³⁷⁸

Vâkı  a   asker eyleyüp ikdâm
Gedük aĥvâlin itdiler itmâm¹³⁷⁹

[T 192b] Yürüyüş yiri çünki itdi zuhûr
Bir seĥerden gürûh-ı düşmen-ĥor¹³⁸⁰

Feth için   azm-i rezm idüp yek-ser
Yürüyüş itdiler dilâverler¹³⁸¹

Dögilüp ceng-i ĥarb ler yer yer
İtdi feryâd nây-ı rûy nler¹³⁸²

1115 Oluban ĥarĥ-ı âhen ehl-i ĥazâ
Cûşa geldi çü lücce-i deryâ¹³⁸³

¹³⁷⁶ Hemen emretti: “İslam askeri siper kazma işini bitirsin!

¹³⁷⁷ “Donanımlı askerler (sura) gedik açma işini halledip yürüyüşe geçsin!

¹³⁷⁸ “Asker, oradan feth azmedip din düşmanını ortadan kaldırsın!”

¹³⁷⁹ Neticede askerler azimle çalışıp gedik açma işini tamamladı.

¹³⁸⁰ Yürüyüş yeri açığa çıkınca düşman yiyen (öldüren) topluluk bir şafak vakti

■ yiri: tedi NÜ.

¹³⁸¹ Yiğitler hep birlikte fetih için savaşa azmedip yürüyüşe kalktı.

¹³⁸² Savaş zilleri vuruldu. Tunçtan nefirler feryat etti (çalındı).

¹³⁸³ Demir zırhlara bürünen gaziler derya dalgaları gibi çoşup taştı.

Zer ʿ alemler getürdi ceş-i güzîn
Fetħe ʿ azm itdi cümle ehl-i yakîn¹³⁸⁴

Nāylar yir yir eyledükçe şadā
Ehl-i dīne olurdı şevķ-efzā¹³⁸⁵

Raʿ d-vār eyledükçe top āvāz
Atılurđı neberde her ser-bāz¹³⁸⁶

Üfürüldükçe nāy-ı rüyînler
Şuʿ le-dār oldı āteş-i gīnler¹³⁸⁷

1120 Ğāzāler eyledükçe germiyyet
Āteş-i cenge virdiler kuvvet¹³⁸⁸

Keşf olındukça nīze-i merdān
Şuʿ le-dār oldı nār-ı fitne-revān¹³⁸⁹

[NÜ 609a]

¹³⁸⁴ Seçkin askerler altın (sarı) bayraklar getirdi. İman sahipleri fethetme azmetti.

¹³⁸⁵ Savaş boruları etraftan ses verdikçe dindarların şevkleri artıyordu.

¹³⁸⁶ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkardıkça her yiğit savaşa atılıyordu.

¹³⁸⁷ Tunçtan nefirler üfürüldükçe ateşler daha çok alevlendi.

¹³⁸⁸ Gaziler (savaşa) ısındıkça savaş ateşini daha çok alevlendirdi.

■ Kelimenin her iki nüshadaki yazılışı parlaklık, tazelik anlamına gelen *ķurret* kelimesine de benzemektedir.

¹³⁸⁹ Yiğitlerin mızrakları ortaya çıktıkça fitne ateşi alevlendi.

■ Keşf: Kesr T.

Minyatür IX: bi-^çAvnullâh Yürüyişle Halku'l-vâd Kâl'ası
Feth Olduğudur¹³⁹⁰

¹³⁹⁰ Yapılan Yürüyüşten Sonra Allah'ın Yardımıyla Halk'ul-vâd Kalesi'nin Fethedilmesi Hakkındadır

■ Bi-^çAvnullâh...Olduğudur: -T.

Başladı ħarb u ħarba mehterler
Yürüyiş itdiler dilāverler¹³⁹¹

Çü gedük başına irişdiler
Zümre-i ġāziyān-ı nuşret-eşer¹³⁹²

[NÜ 609b] Çıķuban ķal‘adan ‘adū-yı le’im
İtdiler anda bir neberd-i ‘azim¹³⁹³

1125 Anda bir ceng itdiler ki dilā
Mişlini görmemişdi çarĥ-ı dü-tā¹³⁹⁴

Ol-ķadar oldı anda ħarb u kırān
Ķandan niçe seyl oldı revān¹³⁹⁵

Ķan buĥārı hevāyı dutdı tamām
Şanasın ķā’im oldı rüz-ı kıyām¹³⁹⁶

Gitdügince vegā bulup ķuvvet
Āteş-i ħarba irdi germiyyet¹³⁹⁷

Cānibeynüñ tüfeng ü topı üni
Pür-şadā itdi cev-f-i gerdūnı¹³⁹⁸

¹³⁹¹ Mehterler savaş mızıkasını çalmaya başladı. Yiğitler yürüdü.

¹³⁹² Daima zafer kazanan gaziler topluluğu gediğin önüne ulaştığında

■ Çü: Çün T.

¹³⁹³ Alçak düşman kaleden çıkıp büyük bir savaşa girişti.

¹³⁹⁴ Ey gönül! Orada öyle savaştılar ki bunun bir benzerini iki kat gök görmemişti.

¹³⁹⁵ Orada o kadar savaş ve çatışma olur ki kandan nice seller aktı.

¹³⁹⁶ Kan buharları gökyüzünü tamamen kapladı. Sanki kıyamet günü oldu.

¹³⁹⁷ Savaş gittikçe kuvvet kazandı. Savaş ateşi kızgınlaştı.

¹³⁹⁸ İki tarafın (attığı) tüfek ve top sesleri gök boşluğunu baştanbaşa doldurdu.

1130 an-ıla lâle-zâr olup  asker
Goncaya döndi zam-ı h n nler¹³⁹⁹

Yağdı ol-gün tüfeng tegerg- s 
H ndan oldu seyler peyd ¹⁴⁰⁰

Top-ıla arb-zen tüfeng d d 
apladı h ver-i zer-end d ¹⁴⁰¹

Oldı ol-gün neberd-geh-i meyd n
Kelleler top u t gler evg n¹⁴⁰²

H na mustağraq oldu t g-ı yılan
G yiy  ş h-ı pene-i merc n¹⁴⁰³

1135 Anda kim d d-ı ebr ola iy y r
 b yirine n r yağsa ne var¹⁴⁰⁴

Ol-adar yağdı unbara iy c n
Oldı dery -yı  teş ol meyd n¹⁴⁰⁵

¹³⁹⁹ Askerler (bulandıkları) kanla (adeta) lale bahesi oldu. Kanlı yaralar goncaya döndü.

¹⁴⁰⁰ O gün tüfekler dolu gibi yağdı. Kandan seller ortaya ıktı.

¹⁴⁰¹ Top, darbzen (küçük aplı top) ve tüfek dumanları altın yaldızlı güneşi kapladı.

¹⁴⁰² O gün savaş meydanında kelleler top kılıçlar evgan (değneği) oldu.

¹⁴⁰³ Kana gark olan yılan (gibi) kılıç, sanki (kırmızı renkli) mercan penesinin (iskeletinin) budağı (gibiydi).

■ t g: dest T.

¹⁴⁰⁴ Ey dost! Orada bir bulut dumanı olsa, yağmur yerine ateş yağsa şaşılmaz.

¹⁴⁰⁵ Ey dost! O kadar kumbara atıldı ki ortalık ateş deryasına döndü.

■ unbara: umbara T.

Mā-ḥaşal oldı ḥaylī ceng ü veḡā
Fetḥe bir çāre olmadı aşlā¹⁴⁰⁶

İtmeyince ʿ ināyet-i bī-çūn
Ḳulına olmayınca rāh-nümūn¹⁴⁰⁷

[NÜ 610a] Hīç bir ferde fetḥ-i bāb olmaz
Rāh-ı maḳşūdı saʿ y idüp bulmaz¹⁴⁰⁸

1140 Bir işüñ kim ḥuşūlini o ḥabīr
Her ne sāʿ atde kim ider taḳdīr¹⁴⁰⁹

Andan evvel olur o kār muḥāl
Cümle ʿ ālem iderse istiʿ cāl¹⁴¹⁰

Vaḳti gelse muḥāl olur teʿḥīr
Sırrını añlamaz ʿ uḳūl-ı ḳaşīr¹⁴¹¹

Ḥayşü ḳāle sübhānehü ve teʿ ālā *tü ʿtiʿl-mülke men teşā ʿu*
*ve tenziʿ üʿl-mülke mim-men teşā ʿu*¹⁴¹²

¹⁴⁰⁶ Çok savaş ve kavga olduğu hâlde neticede fetih gerçekleşmedi.

¹⁴⁰⁷ Allah yardım etmeyip kuluna yol göstermeyince

¹⁴⁰⁸ Kimseye kapı açılmaz. Çalışsa da ulaşmak istediği yolu bulamaz.

¹⁴⁰⁹ O her şeyden haberdar olan Allah bir işin hangi saatte olmasını takdir ederse

¹⁴¹⁰ Bütün kâinat acele etse (dahi) o iş o saatten önce olmaz.

¹⁴¹¹ Vakti gelirse de ertelenmesi imkânsız olur. (Bu işin) sırrını sınırlı akıl sahipleri anlamaz.

¹⁴¹² Noksanlardan münezzeḥ ve yüce olanın vahyettiği üzere “Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın.” (Al-i İmrân 28).

■ Ḥayşü ḳāle....teşā ʿu: El-Umūr-ı Merhūneti bi-Evḳātiḥā T “İşler kendileri için tayin edilmiş vakitlere bağlıdır.”

Hoş buyurmuşdur anı kûtb-ı cihân
Huccetü'l-Haqq cāmî-i devrân¹⁴¹³

‘ Aşk meydânınıñ sebük-kâmı
Mest ü medhûş-ı bezm-i Haqq Câmî¹⁴¹⁴

1145 Zîr-i eyvân-ı çarh-ı bûkalemün
Küllü emrin bi-vaqtîhi merhûn¹⁴¹⁵

Her ne kim olmamış o gün taqdîr
İşşy eyler mi aña *hiç* tedbîr¹⁴¹⁶

Ger be-tedbîr-i pür be-ğod bendî
Key hevâ-püşevî be-ğorsendî¹⁴¹⁷

Döndi ol-demde ‘ asker-i İslâm
Meterislerde itdiler ārâm¹⁴¹⁸

Ol gün olmaduğına fetih ü zafer
Âşafuñ kalbi oldı zîr ü zeber¹⁴¹⁹

¹⁴¹³ Dünyanın merkezi konumundaki, Hakk’ın delili, zamanın kendisinde toplandığı kişi güzel söylemiştir.

¹⁴¹⁴ Aşk meydanının ikbale hızlı ulaşanı, Hak meclisinin aşk sarhoşu Câmî:

¹⁴¹⁵ “Rengârenk gök meydanının altında her iş kendisi için tayin edilmiş bir vakte bağlıdır.” Molla Câmî’nin *Heft Evreng* adlı eserindeki birinci defterde bulunan *Silsiletü’z-Zeheb* adlı temsili hikâyenin son beytidir. Bk.: <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh41/> (Erişim 29.03.2020).

■ 1145: -NÜ.

¹⁴¹⁶ Her ne şey ki o gün takdir edilmemişse, sahibi ona karşı bir tedbir alabilir mi?

■ her ne kim: çünkü fetih T.

¹⁴¹⁷ “Eğer tedbirle kendini büsbütün bağlarsan, ne zaman kanaatle nefsinı engelleyeceksin.”

■ 1147: -T

¹⁴¹⁸ O zaman İslam askeri (oradan siperlere) dönüp siperlerde istirahata çekildi.

¹⁴¹⁹ O gün fetih ve zaferin gerçekleşmemiş olması sebebiyle vezirin kalbi altüst oldu (çok üzüldü).

1150 Oldı āşaf egerçi-kim ğam-gġn
Şabr-ıla virdi kendüye temkġn¹⁴²⁰

Şabrı yār idüp āşaf-ı serdār
Bunı vird eylemişdi leyl ü nehār¹⁴²¹

Oldı āsān şabr-ıla her kār
Şabrı ‘ādet idindi faħr-i kibār¹⁴²²

*Kemā k̄āle men tevekkel ‘alellāhi naşara ve men şabera fġ
emrihi zafera*¹⁴²³

[NÜ 610b] Şabr-ıla her murād olur ħāşıl
Şabr-ıla oldı sehl her müşkil¹⁴²⁴

Ādemī şabr-ıla şeref buldı
Eşref-i cümle kāyināt oldı¹⁴²⁵

1155 Hāzret-i āşaf itdi şabr-ı cemġl
Tā mu‘ ġn ola añā Rabb-i celġl¹⁴²⁶

¹⁴²⁰ Vezir gamlansa da kendisine sabırla teselli verdi.

¹⁴²¹ Serdar vezir sabrı kendisine dost edinip gece gündüz sabır çekti.

¹⁴²² Her iş sabırla kolaylaştı. Büyüklerin övüncü (Hz. Peygamber) sabrı kendisine âdet edinmişti.

¹⁴²³ “Allah’a tevekkül eden ve işinde sabreden yardım görür, zafer kazanır.” şeklinde söylendiği gibi.

■ İfade, ayet ve hadislerin mana olarak işaret ettiklerinin vecize olarak söylenmiş şeklidir.

■ Kemā k̄āle...zafera: Kemā k̄ālellāhu tebāreke ve te‘ālā *Yā eyyühe’l-lezġne āmenü-şbirü*: T “Ey iman edenler! Sabredin.” (Al-i İmrân 200).

¹⁴²⁴ Her istek sabırla gerçekleşir. Her zorluk sabırla kolaylaşmıştır.

■ Her murād olur: olur her murād T.

¹⁴²⁵ İnsanoğlu sabırla şeref buldu. (Sabırla) kâinatın en şerefli oldu.

¹⁴²⁶ Vezir hazretleri güzel bir şekilde sabretti. Tâ ki yüce Rab ona yardımcı olsun.

Vâkı' â hikmetiyledür her kâr
Oldı her şeyde fâ' il-i muhtâr¹⁴²⁷

Anuñ emrinsüz idemez harekât
Melek ü mülk ü cümle mevcüdât¹⁴²⁸

Gözledi âşaf-ı ' azîmü's-şân
Tâ kim irişe rahmet-i Raḥmân¹⁴²⁹

Ne zamānda virürse fetḥ ü zafer
Ol deme irişince şabr ideler¹⁴³⁰

1160 Lîk sa' yinde itmedi taḫşîr
Ḥazret-i âşaf u vezîr-i müşîr¹⁴³¹

Ki ire sa' y-ile o sâ' at kim
İtdi taḫdîr fetḥi Ḥayy u Ḳadîm¹⁴³²

Ceyş-i imân u ' asker-i İslâm
Rûz u şeb fetḥe eyleyüp iḳdâm¹⁴³³

¹⁴²⁷ Nitekim her iş (onun) hikmetiyle olur. Allah her şeyi takdir edendir.

¹⁴²⁸ Onun emri olmadan melekler, kâinat ve cümle varlıklar hareket edemez.

¹⁴²⁹ Büyük şöhret sahibi vezir Raḥmân'ın rahmetini bekledi.

■ Tâ kim irişe: Tâ neḏîm ire T.

¹⁴³⁰ Onun fetih ve zafer vereceği vakte kadar sabredeklerdir.

¹⁴³¹ Ancak mareşal olan vezir hazretleri gayretinde kusur göstermedi.

■ sa' yinde: ma' nîde NÜ.

¹⁴³² Ki çalışmak vesilesiyle Hayy (ebedî olan) ve Kadîm (ezelî olan) Allah'ın takdir ettiği o saat erişsin.

■ sâ' at: sâ' ate T.

¹⁴³³ İman ve İslam ordusu gündüz gece fetih için çalıştı.

Gedügi dağı vāsi^c eylediler
Çal^c aya rāh-ı şāri^c eylediler¹⁴³⁴

Çalışurken bu vech-ile bir gün
Gördiler kim gürūh-ı düşmen-i dūn¹⁴³⁵

[T 193a]

1165 Bir niçe şandal eyleyüp ihzār
Çoyup içine top-ı āteş-bār¹⁴³⁶

Çal^c adan Çumluca Deñiz’e revān
Çıkdılar kavm-i tābi^c -i şeytān¹⁴³⁷

Şandal içinden atdılar niçe top
Meteris içre şaldılar āşūb¹⁴³⁸

[NÜ 611a] Ehl-i dīne idüp zarar maşşūd
Virdiler topa ceşş-i düşmen od¹⁴³⁹

Bu tarīk-ile itdi kavm-i pelīd
İtdiler niçe gāziyānı şehīd¹⁴⁴⁰

1170 Hāzret-i āşaf u vezīr-i dilīr
Eyledi def^c ine bunuñ tedbir¹⁴⁴¹

¹⁴³⁴ (Açılan) gediği genişlettiler. Kaleye yürüyüş yolu açtılar.

¹⁴³⁵ Bu şekilde çalıştıkları bir gün baktılar ki alçak düşman topluluğu

¹⁴³⁶ İçine birçok ateş saçan top koydukları birçok sandal ile

¹⁴³⁷ Şeytana uyan kavim, kaleden Kumluca Denizi’ne çıktı.

¹⁴³⁸ Sandallardan (gazilerin bulunduğu) siperleri topa tuttular. Siperlerde kargaşa meydana getirdiler.

¹⁴³⁹ Düşman askeri dindarlara zarar vermek için topları ateşledi.

¹⁴⁴⁰ Pis kavim bu yolla birçok gaziye şehit etti.

¹⁴⁴¹ Yiğit vezir hazretleri bu belanın defedilmesi için tedbir aldı.

Tîz emr itdi aña qarşu i yâr
 urdılar niçe top-ı âteş-bâr¹⁴⁴²

Urdılar topı ceş-i nuşret-eşer
 Düşmenüñ şandalın çıkarmadılar¹⁴⁴³

Cümle tedbîr-i düşmeni battâl
 Eyledi âşaf-ı huçeste-ħişâl¹⁴⁴⁴

Var idi âşafuñ kolında meger
 Bir   aceb kulle-i sipihr-eşer¹⁴⁴⁵

1175 Deri âhen binâsı müstaħkem
 Burcu dikmiş ser-i sipihre   alem¹⁴⁴⁶

Ĥâric-i al  ada idi o binâ
 Anı beklerdi ĥayl  ehl-i hevâ¹⁴⁴⁷

alb-i kâfir gibi derünü siyâh
 Anı gözlerdi ceş-i ehl-i tebâh¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴² Ey dost! Hemen emir verdi ve sandallara karşı birçok ateş yağdıran toplar kurdular.

¹⁴⁴³ Daima zafer kazanan askerler top atışları yaparak düşman sandallarının çıkmasına mâni oldu.

¹⁴⁴⁴ Böylece uğurlu vezir düşmanın bütün planlarını boşa çıkardı.

¹⁴⁴⁵ Vezirin bulunduğu tarafta (düşmanın) pek yüksek acayip bir kulesi vardı.

¹⁴⁴⁶ Kapısı demirden, binası da muhkem (idi). Kulesi göğün tepesine bayrak dikmiş(ti).

¹⁴⁴⁷ Kalenin (Halkulvâd) dışındaki o kuleyi bekleyen nefesine düşkün birçok düşman askeri vardır.

■ ĥayl  anı NÜ.

¹⁴⁴⁸ Kâfir kalbi gibi içi siyah idi. Mahvolmuş (mahvolasica) olan askerler onu koruyup gözetiyordu.

Oradan ceng iderdi avm-i le im
Zarar eylerdi ehl-i dine azim¹⁴⁴⁹

Hazret-i aaf-ı hamide-ial
Itti ta yin ceysden fi'l-al¹⁴⁵⁰

1180 Nie serden gien dilaverler
Ta ki bir gice azm-i rezm ideler¹⁴⁵¹

ulleyi ayed ola feth ideler
almaya anda avm-i bed-gevher¹⁴⁵²

Meger a dadan ola  asker emin
Itmeye dahı dumen anda mekin¹⁴⁵³

[NÜ 611b]

¹⁴⁴⁹ Alak kavim buradan savaıp dindarlara bueyuek zarar veriyordu.

¹⁴⁵⁰ Ovuilmeye deer guzel huylara sahip vezir hazretleri hemen askerlerden bazilarını (bu i iin) guvrevlendirdi.

¹⁴⁵¹ Birok serdengeti yiit (seti ki) bir gece savaa azmetsinler.

■ dilaverler: dilaveran T.

¹⁴⁵² Eer kuleyi (Su Kulesi) fethederlerse orada kotu tabiatlı kavim kalmayacaktır.

¹⁴⁵³ Duman artık orayı mekan tutmayacak, asker de dumandan emin olacaktır.

■ itmeye: olmaya T.

Minyatür X: Serdâr-ı kâmkâr Halku'l-vâd'dan Taşra Şu Kullesin Feth İtdügidür¹⁴⁵⁴

Āşafuñ yazduğı dilāverler

Anı almağa kaçş idüp yek-ser¹⁴⁵⁵

¹⁴⁵⁴ İkbâl Sahibi Serdarın Halkulvâd'ın Dışındaki Su Kulesi'ni Fethetmesi Hakkındadır

■ Serdâr...İtdügidür: -T.

¹⁴⁵⁵ Vezirin yazdığı (seçtiği) dilaverler hep beraber onu almaya kastetti.

Bir gice cümlesi olup der-kār
Cenge ʿazm itdi ceyš-i ḥaşm-şikār¹⁴⁵⁶

1185 Ğāfil iken gürūh-ı düşmen-i dīn
Başdı anları ğāziyān-ı güzīn¹⁴⁵⁷

[NÜ 612a] Düşmene tiğ koydı şaf-derler
Kıomadılar ʿadū-yı bedden eşer¹⁴⁵⁸

Kıulleyi alup itdiler tālān
Kıldılar ḥaşmı ḥāk-ile yeksān¹⁴⁵⁹

Tiğdan kırtılan gürūh-ı ʿadū
Kıaçdılar girdiler ḥişāra kıamu¹⁴⁶⁰

[NÜ 612b] Kıulleyi zabı idüp gürūh-ı ğazā
İtdiler ehl-i kıufri nā-peydā¹⁴⁶¹

1190 Geldi kıüffāra zaʿ f u ḥaşyet ü bīm
Oldı tersān gürūh-ı kıavm-i le ʿīm¹⁴⁶²

Kıalʿ a içinde ceng iden kıüffār
Yedi biñ var idi kıamusı yarar¹⁴⁶³

¹⁴⁵⁶ Bir gece düşman avcısı askerlerin hepsi işe koyulup cenge azmetti.

¹⁴⁵⁷ Din düşmanları topluluğu habersizken seçkin gaziler onlara baskın yaptı.

¹⁴⁵⁸ Safları yaranlar düşmana kılıç vurdu. Kötü düşmandan geriye bir iz bırakmadılar.

¹⁴⁵⁹ Kuleyi alıp yağma ettiler. Düşmanı yerle bir ettiler.

¹⁴⁶⁰ Kılıçtan kurtulan düşmanlar da hep birlikte kaçıp hisara girdi.

¹⁴⁶¹ Gaziler kuleyi ele geçirip kafirleri ortadan kaldırdı.

¹⁴⁶² Kâfirlere acizlik dehşet ve korku geldi. Alçak kavim korkuya düştü.

■ kıavm: ḥaşm T.

¹⁴⁶³ Kale (Halkulvād) içinde hepsi iş görür yedi bin kâfir vardı.

■ var: -T.

Ḥamdülillâh velîk oldı helâk
 Qalmadı nıṣf-ı kavm-i bî-idrâk¹⁴⁶⁴

Zahm-ı top-ıla oldı ekşeri mürd
 Cân-ı nâ-pâki ḥod be-dûzaḥ bürd¹⁴⁶⁵

Bunlaruñ za' fin añladuḡda dilâ
 Pastiyon ḥalkı ceş-i ehl-i hevâ¹⁴⁶⁶

1195 Bunlar[ı] takviyet için der-ḥâl
 Altı yüz âdem itdiler irsâl¹⁴⁶⁷

Ki bulup bunlaruñla kuvvet ü fer
 Qal' ayı ehl-i dîne virmeyeler¹⁴⁶⁸

Her ne kârı ki ide Ḥaḡ âsân
 Olmaz mâni' aña ḥalk-ı cihân¹⁴⁶⁹

Şandılar ehl-i küfr ü ceş-i le'îm
 Ki olur keşret-ile qal' a selîm¹⁴⁷⁰

Bilmediler ki ḥall-i 'uḡde-i kâr
 Yed-i kudretdedür kamu iy yâr¹⁴⁷¹

¹⁴⁶⁴ Allah'a şükrolsun ki öldürüldüler. İdraksiz kavmin yarısı dahi kalmadı.

¹⁴⁶⁵ Çoğunluğu top yarısıyla öldü. Pis canları soğuk cehenneme gitti.

¹⁴⁶⁶ Ey gönül! Bastiyon'daki nefesine düşkün topluluk bunların aciz kaldığını anlayınca

¹⁴⁶⁷ Bunları takviye etmek için hemen (oraya) altı yüz kişi gönderdiler.

¹⁴⁶⁸ Böylece bunlarla güç kuvvet bulup kaleyi dindarlara vermesinler.

¹⁴⁶⁹ Hak her ne işi kolaylaştırırsa o işe dünya halkı mâni olamaz.

¹⁴⁷⁰ Kâfir ve alçak düşmanlar kalabalık olmakla kale(leri)nin güvende olacağını sandı.

¹⁴⁷¹ Ey dost! Bir işteki düğümün çözümü tamamen Allah'ın kudret elindedir. Bunu bilemediler.

**Der-Hücüm-ı Leşker be-‘Avn-i İlähî Hıuşül-i Feth ü Zafer-
i Nâ-mütenâhî¹⁴⁷²**

1200 Bir seher hüsrev-i cihân-ārā
Çal‘ a-i çarha dikdi niçe livā¹⁴⁷³

Çekdi bir tığ-ı cān-sitānı revān
Encüm-i çarha girdi haylī kıran¹⁴⁷⁴

Şāh-ı hāver çün āşikār oldı
Encüm-i naḥs tārumār oldı¹⁴⁷⁵

[NÜ 613a] Zühal-i çarhı bende çekdi hemān
Burc-ı ābīde itdi der-zindān¹⁴⁷⁶

Ḥāzret-i āşaf-ı zafer-rehber
Müşteri-қadr u āfitāb-eşer¹⁴⁷⁷

1205 Bir gün emr itdi-kim қamu ‘ asker
Çal‘ ayı fethē yürüiş ideler¹⁴⁷⁸

1472 Ordunun Allah’ın Yardımıyla Hücum Etmesi (Neticesinde) Daimî Fetih ve Zaferin Gerçekleşmesi

Bu başlık T nüshasında “Yürüiş-kerden-i ‘Asākir-i Zafer-Me’āşir der-Def‘ a-i Şānī ve Feth-şoden-i Çal‘ a-i Ḥalku’l-vād-ı Refī‘ ül-bünyān be-‘ İnāyet-i Ḥālik-i Sübhān” şeklindedir.

¹⁴⁷³ Cihan süsleyen sultan (güneş), bir şafak vakti gök kalesine birçok bayrak dikti.

¹⁴⁷⁴ Can alıcı bir kılıç çekti. Gökteki yıldızların çoğunluğu āniden yok oldu.

¹⁴⁷⁵ Doğunun sultanı (güneş) ortaya çıkınca uğursuz yıldızlar ortadan kayboldu.

¹⁴⁷⁶ Gökteki Satürn’ü ipe çekip (bağlayıp) su burçlarına hapsedti.

¹⁴⁷⁷ Kendisine zaferin rehberlik ettiği hazreti vezir ki Jüpiter gibi (yüksek) derece sahibi ve güneş gibi tesirlidir.

¹⁴⁷⁸ Bir gün bütün askerlerin kaleyi fethetmek için yürüyüşe geçmelerini emretti.

Mâhdan pencüm eylemişdi güzer
Hem Cemâzî'nüñ evveliydi meger¹⁴⁷⁹

Yevm-i sâdisde emr idüp serdâr
İtdiler 'askeri kıamu ihzâr¹⁴⁸⁰

Ceyş-i İslâm içinde oldu nidâ
Ki kıamu hâzır ola ehl-i ğazâ¹⁴⁸¹

Terk idüp râh-ı Hâķ' da cân-ıla ser
Yürümiş ide ceyş-i nuşret-eşer¹⁴⁸²

1210 Bezl idüp Hâķ yolında varların
Alalar kâfirüñ hişârların¹⁴⁸³

Çünki işitdi bunı ehl-i ğazâ
Cüşa geldi çü lücce-i deryâ¹⁴⁸⁴

Ġarķ-ı âhen olup kıamu 'asker
Cümlesi cenge hâzır oldılar¹⁴⁸⁵

Ķuşanup her birisi tîr ü kemân
İtdiler düşmeni hadenge nişân¹⁴⁸⁶

¹⁴⁷⁹ Cemaziyelevvel ayının beşincisi geçmiş idi.

¹⁴⁸⁰ Altıncı günde serdarın emriyle bütün askerleri hazır ettiler.

¹⁴⁸¹ İslam askeri arasında bütün gazilerin hazır olması ilan edildi.

¹⁴⁸² "Daima zafer kazanan ordu Hak yolunda canıyla başını terk edip yürüsün!"

¹⁴⁸³ "Hak yolunda varlıklarını harcaııp kâfirin hisarlarını alsınlar!"

¹⁴⁸⁴ Gaziler bu emri işitince deniz dalgaları gibi coşup taşı.

¹⁴⁸⁵ Bütün askerler demir zırhlara bürünüp savaşa hazır oldu.

¹⁴⁸⁶ Hepsini ok ve yayını kuşanıp düşmanı oklarına hedef eyledi.

Geydiler başlarına miğfer-i zer
 Kuşadılar beline tiğ u kemer¹⁴⁸⁷

1215 Bî-ser itmege haşm-ı bed-güheri
 İki yirden kuşandılar kemeri¹⁴⁸⁸

İtmege düşmen-ile ceng ü neberd
 Düşına şaldı şeş-perin her merd¹⁴⁸⁹

[T 193b] Düşmenüñ tâcın itmege ber-bâd
 Geydi miğferlerini ehl-i cihâd¹⁴⁹⁰

[NÜ 613b] İtmege sîne-i ‘ adūyı şikâf
 Tiz hançerler itdi terk-i ğılâf¹⁴⁹¹

Dökmege hûn-ı düşmeni iy cân
 Girdi meydâna tiğ-ı hûn-efşân¹⁴⁹²

1220 Gâzîler eyle virdi şeş-pere tâb
 Bîmden kalb-i düşmen oldı kebâb¹⁴⁹³

Hûn-ı a‘ dâyı dökmege her ân
 Neşterler uzatdı tîr ü sinân¹⁴⁹⁴

¹⁴⁸⁷ Başlarına altın (sarı) miğfer giydiler. Bellerine kılıç ve kemer kuşandılar.

¹⁴⁸⁸ Kötü tabiatlı düşmanı başsız bırakmak için kemerlerini iki yandan kuşandılar.

¹⁴⁸⁹ Her asker, düşmanla savaşmak için gürzünü omzuna attı.

■ şeş-perin: şeş-per NÜ.

¹⁴⁹⁰ Mücahitler düşmanın tacını yok etmek için miğferlerini giydi.

¹⁴⁹¹ Düşmanın göğsünü yırtmak için keskin hançerler kınından çıktı.

¹⁴⁹² Ey sevgili! Kan saçan kılıçlar düşmanın kanını dökmek için meydana girdi.

¹⁴⁹³ Gaziler gürze öyle güç verdi ki düşmanın kalbi korkudan kebaba döndü.

¹⁴⁹⁴ Neşterler (keskin aletler) her an düşmanların kanını dökmek için keskin uçlarını uzattı.

Olmağ-ıçün ' adūya gerden-bend
Ġâzîler yanına taqıldı kemend¹⁴⁹⁵

Bir yaña tırdı niçe biñ ser-bāz
Her birisi yararar tūfeng-endāz¹⁴⁹⁶

Anlara ger nişān olaydı şehā
Biñde birisi eylemezdi haṭā¹⁴⁹⁷

1225 Saḥt tīz atıcı uzaq sürici
Gözi gördügi nesneyi urıcı¹⁴⁹⁸

Bu kadar ceng içün ġuzāt-ı ġüzīn
Vardılar cümlesi ḥiṣāra yaqın¹⁴⁹⁹

Ḳapudān-ıla geldi āşaf hem
Ḳaldırup niçe zer ' alem ol-dem¹⁵⁰⁰

Ḥaqq'a idüp tazarru' -ile du' ā
Ehl-i İslām'un oldı şevki fezā¹⁵⁰¹

Dögilüp ṭabl urıldı surnālar
İtdi tekbīr ġâzîler yek-ser¹⁵⁰²

¹⁴⁹⁵ Halat(lar) düşmanların boyunlarına geçmek amacıyla gazilerin yanlarına takıldı.

¹⁴⁹⁶ Her birisi iyi tüfek atıcı olan binlerce korkusuz yiğit bir yanda durdu.

¹⁴⁹⁷ Onlar eğer (hedefe) nişan alsalardı binde biri bile (hedefini) ıskalamazdı.

¹⁴⁹⁸ Çok hızlı atıcı, uzağı nişan alabilen, gözünün gördüğünü vuran.

¹⁴⁹⁹ Bu kadar seçkin gazi, savaşmak için hisara yakın bir yere ulaştı.

¹⁵⁰⁰ O esnada birçok altın (sarı) bayraklar kaldıran kaptanıderya ile vezir de geldi.

¹⁵⁰¹ Hakk'a yakararak dua eden Müslümanların savaşa şevkleri arttı.

¹⁵⁰² Davullar dövülüp zurnalar çalındı. Gaziler hep birlikte tekbir getirdi.

1230 Ehl-i dīn eyle itdi cūş u ħurūş
Kimsede almadı Őu' ũr-ıla hūş¹⁵⁰³

Na' ralar ra' d u tiĝ ber-mişāl
Seyl-veş adı ' asker-i meyyāl¹⁵⁰⁴

Aya altında paralandı zemīn
Gerdden perde ekdi ar-ı berīn¹⁵⁰⁵

[NŪ 614a] Hāy u hūy-ıla oldı ' arz u semā
Yūrūdi nie biñ hizebr-i veĝā¹⁵⁰⁶

Bunu gūrdūkde dūşmen-i bed-rā
Gedūk aĝzına geldi bī-pervā¹⁵⁰⁷

1235 Cūmleten bezl-i cehd idūp dūşmen
Cenge ' azm eyledi ' adū birden¹⁵⁰⁸

Cān u başın fedā idūp cem' ā
Cenge girdi ' adū-yı bī-ser ũ pā¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰³ Dindarlar ūyle coşup gūrledi ki kimsede Őuur ve akıl kalmadı.

¹⁵⁰⁴ Haykırıřlar gūk gūrūltūsū ve kılılar Őimşek gibi (idi). Arzu dolu askerler sel gibi aktı.

■ meyyāl: seyyāl T.

¹⁵⁰⁵ Toprak ayaklar altında paralandı. En yūksek gūk katı tozdan perde ekti.

¹⁵⁰⁶ Yeryūzū ve gūkyūzū aĝızlardan ıkan seslerle, gūrūltū ve patırtıyla doldu. Binlerce savař aslanı yūrūyūşe geti.

■ hūy-ıla: hū ile T.

¹⁵⁰⁷ Kūtū niyetli dūşman bunu gūrūnce korkusuzca gedik aĝzına geldi.

¹⁵⁰⁸ Dūşman hep birlikte gayret sarf edip hemen savařa azmetti.

¹⁵⁰⁹ Sefil ve periřan dūşmanlar hep birlikte can ve bařlarını feda edip savařa girdiler.

■ bařın: bař NŪ.

İki cānibden iki baħr-i revān
Biri birini oldılar cūyān¹⁵¹⁰

Bād-ı fitne Şu deñlü oldu revān
İki deryā ħurūŐa geldi hemān¹⁵¹¹

Ġāzīyān-ı cihān yemīn ü yesār
Kāfire ħamle itdiler iy yār¹⁵¹²

1240 Eyle direndi fitne silsilesi
Çıķdı gerdūna ceng ğulğulesi¹⁵¹³

Cān-ıla baŐa baķmayup ķaťā
Bunu vird eylemişdi ehl-i ğazā¹⁵¹⁴

Kemā verede fī kelāmihī'l-ķadīm ve me'n-naşru illā min
'indillāhī'l-'azīzī'l-ħakīm¹⁵¹⁵

Mā-ħaŐal ğāzīyān-ı dūŐmen-ĝīr
Cümleten ħamle itdi bī-te'ħīr¹⁵¹⁶

¹⁵¹⁰ Akan iki deniz (yahut nehir) iki taraftan birbirini aradı (buldu).

¹⁵¹¹ Fitne rüzĝârı o kadar esti ki iki deniz hemen çoşup ĝürledi.

¹⁵¹² Ey dost! Cihan gazileri saĝ ve soldan (her taraftan) kāfire ħücum etti.

¹⁵¹³ Fitne silsilesi öyle direndi ki savaş uĝultusu ĝöĝe çıktı.

¹⁵¹⁴ Gaziler katiyen canına başına bakmayıp (canını ortaya koyup) savaştı.

¹⁵¹⁵ Kadim sözde Şöyle denildiĝi üzere: "Yardım ve zafer ancak mutlak ĝüç sahibi, ħüküm ve hikmet sahibi Allah katındadır." (Al-i İmran 126).

■ Kemā... 'azīzī'l-ħakīm: Ķālellāhü Tebāreke ve Te'ālā ve cāhidū fī sebīlillāhī ħaķķa cihādihī T.

İlgili ayette *sebīlillāh* ifadesi yoktur. Ayetin tam hāli ve *cāhidū fī'llāhī hakka cihādihī* Őeklindedir. Meālī "Allah yolunda gerektiĝi gibi cihat edin." (Hac 22/78) anlamındadır. Tevbe suresinin 41. ayeti ise ve *cāhidū bi-'emvālikum ve enfusikum fī sebīlillāhī* (...mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihat edin!) Őeklinde olup *sebīlillāh* ifadesi bu ayette geĝmektedir.

¹⁵¹⁶ Neticede dūŐman zapt eden gaziler aman vermeden hep birlikte saldırır.

İtdiler top-ı haşma sîne-siper
 al' aya adı baır-veş ' asker¹⁵¹⁷

Düşmen itdükçe cengde idām
 Bamadı aña ' asker-i İslām¹⁵¹⁸

1245 Bî-meābā ' adūya irdiler
 Tîg-veş ilerine girdiler¹⁵¹⁹

oplar dūdı ebr olunca hemān
 Seyl-i hūn oldu her yañaya revān¹⁵²⁰

[NÜ 614b] Gök yüzün ıtdı an buarı dilā
 Yağdı yağmur gibi adeng-i azā¹⁵²¹

oplar ra' d-vār idüp feryād
 Ber-sā cenge girdi ehl-i cihād¹⁵²²

Yüridi ehl-i dīn çü bād-ı hazān
 Varlıgın haşmuñ itdiler tālān¹⁵²³

1250 Bād-ı şarşar gibi çü irdiler
 Düşmen-i dīni ıldı zīr ü zeber¹⁵²⁴

¹⁵¹⁷ Düşman toplarına sinelerini siper ettiler. Askerler denizler gibi kaleye aktı.

¹⁵¹⁸ Düşman savaşmakta direndikçe İslam askeri de kararlılıkla savaştı.

¹⁵¹⁹ Korkusuzca düşmana ulaşıp kılıç gibi ilerine girdiler.

¹⁵²⁰ Top dumanları bulut oluşturduktan sonra hemen her tarafa kan seli aktı.

¹⁵²¹ Ey sevgili! Kan buharı gökyüzünü kapladı. Kaza okları yağmur gibi yağdı

¹⁵²² Toplar gök gürültüsü gibi feryat etti. Mücahitler savaşa şimşek gibi girdi.

¹⁵²³ Dindarlar sonbahar rüzgârı gibi yürüdü. Düşmanın varlığını talan ettiler.

¹⁵²⁴ Kasırğa gibi gelip din düşmanlarını altüst ettiler.

■ çü: çün T.

Şâh-ı 'ömr-i 'adū olup bî-bār
Tārumār oldu zümre-i küffār¹⁵²⁵

'Askerüñ bu hücūmına yārā
Tāb u tākāt getürmeyüp a' dā¹⁵²⁶

Tārumār oldu havfdan kaçdı
Tiz her biri bir yire giçdi¹⁵²⁷

İrdi āteş mişāli ceyš hemān
Yağdılar yıkdılar 'adūyı revān¹⁵²⁸

1255 Ehl-i İslām u 'asker-i imān
Kāl'a-i haşmı aldılar ol ān¹⁵²⁹

Rāyet-i dīni naşb idüp yer yer
Okıdılar ezān mü'ezzinler¹⁵³⁰

Ref' olup ceyš-i küfr ü zulmānī
Toldı yirine cünd-i nūrānī¹⁵³¹

Kāfirüñ mālın eyleyüp yağmā
Ceyš-i İslām'a hāşıl oldu ğinā¹⁵³²

¹⁵²⁵ Düşmanın hayat dalı meyvesiz kaldı. Kâfirler topluluğu darmadağın oldu.

■ 'ömr-i 'adū: 'ömr ü 'adū T.

¹⁵²⁶ Ey dost! Düşmanlar, askerin bu hücumuna karşı güç yetiremeyip

¹⁵²⁷ Korkudan darmadağın olup kaçtı. Her biri hızlıca bir yere geçti.

¹⁵²⁸ Askerler ateş gibi hemen yetişip düşmanı yakıp yıktı.

¹⁵²⁹ İmanlı İslam askerleri, düşman kalesini o an aldı.

¹⁵³⁰ Din bayraklarını çeşitli yerlere diktiler. Müezzinler ezan okudu.

¹⁵³¹ Küfür ve karanlık ordusu ortadan kalkıp yerine nur ordusu doldu.

¹⁵³² Kâfirlerin malını yağmalayan İslam askerleri zenginleşti.

Bāk̄ī küffārı eylediler esīr
Zümre-i ġāziyān-ı düşmen-gīr¹⁵³³

1260 Beginī ḳal‘ anuñ ṭutup ‘ asker
Ḥāzret-i āṣafa getürdiler¹⁵³⁴

Hem *Tūnus* ḥākimi Emīr Aḥmed
Olmış-ıdı o bed-gümān mürted¹⁵³⁵

[NÜ 615a] Anı daḥı ġuzāt-ı nuşret-eşer
Ḳal‘ a içre teccessüs eylediler¹⁵³⁶

Gördiler künc-i ġamda gizlenmiş
Mün‘ akis baḥt-ı devleti dönmiş¹⁵³⁷

Ḳararup beñzi ḳurımış ḳanı
Derdinüñ ölmek idi dermānı¹⁵³⁸

1265 Buldılar çünki ġāzīler der-ḥāl
Ḳavrayup cüst olınmadı ihmāl¹⁵³⁹

Allāh Allāh ḳopardılar yir yir
Şükrler Ḥaḳḳ’a itdiler bir bir¹⁵⁴⁰

¹⁵³³ Düşman zapt eden gaziler kâfirlerden geriye kalanları esir etti.

¹⁵³⁴ Kale beyini tutup vezire hazretlerine getirdiler.

¹⁵³⁵ Kötü niyetli Tunus hâkimi Emīr Ahmed de dinden çıkmıştı.

¹⁵³⁶ Daima zafer kazanan gaziler kalede onu da aradı.

¹⁵³⁷ Gördüler ki bir keder köşesinde gizlenmiş. Saadetli bahtı tersine dönmüş.

¹⁵³⁸ Benzi kararıp kanı çekilmiş(ti). Derdinin dermanı ölmek olmuştu.

¹⁵³⁹ Gaziler onu hemen buldu. Aranıp yakalanmasında bir ihmâl olmadı.

¹⁵⁴⁰ Çeşitli yerlerde “Allah Allah!” nidaları kopardılar. Her biri Hakk’a şükretti.

Ki Tûnus hâkimi olan mürted
İtmiş iken bu deñlü niyyet-i bed¹⁵⁴¹

Dîn-i Hakk'dan yüzün çevürmiş iken
Tûnus'ı ehl-i küfre virmiş iken¹⁵⁴²

Halk-ı vâd'un binâsına bādî
Olmış iken vücūd-ı nâ-şādî¹⁵⁴³

1270 Kılmış iken şehinşehe 'işyân
Tābi^c -i müşrikîn olup nādān¹⁵⁴⁴

Şimdi 'avn-i İlāh ile taḥkîk
Ehl-i İslām'a yār olup tevfi^k¹⁵⁴⁵

Alınup Halk-ı vâd ile Tûnus
Kurtılup batn-ı haḫ (...)¹⁵⁴⁶

Tutulup ol şakî-i bî-sîret
Oldı pā-bend-i rişte-i miḫnet¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴¹ Tunus hâkimi olan o dinden çıkmış kişi bu kadar kötü niyette bulunmuşken.

¹⁵⁴² Hak yolundan yüzünü çevirmişken, Tunus'u kâfirlere vermişken.

¹⁵⁴³ Talihsiz vücudu Halkulvâd'ın binasına sebep olmuşken.

■ Metinde çoğunlukla Arapça terkiplerle *Halku'l-vâd* olarak adlandırılan bu yerin ismi vezin gereği Farsça terkiplerle *Halk-ı vâd* şeklinde kaydedilmiştir.

¹⁵⁴⁴ O cahil müşriklere uyup şahlar şahına isyan etmişken.

¹⁵⁴⁵ Şimdi Allah'ın yardımıyla hakikat ortaya çıkmış, Allah'ın desteği Müslümanlara dost olmuştur.

¹⁵⁴⁶ Halkulvâd ile Tunus alınıp gerçeğin içi yüzü...?

■ 1246: -T.

¹⁵⁴⁷ O karakersiz isyankâr tutulup ayakları zahmet bağına (pranga) bağlandı.

Dağılup gerdenine dağı resen
[K]aşd ider kendüzine başka qosan¹⁵⁴⁸

1275 Çekilüp taşra Tūnus'ın begi hem
Halk-ı Vād'un da segleri segi hem¹⁵⁴⁹

Alınup Qal^c a (...) anbarı
Luṭf-ı Hakk eyleyüp meded-kārī¹⁵⁵⁰

[NÜ 615b]

¹⁵⁴⁸ Boynuna da urgan geçirildi. Böyle yapılmazsa kendisine zarar verir.

¹⁵⁴⁹ Tunus Bey'i ve Halkulvād köpeklerinin köpeği dışarı çıkarıldı.

¹⁵⁵⁰ Hakk'ın ikramı yardıma yetiştirdi de kalenin...ambarı alındı.

■ 1276: -T.

Minyatür XI: Serdâr-ı Kâm-kâr Halku'l-vâd'ı Feth İdüp Mürted Olan Tûnus Hâkimiyle Halku'l-vâd Begi Tütüldüğü¹⁵⁵¹ Ol Zamân Cezâyir Begler Begisi 'Arab Ahmed Paşa Semtinden Halku'l-vâd'da Açılan Gedükden Çıkarılan Yarağdur¹⁵⁵²

¹⁵⁵¹ Kelimenin son hecesinde ve hemen devamında bir silinme veya eksiklik durumu vardır.

¹⁵⁵² İktbal Sahibi Serdarın Halkulvâd'ı Fethetmesi, Dinden Çıkmış Olan Tunus Hâkimi ile Halkulvâd Beyinin Esir Edilmesi, O Dönemin Cezâyir Beylerbeyi Arap Ahmet Paşa Tarafından Açılan Gedikten Silahlar Çıkarılması Hakkındadır

■ Serdâr... Yarağdur: -T.

Anı dağı ele getürdiler
Cümle etbā' ı ile ceyš-i zafer¹⁵⁵³

Ŧutdılar çünki mîr ü sulţānı
Āhenîn bende çekdiler anı¹⁵⁵⁴

[NÜ 616a] Bu ikisin getürdiler iy yār
İtdiler 'arz-ı hażret-i serdār¹⁵⁵⁵

1280 Bunları gördi hażret-i düstūr
Haķķ'a haamd idüp oldılar mesrūr¹⁵⁵⁶

[NÜ616b] Tîz emr itdi hāzır oldı revān
Āşafa her kim ise keştibān¹⁵⁵⁷

Bunları viridi ol re'ise vezîr
Didi bu işde eyleme te'ħîr¹⁵⁵⁸

Bu iki mîri keştî içre revān
Yüri var eyle tîz der-zindān¹⁵⁵⁹

Emr-i āşafı ol re'is-i dilîr
İkisin dağı itdi der-zincîr¹⁵⁶⁰

¹⁵⁵³ Muzaffer askerler, onu da kendisine tabi olanlarla birlikte getirdi.

¹⁵⁵⁴ Emîri ve sultanı tutup demir halkaya (kelepçe ve/veya pranga) çektiler.

¹⁵⁵⁵ Ey dost! Bu ikisini getirip hazreti serdara arz ettiler.

¹⁵⁵⁶ Hazreti vezir bunları görünce Haķķ'a şükredip sevindi.

¹⁵⁵⁷ Hemen emir verince leventleri hazır oldu.

¹⁵⁵⁸ Vezir bunları o reise verdi. "Bu işi erteleme!" dedi.

¹⁵⁵⁹ "Hemen bu iki emîri gemi içine götürüp zindana at!"

¹⁵⁶⁰ O yiğit reis vezirin emriyle bunların ikisini zincirledi.

[T 194a]

1285 Gemiye koydı bunları der-ḥāl

Dīde-bān itdi añā niçe ricāl¹⁵⁶¹

Ḳal' ayı eyle itdiler tārāc

Ḳalmadı ceyš içinde bir muḥtāc¹⁵⁶²

Düşmeni eyle itdiler tālān

Behre-dār oldı ġāziyān-ı cihān¹⁵⁶³

‘ Askere cümle ḥāşıl oldı ġinā

Kimse maḥrūm ḳalmadı aşlā¹⁵⁶⁴

Ceyşe geldi ġinā-y-ıla devlet

Kāfire irdi miḥnet ü nekbet¹⁵⁶⁵

1290 Ehl-i İslām’uñ oldı ḳadri fezā

Ser-nigūn oldı zümre-i a' dā¹⁵⁶⁶

Dilerüz kim hemīşe düşmen-i dīn

Nekbet ü zillet-ile ola mühin¹⁵⁶⁷

Ehl-i dīn bulalar murāda vuşūl

İki ‘ ālemde olalar maḳbūl¹⁵⁶⁸

¹⁵⁶¹ Derhal bunları gemiye koydu (hapsetti). Birçok adamı da onlara gözcü yaptı.

¹⁵⁶² Kaleyi öyle yağmaladılar ki asker içinde ihtiyaç sahibi bir kimse kalmadı.

¹⁵⁶³ Düşmanı öyle yağmaladılar ki cihan gazileri (bundan) nasıplendi.

¹⁵⁶⁴ Bütün askerler zenginleşti. Kimse hiç (birşeyden) mahrum kalmadı.

¹⁵⁶⁵ Askere zenginlik ve mutluluk, kāfire de keder ve felaket geldi.

¹⁵⁶⁶ Müslümanların değeri yükseldi. Düşman topluluğu şaşkına döndü.

¹⁵⁶⁷ Dileriz ki bütün din düşmanları talihsizlik ve alçaklıkla küçük düşsün.

¹⁵⁶⁸ Dindarlar isteklerine kavuşup iki dünyada da makbul olsun.

Çünkü alındı al  a-i mezk r
T z emr itdi azret-i d st r¹⁵⁶⁹

Bir n v sende eyledi irs l
Vardı taħr r eyledi fi'l-al¹⁵⁷⁰

1295 al  a içinde ceng  l t n
Cümle esb b-ıla m himm t n¹⁵⁷¹

[N  617a] Cümlesin k tib eyleyüp defter
azret-i  saf-a get rdiler¹⁵⁷²

azret-i  saf-ı cih n- r 
Anı m riye zabt  idüp cem   ¹⁵⁷³

Eyledi cümlesini der-maħzen
T  ki almaya  let-i d řmen¹⁵⁷⁴

azrete amd-i b -iy s itdi
Cenge bu  leti es s itdi¹⁵⁷⁵

1300 al  a fetħ oldu almadı a  d 
Bir yire geldi cümle ehl-i az ¹⁵⁷⁶

¹⁵⁶⁹ Zikri geçen kale alınınca hazreti vezir hemen emretti.

¹⁵⁷⁰ Bir k tip gönderdi. K tip hemen gidip kayda geçirdi.

¹⁵⁷¹ Kale içindeki savaş aletlerini, bütün teçhizat ve mühimmatları.

¹⁵⁷² K tip hepsini deftere yazdı ve onları hazreti vezire getirdiler.

¹⁵⁷³ K inatı süsleyen vezir hazretleri onu (defterde kayıtlı olanları) devlet hazinesi için tutup

¹⁵⁷⁴ Geride hiç (düşman) teçhizatı kalmasın diye hepsini depoladı.

¹⁵⁷⁵ Hazreti Allah'a sayısız şükredip bu teçhizatı savaş için ana malzeme yaptı.

¹⁵⁷⁶ Kale fethedildi. Düşmanlar kalmadı. Gazilerin hepsi bir yerde toplandı.

Deyr-i küffârı eyleyüp mescid
Ehl-i dîn anda oldılar ^c âbid¹⁵⁷⁷

Cây-ı eşnâm olan künişte kamu
Yazdılar *lâ ilâhe illâ hû*¹⁵⁷⁸

Nûr-ı tevhîd ile olup rûşen
Ol diyâr oldu pâk müşrikden¹⁵⁷⁹

Hamdülillâh ki ma^c bed-i eşnâm
Ehl-i İslâm'a oldu cây u maḳâm¹⁵⁸⁰

1305 Ehl-i diller bunu görüp yârâ
Şevḳden oldu bülbül-i gūyâ¹⁵⁸¹

Didi târiḥ-i fetḥ-i sūrî dilâ
Bu ṭarîk-ile aḥsenü'ş-şu^c arâ¹⁵⁸²

¹⁵⁷⁷ Dindarlar kâfirlerin kilisesini mescide çevirip orada ibadet etti.

¹⁵⁷⁸ Put yeri olan bütün mecusi tapınakları (üzerine) *Lâ ilâhe illallâh* yazdılar.

■ Allah lafzı yerine “O” ifadesinin kullanılmasıyla kelime-i tevhidin farklı bir ifade biçimi yapılmıştır. “O’ndan başka ilâh yoktur.” anlamına gelir.

¹⁵⁷⁹ O memleket Allah’ın birliğine iman nuruyla aydınlanıp Allah’a şirk koşanlardan temizlendi.

¹⁵⁸⁰ Allah’a şükrolsun ki put mabedi Müslümanların yeri ve makamı oldu.

¹⁵⁸¹ Ey dost! Gönül ehli olanlar bunu görüp heyecandan öten bülbül gibi oldu.

¹⁵⁸² Ey gönül! Şairlerin en güzeli, hisarın fetih tarihini bu yolla söyledi.

Der-İrād-ı Tārīh-i Meşhūr-ı Feth-i Qal‘a-i Halku’l-vād¹⁵⁸³

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

- 1 Sipeh-dār-ı melek-ḥayl u felek-rām
Sinān Paşa ser-efrāz-ı nikū-nām¹⁵⁸⁴

Zi-dest-i bāzū-yı ān nām-ver yāft
Cihān-gīrī kemāl u merdī itmām¹⁵⁸⁵

Eger ḥurşīd-i tīg-ı ū ne-būdī
Be-māndī mīve-i feth ü zafer ḥām¹⁵⁸⁶

[NÜ 617b] Be-Halku’l-vād ki incā ‘aql bend-est
Küşāyiş yāfteş ez-ḍarb-ı şamşām¹⁵⁸⁷

- 5 Be-ḥāk-ı rāh-ı yeksān gerd an-rā
Ez-ān ḥışn-ı ḥaşīn ne’gzeşt ḥar-nām¹⁵⁸⁸

¹⁵⁸³ **Halkulvād Kalesi’nin Fethine Söylenen Meşhur Tarih**

■ Bu başlık T nüshasında “Tārīh-i Qal‘a-i Halku’l-vād u Tünus” şeklindedir.

¹⁵⁸⁴ Melekler (gibi) bir topluluğun kumandanı olan ve feleğe (dünyaya) boyun eğdiren Sinan Paşa, iyi şöhrat sahiplerinin övüncüdür.

¹⁵⁸⁵ O şöhratlinin (Sinan Paşa) kudretli eliyle cihan fatihliği kemāl bulmuş ve mertlik zirveye çıkmıştır.

■ merd-i itmām: merd-i tamām NÜ.

¹⁵⁸⁶ Eğer onun bir güneş gibi olan kılıcı olmasaydı fetih ve zafer meyvesi olgunlaşamazdı.

¹⁵⁸⁷ Aklın bağlandığı Halk’ul-Vād’ı keskin kılıcıyla fethetti.

¹⁵⁸⁸ Onu yolunun toprağıyla bir edince o sağlam kaleden (artık) kötü şöhratli bir kimse geçmedi.

■ ne-güzeşt ḥar-nām: ne-güzāşt-ı cüz-i nām T.

Demâr ez-kışver-i Tûnus ber-âverd
Girift ân cümle bâ-ṭîğ-i cihân-râm¹⁵⁸⁹

- 7 Geret ʿilm ez-zemân-ı feth-i ū nîst
Şümür **feth-i fütüh** iy nîk-encâm¹⁵⁹⁰ (982)

Der-Târiḥ-i Feth-i Ḳalʿa be-Ṭarîḳ-i Taʿmiye¹⁵⁹¹

Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün (Faʿlün)

- 1 Yine bir ʿâlî ṭonanma çıkarup deryâdan
Tûnus’uñ fethi için ḥazret-i ḥākân-ı cihân¹⁵⁹²

Fethine eyledi bir ġāzî vezîri irsâl
Varuben aldı iki ḳalʿayı ḍarb-ıla revân¹⁵⁹³

- 3 Çünkü ḥak itdi **begi** ṭîğı Sinân Paşa’nun
Feth-i Tûnus şayılıp ḳaldı bu târiḥ hemân¹⁵⁹⁴ (982)

¹⁵⁸⁹ Dünyayı boyunduruğuna alan kılıcıyla bozguna Tunus ülkesinden başlayıp her yeri aldı.

¹⁵⁹⁰ Ey akıbeti güzel olası! Eğer sende fetih tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi yoksa (bunu) fetihlerin fethi say.

■ Ebeced değeri dikkate alınacak olan kelimeler koyu şekilde işaretlenmiştir. NÜ nüshasında bu kelimeler kırmızı ile, T nüshasında ise kahverengi renklerle işaretlenmiştir.

■ 7: Geret ʿilm-i feth ez-zamân-ı ū nîst

Be-cev târiḥez ez-**şemşîr-i İslâm** (982) T.

¹⁵⁹¹ **Tamiye Yoluyla Kale Fethinin Tarihi**

■ Bu başlık T nüshasında “Târiḥ-i Dîğer Berây-ı Feth-i Ḳalʿa-i Tûnus ʿAlâ Vech-i Taʿmiye” şeklindedir.

¹⁵⁹² Dünya hükümdarı hazretleri Tunus’un fethi için yine denize bir büyük donanma çıkarıp

¹⁵⁹³ Bir gazi veziri fethi için gönderdi. (Vezir) gidip savaşarak iki kaleyi aldı.

¹⁵⁹⁴ Sinan Paşa’nın kılıcı, beyi kazıdığından bu tarih hemen Tunus fethinin tarihi sayılıp kaldı.

Der-Şerh ü Beyân-ı Vech-i Ta' miye-i Mezbûr¹⁵⁹⁵

Bu iki Ʒal' a fethine yārā
Bu da tārīhdür ' acerb zībā¹⁵⁹⁶

Oldı tārīhi līk ta' miye hem
Ba' zı ihvāna olmağın mübhem¹⁵⁹⁷

Lāzım oldu ki şübhe ħall olına
Lafz u ma' nāsın idügi biline¹⁵⁹⁸

1310 Lafz-ı feth-i Tûnus ħisābı dilā
Ħarfı bin dörd olur anuñ ' adedā¹⁵⁹⁹

Beg ki yigirmi ikidür ola ħak
Bākī tārīhdür Ʒalan bī-şek¹⁶⁰⁰

¹⁵⁹⁵ **Zikri Geçen Ta' miye Yolunun Şerh ve Beyanı**

■ Bu başlık T nüshasında “Beyân-ı Vech-i Ta' miye-i Tārīh” şeklindedir.

¹⁵⁹⁶ Ey dost! Bu iki kalenin fethi için bu da pek güzel tarihtir.

¹⁵⁹⁷ Ta' miyeli tarih bazı kardeşler için belirsiz olduğundan

¹⁵⁹⁸ Bu şüphenin çözülmesi gerekti. Söz ve manasının ne olduğu bilinsin.

¹⁵⁹⁹ Ey sevgili! “Feth-i Tûnus” sözünün hesabı, harfleri sayı olarak 1004 olur.

¹⁶⁰⁰ “Bey” (sözü) de 22 (sayısı) olur ki çıkarılsın. Şüphesiz ki kalanı tarihtir.

Kıt' atü't-Tārîh bi'l-Arabiyye¹⁶⁰¹

Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün

[NÜ 618a]

- 1 Tevecceh **bi-avni**llâhi kâdime felekike
Ve in fârisen **fe'n-naşru** hâdî emânike¹⁶⁰²
- 2 Ve mâzilte **manşûran** mecîden mü'eyyeden
Ve yuftehu **Halku'l-va'di** azme sinânike¹⁶⁰³

Der-Şerh ü Beyân-ı Tārîh-i Arabî¹⁶⁰⁴

Zıkr olan kıt' a-i belîğ-nizâm
Oldı tārîh azm ü fethe tamâm¹⁶⁰⁵

Oldı her mışra' ı güzel tārîh
Fethe vü azme bî-bedel tārîh¹⁶⁰⁶

Çün tamâm oldı kâr-ı Halku'l-vâd
Her kişi eyledi terakķi murâd¹⁶⁰⁷

¹⁶⁰¹ **Arapça Tarih Kıtası**

■ Bu başlık T nüshasında “Be-Tārîh-i Diğer-i Arabiyye” şeklindedir.

¹⁶⁰² Sana gelen her şeye karşı Allah'ın yardımına yönel. Sen yola çıkarsan zafer sana kılavuz olur.

■ bi: fe T.

¹⁶⁰³ Sen mansur (zafer kazanan), şerefli ve Allah tarafından desteklenen olmaya devam et. Senin (Sinan Paşa) mızrak gibi gayretinle Halkulvâd feth olunur.

¹⁶⁰⁴ **Arapça Tarihin Şerh ve Beyanı**

■ Bu başlık T nüshasında “Beyân-ı Tārîh-i Arabiyye” şeklindedir.

¹⁶⁰⁵ Zikri geçen belagatli şekilde tertip edilmiş kıta, gayret ve feth tam tarih oldu.

¹⁶⁰⁶ Her mısrası güzel tarih oldu. Feth ve gayrete bedelsiz bir tarih (oldu).

■ Bu beyitten itibaren Arapça tarih kıtası hakkındaki açıklama bitirilir ana konuya geçilir.

¹⁶⁰⁷ Halk'ul-Vâd işi tamamlandığında herkes terakki istedi.

1315 Hâzret-i âşaf-ı memâlik-gîr
Müşterî-şaşlet ü felek-te 'şîr¹⁶⁰⁸

‘ Askere virdiler terakķiler
Her kişi erlik eyledügi kadar¹⁶⁰⁹

Cümlenüñ hâlin eyleyüp ma‘ lüm
Kimsenüñ haķķı olmadı mektüm¹⁶¹⁰

[T 194b] Hâzret-i âşaf-ı huçeste-eşer
‘ Askere virdi istimâletler¹⁶¹¹

Şabr idiñ didi tâ ki ehl-i hevâ
Ber-ţaraf ola luţf ide Mevlâ¹⁶¹²

1320 Size olur niçe ri‘ âyetler
Cümleñüz ber-murâd olur yek-ser¹⁶¹³

‘ Askere virdi pend-ile miknet
Tâ ki kârında ideler diķķat¹⁶¹⁴

Düşmeni ref‘ e ihtimâm ideler
Kâfirüñ kârını tamâm ideler¹⁶¹⁵

¹⁶⁰⁸ Memleketler fetheden, Jüpiter gibi (geniş) tabiat sahibi, felek (talih) gibi tesirli vezir hazretleri

¹⁶⁰⁹ Her askere yaptığı erlik nispetinde terakkiler verdi.

¹⁶¹⁰ Herkesin durumunu açıkça belirleyip kimsenin hakkını saklamadı.

¹⁶¹¹ Uğurlu vezir hazretleri askerin gönlünü aldı.

¹⁶¹² Dedi ki “Sabredin! Nefsine uyanlar Mevlâ’nın lütfuyla ortadan kaldırılır.”

¹⁶¹³ “Size daha başka ihsanlar da yapılacaktır. Hepiniz muradınıza kavuşacaksınız.”

¹⁶¹⁴ Askere nasihat edip güç verdi. Böylece işlerine dikkat etsinler.

¹⁶¹⁵ Düşmanımı ortadan kaldırılmasına ihtimam göstereyinler. Kâfirin işini bitirsinler.

İhtimâm ide ceş-i Raḥmānī
Def ü ref ü ide cünd-i şeytānī¹⁶¹⁶

[NÜ618b]

Der-Beyān-ı Feth-i Ḳal' a-i Pastiyon be-Yārī-i Ḥudā-yı Bī-
çün¹⁶¹⁷

Çünkü feth oldu sūr-ı Halku'l-vâd
Pastiyon fethin āşaf itdi murād¹⁶¹⁸

1325 Zikr olan Ḳal' a ḥālī icmālā
Bundan evvel dinilmiş-idi dilā¹⁶¹⁹

Gönderilmişdi fethine anuñ
Biri ikisi mīr-i mīrānuñ¹⁶²⁰

Varup anı kuşatmış idi meger
Cünd-i İslām u ceş-i nuşret-eşer¹⁶²¹

Lik Ḳal' a içindeki a' dā
Olmağın ceng-cū vü ehl-i hevā¹⁶²²

¹⁶¹⁶ Rahman ordusu şeytan ordusunu ortadan kaldırmak için iyi çalışsın.

¹⁶¹⁷ **Kendisine Soru Sorulmayan Allah'ın Yardımıyla Bastiyon Kalesi Fethinin Açıklanması**

■ Bu başlık T nüshasında “Göç-kerden-i Düstūr-ı Pādişāh-ı Rub' -ı Meskūn bā-^c Asker-i Nuşret-eşer-i Zafer-nümün Berāy-ı Muḥāşara-i Ḳal' a-i Pastiyon” şeklindedir.

¹⁶¹⁸ Vezir, Halkulvâd Kalesi fethedildikten sonra Bastiyon'un fethini hedefledi.

¹⁶¹⁹ Ey gönül! Zikri geçen kalenin durumu bundan önce özet bir şekilde söylenmişti.

¹⁶²⁰ Oranın fethi için beylerbeylerinden bir iki tanesi gönderilmişti.

¹⁶²¹ Daima zafer kazanan İslam ordusu gidip orayı kuşatmıştı.

¹⁶²² Ancak kale içindeki düşmanlar savaşa istekli ve nefislerine uyan kişiler olduklarından

İltifât itmeyüp bu ceyşe dilâ
Çıķup eylerdi bunlaruñla veġâ¹⁶²³

1330 Ƙal‘a ķapusını ķapatmaz idi
Bunlara i‘ tibâr itmez idi¹⁶²⁴

Bunı gördükde ĥazret-i âşaf
Eyleyüp şabr-ıla ķarârı telef¹⁶²⁵

Tîz emr itdi biñ tüfeng-endâz
Cengde her birisi ĥaşm-güdâz¹⁶²⁶

Bunlar idi yeñiçerilerden
Her biri ehl-i ĥarb u merd-efgen¹⁶²⁷

Bunlara âşaf-ı felek-miķdâr
İtdi şamsoncubaşayı serdâr¹⁶²⁸

1335 Hem silaĥdâr zümresini revân
Bile gönderdi bunlaruñla hemân¹⁶²⁹

Aġaları ‘ Alî Aġa’yı bile
Tâ varup Pastiyon’u fetĥ kıla¹⁶³⁰

¹⁶²³ Ey gönül! Bu askerleri önemsemeyip kaleden çıkarak bunlarla savaşıyorlardı.

¹⁶²⁴ Hatta kale kapısını kapatmıyorlardı. Bunlara itibar etmiyorlardı.

■ ķapusını: ķapusın T.

¹⁶²⁵ Bunu gören vezir hazretleri sabırla beklemekten vazgeçip

¹⁶²⁶ Hemen 1000 tane tüfek atıcısı çağırıldı. Bunların her birisi savaşıta düşman yakan kişilerdi.

¹⁶²⁷ Yeniçerilerden olan bu kişilerin her biri savaş ehli ve pehlivan yıkan kişilerdi.

¹⁶²⁸ Gökyüzü gibi (yüksek) mertebe sahibi vezir bunlara samsoncubaşayı serdar etti.

¹⁶²⁹ Ayrıca silahtar zümresindeki askerleri de bunlarla gönderdi.

¹⁶³⁰ Aġaları olan Ali Aġa’yı da (bunlarla gönderdi) ki Bastiyon’u fethedebilsinler.

Bunlarınla dağı o al' a dilâ
Olmamışdı muhâşara aşlâ¹⁶³¹

[NÜ 619a] Yedi biñden ziyâde idi ' adû
Her birisi yarar u ' arbede-cû¹⁶³²

Var idi atlası da bir midar
Her biri merd-i kâr-zâr u yarar¹⁶³³

1340 al' adan atlu vü piyâde ' adû
Gâh geh ıkup eyler idi ulû¹⁶³⁴

Meterisler başup iderdi fesâd
avm-i a' dâ vü ceyš-i süst-nihâd¹⁶³⁵

Gerçi her ıkduğında düşmen i yâr
Başılıp al' aya iderdi firâr¹⁶³⁶

Lik iderlerdi ehl-i dîni şehîd
Zümre-i bâğiyân gürûh-ı pelîd¹⁶³⁷

Meteris başınında bir gün i yâr
Urdı şamşoncıbaşıyı küffâr¹⁶³⁸

¹⁶³¹ Ancak ey gönül! Bunlarla bile o kale muhasara edilememişti.

¹⁶³² Bastiyon'daki düşman (sayıca) 7000'den çoktu. Her birisi yararlı ve iyi savaşçı (askerdi).

¹⁶³³ Bir miktar da atlı askerleri vardı. Bunların da her biri savaşçı ve yararlı askerdi.

¹⁶³⁴ Düşman zaman zaman atlı ve piyade olarak kaleden ıkıp saldırıyordu.

¹⁶³⁵ Zayıf tabiatlı düşman askerleri siperleri basıp kargaşa ıkarıyordu.

¹⁶³⁶ Gerçi ey dost! Onlar her ıktığında (karşı saldırıyla) bastırılıyor ve kaleye geri aıyorlardı.

¹⁶³⁷ Ancak, pis ve isyankâr topluluk dindarları şehit ediyordu.

¹⁶³⁸ Ey dost! Bir gün siper baskınında kâfirler şamsoncubaşıyı vurdu.

1345 Āhîr ol zaḥmdan şehîd oldı
Dār-ı ʿuḳbāda rütbesin buldı¹⁶³⁹

Kāfirüñ bu hücumını iy yār
Göricek āşaf-ı sipihr-vaḳār¹⁶⁴⁰

Ḥiddete geldi bî-ḳarār oldı
Teb-i ğayretle tāb-dār oldı¹⁶⁴¹

Almağa intikāmı düşmenden
Şu ʿle-dār oldı nār-ı kîn-i kühen¹⁶⁴²

Ḥazret-i āşaf-ı hizebr-şıfat
Ḳal ʿanuñ fetḫine idüp himmet¹⁶⁴³

1350 Tîz emr itdi ʿ asker-i îmān
Ceyş-i İslām u cümle pîr ü civān¹⁶⁴⁴

Ḳuşadup bu ḫişārı her yirden
Düşmenüñ sūrı oldı cāy-ı ḫazen¹⁶⁴⁵

Vāḳı ʿ ā geldi ceyşüñ a ʿ yānı
Ḳapudānı vü mîr-i mîrānı¹⁶⁴⁶

¹⁶³⁹ (Samsoncubaşı) bir müddet sonra, o yaradan dolayı şehit oldu. Ahiret yurdunda rütbesini buldu.

¹⁶⁴⁰ Ey dost! Kâfirin bu hücumunu gören büyük izzet sahibi vezir

¹⁶⁴¹ Çok hiddetlenip kendinden geçti. Kızgınlık ateşiyle parladı.

¹⁶⁴² Düşmandan intikam almak için eski kin ateşi parladı.

¹⁶⁴³ Aslan karakterleri vezir hazretleri kalenin fethine yardım etmek üzere

¹⁶⁴⁴ Hemen emretti ki yaşlı ya da genç olan bütün imanlı İslam askerleri

¹⁶⁴⁵ Her yerden bu hisarı kuşattı. Düşmanın hisarı keder yeri oldu.

¹⁶⁴⁶ Neticede ordunun ileri gelenlerinden kaptanıderya ve beylerbeylerleri geldi.

[NÜ 619b] Emr-i düstür-ıla kuşatdılar
Cümle etrâf-ı Ʒal^c ayı yek-ser¹⁶⁴⁷

Ĥazret-i âsaf eyleyüp iƷdâm
İtdirüp ceyşe ihtimâm-ı tamâm¹⁶⁴⁸

1355 Meterislerin eyledüp ilerü
Ĝâzâler ĥâzır oldılar her sũ¹⁶⁴⁹

Meterisler yapup Ʒamu^c asker
Çekdiler toprı ĥâzır oldılar¹⁶⁵⁰

Mâh-ı mezbûruñ oldı çün heşti
Ceyş Ʒıtdı fezâ-y-ıla deşti¹⁶⁵¹

Rûz-ı dü-şenbe^c asker-i İslâm
Dögmege sũrı itdiler iƷdâm¹⁶⁵²

Pastiyon-ıla başlayup cenge
Başladılar neberde âhenge¹⁶⁵³

1360 Atılup topr-ı ejdehâ-demler
Çalınup kũs-ı ĥarbâler yer yer¹⁶⁵⁴

¹⁶⁴⁷ Vezirin emriyle kalenin her tarafını hep birlikte kuşattılar.

¹⁶⁴⁸ Hazreti vezir gayret edip askerin (işinde) çok dikkatli çalışmasını sağladı.

¹⁶⁴⁹ Gaziler siperleri ileri taşıyıp her tarafta hazırlandı.

¹⁶⁵⁰ Bütün askerler (yeni) siperler yapıp topları (ileri) çekip hazır oldu.

¹⁶⁵¹ Bahsi geçen ayın sekizinde (8 Cemaziyelevvel 982/26 Ağustos 1574) askerler yeri göğü doldurdu.

¹⁶⁵² İslam askeri Pazartesi günü (toplarla) kale surlarını dövmeye başladı.

¹⁶⁵³ Bastiyon (Kalesi) ile savaşa başladılar.

¹⁶⁵⁴ Ejder nefesli toplar atıldı. Etrafta harp davulları çalındı.

Ṭutdı dünyāyı dūd-ı āteş-bār
Ṭoplar oldı şā' iqa-kirdār¹⁶⁵⁵

Nāylar oqur idi nāle-künān
Āyet-i küllü men 'aleyhā fān¹⁶⁵⁶

Urdılar topı her tarafından aña
Zümre-i ġāziyān u ceyš-i hüdü¹⁶⁵⁷

Eyle yağdırdı ehl-i dīn aña taş
Gören iderdi āferīn sābāş¹⁶⁵⁸

1365 Ser-i a' dāya yağdı ol gün seng
Ḳaldı hayretde ḡaşm-ı bī-ferheng¹⁶⁵⁹

Ṭoplar olduġınca nāle-künān
Ḥaşm ditrerdi hem-çü berg-i ḡazān¹⁶⁶⁰

Çıkdı gerdūna dūd-ı āteş-reng
Yağdı bārān yirine düşmene seng¹⁶⁶¹

¹⁶⁵⁵ Dünyayı ateş yağdıran dumanlar kapladı. Toplar yıldırımlar çıkardı.

¹⁶⁵⁶ Nefirler inleyerek “Yeryüzünde bulunanların hepsi fānidir.” (Rahmān55/26) ayetini okuyordu.

¹⁶⁵⁷ Gazilerden oluşan hidayet ordusu orayı her taraftan topa tuttu.

¹⁶⁵⁸ Dindarlar oraya o kadar taş yağdırdı ki görenler aferin deyip alkışlardı.

■ Alkış etme, aferin deme anlamındaki *şābāş* kelimesi her iki nüshada da *sābāş* olarak kayıtlıdır.

¹⁶⁵⁹ Düşmanların başına o gün taş yağdı. Hünersiz düşmanlar hayret içinde kaldı.

¹⁶⁶⁰ Toplar patlayıp inledikçe düşman sonbahar yaprağı gibi titriyordu.

¹⁶⁶¹ Kıvılcıklı ateşli dumanlar göğe çıktı. Düşmanın üzerine yağmur yerine taş yağdı.

[NÜ 620a] Qal' aya yağdı nâr-ıla âhen
 Qaldı dem-beste zümre-i düşmen¹⁶⁶²

Qaldı âteş içinde ceyş-i le'îm
 Kâfirüñ cāyı oldı şanki ceħîm¹⁶⁶³

[T 195a]

1370 Tıtdı dünyâyı toplar dūdı
 Yağdı küffârı kumbara odı¹⁶⁶⁴

Yir yüzün tıtdı top-ı âteş-bâr
 Qapladı çarħı dūd-ı nâr-ı şerâr¹⁶⁶⁵

Çıkduğınca hevâyî top feleke
 Lerze düşerdi zümre-i meleke¹⁶⁶⁶

Düşmen üstine saçmağa âteş
 Her top açmışdı ağzın ejder-veş¹⁶⁶⁷

Tıtmadı diyü emr-i âşafa yüz
 Qal' a-i ħaşmı itdiler göz göz¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶² Kaleye ateşle demir yağdı. Düşman topluluğu nefessiz kaldı.

¹⁶⁶³ Alçak düşman ateş içinde kaldı. Kâfirlerin yeri sanki cehennem oldu.

¹⁶⁶⁴ Top dumanları dünyayı sardı. Kumbara ateşleri düşmanı yaktı.

¹⁶⁶⁵ Ateş saçan toplar yeryüzünü doldurdu. Kıvılcım saçan alevli dumanlar gökyüzünü kapladı.

■ çarħı: çarħ T.

¹⁶⁶⁶ Havan topları göğe uçtukça melekler zümresine titreme düşerdi.

■ düşerdi: düşdi T.

¹⁶⁶⁷ Her top düşman üzerine ateş saçmak için ağzını ejder gibi açmıştı.

¹⁶⁶⁸ Vezirin emrine yüz tutmadı (uymadı) diye düşmanın kalesini göz göz (delik deşik) ettiler.

1375 Tüfegi yağdurup tüfeng-endāz

Ceng-i a^c dāya itdiler āgāz¹⁶⁶⁹

Fevc fevc ehl-i dīn ü cünd-i ğazā

Düşmen ile iderler idi veġā¹⁶⁷⁰

Tīr ü bārān idüp ^c adūya revān

Ceng iderlerdi ġāziyān-ı cihān¹⁶⁷¹

Cebe cevşen içinde ceyš-i ġazā

Mevc urur şanki nīl-gūn deryā¹⁶⁷²

Ĥazret-i āşaf-ı memālik-gīr

Ĥal^c a dögmegde itmeyüp te^hīr¹⁶⁷³

1380 Rūz u şeb sūrı döġdi ceyš-i ġüzīn

Eylediler ^c adū-yı dīni mūhīn¹⁶⁷⁴

Gözün açdurmayup ^c adūya revān

Ĥop-ıla sūrın itdiler vīrān¹⁶⁷⁵

¹⁶⁶⁹ Tüfekçiler tüfek yağdırarak düşmanla savaşmaya başladı.

¹⁶⁷⁰ Dindar gaza ordusu akın akın düşmanla savaşıyordu.

¹⁶⁷¹ Cihan gazileri düşman üzerine ok yağmuru yağdırıp savaşıyordu.

■ *Tīr-i bārān* olması beklenen ifade her iki nüshada da aynı olduğundan yazmadaki ifade korunmuştur.

¹⁶⁷² Silah ve zırhlar içindeki gaza ordusu lacivert renkli deniz gibi dalga dalga çarpıyordu.

■ ceyš: ĥayl T.

¹⁶⁷³ Memleketler fetheden vezir hazretleri kaleyi dövmeye hiç ara vermedi.

■ dögmekde itmeyüp: dögmekden idüp T.

¹⁶⁷⁴ Seçkin ordu gündüz gece kale duvarını dövdü (bombardıman etti). Din düşmanlarını aşığıldılar.

¹⁶⁷⁵ Düşmana göz açtırmayıp top atışlarıyla kale duvarlarını yıktılar.

[NÜ 620b] Dūdlar olduġınca ebr-i revān
Yaġdı yaġmur gibi tūfeng iy cān¹⁶⁷⁶

Olduġınca aġız otı sūzān
Ra' d-sā toplar iderdi fiġān¹⁶⁷⁷

Bir ' aceb bezm-i rezm idi ki dilā
Görmemişdi nazīrini dünyā¹⁶⁷⁸

1385 Tokınur top sūr-ı sengīne
Darb eylerdi düşmen-i dīne¹⁶⁷⁹

Has u hāşāki taġılup yek-ser
Eyler idi ' adū-yı dīne zarar¹⁶⁸⁰

Kal' a içinde ceyš-i bed-fercām
Gerçi itmişler-idi harbe kıyām¹⁶⁸¹

Cān-ıla baş terk idüp yek-ser
Ceng iderdi ' adū-yı bed-gevher¹⁶⁸²

Rūz u şeb cenge eyleyüp āheng
Bezī-i cehd itdi kavm-i bī-ferheng¹⁶⁸³

¹⁶⁷⁶ Ey sevgili! Dumanların dolanan bulut olmasına benzer şekilde yaġmur gibi tūfek yaġdı.

¹⁶⁷⁷ Top aġızlarındaki barutlar alevlendikçe toplar gök gürültüsü gibi haykırıyordu.

¹⁶⁷⁸ Ey gönül! Öyle acayip bir savaş ortamıydı ki benzerini dünya (halkı) görmemişti.

¹⁶⁷⁹ Taştan surlara vuran toplar din düşmanlarına çarpıyordu.

¹⁶⁸⁰ (Surların) taşı çöpü daġılıp din düşmanlarına zarar veriyordu.

¹⁶⁸¹ Gerçi kale içindeki akıbeti kötü askerler savaşa direnmişti.

¹⁶⁸² Kötü tabiatlı düşmanlar hep birlikte can ve başını terk edip savaşıyordu.

¹⁶⁸³ Marifetsiz kavim gayretle çalışıp gündüz gece savaştı.

1390 Cān u serden giçüp ‘adū-yı le’īm
Menzilin eylemişdi nār-ı ceḥīm¹⁶⁸⁴

Eyleyüp ḥarbe ihtimām-ı tamām
Ceng iderlerdi düşmen-i bed-nām¹⁶⁸⁵

Ehl-i dīne idüp ‘inād-ı şarīḥ
İtdiler ihtiyār küfr-i ḳabīḥ¹⁶⁸⁶

Yağdurup ehl-i dīne ḳarb-zeni
Pür-yarağ idi ḳal‘ anuñ bedeni¹⁶⁸⁷

Günde biñ ṭop atarlar idi dilā
Ehl-i İslām’a zümre-i a‘ dā¹⁶⁸⁸

1395 Ḳal‘adan ceng ü ḥarb idüp her sū
Ehl-i dīne yağardı ṭop-ı ‘adū¹⁶⁸⁹

Sūrdan ‘asker üzre ṭop u tüfeng
Yağar idi ṭolu gibi bī-şek¹⁶⁹⁰

¹⁶⁸⁴ Uğursuz düşman canından başından vaz geçip cehennem ateşini kendisine konak edinmişti.

¹⁶⁸⁵ Kötü şöhretli düşman tüm gayretiyle savaşıyordu.

¹⁶⁸⁶ Dindarlara karşı açıkça inat edip çirkin küfrü tercih etmişlerdi.

¹⁶⁸⁷ Dindarlara darbzen (küçük çaplı top) yağdırıyorlardı. Kalenin (Bastiyon) surları silahlarla doluydu.

¹⁶⁸⁸ Ey gönül! Düşmanlar Müslümanların üzerine günde bin top atıyordu.

¹⁶⁸⁹ Kalenin her tarafından savaşıyorlardı. Dindarların üzerine düşman topları yağıyordu.

¹⁶⁹⁰ Şüphesiz ki surlardan askerlerin üzerine dolu gibi top tüfek yağıyordu.

■ tüfeng: tüfek T.

[NÜ621a] Kâfirûñ al' ası olup pür-nâr
Her yaña olmış-ıdı âteş-bâr¹⁶⁹¹

Burc u bārūsı op-ıla memlū
Ālet-i arb otolu her sū¹⁶⁹²

Bu arık-ile zümre-i küffār
Ceyşe âteş saardı leyl ü nehār¹⁶⁹³

1400 Ehl-i İslām'a aşd idüp ararı
Yağdırurlardı op-ı pür-ereri¹⁶⁹⁴

Ehl-i İslām u zümre-i ayār
Bamayup op-ı düşmene iy yār¹⁶⁹⁵

Kâfirûñ opına utup sine
Urdılar opı düşmen-i dîne¹⁶⁹⁶

İltifât itmeyüp ' adūya dilā
Rūz u eb sa' y iderdi ehl-i azā¹⁶⁹⁷

Gözin açdurmayup ' adūnuñ heb
Eylediler ışārı fethi aleb¹⁶⁹⁸

¹⁶⁹¹ Kâfirin kalesi ateşle dolmuş, her tarafa ateş saçılmıştı.

■ al' ası: ullesi T.

¹⁶⁹² Kalenin kule ve surları toprakla doluydu. Her tarafında silahlar vardı.

¹⁶⁹³ Kâfirler topluluğu bu yolla asker üzerine gece gündüz ateş saıyordu.

¹⁶⁹⁴ Müslümanlara zarar vermek için kıvılcım saan toprak yağdırıyorlardı.

■ yağdırurlardı: yağdırurlardı NÜ.

¹⁶⁹⁵ Ey dost! Hayırlılar zümresindeki Müslümanlar düşmanın topuna aldrış etmedi.

¹⁶⁹⁶ Ey gönül! Kâfirin topuna göğüs gerip kendileri de din düşmanlarını topa tuttu.

¹⁶⁹⁷ Gaza ordusu düşmanları önemsemeyip gündüz gece çalıştı.

¹⁶⁹⁸ Hisarın fethini arzulayıp düşmana hiç göz açtırmadılar.

1405 Sa^c y idüp feth-i sūra ceş-i gazā
Niçe biñ top ururlar-ıdı aña¹⁶⁹⁹

Eyleyüp feth-i ƣal^c aya himmet
Dögdiler anı cünd-i pür-şevket¹⁷⁰⁰

Dürişüp rāh-ı Hāƣ' da leyl ü nehār
Eyleyüp sa^c y ^c asker-i cerrār¹⁷⁰¹

Bu ƣarīk-ile dögdiler anı
Ehl-i İslām u cünd-i Raḥmānī¹⁷⁰²

Ƙal^c ayı raḥne raḥne eylediler
Ceş-i İslām u cünd-i nuşret-eşer¹⁷⁰³

1410 Der ü dīvārı ḥaşmuñ oldı ḥarāb
Düşmen-i dīni itdiler bī-tāb¹⁷⁰⁴

Āhen olsaydı ƣal^c a-i küffār
Bu ƣadar ƣarba eylemezdi ƣarār¹⁷⁰⁵

[NÜ621b] Yirlü? kūh olsa sūr-ı düşmen-i ḥar
Bu ƣadar top iderdi zīr ü zeber¹⁷⁰⁶

¹⁶⁹⁹ Gaza ordusu kalenin fethi için çalışıp binlerce top vuruyordu.

¹⁷⁰⁰ Heybetli ordu kalenin fethine çalışıp onu dövdü (bombardıman etti).

¹⁷⁰¹ Teçhizatlı askerler Hak yolunda gece gündüz uğraşp çalıştı.

¹⁷⁰² Rahmanın Müslüman ordusu kaleyi bu şekilde dövdü.

¹⁷⁰³ Daima zafer kazanan İslam ordusu kaleyi delik deşik etti.

¹⁷⁰⁴ Düşmanın kapı ve duvarları yıkıldı. Din düşmanını aciz bıraktılar.

¹⁷⁰⁵ Kâfirlerin kalesi demirden olsaydı dahi bu kadar darbeye dayanamazdı.

¹⁷⁰⁶ Kötü düşmanın kalesi dağ olsaydı bile bu kadar top onu altüst ederdi.

Olsa her burcî âsumân-âsâ
Buña tâkat getürmez idi dilâ¹⁷⁰⁷

Temeli âhen olsa olmasa seng
Bu kadar darba eylemezdi direng¹⁷⁰⁸

1415 Hâzret-i âşaf-ı cihân-bânî
Döger-iken bu vech-ile anı¹⁷⁰⁹

Niçe diller getürdi ehl-i gâzâ
Bunlara şordı âşaf-ı hoş-râ¹⁷¹⁰

Ki tonanma-yı zümre-i eşrâr
Hâliyâ kaᅅğı yirde itdi qarâr¹⁷¹¹

Mecma' ı kaᅅğı yirdedür anuñ
Qandedür ceysi kaᅅm-i bed-rânuñ¹⁷¹²

Bu kelâmı çü diller eyledi güş
Didiler iy güzîn-i şâhib-hüş¹⁷¹³

1420 Kâfiruñ yok-durur tonanması
Belki bir yirde beş kadırgası¹⁷¹⁴

¹⁷⁰⁷ Ey gönül! Her kulesi göᅅe uzansaydı bile buna dayanamazdı.

¹⁷⁰⁸ Temeli taş deᅅil demirden olsaydı bu kadar darbeye dayanamazdı.

¹⁷⁰⁹ Dünyayı imar eden vezir hazretleri kaleyi bu şekilde döverken

¹⁷¹⁰ Gaziler düşmandan (haber alabilecekleri) birçok dil (esir) getirdiler. İyi vezir bunlara sordu:

¹⁷¹¹ “Kötüler topluluᅅunun donanması şu anda nerede bulunmaktadır?”

¹⁷¹² “Onların toplandıᅅı yer neresidir? Kötü niyetli kavmin ordusu nerededir?”

¹⁷¹³ Esirler bu sözü duyunca dediler ki “Ey akıllı ve seçkin kişi!”

¹⁷¹⁴ “Kâfirin donanması yoktur. Belki bir yerde toplam beş kadırgası vardır.”

Kâfirün ‘ askeri perîşândur
Her begi yirini nigeħ-bândur¹⁷¹⁵

Āşaf işitdi çünki bu ħaberi
Didi kizb eylemeñ idüñ ħazeri¹⁷¹⁶

[T 195b] Didiler kizbe cānumuz yoğdur
Bunda kār-ı nihānumuz yoğdur¹⁷¹⁷

Dimedük bunda biz dürüg u güzāf
Yoğ-durur bu kelāmumuzda ħilāf¹⁷¹⁸

1425 ‘ Āķil olan burada kizb itmez
Toğruyı koyup egrıye gitmez¹⁷¹⁹

Ger bunıñ ‘ aksi eyler-ise zühür
Bize itsün cezāmuzı düstür¹⁷²⁰

[NÜ622a] Ĥazret-i āşaf-ı ‘ azīmü’ş-şān
Bildı-kim bunda yoğ dürüg u yalan¹⁷²¹

¹⁷¹⁵ “Kâfirin askeri perişan hâldedir. Her beyi kendi yerini korumaktadır.”

¹⁷¹⁶ Vezir bu haberi duyunca “Sakın yalan söylemeyin!” der.

¹⁷¹⁷ Dediler ki “Yalan söyleyip riske atacak canımız yoktur. Bu hususta gizlediğimiz birşey yoktur.”

¹⁷¹⁸ “Bu konuda yalan söylemedik. Sözümüzde aykırılık yoktur.”

■ u: -NÜ.

¹⁷¹⁹ “Akıllı olan burada yalan söylemez. Doğruyu bırakıp eğriye gitmez.”

¹⁷²⁰ “Eğer söylediklerimizin aksi çıkarsa vezir bizi cezalandırsın.”

¹⁷²¹ Şanlı vezir hazretleri bu sözlerinde yalan olmadığına kanaat etti.

Semt-i deryâdan itmeyüp haşyet
Bildi-kim düşmen itmedi hareket¹⁷²²

Çapudânı dahı çıkardı revân
Didi-kim iy güzîn-i halk-ı cihân¹⁷²³

1430 Sûy-ı deryâda çünki yoçdur bîm
İdelüm cümle ihtimâm-ı ‘azîm¹⁷²⁴

Sen de bir cânibin kuşat sūruñ
Çal‘ asın yıç o çavm-i bî-nūruñ¹⁷²⁵

İdelüm sūr-ı haşmı cümle harāb
Çıla tā ‘ asker-i ‘ adūyı bî-tāb¹⁷²⁶

Çazret-i āşaf-ı huçeste-beyān
Tîz emr itdi-kim çamu a‘ yān¹⁷²⁷

Uralar topı her çarafdan aña
İdeler hışn-ı haşmı nā-peydā¹⁷²⁸

¹⁷²² (Artık) deniz tarafından (bir tehlike gelmesi noktasında) endişelenmedi. Anladı ki düşman (denizde) harekete geçmedi.

¹⁷²³ Kaptanıderyayı da harekete geçirdi. Dedi ki “Ey cihan halkının seçkini!”

¹⁷²⁴ “Deniz tarafında korkulacak bir şey yoktur. Hep birlikte büyük bir gayretle çalışalım.”

¹⁷²⁵ “Sen de kale surlarının (denize dönük) birtarafını kuşat. O nursuz kavmin kalesini (o taraftan) yık!”

■ o: bu T.

¹⁷²⁶ “Düşmanın kale surlarını her taraftan yıkalım ki (bu durum) düşman askerini aciz kılsın.”

■ ‘ asker-i ‘ adūyı bî-tāb: ‘ asker ‘ adūyı tāb T.

¹⁷²⁷ Sözü uğurlu vezir hazretleri hemen emretti: “Askerin bütün ileri gelenleri”

¹⁷²⁸ “Her taraftan kaleye top vursunlar. Düşmanın kalesini ortadan kaldırsınlar.”

1435 Niçe gün niçe gice dögdiler
 al  ayı göz göz itdiler yek-ser¹⁷²⁹

S r-ı a  d yı itdiler ad  k
 Ekeri amu  anda oldu hel k¹⁷³⁰

Bu ar k-ile r z u eb iy y r
 al  ayı d gdi   asker-i cerr r¹⁷³¹

Niçe yirden gedük idüp peyd 
 Y riyi adın itdi ceys-i az ¹⁷³²

unki aıldı b b-ı fet   zafer
 al  ayı fete  zır oldılar¹⁷³³

1440 Ehl-i  sl m u zümre-i  m n
 Cem  olup fet-i s ra cümle rev n¹⁷³⁴

Y riyi itmege hizebr-i az 
 C a geldi   lücce-i dery ¹⁷³⁵

¹⁷²⁹ Nice gün ve gece (top atlarıyla) kaleyi (Bastiyon) dövüp delik deik ettiler.

¹⁷³⁰ D manın surlarını yüz para ettiler. D manın nicesi orada helak oldu.

¹⁷³¹ Ey dost! Teizatlı asker bu ekilde gündüz gece kaleyi dövdü.

¹⁷³² Gaza ordusu birok yerden gedik aıp (buralardan) y r y e kastetti.

■ peyd : peyd T.

■ adın: ad T.

¹⁷³³ Fetih ve zafer kapısı aıldığında kaleyi fetehe hazır oldular.

¹⁷³⁴  slam ve iman topluluu kalenin fethi iin toplandı.

■ u: -N .

¹⁷³⁵ Gaza aslanları y r y  etmek iin deniz dalgaları gibi cotu.

[NÜ 622b] Hâzret-i âşaf-ı hamîde-şifât
Tîz emr itdi hâzır oldı guzât¹⁷³⁶

Cebe-hâne kapusın açdılar
Ālet-i h̄arbe ġarķ olup   asker¹⁷³⁷

Cümlesi rezme oldılar h̄azır
Yüriyiş vaķtine olup n̄azır¹⁷³⁸

1445 H̄üd u miġfer ışık şu    dilâ
Güneşüñ n̄ürin itdi n̄a-peydâ¹⁷³⁹

Eyle mevc urdı zer-nişân cebeler
Baħr idi şanki n̄il-gün   asker¹⁷⁴⁰

Şāmī şemşirler şalup pertev
  Aksi a  d̄aya şalmış-ıdı   alev¹⁷⁴¹

Āhen-i h̄arbeden dutıldı dilâ
Çarķ-ı çārümde beyza-ı beyzâ¹⁷⁴²

¹⁷³⁶ Övgüye layık vasıflı vezir hazretleri hemen emir verdi ve gaziler hazır oldu.

¹⁷³⁷ Cephanelik kapısını açtılar. Askerler silahlarla kuşandı.

¹⁷³⁸ Hepsî savaşa hazır olup yürüyüş vaktini bekledi.

¹⁷³⁹ Ey gönül! Miġferlerin ışıltısı güneşin ışığını görünmez etti.

¹⁷⁴⁰ Altın (sarı) yaldızlı zırhlar silahlar öyle dalgalandı ki parlak mavi renkli askerler adeta deniz gibiydi.

¹⁷⁴¹ Şam kılıçları ışık saçınca yansımaları düşmanlara alev saçmıştı.

¹⁷⁴² Ey gönül kısa mızrakların (keskin) demirinden dolayı dördüncü kat gökteki bembeyaz yumurta (güneş) tutuldu.

■ h̄arbe: h̄arb NÜ.

Gürzi düşında baş açuğ erler
Şanki olmışdı ejdehā-yı dü-ser¹⁷⁴³

1450 Ellerinde o şeş-per-i zerrīn
Her biri kūh-pāre idi hemīn¹⁷⁴⁴

Görse bu ceysi Kāhramān-ı zamān
Bīmden bī-şek ister idi emān¹⁷⁴⁵

Nağar itse bu kavme Sām-ıla Zāl
Ser-fürū eyler-idi bī-imhāl¹⁷⁴⁶

Bunlaruñ görse haylini Rüstem
Kān kaşanurdu havfdan ol-dem¹⁷⁴⁷

Bunca bīn ceng-cū hizebr-i gāzā
Bir yire geldi fetḥ için yārā¹⁷⁴⁸

1455 Meterislerde itdiler ziynet
Ki_ola a^c dāya bā^c is-i ḥaşyet¹⁷⁴⁹

Dögilüp niçe kūs-ı sulṭānī
Ḥāzır oldu gürūh-ı Raḥmānī¹⁷⁵⁰

¹⁷⁴³ Gürzü omzunda ve başı açık olan erler sanki iki başlı ejder olmuştu.

¹⁷⁴⁴ Ellerindeki o altın (sarı nakışlı) güzlerin her biri dağ parçası (gibi) idi.

¹⁷⁴⁵ Zamanın Kahramān'ı bu askeri görse şüphesiz ki korkudan eman isterdi.

■ bī-şek –T.

¹⁷⁴⁶ Sām ile Zāl bu kavme baksa hemen saygıdan başını eğdi.

¹⁷⁴⁷ Rüstem bunların topluluğunu görse o an korkudan kan işerdi.

¹⁷⁴⁸ Ey dost! Binlerce savaş isteyen gaza aslanı fetih için bir yere geldi.

■ ceng-cu: ceng ü cū T.

¹⁷⁴⁹ Siperlerde teçhizatlandılar ki düşmanlar ürksünler.

¹⁷⁵⁰ Büyük davullar dövüldü. Rahman'ın topluluğu hazır oldu.

[NÜ 623a] Eyle çalkandı baħr-i ceyš-i güzîn
Lerzeve geldi āsumān u zemīn¹⁷⁵¹

Eyle deprendi bād-ı ceng-i neberd
Bīmden ħaşmuñ oldu çehresi zerd¹⁷⁵²

Niçe yirden urıldı surnālar
‘ Ālemi tutdı şūr u ğavġālar¹⁷⁵³

1460 Yürüyiş kaçdın eyleyüp herkes
Eylediler neberd ü cenge heves¹⁷⁵⁴

Ceng ālātın eyleyüp iħzār
Ĥāzır oldu ġürūh-ı düşmen-ħ̄ār¹⁷⁵⁵

Meterisler pūr oldu ‘ askerden
Oldı bī-tāb ħavfdan düşmen¹⁷⁵⁶

Ceyş deryā gibi idüp ħarekāt
Çarĥı tıldurdı ħāy u ħūy-ı ġuzāt¹⁷⁵⁷

Rūz-ı nev-rūz idi o rūz meger
Ki tınanmışdı ehl-i dīn yek-ser¹⁷⁵⁸

¹⁷⁵¹ Seçkin ordu denizi öyle çalkalandı ki gökyüzü ve yeryüzü titredi.

¹⁷⁵² Öyle savaş rüzgârı esti ki korkudan düşmanın yüzü sapsarı kesildi.

■ çehresi: zehresi NÜ.

¹⁷⁵³ Birçok yerden zurnalar çalındı. Ses ve gürültüler dünyayı kapladı.

¹⁷⁵⁴ Herkes savaşı arzulayıp yürüyüşe kastetti.

¹⁷⁵⁵ Düşman yiyen (öldüren) topluluk savaş aletlerini çıkarıp hazır oldu.

¹⁷⁵⁶ Siperler askerle doldu. Düşman korkudan dermansız kaldı.

¹⁷⁵⁷ Ordu deniz gibi hareketlendi. Gazilerin ağızlarından çıkan sesleri ve gürültüleri gökyüzünü doldurdu.

¹⁷⁵⁸ O gün nevrüz günüydü. Bütün dindarlar silahlarla donanmıştı.

1465 Dirler idi o gün her ehl-i yakîn
Ola ya ğāzī ya şehīd-i güzīn¹⁷⁵⁹

Hāy u hūydan kör oldu gūş-ı cihān
Oldı hayretle çarḥ ser-gerdān¹⁷⁶⁰

Bu hurūş-ıla ehl-i dīn yek-ser
Cenge vü harbe hāzır oldılar¹⁷⁶¹

Emr-i serdāra nāzır oldu kamu
Ki ideler fetḥ-i sūra cümle ğulū¹⁷⁶²

Çın seher bir gün āşaf-ı serdār
Emr kıldı ki asker-i cerrār¹⁷⁶³

1470 Yürümiş ide kal' aya ol rüz
Yağa küffārı tīġ-ı a' dā-sūz¹⁷⁶⁴

Bunu işitdi çünkü ceş-i güzīn
Sūra kaşd itdi cümle ehl-i yakîn¹⁷⁶⁵

[NÜ623b] Her gedük başına gelüp cānā
Niçe biñ ceng-cū hizebr-i veġā¹⁷⁶⁶

¹⁷⁵⁹ Her imanlı asker ya şehit ya gazi olmak istediğini söylüyordu.

¹⁷⁶⁰ Ağızlardan çıkan sesler ve gürültülerden dolayı dünyanın kulağı kör (sağır) oldu. Gök şaşkına döndü.

¹⁷⁶¹ Müslüman askerlerin hepsi bu coşkuyla savaşa hazır oldu.

¹⁷⁶² Hep birlikte kalenin fethi için hücumla geçmek üzere serdarın emrini beklediler.

¹⁷⁶³ Serdar vezir bir gün şafak vaktinde emretti ki "Teçhizatlı askerler"

¹⁷⁶⁴ "O gün kaleye yürüyüş yapsın vedüşman yakan kılıçlar kâfirleri yaksın!"

¹⁷⁶⁵ Seçkin ve imanlı gaziler bunu (emri) işitince kaleye doğru yürüyüşe geçti.

¹⁷⁶⁶ Ey sevgili! Savaşmak isteyen binlerce savaş aslanı surlardaki gediklerin başına geldi.

Emr-i düstûr-ıla gürûh-ı yakîn
İtdiler kaçd-ı feth-i hışn-ı haşîn¹⁷⁶⁷

Başladı cenge   asker-i İslâm
Çopdı her bir gedükde rûz-ı kıyâm¹⁷⁶⁸

1475 Hep gedük başına gelüp   asker
Düşmen-ile neberde başladılar¹⁷⁶⁹

İki cânibden itdi ceng zühûr
  Azm-i rezm itdi düşmen-i bî-nûr¹⁷⁷⁰

[T 196a] Eyle germ oldı nâr-ı harb-i kıtâl
Yandı tığ âteşine ehl-i dalâl¹⁷⁷¹

Ol kadar esdi tünd-bād-ı fenâ
Gerd-i a  dāyı itdi nā-peydâ¹⁷⁷²

Eyle cüş itdi seyl-i cüy-ı helāk
Mürdelerden pür oldı hîrmen-i hâk¹⁷⁷³

1480 Yir yüzi kana garç olup yek-ser
Hûn-ı a  dāya girdi gâzîler¹⁷⁷⁴

¹⁷⁶⁷ İman topluluğu vezirin emriyle müstahkem hisarın fethine çalıştı.

¹⁷⁶⁸ İslam askeri savaşımaya başladı. Her gedikte kıyamet günü koptu.

¹⁷⁶⁹ Askerlerin hepsi gedik başına gelip düşmanla savaşımaya başladı.

¹⁷⁷⁰ Savaş iki taraflı oldu. Nursuz düşman da savaşa azmetti.

¹⁷⁷¹ Savaş ateşi öyle kaynadı ki sapkınlar kılıç ateşiyle yandı.

¹⁷⁷² Ölümün sert rüzgârı o kadar esti ki düşmanların tozunu ortadan kaldırdı.

¹⁷⁷³ Helak edici irmağın seli öyle coştı ki toprak (yeryüzü) harmanı ölülerle doldu taşı.

■ Mürdelerden: Mürdlerden T.

¹⁷⁷⁴ Yeryüzü baştan başa kana garç oldu. Gaziler düşmanların kanına girdi.

Ƙapladı ƙan buħarı ƙarħı dilā
Pür-ğubār oldu günbed-i ğabrā¹⁷⁷⁵

Gök yüzün tutdı dūd-ı āteş-bār
Ʀoplar oldu şā' iħa-kirdār¹⁷⁷⁶

Eyle tutdı cihānı ğerd-i siyāh
Dūda boyandı şem' -i mihr-ile māh¹⁷⁷⁷

Görđi ol cengi ƙarħ-ı nālī-reng
Oldı ser-geşte ƙaldı vālīh ü deng¹⁷⁷⁸

1485 Żarar eyler diyü ğadeng-i ğuzāt
Cebeler ğeydi ğerdden ƙat ƙat¹⁷⁷⁹

Ħavfdan çekdi ƙarħ-ı mīnā-fer
Yüzine dūddan kebūd siper¹⁷⁸⁰

[NÜ 624a] Kūşteden pūşte oldu cāy-ı neberd
Yimedük zaħm ƙalmadı bir merd¹⁷⁸¹

Seyl-i ğūn-ıla itdi cūş u ğurūş
Her ğören ƙaldı vālīh ü medhūş¹⁷⁸²

¹⁷⁷⁵ Ey ğönül! Kan buharı gökyüzünü kapladı. Yeryüzünü toz kapladı.

¹⁷⁷⁶ Ateş sağan dumanlar gökyüzünü sardı. Toplar yıldırımlar ğibi patladı.

¹⁷⁷⁷ Kara tozlar dūnyayı öyle kapladı ki ğüneş ve ay ışığı dumana boyandı.

■ boyandı: koyandı T.

¹⁷⁷⁸ O savaşı ğören mavi ğöğün şaşkınlıktan başı döndü.

¹⁷⁷⁹ Ēazilerin okları zarar verebilir diye toz bulutlarından kat kat zırhlar ğiydi.

■ vālīh: -T.

¹⁷⁸⁰ Mavi gök korkudan yüzüne dumandan mavi siper yaptı.

¹⁷⁸¹ Savaş meydanında ölülerden tepeler oluştu. Yararlanmayan bir yiğit kalmadı.

¹⁷⁸² Kan seli öyle taşıp aktı ki bunu ğörenler hayret ve dehşet içinde kaldı.

Tîr-i bārân şu deñlü yağdı o gün
Cây-ı ħarb oldu ser-te-ser pür-ĥûn¹⁷⁸³

1490 Oldı ol-dem neberd-gâh-ı ġuzât
Ten-i a^c dâ-yı dūn-ıla ħat ħat¹⁷⁸⁴

^c Arşa-i ceng içinde oldu revân
Başlar top u tîġlar çevġân¹⁷⁸⁵

Eyle itdi neberde ceyš âġâz
Ķana ġarġ oldu niçe biñ şeh-bâz¹⁷⁸⁶

Ĥûn-ı dūşmen dökildi ħâk üzre
Tenleri pister-i helâk üzre¹⁷⁸⁷

Cenge girdükde ceyš-i yümñ ü zafer
Dūşmen-i dūnı itdiler bî-ser¹⁷⁸⁸

1495 Topa âteş virildüġince revân
Niçeler oldu ħâk-ile yeksân¹⁷⁸⁹

Nâr yağdı o gün mişâl-i maţar
Ķaldı âteş içinde ehl-i saġar¹⁷⁹⁰

■ Her iki nüshada *seyl-i ĥûn-ıla* ifadesi aynı yazılmış olmakla birlikte cümlelerin bağlamı açısından ifadenin *seyl-i ĥûn eyle* şeklinde olması beklenir.

¹⁷⁸³ O gün o kadar ok yağmuru yağdı ki savaş meydanı baştan başa kan doldu.

¹⁷⁸⁴ Gazilerin savaş yeri o anda alçak düşmanların cesedi ile kat kat doldu.

¹⁷⁸⁵ Savaş meydanında başlar top, kılıçlar çevgan değneġi oldu.

¹⁷⁸⁶ Asker savaşa öyle başladı ki nice bin yiġit kana ġark oldu.

¹⁷⁸⁷ Düşmanın kanı topraġa, cesetleri de ölüm döşeġine döküldü.

¹⁷⁸⁸ Uġur ve zafer ordusu savaşa atıldıkça alçak düşmanı başsız bıraktı.

¹⁷⁸⁹ Toplar ateşlendikçe niceleri yerle bir oldu.

¹⁷⁹⁰ O gün yağmur gibi ateş yağdı. Cehennemlikler ateş içinde kaldı.

Ayağ altında hâk olup şad çāk
Düşmenüñ yiri oldı deyr-i mağāk¹⁷⁹¹

Dūd-ıla gerdden o gün ‘ âlem
Çaralar geydi şan şeb-i mâtem¹⁷⁹²

Çarañulıķda ƙalmıř idi cihān
Olmasa şevĳ-i tıĳ-i hūn-efşān¹⁷⁹³

1500 Şu‘ le-i tıĳ-ı ehl-i dīn iy yār
Olmış-ıdı o demde meş‘ ale-vār¹⁷⁹⁴

La‘ le dönmişdi hâk-ı cāy-ı neberd
Hayme ƙurmiřdı anuñ üstine gerd¹⁷⁹⁵

[NÜ624b] Çan-ıla lāle-zār olup meydān
‘ Asker olmişdı şanki naħlistān¹⁷⁹⁶

Hūn-ı zaħm-ıla her hizber-i vegā
Şanasın ergūvān idi gūyā¹⁷⁹⁷

Ergūvān-zāra döndi ‘ asker-i dīn
Çana ğarĳ oldı cümle ceyš-i gūzīn¹⁷⁹⁸

¹⁷⁹¹ Ayaklar altındaki toprak yüz parça oldu. Düşmanın yeri mezar çukuru oldu.

¹⁷⁹² O gün dünya duman ve tozdan karalar giydi. Sanki yas gecesi idi.

¹⁷⁹³ Eğer kan saçan kılıçların şevki olmasaydı dünya karanlıkta kalmıştı.

¹⁷⁹⁴ Ey dost! Dindarlardaki kılıçların parıltısı o anda meşale gibi olmuştu.

¹⁷⁹⁵ Savaş meydanının toprağı lal taşına (kırmızı renge) dönmüştü. Toz toprak onun üzerine çadır kurmuştu.

¹⁷⁹⁶ Meydan kandan dolayı lale bahçesi, askerler de hurmalık gibi olmuştu.

¹⁷⁹⁷ Her savaş aslanı yarasının kanıyla adeta erguvan gibiydi.

¹⁷⁹⁸ Din askerleri erguvan bahçesine döndü. Bütün seçkin ordu kana bulandı.

1505 Ğâzîler eyledükçe cenge ğulû
 Țoldı averd-gāha hûn-ı   adû¹⁷⁹⁹

Seyl-i hûn-ıla bahre döndi fezâ
 Kelle-i haşm idi gemiler añâ¹⁸⁰⁰

Ğâzîler baħr içinde hem-çü neheng
 Eylemişlerdi düşmeni dil-teng¹⁸⁰¹

Bu Țarîķ-ile oldı ceng ü cidâl
 Şubħdan tâ olunca vaķt-i zevâl¹⁸⁰²

Her gedükde   adû-yı bî-dāniş
 Eyler-idi ğuzât-ıla ğuşış¹⁸⁰³

1510 Terk idüp cān u başı ehl-i đalāl
 Eyler-idi neberd ü ħarb u kıtâl¹⁸⁰⁴

Mā-ħaşal olmayup o ğün furşat
 Cengi terk itdi ceyš-i pür-şevket¹⁸⁰⁵

Döndiler cümle   asker-i İslām
 Meterislerde itdiler ārām¹⁸⁰⁶

¹⁷⁹⁹ Gaziler savaşı atıldıkça muharebe meydanı düşman kanıyla doldu.

¹⁸⁰⁰ Etraf kan selinden denize döndü. Düşmanların kelleleri de oradaki gemiler (gibi) idi.

¹⁸⁰¹ Gaziler denizdeki (ya da nehirdeki) timsah gibiydi. Düşmanı sıkıntıya sokmuşlardı.

¹⁸⁰² Savaş ve çatışma bu şekilde sabahtan öğleye kadar sürdü.

¹⁸⁰³ Cahil düşman her gedikte gazilerle uğraşıyordu.

¹⁸⁰⁴ Sapkınlar canından başından vazgeçmiş şekilde savaşçı çatıştıyordu.

¹⁸⁰⁵ Neticede heybetli ordu o gün fırsat elde edemeyip savaşmaktan vazgeçti.

¹⁸⁰⁶ İslam askeri hep birlikte siperlerine dönüp istirahate çekildi.

Fethe olmayıcağ o gün dermān
Şabra yüz tıtdı   asker-i imān¹⁸⁰⁷

Virdi āşaf każā-yı Hakk’a rızā
Didi kim iy gūzīn-i ehl-i ġazā¹⁸⁰⁸

1515 Çün bugün fethe olmadı çāre
Kim bilür bir gün ola el-vara¹⁸⁰⁹

Bu tarīk-ile āşaf-ı server
Virdiler   askere teselliler¹⁸¹⁰

[NÜ625a] Eyleyüp cümle   asker-i cerrār
Şubha dek yirlü yirlerinde qarār¹⁸¹¹

Düşmen-i dīne itdiler kīnler
Ehl-i İslām u cünd-i nuşret-eşer¹⁸¹²

Çün seher vaḫti oldı tırdılar
Ġāziyān-ı gūzīn ü ceş-i zafer¹⁸¹³

1520 Sūr-ı a  dāyı itmege berbād
Urdılar topı yir yir ehl-i cihād¹⁸¹⁴

¹⁸⁰⁷ O gün feth e çare bulamayanıman askeri sabra yöneldi.

¹⁸⁰⁸ Vezir Hakk’ın takdirine rıza gösterdi. Dedi ki “Ey seçkin gaziler!”

¹⁸⁰⁹ “Bugün feth e çare olmadı. Ancak, kim bilir, belki bir gün olabilir.”

¹⁸¹⁰ Serdar vezir askere bu şekilde teselliler verdi.”

¹⁸¹¹ Bütün donanımlı askerler sabaha kadar (siperlerdeki) yerlerinde karar kıldı.

¹⁸¹² Daima zafer kazanan İslam askerleri din düşmanlarına kin güttü.

■ u: -NÜ.

¹⁸¹³ Seçkin gazilerden oluşan zafer ordusu şafaktan önce hazır oldu.

¹⁸¹⁴ Mücahitler düşmanların kale surlarını yıkmak için birçok yerden toplar attı.

Bu tarîk-ile ceş-i yümn ü zafer
Çal' ayı fethe himmet eylediler¹⁸¹⁵

Rûz u şeb sa'y idüp bu kâra dilâ
Dîn için itdiler neberd ü veğâ¹⁸¹⁶

Terk idüp râh-ı Hâk'da cân-ıla baş
İtdiler kâfir-ile ceng ü şavaş¹⁸¹⁷

Bunlar itdükçe çal' ayı vîrân
Anı ta' mîr iderdi haşm nihân¹⁸¹⁸

1525 Bunlar itdükçe çal' -ı sûra hücum
Dağı muhkem yapardı düşmen-i şüm¹⁸¹⁹

Âhirü'l-emr hazret-i âşaf
İtmek-içün ' adû-yı dîni telef¹⁸²⁰

Hazret-i Hâk'dan idüp istimdâd
Yürüiş itmek itdi yine murâd¹⁸²¹

Eyledi lik bunda hoş tedbîr
Olmaya tâ ki ceşde taşşîr¹⁸²²

¹⁸¹⁵ Uğur ve zafer ordusu bu yolla kaleyi fethe gayret etti.

¹⁸¹⁶ Ey gönül! Gündüz gece bu işe çalışıp din uğruna çatıştılar.

¹⁸¹⁷ Hak yolunda can ve başlarını terk edip kâfirle savaştılar.

¹⁸¹⁸ Bunlar kaleyi yıktıkça düşman da gizlice onu tamir ediyordu.

¹⁸¹⁹ Bunlar surları ele geçirmek için hücum ettikçe uğursuz düşman (onları) daha çok güçlendiriyordu.

¹⁸²⁰ Vezir hazretleri için sonunda din düşmanını mahvetmek için

¹⁸²¹ Hazreti Hak'tan yardım dileyip yine yürüyüş etmeyi istedi.

¹⁸²² Ancak bu defa askerlerde kusur bulunmaması için iyi tedbirler aldı.

Gerçi-kim cümle ʿ asker-i İslām
İtdiler fethe ihtimām-ı tamām¹⁸²³

1530 Her bölük likin eyleyüp daʿ vā
Dirler idi bizüm gibi cem ʿ ā¹⁸²⁴

[T 196b] Çalışup itselerdi cehd-i tamām
Feth olunurdu sūr-ı kavm-i liyām¹⁸²⁵

[NÜ 625b] Biri birine naqs idüp isnād
Baş iderlerdi ceş-i ehl-i cihād¹⁸²⁶

Biribirin beğenmeyüp kaç ʿ ā
İhtilāfa düşerdi ceş-i ğazā¹⁸²⁷

Mā-ḥaşal āşaf-ı ḥuceste-ḥişāl
Fethe tedbire başladı fi'l-ḥāl¹⁸²⁸

1535 Āşafuñ fikr-i şayibiyle revān
İtdi Hāk feth-i kal ʿ ayı āşān¹⁸²⁹

¹⁸²³ Gerçi bütün İslam askerleri de fetih için çok gayret göstermişti.

■ cümle: -T.

¹⁸²⁴ Ancak her askerî bölük birbirini dava edip derlerdi ki “Bizim gibi topluca”

¹⁸²⁵ “Çalışıp güzelce gayret etselerdi alçak kavmin kalesi fethedilirdi.”

¹⁸²⁶ Mücahit ordusu birbirlerini kusurlu olmakla suçluyordu.

¹⁸²⁷ Gaza askerleri birbirlerini hiç beğenmeyip ihtilafa düşüyordu.

¹⁸²⁸ Neticede hayırlı vezir kaleyi fethetmek için hemen tedbirler almaya başladı.

¹⁸²⁹ Vezirin isabetli fikriyle Hak kalenin fethini kolaylaştırdı.

Der-Füzûnî-i İhtimâm be-Teshîr-i Qal' a-i Pastiyon ez-Liyâm¹⁸³⁰

Ḥazret-i âşaf-ı cihân-peymâ
Ya' nî serdâr-ı ceşş-i ehl-i hüda¹⁸³¹

Olmağın qalbi mehbiṭ-i ilhâm
Oldı her kârı müktezâ-yı merâm¹⁸³²

Her ne kâra ki eylese tedbîr
Olur idi muvâfiq-ı taqdîr¹⁸³³

İtdi serdâr-ı ceşş-i dîn-i güzîn
Bunda da re'y-i hûb u fikr-i güzîn¹⁸³⁴

1540 Hoş dimiş bunu merd-i hikmet-dân
Mürşid-i halk u pişvâ-yı cihân¹⁸³⁵

Maqşada re'y-i hoş vesîle durur
Erlik ondur toquzu hîle durur¹⁸³⁶

1830 Pastiyon Kalesi'nin Alçaklardan Alınması İçin Çabaların Arttırılması

■ Bu başlık T nüshasında “Tedbîr-kerden-i Ḥazret-i Âşaf-ı Ferḥunde-fer Berây-ı Feth-i Qal' a-i Düşmen-i Bed-gevher” şeklinde kayıtlıdır.

¹⁸³¹ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri yani hidayet ordusunun serdarı.

¹⁸³² Kalbi ilham yeri olduğu için her işi hedefe uygun düştü.

¹⁸³³ Her ne iş hakkında bir plan yapsa o plan Allah'ın takdirine de uygun düşüyordu.

¹⁸³⁴ Seçkin din ordusunun serdarı bu hususta da güzel ve mümtaz bir fikir geliştirdi.

■ Bunda da: Bundadır NÜ.

¹⁸³⁵ Halka doğru yolu gösteren ve dünyanın önderi olan hikmet sahibi kişi bunu güzel söylemiş.

¹⁸³⁶ İyi tedbir, hedeflenen şey için (ona ulaşmak adına) sebeptir. Erlik on ise (bunun) dokuzu hiledir.

Münkir iseñ bu kışşaya sen eger
Eyle ' ibretle gel buña da nazār¹⁸³⁷

Bundan evvel emīr-i mihr-i ğazā
Ĥazret-i āşaf-ı cihān-peymā¹⁸³⁸

Altı biñ erle ' azm idüp iy cān
Yemen'e dāñil oldı fetĥ-künān¹⁸³⁹

1545 Ĥüsn-i tedbīr ile bu cünd-i ħalīl
Rūz u şeb sa' y idüp iki üç yıl¹⁸⁴⁰

[NÜ626a] İki yüz pāre ħal' a aldılar
Düşmeni pāy-māl ħıldılar¹⁸⁴¹

Niçe def' a ' adū-yı bī-ferheng
Ĥazret-i āşaf-ıla eyledi ceng¹⁸⁴²

Şıdılar ceyš-i düşmeni iy yār
Tārūmār oldı ħalmanı deyyār¹⁸⁴³

Ĥaçırup cünd-i düşmeni yek-ser
Yemen iħlīmın aldı ğāzīler¹⁸⁴⁴

¹⁸³⁷ Eğer bu hikāyeyi inkār ediyorsan gel buna da ibretle bir bak!

¹⁸³⁸ Bundan önce gaza güneşinin önderi, dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri.

■ Bundan: Bunda T.

¹⁸³⁹ Ey sevgili! O fetih ehli, 6000 askerle gidip Yemen'e girdi.

¹⁸⁴⁰ Bu az miktardaki ordu onun güzel tedbiriyle iki üç yıl gündüz gece çalışıp

¹⁸⁴¹ 200 tane kale fethettiler. Düşmanı çiğneyip geçtiler.

¹⁸⁴² Marifetsiz düşman nice defa vezir hazretleriyle savaştı.

¹⁸⁴³ Ey dost! Düşman ordusunu kırdılar. Düşman ordusu dağılıp gitti. Onlardan kimse kalmadı.

¹⁸⁴⁴ Gaziler düşman ordusunu tamamen kaçırıp Yemen ülkesini aldı.

1550 Bunda da itdi bir güzel tedbîr
Hâzret-i âşaf u vezîr-i müşîr¹⁸⁴⁵

Evvelâ kodı bir gedükde revân
Çapu yeñiçerisini iy cân¹⁸⁴⁶

Bir gedükde dağı turup yek-ser
Çapuçulu ile gönüllüler¹⁸⁴⁷

Turğurup bir gedükde dağı dilâ
Mışr u mağrib sipâhını cem' â¹⁸⁴⁸

ç Askeri başka başka eylediler
Tâ ki gayretle sa' y idüp yek-ser¹⁸⁴⁹

1555 Birbiri gayretine ehl-i gazâ
İdeler fetḥ-i kal' a-i a' dâ¹⁸⁵⁰

Vâkı' â olmuş-ıdı bu tedbîr
Gösterilürdi fetḥde te' ḥîr¹⁸⁵¹

Her bölük başka olmuş-ıdı eger
Yine evveldeki gibi ç asker¹⁸⁵²

¹⁸⁴⁵ Mareşal olan vezir hazretleri bu işte de güzel bir tedbir aldı.

¹⁸⁴⁶ Önce kapıkulu yeniçerisini bir gediğe koydu.

¹⁸⁴⁷ Bir gediğe de kapıkulları ve gönüllüleri birlikte koydu.

¹⁸⁴⁸ Başka bir gediğe de Mısır ve mağrip (Trablus, Tunus ve Cezayir bölgesi) sipahilerini bıraktı.

¹⁸⁴⁹ Askerleri farklı farklı yerlerde topladı ki hep birlikte gayretle çalışsınlar.

¹⁸⁵⁰ Gaziler birbirlerine gayret vererek düşman kalesini fethetsinler.

¹⁸⁵¹ Neticede böyle bir tedbir alınmıştı. (Zira) fethin gecikmesine sebep olunuyordu.

¹⁸⁵² Her bölük başka olmuştu. Askerler yine önceki gibi.

Ḥaml idüp birbirine idbārı
Kendün eylerdi naqsdan ʿārī¹⁸⁵³

ʿ Askeri böyle itmegin serdār
Geldi her bir gürūha gayret ü ʿār¹⁸⁵⁴

[NÜ626b]

1560 Kemer-i gayreti kamu ʿ asker
İki yirden kuşandılar yek-ser¹⁸⁵⁵

Hāzır oldı gürūh-ı ehl-i yaqīn
Yürüiş vaqtin ideler ta ʿ yīn¹⁸⁵⁶

Her biri cān u başın ide fedā
Alalar sūrı qahr ola a ʿ dā¹⁸⁵⁷

Çün bu niyyetle cümle ʿ asker-i dīn
Ceyş-i İslām u gāziyān-ı güzīn¹⁸⁵⁸

Rāh-ı Ḥaḫ’da cihāda hāzır olup
Emr-i serdār-ı ceyşe nāzır olup¹⁸⁵⁹

¹⁸⁵³ Birbirlerini talihsizlikle suçlayıp kendilerini kusurdan uzak görüyorlardı.

■ Son üç beyitte serdarın aldığı tedbirlerden sonra yine askerler arasında uyumsuzluk oluşmuş gibi anlaşılmaktadır. Ancak sıradaki beyitlere bakıldığında müellifin önceki uyumsuzluklardan söz ettiği ve alınan tedbirlerden sonra bu uyumsuzlukların tekrar edilmediği anlaşılır.

¹⁸⁵⁴ Serdarın aldığı tedbirlerden sonra her grupta (önceki yaptıklarından) utanıp gayretle çalışma isteği oluştu.

¹⁸⁵⁵ Bütün askerler iki taraftan gayret kemerini kuşandı (tam bir gayrete geldi).

¹⁸⁵⁶ İman topluluğu hazır olup yürüyüş vaktinin saptanmasını bekledi.

¹⁸⁵⁷ Her biri canını ve başını feda etsin ki kaleyi fethedebilsinler. Düşman da kahrolsun.

■ başın: baş NÜ.

■ Ala: +T.

¹⁸⁵⁸ İslam ordusunun seçkin gazileri bu niyetle

¹⁸⁵⁹ Hak yolunda cihada hazır olup serdarın emrini bekledi.

1565 Oldılar muntazır gürûh-ı gâzâ
İtmek-içün 'adû-yı dîni hebâ¹⁸⁶⁰

Düşmen-i dîni itmege berbâd
'Azm-i rezm itdi cümle ehl-i cihâd¹⁸⁶¹

Her bölük oldı yek-dil ü yek-râ
İtmege ceyš-i haşmı nâ-peydâ¹⁸⁶²

**Feth-şoden-i Pastiyon ü Tûnus-ı Ğarb be-Tevfik-i Hâk bā-
Hârb u Ğarb**¹⁸⁶³

Bir seher hüsrev-i felek-peymâ
Burc-ı gerdûna dikdi niçe livâ¹⁸⁶⁴

İtmege ceyš-i necmi nâ-peydâ
Tiğ-i tiz idi şa' şa' a gūyâ¹⁸⁶⁵

1570 Şeb-i deycûrı feth idüp ânî
Toldı yirine cünd-i nūrânî¹⁸⁶⁶

Bir seher âşaf-ı muzaffer-fer
Ya' nî düstür-ı şâh-ı gerdün-der¹⁸⁶⁷

¹⁸⁶⁰ Gaziler topluluğu din düşmanını ortadan kaldırmak için bekledi.

¹⁸⁶¹ Bütün mücahitler din düşmanlarını mahvetmek için savaşa azmetti.

¹⁸⁶² Her bölük düşman askerini ortadan kaldırmak için tek yürek ve tek niyetli oldu.

¹⁸⁶³ **Allah'ın Yardımıyla Savaşılarak Bastiyon ve Batı Tunus'un Fethedilmesi**

■ Bu başlık T nüshasında "Der-Beyân-ı Yürüiş-kerden-i Cünd-i Raĥmânî vü Feth-şoden-i Ğal' a-i Pastiyon be-İnâyet-i Yezdânî" şeklindedir.

¹⁸⁶⁴ Gökleri dolaşan sultan (güneş) bir şafak vaktinde gök kulesine birçok bayrak dikti.

¹⁸⁶⁵ Yıldız ordusunu yok etmek için parıldayan bir keskin kılıç idi.

¹⁸⁶⁶ Karanlık geceyi aniden fethetti ve yerine nur ordusu doldu.

¹⁸⁶⁷ Bir şafak vakti dünya hâkimi sultanın galip veziri

Emr kıldı münādī ide nidā
Ki kamu hāzır ola ehl-i gāzā¹⁸⁶⁸

Yürüiş ide ‘ asker-i İslām
Ola kim ola kār-ı hayr tamām¹⁸⁶⁹

[NÜ 627a] Çünkü şehir-i Cemāziye’l-ülā
Kaldı üç gün ki māh-ı āhar ola¹⁸⁷⁰

1575 Ol yigirmi yedinci gün ki şehir
İtdilerdi nidā münādīler¹⁸⁷¹

Ki kamu hāzır ola ceş-i güzīn
Cünd-i Haq gāziyān-ı ehl-i dīn¹⁸⁷²

Çünkü gūş itdi bunı ehl-i gāzā
Cūşa geldi çü lücce-i deryā¹⁸⁷³

Kimisi geydi başına miğfer
Hūd-ı zerrīn ü beyza-i pür-zer¹⁸⁷⁴

¹⁸⁶⁸ Tellala bütün gazilerin hazır olması için ilan vermesini emretti:

¹⁸⁶⁹ “İslam askeri yürüsün ki hayırlı işi bitirmek mümkün olsun.”

¹⁸⁷⁰ Cemaziyelevvel ayının bitmesi ve diğer ayın başlamasına üç gün kaldı.

■ üç: on T.

¹⁸⁷¹ O yirmi yedinci günde (27 Cemaziyelevvel 982/14 Eylül 1574) şafak vaktinde tellallar haykırdılar.

■ itdilerdi: eylediler T.

¹⁸⁷² “Hakk’ın dindar gazilerinden oluşan seçkin ordu hep birlikte hazır olsun!”

■ dīn: yakīn T.

¹⁸⁷³ İlanı işiten gaziler deniz dalgaları gibi coştı.

¹⁸⁷⁴ Kimisi başına altın (sarı yaldızlı) yumurtaya benzeyen miğfer giydi.

■ hūd: hürd NÜ.

Kimisi geydi düşına cevşen
Cevşen-i zer-nişân u sîm-beden¹⁸⁷⁵

1580 Kimisi tağdı yanına şemşîr
Tiğ-ı hûn-rîz ü düşmen dil-gîr¹⁸⁷⁶

Şaldı düşına kimisi şeş-per
Tağdı yanına kimisi hañçer¹⁸⁷⁷

[T 197a] Düşmen-i dîni itmege bî-ser
Niçesi hâzır itdi tiğ u teber¹⁸⁷⁸

İtmek-içün ‘ adūyı bî-ser ü pā
Nîzeler dikdi ceşş-i rāh-ı hüdā¹⁸⁷⁹

Şadr-ı a‘ dāyı eylemege nişân
Niçeler hâzır itdi tîr ü kemān¹⁸⁸⁰

1585 Ser-i küffârı itmege berbād
Eline harbe aldı ehl-i cihād¹⁸⁸¹

¹⁸⁷⁵ Kimisi üzerine altın (sarı) yaldızlı ve gümüş gövdeli zırh giydi.

■ geydi: aldı T.

¹⁸⁷⁶ Kimisi yanına kan akıtan ve düşmankalbini zapt eden (acıtan) kılıç kuşandı.

■ *düşmen dil-gîr* ifadesinde hece eksikliğinden kaynaklanan vezin problemi mevcuttur. Şairin bir başka benzer kullanımında *adū dil-gîr* ifadesinden hareketle bu ifadeye metin tamirinde bulunulmamıştır.

¹⁸⁷⁷ Kimisi omzuna gürz saldı. Kimisi yanına hañçer taktı.

¹⁸⁷⁸ Nicesi, din düşmanının başını kesmek için kılıç ve baltasını hazırladı.

■ hâzır: -T.

¹⁸⁷⁹ Hidayet yolunun askerleri düşmanı sefil ve perişan hâle getirmek için mızraklarını dikti.

■ dikdi: dökdi T.

¹⁸⁸⁰ Niceleri de düşmanların göğüslerini nişan almak için ok ve yay(lar)ını hazır etti.

¹⁸⁸¹ Mücahitler düşmanların başlarını mahvetmek için ellerine kısa mızraklar aldı.

İtmege kavm-i şümü gerden-bend
Ġāzīler taqdı yanlarına kemend¹⁸⁸²

Pāy-māl itmege ‘ adūyī dilā
Bindiler raḥş-ı şevḳe ehl-i ġazā¹⁸⁸³

Varlığın ḥaşmuñ itmege yaġmā
Ḥāzır oldı niçe hizebr-i veġā¹⁸⁸⁴

[NÜ 627b] Oldı deryā-yı āhenīn ‘ asker
Şan neheng idi anda ġāzīler¹⁸⁸⁵

1590 Tīġ-i ḥūn-bār-ı ceyš-i Raḥmānī
İtdi tersende kavm-i şeyṭānī¹⁸⁸⁶

Lāle gibi cihānı tıtdı livā
Sebze-zār idi gūyiyā şaḥrā¹⁸⁸⁷

Tāb-ı cevşenle gerdiş-i gerdūn
Oldı gūyā ki naḳş-ı bükalemūn¹⁸⁸⁸

Nīze üstinde tīġ-i āteş-bār
Şem‘ -i sūzende idi şan iy yār¹⁸⁸⁹

¹⁸⁸² Gaziler uğursuz düşmanın boyunlarına geçirmek için yanlarına kement (halat) taktı.

■ taqdı yanlarına: yanlarına taqdı T.

¹⁸⁸³ Gaziler düşmanı ayak altında çignemek için şevk atına bindi.

¹⁸⁸⁴ Düşmanın varlığını yağma etmek için nice savaş aslanı hazır oldu.

¹⁸⁸⁵ Askerler demirden bir deniz (ya da nehir) oldu. Gaziler ondaki timsah gibiydi.

¹⁸⁸⁶ Rahman ordusunun kan döken kılıçları şeytan kavmini titretti.

¹⁸⁸⁷ Laleler gibi bayraklar dünyayı kapladı. Ova çimenlik gibiydi.

¹⁸⁸⁸ Dönen felek (gökyüzü), zırhların parıltısıyla bukalemun gibi göründü.

¹⁸⁸⁹ Mızrak(lar) üzerindeki ateş saçan sivri uç(lar) yanan meşale(ler) gibiydi.

Toplar yir yir ejdehâ-peyker
Ağız açmışdı düşmene yek-ser¹⁸⁹⁰

1595 Gürzi düşında ' asker-i cerrâr
Her biri tîğ-zen hadeng-güzâr¹⁸⁹¹

Şadr-ı a' dâyı itmege şad çāk
Düşmen-i dîni eylemege helāk¹⁸⁹²

Gâzâler bî-ğılâf idüp şemşîr
Eylediler neberdi çün tedbîr¹⁸⁹³

Çünkü âlât-ı cengi hep iğzâr
Eyleyüp cümle ' asker-i cerrâr¹⁸⁹⁴

Dögilüp kûslar urıldı nefîr
Nâylar nâle eyledi yir yir¹⁸⁹⁵

1600 Okıdı kerre-nây idüp efğân
Āyet-i küllü men 'aleyhâ fân¹⁸⁹⁶

Çalınup niçe tabl-ı sultânî
İtdi surnâlar âh u efğânı¹⁸⁹⁷

¹⁸⁹⁰ Çeşitli yerlere yerleştirilmiş olan ejder yüzlü toplar hep birlikte düşmana doğru ağızlarını açmıştı.

¹⁸⁹¹ Gürzü omuzunda olan donanımlı askerlerin her biri kılıç çalıcı ve ok atıcıdır.

¹⁸⁹² Düşmanların göğüslerini yüz parça etmek ve din düşmanını helak etmek için

¹⁸⁹³ Gaziler kılıçlarını kınlarından çıkarıp savaşa hazır oldu.

¹⁸⁹⁴ Bütün donanımlı askerler silahlarını çıkardı.

¹⁸⁹⁵ Davullar vurulup nefirler çalındı. Çeşitli yerlerdeki neyler inledi.

¹⁸⁹⁶ Kerre-nâylar (adeta) feryat ederek "Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir." (Rahmân55/26) ayetini okudu.

¹⁸⁹⁷ Birçok büyük davullar vuruldu. Zurnalar feryat etti.

Nāy-ı rūyīn idüp nidā-yı neberd
Cenge yüz tıtdı sū-be-sū her merd¹⁸⁹⁸

Mīve-i fetḥi eyleyüp maṭlab
Açdı bayraqların ʿ alemler heb¹⁸⁹⁹

[NÜ 628a] Ṭaylasān şaldı her yañaya livā
İtmege ceş-i ḥaşm-ıla heycā¹⁹⁰⁰

1605 Zer ʿ alemlerle dürlü bayraqlar
Lāle-zār içre ʿ arʿ ara beñzer¹⁹⁰¹

Nīzeler arasında ehl-i ğazā
Bīşe-zār içre şīr idi gūyā¹⁹⁰²

Eyle mest oldı şevkden ʿ asker
Ölmege cān virürdi ğāzīler¹⁹⁰³

Bād-ı şarşar gibi idüp ḥarekāt
Geldi deryā mişāli cūşa ğuzāt¹⁹⁰⁴

Ebr-veş yürüdükçe ehl-i ğazā
Ser-i a ʿ dāya yağdı tīr-i belā¹⁹⁰⁵

¹⁸⁹⁸ Tunç neyler de savaş marşı çaldı ve yiğitler her taraftan savaşa azmetti.

¹⁸⁹⁹ Alemler, fetih meyvesini (fethin kazancını) isteyip bayraklarını açtı.

¹⁹⁰⁰ Bayraklar düşman ordusuyla savaşmak için her yanına taylasan (sarığın sarkan ucu) saldı.

¹⁹⁰¹ Altın (sarı) bayraklarla türlü bayraklar lale bahçesindeki dağ servisine benziyordu.

¹⁹⁰² Mızraklar arasındaki gaziler ormandaki aslanlar gibiydi.

¹⁹⁰³ Gaziler savaşmak isteğiyle öyle kendinden geçti ki ölmek için canını verirdi.

¹⁹⁰⁴ Gaziler kasırğa gibi harekete geçip derya misali çoştı.

¹⁹⁰⁵ Gaziler bulut gibi yürüdükçe düşmanların başlarına bela okları yağdı.

1610 Āhene ğarķ olup   asākir-i dīn
Yūriyiş itdi ğāziyān-ı ğūzīn¹⁹⁰⁶

Ĥazret-i āşaf-ı sa  ādet-eşer
Oldı bir ķolda kendüsi server¹⁹⁰⁷

Emr-i serdār-ı şāh-ıla iy yār
Ĥapudān oldı bir ķola serdār¹⁹⁰⁸

  Arab Aĥmed'le Muştafā Ĥaydar
Oldılar baş bir ķola yek-ser¹⁹⁰⁹

Kūs-ı ĥarbī ķü yir yir itdi nidā
  Azm-i rezm itdi cümle ehl-i ğazā¹⁹¹⁰

1615 Şihe-i esb ü şayĥa-i merdān
İtdi heybetle ķarĥı ser-gerdān¹⁹¹¹

Na  ra āvāzı tıtdı dūnyāyı
Ceşş ķapladı deşt ü şahrāyı¹⁹¹²

Oldı āverd-ġāĥ ceşş-ile pür
Āsumān iĥre şanki encümdür¹⁹¹³

¹⁹⁰⁶ Demirlere (zırhlar) bürünen seçkin gazilerden oluşan din askerleri yürüdü.

¹⁹⁰⁷ Talihli vezir hazretleri kendisi bir kolda önder oldu.

■ bir: bu NÜ.

¹⁹⁰⁸ Sultanın vezirinin emriyle kaptanıderya da bir kola serdar oldu.

¹⁹⁰⁹ Arap Ahmed, Mustafa ve Haydar beyler de birer kolun serdarı oldular.

¹⁹¹⁰ Çeşitli noktalaradaki harp davulları çalındı. Bütün gaziler savaşa azmetti.

¹⁹¹¹ At kişnemeleri ve yiğitlerin haykırışları heybetinden göğün başını döndürdü.

¹⁹¹² Atılan naralar dünyayı tuttu. Askerler ovayı kapladı.

¹⁹¹³ Savaş meydanını dolduran askerler gökteki yıldızlar gibiydi.

Gerdden rüy-i ‘âlem oldu siyâh
Tutdı şahrâ vü deşti cünd ü sipâh¹⁹¹⁴

[NÜ 628b] Ayağ altında cāy-ı ceng ü cidāl
Darbdan olmuş-ıdı gerd-mişāl¹⁹¹⁵

1620 Yiryüzi penbe-veş atıldı dilâ
Yüridi çünkü cenge ceş-i ğazâ¹⁹¹⁶

Al/āh Al/āh diyüp ‘asākır-i dīn
Şayha eylerdi hem-çü şīr-i ğarīn¹⁹¹⁷

Yir yüzi pāy-māl olup yek-bār
Göklere çıkdı tünd-bād-ı ğubār¹⁹¹⁸

Eyle cüş itdi ğāzīyān-ı cihān
Lerzeye geldi hep zemīn ü zamān¹⁹¹⁹

Ehl-i İslām’a oldu ser-‘ asker
Kendü hem pīşvā vü hem rehber¹⁹²⁰

1625 Eyleyüp ehl-i dīne luṭf izhār
Cenge kıandırdu ‘askeri serdār¹⁹²¹

¹⁹¹⁴ Dünyanın yüzü tozdan dolayı karardı. Ovayı askerler kapladı.

¹⁹¹⁵ Savaş meydanının ayaklar altındaki toprağı darbelerden dolayı toza dönmüştü.

¹⁹¹⁶ Ey gönül! Gaza ordusu savaşa yürüdüğü için yeryüzü pamuk gibi atıldı.

¹⁹¹⁷ Din askerleri “Allah Allah!” nidalarıyla aslanlar gibi kükrüyordu.

¹⁹¹⁸ Yeryüzü ayaklar altında çiğnendi. Toz kasırgası göklere çıktı.

¹⁹¹⁹ Dünya gazileri öyle coşup taşı ki yeryüzü ve zaman titredi.

¹⁹²⁰ Serdar kendisi de kumandan olup önde ilerleyerek Müslümanlara rehber oldu.

¹⁹²¹ Serdar lütuf gösterip dindar askerleri savaşa doydurttu.

Eyleyüp def^ç ü ref^ç -i küfri murād
Remze^ç azm itdi cümle ehl-i cihād¹⁹²²

Ra^ç d-veş na^ç ralarla ceş-i zafer
Ebr-veş sūr-ı haşma yağdılar¹⁹²³

Nīze-veş kalbe girdi her ser-keş
Tīr-i bārān-ıla tutıldı güneş¹⁹²⁴

Berķ-i raşşende idi şan iy yār
Şu^ç le-i tīg-ı tīz-i āteş-bār¹⁹²⁵

1630 Āhenīn nīzelerle gūn-ā-gūn
Cāy-ı ceng oldı naķş-ı būķalemūn¹⁹²⁶

Cenge yağmur gibi yağup^ç asker
Ra^ç d-veş na^ç ra urdı gāzīler¹⁹²⁷

Ķan buķārıyla çarķ-ı pūr-nīreng
Ķızarup olmış-ıdı āteş-reng¹⁹²⁸

Her gedükde iderdi ceng ü cidāl
Niçe biñ ceş-i küfr ü ehl-i dālāl¹⁹²⁹

¹⁹²² Bütün mücahitler küfrü ortadan kaldırmak için savaşa azmetti.

¹⁹²³ Zafer ordusu gök gürültüsü gibi haykırışlarla düşmanın kale surlarına bulut (yağmur) gibi yağdı.

¹⁹²⁴ Her dik başlı (keskin uçlu şey) mızrak gibi kalbe girdi. Güneş, ok yağmurlarıyla tutuldu.

¹⁹²⁵ Ey dost! Ateş saçan keskin kılıçların parıltısı parlayan yıldırım gibiydi.

¹⁹²⁶ Savaş meydanı renkli renkli demirden mızraklarla bukailemun görüntüsünü andırdı.

¹⁹²⁷ Gaziler savaşa yağmur gibi yağıp yıldırım gibi nara(lar) attı.

¹⁹²⁸ Tılsımlı gök kan buharıyla kızarıp ateş rengine dönmüştü.

¹⁹²⁹ Binlerce kâfir ve sapkın asker her gedikte savaşıyordu.

■ ehl: - NÜ.

[NÜ629a] Cāy-ı ḥarb oldı küşteden püşte
Seyl-i ḥūn aqđı cūş idüp deşte¹⁹³⁰

1635 Ğāzīler ellerinde tīg ü teber
Sīnesin eyleyüp ‘adūya siper¹⁹³¹

[T 197b] Düşmen-i dīni eyleyüp pā-māl
Yürüyiş yirin açdılar fi’l-ḥāl¹⁹³²

Düşmen itdükçe cengde iḳdām
Bağmadı aña ‘asker-i İslām¹⁹³³

Kāfir itdükçe ehl-i dīne gezend
İtmediler neberdden ḥursend¹⁹³⁴

Biri birine nisbeten ‘asker
Ḳal‘ ayı fetḥe himmet eylediler¹⁹³⁵

1640 Ḳalmayup cān u başa ehl-i cihād
Varlığın ḥaşmuñ itdiler berbād¹⁹³⁶

Ḳavm-i a‘ dāyı ğāziyān-ı cihān
Eyledi cümle ḥāk-ile yeksān¹⁹³⁷

¹⁹³⁰ Savaş meydanında cesetlerden tepeler oluştu. Kan seli taşıp ovaya aktı.

¹⁹³¹ Elllerinde kılıç ve baltalar olan gaziler göğüslerini düşmana siper etti.

¹⁹³² Din düşmanlarını ayaklar altında çiğneyip hemen yürüyüş yerini açtılar.

¹⁹³³ Düşman savaşa direndikçe İslam askeri de ısrarla savaştı.

¹⁹³⁴ Kâfirler dindarlara zarar verdikçe onlar da savaşa doymadı.

¹⁹³⁵ Askerlerin hepsi kalenin fethi için birbirinden daha çok gayret etti.

¹⁹³⁶ Mücahitler cana başa bakmayıp düşmanı mahvetti.

¹⁹³⁷ Cihan gazileri düşman kavmini yerle bir etti.

Mā-ḥaşal ʿ asker-i zafer-rehber
Eyleyüp ceyš-i küfri zîr ü zeber¹⁹³⁸

Seyl-veş aqđılar ḥişāra revān
Girdiler sūra zümre-i imān¹⁹³⁹

Dikilüp sūra sancağ-ı İslām
Cünd-i aʿ dāda kalmadı ārām¹⁹⁴⁰

1645 Giricek sūr-ı ḥaşma ehl-i cihād
Kāfirüñ şabrı oldı bî-bünyād¹⁹⁴¹

Ṭuʿ me-i tiğ-ı tîz olup küffār
Düşmenüñ yiri oldı dār-ı bevār¹⁹⁴²

Gördiler ceng ü ḥarbe yok ṭāqat
Ḳalʿ ayı aldı ceyš-i pür-şevket¹⁹⁴³

Ṭuʿ me-i tiğ-ı tîz olup yek-bār
Ḳalmadı ʿ aşr-ı zümre-i eşrār¹⁹⁴⁴

[NÜ 629b]

¹⁹³⁸ Neticede rehberi zafer olan askerler küfür ordusunu altüst etti.

¹⁹³⁹ İman topluluğu surlarından içeri girip hisara sel gibi aktı.

¹⁹⁴⁰ Sura İslam sancağı dikildi. Düşman ordusunun kararı kalmadı.

¹⁹⁴¹ Mücahitler düşmanın suruna girdiğinde kâfirlerin sabrı yıkıldı.

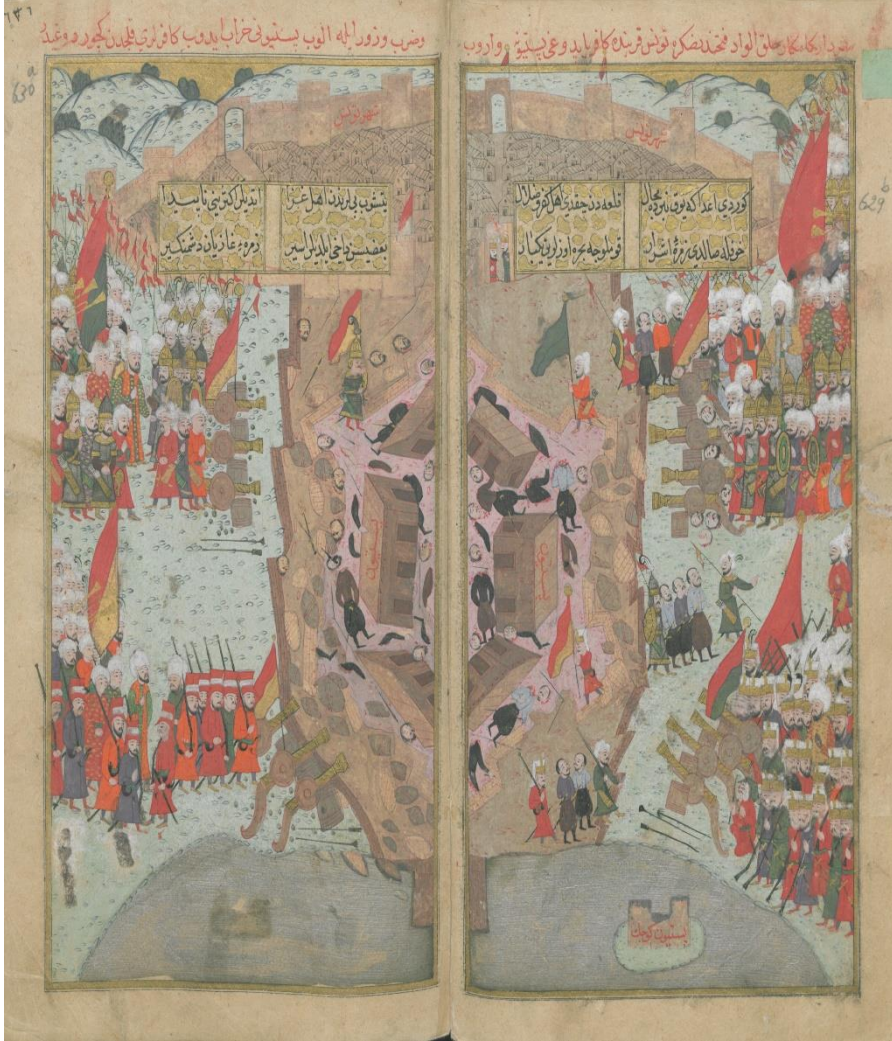
■ sūr-ı: sūra NÜ

¹⁹⁴² Keskin kılıçlarla yaralanan kâfir düşmanın yeri cehennem oldu.

¹⁹⁴³ Artık savaşmaya güçleri kalmadığını anladılar. Haşmetli ordu kaleyi aldı.

¹⁹⁴⁴ Birden keskin kılıçlarla yaralanan fesatçılar topluluğundan on kişi dahi kalmadı.

Minyatür XII: Serdâr-ı Kām-kār Halku'l-vād Fethinden Şonra Tūnus Kırbında Kāfir Yapduğı Pastiyon'a Varup ve Darb u Zūr ile Alup Pastiyon'ı Hārāb İdüp Kāfirleri Kılıçdan Giçürdüğüdür¹⁹⁴⁵

¹⁹⁴⁵ İkbāl Sahibi Serdarın Halkulvād Fethinden Şonra Kāfirin Tunus Yakınına Yaptığı Bastiyon'a Varması ve Savaş Yoluyla Bastiyon'u Yıkıp Kafirleri Kılıçtan Geçirmesi Hakkındadır

■ Serdār...Giçürdüğüdür: -T.

Gördi a'c dâ ki yok neberde mecâl
 al'adan ıdı ehl-i küfr ü dâlâl¹⁹⁴⁶

1650 Havf-ıla şaldı zümre-i eşrâr
 umluca Bar'e özlerin yek-bâr¹⁹⁴⁷

[NÜ 630a] Yitişüp peylerinden ehl-i azâ
 İtdiler ekşerini nâ-peydâ¹⁹⁴⁸

Ba' zısın daı eylediler esîr
 Zümre-i âziyân-ı düşmen-gîr¹⁹⁴⁹

[NÜ 630b] Feth olan Pastiyon-ıla hem-ser
 Bir küçük Pastiyon var-ıdı meger¹⁹⁵⁰

Bunı daı 'adû-yı bî-ser ü pâ
 Vaş-ı deryâda eylemiş peydâ¹⁹⁵¹

1655 Anda daı var-ıdı ehl-i dâlâl
 Cenge âheng itdiler fi'l-âl¹⁹⁵²

Gördiler ki baiyye-i küffâr
 Kendü câniblerine itdi firâr¹⁹⁵³

¹⁹⁴⁶ Savaşımaya güçlerinin kalmadığını anlayan kâfir ve sapkınlık kaleden ıktı.

■ al'adan: al'a T.

¹⁹⁴⁷ Fesatılar topluluu korkuyla kendilerini Kumluca Denizine attı.

¹⁹⁴⁸ Gaziler de peşlerinden yetişip hepsini ortadan kaldırdı.

¹⁹⁴⁹ Düşman zapt eden gaziler kimilerini de esir etti.

¹⁹⁵⁰ Fethedilen Bastiyon Kalesine benzeyen küçük bir Bastiyon daha vardı.

¹⁹⁵¹ Sefil ve perişan düşman bunu da denizin (Kumluca Denizi) ortasına inşa etmişti.

¹⁹⁵² Orada da sapkınlık vardı. Hemen savaşıbaşıladılar.

¹⁹⁵³ Baktılar ki kafirlerin geri kalanı (Bastiyon'dan) kendi taraflarına doğru kaçıp geldi.

Eyleyüp gâzîlerle ceng ü veğâ
Anları sūra aldılar cem' â¹⁹⁵⁴

Zıkr olan al' aya giren küffâr
İki yüz deñlü var-ıdı iy yâr¹⁹⁵⁵

İrişüp 'avn u müste'ân-ı adîr
Ġayrısı oldu tu' me-i şemşîr¹⁹⁵⁶

1660 atlı olınan 'adû içinde meger
Var imiş bir la' in ü bed-gevher¹⁹⁵⁷

Don Cuvan'a birâder-imiş o ar
Anı atlı itdi ceyš-i yümn ü zafer¹⁹⁵⁸

Öldürüp anı baħr içinde Ġuzât
İtdiler hûn-ı aşmı seyl-şifât¹⁹⁵⁹

Gördiler kim baiyye-i küffâr
al' aya dâhil oldılar yek-bâr¹⁹⁶⁰

Döndiler Ġâziyân-ı mülk-küşâ
Ber-araf oldu arb ü arb-ı veġa¹⁹⁶¹

¹⁹⁵⁴ Bunlar (Küçük Bastiyon'dakiler) gazilerle savaşıp onları (kaçıp gelenleri) kaleden içeri aldı.

¹⁹⁵⁵ Ey dost! Zikri geçen kaleye giren kâfirler iki yüz kadar kişiydi.

¹⁹⁵⁶ Her şeye gücü yeten Allah'ın yardımı erişti ve o iki yüz kişiden harici kılıçlandı.

¹⁹⁵⁷ Meġer (koyalamaca sırasında) katledilen düşman arasında bir lanetli ve kötü tabiatlı da var imiş.

¹⁹⁵⁸ O eşek Don Cuvan'ın kardeşi imiş. Onu uğur ve zafer askeri katletti.

¹⁹⁵⁹ Gaziler onu deniz içinde öldürdü. Düşmanın kanını sel gibi akıttılar.

¹⁹⁶⁰ Gördüler ki kâfirlerden geri kalanlar kaleye girdi.

¹⁹⁶¹ Memleket fetheden gaziler geri döndü. Savaş bitti.

1665 Pastiyon al'ası'nı aldılar

Zümre-i ğāziyān-ı nuşret-eşer¹⁹⁶²

Mā-ħaşal cümle 'asker-i İslām

İtdiler al'a içre cāy u maām¹⁹⁶³

Sūr içinde ezān-ıla tekbīr

Oıdı ğāziyān-ı dūşmen-gīr¹⁹⁶⁴

[NÜ 631a] Ref' olup ceyš-i küfr-i zūlmānī

al'aya oldı cünd-i Rahmānī¹⁹⁶⁵

Cāy-ı eşnām iken niçe eyyām

Deyrler oldı meşid-i İslām¹⁹⁶⁶

1670 Şirkden pāk olup o dār u diyār

Ehl-i imāna oldı cāy-ı arār¹⁹⁶⁷

Pāk olup cāy-ı küfr olan yirler

Ehl-i imāna oldı künc ü maar¹⁹⁶⁸

Ehl-i küfre melāz iken o ħişār

Oldı cāy-ı mücāhid ü ebrār¹⁹⁶⁹

¹⁹⁶² Daima zafer kazanan gaziler Bastiyon Kalesi'ni aldı.

¹⁹⁶³ Neticede bütün İslam ordusu kaleyi mekân tuttu.

¹⁹⁶⁴ Düşman zapt eden gaziler sur içinde ezan okuyup Allah'ı birledi.

¹⁹⁶⁵ Karanlık küfür ordusu ortadan kaldırıldı. Kaleye Rahmān'ın ordusu doldu.

¹⁹⁶⁶ Nice zamandır putların mekânı olan kiliseler İslam meşidi oldu.

¹⁹⁶⁷ O yerler şirkten temizlenip iman sahiplerinin yerleştiği yer oldu.

¹⁹⁶⁸ Küfür yerleri temizlenip iman sahiplerinin mekânları oldu.

¹⁹⁶⁹ O hisar, kâfirlerin sığınacağı iken mücahit ve hayırlı kimselerin yeri oldu.

Küfr-ile  olmış-iken ol me ʻvā
Ehl-i İslām ʻa oldu cāy ol cā¹⁹⁷⁰

Olmıř-iken ʻ adū-yı dīne penāh
Ol  ıřār oldu cāy-ı zikrullāh¹⁹⁷¹

1675 Zikr olan  al ʻ a  un alındı dilā
Begini dağı tutup ehl-i  azā¹⁹⁷²

 azret-i āsafā getürdiler
Didiler iy  üzin-i ehl-i hūner¹⁹⁷³

Düřmenūn dāyimā  a ır olsun
 a  saña yār u dest- ır olsun¹⁹⁷⁴

Dāyimā isterüz ki cünd-i  azā
Olalar devletūnde mülk-küřā¹⁹⁷⁵

Düřmen-i dīn olan  ürūh-ı dālāl
Dilerüz ola dāyimā pā-māl¹⁹⁷⁶

1680  azret-i āsaf u vezir-i müşir
Düşmen-i dīni çünkü  ördi  a ır¹⁹⁷⁷

¹⁹⁷⁰ O yer küfürle dolmuşken Müslümanlara yurt oldu.

■  olmış-iken:  olmış-ıdı T.

¹⁹⁷¹ Din düşman(lar)ına dayanak iken Allah ʻın zikredildiği yer oldu.

¹⁹⁷² Ey gönül! Zikrolunan kale alınınca gaziler kale beyini tutup

¹⁹⁷³ Vezir hazretlerine getirdiler. Dediler ki şEy marifet sahiplerinin seçkini!  

¹⁹⁷⁴  Düşmanların daima küçük düşsün. Hak sana yar ve yardımcı olsun.  

¹⁹⁷⁵  Her zaman gaza ordusunun senin idaren altında ülkeler fethetmesini isteriz.  

¹⁹⁷⁶  Dileriz ki din düşmanı olan sapkınlar topluluğu daima ayaklar altında  iğnensin.  

¹⁹⁷⁷ Mareşal olan vezir hazretleri din düşmanını küçümsemiş  ördüğu için.

Haqq'a hamd eyleyüp senâ itdi
Yüz urup hazrete du'â itdi¹⁹⁷⁸

Didi kim hamd o kâdir-i pâke
Düşürüp ceys-i düşmeni hâke¹⁹⁷⁹

[NÜ 631b] Ehl-i İslâm'a virdi nuşretler
Düşmen-i dîni kıldı zir ü zeber¹⁹⁸⁰

Ba' de âşaf-ı şafâ-meşreb
Gemisinüñ re'îsiñ itdi taleb¹⁹⁸¹

1685 Aña emr itdi-kim bu mîri revân
İde küştisi içre der-zindân¹⁹⁸²

Gözede anı rûz u şeb iy yâr
Niçe merd-i dilîr ü kâr-güzâr¹⁹⁸³

Kaçmasun diyü gözleyüp anı
Olalar ol haruñ nige-h-bânı¹⁹⁸⁴

¹⁹⁷⁸ Hazreti Hakk'a şükredip onu övdü. Allah'a yönelip dua etti.

¹⁹⁷⁹ Dedi ki "O temiz ve en çok güç sahibi olana (Allah'a) şükrolsun. Düşman askerini toprağa düşürüp"

¹⁹⁸⁰ "Müslümanlara zaferler verdi. Din düşmanını altüst etti."

■ Ehl-i İslâm'a: Ehlâma NÜ.

¹⁹⁸¹ Daha sonra bahtiyar tabiatlı vezir gemisinin reisini çağırdı.

■ Beytin ilk mısrasında hece eksikliğinden kaynaklanan vezin problemi vardır.

¹⁹⁸² Ona "Bu beyi (Bastiyon emiri) alıp benim gemime hapsed!" diye emretti.

¹⁹⁸³ "Ey dost! Onu birçok yiğit ve iş bilir kişi gündüz gece gözetlesin!"

¹⁹⁸⁴ "(Onlar) o eşeği gözetleyip kaçmaması için başında nöbet tutsunlar!".

Mā-ḥaṣal ḥıfzını idüp te'kīd
Āṣaf itdi re'īsine tehdīd¹⁹⁸⁵

Aldı anı re'īs ü oldu revān
Getürüp anı itdi der-zindān¹⁹⁸⁶

[T 198a]

1690 Cümle ḥuddāmı cem' idüp ol ān
Āṣafuñ emrin itdürüp iz' ān¹⁹⁸⁷

Gözedüñ didi anı nevbet-ile
Kaçmaya şāyed ola fırsat-ıla¹⁹⁸⁸

Kāfirüñ ḥabsi çünki oldu tamām
Ḥazret-i āṣaf-ı zevi'l-ikrām¹⁹⁸⁹

Tiz emr itdi-kim kamu' asker
Ol küçük Pastiyon'a top çekeler¹⁹⁹⁰

¹⁹⁸⁵ Neticede vezir onun muhafaza edilmesini vurgulayıp (bu hususta) reisini uyardı.

¹⁹⁸⁶ Reis onu alıp götürdü ve zindana attı.

■ Getürüp: Getürdi T.

¹⁹⁸⁷ (Daha sonra) bütün sorumlu askerleri toplayıp onlara vezirin emirlerini belletti.

¹⁹⁸⁸ "Onu (Bastiyon emiri) nöbetleşe şekilde gözetleyin! Kaçmasına fırsat vermeyin!" dedi.

¹⁹⁸⁹ Kafir hapsedildikten sonra ihsan sahibi vezir hazretleri

¹⁹⁹⁰ Hemen bütün askerlere Küçük Pastiyon'a top çekmelerini emretti.

**Der-Beyân-ı Feth-i Pastiyon-ı Kûçek be-Şulh u Emân u
Harâb-nümûden der-Zamân¹⁹⁹¹**

Emr-i âşafıla ʿ asker-i İslâm
Zıkr olan kâra itdiler ikdâm¹⁹⁹²

1695 Gördiler çünkü Pastiyon-ı şağîr
Ceng ü âşûba eyledi tedbîr¹⁹⁹³

Ol kaçan kâfiri alup içerü
Ehl-i dîn ile cenge itdi gülü¹⁹⁹⁴

[NÜ 632a] Ceng ü âşûba eyleyüp âheng
Ehl-i İslâm'a itdi top u tüfeng¹⁹⁹⁵

Bu dağı bir hişâr idi ki dilâ
Mişlini görmemişti çarh-ı dü-tâ¹⁹⁹⁶

Kumlu Baħr içre idi bünyâdı
Müteberka idi anuñ adı¹⁹⁹⁷

¹⁹⁹¹ **Barış ve Eman Yoluyla Küçük Pastiyon'un Fethi ve Daha Sonra Buranın Yıkılması**

■ Bu başlık T nüshasında "Muḥāşara-kerden-i ʿ Aşker-i İslâm-ı Saʿ âdet-Fercâm Pastiyon-ı Kûç-râ vü Tâbiʿ -şoden-i Ahâli-i İşân be-İnâyet-i Hâliku'l-enâm" şeklindedir.

¹⁹⁹² İslam askeri vezirin emriyle bahsi geçen işe başladı.

¹⁹⁹³ Küçük Pastiyon'un savaşmaya hazırlandığını gördüler.

¹⁹⁹⁴ (Zira) bunlar (Bastiyon Kalesi'nden) kaçan kâfirleri içeri alıp dindarlarla savaşa girişmişti.

¹⁹⁹⁵ Müslümanlarla savaşıp üzerlerine top ve tüfek atmışlardı.

¹⁹⁹⁶ Ey gönül bu da öyle bir hisardı ki iki kat sema benzerini görmemişti.

¹⁹⁹⁷ Kumlu Deniz içine inşa edilmişti. Adı Mütebarka idi.

1700 Cümle etrāfı baħr idi anuñ
Bir ĩşārı bu-y-ıdı a^c dānuñ¹⁹⁹⁸

Ĥazret-i āşaf-ı cihān-peymā
Gördi ki cenge başladı a^c dā¹⁹⁹⁹

Tiz emr itdi ceyme kim serdār
Çekeler topı ideler iħzār²⁰⁰⁰

Dögeler ħal^c asını a^c dānuñ
Yıkıla dārı cünd-i bed-rānuñ²⁰⁰¹

Emr-i düstür-ıla ħamu^c asker
Dögmege sūrı top çekdiler²⁰⁰²

1705 Niçe yirden ħurıldı ālet-i ceng
İtmege ħavm-i şümü vālih ü deng²⁰⁰³

Ĥal^c a-i ħaşmı itmege vīrān
Toplar ħurdı^c asker-i imān²⁰⁰⁴

İtmege dār-ı ehl-i küfri ħarāb
Meteris ħurdı^c asker-i pür-tāb²⁰⁰⁵

¹⁹⁹⁸ Etrafı denizle çevriliydi. Düşmanların bir hisarı da buydu.

¹⁹⁹⁹ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri düşmanın savaşa başladığını görünce

²⁰⁰⁰ Serdar askerlerine hemen topları çekmelerini emretti.

²⁰⁰¹ Düşmanın kalesini dövmelerini istedi. Böylece kötü niyetli askerlerin mekânı yıkılsın.

²⁰⁰² Vezirin emriyle bütün askerler o hisarı dövmek için top çekti.

²⁰⁰³ Uğursuz kavmi hayret ve dehşet içinde bırakmak için birçok yere silahlar kuruldu.

²⁰⁰⁴ İman askeri düşman kalesini yıkmak için toplar kurdu.

²⁰⁰⁵ Nurlu askerler, kâfirlerin mekânını yıkmak için siper yaptı.

İtmek-içün 'adū-yı dîni telef
Ġâzâler cenge tûrdılar şaf şaf²⁰⁰⁶

Bu hücūmı görüp 'adū-yı le'îm
Ġavfdan oldı dilleri pür-bîm²⁰⁰⁷

1710 Bir yire geldi ehl-i küfr ü fesād
Didiler eylesek ħilâf u 'inād²⁰⁰⁸

Bunlar alur bu sūrı bî-minnet
Bizde yokdur ħuşūmete ħudret²⁰⁰⁹

[NÜ 632b] Ġarb-ıla alıcağ ħişārumuzı
Ġatlı iderler ħazâbla varumuzı²⁰¹⁰

Bunlara döymedi çü Ġalku'l-vād
Niçe döysün bu sūr-ı bî-bünyād²⁰¹¹

İtdi bunlar çü Pastiyon'ı ħarāb
Ġayrı ħal' a ider mi bunlara tāb²⁰¹²

1715 Ġal' amuz ger dögerler-ise revān
Anı bir günde ideler vīrān²⁰¹³

²⁰⁰⁶ Gaziler din düşmanlarını telef etmek için saflar hâlinde hazır oldu.

²⁰⁰⁷ Bu hücumu (hazırlığı) gören alçak düşmanların gönülleri korkuyla doldu.

²⁰⁰⁸ Kâfir ve fesatçılar bir yere toplandı. Dediler ki "Muhalefet edip inat etsek"

²⁰⁰⁹ "Bunlar sıkıntı çekmeden bu kaleyi alır. Bizde (ise) düşmanlık yapmaya güç yoktur."

²⁰¹⁰ "Eğer hisarımızı savaşıarak alırlarsa öfkeyle hepimizi katlederler."

²⁰¹¹ "Bunlara Halkulvâd dayanamadı. Bu zayıf hisar nasıl dayansın."

²⁰¹² "Bunlar Pastiyon'u harap ettiler. Başka bir kale bunlara dayanır mı?"

²⁰¹³ "Kalemizi döverlerse bir günde viran ederler."

Āhenīn olsa ger hīṣār iy yār
Ceng-ile itmeye bu kavme qarār²⁰¹⁴

Bunlaruñla muḳāvemēt müṣkil
Bunlar alur bu hīṣnı ve'l-hāṣıl²⁰¹⁵

Bārī ol yeg-durur ki idüp tedbīr
Vireyüz ḳal' ayı bilā-te ḥīr²⁰¹⁶

Ḍarb-ıla çün alur bu kavm anı
Virüben idelüm rehā cānı²⁰¹⁷

1720 Ger virürlerse bize ahd ü emān
Virelüm ḳal' ayı bu kavme revān²⁰¹⁸

Cān-ıla başumuz ḥalāṣ idelüm
Varalum yirlerümüze gidelüm²⁰¹⁹

Çün bu vech-ile itdiler tedbīr
Zümre-i bāḡiyān u cünd-i ḥaḳīr²⁰²⁰

Vire sancaḡını diküp a' dā
Eylediler ḳamu emānı recā²⁰²¹

²⁰¹⁴ “Ey dost! Eğer (bu) hisar demirden olsa savaşarak bu kavme güç yetiremez.”

²⁰¹⁵ “Bunlara mukavemet etmek zordur. Neticede bunlar bu kaleyi alır.”

²⁰¹⁶ “Öyle ise şu daha kolaydır ki ertelemeden kaleyi teslim edelim.”

²⁰¹⁷ “Bu kavim onu savaşarak alır. Kaleyi verip (bari) canımızı kurtaralım.”

■ çün alur: alur çün T.

²⁰¹⁸ “Eğer bize söz ve eman verirlerse kaleyi bu kavme verelim.”

²⁰¹⁹ “Canımızı ve başımızı kurtaralım. Çıkıp kendi memleketlerimize gidelim.”

²⁰²⁰ İsyankâr ve alçak düşmanlar bu şekilde karar verdi.

²⁰²¹ Düşmanlar vire (eman) sancaḡını dikip hep birlikte eman istedi.

Göricek bunu ' asker-i İslâm
Anı serdâra itdiler i' lām²⁰²²

1725 Hâzret-i âşaf-ı cihân-peymâ
Didi-kim eylemeñ neberd ü vegâ²⁰²³

Nedür evvel görüñ murâd-ı ' adû
Şoñra âheng-i ceng idüñ her sū²⁰²⁴

[NÜ 633a] Böyle diyince hâzret-i âşaf
Ya' n' düstür-ı şâh-ı deryâ-kef²⁰²⁵

Söyleyüp haşma didi ehl-i gâzâ
Ne içün dikdünüz hişâra livâ²⁰²⁶

Didiler eylerüz murâd-ı emân
Tâ ki olmaya ceng ü fitne ' iyân²⁰²⁷

1730 Şulh idüp ger virürse bize emân
Hâzret-i âşaf-ı şeh-i devrân²⁰²⁸

Çal' ayı size virelüm fi'l-ğâl
Olmasun beynümüzde ceng ü cidâl²⁰²⁹

²⁰²² İslâm askeri bunu görünce serdara haber etti.

²⁰²³ Dünyayı dolaşmış (bilen) serdar hazretleri "Savaşı durdurun!" dedi.

²⁰²⁴ "Önce düşmanın isteğini öğrenin. Daha sonra her taraftan savaşı başlatırsınız."

²⁰²⁵ Denizler hâkimi sultanın hazreti serdarı böyle söyleyince

²⁰²⁶ Gaziler düşmana "Niçin hisara bayrak diktiniz?" diye sordu.

²⁰²⁷ "Savaş ve kargaşa olmasın diye eman istiyoruz." dediler.

²⁰²⁸ "Eğer dünya sultanının veziribarış anlaşmasıyla bize eman verirse"

²⁰²⁹ "Size hemen kaleyi verelim. Aramızda savaş olmasın."

Olmağa şulha tercümân iy yâr
Çal' adan çıkdı bir niçe küffâr²⁰³⁰

Geldiler âşafa yüz urdılar
Didiler iy güzîn-i ehl-i hüner²⁰³¹

Çal' a halkı yüz urdılar cem' â
Sizden eyler çamusı şulh recâ²⁰³²

1735 Didiler itmezüz hilâf u ' inâd
Ger olursa bizümle şulh murâd²⁰³³

Eger eylerse hazret-i serdâr
Şulh için bizüm-ile çavl u çarâr²⁰³⁴

Çal' ayı biz de idelüm teslim
Mürtefi' ola tâ ki ceng-i ' azîm²⁰³⁵

Böyle diyince düşmen-i bed-râ
Dinledi âşaf-ı felek-fermâ²⁰³⁶

²⁰³⁰ Ey dost! Bir grup kâfir barış anlaşması için tercümanlık yapmak üzere kaleden çıktı.

²⁰³¹ Vezirin huzuruna çıkıp "Ey marifetlilerin seçkini!" dediler.

²⁰³² "Kale halkı hep birlikte (size) müracaat etti. Hepsi sizden barış istiyor."

²⁰³³ "Muhalefet ve inat etmiyoruz. Eğer bizimle barış yapmak isterseniz" dediler.

²⁰³⁴ "Eğer serdar hazretleri bizimle barış anlaşması yaparsa"

²⁰³⁵ "Biz de kaleyi teslim elim. Ta ki büyük savaş yücelsin."

■ Beytin ikinci mısrasındaki "mürtefi olmak" ifadesinin kastı tam olarak anlaşılammıştır. Büyük savaşın artması değil de azalıp bitmesi kastını içeren bir ifade beklenmektedir. Dolayısıyla yükselmek anlamına gelen ifade bu şekilde düzenlenmiştir.

²⁰³⁶ Kötü niyetli düşman böyle söylerken felek gibi buyruk sahibi vezir dinledi.

Fikr idüp didi hâzret-i âşaf
Eylemekden bu deñlü ceyşi telef²⁰³⁷

1740 Bârî şulh eylemek münâsibdür
Çünkü a' dâ emâna râğıbdur²⁰³⁸

Döndi âşaf bu kavme didi revân
Bizden istersüñüz eger ki emân²⁰³⁹

[NÜ 633b/T 198b]

Pastiyon'dan kaçıp gelenleri hep
İderüz cümle ol gürühı talep²⁰⁴⁰

Çal' a ile kaçanları siz eger
Bize teslim idersenüz yek-ser²⁰⁴¹

Virürüz biz de ehl-i sūra emân
İtmezüz anlara gezend ü ziyân²⁰⁴²

1745 Mâ-ğaşal ehl-i çal' ayı yek-ser
Kim ise cümle eyleñüz defter²⁰⁴³

Çal' anuñ eski halkını yeksân
Pir ü bernâ vü nâ-tüvân ü tüvân²⁰⁴⁴

²⁰³⁷ Hazreti vezir düşünüp (şöyle) dedi: “(Savaşarak) bu kadar askeri telef etmektense”

²⁰³⁸ “Sulh yapmak daha uygundur. Nitekim düşmanlar da eman istiyor.”

²⁰³⁹ Vezir o kavme şöyle söyledi: “Eğer bizden eman istiyorsanız.”

²⁰⁴⁰ “Bastiyon'dan kaçıp oraya sığınanların hepsini istiyoruz.”

²⁰⁴¹ “Kaleyi ve (oraya) kaçanların hepsini bize teslim ederseniz.”

²⁰⁴² “Biz de kale halkına eman veririz ve onlara bir zarar vermeyiz.”

²⁰⁴³ “Sonuç olarak, kale halkının hepsini deftere kaydedin.”

²⁰⁴⁴ “Kalenin eski halkından yaşlı, genç, güçsüz ya da güçlü olmak üzere herkesi (kaydedin)”

İdelüm cümlesin kamu āzād
Tā bu vech-ile ahd ola bünyād²⁰⁴⁵

Çünki bildi bu ‘ahdi ehl-i hişār
Pastiyon’dan kaçanları yek-bār²⁰⁴⁶

Virdiler āşafa hişār-ıla hem
Tā ki bünyād-ı ‘ahd ola muhkem²⁰⁴⁷

1750 Hāzret-i āşaf-ı sa‘ ādet-kār
Bir nüvīsende eyledi iḥzār²⁰⁴⁸

Aña emr itdi-kim o sūra revān
‘Azm ide ehl-i sūr-ıla ol ān²⁰⁴⁹

Ḳal‘a içinde olanı yek-ser
Māl u esbābı eyleye defter²⁰⁵⁰

Daḡı ālāt-ı ḡarbden ne ki var
Cümlesin defter eyleyüp yek-bār²⁰⁵¹

Getürüp cümlesini ‘arz ideler
Ḳal‘a içre olanları yek-ser²⁰⁵²

²⁰⁴⁵ “Böylece (kalenin eski halkından olan) herkesi serbest bırakalım. Anlaşma bu şekilde olsun.”

²⁰⁴⁶ Hisar halkı bu anlaşma teklifini öğrenince Bastiyon’dan kaçanları

²⁰⁴⁷ Kaleyle birlikte vezire verdiler. Ta ki anlaşmaları sağlamlaşsın.

²⁰⁴⁸ İşi talihli vezir hazretleri bir kâtip çağırıldı.

²⁰⁴⁹ Ona hemen şimdi kale halkıyla birlikte kaleye gitmesini emretti.

²⁰⁵⁰ Kale içindekilerin tamamını, (ayrıca) mal ve gıdaları deftere kaydetmesini

²⁰⁵¹ Savaş aletlerinden de ne varsa hepsini hızlıca deftere yazmasını

²⁰⁵² Kaledekilerin hepsini getirip teslim etmelerini (emretti).

1755 Emr-i serdâr-ıla idüp iqdâm
Çün varup kâtib anı yazdı tamâm²⁰⁵³

Geldi düstûra hâli ' arz itdi
Cümle esbâb u mâlı ' arz itdi²⁰⁵⁴

[NÜ 634a] Hâzret-i âşaf-ı memâlik-gîr
Tiz emr eyledi bilâ-te 'hîr²⁰⁵⁵

Mâl u âlât-ı harbi cümle revân
Qabz idüp zabt itdiler iy cân²⁰⁵⁶

Pastiyon'dan kaçanları iy yâr
Cümlesini esîr idüp serdâr²⁰⁵⁷

1760 Qal' anuñ eski halkını cem' â
Hâzret-i âşaf itdi cümle rehâ²⁰⁵⁸

Bunlara didi iy gürûh-ı liyâm
Varup İspanya'ya idüñ i' lām²⁰⁵⁹

Hâzret-i pâdişâh-ı gerdün-fer
Şâhib-i tâc u taht u baht u zafer²⁰⁶⁰

²⁰⁵³ Kâtib serdarın emriyle kaleye gidip çalışıp söylenen unsurları kaydetti.

■ anı yazdı: yazdı anı T.

²⁰⁵⁴ Gelip vezire bütün mal ve silah gibi unsurları (bunların kayıtlı olduğu defteri) arz etti.

²⁰⁵⁵ Memleketler fetheden vezir hazretleri ertelemeden hemen emretti.

²⁰⁵⁶ Ey sevgili! Mal ve silahların hepsini tutup zaptettiler.

²⁰⁵⁷ Ey dost! Serdar Bastiyon'dan kaçıp gelenlerin hepsini esir edip

²⁰⁵⁸ Vezir hazretleri kalenin eski halkını (ise) serbest bıraktı.

²⁰⁵⁹ Bunlara dedi ki "Ey alçaklar! Gidip İspanya'ya duyurun!"

²⁰⁶⁰ "Dünyayı nurlandıran; taç, taht, baht ve zafer sahibi sultan hazretleri."

Dāver-i ŧeh-niŧān u ŧāh-ı gūzīn
Müşteri-ķudret ü felek-temkīn²⁰⁶¹

Niçe biñ ķulı var ki eñ kemi ben
Bende olmaĝa cān virür be-hemen²⁰⁶²

1765 Eyledi ben ķulına bir fermān
Ki gelüp dūŧmeni idüp tālān²⁰⁶³

Dūŧmen-i dīni eyleyüp bī-tāb
Ķal^c asını idüp ħarāb u yebāb²⁰⁶⁴

Emr-i sulţān-ı dehr-ile ben de
Beglerin ŧutup eyledüm bende²⁰⁶⁵

Ķal^c a vü sūrın eyledüm vīrān
Ħaşm-ı ŧüm oldı ħāk-ile yeksān²⁰⁶⁶

Er ise ĝayreti var ise eger
Ħāzır itsün ŧonanmasın yek-ser²⁰⁶⁷

²⁰⁶¹ “Jüpiter gibi kudretli, gökyüzü gibi (geniş) tedbirli, hükümdarların adaletlisi ve seçkini.”

■ Müşteri-ķudret: Müşteri-ķadr T.

²⁰⁶² “Kendisine kul olmak için hemen can verebilecek binlerce kulu var ki (onların) en küçüğü benim.”

■ kemi ben: -NÜ.

²⁰⁶³ “Ben kuluna gidip dūŧmanı yağmalamamı emretti.”

²⁰⁶⁴ “Din dūŧmanını güçsüz bırakıp kalesini yıkıp viran etmemi (emretti).”

²⁰⁶⁵ “Dünya sultanının emriyle ben de beylerini tutup esir ettim.”

²⁰⁶⁶ “Kale ve surlarını yıktım. Uğursuz dūŧmanı yerle bir ettim.”

■ ŧüm: ŧevķ T.

²⁰⁶⁷ “Erliĝi ve gururu varsa bütün donanmasını hazırlasın!”

1770 Rûy-i deryāya çıktuğum gibi ben
Bize gelsün muķābele düşmen²⁰⁶⁸

‘Avn-i Bārī olursa ger bize yār
Gemi cengini göreler küffār²⁰⁶⁹

[NÜ634b]

Minyatür XIII: Serdār-ı Kām-kār Halku'l-vâd Deñizi'nde Olan Küçük Pastiyon'ı Alup Harâb İdüp ve Beglerine Emân-ıla İspanya Semtine Ton Cüvan'a [Gö]nderdüğüdür²⁰⁷⁰

²⁰⁶⁸ “Ben de denize açıldığımda düşman gelip karşımıza çıksın!”

²⁰⁶⁹ “Eğer Allah'ın yardımı bize ulaşırsa kâfirler donanma savaşı (nasıl yapılır) görsünler.”

²⁰⁷⁰ **İkbal Sahibi Serdarın Halkulvâd Denizi'ndeki Küçük Bastiyon'u Fethedip Yıkması ve Kale Beylerine Eman Verip Onları İspanya'ya Don Juan'a Göndermesi Hakkındadır**

■ *Cüvan* kelimesinde silinme olmakla beraber yüksek oranda okunabilmektedir. *Ṭon* olması beklenen kelime ise *Ṭa'n* şeklinde kayıtlıdır. Metinde daha önce *Ṭon Cüvan* (İspanya Donanma Kumandanı) zikredildiğinden ve cümlenin bağlamı açısından kelimenin *Ṭon Cüvan* olması beklenmektedir. Muhtemelen kelime sehven *Ṭa'n* olarak yazılmıştır. Nitekim, minyatür ve minyatür başlığının farklı müstensihler tarafından yazıldığına dair işaretler olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla minyatür başlığını yazan müstensih, sehven kelimeyi bu şekilde yazmış olabilir.

■ Serdār...[gö]nderdüğüdür: -T.

Çal'a cenginde 'asker-i İslâm
İtmiş-iken neberd ü cengi tamâm²⁰⁷¹

Yine deryâda ceng idüp tekrâr
Eylesün gâz'ler cihād-ı kibâr²⁰⁷²

²⁰⁷¹ "İslam askeri kale savaşında savaşmayı tamamlamış iken"

²⁰⁷² "Gaziler bu defa da denizde savaşıp büyük cihat yapsın."

■ cihād: cihān T.

Rûy-i deryâda beklerüz anı
Çıksun ol cenge var-ısa cānı²⁰⁷³

[NÜ 635a]

1775 Ğayreti var-ıse eger anuñ
Cengin itsün bizümle deryānuñ²⁰⁷⁴

Er ise gönderüp gemilerini
Çapudān-ıla cümle ' askerini²⁰⁷⁵

Gelüp itsün bizümle ceng ü cidāl
Görsün ehl-i ğazāyı ceyš-i đalāl²⁰⁷⁶

[NÜ 635b] Anlara itdi böyle ğayl̄' itāb

Fitne-engiz ğaşma virdi cevāb²⁰⁷⁷

Ğazret-i āşaf-ı ' adū-efgen
Almağa intikāmı düşmenden²⁰⁷⁸

1780 Ğaşma gönderdi ğayl̄' acı kelām
İdeler tā ki ' azm-i rezme kıyām²⁰⁷⁹

Virmege düşmene o dem cür 'et
Olmağa ğaşma bāiş-i hareket²⁰⁸⁰

²⁰⁷³ “Eğer canına güveniyorsa denizde karşımıza çıksın.”

²⁰⁷⁴ “Eğer izzeti varsa bizimle donanma savaşı yapsın.”

²⁰⁷⁵ “Er kişi ise kaptanı ve bütün askerleriyle beraber gemilerini göndersin.”

²⁰⁷⁶ “Gelip bizimle savaşsın ki sapkınlar ordusu gazileri bir görsün.”

²⁰⁷⁷ Onları bu şekilde çokça azarladı. Fitne koparan düşmana cevap verdi.

²⁰⁷⁸ Düşmanı yere yıkan vezir hazretleri düşmandan intikam almak için.

²⁰⁷⁹ Düşmana hayli acı söz ilettiler. Böylece savaşa girmelerini teşvik etti.

²⁰⁸⁰ Düşmanı cesaretlendirip harekete geçirmeye çalıştı.

■ düşmene o dem: kavm-i düşmene T.

Buña beñzer niçe ğarīb aḥbār
Aña gönderdi āşaf-ı serdār²⁰⁸¹

Bu haberlerle gitdi kāfirler
Ḥazret-i āşaf-ı sipihr-hüner²⁰⁸²

Gördi-kim bunda oldı kār tamām
Ḳalması sūr-ı düşmen-i bed-nām²⁰⁸³

1785 Tūnus alındı ibtidādan i yār
İtdi fetḥ anı ʿ asker-i cerrār²⁰⁸⁴

Şonra alındı sūr-ı Ḥalkū'l-vād
İtdiler fetḥ-i Pastiyon'ı murād²⁰⁸⁵

Pastiyon'ı da aldılar iy yār
Ceş-i ebrār u zümre-i aḥyār²⁰⁸⁶

Müteberkayı daḥı ehl-i ḍalāl
Gördiler ḥālī virdiler fi'l-ḥāl²⁰⁸⁷

Sūrı beñzerdi düşmen-i bed-rā
Ḥālī ʿomışdı gitmiş-idi dilā²⁰⁸⁸

²⁰⁸¹ Serdar vezir, bunlara benzer nice başka haberleri (sözleri) düşmana ilettiler.

²⁰⁸² Kāfirler bu haberlerle gittiler. Büyük hüner sahibi vezir hazretleri.

²⁰⁸³ Bu işin tamamlandığını gördü. Kötü şöhretli düşmanın hisarı (veya sevinci) kalmadı.

²⁰⁸⁴ Ey dost! Önce Tunus alındı. Onu donanımlı ordu fethetti.

²⁰⁸⁵ Daha sonra Halkulvād Kalesi alındı. Bastiyon'u fethetmeyi istediler.

■ alındı: alında T.

²⁰⁸⁶ Ey dost! Hayırlılar ordusu Bastiyon'u da aldı.

²⁰⁸⁷ Sapkınlar topluluğu vaziyeti görüp Müteberka'yı verdi.

■ Müteberka: Meterka NÜ.

²⁰⁸⁸ Ey gönül! Kötü niyetli düşmanın kalesi boş bırakılmış bir yere benziyordu.

1790 Zîkr olınan kılâ^c çünkü tamâm
Oldı meftûh-ı ^c asker-i İslâm²⁰⁸⁹

Çalmadı ehl-i küfre dahı mağar
Cümlesin aldı ceş-i nuşret-eşer²⁰⁹⁰

Çalmadı ol diyârda yek-ser
Bir mağal ki_ola ehl-i küfre mağar²⁰⁹¹

[NÜ 636a] Hamdülil/âh ki tiğ-i sultânî
Kırdı giçürdi cünd-i şeytânî²⁰⁹²

Çahr-ı tiğ-ı vezîr-i şâh-ı cihân
İtdi a^c dâyı hâk-ile yeksân²⁰⁹³

1795 Ceş-i a^c dâyı eyleyüp tâlân
Toldı yirine ^c asker-i imân²⁰⁹⁴

[T 199a] Berr-i mağribde çalmadı bir yir
Ki_ola a^c dâ-yı dîne cây-ı mağar²⁰⁹⁵

■ Sûri: Sûr T.

²⁰⁸⁹ Zikri geçen kalelerin tamamı İslam askeri tarafından fethedildi.

²⁰⁹⁰ Daima zafer kazanan ordu bunların hepsini aldı. Kâfirlere kalacakları bir mekân kalmadı.

²⁰⁹¹ O memlekette kâfirlere kalacak hiçbir yer kalmadı.

²⁰⁹² Allah'a şükrolsun ki sultanın kılıcı şeytan ordusunu kırıp geçirdi.

²⁰⁹³ Cihan şahının vezirinin kılıcının baskısı, düşmanı yerle bir etti.

²⁰⁹⁴ Düşman ordusunu yağmaladı. Yerlerini iman ordusu doldurdu.

■ a^c dâyı: küffârı T.

²⁰⁹⁵ Mağrip topraklarında (Kuzey Afrika'daki Tunus ve civarı) din düşmanlarına tutunacak bir yer kalmadı.

Qıt'a-i Tārīḥ-i Īn Ġazā-i Ġarrā ber-Sebīl-i Ta'miye vü
İmā²⁰⁹⁶

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

- 1 Şeh-i Cem-ḳudret ü Cemşid-şavlet
Cihān-gīr-i melek-ḥaşlet felek-cā²⁰⁹⁷

İdüp serdār-ı ' asker bir vezīrin
Anı gönderdi-kim def' ola a' dā²⁰⁹⁸

Sitanbul'dan çıḳup ' azm itdi ġarba
İdüp iḥzār bir ' ālī ṭonanma²⁰⁹⁹

Varup a' dāyı itdi ḥāke yeksān
Ḳılā' -ı düşmeni aldı serāpā²¹⁰⁰

- 5 Ḳırup küffār-ı bed-kirdārı yek-ser
Esīr oldı ḳalan a' dā-yı bed-rā²¹⁰¹

Diyār-ı ġarbı aldı ḥaşm elinden
Ḳomadı düşmene ol yirde me'vā²¹⁰²

²⁰⁹⁶ Bu Büyük Gaza Hakkında Ta'miye ve İşaret Yoluyta Tarih Kıtası

■ Bu başlık T nüshasında “Tārīḥ-i Feth-i Tūnus u Ḳılā' -ı Küffār-bed ' Alā Ṭārīḳi't-Ta'miye ve'r-Remz ve'l-İmā” şeklindedir.

²⁰⁹⁷ Cem gibi kudretli ve Cemşid gibi hücum eden sultan. Melek huylu, gökyüzü gibi (yüksek) mertebeli cihan fatihi.

²⁰⁹⁸ Bir vezirini askerinin başına serdar eyleyip onu düşmanları ortadan kaldırmak üzere gönderdi.

■ ' asker: -T.

²⁰⁹⁹ Bir büyük donanma hazırlayıp İstanbul'dan çıktı ve batı yönüne gitti.

²¹⁰⁰ Gidip düşmanı yerle bir etti. Düşman kalelerinin hepsini aldı.

²¹⁰¹ Kötü yollu kâfirleri tamamen kırdı. Geriye kalan kötü niyetli düşmanlar da esir edildi.

²¹⁰² Batı bölgesini (Tunus) düşmanın elinden aldı. Orada düşman için sığınak bırakmadı.

- 7 Bu feth-i bî-miṣāle didi hâtif
Ġazā-yı bî-bedel târiḥ-i ġarrā²¹⁰³ (982)

**Der-Şerḥ ü Beyân-ı Ḥall-kerden-i Ta' miye-i Târîḥ-i
Mezbûr²¹⁰⁴**

Ta' miye vechi üzre çün bu kelâm
Oldı târiḥ-i feth-i ḥayr-encâm²¹⁰⁵

- [NÜ 636b] Sırrını ger iderseñ istifsâr
Bunda üslûb-ı remz ü ta' miye var²¹⁰⁶

Ta' miye bu durur ki lafz-ı “ġazây”
Oldı biñden ḥesâbda efzây²¹⁰⁷

- 1800 Oldı hecde hezârdan ber-ter
Otuz altı durur “bedel” yek-ser²¹⁰⁸

Bî-“bedel” olıcaḫ ḥisâb-ı ġazâ
Oldı târiḥ-i bî-bedel cânâ²¹⁰⁹

²¹⁰³ Manevi alemde haber veren seslenici (vicdan) bu benzersiz fetih için “değeri ölçülemeyen bir büyük gaza” dedi.

²¹⁰⁴ **Bahsi Geçen Tarihin Tamiyesinin Çözülmesi Hakkında Açıklama ve Şerh**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyân-ı Ta' miye-i Târîḥ-i Mezbûr” şeklindedir.

²¹⁰⁵ Bu söz tamiye yönü hakkındadır. Neticesi hayırlı olan fetih için tarih oldu.

²¹⁰⁶ Eğer (bunun) sırrını sorarsan bunda remiz (kapalı söyleyiş) üslubu ve tamiye var.

²¹⁰⁷ Tamiye şöyledir ki “ġazây” ifadesi hesapta binden fazla oldu.

²¹⁰⁸ Sekizde binden fazla oldu. “bedel” tamamen otuz altıdır.

■ Hecde kelimesiyle Farsça sekiz anlamındaki *heşt* kastedilmektedir.

²¹⁰⁹ Ey sevgili! Gazanın hesabı “bedel” (otuz altı) olmadan olduğunda değeri ölçülemeyen tarih oldu.

Biñ ile on sekiz ʿ adedden i yār
Olsa tefrīk sī vü şeş miqdār²¹¹⁰

Seksen iki kalur toköz yüz hem
Hüb tārīh olur be-vech-i etem²¹¹¹

**Qıtʿ a-i Tārīh-i Diğer ber-vech-i Taʿ miye be-Kesr-i Aʿ dā-
yı Bed-gevher²¹¹²**

Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Feʿ ülün

1 Şehen-şāh-ı cihān Sultān Selīmʼe
Meger bir gün bu ilhām oldu vāşıl²¹¹³

Ki küffāruñ kıılāʿ ı kalʿ ı için
Sinān Paşa ola serdār-ı kāmīl²¹¹⁴

Vezirine buyurdi şāh-ı ʿ ādil
Ki varup eyleye meʼmūlı hāşıl²¹¹⁵

İtāʿ at eyleyüp ol-dağı emre
Ġazāya gitdi kaçʿ itdi merāhīl²¹¹⁶

²¹¹⁰ Ey dost! Bin ile on sekiz (1018) sayısından otuz altı (36) sayısı çıkarılrsa

²¹¹¹ Dokuz yüz seksen iki (982) kalır. Kusursuz yöne sahip güzel bir tarih olur.

²¹¹² **Kötü Tabiatlı Düşmanların Kırılması (Öldürülmesi) Hakkında Tamiye Şeklindeki Diğer Tarih Kıtası**

■ Bu başlık T nüshasında “Tārīh-i Diğer” şeklinde kayıttır.

²¹¹³ Cihan sultanlarının sultanı Sultan Selīmʼe bir gün bu ilham geldi.

²¹¹⁴ (Bu ilhama göre) kafirlerin kalelerinin fethi için Sinan Paşa tam bir yetkiyle serdar olmalıdır.

²¹¹⁵ Adalet sahibi sultan, vezirine, ümit edileni (bu işi) gerçekleştirmesini emretti.

²¹¹⁶ O da bu emre uyup gazaya çıktı ve menziller geçerek gitti.

- 5 Varup vîrân idüp sūr-ı 'adūyı
Bi-ḥamdil/āh yıķıldı rîm-i bâṭıl²¹¹⁷

Ḥisâb-ı kesr-i Ḥalku'l-vâd u Tûnus (982)
Olup târîḥ iy nîgû-şemâyl²¹¹⁸

- 7 Niçe mü 'min rehâ olup elemden
Cihâna luṭf-ı raḥmet oldu nâzil²¹¹⁹

Der-Nüvâziş ü Cem' iyyet-i Sipâh u Ḥüsn-i Müşâveret be-
Āyîn ü Râh²¹²⁰

[NÜ 637a] Gördi-kim âşaf-ı ḥuceste-peyâm
Ḳavm-i a' dânuñ oldu kârı tamâm²¹²¹

- 1805 Ḥâzret-i âşaf u vezîr-i dilîr
Emr eyleye itmege tedbîr²¹²²

Tîz emr itdi âşaf-ı sultân
İtdiler anda bir ulu dîvân²¹²³

Oldı cem' anda cümle paşalar
Ḳapudân-ıla begler ağalar²¹²⁴

²¹¹⁷ Gidip düşmanın kalesini yıktı. Hakikat olmayan murdar şey yıktı.

²¹¹⁸ Ey güzel huylu! Halkulvâd ve Tunus'un kırılmasının (öldürülmesi) hesabı tarih oldu.

²¹¹⁹ Birçok mümin kederden kurtuldu. Dünyaya rahmet ikramı indi.

²¹²⁰ **Gelenek ve Usul Üzere Askerlerin Gönünün Alınması ve Güzel Bir İstişare**

²¹²¹ Uğurlu haberlerin veziri düşman kavminin işinin halledildiğini gördü.

²¹²² Yiğit vezir hazretleri tedbir alınmasına emretti.

²¹²³ Sultanın veziri hemen emretti. Orada bir büyük divan tertip ettiler.

²¹²⁴ Orada bütün paşalar, kaptanıderya, beyler ve ağalar toplandı.

Cünd-i İslâm' uñ uluları kamu
Geldi dīvān-ı āşafa her sū²¹²⁵

Ṭoldı hep bār-gāh-ıla eyvān
Zübde-i leşker-i şeh-i devrān²¹²⁶

1810 Didi a' yāna āşaf-ı sultāñ
Bugün anuñ-çün eyledüm dīvān²¹²⁷

Ki idem meşveret sizüñle revān
Tā ki olmaya kārumuzda ziyān²¹²⁸

Meşveretsüz iş olmadı muhkem
Meşveretdür her işde kār-ı ehem²¹²⁹

Kemā nezele ilā resūlillāhi *ve şāvīrhüm fi'l-emri fe-izā*
*'azemte fe-tevekkel 'alellāh'*²¹³⁰

Ḥazret-i āşaf-ı ḥuceste-ḥişāl
İmtişālen li-emrihi 'l-müte' āl²¹³¹

²¹²⁵ İslam ordusunun bütün büyükleri etraftan vezirin divanına geldi.

■ kamu: -T.

²¹²⁶ Divan yeri çadırlarla doldu. Zamanın sultanının askerleri içindeki en seçkin kişi.

■ leşker: ' asker T.

²¹²⁷ Sultanın veziri, ordunun ileri gelenlerine dedi ki "Bugün şu sebeple divan tertip ettim."

²¹²⁸ "Sizinle istişare edeyim ki işize bir zarar dokunmasın."

²¹²⁹ İstişaresiz iş sağlam olmaz. Her işte en önemli nokta istişaredir.

²¹³⁰ Allah'ın elçisine şöyle vahyedildiği üzere: "...İş konusunda onlarla istişare et. Karar verince de Allah'a tevekkül et (ona dayanıp güven)." (Al-i İmrân 3/159).

■ Kemā... 'alellāhi: Kemā kâlellāhü te' ālā *ve şāvīrhüm fi'l-emri* el-āyetühü T

²¹³¹ Hayırlı tabiatlı vezir hazretleri ulu işe uymak için.

Ümerā-y-ile eyleyüp şūrā
İtdi āşaf bulardan istinbā²¹³²

1815 Bunlara didi hazret-i düstūr
Şimdi müddet qarīb ü menzil dūr²¹³³

Qal'alar kim alındı hep yek-ser
Anı ta' mīre başlar-ısağ eger²¹³⁴

Kış başar müddet-i sefer kalmaz
Cānib-i maqşada güzer kalmaz²¹³⁵

[NÜ 637b] Ger bu hāliyle korsavuz anı
Yapar a' dā yine gelür anı²¹³⁶

Qavm-i a' dāya cāy u me'men olur
Düşmen-i hāk-sāra mesken olur²¹³⁷

1820 Bunlara çünki böyle didi vezir
Didiler yıkmadur anı tedbir²¹³⁸

²¹³² Emīrlerle toplantı yapıp bunlardan bilgi aldı.

■ bulardan: bunlardan T.

²¹³³ Vezir hazretleri bunlara dedi ki “Şimdi (planlanan) süre kısa ve varılacak menzil uzaktır.”

■ menzil: düşmen NÜ.

²¹³⁴ “Kalelerin hepsi alındı. Onları tamire başlarsak”

■ alındı hep: alındılar T.

²¹³⁵ “Kış bastırır ve sefer yapmaya vakit kalmaz. Hedef yönüne geçiş (fırsatı) kalmaz.”

²¹³⁶ “(Ancak), eğer onu (kaleyi) bu şekilde bırakır isek, (bu defa da) düşmanlar yine gelip onu yapar.”

²¹³⁷ “Düşman kavmine sığınak olur. Perişan düşmana yerleşme yeri olur.”

²¹³⁸ Vezir bunlara böyle deyince (onlar da) dediler ki “Yapılacak iş, onu yıkmaktır.”

■ çünki: çün T.

Yıkup itmek gerekdür anı harāb
Tā ki ta^ç mīre haşma qalmaya tāb²¹³⁹

Olmaya haşma mesken ü me^ʿvā
Qādir olmaya yapmağa a^ç dā²¹⁴⁰

Meşveret emri çünki buldı qarār
Tiz emr itdi hazret-i serdār²¹⁴¹

Feth olan qal^ç ayı yıkup ^ç asker
Ser-te-ser anı tell-i hāk ideler²¹⁴²

1825 Emr-i āşafla ^ç asker-i İslām
Forsa kāfirle eyleyüp iqdām²¹⁴³

Niçe günler ki sa^ç y idüp her sū
Yıkmağa itdi anı ceyš gūlü²¹⁴⁴

Gördiler böyle yıkmağ-ıla hişār
İki ayda yıkılmaz ol iy yār²¹⁴⁵

Āhirü'l-emr hazret-i serdār
Didi-kim lağm-zen idüñ ihzār²¹⁴⁶

²¹³⁹ “Onu yıkıp viran etmek gerekir. Böylece düşmanda onu tamir etmek için bir güç kalmasın.”

²¹⁴⁰ “Düşmana sığındığı yurt olmasın. Düşmanlar onu tekrar yapmaya güç yetiremesin.”

²¹⁴¹ İstişare işi karara bağlanınca serdar hazretleri hemen emretti:

²¹⁴² “Askerler fethedilen kaleyi (Halkulvād) yıkıp onu baştan başa toprak yığını hâline getirsin.”

²¹⁴³ İslam askeri vezirin emrinden sonra kürek esirleriyle birlikte (bu işe) girişti.

²¹⁴⁴ Askerler nice gün çalışarak her taraftan kaleyi yıkmaya koyuldu.

²¹⁴⁵ Ey dost! Baktılar ki bu şekilde kalelerin yıkılması iki aydan fazla zaman alacaktır.

²¹⁴⁶ Sonunda serdar hazretleri dedi ki “Lağımcıları görevlendirin.”

[T199b] Lağm ile idelüm bu sûrî ħarâb
Başlasun nağba bir niçe nağğâb²¹⁴⁷

1830 Bunı yıkmağa lağmdur çäre
Tâ ki bu ħal' a ola şad pâre²¹⁴⁸

Emr-i âşafıa bir niçe lağğâm
İtdiler lağma ihtimâm-ı tamâm²¹⁴⁹

Temel-i sûrî deldiler fi'l-ħâl
İtdiler rağne rağne nây-mişâl²¹⁵⁰

[NÜ 638a]

**Minyatür XIV: Serdâr-ı Kâm-kâr Ħalku'l-vâd'ı Yıkup
Yağup Ħayr-ıla 'Avdet İtdügidür²¹⁵¹**

²¹⁴⁷ “Bu kaleyi (Halkulvâd) lağımla yıkalım. Birçok lağımcı lağım açsın.”

²¹⁴⁸ “Bunu ancak lağım yıkabilir. Böylece kale yüz parça olur.”

²¹⁴⁹ Serdarın emriyle birçok lağımcı azami gayretle lağım açtı.

²¹⁵⁰ Kalenin altını kazdılar. Ney gibi delik delik ettiler.

²¹⁵¹ **İkbal Sahibi Serdarın Halkulvâd'ı Yakup Yıkup Ħayr Üzere Geri Dönmesi Hakkındadır**

■ Serdâr...İtdügidür: -T.

Nağb-ı nağkâb-ıla dilâ ol sūr
Oldı gūyâ ki ḥāne-i zembūr²¹⁵²

Otuz altı maḥalde aña revân
Ḳodılar cāy-ı âteş-i sūzân²¹⁵³

1835 Zıkr olan yirleri ḳamu fi'l-ḥāl
İtdiler ṭop otuyla māl-â-māl²¹⁵⁴

²¹⁵² Ey gönül! Lağımçıların lağımıyla o kale eşek arısı kovanına döndü.

²¹⁵³ Otuz altı yerde (surların temeli) yanıcı ateş yeri açtılar.

²¹⁵⁴ Bahsi geçen bu yerleri tamamen top otuyla doldurdular.

Bunlara çün irişdi nâr iy cân
Temel-i sûrı çarğa itdi revân²¹⁵⁵

[NÜ 638b] Çünki bārûta irdi oddan eşer
Çal' ayı itdi cümle zîr ü zeber²¹⁵⁶

Çün yıkıldı kılâ' oldı ħarâb
Eyledi âteş anı tell-i türâb²¹⁵⁷

Başladı âşaf-ı cihân-peymâ
Tûnus aĥvâlin intizâma dilâ²¹⁵⁸

1840 Ĥazret-i âşaf u vezîr-i müşîr
Tûnus' uñ çal' asın idüp ta' mîr²¹⁵⁹

Feth olan çal' adan çıkan topdan
Sî vü şeş pâre top-ı ejder-ten²¹⁶⁰

Zîkr olan çal' ada koyup iy yâr
Gördi anuñ yarağını tekrâr²¹⁶¹

²¹⁵⁵ Ey sevgili! Bunlara ateş ulaştığında kalenin temelini göğe uçurdu.

■ otıyla: odıyla NÜ.

²¹⁵⁶ Çünkü baruta ateş dokununca kaleyi tamamen altüst etti.

■ çünkü: çün T.

■ otdan: oddan NÜ.

²¹⁵⁷ Kaleler yıkılıp harap edildiğinde ateş onları toprak yığını hâline getirdi.

²¹⁵⁸ Ey gönül! Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir Tunus işlerini düzenlemeye girişti.

²¹⁵⁹ Mareşal olan vezir hazretleri Tunus Kalesi'ni tamir etti.

²¹⁶⁰ Fethedilen kaleden (Halkulvâd veya Bastiyon) çıkarılmış olan otuz altı adet ejder bedenli top.

²¹⁶¹ Ey dost! Zikri geçen kaleye (Tunus Kalesi) yerleştirip (kale için gerekli) diğer teçhizatları da sağladı.

Ḥazret-i āṣaf-ı sitāre-ḥadem
Gördi sūruñ yarađını muḥkem²¹⁶²

Oldı her burcı hem-ser-i eflāk
Ehl-i sūr oldı ḥaṣmdan bī-bāk²¹⁶³

**Der-Muḥāfaẓa-i Memālik-i Tūnus be-‘Asākır-i Zāfer-
me’ nūs²¹⁶⁴**

1845 Ḳal‘ anun çünki sūrı oldı tamām
İtdiler ḥıfzı emrine iḳdām²¹⁶⁵

Eyledi āṣaf-ı sipihr-vaḳār
Ceyş-i İslām’ı cümleten iḥzār²¹⁶⁶

Didi bunlara ol zamān yek-ser
Kim ḳalursa bu sūrı ḥıfza eger²¹⁶⁷

Gözedüp bu ḥiṣarı bir müddet
Her kim eylerse ḥıfzına himmet²¹⁶⁸

²¹⁶² Yıldızların kendisine hizmetçi olduğu vezir hazretleri kale surlarının silah ihtiyaçlarını güzelce tamamladı.

²¹⁶³ (Tamirle) her kulesinin yüksekliği göğe ulaştı. Kale halkı düşmandan korkmaz oldu.

²¹⁶⁴ **Zafere Alışkın Olan Askerlerle Tunus Memleketlerinin Muhafazası**

■ Bu başlık T nüshasında “Ta‘yīn-kerden-i Ḥazret-i Serdār-ı Felek-iḳtidār ‘Asker-i Nusret-şī‘ār u Şecā‘at-dişār Berāy-ı Muḥāfaẓa-i Ḳal‘a-i Refī‘ül-bünyān ü Celilü’l-iḥḳām” şeklindedir.

²¹⁶⁵ Kalenin surları tamamlanınca buranın korunması işine giriştiler.

■ Çünki sūrı: sūrı çünki T.

²¹⁶⁶ Pek büyük şerefli vezir bütün İslam askerini topladı.

²¹⁶⁷ Bunlara dedi ki “Bu hisarı korumak üzere kim(ler) kalırsa”

²¹⁶⁸ “Kim(ler) bu kaleyi bir müddet koruyup gözetmeye çalışırsa”

Eyleyüp anlara teraqqî tamām
Cümlesine olur ri'āyet-i tām²¹⁶⁹

1850 Bunu işitdi cümle ceyš-i ğazā
Virmedi bu huşūşa kimse rızā²¹⁷⁰

[NÜ 639a] Bu söze rāzı olmadı yek-ser
Çapu halkı ile sipāhiler²¹⁷¹

Didiler hıdmeti tamām itdük
Fethi itmāma ihtimām itdük²¹⁷²

Biz tamām eyledük çü hıdmetümüz
Bunda yokdur qarāra kudretümüz²¹⁷³

Bize lāzım degül ri'āyet-i tām
Söz budur ve's-selām u ve'l-ikrām²¹⁷⁴

1855 Çün sipeh böyle virdi cümle cevāb
Hāzret-i āşaf itdi fikr-i şavāb²¹⁷⁵

Tîz emr itdi itdiler peydā
Bir münādiyle ide anda nidā²¹⁷⁶

²¹⁶⁹ “Onlara terakki verilip hepsine tam şekilde ihsan verilecektir.”

²¹⁷⁰ Bunu işiten gazilerden hiç kimse bu teklife razı olmadı.

²¹⁷¹ Kapıkulları ve sipahilerin hiçbiri bu söze razı olmadı.

²¹⁷² Dediler ki “Biz hizmetimizi tamamladık. Fethin gerçekleşmesine ihtimam gösterdik.”

²¹⁷³ “Biz hizmetimizi tamamladık. Burada kalmaya gücümüz yoktur.”

²¹⁷⁴ “Bize tam riayet lazım değildir. Son sözümüz budur.”

²¹⁷⁵ Asker böyle cevap verince vezir hazretleri güzel bir fikir geliştirdi.

²¹⁷⁶ Hemen bir tellal çağırıp orada ilan yaptırmaya azmetti.

■ münādiyle: münādige T.

Çün münādīyi itdiler iḥzār
Aña emr itdi ḥazret-i serdār²¹⁷⁷

Emr-i düstür-ıla çıkardı hemîn
Didi-kim iy ğuzāt-ı ceyş-i ğüzîn²¹⁷⁸

İhtiyār-ıla ḥıfz için her kim
Üç yıla dek olursa bunda muḳīm²¹⁷⁹

1860 Ḥıfz idüp bu diyārı ol ‘ asker
Ḥıdmet-i lāzımın edā ideler²¹⁸⁰

Ger ḳuloĝlı olur ise anlar
Onar aḳça ile ḳapuya giçer²¹⁸¹

Ger gönüllü olursa ol iy yār
Altı biñ virilür aña tīmār²¹⁸²

Daḫı anlara bunda ḳalduḳça
Bu vilāyetde sâkin olduḳça²¹⁸³

Nafaḳa günde dörder aḳça dilâ
İtdi tekrīm ekremü’l-vüzerâ²¹⁸⁴

²¹⁷⁷ Tellal gelince serdar hazretleri ona emretti.

²¹⁷⁸ Vezirin emriyle tellal şöyle seslendi: “Ey seçkin gaziler!”

²¹⁷⁹ “Kimler kendi isteĝiyle burayı korumak üzere burada üç yıl kalırsa.”

²¹⁸⁰ “Bu memleketi koruyup gözetir ve gerekli hizmeti yerine getirirlerse”

²¹⁸¹ “(Bunun karşılığında), eĝer kuloĝlı ise on aḳçeyle kapıkulları sınıfına geçecektir.”

■ Kapıkulu ocaĝına geçmekten söz edilmektedir.

²¹⁸² “Ey dost! Eĝer gönüllü olur(lar)sa on(lar)a tımar olarak altı bin verilecektir.”

²¹⁸³ “Ayrıca onlara bu memlekette kaldıḳça”

²¹⁸⁴ Ey gönül! Günde dörder aḳçe nafaka verilecektir.” Vezirlerin en cömerdi olan (vezir, onları böyle) onurlandırdı.

1865 Bunu işitdügi gibi iy cān
İsteyen dirlik oldu rāzı hemān²¹⁸⁵

[NÜ 639b] Ceyşden dirlik isteyenler heb
İtdiler anda ıalmağı maılab²¹⁸⁶

Anda ıalanı itdiler ta' yīn
Biñ nefer merd-i kār u ceyş-i güzīn²¹⁸⁷

İtdi hem anda āşaf-ı hoş-rā
Mīr-i mīrān Hāydar'ı paşa²¹⁸⁸

Ol diyāruñ umūrını yek-bār
Aña tefvīz eyledi serdār²¹⁸⁹

1870 Eyledi dağı niçe nuş-ıla pend
Tā ola anuñ-ıla devlet-mend²¹⁹⁰

Aña ' adli vaşıyyet itdi tamām
Didi ' adl-iledür cihānda niżām²¹⁹¹

■ tekrīm: ta' yīn T.

²¹⁸⁵ Ey sevgili! Bunu işitenler arasından dirlik isteyenler hemen (kalmaya) razı oldu.

²¹⁸⁶ Askerlerden dirlik isteyenler orada kalmaya talip oldu.

²¹⁸⁷ Orada kalmak üzere her biri işinin ehli ve seçkin olan bin asker tayin etti.

■ ıalanı: ıalmağı T.

²¹⁸⁸ Güzel huylu serdar beylerbeyi (olan) Hāydar'ı oraya paşa olarak tayin etti.

²¹⁸⁹ Serdar o memleketin işlerini ona bıraktı.

²¹⁹⁰ Ona daha birçok nasihat verdi ki bu nasihatlerle saadete erişsin.

■ nuş-ıla: naşıhatle T.

²¹⁹¹ Ona özellikle adaleti tavsiye etti ve "Dünyanın düzeni adaletle kâim olur." dedi.

Çünkü hâkim ola cefâ-güster
Zâhir olur o yirde şūr-ıla şer²¹⁹²

‘ Adl iderse vilâyete vâlî
Muntazam olur ehlinüñ hâli²¹⁹³

Diler-iseñ eger nizâm-ı tamâm
Bir vilâyetde ‘ adle eyle kıyâm²¹⁹⁴

Kemâ kıle’llâhü Tebareke ve Te‘âlâ *İnna’llâhe lâ
yuğayyirü mâ bi-enfûsihim*²¹⁹⁵

**Der-Tedbîr-i Mürâca‘at-ı Leşker-i Muzaffer be-Ṭonanma-
i Hümâyûn-ı Hızır-rehber**²¹⁹⁶

1875 Hağ te‘âlâ ki mülke hâkimdür
Kulnuñ niyyetine ‘âlimdür²¹⁹⁷

Niyyeti hayr ise müyesser ider
Şerr ise aña şer muğadder ider²¹⁹⁸

²¹⁹² "Çünkü (bir yerde) zulüm yayılırsa, orada kargaşa ve kötülük zuhur eder."

²¹⁹³ "Eğer vali o vilayete adaletle muamele ederse, oranın halkı düzen ve dirlik içinde olur."

²¹⁹⁴ "Eğer bir vilayette tam bir düzen olsun istiyorsan (orada) adaleti kâim et."

²¹⁹⁵ Mübarek ve yüce Allah'ın buyurduğu üzere "Şüphesiz ki, Allah onların durumunu değiştirmez."

■ Ayetin tam hâli *İnna’llâhe lâ yuğayyiru mâ bi-kavmin hattâ yuğayyirü mâ bi-enfûsihim* şeklinde olup meali ise "Şüphesiz ki, bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez." (Ra'd13/11).

■ Kemâ...bi-enfûsihim: -NÜ.

²¹⁹⁶ **Galip Ordunun Hz. Hızır'ın Rehberlik Ettiği Donanma-yı Hümâyûn'a Yöneliş Hazırlığı**

■ Der-Tedbîr...Hızır-rehber: -T.

²¹⁹⁷ Kâinata hâkim olan Allah kulunun niyetinden haberdardır.

²¹⁹⁸ Niyeti hayır ise (ona onu) kolaylaştırır. Niyeti kötülük ise ona onu takdir eder.

Ne ise kullarında isti'c dād
Feyz ider aña göre Rabb-i 'ibād²¹⁹⁹

Ne-kim ister zebân-ı dil fi'l-ḫāl
Virür anı o vāhibü'l-āmāl²²⁰⁰

Ḥayr u şer her ne itse bende recā
Aña maqşūdını ider i'c t̄ā²²⁰¹

[NÜ 640a/T 200a]

1880 Ḥayrı virür rızāsı-y-ıla Ḥudā
Ḥalk ider şerri de be-ğayr-ı rızā²²⁰²

Biri oldu bunuñ rızāya qarīn
Biri oldu ḫilāfına ta'c yīn²²⁰³

'Āqıl olan rızāyı terk itmez
Rāzı olmaduğı yola gitmez²²⁰⁴

Kendüyi maẓhar-ı cefā itmez
Her ne eylerse bī-rızā itmez²²⁰⁵

Her 'amelden rızā-yı Ḥaḫ ber-ter
Bu şevāb oldu cümleden ekber²²⁰⁶

²¹⁹⁹ Kullarının yönelişi her neyse kulların Rabbi (onları) ona istekli eder.

²²⁰⁰ Gönül dili neyi isterse o arzu edilenleri veren (Allah) hemen onu verir.

²²⁰¹ Kul hayır veya kötülük olarak her ne isterse (Allah) ona istediğini verir.

²²⁰² Allah hayrı isteyerek verirken şerri isteksiz olarak takdir eder.

²²⁰³ İki rızasına yakın olmuş iken diğeri aksi yönde şekillenir.

²²⁰⁴ Akıllı kişi onun rızasını terk etmez. Onun istemediği yola gitmez.

²²⁰⁵ Kendisini zararlı olana sevk etmez. Rıza bulunmayan işi yapmaz.

²²⁰⁶ Allah'ın rızası her amelin üstündedir. Bu sevap her sevaptan büyüktür.

1885 Var iken sende nola kudret i yār
Şakın itme hilāfını zinhār²²⁰⁷

Cevrdür menba^c -ı şürūr u fesād
Başı her şerrüñ oldı zulm-i ^c ibād²²⁰⁸

Zulm ü cevr ile eyleme zinhār
Kendüñi müsteħaqq-ı dār-ı bevār²²⁰⁹

Kaşdı dād olsa hākimüñ cānā
Her işinde olur mu^c ĩni Ĥudā²²¹⁰

Dāda kaşd ile hayra ol vāşıl
^c Adl u dād ile sa^c y idüp hāşıl²²¹¹

1890 Dīn ü dünyā bulur bunuñla niżām
Oldı ^c adl-ile kār-ı hayr encām²²¹²

Zulm zulmāt-ı rüz-ı maşşerdür
Zālim olan sefih ü ebterdür²²¹³

Ġam-ı ^c uqbā yiyen kimesne dilā
Eylemez dehr içinde zulm ü cefā²²¹⁴

²²⁰⁷ Ey dost! Sende güç olsa ne çıkar? Sakın, asla (Allah'ın rızasına) muhalefet etme!

²²⁰⁸ Kötülük ve fitnelerin kaynağı zulümdür. Her zulmün başı kullara zulüm yapmaktır.

²²⁰⁹ Asla zulmedip de kendini cehenneme layık etme.

²²¹⁰ Ey sevgili! Bir idarecinin amacı adalet olursa Allah her işinde onun destekçisi olur.

²²¹¹ Adaleti amaçlayıp hayra ulaş. Adalet ve insafla çalışıp kazan.

²²¹² Din ve dünya bununla düzen bulur. Neticesi hayırlı olan işler adaletle oldu.

²²¹³ Zulüm, maşşer gününün karanlığıdır. Zalim olan, adi ve soysuzdur.

²²¹⁴ Ey gönül! Âhireti kendine dert edinen dünyada zulüm ve cefa etmez.

Zulm iden kendüye cefâ eyler
Olur anuñ maqarrı nâr-ı saqar²²¹⁵

İsteyen ' âkıbetde zevk ü sürür
Dād ile dehri eylesün ma' mūr²²¹⁶

[NÜ 640b]

1895 ' Ayn-ı şefkatle kıl cihāna nazar
Ebedi ' izzet ister-iseñ eger²²¹⁷

Eyledi çün bu vech-ile iy yār
Niçe pend aña hazret-i serdār²²¹⁸

Çün işitdi bu pendini anuñ
Gönli hoş oldu mîr-i mîranuñ²²¹⁹

Āşafun itdi sözleri te 'şîr
Bu naşihatle oldu pend-pezir²²²⁰

Bunlaruñ çünki kârı oldu tamām
Hazret-i āşaf-ı hüceste-be-nām²²²¹

1900 Māl-ı mîriyi zabıt için fi'l-ḥāl
Birini itdi nâzıru'l-emvāl²²²²

²²¹⁵ Zulmeden kendine eziyet eder. Onun meskeni cehennem ateşidir.

²²¹⁶ Neticesinde zevk ve huzur isteyen dünyayı adaletle imar etsin.

²²¹⁷ Eğer sonsuz bir şeref istiyorsan dünyaya şefkat nazarıyla bak.

²²¹⁸ Ey dost! Serdar hazretleri ona bu şekilde birçok nasihat etti.

²²¹⁹ Serdarın nasihatlerini dinleyen beylerbeyinin gönlü ferahladı.

²²²⁰ Vezirin sözleri ona tesir etti. Bu nasihatle nasihat kabullenir oldu.

²²²¹ İyi şöhrete sahip vezir hazretleri bunların işi tamamlanınca

■ hüceste-benām: hüceste-ebnām T.

²²²² Devlet mallarına nâzır olması için de birini defterdar olarak vazifelendirdi.

Māl-ı sulṭānı tā idüp taḥṣīl
Vire ʿ asker mevācibin taʿ cīl²²²³

Memleket ḥālī çünki buldı nizām
ʿ Askerüñ ḥıfzı emri oldı tamām²²²⁴

Beglere didi ḥazret-i serdār
Göç yarağını itdiler iḥzār²²²⁵

Her biri gördi göç mühimmātın
Cümle esbābı-y-ıla ālātın²²²⁶

1905 Ceyş çıkmağa rüy-i deryāya
Raḥtını çekdiler qadırgaya²²²⁷

Seyr-i deryāya eyleyüp taşmīm
Girdi keştiye ceyş-i dīn-i qavīm²²²⁸

Ḥāzır olup qadırgalar yek-ser
İçine girdi ceyş-i nuşret-eşer²²²⁹

Muntazır oldılar ki ʿ azm ideler
Rüzgār-ıla maqşada gideler²²³⁰

[NÜ 641a]

²²²³ Bu kişi devlete ait malları toplayıp askerin mevaciclerini hızlıca teslim edecektir.

²²²⁴ Memleketin hāli ve askerin de orayı korumasına dair iş düzene konu.

■ ʿ Askerüñ: ʿ Askerü T.

²²²⁵ Serdar hazretleri beylerine göç için teçhizatlarını hazırlamalarını söyledi.

²²²⁶ Hepsı göç için mühimmatlarını, teçhizat ve erzak gibi bütün hazırlıklarını yaptı.

²²²⁷ Askerler denize açılmak için (hazırladıkları) yol malzemesini qadırgalarına çekti.

²²²⁸ Milletın din askeri denize açılmaya azmetti.

²²²⁹ Bütün qadırgalar hazır edilip içlerine daima zafer kazanan askerler girdi.

²²³⁰ Rüzgār çıktığında hareket etmek üzere beklediler.

Der-Bâz-keşten-i 'Asâkir-i Manşûre vü Tahrib-nümûden-i Etrâf-ı Malta²²³¹

Bir seher kim bu çarh-ı nîlî-reng
Mağşada 'azm eyledi âheng²²³²

1910 Yelkenüñ açdı keştî-i hâver
İtmege seyr-i kûlzüm-i aḡzar²²³³

Olmağa târumâr ceş-i Habeş
Baḡr-i eflâke sürdi fülki güneş²²³⁴

Çün zuhûr itdi âfitâb-ı cihân
Dîdeden cünd-i zulmet oldu nihân²²³⁵

Ḥazret-i âşaf-ı felek-te 'şîr
Ḳapudân-ıla eyleyüp tedbîr²²³⁶

Didiler çünki fetḡ oldu tamâm
Gemi cengine idelüm iḡdâm²²³⁷

²²³¹ **Zafer Ordusunun Çıkışı ve Malta'nın Etrafının Tahrip Edilmesi**

■ Bu başlık T nüshasında “‘Avdet-kerden-i Ṭonanma-yı Hümâyün ez-Ḥalku'l-vâd be-Fermân-ı Ḥazret-i Düstür-ı Zafer-nümûn u Ḥuceste-zâd” şeklindedir.

²²³² Bir şafak vaktinde bu lacivert gök, hedefine azmetti.

■ 'azm: 'azme T.

²²³³ Güneş gemisi yeşil denize yelken açtı.

²²³⁴ Güneş, Habeş (Habeşistanlı, koyu esmer kişi) ordusu (karanlık ordusu) darmadağın olsun diye gök denizine gemi sürdü.

■ târumâr: tāmār T.

²²³⁵ Kâinatın güneşi ortaya çıkınca karanlık ordusu gözden kayboldu.

²²³⁶ Felek (talih) gibi (geniş) tesir sahibi vezir hazretleri kaptanıderya ile plan yaptı.

²²³⁷ Dediler ki “Fetih tamam oldu. Gemi savaşına girişelim.

1915 Luṭf-ı Hâḡ ger olursa bize delîl
İdelüm yine bu ġazâyı celîl²²³⁸

‘Avn-i Bârî olursa ger yârî
Şıyalum baħr içinde küffârî²²³⁹

Arayup her tarafda a‘ dâyı
Eyleyüp geşt rüy-i deryâyı²²⁴⁰

Düşmen-i dîni bî-ġarâr idelüm
Ceş-i küffârî târumâr idelüm²²⁴¹

Ger olursa ‘inâyet-i Yezdân
Mülk-i küffârî idelüm tâlân²²⁴²

1920 Çün bu niyyetle ‘asker-i cerrâr
İtdiler keştî içre cây u ġarâr²²⁴³

Rüy-i deryâda olmaġa seyyâħ
Lengerini ġopardı her mellâħ²²⁴⁴

Lücce-i baħre ‘azm idüp yek-ser
Bâd-bân açdı cümle keştîler²²⁴⁵

²²³⁸ “Allah’ın lütfü bize rehber olursa bu gazayı yine yüceltelim.”

²²³⁹ “Eġer Yaradan’ın yardımı bize dost olursa kâfirleri denizde kıralım.”

²²⁴⁰ “Denizde dolaşıp her tarafta düşmanı arayalım.”

■ eyleyüp: idelüm T.

²²⁴¹ “Din düşmanlarını bir yerde tutunamaz edelim. Kâfir ordusunu darmadaġın edelim.”

²²⁴² “Allah’ın lütfü olursa kâfirlerin memleketini yağmalayalım.”

²²⁴³ Gemilerdeki donanımlı askerler bu niyetle hazır hâlde bekledi.

²²⁴⁴ Denizde seyretmek üzere her kaptan demir aldı.

■ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır.

²²⁴⁵ Bütün gemiler yelken açıp engin denize doğru hareket etti.

[NÜ641b] İtmege kıahr-ı zümre-i küffâr
Çıkıldı deryāya ʿ asker-i cerrār²²⁴⁶

İtmege düşmen-ile ceng ü cidāl
ʿ Azm-i baħr itdi cümle seyl-miṣāl²²⁴⁷

1925 Bu kıadar keştî ile ceyš-i zafer
Araryup dîn düşmeni yek-ser²²⁴⁸

Ƙaşd-ı şayd-ı ʿ adū için iy cān
Rûy-i deryāda oldılar pûyān²²⁴⁹

Bir zamān baħr içinde gitdiler
Malta'nun adasına yitdiler²²⁵⁰

Oldı çün ceyš ol cezîre maķām
Ĥazret-i āşaf-ı sa ʿ ādet-kām²²⁵¹

Cünd-i a ʿ dāya olmağın me ʿvā
Ceyš emr itdi itdiler yağmā²²⁵²

1930 Ƙal ʿ adan ğayrı kıalmadı iy yār
Ƙavm-i şeytāna bir maħall-i kıarār²²⁵³

²²⁴⁶ Donanımlı ordu kâfirler topluluğunu mahvetmek için denize açıldı.

²²⁴⁷ Düşmanla savaşmak için hep birlikte sel gibi denize yöneldiler.

²²⁴⁸ Zafer ordusu bu kadar gemiyle din düşmanlarını aradı.

²²⁴⁹ Ey sevgili! Düşmanı avlamak amacıyla denizde ilerlediler.

²²⁵⁰ Bir müddet denizde seyrettikten sonra Malta Adası'na vardılar.

²²⁵¹ O ada askerler için menzil oldu. Saadete ulaşmış vezir hazretleri

²²⁵² (O ada) düşman askerlerinin yurdu olduğu için emir verip askere orayı yağmalattı.

²²⁵³ Ey dost! Şeytan kavmine kaleden başka tutunacak bir yer kalmadı.

[T 200b] Yıkılup ol cezîre ser-tâ-ser
 Qalmanı ehl-i küfre cāy u maqar²²⁵⁴

Kāfirüñ mālın eyleyüp tārāc
 Qavm-i şüm oldı bir pula muhtāc²²⁵⁵

Hamdülil/āh ki ceş-i yümn ü zafer
 Yiñi başdan ğanîmet eylediler²²⁵⁶

Çün bu adayı urdı ‘ asker-i dîn
 Āşaf-ı pādişāh-ı rüy-i zemîn²²⁵⁷

1935 Çağırup hazret-i kapudānı
 Dağı yanınca niçe mīrānı²²⁵⁸

Eyleyüp bunlaruñla hoş tebdīr
 Didi-kim iy gürüh-ı düşmen-gīr²²⁵⁹

Çünki biz bu cezîrenüñ iy cān
 Māl u emlākin eyleyüp tālān²²⁶⁰

[NÜ 642a] Qal‘ asın dağı fethe sa‘ y idelüm
 Şoñra maqşūda ‘ azm idüp gidelüm²²⁶¹

²²⁵⁴ O ada baştanbaşa yıkıldı ve kâfirlere kalacak bir yer kalmadı.

²²⁵⁵ Kâfirlerin mallarını yağmaladılar. Uğursuz kavim bir pula muhtaç oldu.

■ bir: -T.

²²⁵⁶ Allah’ a şükrolsun ki uğur ve zafer ordusu tekrar ganimet kazandı.

²²⁵⁷ Din askeri bu düşmanı vurduktan sonra yeryüzü sultanının veziri

■ urdı: vurdı T.

²²⁵⁸ Kaptanıderya hazretlerini ve diğeri birçok beyleri çağırıldı.

²²⁵⁹ Bunlarla güzel bir plan yaptı. Dedi ki “Ey düşman zapt eden topluluk!”

²²⁶⁰ “Ey sevgili! Bu adanın mal ve mülklerini yağmalayalım.”

²²⁶¹ “Kalelerini de fethetmeye çalışalım. Daha sonra hedeflediğimiz yere gidelim.”

Ceyş-i a' dāya intiķām idelüm
Kāfirûñ kārını tamām idelüm²²⁶²

1940 Gūş idüp āşafun sözin ķapudān
Didi-kim iy güzīn-i hāķ-ı cihān²²⁶³

Cümle saña muṭī' -i fermāndur
Kemterin işigūñde der-bāndur²²⁶⁴

Gerçi mümkin-durur idüp iķdām
İdeyüz fetḥ-i sūra sa' y-i tamām²²⁶⁵

Bir niçe günde anı fetḥ ideyüz
Şoñra kendü hevāmuza gideyüz²²⁶⁶

Lik var bunda bir ' azīm hāṭar
Geldi kış ķalmadı zamān-ı sefer²²⁶⁷

1945 Ƙorķaruz yolda kış başup iy cān
Kendü ṭonanmamıza ire ziyān²²⁶⁸

Ƙal' a fetḥi degül bize lāzım
Gemiler hıfzı līk emr-i mühim²²⁶⁹

²²⁶² “Düşman ordusundan intikam alalım. Kâfirin işini bitirelim.”

²²⁶³ Kaptanıderya, vezirin sözünü dinledikten sonra dedi ki “Ey dünya halkının seçkini!”

²²⁶⁴ “Herkes emirlerine uymaktadır. Bu kulun, kapındaki kapıcıdır.”

²²⁶⁵ “Gerçi kalenin fethine çalışmamız mümkündür.”

²²⁶⁶ “Onu nice günde fethedip sonra (oradan) istediğimize (hedefimize) gideriz.”

²²⁶⁷ “Ancak bunda büyük bir tehlike var. Kış geldiği için sefer zamanı bitti.”

■ ķalmadı: -NÜ.

²²⁶⁸ “Ey sevgili! Korkarız ki yolda kış bastırıp donanmamıza zarar verir.”

²²⁶⁹ “Kaleyi fethetmek bizim için gerekli değildir. Ancak gemilerin muhafazası ehemmiyetli bir iştir.”

Böyle diyince āşafa kapudān
O fik(i)rden ferāğat itdi hemān²²⁷⁰

Terk idüp Ʒal‘a dögmegi serdār
İki gün daħı itdi anda Ʒarār²²⁷¹

Bu iki gün içinde hep rü‘esā
Hāzır itdi gemilerin cem‘ā²²⁷²

1950 Eksigin her biri idüp itmām
İtdiler ‘azm-i rezme cümle Ʒıyām²²⁷³

**Der-İrsāl-i Feth-nāme bā-Keyvān Kethüdā Muştafā Beg
be-Āsitān-ı ‘Aliyye²²⁷⁴**

Bir seħer kim bu gerdiş-i devvār
İtdi cümle cihāna şevƷ izhār²²⁷⁵

²²⁷⁰ Kaptan vezire böyle söyleyince vezir o fikirden vazgeçti.

²²⁷¹ Serdar kale dövmekten vazgeçip orada iki gün daha kalır.

²²⁷² Reisler bu iki gün içinde bütün gemilerini hazırladı.

■ Bu: Bir NÜ.

²²⁷³ Eksiklerinin hepsini tamamladıktan sonra hep birlikte savaşa azmettiler.

²²⁷⁴ **Keyvan Kethüda Mustafa Bey’le Yüce Eşiğē (Sultana) Fetihname Gönderilmesi**

■ Başlıkta Keyvān Kethüdā Mustafa Bey adlı bir tek kişiden bahsedilirken metinde ise Keyvān Kethüdā ve Mustafa Bey olarak iki ayrı kişiden söz edilmektedir. Nitekim T nüshasından aktarılan başlıkta da Kethüdā Keyvan Bey ve Mustafa Ağa şeklinde iki ayrı isimden bahsedilmiş olması NÜ nüshasındaki bu başlıkta eksiklik olduğunu kanıtlar.

■ Bu başlık T nüshasında “Firistāden-i Hāzret-i Serdār-ı Ğazanfer-fer Hāber-i Beşāret-i Feth ü Zafer-rā be-Kethüdā-yı Ğod Keyvān Beg ü Muştafā Ağa ber-Sa‘ādet-medār u İsti‘āne-i...perver” şeklindedir.

²²⁷⁵ Bu dönen felek (sema) bir şafak vaktinde bütün dünyayı şevke getirdi.

[NÜ642b] Hüsrev-i çarha gönderüp çü peyâm
 Kışşa-i fetih eyleyüp i' lâm²²⁷⁶

Kâtib-i çarhı eyleyüp ihzâr
 Müşterî aña didi-kim yürü var²²⁷⁷

Ele al hâme-i zafer-encâm
 Ser-güzeşt-i fütûhı it erķâm²²⁷⁸

1955 Ya' n'kim âşaf-ı cihân-peymâ
 Bir nüvisende hâzır itdi dilâ²²⁷⁹

Haber-i fetih itmege inhâ
 Didi bir nâme eyle tiz inşâ²²⁸⁰

Nâme kim tercümân-ı hikmet ola
 Fetih her fıkrası ' alâmet ola²²⁸¹

Ola i' lâ-yı dîne lafzı delîl
 Dâr-ı İslâm'a satrı ola sebîl²²⁸²

Nazm u neşrinden ola sırr-ı ' ulûm
 Cümle erbâb-ı hikmete mefhûm²²⁸³

²²⁷⁶ Gökteki hükümdara (güneş) haber gönderip fetih hikâyesini (haberini) duyurdu.

■ gönderüp çü peyâm: gönderüp peygâm T.

²²⁷⁷ Jüpiter, feleğin kâtibini çağırıp ona dedi ki "Git!"

²²⁷⁸ "Zafer neticesini ihtiva eden mektubu eline al! Fetih hikâyesini yaz!"

²²⁷⁹ Yani dünyayı dolaşmış (bilen) vezir bir kâtip tuttu.

²²⁸⁰ (Ona) dedi ki "Fetih haberini bildirmek için hemen bir mektup yaz!"

²²⁸¹ "Öyle bir mektup olsun ki hikmetli anlama sahip olsun. Her kısmı fethi bir işaret versin."

²²⁸² "Sözleri dinin yüceltilmesine kanıt olsun. Satırları İslam ülkelerine yol olsun"

²²⁸³ Şiir ve (süslü) düz yazında ilimlerin sırları olsun. Tüm hikmet ehilleri için anlamlı olsun.

1960 Eyle bir hāme-i bedī^c -raḡam
Ki beyānında ola ^c aḡl ebkem²²⁸⁴

Emr-i düstūr-ıla debīr iy cān
Yazdı bir nāme-i ḡarīb hemān²²⁸⁵

Hāme kim kendü baḡr idi ḡüyā
Mevc idi saḡr-ı bī-nihāye añā²²⁸⁶

Her kelām anda dürr-i ḡikmet idi
Fıḡrası gevher-i sa^c ādet idi²²⁸⁷

Anda her naḡm-ı pāk u ṡi^c r-i ḡüzīn
^c İḡd-ı pervīn idi felekde hemīn²²⁸⁸

1965 Lafḡ u ma^c nā-yı nāziki anuñ
Çeşmesi idi āb-ı ḡayvānuñ²²⁸⁹

Tercümān idi niçe aḡbāra
Sırrını keşf iderdi aḡrāra²²⁹⁰

[NÜ 643a] Niçe yüzden zebān-şinās idi ol
Añlar-idi kelāmın ehl-i ^c uḡūl²²⁹¹

²²⁸⁴ Belagatlı bir mektup yaz ki sanatıyla akıl tutulsun.

²²⁸⁵ Ey sevgili! Kâtip, vezirin emriyle hemen özgün bir mektup yazdı.

²²⁸⁶ Kalem deniz, nihayetsiz satırları da onun dalgaları gibiydi.

²²⁸⁷ Ondaki her söz hikmet incisi (gibi) idi. Hikâyesi bahtiyarlık cevheri (gibi) idi.

²²⁸⁸ Ondaki her temiz ve seçkin şiir, gökteki Ülker (gibi) idi.

²²⁸⁹ Onun sözü ve ince anlam(lar)ı hayat suyunun çeşmesi (gibi) idi.

²²⁹⁰ Birçok haberin aktarılmasına vasıta idi. Sırrını hür olanlara açıklardı.

■ aḡbār: ḡabbār NÜ.

²²⁹¹ Yüzlerce dil bilirdi. Sözüünü akıllılar anlardı.

Kim ki bilse anuñ dilin iy cān
Bî-zebān fehm iderdi rāz-ı nihān²²⁹²

Hîç açılmazdı merd-i nā-dāna
Sırrını keşf iderdi yārāna²²⁹³

1970 Olmuş-iken derūnı naķş u nigār
Hāl-ile söyleşürdi şūfî-var²²⁹⁴

Sū-be-sū seyr iderdi dünyāyı
Gāh ider geşt deşt ü şahrāyı²²⁹⁵

Hem-zebān idi ehl-i hikmet-ile
Her zamān yār idi seyāhat-ile²²⁹⁶

Yazdı bir nāme-i huçeste-peyām
Çün bu vech-ile ol debîr-i kirām²²⁹⁷

Müjde-i fetih hāme içre hemān
İtdi tafşil ol debîr-i güzîn²²⁹⁸

1975 Çünkü yazıldı nāme oldu tamām
Hāzret-i āşaf-ı zevi'l-ikrām²²⁹⁹

²²⁹² Ey sevgili! Kim onun dilini bilse (o zaman) dilsiz (de olsa) gizli sırrı(nı) anlardı.

²²⁹³ Sırrını sadece dostlara açar, cahillere açılmazdı.

²²⁹⁴ İçi nakış ve güzel tasvirlerle süslü iken tasavvuf ehli kimseler gibi hāl (dili) ile söyleşirdi.

²²⁹⁵ Dünyayı her taraftan seyrederdi. Bazen ovaları dolaşırdı.

²²⁹⁶ Hikmet sahibi kimseler ile aynı dili konuşurdu. Seyahatin daimî dostu idi.

²²⁹⁷ O ihsan sahibi kâtip bu şekilde hayırlı haber veren bir mektup yazdı.

²²⁹⁸ O seçkin kâtip mektupta fetih müjdesini detaylıca anlattı.

²²⁹⁹ Mektup yazılıp tamamlanınca ihsan sahibi vezir hazretleri

Ḥatm-ile eyledi anı maḥtūm
Ki_ola mefhūm-ı nāme nā-ma^ç lūm²³⁰⁰

Tīz emr itdi ḥāzır oldu revān
Bir müdebbir müşīr-i rāst-zebān²³⁰¹

Ḥadd-i zātında merd-i kāmīl idi
Dūr-bīn idi ḥaylī^ç āqıl idi²³⁰²

Himmeti her ne kāra ki ide hem
Bitürürdi anı be-vech-i etem²³⁰³

1980 Nīk ü bed-dīde kār-gerde idi
Reh-revān idi sāl-ḥurde idi²³⁰⁴

Ġam u şādī-i ^ç ālemi görmüş
Merkebin menziline irgürmüş²³⁰⁵

[NÜ643b] Germ ü serdin görüp bu devrānuñ
Kār-dānıydı ehl-i dīvānuñ²³⁰⁶

²³⁰⁰ Mektubun muhtevası gizli kalsın diye onu mühürledi.

²³⁰¹ Hemen emir verince tedbirli, yüksek rütbeli ve doğru sözlü bir asker hazır oldu.

²³⁰² O tam bir mert, ileri görüşlü ve çok akıllı bir kimseydi.

■ ḥadd-i zātında: kār-dānende T.

²³⁰³ Her ne işe girişse onu tam bir surette hallederdi.

²³⁰⁴ İyi ve kötüyü (nice zorluklar) görmüş, iş yapmış, yolculuklar etmiş yaşlı bir kimse idi.

²³⁰⁵ Dünyanın kederini de sevincini de görmüş. Bineğin (geminin) son menziline ulaşmış (kimse idi).

²³⁰⁶ Bu zamanın sıcağını ve soğuğunu görmüştü. Divan katılımcıları içinde iş bilir bir kimse idi.

[T 201a] Kethüdâ-yı vezîr-i ekrem idi
Cümle huddâmdan muqaddem idi²³⁰⁷

Nâmı Keyvân u rütbesi Keyvân
Râz-dâr-ı vezîr-i şâh-ı cihân²³⁰⁸

1985 Hiç yoğ-ıdı bir vilâyet ü büm
Ki_aña olmaya cümleten ma^c lüm²³⁰⁹

Buña bir kimse dağı itdi qarîn
Hâzret-i âşaf-ı felek-temkîn²³¹⁰

Muştafa Beg idi anuñ nâmı
Hıdmet-i şehle giçmiş eyyâmı²³¹¹

Haylî ferzâne idi kârında
Mişli yoğ-ıdı kâr-zârında²³¹²

Pây-kübıydı cümle baır-ile ber
Aña yeksân idi seferle hazar²³¹³

²³⁰⁷ İhsan sahibi vezirin kethüdası (yardımcısı) idi. Diğer bütün memurlardan daha önde idi.

²³⁰⁸ İsmi Keyvan (idi). Rütbesi de Satürn gezegeni (gibi) yüksekteydi). Dünya sultanının vezirinin sırlarına vakıf (idi).

²³⁰⁹ Onun haberinin olmadığı bir memleket veya baykuş yoktu.

■ Ki_aña olmaya: Ki_olmayaña T.

²³¹⁰ Gökyüzü gibi (geniş) tedbir sahibi vezir hazretleri Keyvan'ın yanına da bir arkadaş verdi.

²³¹¹ Namı Mustafa Bey idi. Ömrü sultana hizmetle geçmişti.

²³¹² İşinde çok tecrübeli ve seçkin idi. Savaşta bir benzeri yoktu.

²³¹³ Bütün kara ve denizlere ayak basmış idi. Onun için sefer veya barış (yerleşik hâlde olmak) eşitti.

1990 ‘İlmi var idi her memâlikden
Aña yol bulmaz idi bir düşmen²³¹⁴

‘Ālemi eylemişdi geşt ü güzer
Var idi her tarafdan anda haber²³¹⁵

Bu iki merd-i kâr-dâna revân
Hâzret-i âsaf eyleyüp fermân²³¹⁶

Didi bir keştî ihtiyâr eyleñ
Cümle âlâtını yarar eyleñ²³¹⁷

Çaçmada çovmada aña aşlâ
Olmaya bir nazîr ü bir hemtâ²³¹⁸

1995 Yürise ebr ü çursa küh-ı girân
Cengde ola ejdehâ-yı demân²³¹⁹

İçi ola yarağ-ı ceng-ile pür
Güyyâ ejdehâ-yı heft-serdür²³²⁰

[NÜ 644a] Bu şıfatlarla buldılar çü dilâ
Bir güzel keştîyi cihâñ-peymâ²³²¹

²³¹⁴ Her memleketten haberi vardı. Düşmanları ona ulaşamazdı.

²³¹⁵ Dünyayı dolaşmıştı. Onda her yerden haber vardı.

²³¹⁶ Vezir hazretleri bu iki iş bilir yiğide buyurdu:

²³¹⁷ Dedi ki “Bir gemi seçin ve bütün teçhizatını iyi şekilde ayarlayın.”

■ bir: -NÜ.

²³¹⁸ "Kaçmakta veya kovalamakta benzersiz olsun."

²³¹⁹ “Yürise bulut, dursa ağır bir dağ, savaşta ise saldırgan bir ejder olsun.”

²³²⁰ “İçi silahlarla dolu olsun. Adeta yedi başlı ejder gibi (olsun).”

²³²¹ Ey gönül! Böyle güzel vasıflara sahip dünyayı dolaşmış bir gemi buldular.

Ol gemiye girüp bular iy cān
Sûy-ı maşşûdı oldılar cüyān²³²²

Emr-i düstür-ı şāh-ıla Keyvān
Nāmeyi aldı oldı bahre revān²³²³

2000 Haber-i fethi itdi çün irsāl
Hāzret-i āşaf-ı huceste-ḥişāl²³²⁴

‘Azm idüp āşaf-ı felek-eyvān
Oldı keştīler-ile bahre revān²³²⁵

Rūy-i deryāyı tıtdı keştīler
Gülşen olmışdı rūy-i bahr meger²³²⁶

Rūy-i deryāda cünd-i ehl-i cihād
Eyleyüp düşmen-ile cengi murād²³²⁷

Sū-be-sū cüst ü cūya başladılar
Cünd-i küffārı ceyş-i nuşret-eşer²³²⁸

2005 Aradılar ‘adū-yı bed-kārı
İstediler neberd-i küffārı²³²⁹

²³²² Bunlar o gemiye binip hedeflerine doğru (İstanbul) hareket ettiler.

²³²³ Keyvan, sultanın vezirinin emriyle mektubu alıp denize açıldı.

²³²⁴ Hayırlı tabiata sahip olan vezir hazretleri fetih haberini gönderdi.

²³²⁵ Gökyüzü gibi (yüksek) köşk (veya divanhâne) sahibi vezir donanmayla birlikte denize açıldı.

²³²⁶ Gemiler deniz üzerinde toplandığında denizin üstü adeta gül bahçesine dönmüştü.

²³²⁷ Mücahit ordu denizde düşman donanmasıyla savaşmayı isteyerek

²³²⁸ Daima zafer kazanan ordu her tarafta kâfir ordusunu aramaya başladı.

²³²⁹ Kötü işli düşmanı aradılar. Kâfirlerle savaşmak istediler.

Her ʔarafda ʔ adū-yı dīni dilā
Cüst ü cū itdi ceyş-i ehl-i ğazā²³³⁰

Düşmen-i dīni itmege pā-māl
Aradılar ʔ adūyı bād-mişāl²³³¹

Kāfire intikām için ʔ asker
Her ʔaraf cünd-i ğaşmı yoğladılar²³³²

Rūy-i deryāyı ğaşm için iy yār
Ser-te-ser gezdi ʔ asker-i cerrār²³³³

2010 Düşmen-i dīn ü ğavm-i bed-kirdār
Eyleyüp cümleten ğarār-ı firār²³³⁴

Ķaçuban rūy-i baĦrden yek-bār
Her biri itdi ʔ azm-i sūy-ı kenār²³³⁵

[NÜ644b] Olmayup Ķudreti muĶābeleye
İtmeyüp cür ʔ eti muĶāteleye²³³⁶

Şeb-pere gibi ʔ asker-i şeytān
Ħavfdan oldu cümleten pinhān²³³⁷

²³³⁰ Ey gönül! Gaziler ordusu her tarafta din düşmanlarını aradı.

²³³¹ Din düşmanlarını ayaklar altında çiğnemek için düşmanı onları rüzgâr misali aradılar.

²³³² Kâfirlerden intikam almak için her tarafta düşman ordusunu kontrol ettiler.

²³³³ Ey dost! Donanımlı asker, düşmanı bulmak için denizi baştan başa dolaştı.

²³³⁴ Din düşmanı ve kötü gidişli kavim kaçmaya azmetti.

²³³⁵ Hepsi birden deniz meydanından kenarlara kaçıştı.

²³³⁶ Karşılaşıp savaşmaya güçleri ve cesaretleri yoktu.

²³³⁷ Şeytan ordusu korkudan yarasa gibi gizlendi.

Nûr-baḥş olduĝınca mihr-i cihân
Dîdeden ceyš-i zulmet oldu nihân²³³⁸

2015 Mâ-ḥaşal ceyš-i ehl-i küfr ü dâlâl
İtmege ĝâzîlerle ceng ü kıtâl²³³⁹

Tâb u tâḳat getürmeyüp aṣlâ
Gizlenüp cümle oldu nâ-peydâ²³⁴⁰

Ehl-i İslâm-ile neberde kıyâm
İtmeyüp kaçdı zümre-i bed-nâm²³⁴¹

Cin gibi dîdeden olup pinhân
Cümlesi ĝâyib oldılar iy cân²³⁴²

Âşafuñ tıĝı ḥavfı-y-ıla dilâ
Cümle küfr ehli oldu nâ-peydâ²³⁴³

2020 Şûrete gelmeyüp ' adū-yı deĝal
Düşmen-i dîne irdi za' f u ḫalel²³⁴⁴

Bîmden bî-ḳarâr olup iy cân
Her biri bir diyârı itdi mekân²³⁴⁵

²³³⁸ Kâinat güneşi ışık verdikçe karanlık ordusu gözden kayboldu.

²³³⁹ Neticede küfür ve sapkınlık ordusu gazilerle savaşmaya

²³⁴⁰ Asla güç yetiremediklerinden gizlenip gözden kayboldular.

²³⁴¹ Kötü şöhretli topluluk Müslümanlarla savaşmaya yeltenmeyip kaçtı.

²³⁴² Ey sevgili! Hepsî cin gibi gözden kayboldu.

²³⁴³ Ey gönül! Vezirin kılıcının korkusuyla bütün kâfirler ortadan kayboldu.

■ ehlî: ehl T.

²³⁴⁴ Hileci düşman ortaya çıkmadı. Din düşmanına acizlik ve noksanlık erişti

²³⁴⁵ Ey sevgili! Her biri korkudan kararsız kalıp farklı bir memlekete sığındı.

Qahr-ı düstür-ı pâdişâh-ı cihân
Ton Cüvân'ı kaçurdu ters-künân²³⁴⁶

Âşafun tîğ-ı tâb-nâkinden
Qan qaşanmışdı havf-ıla düşmen²³⁴⁷

Bîm-ile olmuş-ıdı zâr u melûl
Mülk-i Efrenc içinde İspanyol²³⁴⁸

2025 Tārūmār oldı cem' i a' dānuñ
İşleri bitdi ceş-i şeytānuñ²³⁴⁹

Geliyor diyü hazret-i serdâr
Rûy-i deryâda qalmadı küffâr²³⁵⁰

[NÜ 645a] Tâğılup gitdi zümre-i eşrâr
Tırmayup Ton Cüvân da itdi firâr²³⁵¹

Hâşılı âşaf-ı cihân-peymâ
Qoydı küffâr içine vâveylâ²³⁵²

Bîm ü havf-ıla haşm-ı bed-gevher
Her biri bir kenârı itdi maqâr²³⁵³

²³⁴⁶ Dünya sultanının vezirinin baskısı korkak Don Cüvân'ı kaçırıldı.

²³⁴⁷ Düşman, vezirin parlayan kılıcı korkusuyla kan işemişti.

²³⁴⁸ Avrupa topraklarındaki İspanyollar korkudan ağlamaklı ve kederli olmuştu.

²³⁴⁹ Düşmanların topluluğu dağıldı. Şeytan ordusunun işi bitti.

²³⁵⁰ Serdar hazretleri geliyor diye denizde kâfir kalmadı.

²³⁵¹ Fesatçılar topluluğu dağılıp gitti. Don Cüvân da durmayıp kaçtı.

²³⁵² Neticede dünyayı dolaşmış (bilen) vezir kâfirler arasına feryat ve kargaşa koydu.

²³⁵³ Kötü tabiatlı düşmanların her biri korku ve endişeyle bir kenara sığındı.

2030 Terk idüp rûy-i bahri havf-ıla heb
Eyledi her biri kenârı taleb²³⁵⁴

Gördiler hazret-i vezîr-i müşîr
Ya' nî düstür-ı şâh-ı ' âlem-gîr²³⁵⁵

Çangı haşm-ıla ki itdi ceng ü vegâ
Eyledi bî-vücûd u nâ-peydâ²³⁵⁶

Añladı bunı çünki haşm-ı liyâm
Cenge âşafı itmeyüp iqdâm²³⁵⁷

Her biri bir diyâra ' azm itdi
Havf-ıla başını alup gitdi²³⁵⁸

2035 Gördi âşaf ki yok ' adûdan eşer
Bildi-kim kaçdı haşm-ı bed-gevher²³⁵⁹

Döndürüp süy-ı Rûm'a cümle dümen
Kendüler dağı itdi ' azm-i vaţan²³⁶⁰

[T 201b] Cānib-i Rūm'a şaldı çün serdār
Rūz u şeb kaç' -ı rāh idüp yek-bār²³⁶¹

²³⁵⁴ Hepsî korkuyla denizden uzaklaşıp bir kenara varmak istedi.

²³⁵⁵ Gördüler (ki) dünyayı fetheden sultanın mareşal olan hazreti veziri

²³⁵⁶ Hangi düşmanla savaştıysa onu yok etti.

²³⁵⁷ Nunu anlayan alçak düşman vezirle savaşmaya kalkışmayıp

²³⁵⁸ Hepsî korkuyla başını alıp bir yere gitti.

²³⁵⁹ Vezir, düşmandan bir iz olmadığını görünce anladı ki kötü tabiatlı düşman kaçtı.

²³⁶⁰ Rotasını Anadolu (İstanbul) yönüne çevirip (donanmayla birlikte) vatana azmetti.

²³⁶¹ Serdar (donanmayı) Anadolu tarafına döndürüp tek seferde gece gündüz ilerledi.

‘Azm-i maqşad idüp çü gitdiler
Başşiler Adası’na yitdiler²³⁶²

Anda on bir gün itdiler ārām
Tā ki cem‘ ola ‘asker-i İslām²³⁶³

2040 Çünki cem‘ oldu keştāler iy yār
Oradan giçdi hāzret-i serdār²³⁶⁴

Bu kadar keştī ile ceyš-i zafer
Venedik Kōrfūzi’ne geldiler²³⁶⁵

[NÜ645b] Kōndılar ol adada cünd-i güzīn
Hāzret-i āşaf-ı felek-temkīn²³⁶⁶

Kaşđ kıldı ki varuban pinhān
Kōrfüz’ün sūrın ideler seyrān²³⁶⁷

Göre ol sūrı fethe var mı mecāl
Hāzret-i āşaf-ı huçeste-ħişāl²³⁶⁸

²³⁶² Hedeflerine doğru gidip Bahşiler Adası’na vardılar.

²³⁶³ İslam askerinin toplanması için (gerideki gemilerin de ulaşması için) orada on bir gün bekletiler.

²³⁶⁴ Ey dost! Gemiler toplanınca serdar oradan ayrıldı.

²³⁶⁵ Zafer ordusu bu kadar (çok) gemiyle Venedik Kōrfezi’ne ulaştı.

²³⁶⁶ Seçkin askerler o adada konakladı. Gökyüzü gibi (geniş) tedbir sahibi vezir hazretleri

²³⁶⁷ Gizlice gidip Kōrfez Kalesi’ni incelemeye azmetti.

²³⁶⁸ O kaleyi fethetmeye imkân var mı diye görmek için. Hayırlı tabiatlı vezir hazretleri.

Der-Nüzûl-ı Sefâyin-i Āteş-firûz-ı Haşr-endüz be-Temâşâ-yı Cezîre-i Körfüz²³⁶⁹

2045 Kıldılar seyr-i sūrî çünki murād
Hażret-i āşaf-ı huceste-nihād²³⁷⁰

Tîz emr itdi hâzır oldu dilā
Otuz üç pāre hûb baştarda²³⁷¹

Cümlesi ziynet eyleyüp yek-ser
Her biri taқdılar filandralar²³⁷²

Dürlü sancaқla eyleyüp tezyîn
Her gemi oldu reşk-i hâne-i Çîn²³⁷³

Zer ‘alemlerle her gemi güyā
Lāle-zār olmuş-ıdı bir şahrā²³⁷⁴

2050 Nîze vü bayrağ-ıla gûn-ā-gûn
Keştler oldu naқş-ı bûkalemûn²³⁷⁵

²³⁶⁹ **Toplanan Donanımlı Gemilerin Körfez Adasını İzlemek Üzere Gelişi**

■ Bu başlık T nüshasında “Reften-i Hażret-i Āşaf-ı Ferhunde-fer be-Seyr-i Qal‘ a-i Körfüz be-ceyyid-pāre Keşt-i Zāfer-rehber” şeklindedir.

²³⁷⁰ Hisarı seyretmeyi amaçladılar. Hayırlı karakterli vezir hazretleri.

²³⁷¹ Ey gönül! Hemen emretti ve otuz üç tane iyi baştarda hazır oldu.

■ Baştarda, Osmanlı harp gemilerinden birinin adıdır. Metnin önceki iki yerinde *Peşterde* olarak kaydedilmiş olan kelimenin yaygın olarak bilinen şekli *Baştarda*’dır.

²³⁷² Hepsî gemilerini güzelce donatıp (ince ve uzun şerit şeklindeki) bayraklarını taktı.

²³⁷³ Türlü bayraklarla süslenen her gemi resim koleksiyonunu kıskandırdı.

²³⁷⁴ Altın (sarı) bayraklarla dolu her gemi bir lale bahçesi olan ovayı andırıyordu.

²³⁷⁵ Türlü ve renkli mızrak ve bayraklarla (dolu) gemiler bukalemun görüntüsünü andırdı.

Gemi burnında toplar yir yir
Kulle-i kühde şanki ejderler²³⁷⁶

Küregın çekdiren kadirğalar
Şanki ʿ Ankâ-yı Kâf idi yek-ser²³⁷⁷

Gülşen olmışdı şanasın deryâ
Lâle-zâr idi nîzeler güyâ²³⁷⁸

Her direk anda serv idi ser-keş
Köleki âşiyân-ı bülbül-veş²³⁷⁹

2055 Bu kadar şevket-ile âşaf-ı şâh
Yaʿ nî düstür-ı Hüsrev ü Cem-câh²³⁸⁰

[NÜ 646a] Körfüz’i seyre vardılar iy yâr
Gördiler anı bir ʿ azîm hîşâr²³⁸¹

Ne hîşâr ol süvâr-ı çarh-ı berîn
Güyyâ devr-i hâke nakş-ı nigîn²³⁸²

²³⁷⁶ Gemilerin burnuna kısım kısım yerleştirilmiş toplar dağ kulesindeki ejderlere benziyordu.

■ küh: küh NÜ.

²³⁷⁷ Küreklerle çekilen kadirğalar sanki Kâf Dağı’ndaki Anka (kuşu) idi.

■ çekdiren: giçdiren NÜ.

²³⁷⁸ Deniz gül bahçesi, mızraklar da lale bahçesi gibi olmuştu.

²³⁷⁹ Onlardaki her direk dik başlı servi ağacı, oyuğu da bülbül yuvası gibiydi.

²³⁸⁰ Cem mertebeli sultanın veziri bu kadar debdebe ile

²³⁸¹ Körfüz’i seyretmeye gittiler. Orada bir büyük hisar gördüler.

²³⁸² Göğün en üst katına binmiş bir hisar. Adeta dönen dünyaya mühür nakşedilmiş.

Ağzın açmış kapuları yir yir
Şanki bir ejdehâdur âdem yir²³⁸³

Çullesi ucı reşk-i çarh-ı berîn
Handağınıñ hażîzi zîr-i zemîn²³⁸⁴

2060 Bedeni ber-ter olmağın iy cân
Gözden olmışdı cân gibi pinhân²³⁸⁵

Burc-ı bārūsı ebrden ber-ter
Çullesi çarh-ı heftüme hem-ser²³⁸⁶

Bedeni cân gibi nazardan dūr
Bilmek anı ihâţadan mehcūr²³⁸⁷

Çullesi üzre var idi bir yer
Bî-^c aded top-ı ejdehâ-peyker²³⁸⁸

Bu kadar şevket-ile âşaf-ı şâh
Varuban ol hişâra itdi nigâh²³⁸⁹

2065 Seyr idüp ol hişârı her yirden
Virdiler topa âteşi birden²³⁹⁰

²³⁸³ Türlü yerlerdeki kapıları sanki ağzını açmış insan yiyen bir ejderdir.

²³⁸⁴ Kulesin tepesi yüksek göğü kısındırır. Hendeğın derinliğı yerin çok altındadır.

²³⁸⁵ Ey dost! Kalenin surları çok yüksek olduğundan gözden can gibi kaybolmuştu.

²³⁸⁶ Duvarlarının kulesi bulutların üstüne, yedinci gök katına ulaşıyordu.

²³⁸⁷ Surları can gibi gözden uzaktaydı. Onu bilip algılamak çok zordu.

²³⁸⁸ Kulesinin bir yerinde sayısız ejder yüzlü toplar vardı.

²³⁸⁹ Sultanın veziri bu kadar ihtişamlı gidip o hisarı seyretti.

²³⁹⁰ Hisarı her yerden izleyip aniden (gemilerden) birçok top ateşlediler.

Ceyş-i küffāra virmege haşyet
Şenlik itdi gürūh-ı pür-şevket²³⁹¹

Gemiler toplar itdiler cem^c ā
Dūd dünyāyı tıtdı ebr-āsā²³⁹²

Gemiler āteş içre ser-tā-ser
Şan semenderdür itdi nārı maķar²³⁹³

Rūy-i baħr-ile oldı āteş-dān
Āb-ıla āteş oldı şan yeksān²³⁹⁴

2070 Toplar ra^c d-veş çü itdi şadā
Lerzeye geldi ħavfdan a^c dā²³⁹⁵

[NÜ646b] Şenligi ^c asker itdi çünki tamām
Gemiler ol arada itdi kıyām²³⁹⁶

Bunlara imtişal için küffār
İtdiler niçe top-ı āteş-bār²³⁹⁷

Top-kim her birisi ejder-ten
Demi āteş şerārı ħalb-figen²³⁹⁸

²³⁹¹ Şevketli ordu kâfir ordusunu dehşete düşürmek için (top atışlarıyla) şenlik yaptı.

²³⁹² Bütün gemiler toplarını ateşledi. Dumanlar bulutlar gibi dünyayı kapladı.

■ dünyāyı tıtdı: tıtdı cihānı T.

²³⁹³ Gemiler baştan başa ateşler içinde kaldı. Sanki ateş içinde duran semender gibiydiler.

²³⁹⁴ Deniz yüzü ateş kabı oldu. Suyla ateş sanki birlik oldu.

²³⁹⁵ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkarınca düşmanları korkudan titreme aldı.

²³⁹⁶ Askerler şenliği bitirince gemiler o yerde hazır kıta bekledi.

²³⁹⁷ (Kaledeki) kâfirler de birçok ateş saçan top atışlarıyla mukabele yaptı.

²³⁹⁸ Bu topların her birisi ejder bedenlidir. Nefesi ateş, kıvılcımları ħalb sökendir.

■ ħalb-figen: ħalb-şiken T.

Dūd-ıla âteş içre ƣaldı ƣıřār
Kâfirũñ şanki oldu me 'meni nār²³⁹⁹

2075 Çün tamām itdi şenligi küffār
Kal' anuñ mīri idüp istiĥbār²⁴⁰⁰

Bir ƣaç a' yānına didi ki varuñ
Ne-durur bunlaruñ murādı görũñ²⁴⁰¹

Bir niçe pīřvā-yı ehl-i đalāl
Āřafa ƣıĥdı itdi istiĥbāl²⁴⁰²

Didiler iy emīr-i ehl-i ģazā
Ne-durur emrũñüz idũñ inbā²⁴⁰³

Begũmüz itdi size ' arz-ı vidād
Bizde yoĥdur muĥālefetle ' inād²⁴⁰⁴

2080 Var-ise ĥıdmet eyleñüz i' lām
Dürīřüp idelũm anı itmām²⁴⁰⁵

Cān u dilden muĥī' -i fermānuz
Bende-i āřaf-ı cihān-bānuz²⁴⁰⁶

²³⁹⁹ Hisar, duman ve ateş içinde kaldı. Kâfirlerin emniyetli sığınağı ateş yeri gibi oldu.

²⁴⁰⁰ Kâfirler de şenliğini bitirdikten sonra kale beyi soruştu

²⁴⁰¹ İleri gelen birkaç beyine dedi ki "Gidip bunların isteğinin ne olduğunu öğrenin."

²⁴⁰² Sapkınların birçok önderi vezirin huzuruna ƣıktı.

²⁴⁰³ Dediler ki "Ey gazilerin önderi! Emriniz nedir? Bize bildirin."

²⁴⁰⁴ "Beyimiz size dostluğunu arz etti. Bizde (size karşı) muhalefet ve inatlaşma yoktur."

²⁴⁰⁵ "(Yapabileceğimiz) bir hizmet varsa söyleyin ki ƣalıřıp onu yapalım."

■ Dürīřüp: Devşirüp T.

²⁴⁰⁶ "Can ve gönülden emirlerinize amadeyiz. Dünyayı koruyup gözeten vezirin kuluyuz."

Ꞑavm-i a' dāya gelmegin Ꞑaꞑyet
Cümlesi itdi ' arz-ı rıꞑıyyet²⁴⁰⁷

Gördiler kim alındı Ꞑalkul'l-Vād
Ꞑavfdan düşmen itdi ' arz-ı vidād²⁴⁰⁸

Āşafun ꞑahr-ı tıġı vehminden
Ꞑatı ꞑorꞑardı ceyš-i mekr ü fiten²⁴⁰⁹

2085 Vāꞑı' ā pādişāh-ı gerdün-der
Zıll-ı Ꞑaꞑ dāver-i felek-çāker²⁴¹⁰

[NÜ 647a] Virmiş olsaydı āşafa destūr
Niçe feth ü fütūꞑ iderdi zuhūr²⁴¹¹

Ger olaydı icāzet-i sulṭān
Körfüz'i daꞑı feth idi āsān²⁴¹²

Körfüz'i sonra ḥālī buldı vezīr
Ya' nī düstūr-ı şāḥ-ı ' ālem-gīr²⁴¹³

[T 202a] Kāfire eyle düşdi Ꞑavf-ıla bīm
Ger dinilse iderdiler teslīm²⁴¹⁴

²⁴⁰⁷ Düşman kavmi korkuya kapılıp kulluġunu arz etti.

²⁴⁰⁸ Halkulvād'ın fethedildiġini gören düşman korkudan dostluk arz etti.

²⁴⁰⁹ Hile ve fitne ordusu, vezirin kılıcının (kendilerini) helak etmesinden çok korkuyordu.

²⁴¹⁰ Şu durumda dünya hākimi olan, feleġin kendisine hizmetçi olduġu adaletli hükümdar, Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi.

²⁴¹¹ Eġer vezire izin verseydi. Birçok fetihler gerçekleşirdi.

²⁴¹² Eġer sultanın izni olsaydı Körfez'in fethi de kolaydı.

²⁴¹³ Dünya fatihi sultanın veziri Körfez'i sonra تنها buldu.

²⁴¹⁴ Kāfirlere öyle korku düştü ki eġer söylense (hisarı) teslim ederlerdi.

2090 Gördiler geldi âşaf-ı sultāñ
Ehl-i sūr oldu havfdan lerzān²⁴¹⁵

Sūra kalmayup i' timādları
Pür idi havfdan nihādları²⁴¹⁶

Sūra girmekle zümre-i a' dā
Evvel eylediler halāşı recā²⁴¹⁷

Feth olındı çü sūr-ı Halku'l-vâd
Kāfirūñ şabrı oldu bî-bünyād²⁴¹⁸

Bu cihetden ' adū-yı bî-ser ü pā
Havfdan ıztırāba düşdi dilā²⁴¹⁹

2095 Korkdılar âşaf-ı felek-rif' at
Körfüz'i fethe eyleye himmet²⁴²⁰

Bilmediler ki pādişāh-ı cihān
Zıll-ı Hağ hüsrev-i felek-fermān²⁴²¹

Virmemişlerdi aña izn iy yār
Niçe alsun o qal' ayı serdār²⁴²²

²⁴¹⁵ Kale halkı, sultanın vezirinin geldiğini gördüğünde korkudan titredi.

²⁴¹⁶ Kaleye güvenleri kalmadı. İçleri korkuyla doluydu.

²⁴¹⁷ Düşman topluluğu önce hisara girmekle kurtulacaklarını zannetti.

²⁴¹⁸ Halkulvâd Kalesi fethedilince kâfirlerin sabrı yıkıldı.

²⁴¹⁹ Ey gönül! Sefil ve perişan düşman bu korkudan ızdırap çekti.

²⁴²⁰ Gökyüzü gibi yüksek mevki sahibi vezirin Körfez'i fethetme kalkışacağından korktular.

²⁴²¹ Bilmediler ki dünya hükümdarı, Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi, felek gibi hükmü geçen sultan

■ ki: -T.

²⁴²² Ey dost! Ona izin vermemişti. Serdar kaleyi nasıl alabilsindi.

Ruḥṣat olacağın bileydi eger
Anı alurdu āṣaf-ı şaf-der²⁴²³

Dem ola lāzım ola diyü revān
Ḳal‘a’yı itdi her ʔaraf seyrān²⁴²⁴

2100 Ḥandağ u sūrı ḥazret-i düstür
Cümle seyr itdi ḥaşmdan mestür²⁴²⁵

[NÜ 647b] Cümle eṭrāfını görüp anuñ
Ḳolayın bildi sūr-ı a‘ dānuñ²⁴²⁶

Dögicek yirlerine itdi nażar
Ḥazret-i āṣaf-ı sa‘ ādet-eşer²⁴²⁷

Gördi tafşili üzre Ḳal‘ ayı heb
Düşdi küffāra ḥaşyet-ile ta‘ ab²⁴²⁸

Bī-ḳarār oldı cümle ḳavm-i le’im
Ḳalb-i küffāra ʔoldı ḥavf-ıla bīm²⁴²⁹

2105 Didiler ger dögerse Ḳal‘ ayı bu
Sūra eylerse ger bu ceşğ gulū²⁴³⁰

²⁴²³ Eğer izin verileceğini bilseydi, saflar yaran vezir onu fethederdi.

²⁴²⁴ Gün gelip lazım olur diye kalenin etrafını seyredip inceledi.

²⁴²⁵ Hazreti vezir düşmandan gizli şekilde hendek ve hisarı inceledi.

²⁴²⁶ Düşman hisarının etrafındaki her yeri görüp (fethetmek için) kolay yerlerini tespit etti.

²⁴²⁷ Talihli vezir hazretleri (toplarla) dövebileceği yerlerini inceledi.

²⁴²⁸ Kaleyi detaylı şekilde gördü. Kâfirler korkup kederlendi.

²⁴²⁹ Alçak düşman şaşır kaldı. Kâfirlerin kalbine korku doldu.

²⁴³⁰ Dediler ki “Eğer bu (vezir) kaleyi döverse. Bu ordu surlara hücum ederse.”

Bunu dağı alur bu cünd-i 'azîm
Şoñra ider bize 'azâb-ı elîm²⁴³¹

Bunlara döymedi çü Halk'ul-Vâd
Ki hamâķat-durur bu ķavme 'inâd²⁴³²

Gördiler yok 'inâd u cenge mecâl
Başladı inķiyâda ehl-i đalâl²⁴³³

Hâzret-i âşaf-ı cihân-peymâ
İtmeyüp kâfire nazar aşlâ²⁴³⁴

2110 Kendü kâr-ı mühimmin itdi tamâm
Ķaldı hayretde düşmen-i bed-nâm²⁴³⁵

Döndi cây-ı ķarâra 'azm itdi
Terk idüp rezmi bezme cezm itdi²⁴³⁶

'Askere geldi vâşıl oldu revân
Hâzret-i âşaf-ı şeh-i devrân²⁴³⁷

Maķdem-i âşaf-ı sa' âdet-eşer
Şâdumân itdi 'askeri yek-ser²⁴³⁸

²⁴³¹ “Bunu da (Körfez Kalesi) alır bu büyük ordu. Sonra bize çok yıpratıcı bir azap eder.”

²⁴³² “Bunlara Halkulvâd dayanamadı. Bu kavme direnmek ahmaklıktır.”

²⁴³³ Sapkınlar topluluğu inat edip savaşacak güçleri olmadığını anlayıp itaat etmeye başladı.

²⁴³⁴ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri kâfire hiç bakmayıp

²⁴³⁵ Kendi işlerini tamamladı. Kötü şöhretli düşman hayret içinde kaldı.

²⁴³⁶ Donanma merkezine döndü. Savaşı (savaş ihtimalini) bırakıp toplantıya azmetti.

²⁴³⁷ Zamanın sultanının hazreti veziri askerlerine kavuştu.

²⁴³⁸ Talihli vezirin gelişı bütün askerleri sevindirdi.

■ Maķdem: Muķaddem T.

Şanasın albine revān geldi
Hasteye ŐiŐhat-ile cān geldi²⁴³⁹

2115 ademi-y-ile azret-i dūstūr
‘ Askeri itdi pūr-sūrūr u ubūr²⁴⁴⁰

[NŪ648a] Ĝāzīler cümle anda cem‘ oldı
Āşaf ol cem‘ içinde Şem‘ oldı²⁴⁴¹

Cümle ehl-i ğazā-y-ıla āşaf
Ya‘ nī ol mihr-i āsumān-ı Őeref²⁴⁴²

Cünd-i İslām’a oluban rehber
Avarin menziline geldiler²⁴⁴³

Emr-i serdār-ı Őāh-ıla iy yār
Otura itdi ‘ asker-i cerrār²⁴⁴⁴

2120 Giürüp anda cünd-i pīrūzī
Rūz-ı āsım didükleri rūzı²⁴⁴⁵

Anda eglendi ‘ asker-i sulān
Tā ki ol müddet eyledi gūzerān²⁴⁴⁶

²⁴³⁹ Sanki kalplerine can geldi. Hastalara sağlık ve canlılık geldi.

²⁴⁴⁰ Vezir hazretleri geliŐiyle askeri sevince boğdu.

²⁴⁴¹ Bütün gaziler (vezirin) etrafında toplandı. Vezir o topluluk içindeki meşale (gibi) oldu.

²⁴⁴² Şeref göğünün güneşi olan vezir, bütün gazilerle

²⁴⁴³ İslam ordusuna kılavuz (gemisi takip edilen) oldu (ve) Avarin menziline ulaştılar.

²⁴⁴⁴ Ey dost! Sultanın serdarının emriyle donanımlı asker orada konakladı.

²⁴⁴⁵ Uğurlu ordu orada Kasım günlerini (kış mevsimi) geirdi.

²⁴⁴⁶ Sultanın ordusu o süreç (mevsim) geene kadar orada konakladı.

Rûz-ı Kâsım çün itdi anda güzër
 Hâzret-i âşaf-ı sipeh-perver²⁴⁴⁷

Moton'a geldi ceş ü ' askerle
 Kıpudân-ıla cümle begler ile²⁴⁴⁸

Bir gice anda eyleyüp ârâm
 Kalkıp andan da cünd-i nuşret-râm²⁴⁴⁹

2125 Mayne Burnı'n giçüp gürüh-ı gâzâ
 Eylediler Benefşe'yi me'vâ²⁴⁵⁰

Olmağın rûzgâr-ı nâ-hemvâr
 İki gün ' asker itdi anda qarâr²⁴⁵¹

Sâkin oldı çü rûzgâr-ı şedid
 Ceş-i İslâm u gâziyân-ı sa'id²⁴⁵²

Oradan ' azm-i râh idüp yek-ser
 Eylediler Kızılhişâr'ı maqâr²⁴⁵³

Geldi çün ' asker-i memâlik-gîr
 Cünd-i İslâm u gâziyân-ı dilir²⁴⁵⁴

²⁴⁴⁷ Kasım günleri (kış mevsimi) orada geçti. Ordusunu gözetip koruyan vezir hazretleri

²⁴⁴⁸ Kaptanıderya, beyler ve askerlerle (Avarin'den çıkıp) Moton'a ulaştı.

²⁴⁴⁹ Zaferin kendilerine boyun eğdiği ordu burada da bir gece kalıp tekrar yola çıktı

²⁴⁵⁰ Gaziler ordusu Mayne Burnu'nu geçip sonra Benefşe'ye (ada) ulaştı.

²⁴⁵¹ Rûzgârın (denize açılmaya) uygun olmaması sebebiyle orada iki gün beklediler.

²⁴⁵² İslam ordusu ve kutlu gaziler şiddetli rûzgâr hafiflediğinde

²⁴⁵³ Oradan hep birlikte yola azmedip Kızılhisar'ı (buraya varıp) konak edindiler.

²⁴⁵⁴ Ülkeler fetheden İslam ordusu ve yiğit gaziler (buraya) gelince

2130 Cümle cem^ç oldu bir yire iy yār
 Hāzret-i āşaf-ı sa^ç ādet-kār²⁴⁵⁵

[NÜ648b] İtdi ol yirde bir ulu dīvān
 Cem^ç ola tā ki anda pīr ü civān²⁴⁵⁶

Geldi dīvān-ı āşafa yārā
 Zübde-i ^ç asker-i cihān-peymā²⁴⁵⁷

Begler ağalar oldu hep hāzır
 Emr-i düstūra oldılar nāzır²⁴⁵⁸

Hāzret-i āşaf-ı vezīr-i müşīr
 Kıpudān-ıla eyleyüp tedbīr²⁴⁵⁹

2135 Taşrayı hıfz için konan begler
 Cümleye izn virdiler yek-ser²⁴⁶⁰

Ki varup her biri birer cāya
 Furşat olmaya haşm-ı bed-rāya²⁴⁶¹

Dār-ı İslām'a ceyš-i mekr ü tebāh
 Gelüp itmeye bir zarar nā-gāh²⁴⁶²

²⁴⁵⁵ Ey dost! Hepsi (oradaki) bir yerde toplandı. Saadetli vezir hazretleri

²⁴⁵⁶ Orada büyük bir divan toplantısı tertip etti. Böylece yaşlısı genci o divanda toplandı.

²⁴⁵⁷ Ey dost! Vezirin divanına dünyayı dolaşmış (bilen) askerlerin en seçkinleri geldi.

²⁴⁵⁸ Beyler ve ağalar (divanda) hazır olup vezirin emrini bekledi.

²⁴⁵⁹ Mareşal olan vezir hazretleri (toplantıda) kaptanıderya ile istişare ettikten sonra

²⁴⁶⁰ Taşra bölgelerini korumakla görevli beylere (bölgelerine varmaları için) müsaade etti.

²⁴⁶¹ Her biri kendi bölgelerine gitsin ki kötü niyetli düşmanın eline fırsat geçmesin.

²⁴⁶² (Böylece) hile ve perişanlık ordusu İslam bölgelerine aniden gelip (saldırıp) bir zarar vermesin.

İtmeyüp gaflet-ile ehl-i hevâ
Ehl-i İslâm'ı nâ-gehân yağmâ²⁴⁶³

Gözedüp fırsatı 'adū-yı le'îm
İtmeyüp ehl-i dîne gâdr-i 'azîm²⁴⁶⁴

2140 Bu hüşüş için âşaf-ı sulţân
Begleri itdi her yañaya revân²⁴⁶⁵

Her biri bir yiri idüp me'men
Beklediler 'adū-yı müfsidden²⁴⁶⁶

Vâkı'â ger ũonanma-i sulţân
Rūy-i deryâdan itmedin güzērân²⁴⁶⁷

[T 202b] Böyle hıfz olmayaydı her sū ger
Dâr-ı İslâm'a haşm iderdi zarar²⁴⁶⁸

Almağa intikâmını a'c dâ
Gelüp eylerdi bir yiri yağmâ²⁴⁶⁹

2145 Hıfza ger ceş itmeyeydi şitâb
Kâfir eylerdi bir diyârı harâb²⁴⁷⁰

²⁴⁶³ Bir anlık dikkatsizlik sebebiyle nefislerine uymuş olanlar Müslümanları talan etmesin.

²⁴⁶⁴ Alçak düşman bir fırsat bulup dindarlara büyük bir zulüm yapmasın.

■ İtmeyüp: İtmeye T.

²⁴⁶⁵ Sultanın veziri bu husustan ötürü beylerini ilgili yerlere gönderdi.

²⁴⁶⁶ Her biri bir yeri tutup fesatçı düşmanı bekledi.

²⁴⁶⁷ Gerçi eğer sultanın donanması oradan gitmeden önce

²⁴⁶⁸ Her yeri böyle korumasaydı düşman İslam bölgesine zarar verirdi.

²⁴⁶⁹ Düşmanlar intikam almak için gelip bir yeri yağmalardı.

²⁴⁷⁰ Eğer asker (buraları) korumaya çalışmasaydı kâfirler bu memleketi yakıp yıkardı.

[NÜ 649a] İçerü girmedin tonanma heb
 Hazret-i āşaf-ı ‘ Ömer-meşreb²⁴⁷¹

İtdi tedbîr hâl-i eṭrâfi
 Her yire gitdi ‘ asker-i vâfi²⁴⁷²

Bize idüp ‘ inâyeti Bârî
 Ser-nigün itdi ḥaşm-ı bed-kârî²⁴⁷³

Ehl-i İslâm’a virdi fetḥ ü zafer
 Düşmen-i dîni itdi zîr ü zeber²⁴⁷⁴

2150 Ehl-i imâna eyleyüp yârî
 Virdi küffâra naḳş u idbârî²⁴⁷⁵

Her işi oldı düşmenüñ ma‘ kūs
 Oldı a‘ dâ-yı ehl-i dîn me‘yūs²⁴⁷⁶

Mâ-ḥaşal oldı ceyš-i bed-fercâm
 Bî-dil ü bî-ḳarâr u bî-ârâm²⁴⁷⁷

Nâ-tamâm oldı kâr-ı ḳavm-i le‘îm
 Ḳaldı dem-beste cümle ehl-i caḥîm²⁴⁷⁸

²⁴⁷¹ Donanma içeri girmeden önce Hz. Ömer gibi tabiata sahip olan vezir hazretleri.

²⁴⁷² Etrafın durumu hakkında önlemler aldı. Her yere yeterli miktarda asker gönderdi.

²⁴⁷³ Yaradan bize yardım edip kötü işli düşmana da baş eğdirdi.

²⁴⁷⁴ Müslümanlara fetih ve zafer verdi. Din düşmanını altüst etti.

²⁴⁷⁵ İman sahiplerine dost olup kâfirlere noksanlık ve talihsizlik verdi.

²⁴⁷⁶ Düşmanın her işi ters gitti. Dindarların düşmanları keder içinde kaldı.

²⁴⁷⁷ Neticede sonu kötü olan düşman sabitesiz, karmaşık ve huzursuz oldu.

²⁴⁷⁸ Alçak kavmin işi sonuçsuz oldu. Bütün cehennemlikler nefessiz kaldı.

Kâfirûñ oldu hep diyârı harâb
Oldı a^c dâ-yı dîn dilâ bî-tâb²⁴⁷⁹

2155 Kaçdı başın alup gürûh-ı dâlâl
Her biri bir diyâra dîv-mişâl²⁴⁸⁰

Şeb-pere gibi haşm-ı bed-kirdâr
Bîm-i âşafı cümle itdi firâr²⁴⁸¹

Ha^vf-ı tîğ-ı vezîr-i sultânî
Bî-ķarâr itdi cünd-i şeytânî²⁴⁸²

Hamdülillâh ki ce^yş-ı bed-fercâm
Oldı ma^ķhûr-ı ^c asker-i İslâm²⁴⁸³

Ehl-i imâna oldu nuşret yâr
Kâfirûñ câyı oldu dâr-ı bevâr²⁴⁸⁴

²⁴⁷⁹ Kâfirlerin memleketleri yıkıldı. Ey gönül! Din düşmanları güçsüzleşti.

²⁴⁸⁰ Sapkın topluluktaki her bir kimse şeytan gibi başını alıp bir tarafa kaçtı.

²⁴⁸¹ Kötü gidişli düşmanlar, vezirin korkusuyla yarasa(lar) gibi kaçıştı.

²⁴⁸² Sultanın vezirinin kılıcı korkusu şeytan ordusunu huzursuz etti.

²⁴⁸³ Allah'a şükrolsun ki sonu kötü olan ordu İslam askeri tarafından mahvedildi.

²⁴⁸⁴ Zafer, iman sahiplerine dost oldu. Kâfirlerin yeri cehennem oldu.

Resīden-i Sefāyin-i Ğazā-āyīn bā-Leşker-i Muzaffer be-
Gelibolu-i Feraḥ-eşer²⁴⁸⁵

[NÜ 649b]

2160 Bir seḫer kim bu gerdiş-i devvār
İtdi ehl-i cihāna mihr izhār²⁴⁸⁶

İtmege āsitān-ı mihri maḫar
Ḳaṭ‘-ı rāh eyledi meh-i enver²⁴⁸⁷

Ya‘ nī serdār-ı ‘ asker-i İslām
Āşaf-ı pādişāh-ı gerdün-rām²⁴⁸⁸

Sürmege āsitān-ı şāha yüzün
Ḥazret-i āşaf u vezīr-i güzīn²⁴⁸⁹

Tīz emr itdi bir seḫer yek-ser
Gitmege ceyš ḫāzır oldılar²⁴⁹⁰

2165 Ḳoparup lengerin ḳadırgalar
Rūy-i deryāyı itdiler lenger²⁴⁹¹

²⁴⁸⁵ **Gaza Geleneğine Sahip Olan Gemilerin Ferahlık Veren Gelibolu'ya Ulaşması**

■ Bu başlık T nüshasında “Reften-i Tıonanma-yı Hümāyūn ez-Ḳızıl Ḥisār ve Vāşıl-şoden-i Ḥazret-i Serdār-ı Gerdün-vaḳār be-Dāru’s-salṭanati’s-seniyyeti Ḳoşantıniyyetü’l-maḫmiyye şānehallāhu Te‘ālā Yevme’l-ḳarār” şeklindedir.

²⁴⁸⁶ Bu dönen felek (sema) bir şafak vaktinde dünya halkına güneş (ışığı) gösterdi.

²⁴⁸⁷ Parlak ay, güneşin eşiğinde mekân tutmak için yollar katetti.

²⁴⁸⁸ Yani İslam askerinin serdari, dünyanın kendisine tabi olduğu sultanın veziri.

²⁴⁸⁹ Seçkin vezir hazretleri sultanın eşiğine yüz sürmek için

²⁴⁹⁰ Bir şafak vaktinde hemen emretti ve ordu gitmek üzere hazır oldu.

²⁴⁹¹ Kadırgalar demir alıp denize açıldı.

Rehber oldı çü ' askere serdâr
İtdiler baħr içinde geşt ü güzâr²⁴⁹²

Ŧurmayup ' asker-i zafer-rehber
Rûz u şeb kaç' -ı menzil eylediler²⁴⁹³

Dâhil olup Boğaz Hişarı'na
Ėâzâler geldiler diyârına²⁴⁹⁴

İtmeyüp ol arada daħı qarâr
Ŧopdı andan da ' asker-i cerrâr²⁴⁹⁵

2170 Çün Gelibolu'ya irişdiler
Zümre-i Ėâzîyân-ı nuşret-eřer²⁴⁹⁶

Ėâzret-i âşaf-ı Ėuceste-benâm
İki gün anda da idüp ârâm²⁴⁹⁷

Ceyş-i aħyâr u ' asker-i ebrâr
Bir yire geldi cümleten iy yâr²⁴⁹⁸

Ŧalkup andan da yola girdiler
Ėüb keştiler ile cünd-i zafer²⁴⁹⁹

²⁴⁹² Serdar askerin (donanmanın) kılavuzu oldu. Denizde ilerlediler.

■ güzâr: güzer T.

²⁴⁹³ Rehberi zafer olan ordu (donanma) gündüz gece menziller geçip durmadan ilerledi.

²⁴⁹⁴ Boğaz Hisarı'na girip ülkelerine ulaştılar.

²⁴⁹⁵ Donanımlı ordu fazla beklemeden buradan da ayrıldı.

²⁴⁹⁶ Daima zafer kazanan gaziler topluluğu (donanma) Gelibolu'ya vardı.

²⁴⁹⁷ İyi namlı vezir hazretleri orada iki gün konakladı.

²⁴⁹⁸ Ey dost! Hayırlı ordu hep birlikte bir yerde toplandı.

²⁴⁹⁹ Zafer ordusu güzel gemileriyle oradan da tekrar hareket etti.

Der-i devlet-penāha ceyš-i kavīm
Cümle yüz sürmegi idüp taşmīm²⁵⁰⁰

[NÜ 650a]

2175 Oluban süy-ı maqşadı cüyān
Rüy-i deryāda oldılar püyān²⁵⁰¹

Geliyorken bu şevk-ile asker
Dār-ı taht-ı sa'ādete yek-ser²⁵⁰²

Eski bir rüzgār-ı nā-hemvār
Gitmege kâdir olmayup nā-çār²⁵⁰³

Döndiler āşaf ile ehl-i ğazā
Tavşan Adası'n itdiler me'vā²⁵⁰⁴

Uzayup furtuna niçe günler
Kaldılar ol maḥalde ceyš-i hüner²⁵⁰⁵

2180 Şehr-i Koştantıniyye'ye iy yār
Kıatı nezdik idı maḥall-i qarār²⁵⁰⁶

Şiddet-i rüzgār olup ḥāyil
Olmadı ceyš maqşada vāşıl²⁵⁰⁷

²⁵⁰⁰ Bütün ordu devletin hamisinin kapısına yüz sürmek azmiyle

■ kavīm: qadım NÜ.

²⁵⁰¹ Hedefe odaklanıp denizde ilerlediler.

■ süy: cüy NÜ.

²⁵⁰² Asker (donanma) bu heyecanla bahtiyarlık tahtının şehrine (İstanbul) doğru geliyorken

²⁵⁰³ Uygunsuz bir rüzgār çıkması sebebiyle gitmeye güç yetiremeyip çaresiz bir şekilde

²⁵⁰⁴ Gaziler vezirle geri dönüp Tavşan Adası'na kondu.

²⁵⁰⁵ Fırtına günlerce uzayınca hünerli ordu orada birçok gün kaldılar.

²⁵⁰⁶ Ey dost! Buldukları yer Kostantıniyye (İstanbul) şehrine çok yakındı.

²⁵⁰⁷ Rüzgārın şiddeti dinmediği için ordu (donanma) maksadına eremedi.

Altı gün anda itdiler ârām
Ehl-i îmān u ʿ asker-i İslām²⁵⁰⁸

Hoş dimiş bunu merd-i hikmet-dān
Bülbül-i būsitān-ı bāğ-ı beyān²⁵⁰⁹

Mā küllü mā yetemenne'l-merʿ u yudrikuhu
Ṭecri'r-riyāhu bi-mā lā teṣtehi's-süfün²⁵¹⁰

**Der-Te'ḥîr-i Sefāyin-i Ğazā be-Fehvā-yı *el-Umūr-ı*
*Merhūnetün bi-evḳāthā*²⁵¹¹**

2185 Altı gün çünkü anda oldu tamām
Esmedi bād u itdi baḥr ārām²⁵¹²

Mevc-i deryāya geldi çünkü sükūn
Rüy-i baḥr oldu naḳş-ı bükalemūn²⁵¹³

²⁵⁰⁸ İmanlı İslam ordusu orada altı gün bekledi.

²⁵⁰⁹ Hoş kokulu çiçeklerin bulunduğu söz bahçesinin bülbülü, hikmet sahibi kişi bunu güzel söylemiş.

²⁵¹⁰ “Kişi arzu ettiği her şeye ulaşamaz. Rüzgâr, gemiler için istenmediği anda da eser.” (Bk. Fatih Çınar, “Muhammed Es'ad Erbili'nin Mektubâtı'nda Arapça Kelâm-ı Kibâr İktibasları” (Erişim 09.03.2020). Aynı beytin iktibas edildiği klasik bir metin örneği için bk. Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010], 255).

■ 2184: -NÜ.

²⁵¹¹ “İşler Kendileri İçin Tayin Edilmiş Vakitlere Bağlıdır.” Sözü Gereğince Gaza Gemilerinin (İlerleyişinin) Ertelenmesi

■ Der-Te'ḥîr...Evḳāthā: -T.

²⁵¹² Orada altı gün tamamlandığında rüzgâr kesildi ve deniz sakinleşti.

²⁵¹³ Deniz dalgaları sükunete erince deniz yüzü bukailemun görüntüsüne döndü.

Rūzgār-ı muvāfıķ itdi zuhūr

‘Azme emr itdi ‘askere düstūr²⁵¹⁴

Ŧaķuban yelkeni ķadırğaya

Çıķdılar cümle rüy-i deryāya²⁵¹⁵

Cāy-ı maķşūda oldılar çü yakın

Her re ʔis itdi keşt̄sin tezyīn²⁵¹⁶

[NÜ650b]

2190 Āşaf emriyle hep ķadırğalar

Zer ‘alemlerle zeyn olup yek-ser²⁵¹⁷

Oldı bayraķlar-ıla gūn-ā-gūn

Her gemi reşk-i naķş-ı būķalemūn²⁵¹⁸

Dürlü ziynetle her gemi iy yār

Oldı baķr içre ğayret-i gül-zār²⁵¹⁹

Gemiler eyle itdiler tezyīn

Oldı her biri reşk-i hāne-i Çīn²⁵²⁰

[T 203a] Eyle Ŧonatdı keşt̄sin rü ʔesā

Her gören batdı ğayrete cānā²⁵²¹

²⁵¹⁴ Vezir, uygun bir rüzgâr çıkınca askere hareket emri verdi.

²⁵¹⁵ Yelkenleri kadirğalara takıp hep birlikte denize açıldılar.

²⁵¹⁶ Hedeflerine (İstanbul) yaklaştıklarında her reis gemisini donattı.

²⁵¹⁷ Vezirin emriyle kadirğalar altın (sarı) bayraklarla donatıldı.

■ Āşaf emriyle: Emr-i āşafla T.

²⁵¹⁸ Renk renk bayraklara sahip her gemi bukalemun resmini kısılandırdı.

²⁵¹⁹ Ey dost! Denizdeki türlü bayraklarla donanmış gemiler gül bahçesini kısılandırdı.

²⁵²⁰ Gemileri öyle süslediler ki gemilerin her biri resim koleksiyonunu kısılandırdı.

²⁵²¹ Reisler gemilerini öyle donattı ki her gören hayret içinde kaldı.

■ ğayrete cānā: ğayretde nā NÜ.

2195 Buncılayın ıtonanmayı iy cān
Görmemişdi hezār-dīde cihān²⁵²²

Gemilerde livā-i zerrīnler
Çarḥ-ı çārümde gūyiyā ḥāver²⁵²³

Zer ʿalem al bayraḫ içre nihān
Şafaḫ içinde mihr idi iy cān²⁵²⁴

Her yaña bayraḡın şalup a^c lām
Serv-veş eylemişdi cümle kıyām²⁵²⁵

Zer livālar şu^c ā^c ı ile cihān
Tābiş-i mihre dönmiş-idi hemān²⁵²⁶

2200 Seyr iden kimse bu ıtonanmayı
Kūh şanurdı her ıadırgayı²⁵²⁷

Gerçi ıurmaḫda kūh idi gūyā
Yürise leng olurdı bād-ı şabā²⁵²⁸

Aḫ yelkenle her gemi iy yār
Gül idi şanki baḫr idi gül-zār²⁵²⁹

²⁵²² Ey sevgili! Böyle bir donanmayı binlerce şey görmüş olan kâinat görmemişti.

²⁵²³ Gemilerdeki altın (sarı) bayraklar dördüncü kat gökteki güneş gibiydi.

²⁵²⁴ Ey sevgili! Al bayrak içine gizlenmiş olan altın (sarı) bayrak şafaktaki güneş (gibi) idi.

²⁵²⁵ Bütün alemler her yana bayraklarını salıp servi(ler) gibi ayağa dikilmişti.

²⁵²⁶ Dünya altın (sarı) bayrakların ışıltısıyla adeta güneş parlıtısına dönmüştü.

²⁵²⁷ Bu donanmayı seyredenler her kadırgayı bir daḡ zannederdi.

■ kimse bu: kimesne ol T.

²⁵²⁸ Gerçi dururken daḡ (gibi) idi ama hareket etse, (hızlı esen) sabah rüzgârı (kendisine nazaran) ayaḡı aksak kalırdı.

²⁵²⁹ Ey dost! Sanki ak yelkenli her gemi gül, deniz de gül bahçesi idi.

Bu kadar şöhret-ile cünd-i zafer
Der-i devlet-penâha geldiler²⁵³⁰

Pâdişâhuñ sarâyına çü yakın
Geldi alayı-y-ıla ceş-i güzin²⁵³¹

[NÜ 651a]

2205 Kaşr-ı sultân önünde keştiler
Şenlik itmege şaf düzüp yek-ser²⁵³²

Her kadirğa çü virdi topına nâr
Lerzeve geldi cümle dâr u diyâr²⁵³³

Toplar oldu çünki nâr-efşân
Pür-şadâ oldu cümle kevn ü mekân²⁵³⁴

Ra' d-vâr eyledükçe top şadâ
Berğ-veş âteş-ile taldı hevâ²⁵³⁵

Keştiler bād-veş idüp hareket
Tutdı dünyâyı dūd-ı ebr-şifat²⁵³⁶

2210 Bunca şevketle ' asker-i cerrâr
Dâhil-i şehre geldiler iy yâr²⁵³⁷

²⁵³⁰ Zafer ordusu bu kadar şöhretle devlet hamisinin kapısına geldi.

²⁵³¹ Seçkin ordu (donanma) sultanın sarayına alay şeklinde (dizilerek) yaklaştı.

²⁵³² Gemiler sultanın kasrı önünde hep birlikte şenlik etmek için saf bağladı.

²⁵³³ Her kadirğa topunu ateşleyince her yeri titreme aldı.

²⁵³⁴ Toplar ateş saçınca bütün varlık ve mekânlar gürültüyle doldu.

²⁵³⁵ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkardıkça havayı şimşekler gibi ateşler kapladı.

²⁵³⁶ Gemiler rüzgâr gibi hareket etti. Bulutumsu dumanlar dünyayı kapladı.

■ 2209/2: Tutdı dünyâyı dūd ebr-şifat: Dūd tutdı cihânı ebr-şifat T.

²⁵³⁷ Ey dost! Donanımlı asker bu kadar haşmetle şehre girdi.

Şehr-i Koştantıniyye halkı dilâ
İtdiler cümle seyr-i ehl-i ğazâ²⁵³⁸

İtdiler ğâziyânı istikbâl
Ehl-i îmân olan gürûh-ı ricâl²⁵³⁹

Cümlesine du'âlar eylediler
Hayr-mağdem ğuzât-ı dîn didiler²⁵⁴⁰

Ehl-i seyr ile rûy-i baħr iy yâr
Oldı ğüyâ ki deşt-i pür-ezhâr²⁵⁴¹

2215 Dürlü ziynetle ehl-i şehr ü diyâr
Rûy-i deryâyı eyledi gül-zâr²⁵⁴²

Eyle cüş itdi cünd-i Raħmânî
Başdı deryâyı mevc-i insânî²⁵⁴³

Keşret-i ehl-i seyr ü ceş-i ğazâ
Rûy-i deryâyı itdi nâ-peydâ²⁵⁴⁴

²⁵³⁸ Ey gönül! Kostantıniyye (İstanbul) şehrinin halkı gazileri (donanmayı) seyretti.

²⁵³⁹ İman sahibi devlet adamları gazileri karşıladı.

²⁵⁴⁰ Hepsine dualar edip "Ey din gazileri! Hoş geldiniz!" dediler.

■ ğuzât: ğuzâm NÜ.

²⁵⁴¹ Ey dost! Seyre gelenlerle (dolan) denizin üstü (İstanbul Boğazı), sanki çiçeklerle dolu ova (gibi) oldu.

■ ki: -T.

²⁵⁴² Şehrin ve bölgenin halkı türlü süslerle deniz üstünü (adeta) gül bahçesine döndürdü.

²⁵⁴³ Raħmân'ın ordusu öyle dolup taşı ki denizi insan dalgası bastı.

■ cünd: ceş T.

²⁵⁴⁴ Seyre gelenlerle gaza ordusunun çokluğu deniz yüzünü görünmez etti.

Eyle mevc urdı  ulz m-i ins n
 Şanki  dem de nizi idi hem n²⁵⁴⁵

Ol- adar keşret itdi anda z h r
 R y-i dery y  eyledi mest r²⁵⁴⁶

[N 651b]

2220 Geldi Ői hatle  unki ehl-i cih d
 Ehl-i  sl m'u n oldu h t r  Ő d²⁵⁴⁷

Şehr-i  oŐant niyye'ye d st r
 Ma demi ile virdi zev    s r r²⁵⁴⁸

Ehl-i d n  n gelüp bu Şevket-ile
 Toldi d ny  Őaf  v  ferhat-ile²⁵⁴⁹

P diŐ h-ı cih n u z ll-ı H d 
 İtdi serdar-ı ceyşe hayr du   ²⁵⁵⁰

Bu kud m-ile oldılar Ő d n
 P r   bern  v  cümle halk-ı cih n²⁵⁵¹

²⁵⁴⁵ İnsan denizi öyle dalga vurdu ki sanki (deniz) insan denizi gibi idi.

■ de nizi: de niz T.

²⁵⁴⁶ Orada o kadar kalabalık oldu ki denizin üstünü örttü.

²⁵⁴⁷ Mücahitler sağlık ve esenlikle geldiğinden Müslümanların g nl  sevinç doldu.

²⁵⁴⁸ Vezir, geliŐiyle Kostant niyye (İstanbul) Şehrine neşe ve sevinç verdi.

²⁵⁴⁹ Dindarlar bu haşmetle geldiği için dünya sevinç ve mutlulukla doldu.

■  n gelüp: geldi   T.

²⁵⁵⁰ Dünya padişahı ve Allah'ın (yery zindeki) gölgesi ordunun serdarına hayır duada bulundu.

²⁵⁵¹ Bu geliŐle yaşlısı ve genci olmak üzere bütün dünya halkı mutlu oldu.

2225 Bu şalâbetle geldi çün düstür
Kâfire mâtem oldu mü 'mine sūr²⁵⁵²

Ehl-i İslâm'uhn oldu şevki fezâ
Düşdi küffâr içine vâveylâ²⁵⁵³

Bu kadar şevket-ile çün serdâr
Gelüben itdi şehr öninde karar²⁵⁵⁴

Kerr ü ferr-ile çıkıdı keştiden
Geldi kendü sarâyın itdi vaţan²⁵⁵⁵

Keştiden çıkıdı ' asker-i İslâm
Her kişi kendü cāyın itdi maķām²⁵⁵⁶

2230 Ehline vâşıl oldu ceş-i ğazâ
Vaţanına irişdi cünd-i hüda²⁵⁵⁷

Maķsada oldu her biri vâşıl
Eylediler vaţanların menzil²⁵⁵⁸

Hicretüñ seksen ikisinde dilâ
Menzile dâhil oldu ehl-i ğazâ²⁵⁵⁹

²⁵⁵² Vezirin bu güç ve kuvvetle gelişi kâfirlere yas, Müslümanlara sevinç oldu.

²⁵⁵³ Müslümanların neşesi artarken kâfirlerin içine evvahlar düştü.

²⁵⁵⁴ Serdar bu kadar (çok) debdebe ile gelip şehrin önünde durdu.

²⁵⁵⁵ Gemisinden ihtişamla çıktı. Gelip kendi sarayına geçti.

²⁵⁵⁶ İslam askerleri de gemilerinden çıkıp kendi yerlerine vardı.

²⁵⁵⁷ Gaza askerleri ailelerine kavuştu. Hidayet ordusu vatanına kavuştu.

²⁵⁵⁸ Hepsi isteğine kavuşup vatanlarını konak edindi.

²⁵⁵⁹ Ey gönül! Gaziler hicretin seksen ikisinde (982 yılı) menziline ulaştı.

Şehre girdügi gün tonanmanuñ
Ġurresi-y-idi mah-ı Şa' bān' uñ²⁵⁶⁰

**Vuşül be-Ķoştantıniyye vü Takdīm-i Pîşkeş be-^ç Atebe-i
^ç Aliyye²⁵⁶¹**

[NÜ 652a] Geldi çün şehre dāhıl oldı dilā
Ĥazret-i āşaf-ı cihān-peymā²⁵⁶²

2235 İtdi menzil-gehine çünki nüzül
Hāşıl oldı ne ise her me' mül²⁵⁶³

Ol gice meskeninde itdi qarār
Çın seherden vezir-i haşm-şikār²⁵⁶⁴

Ṭurdı ^çazm itdi dergeh-i şāha
Tā kırān ide Müşterī māha²⁵⁶⁵

Pāy-ı sultān-ı dehre kıoya serin
Ĥıdmete yine bağılyıya kemerin²⁵⁶⁶

²⁵⁶⁰ Donanmanın şehre girdiği gün Şaban ayının birinci günü (16 Kasım 1574) idi.

²⁵⁶¹ **Kostantıniyye'ye (İstanbul) Varış ve Yüce Eşiğe (Sultana) Hediye Takdimi**

■ Bu başlık T nüshasında “Çehre-süden-i Ĥazret-i Āşaf-ı Memālik-sitān ber-Āsitāne-i Pādişāh-ı Selāṭin-nişān ü Müşerref ü Ser-efrāz Gerdāyenden?-i Ĥazret-i Zıllullāh-ı Cihān-fermān Āşafeş-ra be-Ĥil' athā-yı Fāhire vü İhsān-ı Mütেকāşire vü İltifāt-ı bī-pāyān” şeklindedir.

²⁵⁶² Ey gönül! Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri gelip şehre girdi.

²⁵⁶³ Konağına vardığında ümit ettiklerine kavuştu.

²⁵⁶⁴ Düşman avcısı vezir, gece konağında kalıp sabah şafak vaktinde

²⁵⁶⁵ Sultanın huzuruna (saray) yöneldi ki (böylece) Jüpiter ayla birleşsin.

²⁵⁶⁶ Dünya sultanının ayağına başını koysun. Hizmetçisi olduğunu göstersiz.

Çün bu niyyetle hâzret-i serdâr
Oldı bir esb-i bād-pāye süvâr²⁵⁶⁷

2240 Geldi dīvān-ı pādişāha revān
Hâyır-mağdem didi kamu erkân²⁵⁶⁸

Vüzerā-y-ıla cem^c olup düstür
Cümle a^c yāna hâşıl oldı sürür²⁵⁶⁹

Çekdi resm-i kâdīm ile teşrīf
Āferīn kıldılar vazī^c ü şerīf²⁵⁷⁰

Vüzerā çıkdılar çü dīvāndan
Vardılar ^c arz-ı dergehe andan²⁵⁷¹

İtdiler bir bir içerüde huşū^c
İtmedin ^c arza baş vezīr şürū^c²⁵⁷²

2245 Öpmege dest-i pādişāhı dilā
Key huşū^c itdi ekre[m]ü'l-vüzerā²⁵⁷³

²⁵⁶⁷ Hazreti serdar bu niyetle hızlı koşan bir ata bindi.

²⁵⁶⁸ Sultanın divanına (toplantı odası) geldi. Devletin ileri gelenleri “Hoş geldin.” dediler.

²⁵⁶⁹ Vezir, diğer vezirlerle bir araya gelince bütün ileri gelenleri sevinç kapladı.

²⁵⁷⁰ Âdet üzere yapılan merasimle teşrif etti. Meclisteki alt veya üst rütbedeki herkes kendisini tebrik etti.

²⁵⁷¹ Vezirler divandan çıktıktan sonra kendilerini arz etmek için sultanın huzuruna geçti.

²⁵⁷² Vezir (kendisi) arza baş eğmeden önce diğer vezirler baş eğip tazim etti.

■ 2242-2244: -NÜ.

²⁵⁷³ Ey gönül! Vezirlerin en cömerdi sultanın elini öpmek için tevazuyla boynunu eğdiğinde

■ 2245/2: Key huşū^c itdi ekre[m]ü'l-vüzerā: Girdi hünkâra ekremü'l-vüzerā T.

Ḥazret-i pādişāh-ı gerdūn-rām
Āşafa itdi iltifāt-ı tamām²⁵⁷⁴

[T 203b] Āşafuñ ol zamānda zıll-ı Ḥudā
Ḥātırın şordı itdi ḥayr-du²⁵⁷⁵

Çünkü pā-būs kıldı ser-leşker
Çoq ri²⁵⁷⁶ āyetler itdi ḥākān-fer²⁵⁷⁶

[NÜ 652b]

Minyatür XV: Serdār-ı Kām-kār Ḥalku'l-vād'ı Alup ve Yıkup Yakup Diyār-ı Ğarbı Dahı Tekrār Yemen Gibi Feth İtdükden Şoñra İstanbul'a Gelüp Dîvân-ı Hümâyün'a Varup Pişkeş Çeküp ve Maḥbūs Düşmen Beglerini Teslîm İdüp El Öpüp Yirine Giçdügidür²⁵⁷⁷

²⁵⁷⁴ Dünyanın kendisine tabi olduğu sultan hazretleri. Veziri çokça takdir etti.

²⁵⁷⁵ O an Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi vezirine hâlini sordu ve hayır duada bulundu.

²⁵⁷⁶ Serdar ayak öptüğünde hükümdarlık gücünün sahibi (sultan) ona birçok izzet ve ikramda bulundu.

■ 2248: -T.

²⁵⁷⁷ İkbāl Sahibi Serdar Halkulvâd'ı Alması ve Burayı Yıkıp Yakup Batı Ülkesini Dahı Tekrar Yemen Gibi Fethettikten Sonra İstanbul'a Ulaşması, Dîvân-ı Hümâyün'a Gelip Hediye Takdim Etmesi ve Esir Edilmiş Düşman Beylerini Teslim Edip El Öpüp Yine Makamına Dönmesi Hakkındadır

■ Yemen Gibi...Giçdügidür: -T.

Dağı hem ser-firāz idüp anı
Eyledi bî-nihāye ihsānı²⁵⁷⁸

2250 Niçe hil' atler eyleyüp i' tã
Her birine bulunmaz idi behã²⁵⁷⁹

²⁵⁷⁸ Onu yüceltip kendisine birçok ihsanda bulundu.

²⁵⁷⁹ Paha biçilmez birçok hılatlar hediye etti.

[NÜ653a] Viridi hem niçe esb-i gerd-efşân
Yürise bād u ırsa kūh-ı girān²⁵⁸⁰

Rahtı her birinüñ muraşşa^c idi
La^c l u yāķut-ıla mülemma^c idi²⁵⁸¹

[NÜ 653b] Zin-i zerrini üzre her elmās
Kıymetin idemezdi^c akl kıyās²⁵⁸²

Zer-keş idi kamu licāmı anuñ
Sım-i hām idi şāfī^c kāmı anuñ²⁵⁸³

2255 Zini yanında şeş-per-i zerrin
Mehle kıyruķlu yıldız idi hemin²⁵⁸⁴

Hem virüp niçe tıg-ı ateş-bār
Taşı cevherlü içi cevher-dār²⁵⁸⁵

Her birinüñ ğılāfı pür-gevher
Kıymeti fehm olunmadan ber-ter²⁵⁸⁶

Buña beñzer daħı niçe ihsān
İtdi düstūra ħazret-i sultān²⁵⁸⁷

²⁵⁸⁰ Birçok toz saçan (atik) at verdi. (Bunlar) yürüse rüzgâr, dursa ağır bir dağ (gibi) idi.

²⁵⁸¹ Eyer takımı mücevherlerle bezeli idi. Lal ve yakut gibi değerli taşlarla süslenmişti.

²⁵⁸² Altın (sarı işlemeli) eyerinin üzerindeki elmasların kıymetini kimsenin aklı ölçemez.

²⁵⁸³ Onun bütün dizginleri altın (sarı) işlemeli idi. Onun saf isteği tabii gümüş idi.

²⁵⁸⁴ Eyerin yanındaki altın (sarı) işlemeli şeşperler adeta ayla kıyruķlu yıldız (gibi) idi.

²⁵⁸⁵ Ayrıca ateş saçan birçok kılıç verdi ki dışı (kılıfı) da kendisi de mücevherlerle süslüdür.

²⁵⁸⁶ Hepsinin kılıfı mücevherle doludur. Kıymetini anlamak zordur.

²⁵⁸⁷ Sultan hazretleri vezire buna benzer daha birçok ihsanda bulundu.

Âşafa eyleyüp ri' âyet-i tām
 Hâzret-i pâdişâh-ı gerdûn-rām²⁵⁸⁸

2260 Virdi anuñ niçe murâdâtın
 Neyse gördiler mühimmâtın²⁵⁸⁹

Seferüñ ser-güzeştin icmâlâ
 Şâh âşafdan idüp istinbâ²⁵⁹⁰

Emr-i sulţân-ıla vezîr-i müşîr
 Eyledi ser-güzeştini takrîr²⁵⁹¹

Kıssa-i fetihî işidüp sulţân
 Eyledi Hakk'a hamd-i bî-pâyân²⁵⁹²

Pâdişeh rüyını sürüp hâke
 Hamd ü şükr itdi İzid-i pâke²⁵⁹³

2265 Şādumān oldı şāh-ı rüy-i zemīn
 Eyledi sa' y-i āşafa taḥşīn²⁵⁹⁴

Mazhar-ı luṭf-ı şāh olup düstūr
 Toldı ḳalb-i şerīfi zevḳ ü sürūr²⁵⁹⁵

²⁵⁸⁸ Dünya hâkimi sultan, vezire kâmilten izzet ve ikramlar etti.

²⁵⁸⁹ Onu memnun edecek birçok ikramlarda bulunup ihtiyacı olan silahlar verdi.

²⁵⁹⁰ Sultan, vezirden seferin kısa bir hikâyesini anlatmasını istedi.

²⁵⁹¹ Mareşal olan vezir, sultanın emriyle (seferin) hikâyesini anlattı.

²⁵⁹² Sultan fetih kıssasını dinledikten sonra Hakk'a sonsuz şükretti.

²⁵⁹³ Sultan yüzünü (alnını) toprağa sürüp (secede edip) mukaddes Allah'a şükretti.

²⁵⁹⁴ Yeryüzü sultanı bahtiyar oldu. Vezirin gayretini övüp takdir etti.

²⁵⁹⁵ Vezir sultanın lütfuna mazhar olduğu için onun aziz kalbi zevk ve neşeyle doldu.

Çıkdı el öpmeden vezîr-i dilîr
 Āşaf-ı pâdişâh-ı ‘âlem-gîr²⁵⁹⁶

[NÜ 654a] Geldi dârına şevk ü ferhat-ile
 İstirâhat idüp sa‘ âdet-ile²⁵⁹⁷

Ĥıdmetinüñ kabûline iy yâr
 Ĥaylî ĥazz itdi ĥazret-i serdâr²⁵⁹⁸

Der-bî-Vefâyî-i Rûzgâr u İntikâl-i Cihân-dâr-ı Cennet-
 medâr-ı *Tâbe Serâhu*²⁵⁹⁹

2270 Ĥasretâ miĥnetâ ki devr-i cihân
 Kime itse bir iki gün iĥsân²⁶⁰⁰

‘Āķıbet aña çok ‘itâb itdi
 Cigerin ĥahr-ıla kebâb itdi²⁶⁰¹

Ĥayf kim rûzgâr-ı bed-kirdâr
 Kime oldıysa bir iki gün ġam-ĥ̄âr²⁶⁰²

²⁵⁹⁶ Dünya fatihi sultanın yiğit veziri el öpme merasiminden ayrıldı.

²⁵⁹⁷ Heyecan ve mutlulukla konağına geldi. Huzurla istirahatete çekildi.

²⁵⁹⁸ Ey dost! Vezir hazretleri hizmetinin kabul edilmesinden çok memnun oldu.

²⁵⁹⁹ **Zamanın Vefasızlığı ve Yeri Cennet Olan Dünya Hâkiminin Göç Etmesi *Kabri Güzel Olsun***

■ Bu başlık T nüshasında “Vefât-kerden-i Ĥazret-i Pâdişâh-ı Gerdün-vaķâr A‘nî Sultân Selim Ĥân-ı Kâm-kâr *Teġammedehullâhu Te‘âlâ bi-Ġufrânihi bi-Ĥaķķı Muhammed Seyyidi’l-Ebrâr ve Ālihi ve Şaĥbihi’l-aĥyâr*” şeklindedir.

²⁶⁰⁰ Vay hasret, vay keder ki zaman kime bir iki gün ikramda bulunsa

■ itse: itdise T.

²⁶⁰¹ Sonunda onu çokça azarladı. Kahırla ciğerini kebaba çevirdi.

²⁶⁰² Eyvah ki kötü davranışlı zaman kimin bir iki gün üzüntüsünü giderdiyse

■ *bir iki* ifadesi hece fazlalığına sebep olmaktadır. *bir ki* şeklinde uygulama yapılmış olmalıdır.

Ġamla āhir nizār idüp anı
İtdi cem^ç iyyetin perişāni²⁶⁰³

Sûrını mâtem itdi nûşını nîş
Böyledür kâr-ı çarḥ-ı bed-endîş²⁶⁰⁴

2275 Kime raḥm itse bir iki gün iy yār
Cevr-ile eyler anı āhir zār²⁶⁰⁵

Şiḥhatinüñ saḳāmeti biledür
Rāḥatı ile zahmeti biledür²⁶⁰⁶

ç İşretinüñ nazîri ç usretdür
Devleti tev^çem-i mezelletdür²⁶⁰⁷

Kime bir dem ki şundı cām-ı şafā
Niçe dem virdi aña zehr-i cefā²⁶⁰⁸

Kimi kim kām-yāb ider bir ān
Nā-murād eyler anı niçe zamān²⁶⁰⁹

2280 Kimi kim bir dem eyleyüp ḥandān
Niçe müddet ider anı giryān²⁶¹⁰

²⁶⁰³ Sonunda onu tüzüntüyle zayıflatıp meclisini dağıttı.

²⁶⁰⁴ Sevincini yas, tatlısını zehir etti. Kötü düşünceli feleğin işi böyledir.

²⁶⁰⁵ Ey dost! Kime bir iki gün merhamet etse sonunda onu zulümle ağlatıp inletir.

■ *bir iki* ifadesi hece fazlalığına sebep olmaktadır. *bir ki* şeklinde uygulama yapılmış olmalıdır.

²⁶⁰⁶ Sağlığında bozukluk da vardır. Rahatı ile zahmeti birlikte dir.

²⁶⁰⁷ Eğlence meclisinin eşi zahmettir. İkbali alçalmakla eştir.

²⁶⁰⁸ Kime bir an keyif kadehi sundu (ise) birçok kere de ona kederli zehir verdi.

²⁶⁰⁹ Kimi bir an neşelendirir (ise) çoğu zaman da arzularını keser.

²⁶¹⁰ Kimi bir an sevindirirse nice kere onu ağlatır.

Ġadrdur işi çarḥ-ı ğaddāruñ
Mekrdür kārı ol sitem-kāruñ²⁶¹¹

[NÜ654b] Kõnuĝın luḥf-ıla idüp memnün
Şonra eyler cefā-y-ıla maḥzün²⁶¹²

Evvelā mihrin eyleyüp izḥār
Şonra cevri ider derūniña kār²⁶¹³

Ḥīlesi ‘add olunmadan efzün
Fitnesi ḥaddi olmadan bīrün²⁶¹⁴

2285 Tīr-i cevresini nişān eyler
Kahr-ıla ḳaddūñi kemān eyler²⁶¹⁵

Vaşl umarken firāḳ olur kārūñ
Düşmen olur ḳamu hevā-dāruñ²⁶¹⁶

Ġam virür saña cümle ğam-ḥārun
Cevr ider luḥf u mihr iden yāruñ²⁶¹⁷

Gül şunar şanma ḥār-ı miḥnetdür
Nūşdur şanma niş-i zaḥmetdür²⁶¹⁸

²⁶¹¹ Zalim feleĝin işi zulmetmektir. O zalimin işi hile yapmaktır.

²⁶¹² Misafirini ikramla memnun edip sonra cefa ile üzer.

²⁶¹³ Önce dostluk gösterir. Sonra zulmü kalbine sokar.

²⁶¹⁴ Hileleri saymakla bitmez. Fitnesinin haddi hesabı yoktur.

²⁶¹⁵ Zulüm okunu (sana) nişan alır. Verdiĝi kahırla boyunu yay (gibi eğik) eder.

²⁶¹⁶ Kavuşmayı umarken işin ayrılık olur. Dostlarının hepsi düşman olur.

■ vaşl: vāşıl T.

²⁶¹⁷ Gamlarını giderenler sana gam verir. İkrâm ve dostluk sunan arkadaşların zulmeder.

²⁶¹⁸ Gül sunar zannetme keder dikenidir. Tatlı (bir içecek) şanma sıkıntı veren bir zehirdir.

Gülşeninüñ nümûnesi külhan
Kûşe-i sebze-zârı cây-ı hazan²⁶¹⁹

2290 Serv-i boştâni sâye-dâr olsa
Anda her naḥli mîve-dâr olsa²⁶²⁰

Sâyedür şanma anı zulmetdür
Mîvesi berg ü bâr-ı nekbetdür²⁶²¹

İki gün gösterüp muvâfaḳati
Eylemez râyegân muḥâlefeti²⁶²²

Cümle kâruñ senüñ idüp âsân
Her huşûşuñda eylemez noḳşân²⁶²³

Seni peyvend ider murâdâta
Vâşıl eyler merâm u ḥâcâta²⁶²⁴

2295 Dilüni bend idüp eḥibbâya
Mâyil eyler merâm-ı dünyâya²⁶²⁵

²⁶¹⁹ Gül bahçesinin bir benzeri hamamın (yanan) ocağıdır). Yeşil bahçesinin köşesi hüznün yeri(dır).

²⁶²⁰ Türlü çiçeklerin olduğu bahçedeki servi ağacı gölge verse, o bahçedeki her hurma ağacı meyve yüklü olsa

²⁶²¹ Onu gölge zannetme, karanlıktır. Meyvesi felaket meyvesi ve yaprağıdır (Meyvesi felaket şimşeği ve kederidir).

²⁶²² İki gün uyum gösterip bedava muhalefet etmez.

²⁶²³ Senin bütün işlerini kolaylaştırıp her işini noksansız yapar.

²⁶²⁴ Seni isteklerine ulaştırır. Arzu ve ihtiyaçlarına kavuşturur.

²⁶²⁵ Gönlünü sevdiklerine bağlayıp dünya isteğine meylettirir.

Virdügüñ gibi sen de anlara dil
Mağşaduñ beynine olup hāyil²⁶²⁶

[NÜ 655a] Merhamet itmeyüp saña ašlā
Türmaz eyler muḥālefet peydā²⁶²⁷

Sehl olan kārūñı idüp müşkil
Seni dem-beste eyler el-ḥāşıl²⁶²⁸

[T 204a] Nekbetüñ gün-be-gün kemāle irer
Devletüñ rüz u şeb zevāle irer²⁶²⁹

2300 Her neye virdüñ-ise dil zīrā
Seni andan cüdā ider yārā²⁶³⁰

Cümle mevcūduñı ider ma^ç düm
Seni eyler murāddan maḥrūm²⁶³¹

Vaşl-ı aḥbābdan ba^ç id eyler
Yārdan dūr u nā-ümīd eyler²⁶³²

Hoş dimiş bunu pīr-i rāh-ı hüdā
Bülbül-i gül-sitān-ı sırr-ı fenā²⁶³³

²⁶²⁶ Sen de onlara gönül verdiğinde isteğinin arasına engel olup

²⁶²⁷ Sana asla merhamet etmeyip durmadan karşı gelir.

²⁶²⁸ Neticede kolay olan işini zorlaştırıp nefesini tıkar.

■ kārūñı idüp: kārūñ eyler T.

²⁶²⁹ Talihsizliğin günden güne tamamlanır. İkbalin gündüz gece ortadan kalkar.

²⁶³⁰ Ey dost! Her neye gönül verdiysen seni ondan uzaklaştırır.

■ andan: cāndan NÜ.

²⁶³¹ Bütün varlığını yok eder. Seni isteğinden mahrum eder.

²⁶³² Dostlarından uzak kılar. Sevgiliden uzak ve ümitsiz eyler.

²⁶³³ Hidayet yolunun ihtiyarı, geçici dünyanın sırlı gül bahçesi bülbülü bunu güzel söylemiş.

Mağzen-i 'ilm ü ma' den-i 'irfân
Mantık'ut-Tayr-ı sırra vâkıf olan²⁶³⁴

2305 Şadr-ı ahyâr kıdve-i ebrâr
 Kıtub-ı aqtâb-ı hazret-i 'Attâr²⁶³⁵

Dâr-ı dünyâst menzil-i fânî
 Mülk-i bâkî be-cüy-ı er insânî²⁶³⁶

Çarh-ı merdüm-küş eger rûzî dü merdüm perverest
 Nîst ez-şefkat meger per-vârî-i ü lağarest²⁶³⁷

Böyledür hâli çarh-ı ğaddaruñ
 Rişdür merhemi bu bed-kâruñ²⁶³⁸

Münkir iseñ eger bu hâlete sen
 Diñle şıdkın bu kışşanuñ benden²⁶³⁹

2310 Bir gün ol hüsrev-i cihân-fermân
 Ya' nî Sultân Selîm-i 'âlî-şân²⁶⁴⁰

²⁶³⁴ İlim ambarı ve irfan madeni, sırrın *Mantuku't-Tayr*'ını (kuş dilini) bilen.

²⁶³⁵ Hayırlı olanların övücü, fazilet sahiplerinin kendisine uyduğu kimse. Merkezdekilerin merkezi Attar hazretleri.

²⁶³⁶ “Dünya geçici bir konak yeridir. Eğer insan isen baki olan yerin peşinde ol.”

■ 2306: -T.

²⁶³⁷ “İnsan yiyici bu felek eğer günde iki insan yetiştiriyorsa bu şefkatten değil aksine besili inek gibi olan kendisinin zayıflamasındandır.” Ferîdüddin Attâr'ın *Divân-ı Eş'âr* adlı eserindeki onuncu kasidenin ilk beytidir. Kasidenin tamamı için bk. <https://ganjoor.net/attar/divana/ghasidea/sh10/> (Erişim 29.03.2020).

■ 2307: -NÜ.

²⁶³⁸ Zalim feleğin hâli böyledir. Bu kötü işinin merhemi vardır.

²⁶³⁹ Bu durumu inkâr ediyorsan bu hikâyenin doğrusunu benden dinle.

²⁶⁴⁰ Bir gün o dünyaya hükmeden padişah, yani büyük şan sahibi Sultan Selim.

Bu kadar ʿ izzet ü saʿ ādet-ile
Bu kadar ferr ü kerr ü şevket-ile²⁶⁴¹

Bu kadar fetḥ ü bunca yümn ü sürür
Kim anuñ devletinde buldı zühür²⁶⁴²

[NÜ 655b] Şarḫdan ğarba hükmi cār̄ iken
Berr-ile baḥre emri sār̄ iken²⁶⁴³

Bīm-i ḳahriyla cümle ḥalk-ı cihān
Ditrer iken mişāl-i berg-i ḥazān²⁶⁴⁴

2315 ʿ Aḳıbet şarşar-ı ḥazān-ı ecel
İtdi ʿ ömri bahārını muḥtel²⁶⁴⁵

Rüzgār-ıla gerdiş-i devvār
Dil-i āyīnesine virdi ğubār²⁶⁴⁶

Ḳāmeti naḥlini debūr-ı cihān
Berg ü bārından eyledi ʿ uryān²⁶⁴⁷

ʿ Ömri gül-bergini ḥazān-ı fenā
Eyledi bī-vücūd u nā-peydā²⁶⁴⁸

²⁶⁴¹ Bu kadar şeref ve bahtiyarlık, bu kadar gözüpeklik ve haşmet ile

²⁶⁴² Bu kadar fetih, bunca bereket ve sevinç onun hükümdarlığı zamanında gerçekleşti.

²⁶⁴³ Hükümdarlığı doğudan batıya (her yerde) geçerli iken, kara ve denize emri geçerken.

²⁶⁴⁴ Bütün dünya halkı onun gazabının korkusuyla sonbahar yaprağı gibi titrerken

²⁶⁴⁵ Sonunda ecel sonbaharının kasırgası ömrünün baharını yıktı.

²⁶⁴⁶ Rüzgâr (zaman) ile dönen felek (sema) gönül aynasını tozlandırdı.

²⁶⁴⁷ Dünyanın batı rüzgârı uzun ve güzel boyunu yaprağından ve meyvesinden çıplak eyledi.

²⁶⁴⁸ Ölüm sonbaharı ömrünün gül yaprağını varlıksız ve gözden kaybolmuş eyledi.

Götürüp ayağı bu menzilden
Kendü şahrâ-yı kudsi itdi vaţan²⁶⁴⁹

2320 Lâle-veş ƣaldı ƣasret-ile dilâ
Ƙullarınıñ dilinde dâğ-ı cefâ²⁶⁵⁰

Aldı çün verd-i cennetüñ bûyın
Tahtdan tutdı tahtaya rûyın²⁶⁵¹

Böyledür böyle ģâl-i devr-i cihân
Kimseye eylemez vefâ iy cân²⁶⁵²

Yoğ-durur çarģ-ı bî-vefâda vefâ
Dâyimâ ehline murâdı cefâ²⁶⁵³

Şerbet-i mergi ‘ âķıbet iy yâr
İçürür saña çarģ-ı merdüm-ģâr²⁶⁵⁴

2325 Bulmamışdur bu derde kimse devâ
‘ Âķil oldur vire ƣazâya rızâ²⁶⁵⁵

Naşş-ı ƣâtı‘ durur buña iy cân
Āyet-i küllü men ‘aleyhâ fân²⁶⁵⁶

²⁶⁴⁹ Bu konaktan ayağımı çekip mukaddes ovayı vatan edindi.

²⁶⁵⁰ Ey gönül! Kullarının gönlündeki keder dağı, hasretle lale gibi kaldı.

²⁶⁵¹ Cennet gülünün kokusunu aldı. Yüzünü tahttan tahtaya (tabut) çevirdi.

²⁶⁵² Dönen dünyanın hâli böyledir, böyle... Ey sevgili! Kimseye dostluk göstermez.

²⁶⁵³ Vefasız felekte (dünya) vefa yoktur. İsteddiği, (dünya) halkına süreklili cefa etmektir.

²⁶⁵⁴ Ey dost! İnsan yutan felek ölüm şerbetini sonunda sana da içirir.

²⁶⁵⁵ Bu derde kimse şifa bulamamıştır. Akıllı kişi kaza (ve kadere) rıza gösterir.

²⁶⁵⁶ Ey sevgili! “Yeryüzünde bulunanların hepsi fanidir.” (Rahmân55/26) ayeti kesin bir hükümdür.

Mümkin olsa bu dehr içinde beķā
Muştafā'ya irişmez idi fenā²⁶⁵⁷

[NÜ656a] Vemā ehadün yebķā 'ani'l-mevti sālimen
Fe inne'l-menāyā ķad eşābet Muḥammeden²⁶⁵⁸

Fe lev kāne fi'd-dünyā baķāü's-sākin
Le-kāne resūlallāhi fihā muḥalleden²⁶⁵⁹

**Der-Taḥavvül-i Aḥvāl-i 'Ālem ü Tebeddül-i Āmāl-i Benī-
Ādem²⁶⁶⁰**

2330 Āh elinden bu çarḥ-ı mekkāruñ
Dād elinden bu dehr-i ğaddāruñ²⁶⁶¹

Ehlinüñ kārı yas-ıla mātem
Hem-deminüñ dilinde dāğ-ı elem²⁶⁶²

'Āķıbet dirheminde hem vardur
Arasañ sīmi içre sem vardur²⁶⁶³

²⁶⁵⁷ Bu dünyada baki kalmak mümkün olsa (idi) Mustafa'ya (Hz. Peygamber) ölüm erişmezdi.

²⁶⁵⁸ “Kimse ölümden kaçamaz. Ölüm Muhammed'e (s.a.v.) bile isabet etmişti.”

²⁶⁵⁹ “Eğer dünyada sürekli yaşamak olsaydı, Allah'ın resulü (Muhammed) bile dünyada kalırdı.”

■ Tercümesi aktarılan Arapça iki beytin vezni: *Fe'ülün Meḥā'ilün Fe'ülün Meḥā'ilün.*

²⁶⁶⁰ **Dünya Hâllerinin Değişmesi ve İnsanoğlunun Arzularının Farklılaşması**

■ Bu başlık T nüshasında “Ḥasb-i Ḥāl” şeklindedir.

²⁶⁶¹ Ah bu çok hileci feleğin elinden. Meded bu zalim dünyanın elinden.

■ çarḥ: dehr T.

■ dehr: çarḥ T.

²⁶⁶² Halkın işi yas ile keder (dir). Dostunun gönlünde keder dağı (vardır).

²⁶⁶³ Sonunda dirheminde (gümüş sikke) üzüntü vardır. Arasan gümüşünün içinde zehir vardır.

Oldı dînârınuñ nihâyeti nâr
Devleti let-durur çü âhîr-i kâr²⁶⁶⁴

Kimse bu evde maqşada irmez
‘ Âkîl olan bu dehre dil virmez²⁶⁶⁵

2335 Yoq-durur bu sarây-ı gâmda sürür
Var durur qaşr-ı dehre niçe kuşûr²⁶⁶⁶

Bu cihân çün degül maḥall-i qarâr
Bunda eglenme iy gönül zinhâr²⁶⁶⁷

Saña yetmez mi bu kadar ‘ ibret
Cümle aqrânüñ eyleye rıḫlet²⁶⁶⁸

Kimse bu evde ber-qarâr olmaz
Kimseye dehr pâyidâr olmaz²⁶⁶⁹

Pîr ü bernâ vü cümle şâh u gedâ
Nûş ider ‘ âkıbetde câm-ı fenâ²⁶⁷⁰

²⁶⁶⁴ Dinarının (altın liranın dörtte biri) sonu ateş oldu. İkbali, işinin sonu gibi dayaktır.

²⁶⁶⁵ Bu konakta kimse dileğine ulaşamaz. Akıllı olanlar bu dünyaya gönül vermez.

²⁶⁶⁶ Bu gam sarayında sevinç yoktur. Dünya köşkünde nice kusur vardır.

²⁶⁶⁷ Ey gönül! Bu dünya konup kalma yeri olmadığından asla burada durma!

²⁶⁶⁸ Sana bu kadar ibret yetmiyor mu ki bütün yakınların göçüyor (ölüyor).

²⁶⁶⁹ Kimse bu evde (dünya) sürekli kalmaz. Dünya kimseye daimî olmaz.

²⁶⁷⁰ Yaşlı ve genç veya bütün sultan ve düşkünler. Sonunda ölüm kadehini içer.

**Ꞑıı' a-i Muhtaşara Münāsib be-Eṭvār-ı Dünÿā-yı
Deniyye²⁶⁷¹**

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

[NÜ 656b]

- 1 Görür mi kimse fenā güllerinde reng-i beḳā
Olur mı lālelerinde anuñ vefā büyi²⁶⁷²
- 2 Şadā-yı cūyı durur 'ākile nidā-yı raḫīl
Dimāḡ-ı cāna şabāsı virür fenā büyi²⁶⁷³

**Der-Tecdīd-i Eşāş-ı Ḥilāfet ü Cihān-bānī ve Temhīd-i
Esās-ı ' Adālet ü Kām-rānī²⁶⁷⁴**

2340 Çün ecel cāmın içdi itdi vefāt
Ḥāzret-i Ḥān Selīm-i nīk-şıfāt²⁶⁷⁵

Ehl-i İslām'a oldı ḡam hem-dem
Her birine elemle hem hem-dem²⁶⁷⁶

Şāhsız ḳulları olup maḫzūn
Oldı her birinüñ ciğerleri ḫūn²⁶⁷⁷

²⁶⁷¹ **Alçak Dünyanın Tavırlarına Münasip Kısa Bir Kıta**

■ Bu başlık T nüshasında “Ꞑıı' a” şeklindedir.

²⁶⁷² Herhangi bir kimse geçici güllerde ebedilik rengi görebilir mi? Onun lalelerinde dostluk kokusu olur mu?

²⁶⁷³ Akıllı kişi için göç çağırısı ırmak sesidir. Sabah rüzgârı can aklına geçicilik (ölüm) kokusu verir.

²⁶⁷⁴ **Hilafet Temelinin ve Dünya İmarının Yenilenmesi ile Adalet ve İkbal Temelinin İslah Edilmesi**

■ Der-Tecdīd...Kām-rānī: -T.

²⁶⁷⁵ İyi tabiatlı Selim Han hazretleri ecel kadehini içip vefat ettiği için.

²⁶⁷⁶ Müslümanların her birine gam, keder ve üzüntü dost oldu.

²⁶⁷⁷ Şahlarını kaybeden kullar hüzünle dolup her birinin ciğerleri kan doldu.

Olmış-iken bu vech-ile iy cān
Sîne-biryān u cümle dil-süzān²⁶⁷⁸

[T 204b] Nā-gehān bir berīd-i ferruḥ-fer
Sa^c d sā^c atde virdi ḥayr-ḥaber²⁶⁷⁹

2345 Ne ḥaber müjde-i sa^c ādet idi
Maḫdem-i ḥüsrev-i vilāyet idi²⁶⁸⁰

Bir peyām idi-kim virürdi dilā
Cāna rāḥat cihāna zevḫ ü şafā²⁶⁸¹

Nite gūyā ki cān peyāmı idi
^c Āşıḫa dil-rübā selāmı idi²⁶⁸²

Gūyiyā ḥastaya şifā irdi
Dil-i efsürdeye şafā irdi²⁶⁸³

Didi-kim faḫr-i āl-i Oşmānī
Ḥān Murād ibni Şeh Selīm Ḥānī²⁶⁸⁴

2350 Ki ḫudūmyla taḫt-ı sultānı
İtdi teşrīf o zıll-ı Yezdānī²⁶⁸⁵

²⁶⁷⁸ Ey sevgili! Bu şekilde bütün kalpler kebab, gönüller yanık olmuşken.

²⁶⁷⁹ Ansızın bir uğurlu haberci kutlu bir saatte hayırlı haber getirdi.

²⁶⁸⁰ Öyle bir haberi ki ülkeye (yeni) sultan gelişinin mutluluk müjdesi idi.

²⁶⁸¹ Ey gönül! Öyle bir haberi ki cana rahat, dünyaya zevk ve saadet veriyordu.

²⁶⁸² Adeta can haberi idi. Aşığa gönül çekenin selamı idi.

²⁶⁸³ (Bu haberle) adeta hastaya şifa ulaştı. Donmuş gönle şenlik ulaştı.

²⁶⁸⁴ Dedi ki “Osmanlı hanedanının övüncü Sultan Selim Han’ın oğlu Murad Han”

■ Didi-kim: Didiler T.

²⁶⁸⁵ “O Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi gelişiyile saltanat tahtını şereflendirdi.”

Bu haber virdi dehre şevk u sürür
Gitdi ğam geldi halka zevk ü hubür²⁶⁸⁶

[NÜ 657a] Hâtif-i ğayb idüp o demde nidâ
Oğıdı şevk-ile bu şîri dilâ²⁶⁸⁷

**Ġazel-i Dil-küşâ be-Cülüs-ı Sa'âdet-Fânüs-ı Memâlik-
ârâ²⁶⁸⁸**

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1 Eger burc-ı sa'âdetde ğurüb itdiyse bir ahter
Cihâna fer viren hırşîd-i devlet tâb-dâr olsun²⁶⁸⁹

Bu bâĝ-ı salţanatda ger hazân irdiyse bir serve
Hemîşe ol dıraht-ı bâr-ı ihşân nev-bahâr olsun²⁶⁹⁰

Eger dürc-i hilâfetden şikest oldıysa bir gevher
Dür-i bahr-i 'atâ kân-ı 'adâlet pâyidâr olsun²⁶⁹¹

²⁶⁸⁶ Bu haber dünyaya neşe ve mutluluk verdi. Gam gitti, halka zevk ve aşırı sevinç geldi.

²⁶⁸⁷ Ey gönül! Görünmeyen seslenici (vicdan) o an ses verip neşeyle bu şiiri okudu.

²⁶⁸⁸ **Ülkeler Süsleyen (Aydınlatan) Saadet Fenerinin Tahta Oturuşu Hakkında Gönül Açan Gazel**

■ Bu başlık T nüshasında “Kıı' a” şeklindedir.

²⁶⁸⁹ Eğer saadet burcunda (takım yıldızı) bir yıldız battı ise dünyayı aydınlatan devlet güneşi parlansın.

■ sa'âdetde ğurüb: sa'âdetden tülü 'NÜ.

²⁶⁹⁰ Eğer bu saltanat bahçesinde bir servi ağacına sonbahar ulaştıysa bütün o ihşan meyvesi yüklü ağaçlara ilkbahar olsun.

■ nev-bahâr: tâb-dâr NÜ.

²⁶⁹¹ Eğer hilafetin mücevher kutusundaki bir mücevher kırıldıysa, cömertlik denizinin incisi, adalet kaynağı kalıcı olsun.

■ hilâfetden: hilâfetde NÜ.

Gül-i ferruḥ bu gül-şenden fenā buldıysa iy bülbül
Gül-i şābit bu gülzār-ı cihānda ber-ḡarār olsun²⁶⁹²

- 5 Fenā buldıysa ger Sultān Selīm'üñ 'ahd-i eyvānı
Dilā Sultān Murād'uñ ḡaṣr-ı 'ömri üstüvān olsun²⁶⁹³

**Der-Şükr-güzār-ı Ni' met-i Ḳudüm-ı Cihān-medārī be-
Yārī-i Bārī²⁶⁹⁴**

Ḥaḡ te' ālāya biñ dūrūd u şenā
Vāriş-i mülke mülki virdi dilā²⁶⁹⁵

Rūh-ı Sultān Selīm'i Ḥayy u Ḳadīm
Eyleye dār-ı ḥuld içinde muḡīm²⁶⁹⁶

- 2355 Murḡ-ı rūḡına eyleye Mevlā
Dār-ı cennetde menzil ü me'vā²⁶⁹⁷

Āşinā ide āña Rıdvan'ı
Menzili ola 'arş-ı Raḡmānī²⁶⁹⁸

²⁶⁹² Ey bülbül! Bu gül bahçesinden uğurlu bir gül solduysa, bu dünyanın gül bahçesinde süreklî olan bir gül kalıcı olsun.

²⁶⁹³ Ey gönül! Eğer Sultan Selim'in köşkünün zamanı (saltanat dönemi) tükendiye, Sultan Murad'ın ömür köşkü direklensin.

■ Sultan Selim'in köşkü dönemi ifadesiyle, sultanın donanmayı Tunus seferine uğurladığı esnada bulunduğu Yalı Kasrı'na telmih olması mümkündür (bk. b. 535-555).

²⁶⁹⁴ **Allah'ın Dostluğuyla Dünya Dayanağının Gelişi (Tahta Çıkışı) Vesilesiyle Şükretme**

■ Der-Şükr-güzār...Bārī: -T.

²⁶⁹⁵ Ey gönül! Yüce Hakk'a binlerce dua ve övgü (olsun). Ülkenin mirasçısına mirasını verdi.

²⁶⁹⁶ Hayy (ebedî olan) ve Kadīm (ezelî olan), Sultan Selim'in ruhunu cennet yurdunda ikâmet ettirsin.

²⁶⁹⁷ Mevla, onun ruh kuşuna cennet yurdunda konak ve sığınak versin.

²⁶⁹⁸ Ona Rıdvan'ı (cennetin kapıcısı olan melek) tanıdık eylesin. Konağı Allah'ın arşı olsun.

Hür u ğilmānı aña ide nedīm
Maḥz-ı iḥsānı-y-ıla Rabb-i kerīm²⁶⁹⁹

‘ Ālem-i ḳuds cilve-gāhı ola
Ḳudsiyān ceyşi vü sipāhı ola²⁷⁰⁰

Kendü serdār-ı ḳudsiyān olsun
‘ Ālem-i ḳuds aña mekân olsun²⁷⁰¹

[NÜ 657b]

2360 Bulduġınca ol anda ecr-i cemīl
‘ Ömri Sulṫān Murād’uñ ola ṫavīl²⁷⁰²

Sāye-i devletinde ḫalk-ı cihān
Ola āsūde bula emn ü emān²⁷⁰³

**Der-Sitāyiş-i Ḥazret-i Ḥudāvendigār-ı Kām-kār *Medde*
*Zılluhu ilā Yevmi’l-Ḳarār*²⁷⁰⁴**

Bir seḫer kim bu gerdiş-i devvār
İtdi ebnā-yı ḫāke mihr izhār²⁷⁰⁵

²⁶⁹⁹ En çok ikram sahibi olan Rab, ihsanıyla ona cennet kızlarını ve hizmetçilerini sohbet arkadaşı eylesin.

■ aña ide: ide aña T.

²⁷⁰⁰ Mukaddes âlem cilve yeri olsun. Melekler ordusu olsun.

²⁷⁰¹ Kendisi meleklerin önderi olsun. Mukaddes âlem ona mekân olsun.

²⁷⁰² Onun, orada güzel bir karşılık bulduğu kadar Sultan Murad’ın da ömrü uzasın.

²⁷⁰³ Dünya halkı, devletinin himayesinde huzur, emniyet ve esenlik bulsun.

²⁷⁰⁴ **İkbal Sahibi Hükümdarın Övgüsü *Gölgesi (Hükümdarlığı) Maḫşer Gününe Kadar Uzasın***

■ Bu başlık T nüshasında “Cülüs-ı Hümâyün-ı Sa‘âdet-maḫrûn Ḥazret-i şāhib-ḳırān-ı Mümteni‘ü’l-ḳarīn ü Vāriş-i Ḥilāfet-i Rüy-ı Zemīn *Ebbedallāhü Te‘ālā Saltānaṫehu İlā Yevmi’d-dīn bi-ḫaḳḳi Seyyidi’l-evvelīn ve’l-āḫirīn*” şeklindedir.

²⁷⁰⁵ Bu dönen felek (sema) bir şafak vaktinde toprağın oğullarına (insanoğlu) güneş gösterdi.

Zulmet-i şebde kalmış-ıdı cihāñ
Nā-gehān şubh-ı devlet oldı   iyāñ²⁷⁰⁶

oğdı bir neyyir-i cihān-ārā
oldı r y-i zemīne n r u ziyā²⁷⁰⁷

2365 Sāyesinde cihān olup p r-n r
  Ālemi itdi   adl-ile mesr r²⁷⁰⁸

 n vefāt itdi Hān Selīm iy yār
Aña menzil-geh oldı dār-ı karar²⁷⁰⁹

Cümle halk-ı cihānı  n bu peyām
Eyledi b -karār u b -ārām²⁷¹⁰

İtmegin pādīşāh-ı d n rihlet
Halka d şmişdi havf-ıla haşyet²⁷¹¹

Bir seher āfītāb-ı devlet-i d n
Zıll-ı Hağ hüsrev-i felek-temk n²⁷¹²

2370 Dāver-i t c-bağş u şāh-nişān
Şehriyār-ı cihān u mülk-sit n²⁷¹³

²⁷⁰⁶ Dünya gece karanlığında kalmıştı. Ansızın devlet sabahı açığa ıktı.

²⁷⁰⁷ Dünyayı süsleyen bir güneş doğdu. Yeryüzüne nur ve parıltı doldu.

²⁷⁰⁸ Onun vesilesiyle dünya baştan başa nurlandı. Herkesi adaletiyle sevindirdi.

²⁷⁰⁹ Ey dost! Selim Han vefat ettiğinden ona ebedi kalma yeri konak oldu.

²⁷¹⁰ Bu haber bütün dünya halkını şaşkın ve huzursuz eyledi.

²⁷¹¹ Din padişahı g unce halka korku ve endişe düşmüştü.

²⁷¹² Bir şafak vaktinde din devletinin güneşi, Hakk'ın (yeryüzündeki) gölgesi, gökyüzü gibi (geniş) tedbir sahibi sultan.

²⁷¹³ Ta sahibi ve sultanlık alametine sahip adaletli hükümdar. Dünyayı ve ülkeleri fetheden padişah.

Tâc-dâr-ı memâlik-i izzet
Pişvâ-yı mesâlik-i devlet²⁷¹⁴

Server-i ser-firâz-ı tâc-ı dihân
İşigi mesned-i kihân u mihân²⁷¹⁵

Gül-i bâğ-ı âdâlet u naşfet
Şeh-i Cem-ķudret ü melek-ķaşlet²⁷¹⁶

[NÜ 658a] Āfitâb-ı sipihr-i sulţânî
Ķamer-i evc-i burc-ı hâķânî²⁷¹⁷

2375 Dürretü't-tâc-ı serverân-ı cihân
Ħâmî-i dîn-i eşref-i edyân²⁷¹⁸

Râî şerî-i seyyidü's-şakaleyn
Ħâfız-ı mülk ü hâdimü'l-ķharemeyn²⁷¹⁹

Ķâmiî-i ırķ-ı zümre-i küffâr
Muhyî-i dîn-i Aķmed-i Muķtâr²⁷²⁰

²⁷¹⁴ Şeref ülkelerinin tacına sahip olan. Devlet yollarının önderi.

²⁷¹⁵ Kırmızı derili seçkin taç sahiplerinin önderi. (Kapısının) eşigi küçüklerin de onların da dayanağıdır.

²⁷¹⁶ Adalet ve insaf bahçesinin gülü. Cem gibi muktedir ve melek gibi iyi huylu sultan.

²⁷¹⁷ Sultanlık göğünün güneşi. Hakanlık burcunun (takım yıldızı) tepesindeki ay.

²⁷¹⁸ Dünya reislerinin taçlarındaki inci. En şerefli dinin koruyucusu.

■ Ħâmî: CâmîNÜ.

²⁷¹⁹ Dünya ve ahiret sultanının (Hz. Peygamber) şeriatinin gözetleyicisi. Dünyanın koruyucusu ve Mekke ile Medine'nin hizmetçisi.

²⁷²⁰ Kâfirler topluluğunun soyunu kahreden. Seçilmiş Ahmed'in dinini tazeleyip güçlendiren.

Dâfi^ç -i şerr-i ehl-i küfr ü nifâk
Râfi^ç -i şûr-ı kavm-i bağy u şikâk²⁷²¹

Şeh-i gerdûn-vağâr u Dârâ-der
Zıll-ı Hağ hüsrev-i felek-çâker²⁷²²

2380 Dür-i deryâ-yı fazl-ı Sübhânî
Güher-i efser-i cihân-bânî²⁷²³

Şâhib-i tâc u taht u baht u ç alem
Vâlî-i milket-i ç aţâ vü himem²⁷²⁴

Çahramân-ı zamân hizebr-i vegâ
Pâdişâh-ı cihân u mülk-küşâ²⁷²⁵

Neyyir-i âsumân-ı câh u celâl
Âfitâb-ı sipihr-i burc-ı kemâl²⁷²⁶

[T 205a] Maţrah-ı nûr u hâver-i devlet
Maţmah-ı nûr-ı dîde-i rifç at²⁷²⁷

²⁷²¹ Küfür ve fesat sahiplerinin kötülüklerini defeden. İsyân ve uyuşmazlık kavminin fitnesini (ortadan) kaldıran.

²⁷²² Büyük şeref sahibi, Dârâ parlayan sultan. Hakk'ın (yeryüzündeki) gölgesi, feleğin kendisine hizmetçi olduğu sultan.

²⁷²³ Noksanlardan münezze olan Allah'ın cömertlik deryasındaki inci. Kâinat kurucusunun tacının mücevheri.

²⁷²⁴ Taç, taht, talih ve bayrak sahibi. İhsan ve yardım ülkesinin valisi.

²⁷²⁵ Zamanın Kahramân'ı, savaşın aslanı. Dünya sultanı ve dünya fatihi.

²⁷²⁶ Makam ve ululuk göğünün güneşi. Olgunluk burcunun (takım yıldızı) göğünün güneşi.

²⁷²⁷ Nurun (güneşin) kazancı, devletin güneşi, yücelik gözü nurunun göz diktigi.

2385 Maḥz-ı luṭf-ı Ḥudā-yı zü'l-iclāl
‘Ayn-ı ihsān-ı ḥazret-i müte‘āl²⁷²⁸

Zübde-i āb u ḥāk u āteş u bād
Pādişāh-ı gürūh-ı ehl-i cihād²⁷²⁹

Dür-i dürc-i sa‘ādet ü iclāl
Dürr-i burc-ı devlet ü iḳbāl²⁷³⁰

Gülbün-i gülşen-i cihān-bānī
Zübde-i nesl-i āl-i ‘Oşmānī²⁷³¹

[NÜ658b] Ya‘nī Sultān Murād-ı ‘ālem-gīr
Müşterī-fiṭnat u felek-te‘şīr²⁷³²

2390 Zıll-ı Yezdān u dāver-i devrān
Ḥüsrev-i milket-i zemīn ü zamān²⁷³³

Ṭiğ-y-ıla küşāde rūy-i zemīn
Sāye-i devletinde ‘ālem emīn²⁷³⁴

Dāver-i dād-baḥş u Dārā-der
Server-i ḥüsrevān-ı gerdün-fer²⁷³⁵

²⁷²⁸ Ulu Allah’ın ikramı. Yüce Allah’ın ihsanı.

²⁷²⁹ Su, toprak, ateş ve rüzgârın özü. Mücahitler topluluğunun sultanı.

²⁷³⁰ Kutluluk ve ululuk hokkasının incisi. Devlet ve talih burcunun (takım yıldızı) incisi.

²⁷³¹ Hükümdarlığın gül bahçesinin gül köşkü. Osmanlı hanedanı neslinin özü.

²⁷³² Yani, dünya zapteden, Jüpiter gibi (geniş) anlayış sahibi, felek (talih) gibi tesirli Sultan Murad.

²⁷³³ Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi ve adil, insafılı hükümdar. Dünya sahası ile dönemin sultanı.

²⁷³⁴ Yeryüzü, kılıcıyla açıldı. Dünya, devletinin himayesinde emniyet içindedir.

²⁷³⁵ Adalet bahşedici ve Dârâ paralayan hükümdar. Dünya hükümdarlarının önderi.

Serv-i bûstân-ı devlet ü ' izzet
Gül-i gül-zâr-ı ravza-i rif' at²⁷³⁶

Bâd-ı kahrıyla hüsrevân-ı cihân
Cümle lerzân mişâl-i berg-i hazân²⁷³⁷

2395 Zir-i hükminde şâhlar iy yâr
Her birisi zelîl ü ' aciz ü h'âr²⁷³⁸

Kullarınıñ elinde zâr u zebûn
Rüstem-i dâsitân u Efrîdûn²⁷³⁹

Hân-ı Kıpçak u şâh-ı mülk-i 'Acem
Âsitânında bende-i ebkem²⁷⁴⁰

Bezm için hâzır olsa meclis-i hâş
Zühre olaydı kemterin rakqâş²⁷⁴¹

Rahşî rezm içre eylese cevelân
Havfdan Erdevân olurdu devân²⁷⁴²

2400 Rûz-ı rezmin göreydi ger Hûşenk
Hayretinden olaydı vâlih ü deng²⁷⁴³

²⁷³⁶ Devlet (talih) ve izzet bahçesinin servisi. Yüce cennetin gül bahçesinin gülü.

²⁷³⁷ Dünya hükümdarları onun kahr rüzgârıyla sonbahar yaprağı gibi titredi.

²⁷³⁸ Ey dost! Hükümü altındaki sultanların hepsi hakir, aciz ve değersizdir.

²⁷³⁹ Destan sahibi Rüstem ile Ferîdûn senin kullarının elinde ağlayıp perişan oldu.

²⁷⁴⁰ Kıpçak Hanı ve Acem ülkesinin sultanı eşğinde dilsiz bir kuldur.

²⁷⁴¹ Seçkinler zümresi toplantı için hazır olsa Venüs en küçük köçek (dansçı) olurdu.

²⁷⁴² Gösterişli atı savaş meydanında dolaşsa Erdevân korkudan seğirtirdi (koşup kaçardı).

²⁷⁴³ Eğer Hûşenk savaş gününü görseydi şaşkınlıktan sersemleşirdi.

■ ger: her NÜ.

Āsitānında şāh-ı mülk-i Hıṭā
Ḳulnuñ ḳullıgını itdi recā²⁷⁴⁴

Ḳāf̄ dan Ḳāf̄'a cümle ḥalk-ı cihān
Emrine oldı bende-i fermān²⁷⁴⁵

Ser-firāzān-ı dehr ser-tā-ser
Āsitānında bende-i kemter²⁷⁴⁶

[NÜ 659a] İşigi ḥākine ider rū-māl
Şarkdan ğarba fırḳa-i iḳbāl²⁷⁴⁷

2405 Der-i devlet-penāhı melce-i ‘ām
İşigi mesned ü melāz-ı enām²⁷⁴⁸

Olalı ‘adl-ile cihāna emīr
Şāhlar dergehinde ‘abd-i ḥaḳīr²⁷⁴⁹

Böyle bir burc-ı evc-i ‘izzete mihr
Görmemişdür hezār-dīde sipihr²⁷⁵⁰

Böyle bir pādişāh-ı ‘āl-ı nijād
Görmemişdür bu dehr-i bī-bünyād²⁷⁵¹

²⁷⁴⁴ Hıṭā ülkesinin (Doğu Türkistan) sultanı, eşiğinde kulunun kulluğunu yapmak istedi.

²⁷⁴⁵ Ḳāf̄'tan Ḳāf̄'a bütün dünya halkı emrine emir kulu oldu.

²⁷⁴⁶ Dünyadaki seçkin kişilerin hepsi dergahında en küçük kuldur.

²⁷⁴⁷ Doğudan batıya (kadar bütün) yüksek mevkili topluluklar eşiğinin toprağına yüz sürer.

²⁷⁴⁸ Devlet koruyucusu olan kapısı herkesin sığınağıdır. Kapısı halkın dayanağı ve sığındığı yerdir.

²⁷⁴⁹ Dünyanın adil hükümdarı olduğundan beri sultanlar huzurunda küçük bir kuldur.

²⁷⁵⁰ Binlerce şey görmüş olan sema şeref tepesinin burcuna (takım yıldızı) yakışan böyle bir güneş görmemiştir.

²⁷⁵¹ Bu temelsiz dünya böyle bir yüce tabiatlı sultan görmemiştir.

Böyle bir şehriyâr-ı ʿâlî-şân
Olmadı bâğ-ı dehr içinde ʿiyân²⁷⁵²

2410 Böyle bir neyyir-i cihân-ārâ
Togmadı çarh-ı salţanatda dilâ²⁷⁵³

Atı öñince peyk-i fetḥ ü zafer
Olmış iklîm-i ʿizzete rehber²⁷⁵⁴

Ḳulıdur devletüñ kamu şehler
Tırmayup devlet añâ ḳullıg ider²⁷⁵⁵

Her ne cāyı ki ide fetḥe hücum
Rām olur emrine hemān ol büm²⁷⁵⁶

Tiğ-ı hūn-bārınuñ zebūnı cihân
Nîzesinüñ sinānı mülk-sitān²⁷⁵⁷

2415 Tîr-i şeh-bāzı itse ḳaşd-ı şikār
Ḳomaya cān-ı ḥaşma cāy-ı ḳarār²⁷⁵⁸

Zîni yanında zer-nişān şeş-per
Ser-i a ʿ dā-yı dūn-ıla hem-ser²⁷⁵⁹

²⁷⁵² Dünya bahçesinde böyle büyük şan sahibi hükümdar olmadı.

²⁷⁵³ Ey gönül! Böyle bir kâinatı süsleyen güneş saltanat göğünde doğmadı.

²⁷⁵⁴ Atının önü sıra (giden) fetih ve zafer habercisi şeref ülkesine kılavuz olmuş.

²⁷⁵⁵ Bütün sultanlar devletin kuludur. Devlet de durmadan ona kulluk eder.

²⁷⁵⁶ Her nereyi fethetmek için hücum etse o memleket hemen emrine boyun eğer.

²⁷⁵⁷ Dünya, kan döken kılıcının karşısında acizdir. Mızrağının keskin ucu ülke fethedendir.

²⁷⁵⁸ Beyaz doğan (gibi) oku avlanmaya azmetse düşmanın canına tutunacak bir yer bırakmaz.

■ ḳarār: firār T.

²⁷⁵⁹ Eyerinin yanında altın (sarı) işlemeli şeşper. Alçak düşmanların başlarına benzerdir.

Ḳadrinüñ şeh-nişinine yārā
Farḳdan oldı pāye-i ednā²⁷⁶⁰

[NÜ659b] Cür^c a-i cām-ı luḫfı ol ḥānuñ
Menba^c ı oldı āb-ı ḥayvānuñ²⁷⁶¹

Deṣt-i heycāda her sinānı dilā
Demi āteş saçar bir ejderhā²⁷⁶²

2420 Baḥr-i ḥarb içre tıḡı āteş-reng
Olmış-ıdı hemān mişāl-i neheng²⁷⁶³

Ḥāldur çetri rūy-i nuşretde
Servdür tūḡı bāḡ-ı rif^c atde²⁷⁶⁴

Ḳaşrına çarḫ-ı heft süllemdür
Şehriyārī aña müsellemdür²⁷⁶⁵

Sāye-i devletinde cümle^c ibād
Oldı emn ü sürür-ıla dil-şād²⁷⁶⁶

Kehf-i^c adlinde ehl-i dār u diyār
Her birisi şafāda leyl ü nehār²⁷⁶⁷

²⁷⁶⁰ Ey dost! Senin tahtına en düşük rütbe ferkadan yıldızlarının tepesi oldu.

²⁷⁶¹ O sultanın lütuf kadehinin bir yudumu, hayat suyunun kaynağı oldu.

²⁷⁶² Ey gönül! Her mızrağı, savaş meydanında nefesi ateş saçan bir ejderdir.

²⁷⁶³ Savaş denizi içindeki ateş renkli kılıcı, sanki timsah gibi olmuştü.

²⁷⁶⁴ Çadırı, zaferin yüzündeki bendir. Tuḡu, yücelik bahçesindeki servidir.

■ tūḡı: tiri T.

²⁷⁶⁵ Yedi kat gök köşküne (çıkan) merdivendir. Sultanlık ona verilmiştir.

²⁷⁶⁶ Devletin himayesinde bütün kullar emniyet ve huzur içinde gönlü şen oldu.

²⁷⁶⁷ Yer ve ülke sahiplerinin hepsi adalet sığınağında gece gündüz huzurludur.

2425 Kenef-i ʿizzetinde pîr ü civân
Oldı âsûde cümleten iy cân²⁷⁶⁸

Genc-i İslâm'ı hıfz için iy yâr
Tiğdur ejdehâ-yı âteş-bâr²⁷⁶⁹

Olmasun diyü ehl-i râha zarar
Hañçer-i tâb-dârı bil bekler²⁷⁷⁰

Tîr-i ğamdan ħalâş için iy cân
Halka oldı ħimâyeti kalkan²⁷⁷¹

Çeh-i ğamdan çıkarmağa cānuñ
Rîsmân oldı ħimmeti anuñ²⁷⁷²

2430 Sāye-i sancağında cümle cihân
Buldılar tâb-ı cevri ü ğamdan emân²⁷⁷³

Geldi devletle tahta itdi cülûs
İtdiler cümle kulları pâ-bûs²⁷⁷⁴

Sāyesi dehre virdi nûr-ıla fer
ʿĀleme zâhir itdi ʿadl-i ʿÖmer²⁷⁷⁵

²⁷⁶⁸ Ey sevgili! Şerefli koruman altındaki yaşlı ve gençlerin hepsi huzur buldu.

²⁷⁶⁹ Ey dost! Kılıcın İslam hazinesini korumak için ateş saçan ejderdir.

²⁷⁷⁰ Bil ki ışıltılı hañçeri yolculara bir zarar gelmesin diye (her an hazır) beklemektedir.

²⁷⁷¹ Ey dost! Koruyuculuğu gam okundan kurtulmak için halka kalkan oldu.

²⁷⁷² Yardımı, canını gam kuyusundan çıkarmak (isteyenler) için halat oldu.

²⁷⁷³ Bütün dünya (halkı) bayrağının gölgesinde zulüm ve keder sıkıntısından kurtuldu.

²⁷⁷⁴ Gelip talihli şekilde tahta oturdu. Bütün kulları ayağını öptü.

²⁷⁷⁵ Koruyuculuğu dünyaya aydınlık verdi. Hz. Ömer'in adaletini dünyaya gösterdi.

[NÜ 660a] Eyle dikdi hışār-ı nazma ʿalem
 Qalmanı dehr içinde cevr ü sitem²⁷⁷⁶

Eyle itdi dilā ʿadāleti kış
 Oldı devrinde yār gürg ile miş²⁷⁷⁷

2435 Devr-i ʿadlinde ol şehūñ yek-ser
 Žuʿ afā eyle buldı kuvvet ü fer²⁷⁷⁸

Qalmanı dehr içinde bir muhtāc
 Ki bulımaya derd-i fakra ʿilāc²⁷⁷⁹

[T 205b] Zīr-i qahrında ehl-i küfr ü dālāl
 Oldılar bīm ü havf-ıla pā-māl²⁷⁸⁰

Eyle baş itdi halka cūd u sehā
 Ki ğanī oldı cümleten fuqarā²⁷⁸¹

Qalmanı ʿālem içre bir cebbār
 Ki itmeye terk cevrini nā-çār²⁷⁸²

2440 Qalmanı dehr içinde bir hūn-h̄ār
 Ki olmaya bīm-i qahrı-la maq̄hūr²⁷⁸³

²⁷⁷⁶ Nazım kalesine öyle bayrak dikti ki dünyada zulüm gören bir kimse kalmadı.

²⁷⁷⁷ Adaleti öyle usul edindi ki onun döneminde kurtla koyun dost oldu.

²⁷⁷⁸ Bütün zayıflar o sultanın adaletli döneminde öyle güç ve kuvvet buldu ki

²⁷⁷⁹ Dünyada fakirlik derdine ilaç bulamayan bir ihtiyaç sahibi kalmadı.

²⁷⁸⁰ Kâfir ve sapkınlara baskısı altında korku ve endişeyle çiğnendi.

²⁷⁸¹ Cömertliği(ni) halka öyle yaydı ki bütün fakirler zenginleşti.

■ baş itdi: itdi baş T.

²⁷⁸² Dünyada mecbur kalarak zulmünü terk etmemiş bir zalim kalmadı.

²⁷⁸³ Dünyada (onun) kahrı korkusuyla ızdırıp çekmeyen bir canı kalmadı.

Mâ-ḥaşal ḥalka vâhibü'l-âmâl
Viridi bir pâdişâh-ı zü'l-iclâl²⁷⁸⁴

Ki anuñ devrini gören âdem
‘ Ahd-i Nûşin-revân’dan urmaz dem²⁷⁸⁵

Böyle bir şehriyâr-ı ḥaşm-şikâr
Görmemişdür bu gerdiş-i devvâr²⁷⁸⁶

Böyle bir mâh-ı luṭf u mihr-i kerem
Başmadı niçe dem bu devre ḳadem²⁷⁸⁷

2445 Böyle bir serv-i bûstân-ı vefâ
Bâğ-ı dehr içre bitmedi aşlâ²⁷⁸⁸

Böyle bir ma‘ den-i şecâ‘ at u cûd
Bulmadı kāyinât içre vücûd²⁷⁸⁹

Bitmedi bâğ-ı salṭanatda dilâ
Böyle bir naḥl-i ḥûb u bî-hemtâ²⁷⁹⁰

[NÜ660b] Ḳadem-i pâki dehre viridi şafâ
‘ Āleme nûr-ı rûyı viridi ziyâ²⁷⁹¹

²⁷⁸⁴ Neticede arzuları karşılayan (Allah), halka şeref sahibi bir sultan verdi.

²⁷⁸⁵ Öyle ki onun dönemini gören bir insan Nuşirevân döneminden bahsetmek için nefes tüketmez.

²⁷⁸⁶ Bu dönen felek (sema), böyle bir düşman avcısı hükümdar görmemiştir.

²⁷⁸⁷ Böyle bir ihsan ayı ve cömertlik güneşi uzun zamandır bu dünyaya ayak basmadı.

²⁷⁸⁸ Böyle bir dostluk bahçesi servisi dünya bahçesinde yetişmedi.

²⁷⁸⁹ Böyle bir cesaret ve cömertlik cevheri kâinat içinde meydana gelmedi.

■ cûd: ḥûd NÜ.

²⁷⁹⁰ Ey gönül! Saltnat bahçesinde böyle bir güzel ve eşsiz fidan yetişmedi.

²⁷⁹¹ Temiz ayağı (gelişi) dünyaya sevinç verdi. Yüzünün nuru kâinata parıltı verdi.

Tābiş-i āfitāb-ı ‘adli dilā
Zulmet-i zulmi itdi nā-peydā²⁷⁹²

2450 Nev-bahār-ı ‘adāletiyile cihān
Gūyiyā mürde idi buldı revān²⁷⁹³

Dehre çün āb-ı luţfi virdi hayāt
Oldı āsūde ‘adli ile cihān²⁷⁹⁴

Kef-i cūdıyla ol şehā-kānı
Şerm-sār itdi baħr-i ‘Ummān’ı²⁷⁹⁵

Maţbaħ-ı bezl-i cūdına deryā
Ger nemek olsa itmeyeydi vefā²⁷⁹⁶

Cūdı yanında kaçredür ‘ummān
Luţfinuñ zerresiydi mihr-i cihān²⁷⁹⁷

2455 Himmet-i şemsinüñ yanında dilā
Bī-ziyā oldı ħor çü necm-i sühā²⁷⁹⁸

Oldı şehler anuñ yanında kāmı
La‘l yanında ħurde-i minū²⁷⁹⁹

²⁷⁹² Ey gönül! Adalet güneşinin nuru zulüm karanlığını ortadan kaldırdı.

²⁷⁹³ Dünya, sanki ölü idi de adaletinin ilkbaharıyla hayat buldu.

■ nev-bahār: nev-nehār T.

²⁷⁹⁴ İhsan suyu dünyaya hayat verdi. Dünya (halkı) adaletiyle huzur buldu.

²⁷⁹⁵ O cömertlik kaynağı onun cömertlik eliyle okyanusu utandırdı.

²⁷⁹⁶ Eğer deniz tuz olsaydı, cömertliğin sarf ettiği mutfağı için yeterli olmazdı.

²⁷⁹⁷ Cömertliği yanında okyanus bir damladır. Kâinat güneşi, lütfunun çok küçük bir parçası (gibi) idi.

²⁷⁹⁸ Ey gönül! Süha yıldızı, güneşinin gücü yanında ışığı sönük, hakir kaldı.

²⁷⁹⁹ Sultanların hepsi onun yanında lal (taşı) yanındaki küçük cam parçası (idi).

İdeli 'adli 'âlemi âbâd
Oldı zulmüñ esâsı bî-bünyâd²⁸⁰⁰

'Âlemi eyle eyledi ma' mür
Her diyâr oldı cāy-ı emn ü sürür²⁸⁰¹

Hîç bir yirde kalmadı bir bâb
Ki_ola anuñ kalem-revinde ħarâb²⁸⁰²

2460 Yoğ-ıdı bir diyâr u bir me'men
Ki_ola ehl-i zulme cāy u vaţan²⁸⁰³

Âb-ı şemşiri üzre oldı dilâ
Ser-i a' dâ-yı dîn ħabâb-âsâ²⁸⁰⁴

Cûd u nuşret 'adâlet ü şemşir
Cümle olmuşdur ol şehe teşhîr²⁸⁰⁵

[NÜ 661a] Şâhib-i ħall u 'ağd u dâd u sened
Âsitânında kulları bî-ħad²⁸⁰⁶

Şâ'ir-i tîz-ţab' u pâk-nihâd
Ĥûb itmiş bu nükteyi inşâd²⁸⁰⁷

■ anuñ yanında: yanında anuñ T.

²⁸⁰⁰ Adaleti dünyayı mamur ettiğinden beri zulmün temeli yıkıldı.

²⁸⁰¹ Dünyayı öyle imar etti ki her ülke emniyetli ve huzurlu bir yer oldu.

²⁸⁰² Ülkesindeki hiçbir yerde yıkık bir kapı kalmadı.

²⁸⁰³ Zalimlere vatani olabilecek bir ülke veya bir emniyetli yer yoktu.

²⁸⁰⁴ Ey gönül! Din düşmanlarının kafası kılıcının suyu üzerindeki kabarcıklar gibi oldu.

²⁸⁰⁵ Cömertlik, yardım, adalet ve kılıç hep birlikte o sultana tabi olmuştu.

²⁸⁰⁶ Zor meseleleri çözen; anlaşma (barış), adalet ve güvence sahibi. Eşiğindeki kulları sayılamayacak kadar çoktur.

²⁸⁰⁷ Sabırsız ve temiz tabiatlı şair bu düşündürücü sözü güzel söylemiş.

2465 Bülbül-i būsītān-ı nazm-ı faşih
Eyleyüp ḥasb-i vāki' i taşriḥ²⁸⁰⁸

Zıkr olan nazmı eyleyüp inşā
Vāki' -i ḥāli eylemiş inhā²⁸⁰⁹

**Qıṭ' a-i Fārisiyye ez-Şu' arā-yı Sālīfe Münāsib be-İrād-ı
Şenā-i ' Aliyye²⁸¹⁰**

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün (Fa 'lün)

1 Yā be-bended yā küşāyed yā sitāned yā dehed
Tā cihān ber-pāy bāşed şāh-rā in yādigār²⁸¹¹

Ānçe bistāned velāyet ānçe be'dhed ḥ'āste
Ānçe bended pāy-ı düşmen ānçe be'kşāyed ḥişār²⁸¹²

²⁸⁰⁸ Fasih şiir bahçesinin bülbülü, durumu olduğu şekliyle açıklamış.

²⁸⁰⁹ Zikri geçen şiiri söyleyip mevcut durumu haber vermiş.

²⁸¹⁰ **Eski Şairlerden Yüce Dua Söyleyişine Münasip Bir Farsça Kıta**

■ Bu başlık T nüshasında “Qıṭ' a” şeklindedir.

²⁸¹¹ Ālemin padişahı bu yadigār kalıcı/ebedi olsun diye ya bağlar ya serbest bırakır ya kuşatır ya açırverir.

■ Yā×4: Tā×4 NÜ.

²⁸¹² Kuşattığı şey velayet, bıraktığı şey arzular, bağladığı şey düşmanın ayağı, açtığı şey ise kalelerdir.

■ Unsûrî'nin *Der-Medh-i Sultan Mahmud-ı Gaznevî* başlıklı kasidesinden alıntılanan iki beyittir. BU iki beyit Şu'ûrî Hasan Efendi'nin *Ferheng-i Şu'ûrî* adlı lügatinde kıta örneği olarak da verilmiştir (İstanbul: Dârü't-Tıba'atü'l-Âmire, 1155/1742, 1/v. 383b). Beyitlerin içerisinde bulunduğu kasidenin tamamı için bk.: <https://ganjoor.net/onsori/oghas/sh32/> (Erişim Tarihi: 29.03.2020).

Der-Meşhûnî-i Hâl-i Kelâm be-Ed' iyye-i Devâm-ı Devlet- i Hayr-encâm²⁸¹³

Mâ-ḥaşal itmiş aña Hayy u Kadîm
Der-i fethûñ kilîdini teslîm²⁸¹⁴

Şarkdan ğarba fırka-i şâhân
Kulı olmağa cân virür iy cân²⁸¹⁵

Qulları bir diyâra kim ide 'azm
Olur ol yir musahḥarı bî-rezm²⁸¹⁶

2470 Naşb idüp sancağ-ı ğazâyı o şâh
Düşmenûñ şerrin itdi ref' ü tebâh²⁸¹⁷

Tahta çün devlet-ile başdı qadem
'Adem iline kaçdı şâh-ı 'Acem²⁸¹⁸

Saltanat şadrına çün itdi cülûs
Cizye gönderdiler Fireng-ile Rûs²⁸¹⁹

Geydi rif' atle çünki başına tâc
Şâhlar 'arza kıldı bâc u ḥarâc²⁸²⁰

²⁸¹³ Neticesi Hayır Olan Devletin Devamı İçin Dualarla Dolu Söz

■ Der-Meşhûnî...Hayr-encâm: -T

²⁸¹⁴ Neticede Hay (ebedî) ve Kadîm (ezelî) Allah ona fetih kapısının kilidini teslim etmiş.

²⁸¹⁵ Ey sevgili! Doğudan batıya bütün şahlar onun kulu olmak için can verir.

²⁸¹⁶ Kulları bir ülkeye azmetse orası savaşız şekilde emri altına girer.

²⁸¹⁷ O sultan gaza bayrağını dikip düşmanın kötülüğünü kaldırıp yıktı.

■ ref' : def' T.

²⁸¹⁸ Devletle (saadette) tahta ayak bastığında (çıktığında) Acem şahı yokluk ülkesine kaçtı.

²⁸¹⁹ Saltanat makamına oturduğunda Avrupalı ve Ruslar cizye gönderdi.

²⁸²⁰ Başına ululukla taç giydiğinde hükümdarlar hediye ve vergi arz etti.

[NÜ 661b] Başduğı dem serir-i devlete pā
 Toldı zevk ü sürür-ıla dünyā²⁸²¹

2475 Zātı virdi cihāna ‘ izz ü şeref
 Tiğı itdi ‘ adū-yı dīni telef²⁸²²

Gülşen-i dehre cūy-ı cūdı dilā
 Zib ü ziynetle virdi neşv ü nemā²⁸²³

İtdi ter sebze-zār-ı insānı
 Ol şehūñ ebr-i ‘ adli nīsānı²⁸²⁴

Nev-bahār-ı ‘ adāleti iy yār
 Eyledi dehri ğayret-i gül-zār²⁸²⁵

Saltanat zātı ile buldı şeref
 Āl-i Oşmān’a oldı ğayr ğalef²⁸²⁶

2480 Yeñilendi cihān kudümü ile
 Toldı ‘ ālem şafā rüsümü ile²⁸²⁷

Taht-ı ‘ izzetde eyledükde qarār
 İtdi āyīn-i Aĥmed’i izhār²⁸²⁸

²⁸²¹ Devlet tahtına ayak bastığında dünya zevk ve neşveyle doldu.

²⁸²² Varlığı dünyaya izzet ve şeref verdi. Kılıcı din düşmanını yok etti.

²⁸²³ Ey gönül! Cömertlik ırmağı, dünyanın gül bahçesini süsleyip geliştirmişti (yeşillendirmişti).

²⁸²⁴ O sultanın adalet bulutunun nisan (yağmuru) insanlığın sebze bahçesini tazeledi.

²⁸²⁵ Ey dost! Adaletin ilkbaharı dünyayı gül bahçesi (olmaya) çabalattı.

²⁸²⁶ Saltanat, varlığıyla şeref buldu. Osmanlı hanedanına hayırlı bir evlat oldu.

²⁸²⁷ Gelişiyile dünya tazelandı. Merasimiyle dünyaya sevinç doldu.

²⁸²⁸ Şeref tahtında bulunduğu müddetçe Hz. Ahmed’in geleneğini uyguladı.

Zâti şehliğe zîb ü fer virdi
Kâne cûdı zer ü güher virdi²⁸²⁹

Bu şafâyı görüp sipihr-i berîn
Şevkden bir tabağ idüp tezyîn²⁸³⁰

Mağdem-i şâha gerdiş-i devvâr
İtdi encüm cevâhirini nişâr²⁸³¹

**Der-Tezyîn-i Mağâm be-Kelimât-ı Behcet-Âyât-ı
Meserret-encâm²⁸³²**

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün (Fa 'lün)

[T 206a]

1 Bâz taht-ı hüsrevî zîb ü fer-i dîger girift
Bâz tâc-ı pâdişâhî ziyetî ez-ser girift²⁸³³

Bâz eyvân-ı hilâfet-râ şafâ-yı nev resîd
Bâz dîvân-ı Süleymânî şükûh u fer girift²⁸³⁴

3 Tâ nişâr-âred melek behr-i kudüm-ı şehriyâr
Kâse-i pür-gevher-i eflâk-râ der ber girift²⁸³⁵

²⁸²⁹ Şahsı, sultanlık makamına süs ve nur verdi. Cömertliği maden yatağına altın ve elmas verdi.

²⁸³⁰ Bu sevinci gören göğün en üst katı, heyecanla bir tabak süsleyip

²⁸³¹ Dönen felek (sema), sultanın gelişi için yıldız mücevherlerini saçtı.

²⁸³² **Neticesi Sevinç Olan Güzel İşaretlere Sahip Kelimelerle Makamın Süslenmesi**

■ Bu başlık T nüshasında “Kıt' a” şeklindedir.

²⁸³³ Yine padişahlık tahtı bambaşka bir güzellik ve tazelik buldu. Yine padişahlık tacı bambaşka süslendi.

²⁸³⁴ Yine hilafet sarayı yepyeni bir sefaya erişti. Yine Süleymanlık divanına şan ve haşmet erişti.

²⁸³⁵ Melekler feleğin mücevher dolu kasesini sultanın gelişi şerefine saçmak için baş aşağı çevirdi.

[NÜ662a]

Der-Ĥatm-i Süĥan be-Zemîn-büs-1 Şehen-şâh-1 Dîn-
penâh-1 Şaf-şiken²⁸³⁶

2485 Ĥamdülillâh ki ol güzîn-i cihân
Ser-i şâhân-1 şehriyâr-nişân²⁸³⁷

Vâriş-i milket-i şehen-şâhî
Server-i ĥüsrevân-1 Cem-câhî²⁸³⁸

Ėademi virdi çün cihâna şeref
Ne cihân belki *kün fe-kâna* şeref²⁸³⁹

Dilerüz senden iy Ĥudâ-yı kerîm
İdesin pâdişâha luĥf-ı ‘amîm²⁸⁴⁰

Gün-be-gün devleti ziyâd olsun
Taĥt-ı ‘izzetde ber-murâd olsun²⁸⁴¹

²⁸³⁶ **Saflar Yaran Dinin Koruyucusu Sultanlar Sultanının Huzurunda Yer Öpmeyle Sözü Tamamlanması**

■ Der-Ĥatm...Şaf-şiken: -T.

²⁸³⁷ Allah’a şükrolsun ki o dünyanın seçkini, hükümdarlık alametine sahip sultanların başı.

²⁸³⁸ Sultanlar sultanlığının yapılacağı ülkenin mirasçısı. Cem gibi taht sahibi hükümdarların başı.

²⁸³⁹ Gelişi dünyaya, (hatta dünyaya değil, belki “Ol (denilip), oluveren”lere şeref verdi.

■ *kün fe-kân* ibaresi ilgili ayette *kün fe-yekün* şeklinde geçer. İbarenin içerisinde geçtiği ayetin meali: “Bir şeyi istediğinde, O’nun buyruğu ‘Ol!’ demekten ibarettir; hemen oluverir.” (Yasin 36/82).

²⁸⁴⁰ Ey ihsan sahibi Allah! Senden sultana bol ihsanda bulunmanı dileriz.

■ İdesin pâdişâha: Eyle Sulţân Murâd’a T.

²⁸⁴¹ İkbali günden güne artsın. Şeref tahtında daim olsun.

2490 Zâti çün oldı saña sâye-i hâş
Anı sâyeñde eyle sen de halâs²⁸⁴²

Qalbini eyle mehbiţ-ı envâr
Dilini eyle mağzen-i esrâr²⁸⁴³

Müddet-i   ömrini dırâz eyle
Şâhlar içre ser-firâz eyle²⁸⁴⁴

Mihrüñi eyle cân-ı pâkine yâr
Ağmed'üñ şer  in eyle aña şî  ar²⁸⁴⁵

İy ker m ü rağ m ü Rabb ü Cev d
Luğfiña çünki eyledüñ mu  t d²⁸⁴⁶

2495 Aña her dem rız ñı eyle qar n
Luğf u iğs nuñ eyle y r u mu  in²⁸⁴⁷

  ömr-ile devleti olup d yim
Eyle rif  atle z tını k yim²⁸⁴⁸

²⁸⁴² Varlığı sana ait bir gölge oldu. Sen de onu g lgenle (koruyuculuğunla) kurtar.

■ ç n: çünki T.

²⁸⁴³ Kalbini nurların indiği yer eyle. Gönlünü sırlar ambarı eyle.

²⁸⁴⁴ ömrünü uzun eyle. Sultanlar arasında seçkin eyle.

²⁸⁴⁵ Sevgini temiz canına dost eyle. Hz. Ahmed'in şeriatini ona usul eyle.

²⁸⁴⁶ Ey yüce, merhametli, Rab (terbiyecisi) ve Cev d (cömertlik kaynağı) olan (Allah)! İhsan ve iyiliğini (herkes için) alışılmış eyledin.

²⁸⁴⁷ Ona her zaman rızanı arkadaş eyle. Lütuf ve cömertliğini dost ve yardımcı eyle.

■ Luğf u: Luğfiñ T

²⁸⁴⁸  mr  ve devleti sürekli olsun. şahsını üstünlükte sabit eyle.

İki   alemdede  adriin eyle refi 
Muştafa'yı kıl aña y r u řefi ²⁸⁴⁹

şadr-ı   izzetde ber-dev m eyle
Anı rif  atle m sted m eyle²⁸⁵⁰

[N  662b] Devr kılduķ  gerdiş-i devv r
Eylesün taht-ı salţanatda  ar r²⁸⁵¹

2500 Kendü devletle ber- ar r olsun
Düşmeni  or u   k-s r olsun²⁸⁵²

İde t  halk s yesinde  uz r
Ola   adliyle memleket ma  m r²⁸⁵³

Y  İl hi bi- a  -ı fa r-i g z n
Bu du   muz  ab le eyle  ar n²⁸⁵⁴

2503 Z t-ı p kini kıl bel dan em n
Ra met itsün aña ki dir  m n²⁸⁵⁵

²⁸⁴⁹ Değerini her iki dünyada t st n eyle. Mustafa'yı ona dost ve şefaati eyle.

²⁸⁵⁰ Onu şeref sultanlığında daim eyle. Ululukta sürekli eyle.

²⁸⁵¹ Felek (sema) döndükçe salţanat tahtında kalsın.

²⁸⁵² Kendisi devletle daim olsun. Düşmanı hakir ve perişan olsun.

²⁸⁵³ Halk himayesinde huzur bulsun.  lke, adaletiyle bayındır olsun.

²⁸⁵⁴ Ey Allahım! Seçkinlerin övüncü hakkı için. Bu duamızı kabule yakın eyle.

²⁸⁵⁵ Temiz şahsını belalardan emin kıl. (Allah) ona rahmet etsin ki " min" der.

Temme bi'l-Ḥayri fî Evāsıtı Şehri Recebi'l-mürecceb
Sene İşnâ ve Elf

Ketebehü Ez'afu 'İbādillāhi Te'ālā Aḥmed El-kâtib fî
Aḥkâmi's-sultāni el-Mulakḳab bi-Likâ

*'Ufiye 'Anhü ve 'an Kâffeti'l-müslimîne bi-Muḥammedin
ve Âlihi ve Şahbihi Ecma'în Āmîn*²⁸⁵⁶

Bu kitâbı okuyanlardan dilâ

Bir du'â-i ḥayr ider kâtib recâ²⁸⁵⁷

²⁸⁵⁶ Devlet Ahkâm Kitâbetinde Çalışan (Divan Kâtibi), Yüce Allah'ın En Aciz Kullarından Kâtip Ahmed Likâ Tarafından 1002 Tarihinin Mübarek Recep Ayı Ortalarında (M. 1594 Nisan başları) Hayırla Tamamlandı. *O ve Bütün Müslümanlar Muhammed ve Onun Ailesi ile Ashabı Hürmetine (Allah Tarafından) Bağışlansın. Āmin.*

■ Temme...Āmîn: -T.

²⁸⁵⁷ Ey gönül! Kâtip bu kitabı okuyanlardan bir hayır dua umuyor.

■ Kâtip tarafından kaydedilen NÜ nüshasındaki bu beyit T nüshasında mevcut değildir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akkor, Yunus Emre. *Gelenekten Evrensele Osmanlı Mutfağı*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Gülsoy, Ersin. *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*. İstanbul: TATAV Yayınları, 2004.

Özdemir, Kemal. *Osmanlı Haritaları*. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008.

Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat*. İstanbul: R yayınları, 2000.

_____. *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2012.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 6 Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Yavuz, Hulusi. *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Târîhi (923-1012/1517-1604)*. 2 Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 2003.

Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Editörlü Kitap

Prof. Mehmet Çelik, Yrd. Doç. Dr. Hasan Akyol (ed.). *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*. 2 Cilt. İstanbul: Gebze Belediyesi Yayınları, 2017.

Hazırlanan Kitaplar

Ahmed b. Hanbel. *El-Müsned*. thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1991.

Ali Rıza Seyfi. *Büyük Osmanlı Denizcileri Kemal Reis ve Baba Oruç*. haz. Selman Soydemir. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.

Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. haz. İskender Pala. İstanbul: Kapı Yayınları, Ocak 2007.

Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüştü, Mülazım M. Eşref. *Osmanlı Atlası, XX. Yüzyıl Başları*. haz. Rahmi Tekin - Yaşar Baş. İstanbul: OSAV Yayınları, 2003.

Bosnalı İntizâmî (ö. 1611'den sonra). *Tuhfetü'l-İhvân, XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti (İnceleme-Tenkitli Metin)*. haz. Cihan Okuyucu, Sadık Yazar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2020.

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha ve Emrullah Yakut. "Divan Edebiyatı Manzum Metinlerinin Diliçi Çevirisinde Anlamlandırma Sorunu". *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*. haz. Prof. Dr. Sadık Yazar, Prof. Dr. Mücahit Kaçar. 339-372. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.

Pîrî Reis. *Kitab-ı Bahriye, Denizcilik Kitabı*. haz. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973.

Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin). haz. Berat Açıl, Sadık Yazar, Kadir Turgut, Özgür Kavak. İstanbul: İSAM Yayınları, 2022.

15. *Yüzyıl Osmanlı Mutfağı, Muhammed b. Mahmud Şirvanî*. haz. Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Dr. Müjgan Çakır. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2005.

Dergi İçindeki Makaleler

Ağaoğlu, Mert. "Topkapı Sarayı'nın Yitip Giden Yapılarından Yalı Kasrı". *TYB Akademi Dergisi* 23/23 (2018), 37-50.

- Demlikoğlu, Uğur. “Osmanlı Devleti’nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/2 (2014), 277-294.
- Fidan, Fadimana. “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Tersâne-i Âmire Ambarına Hububat Temininde Bir İskele: Golos”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 54 (Ekim 2021), 3264-3287.
- Kılıç, Orhan. “Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar).” *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 9 (Ekim 2017), 418-430.
- Sabah, İsmail. “Kaptan-ı Derya Halil Paşa ve Damat Öküz Mehmet Paşa Çeşmeleri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (Ekim 2018), 407-424.
- Taş, Abdullah Erdem, “Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 250-284.
- Timurtaş, Faruk Kadri. “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”. *Türkiyat Mecmuası* 18 (1976), 331-368.
- Üzüm, İlyas. “Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru.” *İslâm Araştırmaları Dergisi* 11 (2004), 75-104.

Ansiklopedi Maddeleri

- Arslan, Gıyaseddin. “el-Urvetü’l-Vüskâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/185-186. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Atilla. “Garp Ocakları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/382-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çiçekler, Mustafa. “Mesnevi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/320-322. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Bostan, İdris. “Akdeniz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/231-234. İstanbul, TDV Yayınları, 1989.
- _____. “Navarin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/441-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- _____. “Korfu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/201-202. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- _____. “Kılıç Ali Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/411-412. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Eyice, Semavi. “Ahmed Paşa Camii”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/115. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Harman, Ömer Faruk. “Tübba’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/455-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- İnalçık, Halil. “Rumeli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/232-235. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- İpşirli, Mehmet. “Koca Sinan Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/137-139. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kandemir, M. Yaşar. “Fâtıma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/219-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kavas, Ahmet. “Zeyla’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/350-352. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Hıdrellez”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/313-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özcan, Abdulkadir. “Kuloğlu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/358-359. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Razûk, Muhammed. “Hafsiler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/125-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Sanal, Haydar. “Kös”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/270-272. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Şakiroğlu, Mahmut H. “Halkulvâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/375-376. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Tuncel, Metin. “Akdeniz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/229-231. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Varlık, Mustafa Çetin. “Anadolu Eyaleti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/143-144. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “İnsan Suresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/331-332. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki, Zeki Ünal. “Cebrâil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/202-204. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yurdaydın, Hüseyin G. “Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleymân Hân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Tezler

- Aydın, Cengiz. *Şeyh Hüsameddin Uşşâkî Divânı'nda Dînî ve Tasavvufî Unsurlar*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Naki, Emrah. *İki Savaş Arası Osmanlı İspanyol İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2005.
- Önal, Ahmet. *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520?-1596)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Saral, Gizem. *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Tanyıldız, Ahmet. *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2010.

Tulum, M. Emir. *Osmanlı Edebiyatında Manzum Fetihnameler*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.

Bildiriler

Arısoy, İbrahim Alper. “Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası”. 8. *Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 Aralık 2014)*. 77-102. Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği, 2015).

Sarıkaya, M. Saffet. “Bektâşî Kültürü’nde Hz. Muhammed (sav)”. V. *Kutlu Doğum Sempozyumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 19-20 Nisan 2002.

Sözlükler

Misalli Büyük Türkçe Sözlük. haz. İlhan Ayverdi. 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. haz. Mehmet Zeki Pakalın, 3 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.

Osmanlı Tarihi Sözlüğü (Kavramlar, Kurumlar, Olaylar). haz. Necdet Sakaoglu. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2016.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. haz. Ferit Devellioğlu. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007.

Redhouse, James W. *A Turkish and English Lexicon, K, C., M., G., LL., D*. Beirut: Librairie Du Liban, 1987 (İlk baskı 1890 tarihinde A. H. Boyajian tarafından yapılmıştır).

Süleyman Nutkî. *Kamûs-ı Bahrî (Deniz Sözlüğü)*. haz. Mustafa Pultar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2011.

Şu'ûrî Hasan Efendi. *Ferheng-i Şu'ûrî*. 4 Cilt. İstanbul: Dârü't-Tıba'atü'l-Âmire, 1155/1742.

Yazma Eser

Rumûzî. *Kitâb-ı Târîh-i Ahbâr-ı Sâbika-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Cedîde-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Halku'l-vâd u Tûnus*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan, 1297, v. 181b-205a.

Rumûzî. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen (Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., TY, 6045, v. 574a-662b.

İnternet

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı Kur'an meali ve tefsiri. Erişim 01.07.2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir>

Fatih Çınar, "Muhammed Es'ad Erbilî'nin Mektubâtı'nda Arapça Kelâm-ı Kibâr İktibasları". Erişim 09.03.2020. <http://yenidunyadergisi.com/muhammed-esad-erbilinin-ks-mektubatinda-arapca-kelam-kibar-iktibaslari/>

Ganjoor. "Ferîdüddin Attâr. Divân-ı Eşâr." Onuncu Kaside. Erişim 29.03.2020. <https://ganjoor.net/attar/divana/ghasidea/sh10/>

Ganjoor. "Molla Câmî. 'Heft Evreng.' Birinci Defter. 'Silsiletü'z-Zehab'". Erişim 29.03.2020. <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh41/>

Ganjoor. "Unsûrî. Der-Medh-i Sultân Mahmûd-ı Gaznevî." Erişim 29.03.2020. <https://ganjoor.net/onsori/oghas/sh32/>

Google Haritalar. “Marmara ve Akdeniz Bölgesi.” Erişim 13.05.2022.

<https://www.google.com/maps/@38.4965505,16.6114005,6z>

“Körfüz (Korfu) Adası.” Erişim 06.03.2020.

<https://www.discovergreece.com/tr/travel-ideas/best-of/greeces-10-hidden-gems>,

<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yunan-adalarinin-uzak-ufku-40492071>,

https://wiki2.org/en/List_of_Turkish_exonyms_in_Greece

Türktoyu, “Mitolojik Bir Türk Yemeği: Tutmaç”. Erişim 27.06.2022.

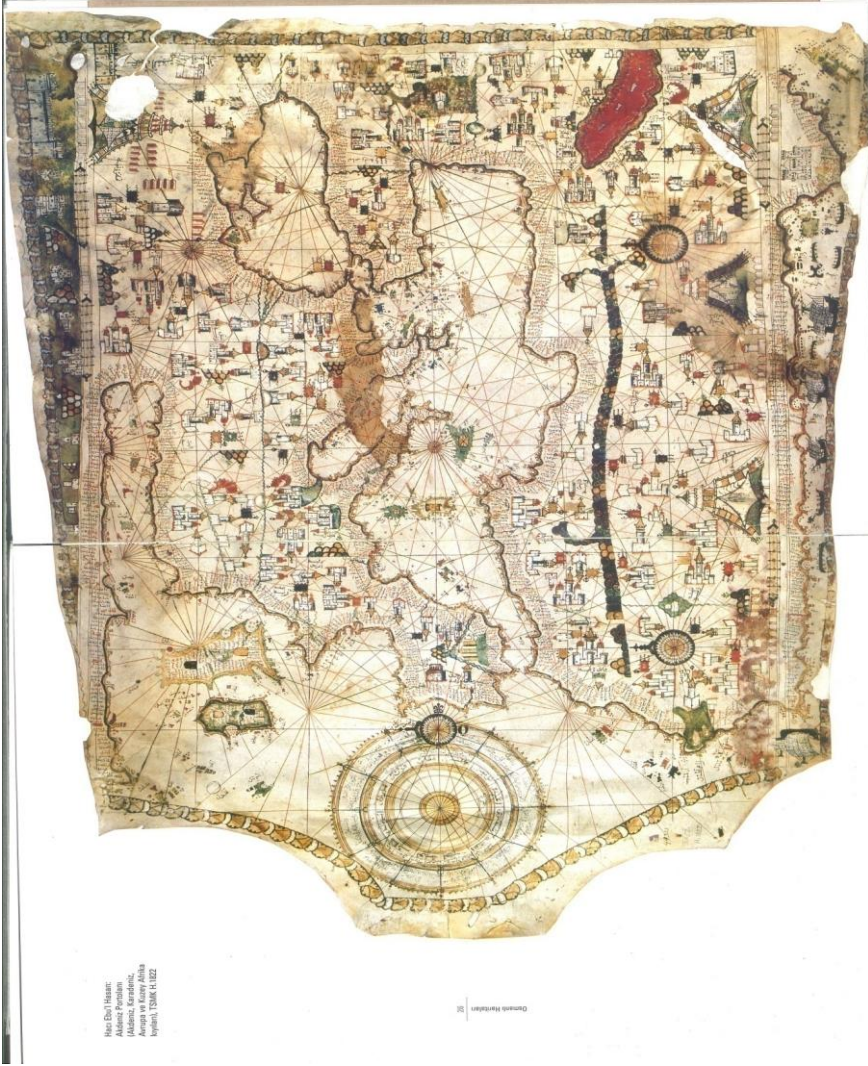
<https://www.turktoyu.com/mitolojik-bir-turk-yemegi-tutmac>

Wikipedia. “Calabria”. Erişim 10.02.2020.

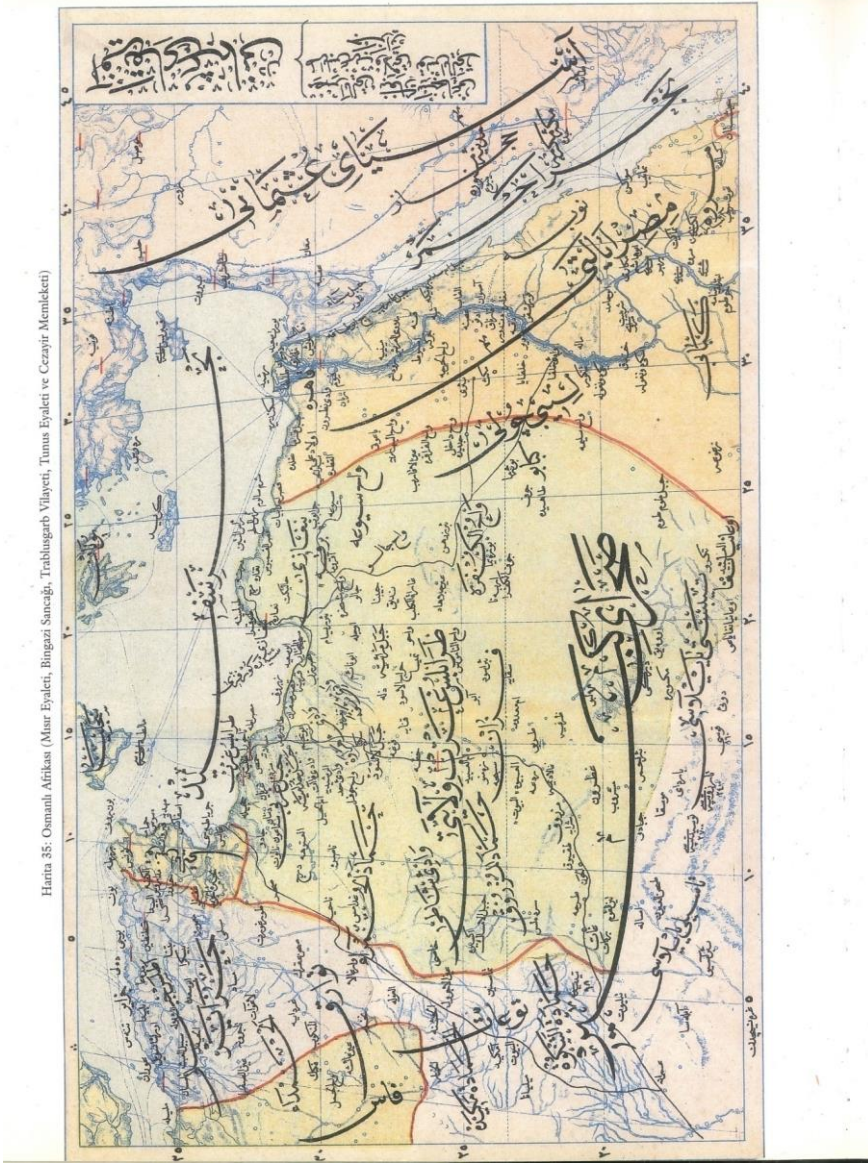
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Calabria>

EKLER

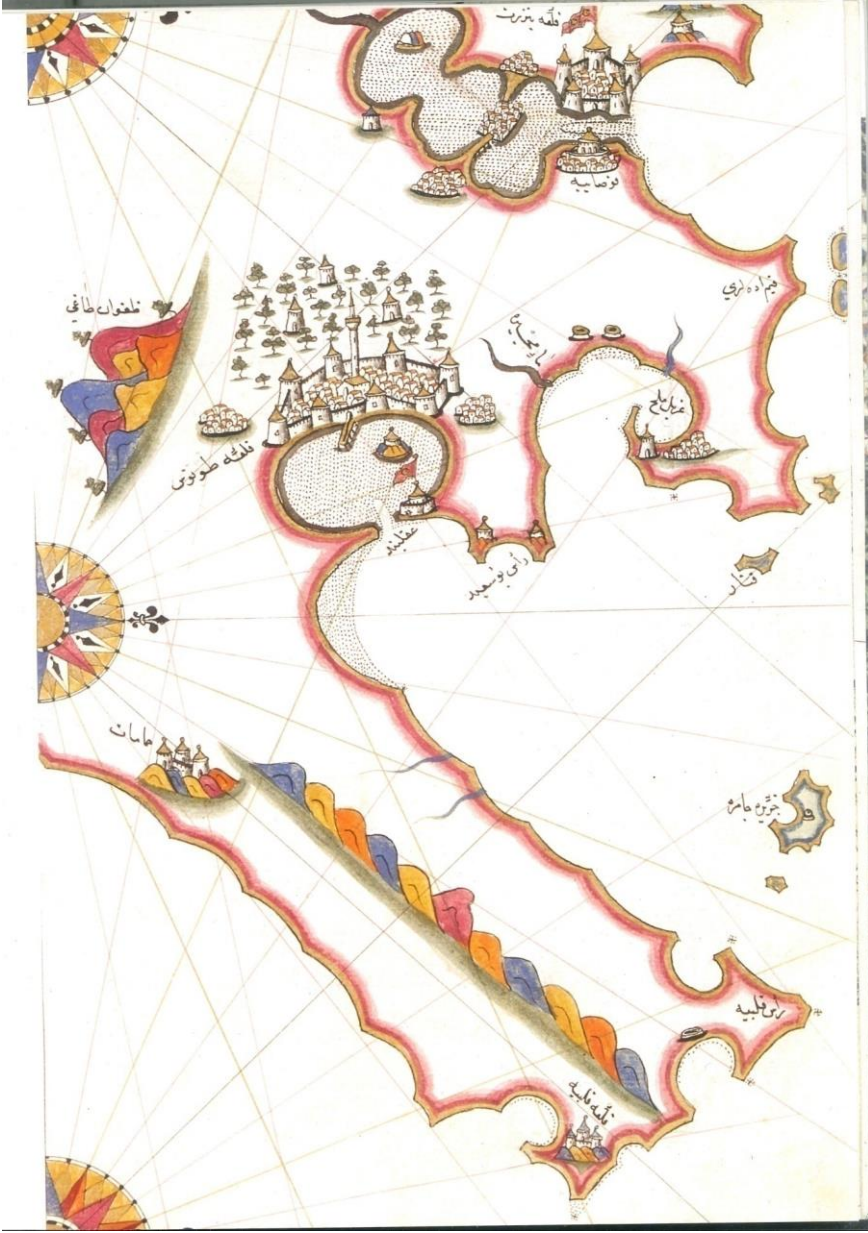
Ek 1: Osmanlı Dönemi Akdeniz, Afrika ve Tunus Eyaleti Haritaları

Harita 1: Hacı Ebu'l-Hasan: Akdeniz Portolani (Akdeniz, Karadeniz, Avrupa ve Kuzey Afrika Kıyıları). TSMK H. 1822 (akt. Kemal Özdemir, *Osmanlı Haritaları* [İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008], 72).

Harita 2: Osmanlı Afrikası (akt. Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdü, Mülazım M. Eşref, *Osmanlı Atlası, XX. Yüzyıl Başları*, haz. Rahmi Tekin - Yaşar Baş [İstanbul: OSAV Yayınları, 2003], 120).

Harita 3: Piri Reis, Kitab-ı Bahriye, Tunus Kenti, İÜK, 6605 (akt. Kemal Özdemir, *Osmanlı Haritaları* [İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008], 72).

Ek 2: Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi'nin T ve NÜ Nüşhalarından Varak Örnekleri

۵۷۴

سر و آرد و روضه عظمت	کاکلار کشت همت
حافظ شرح احمد خاتون	شه علی تبار و خوشحال
تقصا قوت و نور همت	ای خاتون زحمت ملک همت
باد شاهان کاسکدر	دکسار کماه عالمدر
عین علی انجیله مینادر	دقیق لایحی تکلم بالاد ر
خاتون ایفکنده خادمد	کم تو یاهور و شاه کمالدر
در زینت شکر خاوند بر صبح عزیز خواره	
آدی تبحر مملکت عربی	اجدی ضرب سائلر مینی
عدم قلمنه دکسار لای سفر	خوف تیغ کور و بیخه غر
توکل و العنی آدی جبار	بیم قهر پله شاه ملک سبا
دویدر بی قهر و کد تبغ	عرض یار و بیخه لک نایع
زله بحر اموی ساریدر	یاری ایله یحیی جباریدر
کدودر و شکله راضیدر	شاهر و لایغنه طالبدر
اینگی خاکند یار و مال	زیر و سنده شهباد پینال
قوی و لایغنه جان و رزیدر	خان تیغاق و شاه ملک عجم

کرم و آدی عدود و جکمال	بیتجه اللی بی امهال
اصفک تهر بی همیدن	قان قشائندی زرد و قش
واریسه سنان عدلیله انصاف	بوسفر در در دکسار لایان
ای کیم آدی بوسفر ستور	صیح برودن و کشتی نهیون
بدل ایروب غریبه لایغنه	ضریبه لایغنه شکر سورن
رفع ایروب دشمک تصایغ	بالک آدی یمن و لایستی
شکر کم بویله فتح هیمت	اولدی دیچی اولیله اصلان
دوراید لادن بوکند و دوران	اولدی بویله فتح خوبان
دولت پادشاه کرد و زرد	دارا عدلی قاری زور و زرد
تبع ذوق اصف سلطان	اولدی خورشید کیم جویله عیان
دوره و شوقی اولوب عدل	سایه و شوقی لایغنه مادی
نور عدلیله اولدی جلال	دشمن اوادی عدم المیزون
حمد لله بو همت ساسی	اولدی حوقک عظیم لغای
نظم اولدی بوقصد و خوب	بو جکبات محمدت ساسی
تاکد خیز پله ماده باغش اوله	غیوت هلمینه سون حادش

اولدی

توبه بعين الله فادام بلكما	وان فارسا فالله هاهنا
والتصير الجيد امونا	ويخرج حاق الود غم سالك
در شرح بیان تاریخ عربی	
ذکر الان نطقه بلیع نظام	اولی تاریخ غم فحقه نام
اولی عصر و کوز اریخ	نخده و غم بدید ال تاریخ
چون تمام اولی کا اولی	که کنی الی بی مراد
حضرت صاف مالک کبر	شتری خصصه فالک انبیر
عسکره وود یار فیسر	که کنی الی الی الی الی
جمله الی حال الی الی الی	که الی تاریخ اولی الی الی
حضرت صفی حخته اش	عسکره وود یار استمالک
صیر الی الی الی الی الی	بر طرف وکا لطف الی الی
سیرت اولی و نخبه رایستل	حکامه کوز براد اولی الی الی
عسکره وود یار الی الی	تا که کوز الی الی الی الی
دعوتی رفعة الهام الی الی	کا کوز الی الی الی الی الی
انجام الی الی الی الی الی	دفعه و رفعة الی الی الی الی

بجل الی الی الی الی الی الی	کشی الی الی الی الی الی الی
بحاکم الی الی الی الی الی الی	الان حصص الی الی الی الی
دها الی الی الی الی الی الی الی	کوز الی الی الی الی الی الی
کوز الی الی الی الی الی الی الی	نشر الی الی الی الی الی الی
در شرح نطقه بطریق تعریبه	
بینه بر علی و تاقه و الی الی	تونسک نخدی بچون حصار الی
نخده الی الی الی الی الی الی	در و الی الی الی الی الی الی
چون که حکم الی الی الی الی الی	نطقه و الی الی الی الی الی
در شرح بیان وجه تعریبه زبوریا	
بوزی الی الی الی الی الی الی	بوده تاریخ الی الی الی الی
الی الی الی الی الی الی الی الی	نصف اخر الی الی الی الی الی
الادم اولی الی الی الی الی الی	نطقه و معانی الی الی الی الی
نطقه و نطقه الی الی الی الی	حرفی الی الی الی الی الی الی
بانی الی الی الی الی الی الی الی	باقی تاریخ الی الی الی الی الی
نطقه الی الی الی الی الی الی	

بغیر

در بیان شرح فقه بستین ز ساری خدی بچین

چین که شرح از او است اولاد
بستین فقهی اصفا نامی
ذکر اولاد بعد از اولاد
بند اول و ثانی و سانی
کود و نیت و نیت اولاد
بوی که کسی میسر است
وارو بی تو نشانی اولاد
جزای سلام چشمه نیت
لیک تلعه بعد از اولاد
اولغین جنک میرزا اولاد
انفاقا مقوی بچین اولاد
فقه فابوسنی نیت اولاد
بوی که در آن حضرت است
نیز از اولاد بیک نیت اولاد
بوی که در آن حضرت است
نیز از اولاد بیک نیت اولاد
هم سلا در روز بی روان
انغاری علی نایب سله
نیکر که در آن نیت اولاد

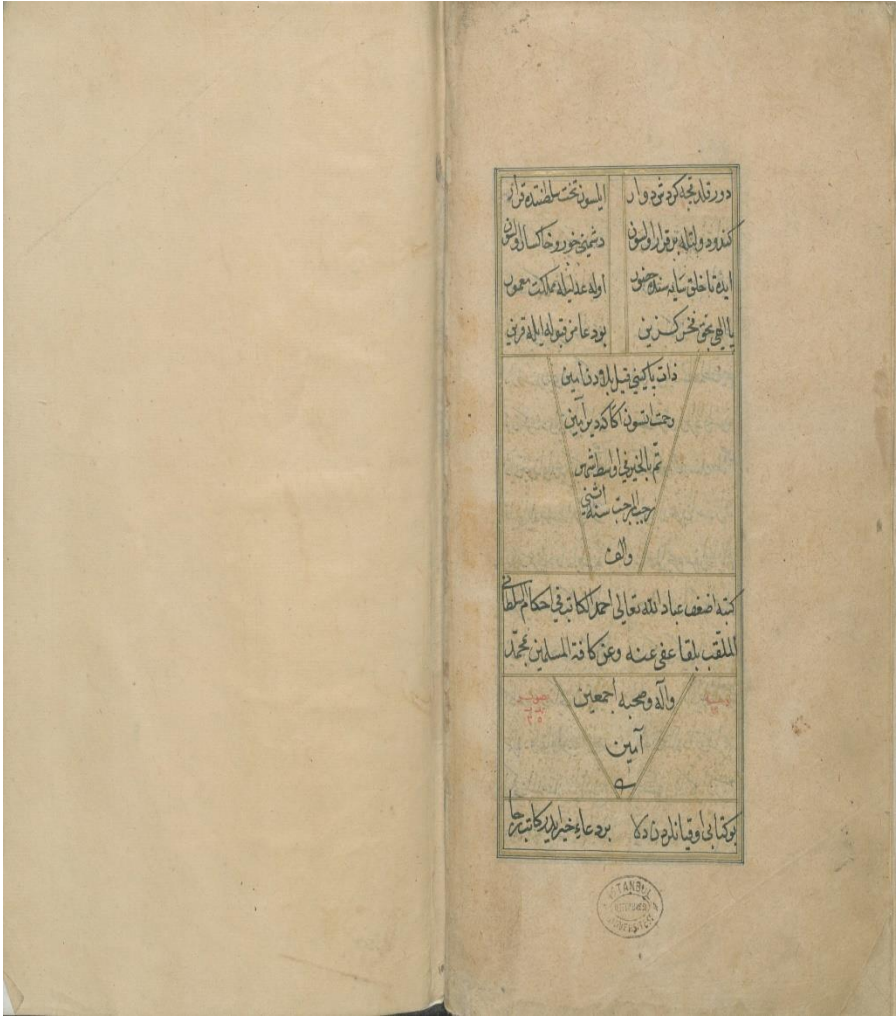
بیدی بیکان نیت اولاد
وارو بی اولاد بیکان
تلعه اولاد بیکان
نیت اولاد بیکان
بوی که در آن حضرت است
نیز از اولاد بیک نیت اولاد
بوی که در آن حضرت است
نیز از اولاد بیک نیت اولاد
هم سلا در روز بی روان
انغاری علی نایب سله
نیکر که در آن نیت اولاد

بوی

661

صاحب او عذر داد و سندی	آسانده و تویی عیسی
شاعر و طبع و بلاغ و ادب	خوب است و نکته و ادب
بلسان و نظم فصیح	الموجوب است و فصیح
و ذکر که آن نظم المینش	و نفع عالی المینش
فصل در سبب از غزلی ماله و مناسبت از و نثار علیه	
تا بدود تا کتا را تا ساند	تا بجان بری تا ساند
آنچه بداد که آنچه بداد	آنچه بداد که آنچه بداد
غزلی در حال کلام از عذر و در وقت خیر انجام	
ساختن آتش کاخ و عیون	در نخل کله و فی سیم
شهرت از عین فیه و شالان	قولی و مانه جان و برقیان
قولی و بازم کلام عظیم	اول و از بر سستی و بریم
نفسی و در سخن تراشیده	دشمنک شرفا ازین سخن و شاه
تخته چون در سلسله سبک است	عدم المیه تجرید و عجب است
سلطنت صدد در خون از در	خوب که کرد و دل از کلام و حسن
کدر و نغمه مگر که با شمشیر	شاه و عرصه نثار و ایام و سخن

دلم با کوه و رود و صفا	عالمه ز روی و بر و صفا
تا بقیه آفتاب غازی دلا	طایفه علی از بی تا بسک
ز بهار عدالت و جهان	کویا مراه ای بی از بی در
دوره و جوانی و طبع و در	اولی اسره عدلی الهی
کند و دلا و اراک و کانی	شرفا از روی و عیون
طبع بد و بر عینه دریا	کریک الهی سیدی و دلا
بودی با آنکه طهر و دکان	طغنا که دره سبک و دکان
همی شمشیر با نده و کلا	فصحا اولی و بر صبح و با
اولی غمناک از نده و	لعنایان و حرد و سبک
ایره و بدی و غای آباد	اولی طمان و سا بی نیا
عالمی الله ایله و معصوم	هر با اولی و جانی و بر
میج و بر و تللی و باب	کاکا کال و قلم و درده و خراب
یونانی و در و بر و ماس	کادله طمان و جانی و وطن
آدمش و بری و دره و اولی	سیر عیون و خراب آسا
جود و نغمه عدالت و سخن	جمله و سوز و اراک و سخن

Ek 3: *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'ndeki Özel İsimler Dizini

İsimler ²⁸⁵⁸	Beyit Numarası ²⁸⁵⁹
Şahıs İsimleri	
Âl-i Osmân	291; 325; 2350-88; 2479
Rûm (Rumeli, Osmanlı Avrupası, Balkan) askeri ve beyleri	626-29
Bastiyon Kalesi Beyi	1675-85
Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmet Paşa	932-45; NÜ 615b (minyatür başlığı);1513
Cezayir Beylerbeyi Kâiid Ramazan	927-45-59-61; 1060-61
Don Cuvan	1661; NÜ 634b (minyatür başlığı); 1776, 2023-27
Don Cuvan'ın kardeşi	1661-62
Eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa	936-37-38-41-45; NÜ 602b (minyatür başlığı); 1513; 1868
Habib Bey	956
Halkulvâd Kalesi beyi	910-11-14-17-18; NÜ 600b (minyatür başlığı); 922; 1260-75; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1278
Halkulvâd Kalesi beyinin tercümanı	914; NÜ 602b (minyatür başlığı)
Hasan Ağa	765
İspanyol (milleti)	2024
Kapudan (Kılıç Ali Paşa)	479-80-81; 566-81-94-99; 605-08-25-32-42-44; 722-27-27-29-39; 827; 927-29-39; 1227; 1352; 1429; 1512; 1807; 1913-35-40-47; 2123-34
Kara Hasan	766
Keyvan Kethüda Mustafa Bey	NÜ 642a (başlık); 1977-78-79-80-81-82-83-84-85
Mustafa Bey	1987-88-89-90-91
Recep Kapudan	765
Samsoncubaşı	1344-45
Sinan Paşa (Koca Sinan Paşa), Serdar, Vezir, Âsâf, Düstür, Hısn-ı İslam	330-31-35-53-64; 460-63-80-81-82; NÜ 581b (minyatür başlığı); 485-93-94; 520-61-62-63-70-72-73-74; NÜ 586b (başlık); 579-81-87-90-91-93-99;

²⁸⁵⁸Tabloda fetihnâmenin ana konusu içerisinde bahsi geçen şahıs ve mekân isimleri ile bunların karşılığında kullanılan unvan ve diğer isimlerin beyit numaraları verilmiştir. Şahıs ve mekân isimlerinin hemen ardından “diğer” başlığı altında verilen isim ve mekânlar ise fetihnâmenin ana konusu dışında kalan ve daha ziyade benzetme unsuru olarak kullanılan isim ve mekânlardır.

²⁸⁵⁹Aynı numara silsilesinde olan sayıların ilk haneleri başta yazıldıktan sonra, sonrakilerin sadece son iki hanesi yazılmıştır.

	611-24-27-28-31-34-35-38-39; NÜ 589a (başlık); 642-48-50-51-53-54-55-57-65-76-79-83; NÜ 590b (başlık); 685; 711; NÜ 591b (minyatür başlığı); 714-18-22-25-26-27-30-34-37-43-53-60-77; NÜ 594b (minyatür başlığı); 781-83-88; 803-12-27; NÜ 597b (minyatür başlığı); 854-92-94-97; 907-12-19; NÜ 600b (minyatür başlığı); 924-26-29-33-34-35-39-42-43-44-46-50-53-54-55; NÜ 602b (minyatür başlığı); 981-84-86-88-90-94; 1013-23-24-25-31-34-46-50-58-62-75-77; NÜ 607b (minyatür başlığı); 1107-49-50-51-55-58-60-70-73-74-79; NÜ 611b (minyatür başlığı); 1183; 1204-07-27; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1260-79-80-81-82-84-93-96-97; NÜ 617a-b (Halkulvâd ve Tûnus'un fethine dair tarih manzumeleri); 1315-18-31-34-37-44-46-49-74-79; 1415-16-27-33-42-67-69-70-73; 1534-35-36-39-1543-47-50-59-71; 1612-25-76-80-84-88-90-92-94; 1701-04-24-25-27-28-30-33-36-38-41-49-50-55-57-59-60; NÜ 634b (minyatür başlığı); 1779-82-83; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1794; 1804-05-06-10-13-14-15-20-23-25-30-39-40-46-55-57-58-68-69-96-98-99; 1903-13-28-34-40-47-48-55-61-75-83-84-92-99; 2000-01-19-22-24-26-28-31-33-37-40-42-44-45-55-64-81-84-86-88-90-95-98; 2100-02-09-12-13-15-16-17-19-22-30-32-33-34-40-45-56-62-63-66-71-78-87-90; 2225-27-34-36-39-41-46-47; NÜ 652b (minyatür başlığı); 2258-59-61-62-65-66-67-69; 2360
Sinan Paşa'nın bulunduğu geminin reisi	1684-88-89
Sinan Paşa'nın kâtibi	898; 1750-51-55
Sinan Paşa'nın elçisi	909-10-12-23
Sinan Paşa'nın tellalı	1856-57
Silahtar Ağası Ali Ağa	1335-36
Ser-i küttâb	712
Sultan Selim, Sultan Selim-i Sâni (II. Selim), Şah Selim, Han Selim, Sultan, Şah, Şah-ı cihan, Zıll-ı Hakk, Padişah-ı İslam	T 184a (başlık), 445-48-56-59-73-83; NÜ 581b (minyatür başlığı); 486-87; 506-07-08; NÜ 584a (gazel); 536-56-61; 602-31-81-82; 725-81; 803-12; 1717-27-30-62-67; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1794; 1809, 1901-31-99-2022-31-35-55-83-84-85-86-87-90-96; 2119-21-40-42-62-63; 2205-37-38-40-45-46-47-58-59-61-62-63-64-65-66-67; 2310-40-50; NÜ 657a (gazel); 2354-66
Sultan Murad (III. Murad), Zıll-ı Hakk/Yezdân	364; 2349-50; NÜ 657a (gazel); NÜ 657b (başlık); 2360-69-79-86-89-90; 2489
Şehzade (muhtemelen Sultan III. Murad)	NÜ 576a (başlık); 325

Tunus Hâkimi Emîr Ahmed	1261-75; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1278
Tunus nâzırı'l-emvâli (Osmanlı tarafı)	1900
Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Paşa	936-37-38-41-45; NÜ 602b (minyatür başlığı); 1513
Venedik Körfezi'ndeki kalenin beyi (düşman tarafı)	2075
Venedik Körfezi'ndeki kalenin elçileri (düşman tarafı)	2077
Diğerleri	
Allah, Sübhân, Hakk, Rahmân, Cebbâr, Hayy u Kadîm, Raûf, Rahîm, Mevlâ, Kadîr, Hâlık, Müsteân, Cevâd, Rabb, Hüdâ, Bârî, Yezdân, İzid, Cevâd, İlâh, Hâlık	1-3-6-10-16-18-19-22-30-34-50-51-54-56-62-69-73-78-80-88-89-92-94; 102-20-24-31-32-37-38-42-46-47-61-62-63-65-67-71-81-82-91-97; 200-26-29-31-35-42-43-52-54; 322-23-27-29-40-42-67-70; 401-31-33-34-38-39-69; NÜ 578a (başlık); 431-33-34-82; 801; 905-07-08-09-10; 1052; 1143-49-50-51-55-61-70-73-74-76-79-97; 1280; 1319; 1407; 1514-27-35-56-64-76; 1611-59-77-81; 1875-77-80-84-88; 1915-16-19; 2148; 2223-63-64; NÜ 657a (gazel); NÜ 657a (başlık); 2353-54-55-56-57-85; 2467-88-94; 2502
Âdem ile Havvâ, Nüh, Yâkub, Yusuf, Eyyüb, Mûsâ, Süleymân, İsâ	80-83-84-85-86-88-90; 212; 470; 670-76-79; NÜ 661b (gazel)
Ahmed, Muhammed Mustafa, Resûl, Muhtar, Nebî, Peygamber (s.a.v.)	119-37-57-60-61-66-67-69-74-78-80-98-99; 201-07-08-09-36-39-43-46-54-55-65; 352-54; 900; 2327-28-77-93; 2481-93-97, NÜ 662b (temmet)
Ankâ, Ankâ-i Kâf	825, 2052
Asker-i İslam, Ceyş-i İslam, Cünd-i İslam, Ceyş-i Osmânî	403-21-28-35-46-47-67-73-76-92; 536-69; 653; 591b (minyatür başlığı); NÜ 591b (minyatür başlığı); 713-17-42-61-77-87-89-94-96; 881-95; 960-61-66-89; 1047-50-87-89-91; 1108-48-62; 1208-28-44; 1327-50-58; 1409-74; 1512-13-29-63-73; 1624-37-66-73-83-94; 1724-72-90; 1808-25-46; 2039; 2118-27-29-58-62-82; 2229
Attâr, <i>Mantiku't-tayr</i>	2304-05
Betül (Hz. Peygamberin kızı Fatıma)	236
Gebr (Mecûsî), Tersâ (Hristyan), Yehûd (Yahudi)	96
Erdevân, Hûşenk	2399; 2400

Ehl-i İslâm (Müslüman)	398; 567; 847-51-53-65-79-87; 904-40-80; 1095; 1255-58-71-90; 1304-94-95; 1400-01-08-40; 1518; 1697; 2017; 2138; 2220-26; 2341
Freng (Fransız, Avrupalı), Arab, Rus	322-80-90-91; 2472
Haccâc-ı Zâlim	290
Hân-ı Fağfür (Çin hükümdarı)	278
Hân-ı Kıpçak	277; 2397
Hızır	302
İslam	329
Kahramân, Sâm, Zâl, Rüstem (Rûyîn-ten), Dârâ, Erdşîr, Feridûn İskender, Hüsrev, Cem	257-59-63-78-87-88-91-92-94-95; 311-14-373; 416-18-19-20-23-71; 722; NÜ 584a (gazel); 1450-51-52-53-73; 2382-92-96; 2055
Kızıl Elma	392
Kisrâ	287; 548
Molla Câmi	1144-45
Mutahhar ²⁸⁶⁰	271
Nâhid, Cemşid	286; 544
Nüşirevân	290; 2442
Rıdvân	2356
Siddîk, Ömer (Hz. Ömer), Faruk, Osman, Ali, Haydar, Hasan, Hüseyin	215-94; T 183b (başlık); 221-26-27-28-30-33; T 184a (başlık); 234-46; 337-38-39-42; 2432
Sîmurg	820
Şâh-ı Acem	2471
Ye'cüc	348
Yer/Mekân İsimleri	
Ali Burcu	747
Avarin ve Avarin Limanı	652-56-57; NÜ 591b (minyatür başlığı); 2118
Bahr-i Sefîd	544; 612; 804; 1056
Bahşiler Adası	2038-42
Bastiyon Kalesi	NÜ 602b (minyatür başlığı); 972-74-76-78-79; 1063-65-66-67-68-71; 1194; 618b (başlık); 1328-30-40-42-49-59-68-95; 1406-09-31-35-37-39-70; 1524; NÜ 625b (başlık); NÜ 626b (başlık); 1639-43-47; 629b (minyatür başlığı); 1649-53-65-68-72; 1674-75; 1714-42-59-86-87
Benefşe Adası	2125
Beşiktaş	NÜ 585b (minyatür başlığı)
Boğaz Hisarı	2168

²⁸⁶⁰Yemenli Zeydilerin imamıdır. Sinan Paşa, Yemen seferini Mutahhar'a karşı yapmıştır. Bk. Rumûzî, *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*.

Cuhudluk Adası	794
Çeşme	628
Gelibolu	584, NÜ 649a (başlık); 2170
Halkulvâd Kalesi	T 181b (başlık); NÜ 585b (minyatür başlığı); NÜ 591b (minyatür başlığı); NÜ 594b (minyatür başlığı); 807; NÜ 595b (başlık); 828-31-32-47-51-57; 904-07-09-20; NÜ 581b-600b (minyatür başlığı); 622-30-35-85; 857; NÜ 597b (minyatür başlığı); 870-71-75-85-86-88-92-94-97; 904-20-30-35-85; 1000-08-13-23-24-25-44-48-49-50-72-73-80; NÜ 607b-609a (minyatür başlıkları); 1103-24-63-66-76; NÜ 611b (minyatür başlığı); 1188-91-96-98; 1205-43-62-67-69-72-86-95; 1300; NÜ 617a-618b (Halkulvâd'ın fethine dair tarih manzumesi); 1315-24; 629b (minyatür başlığı); 1713-86; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1827-31; NÜ 638a (minyatür başlığı); 1837-41; 2083-2093; 2107; NÜ 652b (minyatür başlığı)
İskele (Eminönü İskelesi)	565; NÜ 585b (minyatür başlığı)
İspanya	429; 1761, NÜ 634b (minyatür başlığı)
Kalapya Burnu	797
Kızılhisar	647; 2128
Kılavurya	741
Koloz İskelesi	625
Kostantıniyye/İstanbul, taht-ı saadet, dâr-ı İslâm	491; 531; NÜ 636a (tarih manzumesi); 1858; 2137-43-49-76-80; 2211-21; NÜ 651b (başlık)
Koyun Adası	592
Kulle-i Mâ/Su Kulesi	877-84; NÜ 605a (başlık); 1174-76-81; NÜ 611b (minyatür başlığı); 1187-89
Kumluca Denizi	1166; 1650-66-99
Küçük Bastiyon Kalesi (Halkulvâd/Kumluca Denizi içinde olup diğer adı Müteberka'dır)	1166; 1653-58-63-93; NÜ 631b (başlık); 1695; 1712-15-18-20-28-31-32-34-37-43-45-46-48-49-52-54-60; NÜ 634b (minyatür başlığı); 1788
Malta Adası/Kalesi	NÜ 641a (başlık); 1927-30-38
Mayne Burnu	2125
Mesina Adası	751; NÜ 593b (başlık)
Mısır	951
Milket-i Rûm, Rûm diyarı (Osmanlı Devleti, Anadolu)	391; 2036-37
Mülk-i İslam	422
Mülk-i Efrenc (Avrupa)	2024
Moton	2123
Saragoş Kalesi	750-56

Sarây-ı ʿÂmire (Topkapı Sarayı)	564
Sultan'ın kasrı	537-49-56-57; 2205
Tavşan Adası	2178
Tırnova Kalesi	NÜ 593b (başlık); 768-86
Tunus	935-45-58-60; NÜ 602b (minyatür başlığı); 979-80; 1064-68-72; NÜ 617a-b (Halkulvâd ve Tûnus'un fethine dair tarih manzumeleri); NÜ 626b (başlık); 629b (minyatür başlığı); 1785; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1839-40; NÜ 638b (başlık); T 181b (başlık)
Tunus Kalesi	962-63-65-66-68-69-70-81; 1840-42-45
Venedik Körfezi	2041-456-87-88-95
Venedik Körfezi'ndeki kale	2043-44; NÜ 645b (başlık), 2056-65-74-75-2091-99; 2103-05
Yedikule	NÜ 585b (minyatür başlığı)
Yemen, Aden	270; 371
Diğerleri	
Bahr-i Ummân	2452
Çîn	278
Engürüs	380
Enver (benzetme unsuru)	2161
Dîvân-ı Hümâyûn	NÜ 652b (minyatür başlığı)
Haremeny (Mekke-Medîne)	2376
Habeş	1911
Hâne-i Çîn (güzel tasvirlerin bulunduğu yer, resim koleksiyonu,)	2048-2193
Hayber	239
Hıtâ-yıHoten	278
Hind (memleketi)	278
Kâbe	134
Kâf	2402
Kudüs, Aksâ	140-42-43
Mısır ve Şam	263
Mülk-i Sebâ	272
Mülk-i Acem	277; 2397
Mülk-i Hıtâ	2401
Mülk-i İslâm	422
Sahn-ı İrem, Sahn-ı Firdevs	643-58
Sebâ (Sebe) ²⁸⁶¹	371

²⁸⁶¹Yemen'de hüküm sürmüş olan bir devlet.

Sevr ile Cevzâ	1040
Tûbâ, Şecer-i Tûbâ	249; 545
Tûr (Dağı)	46
Yesrib (Medine), Bathâ (Mekke)	123
Zeylâ	273

Ek 4: Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi'ndeki Deyimsel İfadeler

Deyimse ifade	Kullanım sayısı	Örnek beyit
Acı söylemek	1	Ûaşma gönderdi haylî acı kelâm İdeler tâ ki 'azm-i rezme kıyâm (1780)
Ağız açmamak/açmamak	2	'Ulemâ sırrına dehân açmaz Fuzalâ remzine beyân açmaz (24) ²⁸⁶²
Ağzının suyu akmak	2	Görüp ol kaçır-ı zer-nigârı revân Bağrûñ ağzı şuyı açar her ân (549) ²⁸⁶³
Akın etmek	2	Milket-i zulmi kılmaga yağmâ 'Adl-i şemşîri itdi aqın aña (318) ²⁸⁶⁴
Aklına bir toz gelmemek	1	Ġârda oldu fağır-i 'âleme yâr Gelmedi hâşırına zerre ğubâr (218)
Altüst olmak	10	Ol gün olmaduğına fetğ ü zafer Âşafuñ kalbi oldu zîr ü zeber (1149) ²⁸⁶⁵
Ayak basmak	4	Kağ' idüp cümleten hicâbı o dem 'Arşâ-i lâ-mekâna bağıdı kağem (154) ²⁸⁶⁶
Başı dönmek	1	Heybetin görse ğüsrev-i ğâver Bîmden çarğ gibi bağı döner (312)
Başını alıp gitmek	2	Her biri bir diyâra 'azm itdi Ġavf-ıla başını alup gitdi (2034) ²⁸⁶⁷
Baştan ayağa batmak	1	Pây-tâ-ser olup ğarîğ-i vişâl Oldı keşf aña şevğ-i nûr-ı cemâl (170)
Benzi kararmak, kanı kurumak	1	Ġararup beñzi ğurımış ğanı Derdinüñ ölmek idi dermânı (1264)

²⁸⁶² Ayrıca bk. b. 517.

²⁸⁶³ Ayrıca bk. b. 704.

²⁸⁶⁴ Ayrıca bk. b. 502.

²⁸⁶⁵ Ayrıca bk. b. 408-433-867-1000-1250-1412-1642-1683-2149.

²⁸⁶⁶ Ayrıca bk. b. 1989-2472-2474.

²⁸⁶⁷ Ayrıca bk. b. 2155.

Bir pula muhtaç olmak	1	Kāfirūn mālın eyleyüp tārāc Çavm-i şüm oldı bir pula muhtāc (1932)
Can vermek	7	Eyle mest oldı şevkten ‘ asker Ölmege cān virürdi ğāziler (1607) ²⁸⁶⁸
Cana başa bakmamak	1	Cān-ıla başa bakmayup kaç‘ ā Buni vird eylemişdi ehl-i ğazā (1241)
Canına ateş düşmek	1	Düşmenūn cānına düşüp āteş Havf-ıla bime düşdi her ser-keş (792)
Canını kurban eylemek	1	Ol nebī haqqı kim yoluñda revān Cānını eyledi saña qurbān (82)
Canını, başını veya malını feda etmek	3	Cānını mālını fidā kıldı Kendüyi fahr-i aşdıķā kıldı (218) ²⁸⁶⁹
Canından geçmek	4	Terk idüp cān u başı ehl-i dālāl Eyler-idi neberd ü harb u kıtal (1510) ²⁸⁷⁰
Cennet kokusu almak	1	Aldı çün verd-i cennetūn būyın Tahtdan tutdı tahtaya rüyın (2321)
Ciğerini kebab etmek (yakmak)	1	‘ Āķıbet aña çok ‘ itāb itdi Ciğerin qahr-ıla kebab itdi (2271)
Dinini ve dünyasını inşa etmek, mamur etmek	2	Aña da luftuñ-ıla raħmet kııl Dīn ü dünyāsını ‘ imāret kııl (204) ²⁸⁷¹
Dünya başına dar olmak/etmek	3	Rüz u şeb topla dögüp iy yār Düşmenūn dārın eyle başına dar (931) ²⁸⁷²
Dünyayı tutmak	1	Niçe yirden urıldı surnālar ‘ Ālemi tutdı şūr u ğavġālar (1459)
Düşmana kılıç koymak	1	Düşmene tiġ koydı şaf-derler Çomadılar ‘ adū-yı bedden eşer (1186)

²⁸⁶⁸ Ayrıca bk. b. 277-304-336-1607-1764-2468.

²⁸⁶⁹ Ayrıca bk. b. 252-1029.

²⁸⁷⁰ Ayrıca bk. b. 1209-1308-1523.

²⁸⁷¹ Ayrıca bk. b. 242.

²⁸⁷² Ayrıca bk. b. 391-1004.

Düşmanı basmak	1	Ġâfil iken gürüh-ı düşmen-i dîn Başdı anları ġâziyân-ı güzîn (1185)
Elden bırakmamak	1	<i>Elif</i> dür ‘aşâ-yı mürşid-i rāh Çomaz elden anı ten-i āġāh (38)
Gayret kemerini kuşanmak	1	Kemer-i ġayreti kamu ‘asker İki yirden kuşandılar yek-ser (1560)
Gemileri yağlamak	2	Emr kıldı ki keştler cem‘ ā Yaġlanup ‘azm-i remze ġâzır ola (636) ²⁸⁷³
Gemilerin yatması	1	Bir gice anda yatdı keştiler Gördi bākī yaraġın ehl-i sefer (586)
Göğüs germek	2	Baġmayup ehl-i dîn ol āşüba Sîne tutup tüfeng-ile topa (1027) ²⁸⁷⁴
Gök yüzünü tutmak	1	Gök yüzün tutdı ġan buġarı dilā Yaġdı yaġmur gibi ġadeng-i ġazā (1247)
Gönülden çıkarmak	1	Māsivāyı kamu çıkar dilden Beni ġurtar bu kār-ı müşkilden (58)
Gönle girmek	1	Gönlüme girmesün muġabbet-i ġayr Çılmasun gözlerüm cihānı seyr (60)
Gönüllerin bir olması	1	Çapudān-ıla oldılar yek-dil Ĥāric-i şehri itdiler menzil (566)
Gönlü nurlandırmak	1	Dili mihrüñle pür-ziyā eyle Seri ‘aşġuñla pür-hevā eyle (105)
Göz açtırmamak	2	Gözin açdurmayup ‘adüya revān Top-ıla sūrın itdiler vīrān (1381) ²⁸⁷⁵
Göz dikmek	1	Çubbe-i dāne oldı ‘āl-ımaġām Çörege dikdi gözini bādām (695)

²⁸⁷³ Ayrıca bk. b. 637.

²⁸⁷⁴ Ayrıca bk. b. 1402.

²⁸⁷⁵ Ayrıca bk. b. 1404.

Gözden kaybolmak	2	Çün zühür itdi âfitâb-ı cihân Dîdeden cünd-i zulmet oldu nihân (1912) ²⁸⁷⁶
Günahını yıkamak	1	Âb-ı luţfuñla yu günâhumı heb Şoñ nefesde be-ħağğ-ı faħr-i ‘ Arab (202)
İçine korku düşmek (canına titreme düşmek)	1	Ĥüsni-i tedbiri ile serdâruñ Cânına lerze düşdi küffâruñ (730)
İşini bitirmek (öldürmek)	2	Ceyş-i a‘ dâya intiķâm idelüm Kâfirüñ kârını tamâm idelüm (1339) ²⁸⁷⁷
Kan işemek (çok korkmak)	3	Ķahr-ı a‘ dâya eylese âheng Ķan қаşanurdi Engürüs ü Fireng (380) ²⁸⁷⁸
Kana batmak	4	Eyle itdi neberde ceyş âğâz Ķana ġarğ oldu niçe biñ şeh-bâz (1492) ²⁸⁷⁹
Kanına girmek	2	Yir yüzi қana ġarğ olup yek-ser Ĥün-ı a‘ dâya girdi ġâzîler (1480) ²⁸⁸⁰
Kalbi titremek	1	Bunlar itdükçe baħrde cevlân Ķalb-i a‘ dâyi itdiler lerzân (837)
Karalar bağlamak (giymek)	1	Düd-ıla gerdden o ġün ‘ âlem Ķaralar geydi şan şeb-i mâtem (1598)
Karar kılmak	1	Terk idüp қal‘ a dögmegi serdâr İki ġün daħı itdi anda қarâr (b. 1948)
Kararı kalmamak	1	Ķalmaz a‘ dâda zerre deñlü қarâr Her birisi қıլurdi ‘ azm-i firâr (316)
Kemer bağlamak	1	Pây-ı sultân-ı dehre қoya serin Ĥıdmete yine baġlıya kemerin (b. 2238)

²⁸⁷⁶ Ayrıca bk. b. 2060.

²⁸⁷⁷ Ayrıca bk. b. 1322.

²⁸⁷⁸ Ayrıca bk. b. 1453-2023.

²⁸⁷⁹ Ayrıca bk. b. 1480-1504, Gazel-i Münâsib, b. 3.

²⁸⁸⁰ Ayrıca bk. b. 866.

Kılıcı uryan etmek (çıkarmak)	1	İttifâk itdiler ki cümle revân Kâfire tiğ-i tîz idüp ' uryân (964)
Kıran girmek	1	Çekdi bir tiğ-i cân-sitâni revân Encüm-i çarğa girdi haylî kırân (1201)
Kırdı geçirdi	1	Hamdülil/âh ki tiğ-i sultânî Kırdı giçürdi cünd-i şeytânî (1793)
Korku düşmek	1	Düşdi küffâra bîm-ile heybet Kâdir olmadı ki ide hareket (759)
Korkuya düşmek	2	Ehl-i a' dâya oldı haylî zarar Havfa düşdi ' adū-yı bed-gevher (1104) ²⁸⁸¹
Kulu olmak	2	Hjân-ı Kıpçâk u şâh-ı mülk-i ' Acem Kulu olmağa cân virür her dem (277) ²⁸⁸²
Kuvvet bulmak	1	Ki bulup bunlaruñla kuvvet ü fer Kâl' ayı ehl-i dîne virmeyeler (1196)
Murada ermek, murat almak	4	Size olur niçe ri' âyetler Cümleñüz ber-murâd olur yek-ser (1320) ²⁸⁸³
Ödü patlamak	1	Bîmden haylî düşmen oldı helâk Havfdan haşmuñ oldı zehresi çâk (835)
Pey-revi olmak (peşi sıra gitmek)	1	Kıpudân-ıla begler ağalar Âşafa pey-rev oldılar yek-ser (581)
Revan olmak	1	Emri-y-ile revân olup kıpudân Koloz İskelesi'ne gitdi hemân (625)
Sabrı kendine yâr etmek	1	Şabrı yâr idüp âşaf-ı serdâr Bunı vird eylemişdi leyl ü nehâr (1151)
Sel olup akmak	1	Ol-kadar oldı anda harb u kırân Kândan niçe seyl oldı revân (1124)

²⁸⁸¹ Ayrıca bk. b. 1105.²⁸⁸² Ayrıca bk. b. 278.²⁸⁸³ Ayrıca bk. b. 144-181-2489.

Tıraş etmek	1	Küfri ‘ālemden eylemege tıraş İtdi tıǵı sinān ²⁸⁸⁴ -ıla yoldaş (481)
Topraǵa salmak	1	Her muraşsa ‘amūd-ı zer-kārī Hāke şalmıǵı serv-i gül-zārı (660)
Lenger koparmak ²⁸⁸⁵	1	Keştāsinūñ kopardı lengerini Ziyet eyledi ceyš ü ‘askerini (813)
Lenger salmak	1	Şānī‘ ısrīn-i şehri idi ki meger Geldiler anda şaldılar lenger (798)
Takati kalmamak	1	‘Askerūñ bu hücumına yārā Tāb u fākat getürmeyüp a‘ dā (1252)
Vaktin dar olması	1	Bilür idi ki eglenilse eger Kātı teng olur idi vaqt-i sefer (588)
Varlığını talan etmek	2	Yüridi ehl-i dīn çü bād-ı hāzān Varlığın haşmuñ itdiler tālān (1249) ²⁸⁸⁶
Varlığını yağma etmek	1	Varlığın haşmuñ itmege yağmā Hāzır oldı niçe hizebr-i veǵā (1588)
Velveleye salmak	1	Çünki haşmetle geldi iskeleye Düşmen-i dīni şaldı velveleye (565)
Yele vermek	1	Top degül yaqdılar hişārını Yile virdi ‘adū kararını (1023)
Yeri göǵü tutmak	2	Māh-ı mezbūruñ oldı çün heşti Ceyš tutdı fezā-y-ıla deşti (1357) ²⁸⁸⁷
Yerle bir etmek	6	Qavm-i a‘ dāyı ğāziyān-ı cihān Eyledi cümle hāk-ile yeksān (1641) ²⁸⁸⁸

²⁸⁸⁴ Sinan Paşa ismine de işaret vardır.

²⁸⁸⁵ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır.

²⁸⁸⁶ Ayrıca bk. b. 160.

²⁸⁸⁷ Ayrıca bk. b. 1618.

²⁸⁸⁸ Ayrıca bk. b. 389-1187-1495-1768-1794.

Yokluk iklimine sefer etmek, yokluk iklimini yer edinmek	2	Ḥavf-ı tîğın görüp Muṭahhar ²⁸⁸⁹ -ı ḥar ‘ Adem iklîmine dek itdi sefer (271) ²⁸⁹⁰
Yoktan var etmek	1	İy bizi yokdan eyleyen icâd Bizi itdûñ çü luṭfuña mu‘ tâd (109)
Yüz sürmek	5	Burc u bārûsı çarḥdan ber-ter Yüz sürer ayağına baḥr-ıla ber (839) ²⁸⁹¹
Yüz tutmak	5	Çıkdığı dem qaraya ehl-i hüda Çünkü yüz tıtdı düşmen-i bed-râ (855) ²⁸⁹²
Yüz vurmak	4	Ḥaḳḳ’a ḥamd eyleyüp şenâ itdi Yüz urup ḥazrete du‘ â itdi (1681) ²⁸⁹³
Yüzü sararmak	1	Eyle deprendi bād-ı ceng-i neberd Bîmden ḥaşmuñ oldı çehresi zerd (1458)
Yüzü suyuna yaratılmak	1	Ḥâtemü’l-enbiyâ için ki revân Yüzi şuyına yaradıldı cihân (91)
Zahmet çekmemek	1	Bunda siz zevḳ-ile ḥuzûr eyleñ Çekmeyüp zaḫmeti sürûr eyleñ (610)
Zebun olmak, etmek	9	Düşmen-i dîni eyle kıldı zebûn Terk-i heycâyı itdiler kânûn (397) ²⁸⁹⁴

²⁸⁸⁹ Şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnâmesinde ismi geçen ve Sinan Paşa'nın Yemen'de kendisine karşı mücadele ettiği Zeydi imamının adıdır.

²⁸⁹⁰ Ayrıca bk. b. 384.

²⁸⁹¹ Ayrıca bk. 276-544-2163-2174.

²⁸⁹² Ayrıca bk. b. 870-1374-1513-1602.

²⁸⁹³ Ayrıca bk. b. 943-1733-1734.

²⁸⁹⁴ Ayrıca bk. b. 62-419-434-435-1012-1015-2396-2414.